

The Department of Public Instruction, Bombay.

THE
GUJARÂTI KÂVYADÔHANA.
EXPURGATED AND REVISED

BY

R. S. MAHIPATRÂAM R. NILKANTH, C.I.E.,

GUJARATI TRANSLATOR, EDUCATIONAL DEPARTMENT.

Third Edition—8,000 COPIES.

*Registered for Copyright under the Government of
India's Act XXV. of 1867.*

Bombay:

GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT.

1905.

[All Rights Reserved.]

BOMBAY:

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS

મુંબાઈ ઈલાકાનું સરકારી ઢબવાણી ખાતું.

ગૂજરાતી કાવ્યદોહન.

વિશોધન તથા સુધારો કરનાર

સા. સા. મહીપતરામ રૂપરામ નીલકંઠ, સી. આઈ. ઈ.

ગૂજરાતી ટ્રાન્સલેટર, એન્જ્યુકેશનલ ડીપાર્ટમેન્ટ.

ત્રીજી આવૃત્તિ—૮,૦૦૦ પ્રત.

હિંદુસરકારના ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે આ પુસ્તક નોંધાયું છે.

MAHAJAN BOOK DEPOT,
GANDHI ROAD,
AHMEDABAD.

મુંબાઈ.

ગવર્નમેન્ટ સેન્ટ્રલ બુક ડીપો.

સને ૧૯૦૫.

(આ પુસ્તક સંબંધી સર્વે અધિકાર સરકારે સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

કીમત આના,

BOMBAY:

PRINTED AT THE EDUCATION SOCIETY'S PRESS

મુંબાઈ ઈલાકાતું સરકારી ટ્રણવણી ખાતું.

ગૂજરાતી કાવ્યદોહન.

વિશોધન તથા સુધારો કરનાર

સા. સા. મહીપતરામ રૂપરામ નીલકંઠ, સી. આઈ. ઈ.

ગૂજરાતી ટ્રાન્સલેટર, એન્જ્યુકેશનલ ડીપાર્ટમેન્ટ.

ત્રીજી આવૃત્તિ—૮,૦૦૦ પ્રત.

હિંદસરકારના ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે આ પુસ્તક નોંધાયું છે.

MAHAJAN BOOK DEPOT,
GANDHI ROAD,
AHMEDABAD.

મુંબાઈ.

ગવર્નમેન્ટ સેન્ટ્રલ બુક ડીપો.

સને ૧૯૦૫.

(આ પુસ્તક સંબંધી સર્વે અધિકાર સરકારે સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

୨୫.୧୦୮

ଜୀବନ

(୧୨୭)

୧୦୦

ସୁଧାଂଶୁ

ଐନ୍‌ସ୍‌ଟିଟ୍ୟୁଟ ସୋସାୟାଲି ପ୍ରେସ୍‌ମା ଛାପ୍‌ସୁ.

કાવ્યદોહન પુસ્તક ૧ લાની અસલ પ્રસ્તાવના.

હરેક ભાષામાં પુસ્તક લખવાની એ રીતો છે. એક તો ગદ્યમાં અને બીજી કવિતામાં. સાધારણ બાબતો ગદ્યમાં લખવી તે ઠીક છે. પણ શૃંગારરસ, હાસ્ય રસ, વીરરસ વગેરે નવ રસવાળી બાબતો કવિતામાં ધણી શોભે છે. એવી હરેક વાતનું વર્ણન કવિતામાં હોય તે વાંચતાં મીઠાશ ઉપજે છે, અને ફરી ફરીને વાંચવાનું મન થાય છે.

ગૂજરાતી ભાષામાં જૂનામાં જૂની નરસિંહમહેતાની કવિતા મળી આવેછે, તે જુદા જુદા ગાવાના રાગમાં છે, અને તેણે છૂટક છૂટક બાબતો ટૂંકામાં વર્ણવેલી છે. તેની રચેલી દ્વારમાળા સિવાય વધારે અંથ જણાતા નથી. તેની ભાષા શુદ્ધ ગૂજરાતી છે, તેમાં મીઠાશ પણ છે. ત્યારપછી વિષ્ણુદાસ, શિવદાસ, વગેરે કેટલાક કવિઓ થયા તેમણે રામાયણ, ભારત, વગેરે ગૂજરાતી કવિતામાં લખ્યાં, પણ તેમની વાણીમાં ધણી મીઠાશ લાગતી નથી, માટે તેઓ બીજા વર્ગના કવિઓમાં ગણાય છે.

તે પછી પ્રેમાનંદભટ તથા અખો, એ કવિઓ થયા તેમણે કેટલાક ગ્રંથો કરેલા છે; અને તેમની વર્ણન કરવાની યુક્તિ ધણી વખાણવા લાયક છે, અને તે કવિઓ પહેલા વર્ગમાં ગણાય છે.

દોહરા, ચોપાઈ, વગેરે છંદોમાં વ્રજદેશના, તથા અયોધ્યા પ્રાંતના કવિઓની કવિતા પ્રસિદ્ધ થઈ, તેનો અભ્યાસ કરીને ગૂજરાતી ભાષાના દોહરા, ચોપાઈ, વગેરે છંદોમાં સૌથી પહેલી શામળભટે કવિતા રચી હોય એવું જણાયછે; તેથી વ્રજભાષાના શબ્દો ગૂજરાતી કવિતામાં ત્યારથી બળવા લાગ્યા.

પછી વલ્લભ, કાળિદાસ, પ્રીતમ, રેવાશંકર, મુક્તાનંદ, અહ્લાનંદ, દયારામ વગેરે પહેલા વર્ગમાં ગણવા લાયક કવિઓ થયા. તેઓએ પણ ઘણું કરીને ગાવાના રાગમાં કવિતાં રચેલી છે, તેમાંના કેટલાક કવિઓએ વ્રજભાષામાં પણ ગ્રંથો કરેલા છે.

નિષ્કુળાનંદે પ્રેમાનંદભટ કરતાં વધારે ગૂજરાતી ભાષામાં ગ્રંથો રચેલા છે, પણ ઘણે ઠેકાણે તાળ તૂટેછે, અને ઝડઝમક પણ તેની કવિતામાં ધણી વખાણવાલાયક નથી, માટે તે કવિઓ બીજા વર્ગમાં ગણવા યોગ્ય છે. મુક્તાનંદનાં પદ નવ હજાર ગૂજરાતી ભાષામાં છે, તથા નવ હજાર વ્રજભાષામાં છે, તેમજ ઉધવગીતા, ધર્માખ્યાન વગેરે ગ્રંથો તેણે ગૂજરાતી ભાષામાં કરેલાછે; અને વિવેકચિંતામણિ વગેરે ગ્રંથો વ્રજભાષામાં પણ તેણે કરેલા.

દિલ્હી ઇલાકાના રાજાઓએ કેશવદાસ, સુંદરદાસ વગેરે વ્રજભાષાના કવિઓને મોટી મોટી જગીરો બક્ષીશ આપીને તે ભાષામાં રસ, અલંકાર તથા પિંગળ, વગેરેના સારાસારા ગ્રંથો કરાવ્યા છે, પણ ગૂજરાતી ભાષાના કવિઓને ગૂજરાતના કોઈ રાજાએ આશ્રય આપ્યો હોય એવું કંઈ જણાતું નથી. શામળભટ્ટને માત્ર પરગણે સુંઝગામના રખીદાસ પટેલે આશ્રય આપીને સારાસારા ગ્રંથો કરાવ્યા; તે હરેક ગ્રંથમાં રખીદાસને ગૂજરાતનો ભોજ કહીને શામળભટ્ટે લખ્યો છે તે તેનું લખવું યોગ્ય છે.

આ સમયમાં ઇંગ્લેન્ડ સરકાર તથા ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી જેવી કેટલીક મંડળીઓ ગૂજરાતી ભાષાના ગ્રંથ કરનારાઓને કોઈ કોઈ વખતે મદદ આપે છે, અને દેશી લોકોને પણ ચોપડીઓ ખરીદ કરવાને હોંસ વધી છે. માટે ગૂજરાતીના ગદ્યમાં તથા કવિતામાં કેટલાક ગ્રંથો વધ્યા, અને હજી ધણા વધશે એવી આશા છે.

કવિતાનો રાગ જાણ્યા વિના તથા અર્થ જાણ્યા વિના વાંચનારને કંઈરસ ભિખતો નથી, અને જેને બરાબર રાગ આવડતા હોય તેની પાસેથી ચિત્ત દેધને સાંભળ્યા વિના અજાણ્યો રાગ બરાબર બેસતો નથી. પણ કવિતાનો અભ્યાસ સરકારી નિશાળોમાં થોડો થોડો ચાલે છે, તેથી હવે થોડાં વર્ષમાં કેટલાક રાગ અને કેટલાક છંદ પ્રસિદ્ધ થશે, એટલે સહેલી રીતે લોકો વાંચી શકશે.

જેટલી કવિતા અમને મળી આવી, તેમાંની સારી સારીમાંથી નમૂના દાખલ લેઈ આ ચોપડીમાં દાખલ કરી છે. આ ચોપડીના ત્રણ ભાગ કર્યા છે, પહેલા ભાગમાં છંદ પ્રબંધને મળતી આવે એવી કવિતા લીધી છે, બીજા ભાગમાં પુરૂષોને ગાવાના તરેહ તરેહના રાગનાં પદ લખ્યાં છે, ત્રીજા ભાગમાં ગરબી, ગીત, વગેરે સ્ત્રીઓને ગાવાના રાગની કવિતા દાખલ કરી છે.

આ ચોપડી રચવાનું કારણ એટલું જ છે, કે ગૂજરાતના કવિઓ કેવી ભાષાથી અને કેવી ઢબથી કવિતા રચતા આવ્યા છે તે સર્વના જાણવામાં આવે. આ ચોપડીમાં અજાણથી પહેલા થઈ ગયેલા તેજ કવિઓની કવિતા લીધી છે.

જૂની કવિતાઓનાં પુસ્તક લખેલાં અથવા છાપેલાં મળે છે, તે ધણું કરીને અશુદ્ધ હોય છે, તેથી વાંચનારને કંટાળો આવે છે, તેમ ન થાય તે સારું ધણું તપાસ કરીને આ ચોપડી લખી છે. હરવ દીર્ઘ ઉચ્ચાર થાય છે, તેમ લખ્યા છે.

આ ચોપડી વાંચવાથી ખાતરી થશે કે, ચારસે વર્ષ ઉપરના અને આ વખતના ગૂજરાતના કવિઓની ભાષામાં કંઈ વધારે ફેરફાર થયેલો નથી.

એ ત્રણ ભાગમાં આવેલા કેટલાક કઠણ શબ્દોના અર્થ ત્રીજા ભાગમાં છેલ્લા લખેલા છે.

કાવ્યદોહન પુસ્તક ૨ જાની અસલ પ્રસ્તાવના.

મેહરબાન કાયરેકટર આવ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન હોર્ડ સહાયના હુકમથી કાવ્યદોહનનું આ બીજું પુસ્તક મેં તૈયાર કર્યું.

સાહેબનો હુકમ એવો હતો કે, આ બીજા પુસ્તકમાં ઝાઝા કવિઓની કવિતા લેવાની જરૂર નથી; પણ જે સારા સારા કવિઓની અથવા સારી સારી કવિતા તમને લાગે, તે સંપૂર્ણ બાબતો લેવી. કોઈ અધુરો વિષય લેવો નહિ; તથા ગરબીઓ લેવી નહિ. એ હુકમ પ્રમાણે મને જે સારી લાગી, તે કવિતા આ પુસ્તકમાં દાખલ કરી છે.

પ્રથમ નરસિંહ મેહેતાનાં પરચુરણ પદો, ઉપદેશનાં, ઈશ્વર પ્રાર્થનાનાં, તથા એ મેહેતાજીનો વિચાર પર નાત વાળા સાથે મેળાપ રાખવાનો કેવો હતો; એ વગેરે વર્ણનનાં લીધાં છે.

પછી પ્રેમાનંદકૃત નરસિંહ મેહેતાનું મામેરું, સુદામાચરિત્ર, અને નળાખ્યાન લીધું છે. એ મામેરામાં નરસિંહ મેહેતાનાં ઇતિહાસનો કેટલોએક ભાગ આવે છે. અને સીમંતના અવસરમાં હિંદુઓનો કેવો ચાલ છે, તે ગરીબ માબાપની દીકરીને સીમંત હોય તો તેનાં સાસરિયાં કેવાં મેણાં દે છે, એ વગેરેનું રમુજ વર્ણન ઘણી સારી રીતે કરેલું છે. અને મોટો શ્રીમંત હોય, તે પણ દીકરીનાં સાસરિયાંને પૂરો સંતોષ કરી શકતો નથી; એવી ખાતરી એ કવિતા વાંચવાથી થાય છે.

સુદામાચરિત્રમાં સુદામા નામના ગરીબ બ્રાહ્મણને કૃષ્ણસાથે નિશાળમાં બણતાં દોસ્તી થઈ હતી; પછી સુદામો દુઃખની વખતે મિત્રને મળવા ગયો, ત્યારે તેનો મિત્ર મોટો રાજા છતાં દોસ્તીના હક્કથી તેણે ગરીબ મિત્રની મુલાકાત સામા જઈને કેવી રીતે કરી અને પોતાના પલંગ ઉપર તેની જોડે બેસીને, સૂઈને કેવો સ્નેહ જણાવ્યો, તથા તેની ખરદાશ કરી, એ વગેરેનું વર્ણન અસર કરે એવું કરેલું છે.

નળાખ્યાનમાં નળ રાજા અને દમયંતી રાણી પરસ્પર કેવા સ્નેહથી પચાણેલાં, તેમ છતાં કળિંગુગ (એટલે કલેશ કરવાની યુદ્ધિ) કેડે પડ્યાથી તેઓ ઈનેજણ વચ્ચે અંતરાય પડ્યો, એક બીજાનો વિશ્વાસ ગયો, તેથી ઘણું દુઃખ પામ્યાં, અને છેવટ બ્યારે સારી યુદ્ધિ ઉપજી ત્યારે પરતાવો થયો, તેનું વર્ણન છે. તથા જુગલું રમવાથી માણસ કેવી આપદામાં પડે છે, તે પણ એમાંથી જણાઈ આવે છે.

પછી અખા ભક્તના છપા જુદા જુદા પ્રકરણના છે તે દાખલ કર્યા છે.

ઓમાંથી ૧,૦૦૦ છપા જે દૃષ્ટાંત દેવા લાયક છે અને જેને લોકો ચહાય છે, તેવા એકઠા કરીને તેમાંથી સારા સારા આશરે ૫૦૦ છપા વીણી કાઢીને તેનાં જુદાં જુદાં પ્રકરણ બાંધીને આ પુસ્તકમાં દાખલ કરેલાં છે. તથા મંદોદરીસંવાદ કે જેમાં રાવણને તેની રાણી મંદોદરીએ શિખામણ દીધેલી છે; અને છેવટ જુદી જુદી જાતનાં લોકોના અભિપ્રાય ઉખાણા સાથે રમુજ છે તે છે.

પછી ઉદયરત વગેરે પરચૂરણ આઠ કવિઓની સારી સારી કવિતા લીધી છે.

પ્રેમાનંદકૃત ઓખાહરણ અને શામળકૃત અંગદવણિ, આ પુસ્તકમાં લેવા લાયક છે. પણ તેઓમાંના કેટલોએક સારો સારો ભાગ પહેલાં પુસ્તકમાં લીધો છે. માટે તે કવિતા આમાં લીધી નથી; તેમાં ઓખાહરણની ચોપડીઓ છાપેલી મુંબઈમાં અને અમદાવાદમાં ધણી મળે છે.

કાકાને શેલડી મીઠી લાગે છે, અને કોઈને દરાખ મીઠી લાગે છે; તેમજ કેટલાએક કેવી કવિતા પસંદ કરતા હશે, અને બીજા જુદી તરેહની પસંદ કરતા હશે, પણ મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે મને જે સારી લાગી, તે આ પુસ્તકમાં મેં લીધી છે. માટે જેને આ કરતાં સારી કવિતાનું પુસ્તક તૈયાર કરવાની મરજી હશે, તે હવે ત્રીજું પુસ્તક તૈયાર કરશે. પછી ચોથું પુસ્તક વળી હું કરીશ.

આ પુસ્તક તૈયાર કરતાં હરેક કવિતાની ત્રણ ત્રણ પ્રત્યો જુદી જુદી મગાવીને, તેના રાગ બેસારીને, તેના તાળમાં વધતા ઘટતા અક્ષરો લખનારાઓએ કરી નાંખેલા, તે સુધારતાં બહુ મહેનત પડી છે. વળી એક પ્રત્ય બીજી પ્રત્યને મળતી આવતી નથી અને ધણી અશુદ્ધ થઈ ગયેલી, તે સુધારતાં બહુ મહેનત પડે છે. આ પુસ્તકમાં લીધેલી કેટલીએક કવિતાઓ, મુંબઈમાં, અમદાવાદમાં છાપખાનાવાળાઓએ છાપેલી છે. પણ ધણી અશુદ્ધને લીધે લોકો બરાબર વાંચી કે સમજી શકતા નથી, તેથી તેઓને પૂરો રસ લાગતો નથી. અને સુધારીને છાપવાથી કાવ્યદોહનનું પહેલું પુસ્તક લોકોને કેવું પસંદ પડ્યું તે હુંકી સુદ્ધતામાં તેની વધારે ખપત ઉપરથી માલૂમ પડે છે. મારી તો ખાતરી છે કે, પહેલા પુસ્તક કરતાં આ બીજું પુસ્તક સરસ થયું છે.

હાલમાં કવિતાનો શોક ગૂંજરાતના લોકોને વધતો જોવામાં આવે છે, માટે આશા છે કે, થોડાં વર્ષમાં કવિતા સારી રીતે વાંચી સમજી શકનારા ધણા થશે અને મને હુંકી સુદ્ધતા મળવાને લીધે આ પુસ્તકમાં ભૂલો રહી હશે તો તેઓ સુધારશે.

અન્નહ્યા શબ્દોના અર્થ આ પુસ્તકના છેલ્લા ભાગમાં લખેલા છે, અને જે શબ્દોના અર્થ પહેલા પુસ્તકમાં આવી ગયેલા છે, તે આ પુસ્તકમાં લખ્યા નથી.

જેમ નિશાળની વાંચનની ચોપડીઓ એક કરતાં બીજી વધારે કઠણ છે, તેમ કાવ્યદોહન પહેલાં પુસ્તક કરતાં આ બીજું સમજવાને મુશ્કેલ છે; માટે પહેલું પુસ્તક શીખ્યો હોય તેને વાંચવા લાયક છે.

અનુક્રમણિકા.

કવિના	ક્રમ.	સંવત	પૃષ્ઠ.	કવિના	ક્રમ.	સંવત	પૃષ્ઠ.
નરસિંહમહેતો	...	૧૫૧૨	૧	હરિભટ	...	૧૮૯૫	૪૨૨
તુલશી	...	૧૬૧૪	૭	બાપુ	...	૧૮૯૯	૪૨૪
શિવદાસ	...	૧૬૭૩	૧૦	ભોળેભક્ત	...	૧૯૦૦	૪૨૫
પ્રેમાનંદ	...	૧૭૩૩	૧૩	મંજુકેશાનંદ...	...	૧૯૦૨	૪૨૬
વિનયવિજય	...	૧૭૩૮	૧૫૬	દીપવિજય	...	૧૯૦૩	૪૨૮
ઉદયરત્ન	...	૧૭૬૩	૧૬૦	દેવાનંદ	...	૧૯૦૪	૪૩૧
અખોભક્ત	...	૧૭૭૫	૧૬૭	રણછોડ ભક્ત	...	૧૯૦૪	૪૩૧
શામળભટ	...	૧૭૮૧	૧૬૯	રૂપવિજય	...	૧૯૦૫	૪૩૬
દ્વારકાભક્ત	...	૧૮૦૦	૩૦૬	વીરવિજય	...	૧૯૦૫	૪૩૮
જીવન	...	૧૮૦૦	૩૦૮	નરભેરામ	...	૧૯૦૮	૪૪૦
જીવરામભટ	...	૧૮૦૦	૩૦૯	થોભણુદાસ	૪૪૩
કાળીદાસ	...	૧૮૦૦	૩૧૪	ગોપાળદાસ	૪૪૪
વાસાવડનો કાળીદાસ	૩૧૮	મુળદાસ	૪૪૫
પ્રીતમદાસ	...	૧૮૩૮	૩૨૬	પુરીબાઈ	૪૪૬
લજ્જારામ	...	૧૮૪૩	૩૨૯	મીરાંબાઈ	૪૫૦
સુકતાનંદ	...	૧૮૬૪	૩૬૮	કૃષ્ણારામ	૪૫૩
નિષ્કુળાનંદ	...	૧૮૭૭	૩૭૪	બ્રહ્માનંદ	૪૬૭
મનોહરદાસ	...	૧૮૮૦	૩૭૬	દયારામ	૪૭૧
કલ્યાણુદાસ	...	૧૮૮૩	૩૭૯	કુમુદચંદ્ર	૪૭૫
ધીરોભક્ત	...	૧૮૮૪	૩૮૦	જશવિજય	૪૭૭
ગીરધર	...	૧૮૯૩	૩૮૨	કવિના નામવિનાની કવિતા	૪૮૧
અલખપ્રણાખી	...	૧૮૮૫	૪૨૧	કઠણુ શબ્દનો કોષ	૪૯૧

મજરાતી કાવ્યદોહન.

GANDHI ROAD,
AHMEDABAD.

નરસિંહ મહેતો.

જુનાગઢનો વડનગરો નાગર.

સંવત ૧૫૧૨, ઇસ્વીસન ૧૪૫૬ માં હતો.

તેની પ્રસિદ્ધ કવિતા

આળસીલા, દાણુલીલા, રાસલીલા, ચાતુરી તથા છૂટક પદો.

ધ્વિરનું સ્મરણ કરવા વિષે. રાગ પ્રભાતી. પદ ૧ લું.

સમર ને શ્રીહરી, મેલ મમતા પરી, જો ને વીચારિને મૂળ તાઈં; ટેક.
તું અલ્યા કોણુ ? ને કોને વળગી રહ્યો? વગર સમજે કહે માઈં માઈં. સં.
દેહ તારી નથી, જો ને જુગતે કરી, રાખતાં નવ રહે, નિશ્ચે જાય;
દેહસંબંધ તજી નવનવાં બહુ હશે, પુત્ર કળત્ર પરિવાર વહાય; સં.
ધનતણું ધ્યાન તું અહોનિશ આદરે, એ જ તારે અંતરાય મોટી;
પાસે છેપિયુ અલ્યા, તેને નવ પરસિયો, હાથથી બાજી ગઈ, થયો રે ખોટી; સં.
ભરનિદ્રા ભર્યો રૈંધિ ઘેર્યો ઘણો, સંતના શબ્દ શુણિ કાં ન જાગે ?
જાગતાં નરસૈયા લાજ છે અતિ ઘણી, જનમોજનન તારી ખાંત ભાગે; સં.

પાપના પસ્તાવા વિષે. પદ ૨ જું.

બાપજી, પાપ મેં કવણુ કીધાં હશે ? નામ લેતાં તાઈં નિદ્રા આવે;
ઉંઘ આળસ્ય આહાર મેં આદર્યો, લાભ વીના લવરિ કરવિ ભાવે; ટેક.
દીન પુંદે દિન તો વહી જાય છે, દુરમતીનાં મેં ભર્યો રે ઝલાં;
ભક્તિ ભૂતજીવિષે નવ કરી તાહરી ખાંડ્યાં સંસારનાં થોથાં દાલાં; આપં.
દેહ છે જૂઠ્ઠી, કરમ છે જૂઠ્ઠાં, ભીડભંજન તાઈં નામ સાચું;
પતિ પતિ નામનાં જીવંતી નથી પતિતપાવન તાઈં નામ જાચું; આપં.

અધર્મીના સંગ વિષે. પદ ૩ બું.

મારા હરિજીશું હેત ન દીસે રે, તેને ઘેર શીદ જઈએ; તેને સંગે શીદ રહિએ.
 હેત વિના હુંકારો ન દેવો, જેનું હરખશું હઈકું ન હીસે રે;
 આગળ જઈને વાત વિસ્તારે, જેની આંખમાં પ્રેમ ન દીસે રે; તેને ઘેર૦
 ભક્તિ ભાવનો ભેદ ન જાણે, ભુરાયો થઈ ભાળે રે;
 લલિતલીલા તે રંગ ન રાચે, ઉણેચી અંધાઈ ટાળે રે; તેને ઘેર૦
 નામતણો વિશ્વાસ ન આવે, જાડું જાડું શોધે રે;
 જનહવી કેરા તરંગ તણે, તટમાં જઈ કૂપ ખોદે રે; તેને ઘેર૦
 પોતાના સરખી કરિ માને પુરૂષોત્તમની કાયા રે;
 નરસૈયાના સ્વામીની લીલા મતિયાં કહે છે માયા રે; તેને ઘેર૦

મેહેતાણના અને દેડલોકના પ્રસંગ વિષે. પદ ૪ થું.

ગિરિ તલાટી ને કુંડ દામોદર, ત્યાં મેહેતોણ નહાવા જાય;
 દેડ વરણમાં દૃઢ હરિભક્તી, તે પ્રેમ ધરિને લાગ્યા પાય; ગિરિ૦
 કર જેડીને પ્રાર્થના કીધી, વિનતિતણાં જહુવધાં રે વચન;
 મહાંતપુરૂષ મારિ અરજ એટલી, મારે આંગણે તમે કરો કિરતન; ગિરિ૦
 પ્રેમ પદારથ અમો પામિયે, વામિયે જન્મ મરણ જંજળ;
 કર જેડતામાં કંઈણા ઉપજ, મેહેતોણ વૈષ્ણવ પરમ દયાળ; ગિરિ૦
 પક્ષાપક્ષી ત્યાં નહિ પરમેશ્વર, સમદૃષ્ટિને સર્વ સમાન;
 ગૌમૂતર તુણસીસ્થળ લીંપજો, એવું વૈષ્ણવે આપ્યું વાઙ્મદાન; ગિરિ૦
 મેહેતોણ નિશાયે આવ્યા, લાવ્યા પ્રસાદ ને કર્યો ઉછવ;
 ભોર થયા લગિ ભજન કીધું, સંતોષ પામ્યા સજી વૈષ્ણવ; ગિરિ૦
 ઘેર પધાર્યા હરિ-જશ ગાતા, વાતા તાળ ને શંખ મૃદંગ;
 હસિ હસિ નાગર તાળીયો લે છે, આ શા રે બ્રાહ્મણના ઢંગ? ગિરિ૦
 મૌન ગ્રહીને મેહેતોણ આલ્યા, અધવધરાને શો ઉત્તર દેઉં;
 જગ્યા લોક, નર નારી પૂછે, મેહેતાણ તમે એવા થું? ગિરિ૦
 નાત ન જાણો ને, જાત ન જાણો, ન જાણો કાંઈ વિવેક વિચાર;
 કર જેડીને કહે નરસૈયો, વૈષ્ણવતણા મને છે આધાર. ગિરિ૦

પદ ૫ મું.

૧. રે અમો, એવા રે એવા, તમે કહો છો, વળિ તેવા રે;

૨. જાતાં ને જાતાં ને

જેતું મન જે સાથે બંધાણું, ચેહેણું હતું ધર રાતું રે;
 દવે થયું છે હરિરસ માતું, ઘેર ઘેર હોડેછે ગાતું રે; એવા રે૦
 સગળા સાથમાં હું એક ભુંડો, ભુંડાથી વળિ ભુંડો રે;
 તમારે મનમાને તે કહેજો, તેહ લાગ્યો છે મને હંડો રે; એવા રે૦
 કર્મ ધર્મની વાત છે જેટલી, તે મુજને નવ ભાવે રે;
 સગળા પદાર્થ જેથડિ પામે, મારા પ્રભુનિતોયે નાવે રે; એવા રે૦
 હળવા કરમતો હું નરસૈયો, મુજને તો વૈષ્ણવ વહાવા રે;
 હરિજનથી જે અંતર ગણુશે, તેના દેગટ દેરા દાવા રે. એવા રે૦

પરોઢિયે વહેલાં ઊઠવા વિષે. પદ ૬ કું.

રાત રહે જાહરે પાછલી ખટ ઘડી, સાધુ પૂરપને સુઈ ન રહેવું;
 નિદ્રાને પરહરી સમરવા શ્રીહરી, એક તું, એક તું, એમ કહેવું; રાત.
 જોગિયા હોય, તેને જોગ સંભાળવા, ભોગિયા હોય, તેને ભોગ તજવા;
 વેદિયા હોય, તેને વેદ વીચારવા, વૈષ્ણવ હોય, તેને કૃષ્ણ ભજવા; રાત.
 મુકવિ હોય, તેને સદગ્રંથ બાંધવા, દાતાર હોય, તેણે દાન કરવું;
 પતિવ્રતા નારને કંથને પૂછવું, કંથ કહે, તે તો ચિત્ત ધરવું; રાત.
 આપણે આપણા ધર્મ સંભાળવા, કર્મનો મર્મ લેવો વિચારી;
 નરસૈના સ્વામિને સ્નેહથી સમરતાં, ફેર નવ અવતરેનર ને નારી. રાત.

શ્વિર જાણવાનો ઉપદેશ. પદ ૭ મું. રાગ મેવાડો.

જીવાનીને દાહાડે રે હરીને જાણ્યા નહીં રે, મોહું પરદારા સાથે મન;
 કાંઈકે મોહો રે કામનીના કલ્પમાં રે, કાંઈએક જોડવા ધાયો ધન; જી.
 પ્રચિન્ને પચાસ રે પરપંચમાં ગયાં રે, દોહિલા આવ્યા સાઠ વરસના દન;
 સીતેરને સુધી રે કાંઈ સમજ્યો નહીં રે, પછે ચાલ્યો સાધન કરવા વન; જી.
 આંખડિયે ન સૂજે રે ગળે બહુ નાસિકા રે, બોલે, તે તો સંભળાય નહિ કરણ;
 માયા તો ન મુકે રે, તુટે નહિ તપણા રે, જોળખાય નહીં અશરણ શરણ; જી.
 દાથમાં લાકડી રે, ચરણ ચાલે નહીં રે, તુડીને શિયળ થયું છે
 મુખમાંહી દાંત રે એકે દીસે નહીં રે, તોય પાપી ઉદર મા
 ભાગ્યજેતું ભં રે, આ અવસરને જોળખ્યો રે, તે તો પ્રાણી કહેવાય

એક કવિ. લખી ગયો છે કે નરસિંહ મહેતા સવાલાખ પદો રચેલાં છે.

આત્મજ્ઞાન વિષે. રાગ પ્રભાતી. પદ ૧૧ મું.

ન્યાં લગી આત્મા તત્વ ચીન્મે નહીં,	ત્યાં લગી સાધના સર્વ જૂઠી;
માનુષ્ય દેહ તારે એમ એળે ગયો,	માવદાની જેમ વૃદ્ધિ વૂઠી; ન્યાં. ૧
શું થયું સ્નાન સેવા ને પૂજનથડી ?	શું થયું ઘેર રહીં દાન દીધે ?
શું થયું ધરિ જટા ભસ્મ લેપન કરે ?	શું થયું વાળ લોચન કીધે ? ન્યાં. ૨
શું થયું તપ ને તીર્થ કાધાથડી ?	શું થયું માળ ગ્રહીં નામ લીધે ?
શું થયું તિલક ને તુલસી ધાર્યાથડી ?	શું થયું ગંગા જળ-પાન પીધે ? ન્યાં. ૩
શું થયું વેદ વ્યાકરણ વાણી વહે ?	શું થયું રાગ ને રંગ જાણે ?
શું થયું ખટ દર્શન સેવાથડી ?	શું થયું વરણના ભેદ આણે ? ન્યાં. ૪
એ છે પરપંચ સહુ પેટ ભરવાતણા,	આત્મારામ પરિબ્રહ્મ ન જ્ઞેયો;
ભણે નરસંઠયો કે, તત્વ દરશન વિના,	રત્ન ચિંતામણી જન્મ ખોયો. ન્યાં. ૫

એકુની ગૂજરાતી ભાષાનું પદ ૧૨ મું.

હું તો હાલ ને મારે-છેતર,	રે હો કરહણિયા; ટેક.
કરહણિયા, મને દરહણુ દેજે,	હું તો આરતી રહિસું તાચી;
તારે ને મારે હગપણુ હાચું,	એ તો જાણે જહોદા કાચી; રે હો કર. ૧
જહક ઝીમાં મેં તો છીસડો રે રાંધ્યો,	મક ચોળો મહિ નાંધ્યો;
આપણુ ખે ભેળાં બેઠીને જમહું,	છોર જીડાહડે માંધ્યો; રે હો કર. ૨
નવા રે ઘઉંતો મેં તો પુંખજ પાડ્યો,	ને માળા હેઠળ મુંધ્યો;
તારે માટે, અલ્યા કરહણિયા રે,	મેં તો હળવે રહીને ડુંધ્યો; રે હો કર. ૩
હામે રે હુરડે બોરડી પાચી,	તેનાં તે મેકાં બોરાં;
આપણુ ખે જણાં બોરાં રે વેણુહું,	છોર તે ચારહે ઢોરાં; રે હો કર. ૪
મારા છેતરમાં કારંગડી પાચી,	તેની તે લાંબી લાંબી હુંબો;
મારા છેતરમાં સાનો માનો આવજે,	રછે રે પાડતો હુંબો; રે હો કર. ૫
કરહણિયા રે, મને હેત રાછીને,	દાડી દાડી દરહણુ દેજે;
નરસંઠઆના સ્વામી, વેલો પધારી,	જ્ઞેયે તે માજી લેજે. રે હો કર. ૬

હારમાળામાંથી.

વૈષ્ણવ વિષે. રાગ આશાવરી. પદ ૧૩ મું.

“વૈષ્ણવ જન તો તેને રે કહીયે, જે પીડ પરાઈ જાણે રે;
પરદુઃખે ઉપકાર કરે છે તો, મન અભિમાન ન આણે રે.”

સકળ લોકમાં સઉને વંદે, નિદા તે ન કરે કેની રે; વૈષ્ણવ. ૨
 વાય કાછ મન નિશ્ચળ રાખે તો, ધન્ય ધન્ય જનની તેની રે.
 સમ દૃષ્ટિ અને તૃષ્ણા ત્યાગી, પર સ્ત્રી જેને માત રે;
 જિજ્ઞાસકી અસત્ય ન બોલે તો, પરધન નવ આલે હાથ રે. વૈષ્ણવ. ૩

* * * * *

વણુ લોભી ને કપટ રહિત છે, કામ ક્રોધને નિવાર્યા રે;
 ભણુ નરસંધ્યો તેનું દરશન કરતાં, કુળ ઈશ્વરે તાર્યા રે. વૈષ્ણવ. ૫

ઘડપણુ વિષે ઘોળ.

ઘડપણુ કેણે મોકલ્યું ? જાણ્યું જોખન રહે સૌ કાળ; ઘડપણુ કેણે.
 ઉમર તો ડુંગર થયા રે, પાદર થયાં પરદેશ;
 ગોળી તો ગંગા થઈ રે, અંગે જોજળા થયા છે કેશ; ઘડપણુ કેણે. ૨
 નાતું જોઈતું તે શીદ આવિયું રે, નોતી જોઈ તારી વાટ;
 ધરમાંથી હળવાં થયાં રે, કહેશે, ખૂણે ઢાળો એની ખાટ; ઘડપણુ કેણે. ૩
 નાનપણુ ભાવે લાડવા રે, ઘડપણુ ભાવે શેવ;
 રોજને રોજ જોઈએ રાખડી રે, એવી બળી રે ઘડપણુની એટેવ; ઘડપણુ કેણે. ૪
 આંખે તો સૂજે નહીં રે, થરથર ધૂળે કાય;
 ખાધું તો અન્ન પચે નહીં રે, વળી બેઠાં તો નવ રહેવાય; ઘડપણુ કેણે. ૫
 પ્રાતઃકાળે પ્રાણુ માહરા રે, અન્ન વિના અકળાય;
 ધરનાં કહે છે, મરતો નથી રે ! તને બેશી રહેતાં શું થાય? ઘડપણુ કેણે. ૬
 દીકરા તો જૂજવા થયા રે, વહુચર દે છે ગાળ;
 દીકરિયોને જમડાં લેઈ ગયા રે, હવે ઘડપણુના શા રે હવાલ ? ઘડપણુ કેણે. ૭
 નવ નાડિયો જૂજવી પડી રે, આવી પોચ્યો કાળ;
 બઠરાં છોકરાં ફટ ફટ કરે રે, નાનાં મોટાં મળી દે છે ગાળ; ઘડપણુ કેણે. ૮
 આવી વેળા અંતકાળની ત્યારે, દીકરા પધાર્યા દાર;
 પાંસળીએથી છોડી વાંસળી રે, તેણે લેઈ લીધી તેણીવાર; ઘડપણુ કેણે. ૯
 એવું જાણી સઉ હરિ ભજે રે, સાંભળજો સહુ સાથ;
 પર ઉપકાર કરી પામશે રે, જે કાંઈકીધું હશે જમણે હાથ; ઘડપણુ કેણે. ૧૦
 વું નફટ છે આ વૃદ્ધપણું રે, મૂકી દો સૌ અહંકાર:

હુલણા છંદની ચાલ.

જે ગમે જગતગુરુ દેવ જગદીશને, તેતણા ખરેખરે ફાક કરવો;
 આપણો ચિંતવ્યો અર્થ કાંઈ નવ સરે, જગરે એક ઉદ્દેગ ધરવો;
 હું કરું, હું કરું, એ જ અજ્ઞાનતા, શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે;
 સૃષ્ટિમંડાણ છે સર્વ એણી પેરે, જોગિ જોગેશ્વરા કોઈકે જાણે. ૧
 નીપજે નરથિ તો, કોઈ ન રહે દુઃખી, શત્રુ મારીને સૌ મિત્ર રાખે;
 રાય ને રંક કોઈ દષ્ટે આવે નહિ, ભવન પર ભવન પર છત્ર દાખે;
 ઋતુ લતા પત્ર ફલ ફૂલ આપે યથા, માનવી મૂર્ખ મન વ્યર્થ શોચે;
 જેહના ભાગ્યમાં જેહને જે લખ્યું, તેહને તે સમે તે જ પહોંચે. ૨

તુલસી.

કુંતલપુરનો સારસ્વત બ્રાહ્મણ.

સંવત્ ૧૬૧૪, સન ૧૫૫૮ માં હતો.

તેના રચેલા

ધ્રુવાખ્યાનમાંથી.

ચોપાઈ.

ધ્રુવ કહે, માતા સાંભળે,	કિધાં પાપ કોઈયે નવ ટળે;	
કિધાં પાપ ભોગવશે સોય,	લખ્યું વિધાતા વ્યર્થ ન હોય;	
નથી સગું કો આ સંસાર,	લેણે દેણે લે અવતાર.	૧
માત પિતા સુત દાર સંબંધ,	એ સરવે માયાનો બંધ;	
અધાત જળ છે આ સંસાર,	હરિ નામે તે પામે પાર.	૨
શીખ દિયો માતા હવે હશી,	એહ વાત મારે મન વશી;	
જ * * *	* * *	
માત વચન એવાં સાંભળી,	અર્ધ મૂર્છાગત ધરણી ઢળી,	૪
પામી અચાનક મૃત્યુ કાળ,	બાંલ બ્રહ્મ બોલાવે બાળ;	
માતા હું નથી વન સંચર્યો,	તો દુખ એવડું શાને કરો?	૫

અમૃત ખોલ ક્રુવ ખોલે અસા,	માતા પ્રાણુ રૂદે તવ વશ્યા;	૬
ખેડી થઈ ઉધણાં લોચન,	કામળ નયણે નિરખ્યો તન.	૭
માતા વચન જ ખોલી એમ,	આપ તું વનમાં જાઈશ કેમ?	૮
ઘેર ખેડા તું કરજે રાજ,	સભામાં તારે શું છે કાજ?	૯
જવ અંબાજી મોટો કરે,	રાજ ભાર શિર ઉપર ધરે;	૧૦
કરતા તપ ભોગેશ્વર હશે,	રાત દિવસ જે વનમાં વસે.	૧૧
રાજકુંવર તું મારા તન,	તેં કશી વાત વિચારી મન?	૧૨
વનમાં હોય વનચર વિકરાળ,	ઉપદ્રવ તુજને કરશે આળ.	૧૩
વિકટ પંથ, ને વન અતી દૂર,	અંધારે નવ સૂજે સૂર;	૧૪
અનેક પંખી કરે પોકાર,	મનુષ્ય કો નહિ વનમોઝાર.	૧૫
મોટા પર્વત નદિયો જેહ,	તેહતણો નહિ લાવે છેહ;	૧૬
વિપરીત ત્યાં વિચરે જમદૂત,	વિવિધ પેરનાં ત્યાં હોય ભૂત.	૧૭
ચિત્રા સિંહ વિછૂ વિકરાળ,	સાબર રોઝ ને ભેંસા શિયાળ;	૧૮
નાહાર શશા નંગલમોઝાર,	વાનર સેન ન લાભે પાર.	૧૯
મોટા લુન્ગ મણિધર જેહ,	નવકુળના અધિકારી તેહ.	૨૦
વસે વીર એ તે અતિ ધણા,	પૂર્ણ વિકટ નહિ કાંઈ મણા.	૨૧

દોહરા.

તૃપા તે તુજને લાગશે,	સાંભળ મારા વીર;	૧
કેમ જઈશ વન એકલો ?	નહિ હોય પાસે નીર.	૨
પુત્ર, ધરણી પર પોહવું,	નથિ રે તહાં પલંગ;	૩
ચરણ કોણ ત્યાં ચાંપશે ?	નથી સેવક પણ સંગ.	૪
ખોરડી બાવળ ગોખર,	કંઈ કાંકરા ધર્ણ;	૫
પંથ જતાં ક્યમ ચાલશે ?	કામળ તારા ચર્ણ.	૬
ગિરિ નંગલ બહુ ડુંગરા,	વળિ વાનરના કાંક;	૭
પંથ દિરો નથિ આગળે,	ક્યમ તું જાણિશ વાટ ?	૮
સાદ કંઈ હું કેહને,	પુત્ર, પુત્ર, કહિ નામ;	૯
સજ્જનના ચાલ્યા પછી,	ભજડ દીશે ગામ.	૧૦
દેવો સધળા પૂજિને,	પામી છું હું તુજ;	૧૧

દૈવે દુર્ભળ ધાતકી,	મે જાણ્યોછે તેહ;	
શું પેહેલું સુખ આપિયું?	શું હવે કાઢ્યો છેહ?	૭
પુત્ર મેં નવ પરણાવિયો,	કાંઈ ન કીધું કામ;	
ભૂતળ ભૂલાં આવિયાં,	હેડે ન પહોંતી હામ.	૮
અંધા કેરી લાકડી,	હું દુખળીનું ધન;	
મુજને તજવા એકલી,	કઠણ કરોછો મન.	૯
પુત્ર પાંચ હોય જેહને,	તેને સુખ ને સહાય;	
એક જ હોયે દુખળિને,	તેનું દુખ નવ જાય.	૧૦
નેત્રવતી એમ આચરે,	હોભો સાંભળે બાળ;	
વશિષ્ઠે વચન કહ્યાં હતાં,	તે સાંભર્યા તતકાળ.	૧૧
વચન રૂદ્યમાં રાખિયું,	નહિ મન ભાશ્યો ભેદ;	
વશિષ્ઠ વાણી સત્ય ગણી,	વાચ્યા અવિચળ વેદ.	૧૨
વચન એ જ નિશ્ચય કર્યું,	રૂદન નિવાર્યું માય;	
પુત્ર કને ખોલાવિયો,	હેતે હૈડામાંય.	૧૩
ધ્રુવ તે વળતી ખોલિયો,	મુખથી એવી વાણ;	
માતા મુજને શીખ દો,	નહિ તો તજશું પ્રાણ.	૧૪
બાળકનું મન જાણીને,	શીખ દે છે વળિ ત્યાંય;	
પુત્ર તમે રહો ત્યાં લગી,	ખટરસ ભોજન થાય.	૧૫

ચોપાઈ.

સ્રાત કરી સંશય ટાળિયા,	ખટરમ્ ભોજન તત્પર થયાં;	
હેમ થાળ લેઈ આગળ ધરી,	ધિરસે માતા પ્રેમે કરી.	૧
છપન ભોગ આરોગ્યા બહુ,	દાસી રાજવળાની સહુ;	
વળતો ધ્રુવ એણી પેર વદે,	વાત તમો આ રાખો રૂદે.	૨
કોઈને નહિ કરશે જાણ,	રખે રાય રાખે મુજ પ્રાણ;	
કુંવરે વાર્યા એણિ પેર કરી,	પ્રસ્થાના વેળા થઈ ખરી.	૩
માતાને ધ્રુવ લાગ્યો પાય,	વળતી આશિષ દેછે માય;	
પંથે રૂપ ત્રણ તુજ રાખશે,	દુખ તાઈ હરશે દિન નિશે.	૪

ધરા ઉપર જોટલા છે દેવ,	રક્ષા તારી કરો તતખેવ;	
સિદ્ધ સાધક ને ખેતરપાળ,	રક્ષા કરશે તારી બાળ.	૧
ગૌરી પુત્રે કરૂણા કરી,	તો મેં મુખે કથા ઓચરી;	
વિપ્ર સારસ્વત, કુંતલપુર ગામ,	માધવ સુત, તુલસી છે નામ.	૨
કાલાવાલા કીધા જોહ,	સરસ્વતીએ ઉપદેશ્યા તેહ;	
ખેડ ન દેશો કવિજન કોય,	સત્ય વચન હું બોલું સોય.	૩
સંવત નારીનો શણુગાર	આઘ અંક, ને વેદ વિચાર;	
માધ માસ, ને પક્ષ અંધા,	તિથિ એકાદશી, ને સોમવાર.	૪
તે દિન કથા સંપૂરણ કરી,	તે હરિજન રૂદ્રયે વિસ્તરી;	
શુણુશે તેની પહોંચે આશ,	ચાર પદારથ પામે પાસ.	૫

શિવદાસ.

ખંભાતનો નાગર બ્રાહ્મણ,

સંવત્ ૧૬૭૩, સન ૧૬૧૮ માં હતો.

દ્રૌપદી સ્વયંવરમાંથી,

કડવું ૧૪ મું, રાગ ધનાશ્રી.

વૈશંપાયન બોલિયા રે,	શૂણુ જનમેજયરાય રે;	
માનતણ મેંહીપત રહ્યા કોણે,	મછ વીંધ્યો નવ જય રે.	૧
અર્જુન એવું દેખતાં, દિજ	રૂપે બોલ્યા વાણુ રે;	
જો સ્વામી મને આજ્ઞા દો તો,	મછ વીંધું નિરવાણુ રે.	૨

હાળ.

આજ્ઞા દો તો ધનુષ લેધને,	મછ વીંધું મહારાજ;	
મને ક્ષણુ વાર લાગે નહિ,	એમ કરું એ કાજ.	૧
અહીં કીર્તિ થશે આપણી,	દિજ સૌને જશ હોય;	
। સર્વ ક્ષત્રી દેખતાં,	સુખ પામશે સૌ કાય.	૨

ત્યારે સૌકો દિવ્વ બોલીઆ,
કેટલાક કહેછે ન રહો બેશી,
એ વાત સર્વ શણુતાં, સર્વ દિવ્વને
ભિક્ષા નહિ પામે તમે,
કહેશે ભિક્ષા અર્થે આવ્યા,
શિર-ગાળ સૌને બેસશે,
કેટલાક ખી છ બોલિયા,
બળવંત એ દીશે ધણો,
પ્રચંડ ભુજ એના સહિ,
એ વાત મુખથી તો કરે,
બે છતશે તો એટલું,
નહિ તો આહ્વાણ થઇને છૂટશું,
પછે જાકાડે સર્વે મળી,
ત્યારે યુધિષ્ઠિર સહદેવને લે,
સકળ દિવ્વને ચરણે લાગી,
આશિષ દેતાં સકળ મુનિજન,
પછે સ્વયંવરમાં ગયો ચાલી,
ત્યાં ધનુષ તાણી અર્જુને
ભીમ નિષ્કુળ સંગ આવ્યા,
સ્વયંવરમાં કન્યા રહી,
શલ્ય ને શિશુપાળ આદે,
તે નર નિકટ થઈ તહીં,
તેને સુમટ સરખો દેખતાં,
એ વિપ્ર નહિ કોય રાય છે,
એના પ્રચંડ ભુજ ભૂપે દીકાં,
નરનાથ સરખો શોભિયો,
ત્યાં કૃષ્ણ કહે બળભદ્રછ,
સૌ દેખતાંનું દુષદ્વંસુતાને,
અર્જુને ત્યાં ધૌમ રૂપિને,
૧૨ ગાગનં ચિંતિત કર્ત

ધન્ય વીર કરો એ કાળ;
કેમ લગાડો લાળ. ૩
મૂંકશે કાઢી આળ;
સત્ય માનજો સૌ સમાળ. ૪
દિવ્વ કરે મોટી હામ;
એ આપણું નહિ કામ. ૫
ક્યાં ગઈ તમારી સાન;
નહિ વિપ્ર એ રાગન. ૬
મછ વીંધશે તે આંહી;
પણ જોર છે મનમાહી. ૭
વિપ્રની વધશે લાળ;
ચિંતા શી છે આળ. ૮
ત્યાં પારથને દિવ્વરાય;
ભિક્ષા અર્થે જાય. ૯
કર્યો દંડ પ્રણામ;
ધન્ય પુત્ર કરો એ કામ. ૧૦
જ્યાં મછ બાંધ્યો સોય;
જોયું, દેખતાં સૌ કોય. ૧૧
વકાર્યો નિજ બ્રાત;
વરમાળ જાલી હાથ. ૧૨
સકળ કૌરવ જોય;
જોતા હવા સૌ કોય. ૧૩
સૌ કરે અન્યોઅન્ય વાત;
બલવંત ક્ષત્રી જાત. ૧૪
એનું મુખ સુંદર દેહ;
સહિ કન્યા વરશે એહ. ૧૫
જુઓ પારથકેરા પાણુ;
લેઇ જશે નિરવાણુ.
કર્યો દંડ પ્રણામ;
ધન્ય તે કામ

શર આપ ચહાવી અર્જુને,	જળ વિષે જોયું તેહ;	
તતક્ષણે વીધી મછ પાઓ,	ગગને બાંધ્યો જેહ.	૧૮
ત્યારે કન્યાએ તતખેવ મૂકી,	પારથ શિર વરમાળ;	
એવું દેખતાં તેણે સમે,	કોપિયા સહુ મહીપાળ.	૧૯
આજ નર મુગટધારી છતાં,	ક્યમ કાપડી લે જાય;	
સંચામ કરિયે તેનિ સાથે,	લીજીએ કન્યાય.	૨૦
શલ્ય કરણ ને શિશુપાળ આદે,	મળ્યા રાણા ને રામ;	
સ્વયંવરમાંથી બહાર આવી,	રહ્યા મારગમાંય.	૨૧
ત્યારે કન્યા લેઈ અર્જુન વળ્યા,	સંગ સકળ મુનિનાથ;	
તું રખે મન ચિંતા ધરે,	હું સહાય છું તમસાથ.	૨૨
પૂંઠે વ્રજોદર નિષ્કુળ બાંધવા,	સંધાતે બહુ દામ;	
ત્યારે દૃષ્ટ્યુષ્ને પારથને ત્યાં,	કર્યો દંડ પ્રણામ.	૨૩
પ્રભુ આજ્ઞા દો જે તમે,	કરૂં તે હમણાં કાજ;	
આ ભૂપ સૌ ટોળે મળી,	જુદ્ધ સખળ કરશે આજ.	૨૪
ત્યારે પારથ કહે જાઓ રથ લાવો,	મહા ધનુષ ભાથા શર;	
હું જુદ્ધ કરૂં આજ સર્વથું,	મારી કરૂં ચક્રચૂર.	૨૫
દૃષ્ટ્યુષ્ને એ વું સાંભળી,	દળ સહિત ચઢિયો સાથ;	
ત્રણે બાંધવ તે રથે ચઢીને,	ધનુષ લીધાં હાથ.	૨૬

વળણ.

ધનુષ લીધાં હાથ પાંડવ,	ચાલ્યા રણ વિષે સહી;	
શિવદાસ કહે પછિ ભીમસેને,	ગરજના કીધી રણે રહી.	૧
સંવત સોળ તોતેર વર્ષે	મકર સંક્રાંતનો દન;	
તે દહાડે આરંભ કર્યો મેં,	આનંદ ઊપતો મન.	૨
એક માસમાં કથા સંપૂર્ણ થઈ,	સંભાર્યો શ્રી અવિનાશ;	
શ્રીગુરૂ ચરણ કૃપાએ કરી,	બુદ્ધિ આપિ ભૂધર વ્યાસ.	૩
બુદ્ધિપ્રમાણે આખ્યાન મેં કર્યું,	આણો મન ઉદ્ધાસ;	
દક્ષિણ દેશ વિજેપુરમાં,	પદ્મંધ કીધો પ્રકાશ.	૪
કવિ નાગર સંતભ તીર્થવાસી,	કામેશ્વરનો દાસ.	૫

। કવિતા સરસ નથી, તોપણ જૂની જાણીને લીધી છે; કારણકે, તે
ત્યાં જાણવામાં આવે.

પ્રેમાનંદ.

વટોદરાનો ચોવીશો આહણ,

સંવત્ ૧૭૩૩, સન ૧૬૭૭.

તેના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ.

દશમસ્કંદભાગવત, ઝોખાહરણ, મુધન્વાખ્યાન, નળાખ્યાન,
સુદામાચરિત્ર, નરસિંહ મહેતાની હુંડી, મામેરું, આદ્ય, રણયજ્ઞ.

આ કવિ ગુજરાતી ભાષામાં સૌથી સરસ ગણાય છે.

ઝોખાહરણમાંથી.

ઝોખાઈ ત્રણ તાળની.

આશા ભંગ થઈ ભામીની,	રૂવે સ્તુતિ કરે સ્વામીની;
ચિત્રલેહા ભણી તે ગઈ,	ભિક્ષુ બેનિ તું શું સૂઈ રહી.
છે ચતૂર કૌભાંડ-કુમારી,	પુછે વાત સકળ વિસ્તારી;
ચિત્રલેહા કહે શુણ બાળી,	ક્રમ રૂવેછે આંસુડાં ઢાળી.
બગિ સૈયર બેખાટૂળી,	ક્રમ રૂવેછે કન્યા વ્યાટૂળી;
આવડી ઝોખા શું કાંપી,	શકે ઝોથારે તુલને ચાંપી.
મારિ મીઠી તું રહે છાની,	તને રક્ષા કરે રે ભવાની;
કહે બેનિ તને શું હવું,	સ્વપનામાં દિહું કાંઈ નવું.
ઝોખા કહેછે કરમે દેઈ હાથ,	થોડા સાડ દુલ્હો મેં નાથ;
હસતાં રમતાં ચઢિ ગયો ક્રોધ,	દ્રેગટ ફાંસૂ થયો વિરોધ.
કર દીવો ને ધર નિહાળિયે,	છે તો આટલામાં પિયુ માળિયે;
ચિત્રલેહા કહે ઘેલી થઈ,	દેવે અહિયાં અવાયે નહિ.
આવિ ન શકે પ્રાણી પંખના,	એ તો સ્વમાની ઝંખના;
પીયુ પીયુ કરતાં તું સૂતી,	માટે સ્વમામાં દીઠો પતિ.
સ્વપ્ને નિર્ધન પામે ધન,	સ્વપ્ને વંઝા પ્રસવે તન;
બગે ને ઠાલો ઉછરેંગ,	સ્વપ્ન મૃગજળના ત
દાંબળની જેવી વસ્ત,	અહિયે ને ઠાલો

ગાંધર્વ નગર ને ગગનકુસુમ,	લોગ અસ્થિર સ્વપ્નના તેમ;	
નિદ્રાવશ મન ક્યાંહી ભમે,	સ્વપ્ન સુખ નહિ સાચું ક્યમે.	૧૦
ચિત્રલેહાએ દીકિ હારણ,	સખી ઝોખાને આપે ધારણ;	
કુંવરીનું મનાવા મન,	કીધો દીપક ફેરવિ ભુવન.	૧૧
તપશ્ચું માળિયું ચારે પાસ,	પડિ ઝોખા થઈને નિરાશ;	
વાધિ વિરહતાણી વેદના,	મૂર્છાગત થઈ અચેતના.	૧૨
ચિત્રલેખાએ બેઠી કરી,	રૂઢ્યે ચાંપિ બે ભુજ ભરી;	
કામ વશથકી મન લાજતું,	વિરહ તપ છે તન દાઝતું.	૧૩
છાંટિ સખિયે પાચું નીર,	વિરહે બ્યાકુળ સ્વેદ શરીર;	
ચિત્રલેહા કહે શણ સતી,	સાવધાન થા લાવું પતિ.	૧૪
કેમ વિસર્પું ઉમાનું વચન,	સ્વપ્નને વરશો સ્વામીન;	
ઝોખા કહે મને સ્મરણ થઈ,	આણી આપ પ્રભુને અહીં.	૧૫
વિધાત્રી કહે શું તેનું નામ,	સ્વપ્ને સ્વામીનૂં કોણુ ગામ;	
કોણુ જાત પિતા ને માત,	લઈ આવું કહે માંડિ વાત.	૧૬
ઝોખા કહે કરમે દઈ ભૂજ,	વારે વારે શું પુછે મૂજ;	
મન મળવા રહું ટમટમી,	તેનું રૂપ અંતર રહું રમી.	૧૭
ઝોખા કહે, હું તો ઘેલી થઈ,	નામ કામ પુછાયું નહિ;	
નાત જાત ને માત પિતાય,	પ્રીછિ નહિ જે પ્રથમ પુછાય.	૧૮
રૂપ કળા મને મન ગમી,	તે સ્વરૂપ રહું ચિત્ત રમી;	
બાધ તે નાથે મિથ્યા મને દમી,	સુખે સ્મરજ ગયો આથમી.	૧૯
નિશા નહિ જાય નિર્ગમી,	મળવા મનડું રહું ટમટમી;	
વિરહ દુઃખ ન રહેવાય ખમી,	લાવ નાથને ચરણે નમી.	૨૦
સખી કહે કરમે દઈ હાથ,	તું માંડી કહે બધી વાત;	
મિથ્યા વાત કહેછે મને,	નામ કામ વિના લાવું કોને.	૨૧
કશો એકે જો આશરો વદ,	તારા સ્વામીને લાવું સઘ;	
ઝોખા બોલેછે આળપંપાળ,	આવે તો આળખું તતકાળ.	૨૨
ધણું રૂપ સખળ છે સારું,	તેણે ચિતડું ચોરું છે મારું;	
લાવ સખિ શિઘ્ર તેહને,	નહિ તો પાડં મારા દેહને.	૨૩

સાખી.

પિંડ હું પાડું સર્વથા, આજ ન આવે સ્વામી;
ચિત્રલેહા રૂપ ચીતરે, કાગળમાં બહુ કામી.

ઐપાઈ ત્રણ તાળની.

ઐપા કહે છે શુણ, સાહેલી,	લાવ નાથને વેલી વેલી;
પાઈ તું છે સુખની દાતા,	લાવ સ્વામીને થાય સુખ શાતા.
ઐપા તને તો પડ્યો એ હેવા,	સખી આજ્યાના ઉપાય કેવા;
તને પરણ્યાતણું મન થાય,	નથિ લાવ્યાનો એકે ઉપાય.
દૂર પંથ છે દ્વારામતી,	કેમ જવાય મારી વતી;
હાં તો જૈ ન શકે રાય શકે,	રક્ષા કરવા ફરે છે ચક્ર.
જીવતાં તો ફરી ન અવાય,	નિશ્ચે મસ્તક છેદન થાય;
બહું જોજન સહસ્ર અગિયાર,	તારો કેમ આવે ભરતાર.
નયણે નીરની ધારા વહે છે,	કર જોડિને કન્યા કહે છે;
પાઈ તારી ગતી છે મોટી,	તને તો ન કરે કાષ ખોટી.
સહિયરને સહિયર વાલી,	પાઈ તેં મને હાથે જાલી;
આપણે એ બાળ સંઘાતી,	તું તો પ્રાણદાતા છે વિધાત્રી.
મા બાપ વેરી થયાં મારાં,	મેં તો ચરણ સેવ્યાં છે તારાં;
ચિત્રલેખા તું દીન દયાળ,	એમ કહીને પગે લાગિ બાળ.
ચિત્રલેહાએ ધારણા દીધી,	પછિ કાયા પક્ષીણિનિ કીધી;
બેલિ ચિત્રલેખા સત્ય વાણી,	ક્ષણ એકમાં આપું આણી.
તે શું પરણાવું રૂડી રીત,	તો તું બાણજે મારી પ્રીત;
ઐપા કહે રહેજે રૂઝે આચરણે,	રખે અનિરૂદ્ધને તું પરણે.
સખિ મુંદર વરને બાણી,	રખે થાતી તું પટરાણી;
એનો અતિશે છે હાથ રૂપાળો,	રખે મેળવે તું હાથેવાળો.
પાઈ બાદ્ય વર છે રૂઝો,	રખે પેરીને બેસતી ચૂડો
પાઈ જઈને અ - - - - -	રખે તે સાથે મંગળ
સખિ આવજે	વહાણું વાતાં પેટેલી

કો ન જાણે એવું કરજે,	વેગે સ્વામિને લઈને ફરજે;	
જો જાણશે પિતા બાણ,	તો તે આપણા લેશે પ્રાણ.	૧૩
તું તો કરજે સ્વામીનું જતન,	મુજ રાંકને હાથ રતન;	
પછે પંથે વળાવિ વિધાત્રી,	પક્ષિણી મન વેગે જાતી.	૧૪
દારિકા પહોંતી કામીની,	છેલી દોઢ પહોર જામીની;	
જાવા કીધું નગરમાં મન,	એવે આન્યું સૂદરશન.	૧૫
જેવું મસ્તક છેદે બળમાં,	કન્યા પેઠિ ગોમતિના જળમાં;	
એવે નારદ રૂપિ ત્યાં આવી,	ચક્ર-ભયથકી કન્યા મુકાવી.	૧૬
કહે નારદ સૂદરશન,	તેને લઈ જાવા દેજે તન;	
એ તો કામ છે કૃષ્ણને ગમતું,	માટે રખે તું એને દમતું.	૧૭
પછે ઉદકનિ અંજળિ લીધી,	મંત્રે વિધાત્રી નિર્ભય કીધી;	
તામસી-વિદ્યા રૂપિયે આપી,	પછે પીઠ પ્રેમદાનિ થાપી.	૧૮
હવે અલ્પ રહિછે રાત્રી,	જા લે અનિરૂધને તું વિધાત્રી;	
ગયું ચક્ર તે પશ્ચિમ પાસે,	રૂપિ નારદ ગયા આકાશે.	૧૯
ચાલિ ચિત્રલેખા જોતિ ગામ,	સામસામાં શોભિતાં છે ધામ;	
સમ-ભૂમિનાં ભવન તે ભાસે,	જોતાં ભૂખ તરસ તે નાસે.	૨૦
બહુ કળશ ધન્ય ખીરાજે,	જોતાં અમરાપુરી તો લાજે;	
શોભે છન્ન ઝરખા ને માળ,	મણીમય થંભ આક્રમણ.	૨૧
વાંકિ બારિ ને ગોખે જાળી,	લીલા કાચ મુક્યા છે ઢાળી;	
લીંપિ ભીંતે સોનાની ગાર,	ચળકે કામ તે મીનાકાર.	૨૨
ભલાં ચૌઠાં શેરી ને પોળ,	સામસામી હાટનિ ઓળ;	
ઘેર ઘેર તે વાટિકા કુંજ,	કરે ભમર તે ગુંજગુંજ.	૨૩
થાય ગાનના ઘોષ તે કાળે,	રસ જામ્યો વાજિત્રને તાળે;	
મોટા માતંગ ધૂમે ને ડોલે,	ગુણગાન બંદીજન બોલે.	૨૪

નરસિંહ મહેતાના મામેરામાંથી,

કડવું ૩ જી. રાગ વેરાડી.

મેહેતે માંડ્યો ગૃહસ્થાધર્મ,	પતિવ્રતા ઘેર નારી પર્મ;	
દામોદરની સેવા કરે,	માળા તિલક ને મુદ્રા ધરે.	૧
સાધુ વૈરાગી વૈષ્ણવ-જન,	શંખતાળ વાજે બહુ ધન્ય;	

નહિ ખેતી ઉઘમ વેપાર,
 જે આવે તે વૈષ્ણવ જમે,
 વિશ્વંભર પુરં પાડે અન્ન,
 એ સંતાન આપ્યાં ગોપાળ,
 શામળદાસ કુંવરનું નામ,
 કુંવરબાઈ નામે દીકરી,
 પામ્યાં મરણ પત્ની ને પુત્ર,
 પતિવ્રતા વહુ વિધવા થઈ,
 સ્ત્રી પુત્ર મરતે રોયા લોક,
 ભલું થયું ભાગી જન્મળ,
 કુંવરબાઈ પછે મોટી થઈ,
 સસરા શ્રીરંગ-મેહેતો નામ,
 છે સાસરિયાંને ઘણું અભિમાન,
 નણુંદ જેઠાણી વાંકુ ભણે,
 કહેશે આવો વૈષ્ણવનિ દિકરી,
 એટા કરે સાસુ ગર્વે ભરી,
 છે લઘુવેષે નહાતો ભરતાર,
 કુંવરબાઈને આવ્યું સીમંત,
 રૂપ દેખી અતિ વહુવરતાણું,
 કહે મેહેતો હરિનો છે દાસ,
 વહુનો ઓરિયો વીતે ખરો,
 દુર્બળની દિકરી રાંકડી,
 ન કહાવ્યું પીયર ન કાંતે કહ્યું,
 સીમંતના રહ્યા થોડા દન,
 ઓશિઆળી દીસે દામણી,
 બોલી અબળા નામી શીશ,
 આપણો ગોર પંજો ખોખલો,
 મોકલો લખાવી કંકાતરી,

હરિભગત મેહેતો તદાકાર;
 ગુણ ગાઈને દહાડા નિરગમે.
 વિશ્વાસ ધણો મેહેતાને મન;
 એક પુત્રી ને એકજ બાળ.
 તે પરણાવ્યો મોટે ઠામ;
 પરણાવ્યાં રૂંદા વિવા કરી.
 મેહેતાનું ભાગ્યું ધરસૂત્ર;
 * સુરસેના પછે એટલી રહી.
 મેહેતાને તલમાત્ર ન શોક;
 સૂખે ભજનું શ્રીગોપાળ.
 આણું આવ્યું ને સાસરે ગઈ;
 મોટું ધર કહાવે બહુ દામ.
 ધનનું તે અતિ કરે રે ગુમાન;
 કુંવરબાઈને દુખળી ગણે.
 સાસરિયાં સૌ પાવન કરી;
 કુંવરબાઈ નવ બોલે ફરી.
 તે નવ પ્રીછે વિવેક વિચાર;
 સાદર વાત ન પૂછે કંથ.
 સાસરિયાં મન હરખે ધણું;
 મોસાળાનિ શી કરવી આજ.
 કાંધક મોસાળું ઘેરથી કરે;
 આચાર કરી બાંધો રાખડી
 પંચમાસી તો એખે ગયું;
 કુંવરબાઈને થઈ ચિંતા મન.
 વહુવર આવી સાસુભણી;
 બાઈજી રૂંખે કરતાં મન રીચ.
 જૂનાગઢ સૂધી મોકલો;
 તવ સાસુ બોલી ગર્વે ભર

કાં વહુર તને ઘેરું લાગ્યું, મા મુર્છિત્યારે મહિયર ભાગ્યું;
 તાળ વળડી જે કીર્તન કરે, નાચી ખુંદીને ઉદર ભરે.
 દરિદ્ર ઘરમાં ફેરા ફરે, તે મોસાળું ક્યાંથી કરે;
 જે સગાથી અરથ નવ સરે, શું થાય તેને નોતર્યે.
 મહેતાને વહાલું હરિનું નામ, જોવા મળશે બાધુ ગામ;
 તમને હોસો મળ્યાનું હેત, અમો નાતમાં થઇયે ફજેત.
 તમરો સસરો લાજે બાધ, વણુ આવ્યે સરશે વેવઃઈ;
 કુંવરબાઈ તવ આંસુ ભરી, સાસુપ્રત્યે બોલી ફરી.
 બાધજી એમ બોલતાં શું ફગો, દુર્બળ તોય પોતાનો સગો;
 આહિં અપિ પાછા જશે ફરી, એ મિશે મળશું બાપ દિકરી.
 સાસુને મન કરૂણા થઈ, પોતાના સ્વામિને પૂછ્યું જઈ;
 રહ્યા સીમંતના થોડા દહાડા, કુંવર વહુ લે છે આડા.
 લખી મોકલો કંકેતરી, મળવા ઘોને બાપ દિકરી;
 વેવાઈને લખિયે એક પત્ર, જેમ તેમ કરતાં આવજો અત્ર.
 શ્રીરંગ-મેહેતો પરમ દયળ, કાગળ એકે લખ્યો તતકાળ;
 સ્વસ્તિશ્રી જૂનાગઢ ગામ, જે હરિ વૈષ્ણવનો વિશ્રામ.
 નાગરિ નાતતણા શણુગાર, સાધુશિરોમણિ પરમ ઉદાર;
 ભક્ત-નાયક વૈષ્ણવના ઘણી, સદા કૃપા હોય કેશવતણી.
 સર્વોપમા જોગ કરૂણા-ધામ, મેહેતા શ્રીપંચ નરસૈ નામ;
 અહિ સહુને છે કૃશળખેમ, લખજો પત્ર તમે આણી પ્રેમ.
 એક વધામણિતણો સમાચાર, અમારા ભાગ્યતણો નહિ પાર;
 કુંવર વહુને આવ્યું સીમંત, અમકપર ત્રુડા ભગવંત.
 માધુશુદી સમમિ રવિતાર, મુહુર્ત અમે લિધુ નિરધાર;
 તમે તે દિન નિચે આવજો, સગા મિત્ર સાથે લાવજો.
 ન આણશે મનમાં આશંક, તમ અગ્નિ પામ્યા લખ ટંક;
 ઉજળો સગો આવ્યે બારણે, સોનાનો મેર કીજો વારણે.
 જો મેહેતાજી નહિ આવો તમે, ખરેખરા દૂભાઈશું અમો;
 આપ્યું પત્ર રૂપિના કરમંય, પંજો બોખલો કર્યો વિદાય.
 કુંવરબાઈએ તેજા રૂપિ રાય, એકાંતે બેસાડિ લાગી પાય;

કાંઈ મોસાળું સાંઠે લાવજો, સંપત હોય તો ઈલાં આવજો;
કાંઈ નામ થાય જો પૃથિવીતજો, સાસરિયાનું મેણું ટજો.
જો અવસર આ સૂતો જશે, તો ભવનું મેણું મુજને થશે;
જોધ બાણ નણુદી મારશે, શત્રુનું કામ દીયર સારશે.
રખે નાગરિનાત્યે કૌતક થાય, તમારે માથે છે વૈકુંઠરાય;
પંજો ખોખસો કીધા વિદાય, સઘ પોહોતા જૂતાગઢ માંય.

વળણ.

જૂતાગઢમાં રૂપિછ આવ્યા, મેહેનો લાગ્યા પાય રે;
સ્તવન સ્તુતિ પૂજા કરી, પછે માંડિ વાત સુખદાય રે.
કડયું ૪ થું. રાગ ધનાશ્રી.
ખોખસે પંડે પત્ર જ આપ્યું, મેહેતાછને હાથ છ;
વધામણી કાગળમાં વાંચી, સમર્થા વૈકુંઠનાથ છ.
મા મેરૂં પુત્રીને કરજું, ઘરમાં નથી ખેટો દામ છ;
ત્રીકમછ તેવડમાં રહેજો, દ્રવ્યતણું છે કામ છ.
લોજન કરાવી દક્ષણા આપી, મેહેતો લાગ્યા પાય છ;
મોસાળું લેઈ અમો આવીશું, પંજો કીધા વિદાય છ.
નરસે-મેહેતે ઘેર તેડાવ્યા, સગા વેરાગી સંત છ;
મોસાળું લેઈ આપણે જાવું, છે કુંવરખાઈનું સિમંત છ.
જૂતી વેશ્ય ને ધૂમ્કરિ વાંકી, માંગી સોટા-ભાગી છ;
કોના તળાવા ને કાનિપિંજણિયો, બળદ આણ્યા ખે માગી છ.
મેહેતોછ મામેરે આસ્યા, સમર્થા શ્રીજગદીશ છ;
ત્રણ સુખિયો સંઘાતે આસી, વેરાગી દશ વીશ છ.
સંપુટ ત્રાંગાની ડાબડીતો, તેમાં બાળમુકંદ છ;
કંઠે હાર કરીને રાખ્યા, દામોદર નંદ-નંદ છ.
વેશ્યની પૂંડે કોથળો બાંધ્યો, માંહિ ભર્યા વાજિત્ર છ;
ગાંઠડી એક ગોખીચંદનની, તુળસી કાષ્ટ પત્રિત્ર છ.
મોસાળાની સામગ્રી માં, તિલક ને તુળસી-માળ છ;
નરસેયાને નિર્ભય છે જો, ભોગવશે ગોપાળ છ.
બળકીણા બળદો ને રહે, દેસે વૈષ્ણવ સાથ છ;

એક બળદ ગળિયો થઈ બેઠો,
પશ્ચાને પુંછ ગ્રહી ઉઠાડે,
સાલે સાલ જૂજવાં દીસે,
સાંગીનો બહુ શબ્દજ બીરે,
ચડે બેસે ને વળિ બિતરે,
મધ્યાને મેહેતોજ આવ્યા,
શું જાણુ વૈષ્ણવનો મહિમા,
કોડ પોહોતા કુંવર વહુના,

વળણુ.

રોક મામેરું મેહેતો લાવ્યા,
અકેકિ માળા આપશે તો,

કડવું ૫ મું. રાગ

શુણી શ્રીરંગ-મેહેતો આવ્યા ધાધ,
મળ્યો જમાઈ જમાઈનો બ્રાત,
કપટે બેટી પાછા ખસે,
ઉતરવા ધર આપ્યું એક,
ખાણ ટેકરાં વસમો ઠામ,
કોણું છાજ ને જૂની વળિ,
ઝાઝા માકણુ ઝાઝા જૂઝા,
વેવાધ ગયા ઉતારો કરી,
કુંવરવહુનો વૈષ્ણવ બાપ,
મેહેતાને જોવા હરખે ભરી,
મનવિના મેહેતાને નમે,
માંહો માંહિ કહે સુંદરી,
જુઓ સાથ કેવો ફૂટડો,
કુંવરવહુનું ભાગ્યું દુઃખ,
જુઓ બળદ મેહેતાજ તણા,
વળડશે મંડપમાં ચંગ,
આ ગાંધડિ વળગાડિ લટકે,

આખલો તાણી જાય જ;
કૌતુક કોટી થાય જ.
રથતણાં બહુ વક જ;
ચૂચવે છે બહુ ચક જ.
લે રામકૃષ્ણનું નામ જ;
જોવા મળ્યું ઉના ગામ જ.
વિષઈ પુરના લોક જ;
મામેરું છે રોક જ.

જુઓ વૈષ્ણવનિ વસાત રે;
પેહેરશે નાગરી નાત્ય રે.

આશાવરી.

ભાવે ભેટયા બે વેવાઈ;
મળ્યો સહુદ્રા નાગરનો સાથ.
જોઈ જોઈ સામગ્રી ને હસે;
ઝાઝા ચાંચડ મહર વસેક.
ઉપર નળિયાનું નહિ નામ;
ભીંતો દશ દિશે બેવડ ઢળી.
ત્યાં મેહેતાના બિતારા હવા;
બોલે હસણી નાત્યનાગરી.
દર્શન કરિને ખોઈએ પાપ;
ધેરધેરથિ ચાલી સુંદરી.
સારૂં થયું જે આવ્યા તમે;
મેહેતો દીઠે દીઠા હરી.
એને પરમેશ્વર તૂઠડો;
એવું કહીને મરડે મુખ.
બગાઈયો શબ્દ કરે છે ધણા;
નાગરીનાત્યમાં રહેશે રંગ.
તાળનાં જોડાં ખાંધ્યાં પટકે;

છાજમાં તુળસી મૂકશે,
 વેરાગી હરિના ગુણ ગાશે,
 એમ નાગરી કૈતક કરે,
 કુંવરબાઇએ બાણી વાત,
 ઉતાવળી મળવાને ધસી,
 આ શું પિતા પુત્રીને હેત,
 લગ્નનું સાત પેઢિનું નામ,
 શું મળવા ચાલ્યાં એકલાં,
 કંકણ બોલ એવો સાંભળી,
 નણદી શું મહર આવડો,
 સુખી પિતા હશે જોતજો,
 કોનો પિતા લખેશરિ કહાવે,
 રાંક પિતા આવ્યો મુજ ઘેર,
 તમે મન માને તે કહો,
 મર્મ વચન નણદિને કહી,
 દૂરથકી દિકી દીકરી,
 અન્યો અન્યે નયણાં ભરી,
 મસ્તકઉપર મૂકી હાથ,
 કુંવરબાઈ કહો ફૂશળ ખેમ,
 રૂડો દિવસ આવ્યો દીકરી,
 કુંવરબાઈ બોલી વીનતી,
 નાગરિ નાત્યે રહેશે કેમ લાજ,
 નિરમાલ્ય નિરધનનો અવતાર,
 નિરધનને કોઈ નવ ગણે,
 ચતુરપણું નિર્ધનનું જોહ,
 લોક બોલાવે દુર્બળ કહી,
 પિતાજી કાંઈ ઉઘમ ન કરો,
 આ અવસર સચવાશે કેમ.
 નથી લાવ્યા કંકની

ઉભો રહિને શંખ કૂંકશે;
 એટલે મોસાળું પૂરું થાશે.
 ટાળ કરીને પાછી ફરે;
 મોસાળું લેઈ આવ્યા તાત.
 બોલિ નણદી મરમે હસી;
 શાને કરવા આવ્યો કળેત.
 સાથે વેરાગિનું શું કામ;
 એ બાપથિ ન બાપાં ભલાં.
 કુંવરબાઈ બોલિ પાછી વળી;
 પુંદળથી બાઈ શું બડબડો.
 તે પુત્રીને લાભજ ધણો;
 તે તો મારે શે ખપ આવે.
 એક કાપડું સોનાનો મેર;
 એ પિતા મારે જીવતો રહો.
 પછે પિતા પાસે પુત્રી ગઈ;
 મેહેતાયે સમર્થ શ્રીહરી.
 ભેટયાં બેઉએ આદર કરી;
 પાસે બેસારિ પૂછિ વાત.
 સાસરિયાં કાંઈ આણેછે પ્રેમ;
 તો મોસાળું કરશે હરી.
 મોસાળું કાંઈ લાવ્યા નથી;
 વિના દ્રવ્ય આવ્યા શે કાજ.
 નિરધનનું જીવનું ધિક્કાર;
 નવ રાખે ઉભો આંગણે.
 ઘેલામાંહી ગણાયે તેહ;
 એથી પિતા કાંઈ માહું નહીં.
 ધનનો નવ રાખો સંધરો;
 પિતાજી તમે વિચારો
 નથી લાવ્યા મોડ ન

કેમ કરી લજ્જા રહેશે તાત, હું શેં ન મુર્ખ મરને માત;
 માય વિના સુતો સંસાર, માય વિના તે શો અવતાર.
 જે બાળકની માતા ગધ મરી, બાપની સગાઈ સાથે ઉતરી;
 જેવું આથમતા રવિનું તેજ, મા વિના એવું બાપનું હેત.
 સુરભી મરતાં જેવું વછ, જળ વિણુ જેવું તલપે મછ;
 ટોળા વછોધ જેવી મૃગલી, મા વિના દીકરી એકલી.
 લવણુ વિના જેવું શીકું અન્ન, ભાવ વિના જેવું ભોજન;
 કીકી વિના જેવું લોચન, મા વિના એવું બાપનું મન.
 ઘડો ફુટે રઝગે દીકરી, મા વિના એવી દીકરી;
 ગોળ વિના મોળો કંસાર, માતા વિના સુતો સંસાર.
 શિદ્ધ કરના આલ્યા ઉપહાસ, સાથે વેરાગી પંચાસ;
 શંખ તાળ ને માળા ચંગ, એ તે મોસાળું કરવાના ઢંગ.
 નહોયતોપિતાજીઓ પાછા ફરી, એવું કહિને રોઈ દીકરી;
 મેહેને મસ્તક મૂક્યો હાથ, કરશે મોસાળું વૈકુંઠનાથ.
 પેહેરામણી કરવિ હોય જેટલી, આશામી લખિ લાવો તેટલી;
 લખજો સાસરિયાં સમસ્ત, વિસારશે મા એકે વસ્ત.
 વચન મેહેતાજીનાં શણી, કુંવરબાઈ આલ્યાં સાસુ લણી;
 મારે પિતાએ મોકલી ઢૂંય, લખો કાગળમાં જોઈએ શૂંય.
 મુખ મરડીને બોલી સાસુ, શો કાગળ ચિતરવો ફાંસુ;
 છાપમાં તુળસિદ્ધ મૂકશે, ઉભો રહીને શંખ ધ્રુંકશે.

વળણુ.

કુંકશે શંખ ઉભો રહી, નરસૈયો મોસાળું થું કરે;
 સંવાદ વહુવરનો સાંભળી, પછે વડસાસુ એમ ઓંચરે.

કડવું ૭ મું.

વડસાસુ ધણું ભારે માણસ, બોલ્યાં પરમવચન, વહુજી;
 વડી વહુવર તમે કાંઈ નવ જાણો, છે મેહેનો વૈષ્ણવ જન, વહુજી.
 જોને સ્નેહ શામળિયા સાથે, તેને શાની ખોટ, વહુજી;
 પેરામણી મનગમતી માગો, કરો નાગરી ગોઠ, વહુજી.
 કુંવરબાઈને કાગળ આપ્યો, લખો લખાવું જેમ, વહુજી;

રાગ સામેરી.

લખો પાંચશેર તો કંકુ જોઈએ, શ્રીફલ લખો સેં સાત, વહુજ;
 વીશ મણુ વાંકડિયાં ફાઈળ, મળશે મોટી નાત, વહુજ.
 પાંચ વસ્ત્રના પંચવિશ વાધા, ચાર ચોકડી તાસ, વહુજ;
 લખો પછેડી પંદર ફાડી, ખટોળી પંચાસ, વહુજ.
 સારૂંક મુગટા ને સોયેક સણિયાં, ચીર લખો ચાળીશ, વહુજ;
 ઘેલિયાં તો ખાહણને જોઈએ, તે લખો ફાડી ત્રીશ, વહુજ.
 જરકશીની સાડી રેશમી, લખો ફાડી બાર, વહુજ;
 સારી સાડિયો લખો ત્રણસેં, છાંયત્ર લખો સેં ચાર, વહુજ.
 ઘરસાડી લખો દશ વિશ ફાડી, સોળ ફાડી લખો ઘાટ, વહુજ;
 છીંટ મોરવી ટુંકડી સોયેક, નવ ફાડી લખો નાટ, વહુજ.
 મરાઝ ગજિયાણી દરિયાઈ, લખો થાન પંચાશ, વહુજ;
 હજાર બાર સેં લખો કાપડાં, લોક કરે બહુ આશ, વહુજ.
 સોળ સેં લખો શેત્રાં શાશુ, તેજ પાનતો શો આંક, વહુજ;
 એ આશરા પડતું મેં લખાવ્યું, બાપ તમારો રાંક, વહુજ.
 તમને સોળ શશુબાર ધડાવે, બાપ લડાવે લાડ, વહુજ;
 ઘટે જમાઈને સોના-સાંકળાં, તેમાં અમને શો પાડ, વહુજ.
 સહજ મહોર સોનાનિ રોકડી, કહેતાં પામું ક્ષોભ, વહુજ;
 ઘરડાં અમે માટે ધર્મે લખાવ્યું, ન મળે ઝઝો ક્ષોભ, વહુજ.
 એ લખ્યાથી અડકું કરો તો, તમારા ઘરની લાજ, વહુજ;
 તવ મુખ મરડી નણુદી બોલી, સિદ્ધ થયાં સર્વ કાજ, વહુજ.
 બારે મોટા બે પહાણુ લખાવો, જે મેહેતાથી અપાય, વહુજ;
 ડોશી કહે, શો સોર કરો છો, લખતાં તારૂં શું જાય, વહુજ.

વળણુ.

શું જાય લખતાં આપણું, વડસાસ ત્રિકરાળ રે;
 કુંવરબાઈ ચિંતામાં પડી, શું થાશે ગોપાળ રે.

કડવું ૮ સું.

રાગ મારૂ.

ઝટવાળ્યો રે ડોશિયે ઝટવાળ્યો રે;
 વડસાસ વેરણુ થઈ મારી,
 મીઠા વચનની ને ઘેડા બોલી,

હરખ હમયાનો ટ,
 હોડે હરિગુણ ગ

કાગળ લેઇને કુંવરબાઈ આવ્યાં, પીતાકરે પાસે રે;
 વડસાસુથે વિપરીત લખાવ્યું, કહો હવે શું થાશે; ડોશિયે.
 લખેશ્વરીથી ન પડે પૂરું, એવું માંહિ લખાવ્યું રે;
 સાધુ પિતાને માહા દુઃખ દેવા, મારે સિમંત શાને આવ્યું; ડોશિયે.
 સહસ્ત્ર મહેર સોનાની રોકડી, વચ્ચતાણું નહિ લેખું રે;
 તાતજી હું તો તમારી પાસે, કોડી એક ન દેખું; ડોશિયે.
 પીતાજી તમો પાછા પધારો, અહિં રહો ઇજત બશે રે;
 મેહેતોજી કહો પુત્રો મારી, રહો તમે વિશ્વાસે; ડોશિયે રહું કીધું રે.

*

*

*

*

*

વિશ્વાસ રૂદેમાં રાખો તમો, છો વૈષ્ણવની બાળ રે;
 આપણું એ પ્રતિપાલણ કરશે, શામળિયો ગોપાળ; ડોશિયે.
 હમ્મડે હેત દિકરીને આવ્યું, શુણી તાતની વાણી રે;
 કુંવરબાઈ ફરિ મંદિર આવ્યાં, વિશ્વાસ ઉરમાં આણી; ડોશિયે.

કડવું ૮ મું.

રાગ ગોડી.

જોજોરે કૌતક કળિજીગનાં, વૈષ્ણવનિ ચેષ્ટા થાય રે;
 વાંકાખોલી નાત નાગરી, સહેજે ખોલે અન્યાય રે; કૌતક. ટેક.
 ભોજન કરવા મેહેતોજી ઉઠ્યા, સાથે બહુ વેરાગી રે;
 ટાળે મળે સહુ નાત નાગરી, જોઈ જોઈ હસવા લાગી રે; કૌતક.
 ચીર્યાં તિલક ને તુલસીની માળા, છાપો અંગ બિરાજે રે;
 વેવાઈનાં રૂપ જુઓરે બાઈયો, કૌટિક કંઠપ લાજે રે; કૌતક.
 મલ્લાર ગાશે નહાતી વેળા, વરસશે વરસાત રે;
 પ્રસાદ કરતાં થાળ ગાશે, જમશે જાદવનાથ રે; કૌતક.
 સ્નાન કરી સહ નાગર ખેઠા, જેને જેથું મળતું રે;
 મેહેતાજીને નહાવા અર્થે, જળ મેલ્યું કળકળતું રે; કૌતક.
 જેમ તેલકદા તાતી ઉકાળી, સૂઘનવાને તળવા રે;
 તેમ વેવાણે જળ ઉકાળ્યું, મેહેતાજીને ઇળવા રે; કૌતક.
 ઉણ્ણોદક ઉતું દેખિને મેહેતે, માગ્યું ઠાઠું પાણી રે;
 મર્મ વચન મુખ મરડીને ખોલી, કુંવરબાઈની જોડાણી રે; કૌતક.
 માગ્યા મેહ વરસે મેહેતાજી, તો અમ પાસે શું માગો રે;

સમરણ કીધું શામળિયાનું, આલાખ્યો રાગ મલારે;
નાગર લોક જોવાને મળિયા, બોલે વંગ ઉચાર રે; કૈતુક.
નરસિંહ મહેતાના માગવાથી વરસાદ વરસ્યો, એવી નવમા કડવામાં વૈષ્ણવ
પંથના ઉત્તેજન અર્થે ચમત્કારની વાત કહી છે, માટે તે મૂકી દીધી છે. તેમાં
લખ્યું છે કે, નરસિંહ મહેતા જમીને ઘેર ગયા. પછીની કથા દશમા કડવામાં છે.

કડવું ૧૦ મું. રાગ સામેરી.

હાળ.

વીતી રજની કીર્તન કરતાં,	થયો પ્રાતસકાળ રે;
કુંવરખાઈઆબ્યાં પીતા પાસે,	હવે મોસાળાની કરો આસ રે.
મેહેતોજી કહે પુત્રી જઈને,	સગાં સહને તેડાં કરો;
વિશ્વાસ આણી મંડપમાંહિ,	એક છાળ ઠાલી જઈ ધરો.
જ્ઞાત સગાં સહિત પધરાવો,	સર્વ કુટુંબ પરિવારજી;
છે વાર જ્ઞાત મળ્યાતણી,	નથી મોસાળાની વારજી.
કુંવરખાઈ કહે તાતજી,	મને કેમ આવે વિશ્વાસ;
ઠાલી છાળ હું કેમ ધરું,	થાય લોકમાં ઉપહાસ રે.
મેહેતોજી કહે પુત્રી મારી,	છો વૈષ્ણવની દીકરી;
તારે મારે ચિંતા શાની,	મોસાળું કરશે શ્રીહરી.
મર્મવચન શુણિ તાતનું,	સાસુકને આવી વહૂ;
મારો પિતા મોસાળું કરેછે,	સગાં મિત્ર તેડો સહૂ.
બોખલેપંડે તેડાં કીધાં,	મેળવ્યું બાધું ગામ;
વેવાઈવરગ એણીપેરે બોલે,	મેહેતો મુકીને જશે માન.
મંડપમાં મેહેતોજી આવ્યા,	હાથ ઝાલીને તાળ રે;
નાગર સહુ ઉભા થઈ,	કહે પ્રેમે જોગોપાળ રે.

વળાણ.

મગાવી એક છાળ ઠાલી, તે ચોકમાં આણી ધરી;
મેહેતાજીએ શંખ પૂર્યો, વિનતી શ્રીહરિની કરી.

કડવું ૧૧ મું. રાગ માર.

મેહેતે વળ સમર્થ વનમાળી;

મોસાળાના દંગ,	વેવાધયે માંડ્યા;
નાગરના વેહવાર,	ઐણે સરવ છાંડ્યા.
છાયાં તિલક ને તાળ,	બુઝો તુળસી-માળા;
નરસૈયો કરશે નૃત્ય,	ગાશે ટોપીવાળા.
જોવા મળિ નાગરી નાત્ય,	બહુ ટોળે ટોળાં;
મુખ મરડી કરે વાત,	આપશે ધરચોળાં.
બહુ નહાની મોટી નાર,	મંડપમાં મળી;
કરે વાંકી છાની વાત,	સાકરપે ગળી.
મેહુતાને કરે જ્ઞેશ્રીકૃષ્ણ,	હાશિ પડે જોતી;
મુખઉપર લળકે સાર,	વેસરના મોતી.
સળ્યા સોળ શણુગાર,	ચરણા ને ચોળા;
જોખન મદમરિ નાર,	કરે બહુ હંડોળી.
કાને ત્રોટિ જગત,	ગળસ્થળ ચળકે છે;
જગત ચૂડો હાથ,	કંકણ ખળકે છે.
સમિ રહિ ઓઠે ચીર,	સણગટ વાળે છે;
અણિયાળાં લોચન,	કટાક્ષે ભાળે છે.
છુટે અંગોડે નાર,	વેણી લાંબી છે;
ઝાંઝર ઝમકે પાપ,	કડકાં કાંબી છે.
કેસરતિલક વિશાળ,	ભાસે કીધાં છે;
કોઠંએ નહાનાં બાળ,	કૂડે લીધાં છે.
કોઈ જોવા દાલી છાંપ,	અબળા ઉડે છે;
કોઈ વહુવાર લજવાળ,	નણદીપુંડે છે.
કોશિખવીબોલાવે બાળ,	વારી રાખે છે;
કો વાંકા બોલી નાર,	વાંકું ભાખે છે.
એવાં કોતક અનેક,	સહુકા દેખે છે;
સહજ બોલે અન્યાય,	હરિને લેખે છે.
કુંવરવહુનો બાપ,	કરશે મામેરં;
હું લેઈશ પટોળી સાર,	સાડી નહિ પહેરં.
વૈષ્ણવને શી જોઈ,	કોટ માળા છે;
ને નિ નાની નાની	

કુંવરવહુ ધન્ય ધન્ય, પિયર પતોતી છે;
બાપે વગાજો શંખ, સાદર પોતી છે.
વાંકા બોલા ત્રિપ્ર, બોલે ઉપહાસે;
મુકો છાજમાં પહાણુ, વાયે ઉડી જશે.
મુઝ્યોદિકરિયેનિશ્વાસ, આવિ પિતા પાસે;
મેહેતે કીધી સાન, રહેજે નિશ્વાસે.

વળણુ.

નિશ્વાસ રાખ્યે દિકરી, કરમાં લીધી તાળ રે;
કાગળ મૂઝ્યો છાજમાં, મેહેતે સમર્થા શ્રીગોપાળ રે.

કડવું ૧૨ શું. રાગ સારંગ.

દાલિ છાજમાં કાગળ ધરી, નરસિ મેહેતે સમર્થા હરી;
વેરાગી સર્વ પુકે ગાય, નાગરને મન કૌતક થાય.
ચાંકાં વચન બોલે વેદિયા, મેહેતો માધવમાં ભેદિયા;
જુઓ છાજમાં મુક્યું સાર, ઓ દિસે કમખ નિ હાર.
તે બોલ અંતર નવ ધરે, મેહેતો સ્તુતિ માધવની કરે;

પારમા કડવાના બાકીના ભાગમાં અને તેરમા કડવામાં વિષ્ણુને માનવાર
માણુએતે માત્ર ગમે, તથા વૈષ્ણવ પંથનો પ્રસાર થાય, તેવું લખાણુ છે; તેથી,
તે મૂઝી દીધું છે. તેમાં જણાવ્યું છે કે, નરસિંહ મહેતાના બોલાવ્યાથી, કૃષ્ણ
તથા તેની પત્નીએ દોશી-વાણીઆને વેશે આવી, છાજ ભરી. એ વાત ખીજા
ધર્મશાળા માને નહિ.

કડવું ૧૪ શું. રાગ મા૩.

મેહેતે તેડાવી દીકરી, આ જુઓ છાજ સોનૈયે ભરી;
પેહેરાવો સહુ નાત નાગરિ, આવો અવસર નહિ આવે દરી.
કુંદ્રાવટી કરમાં ધરી, સાસુ પાસે વહુ સાંચરી;
હાસ કરી ગરવે ઝોચરી, બાઈજી વસ્ત્ર આપો વેહોચે કરી.
વૈષ્ણવ કહિને દેતાં ગાળ, એ શું મોસાળું કરશે કપાળ.
તમો નંદતા તુળસિ ને તાળ, તેણે વશ કીધા ગોપાળ.
જુઓ કમાઈ દુર્ગ, છવે છે હરીના ગુણુ ભલ

સાંભળી કુંવરવહુની વાણી,
 પૂજ્યા પાગ કરમાં પિંગાણી,
 પછે નાગરનિ ભિડ ઘણિ ભાળી,
 આવ્યા છાપ પાસે વનમાળી,
 મેહેનોજી કહે દ્યો દીકરી,
 ગડી જરકશિ વાધાનિ કરી,
 વરના મુખ આગળ ધરો,
 પેહેરામણી મનગમતી કરો,
 સજ્જેડે તેઢ્યાં જેઠ જેઠાણી,
 પ્રીતે પૂજ્યાં દિયર દેરાણી,
 જ્યાં નરસૈયો ત્યાં નવનીધ,
 પાંચ મોર સોનાની લીધી,
 પેહેરામણી નણદિયે અટકાવી,
 એ તોલાની રાખડી લાવી,
 આપ્યા સાસુને સોળ શણગાર,
 તવ કાપ્યાં વડસાસુ અપાર,

સાસુએ તેઢ્યાં ગોર ગોરાણી;
 આઠ વસ્ત્ર આપ્યાં તેને આણી.
 પછેડીની પલવટ વાળી;
 છોડે ગાંઠ આપે વસ્ત્ર ટાળી.
 સસરાને આપો પામરી;
 હેમ સાંકળિ ઉપર ધરી
 નીચું જોઈને પાછાં ફરો;
 રખે પગલું પાછું ભરો.
 આઠે વસ્ત્ર ત્યાં આપ્યાં આણી;
 યુસટિયો તવ બોલ્યો વાણી.
 દીયરિયો બેઠો હઠ કીધ;
 પછિ પેહેરામણી ચાલતી કીધી.
 કુંવરબાઈ પિતા કને આવી;
 દશ તોલા આપી સમજાવી.
 પેહેરાવીને કિંધો નમસ્કાર;
 સર્વ કુટુંબને કીધો તિરસ્કાર,

વળણ.

તિરસ્કાર કીધો ડોશિયે,
 એમ કહિ બિડી નીસરી,

કડવું ૧૫ મું.

વડી વેવાણ રીસાયાં જાણી,
 સાઈ ખિરોદક ખાંધે મૂઢી,
 જેજેર થયો મંડપમાં,
 મોસાણું તે મેહેતાજીનું,
 પોતે પોતાનાં સગાં તેડ્યાં,
 મનવાંછિત પેહેરામણી દેખી,
 ઘેરઘેર વાત થઈ નાગરમાં,
 વિચાર કરતી અખળા દોડી,
 ચાર વરણ સઉ ચરણે ચાલી,

હવે પેહેરામણી પેહેઈ નહી;
 જઈ મંડપ બહાર ઉભી રહી.
 રાગ મેવાડો.

લક્ષ્મિજી પાસે આવ્યાં જ;
 ડોશિને સમજાવ્યાં જ.
 ગીત ગાય છે રામા જ;
 બીજા સર્વે ભામા જ.
 જેની જ્યાં સગવેડ જ;
 માંડી તેડતેડ જ.
 મેહેનો કરે મામેઈ જ;
 મનમાની સાડી પેહેઈ જ.
 આવ્યા મંડપ માંડી જ;

મેહેતોજી ઉભા તાળ વન્નડે,
 વડસાસુ કુંવરવહુને કહે,
 શ્રીરંગ ને શામળ મેહેતો,
 હેમજી ખેમજી મેહેતાને,
 કભાય કાને પામરી પટકા,
 કાને મુગટા કાને પિતાંબર,
 મગીયાં દોરિયા અસાવળી કાને,
 ગુછ પેચ પાધડીયો તોરા,
 પાયન્નમા નીમા ને જમા,
 વસ્ત્રતણો તો વરસાદ વરચો,
 ચરમા ડગલા કાને કોરા,
 દુગદુગી માળા ને માદળિયાં,
 કાને કંદોરા ને કંઠિ પોંચી,
 કનક કડાં ને કાને કડકજ,
 પેહેરામણી પુરૂષેને પોહોતી,
 પિયળ કાઢીને ખાંધે મૂક્યાં,
 ગંગાવહુને ગજ્યાણી સાડી,
 ગારે અંગે સુંદર શોભે,
 છબિલીવહુને છાયલ ભારે,
 કોડવહુને કલઘેર આપી,
 રામકુંવરને, કૃષ્ણકુંવરને,
 છેલવહુને છોટજ આપી,
 પાનવહુ તો પીતાંબર પહેરે,
 રૂપકુંવરને રાતો સાળુ,
 શામકુંવરને સોનેરિ સાળુ,
 લક્ષ્મીવહુને લાછાવહુને,
 જશમાંદે જશોદા જીવી,
 ચરણા ચોળી ને ધરસાડી,
 માનખાઈ ને વેલવહુ ને,

ગાય વેરાગી ગીત જી;
 પેહેરામણીની રીત જી.
 પાખ્યાં ઘોળાં શેલાં જી;
 દશેક ખાંધે મેલ્યાં જી.
 નામ ન જાય ગણિયાં જી;
 કાને શેલાં શણિયાં જી.
 શેલાં પટુ શાલ જી;
 દીસે અંક કમાલ જી.
 પછેડિ બાળાખંધ જી;
 જ્યાં દોરી કરણા-સિંધુ જી.
 વેઠ વીંટિયો છાપ જી;
 આખ્યાં મોતિ અમાપ જી.
 કાને સાંકળિ શોહે જી;
 દેખીને મન મોહે જી.
 તેજો અબલા સાથ જી;
 પટકુળ નાના ભાત્ય જી.
 સુંદરવહુને સાળુ જી;
 માહે કાપડું કાળું જી.
 ભાત્ય તે રાતી ઘોળી જી;
 પ્રેમવહુને પટોળી જી.
 આખ્યા ઉત્તમ ધાટ જી;
 નાહાની વહુને નાટ જી.
 તાકે ખચીખાઈ જી;
 દેવકુંવર દરિયાઈ જી.
 સખરવહુ ધરચોળું જી;
 લાલવહુને પટોળું જી.
 જમુના જનકિ વહુએ
 પેહેરી ઉભાં સ
 રંભાવતી ને *

છાબની પાસે છબીલો બેઠા,	જે જોધયે તે આપે છ;
મશરૂ ગબિયાં ને ગબિયાણી,	ગજ ભરીને કાપે છ.
પાટ પીતાંબર અતલસ અંબર,	ચોળેરાને ચીર છ;
શોભે સુંદર ભાત્ય નવરંગી,	પૂતળિયો ને કીર છ.
સાડી જરકશિની ઓઢણી,	ચળકે સુંદર જોર છ;
કેસર છટ્યાં ઘોળા સાળુ,	ફરતી કસળી કોર છ.
અંદ્રકળા ને મોરવિ શોભે,	દરિયામમાં દોર છ;
અતલસ પાંચપટા આભૂપણુ,	સોના રૂપાની મહોર છ.
કોને અકોટી કોને ટોટી,	ગળુબંધ બહુ મૂલ છ;
કોને ભમરી કોને સંચો,	ત્રસંથિયાં શીશફૂલ છ.
કો મેહેતા પાસે માળા માગે,	ઉભી રહી કર જોડે છ;
કટલિએક પોતાનાં બાળક,	મેહેતા આગળ ઓડે છ.

વળણુ.

ઓડે બાળક જાણે કાંઈ આપે,	મનવાંછિત પામ્યા સદ્;
સાસરિયાનું મેણું ટળ્યું,	પીયર પનોતી કુંવરવહ્.

કડણું ૧૬ સું. રાગ ધનાશ્રી.

કોડ પહોંત્યા કુંવરવહુનાં,	ભાગ્યું ભવનું મેણું છ;
મનવાંછિત પહેરામણિ પામ્યાં,	જોને જોવું લેણું છ.
નાગરિ નાત્ય કુટુંબ પાડોશી,	આકર કોળી માળી છ;
પહેરામણી સહુકોને પહોંતી,	વાયા પ્રભુએ પાળી છ.
કુંવરબાઈની નણદી આવી,	બડબડતી મુખ મોડે છ;
પેહેરામણી કોઠને નવ પહોંતી,	વેત્રાઈને અવજોડે છ.
પેહેરામણી પરનતી પામ્યાં,	ધરનાં માણસ ગયા ભૂલી છ;
એક કટકો કાપડું નવ પાની,	પુત્રી મારી કુત્રફૂલી છ.
મને આગ્યું તે લ્યો ભાભી પાછું,	રાખડી બંધામણુ છ;
નામ મેહેતો પણ નોહે નાગર,	દીસે દુર્બળ પ્રાણુ છ.
કુંવરબાઈ પિતા કને આવી,	તાત હવે શું થાશે છ;
આટલું ખરચતે મેણું રહ્યું તે,	હવે ક્યમ જવાશે છ.
વીસરી દિકરી નણદીદેરી,	નાનબાઈતેનું નામ છ;

નરસિંહ મહેતાએ આ પીડા પણ અદ્ભુત રીતે કૃષ્ણની મદદથી મટાડી,
એવું વૈષ્ણવ માર્ગને ટેકા આપવાને કવિએ કહ્યું છે. પછી અંથ સમાપ્તિમાં
લખ્યું છે કે:—

વીરક્ષેત્ર વડોદરં,	ગુજરાતમધ્યે ગામ જ;
ચાતુર્વેશી જાતી આહ્વાણ,	ભટ પ્રેમાનંદ નામ જ.
સંવત સતર ઓગણચાળો,	આસોશુદ્ધિ નવમી રવીવાર જ;
પૂરણ અંથ થયો તે દિવસે,	યથા બુદ્ધિ વિસ્તાર જ.
* * * * *	

નળાખ્યાન.

કડવું ૧ છં. રાગ કેદારો.

શંભૂ-સુતનું ધ્યાન જ ધરું, સ્વરસ્વતીને પ્રણામ જ કરું;
આદરું, રૂડો નૈપધનાથ રે.

ઢાળ.

નૈપધરાયની કહું કથા,	પુણ્યલોક જે રાય;
વૈશંપાયન વાણી વદે,	આર્ણિકે પર્વ મહિમાય.
રાજ્ય હારી ગયા પાંડવ,	સ્વાતિકવનમોઝાર;
એકલો અર્જુન ગયો કૈલાશે,	આરાધ્યા ત્રિપુરાર.
પશુપતાશ પશુપતિયે આપ્યું,	પછિ ગયો સુરલોક;
આધી વ્યાધી નહી જરા,	જ્યાં નહી સંકટ ને શોક.
બુધિહિર રાજ્ય અતિ દુખ પામે,	ઉપનો ઉરમાં ક્લેશ;
પુનરપિ એ પારથ નહિ આળ્યો,	કીત્રો ક્યાંઈ પ્રવેશ.
એવે સમે એક તાપસ આળ્યો,	વૃહદશ્વ એવું નામ;
પૂજા કરી ચરણે નમ્યા,	તેને આપ્યો વસવા હામ.
વાત કરતા ત્યાં રહ્યા,	કુંતિસુત કને રૂપિરાય;
રાતે રાતે વારા ફરતા,	પાંડવ ચાપે પાય.
	તળાંસવાને ચરણ.

છાનની પાસે છખીલો ખેઠા, જે જોઈયે તે આપે જી;
મશરૂ ગળિયાં ને ગળિયાણી, ગજ ભરીને કાપે જી.
પાટ પીતાંબર અતલસ અંબર, ચોળેરાને ચીર જી;
શોભે સુંદર ભાત્ય નવરંગી, પૂતળિયો ને કીરજી.
સાડી જરકશિની ઓઢણી, ચળકે સુંદર જોર જી;
કેસર છટ્યાં ધોળા સાળ, ફરતી કસળી કોર જી.
ચંદ્રકળા ને મોરવિ શોભે, દરિયાઈમાં દોર જી;
અતલસ પાંચપટા આભૂષણ, સોના રૂપાની મહોર જી.
કોને અકોટી કોને ટોટી, ગળુબંધ બહુ મૂલ જી;
કોને ભમરી કોને સેંથો, ત્રસેંથિયાં શીશફૂલ જી.
કો મેહેતા પાસે માળા માગે, ઉભી રહી કર જોડે જી;
કેટલિએક પોતાનાં બાળક, મેહેતા આગળ ઓડે જી.

વળણ.

ઓડે બાળક બાણે કાંઈ આપે, મનવાંછિત પામ્યા સદૃઃ;
સાસરિયાનું મેણું ટળ્યું, પીયર પનોતી કુંવરવદ્.

કડવું ૧૬ શું. રાગ ધનાશ્રી.

કોડ પહોંત્યા કુંવરવહુનાં, ભાગ્યું ભવનું મેણું જી;
મનવાંછિત પહેરામણિ પામ્યાં, જેને જેવું લેણું જી.
નાગરિ નાત્ય કુટુંબ પાડોશી, આકર કોળી માળી જી;
પહેરામણી સહુકોને પહેંતી, વાચા પ્રભુએ પાળી જી.
કુંવરબાઈની નણદી આવી, બડબડતી મુખ મોડે જી;
પેહેરામણી કોઈને નવ પહેતી, વેવાઈને અવજોડે જી.
પેહેરામણી પરનતી પામ્યાં, ધરનાં માણસ ગયા ભૂલી જી;
એક કટકો કાપડું નવ પામી, પુત્રી મારી કુલફૂલી જી.
મને આપ્યું તે હ્યો ભાભી પાછું, રાખડી બંધામણ જી;
નામ મેહેનો પણ નોહે નાગર, દીસે દુર્બળ બ્રાહ્મણ જી.
કુંવરબાઈ પિતા કને આવી, તાત હવે શું થાશે જી;
આટલું ખરચતે મેણું રહ્યું તે, હવે ક્યમ જવાશે જી.
વીસરી દિકરી નણદીકેરી, નાનબાઈતેનું નામ જી;

નરસિંહ મહેતાએ આ ખીડા પણ અદ્ભુત રીતે કૃષ્ણની મદદથી મટાડી, એનું વૈષ્ણવ માર્ગને ટેકો આપવાને કવિએ કહ્યું છે. પછી ગ્રંથ સમાપ્તિમાં લખ્યું છે કે:—

વીરક્ષેત્ર વડોદરં, ગુજરાતમધ્યે ગામ જી;
આતુર્વંશી જ્ઞાતી બ્રાહ્મણ, ભટ પ્રેમાનંદ નામ જી.
સંવત સતર ઓગણચાળો, આસોશુદ્ધિ નવમી રવીવાર જી;
પૂરણ ગ્રંથ થયો તે દિવસે, યથા બુદ્ધિ વિસ્તાર જી.

* * * * *

નળાખ્યાન.

કહ્યું ૧ લું. રાગ કેદારો.

શંભૂ-સુતનું ધ્યાન જ ધરં, સ્વરસ્વતીને પ્રણામ જ કરં;
આદરં, રૂડો નૈપથનાથ રે.

હાળ.

નૈપથરાયની કહું કથા,	પુણ્યશ્લોક જે રાય;
વૈશંપાયન વાણી વદે,	આર્ણિક પર્વ મહિમાય.
રાજ્ય હારી ગયા પાંડવ,	સ્વાતિક-વનમોઝાર;
એકલો અર્જુન ગયો કૈલાશે,	આરાધ્યા ત્રિપુરાર.
પશુપતાકા પશુપતિએ આપ્યું,	પછિ ગયો સુરલોક;
આધી બાધી નહી જરા,	બ્યાં નહી સંકટ ને શોક.
યુધિષ્ઠિર રાજ્ય અતિ દુખ પામે,	ઉપનો ઉરમાં ક્લેશ;
પુનરપિ એ પારથ નહિ આવ્યો,	કીવો ક્યાંધ પ્રવેશ.
એવે સમે એક તાપસ આવ્યો,	વૃહદ્રથ એવું નામ;
પૂજા કરી ચરણે નમ્યા,	તેને આખો વસવા દામ.
વાત કરતા ત્યાં રહ્યા,	કુંતિસુત કને રૂપિરાય;
રાતે રાતે વારા કરતા,	પાંડવ ચાંપે પાય.
તેણે સમે યુધિષ્ઠિર બેસા,	તળાંસવાને ચરણ;

ધર્મરાયને ઋપિ પૂછે,
 શું દુખ છે સત્યવાદી રાજ,
 ધર્મ કહે સાંભળિયે સ્વામી,
 દુખ ધણું સાલે હૃદયમાં,
 ભીમસેનનિ પાસે જો હું,
 બડબડતો જાય રીસ ચડાવી,
 પ્રાત સામગ્રી નિકુળ પાસે,
 પહોર દીવસ ચઢિ જાય,
 સહદેવને જો કામ બતાવું,
 મધ્યાહ્ને ધરમાંથી નિસરે,
 દક્ષિણ દિશાયે જોગણી છે,
 પૂર્વ દિશાયે પરવરું તો,
 એવી રીતી ત્રણે ભાઈની,
 દ્રૌપદીને મોકલું તો,
 વણમાગ્યે વેળાયે આપે,
 ફળજળ લેઈ મુખ આગળ મૂકે,
 તેના ગુણ મને નથી વીસરતા,
 સુખ સંતોષ વિના છું સૂતો,
 નિશ્વાસ મૂકી ધર્મ પૂછે,
 વન વિષે વિજોગ પડિયો,
 રાજ્યાસનધન ભવનરિધસિધ,
 એવું કોઈને થયું હશે જે,
 વૃહદશ્વ વળતા બોલિયા,
 નંજરાજ દુખ પામિયો,
 રૂપ બળ ધન રાજ્ય જોતાં,
 અનેક દુખ તેના જેવું કોણ,
 ભિમકન્કુમારી નળની નારી,
 તે રાણીને વનમાં છાંડી,
 દાસી રૂપ ધર્મ દમયંતી,

જળે ભિંજ્યા પગ મારા;
 નેત્રે વહે જળધારા.
 ઉડી ગયો અર્જુન;
 માટે કરું છું રંદન.
 માગું દાતણ પાણી;
 મોટું વૃક્ષ આપે આણી.
 કદાપી જો માગી;
 એટલી કરે વરણાગી.
 તો મનમાં આણે રોષ;
 જોતો જોતો જોશ.
 હું જાઉં તો દુઃખ પામું;
 ચંદ્રમાતું ધર સામું.
 મેં તો નવજરહેવાય;
 હરણ કરિ કો જાય.
 જે જોઈયે તે આણી;
 તે તો ગાંજવ પાણી.
 રહ્યો છું હૃદયે રાખી;
 હું તો પારથ પાખી.
 કહોને વૃહદશ્વ રૂપી;
 હું સરખો કોઈ દુખી.
 સર્વે બેઠા હારી;
 પીડા પહોચી ભારી.
 તમે શેં આણો વૈરાગ;
 નથિ તેનો સોમો ભાગ.
 ન મળે તેહ સમાન;
 ભોગવશે રાજન.
 શું કહું રૂપ વખાણી;
 જ્યાં નહિ અન્ન ફળ પાણી.
 કુબડું થયું નળ-ગાત્ર;

કર જોડાને ધર્મ પૂછે, કહો મને ઋષિરાય;
 નળદુષ્પામ્યો અતિ વણું, તે શું કારણ કહેવાય.
 કોણ દેશનો રાજા કહાવે, ક્યમ પરણ્યો દમયંતી;
 તે નારીને નળે કેમ છાંડી, કાં મૂકી ભમયંતી.
 ઉત્પત્તિ કહો નળદમયંતીની, અથ ઇતિની કથાય;
 દુષ્પિયાનું દુષ્પ સાંભળતામાં, ભાગે મનનિ વ્યથાય.

ઉત્થલો.

વપથા ભાગે મનતણી, નળ દમયંતિનું ધ્યાન;
 વિપ્ર પ્રેમાનંદ વઢે, રાય નળતણું આખ્યાન રે.

કહ્યું ૨ છું. રાગ ગોડીની દેશી.

બ્રહ્મશ્ર વાણી ઉચરે, રાય યુધિષ્ઠિર અવણે ધરે;
 નૈષધ નામે દેશ વિશાળ, રાજ્ય કરે વીરસેન ભુપાળ.
 તેને શુરસેન પાંધવજન, તે બંનેને અદ્વેષ તન;
 રૂપે કૂટડા જેવો કામ, નળ પુષ્કર બેઠનાં નામ.
 નળને આપ્યું રાજ્યાસન, પિતા કાકે બેઠ ગયા વન;
 રાજ્યચલાવે નળ મહામતી, પુષ્કર કીધો સેનાપતી.
 દેશ દેશ જીત્યા કરિ ખ્યાત, શત્રુ માત્ર પમાડ્યા શાંત;
 ભૂપતિ સરવે નળને ભજે, નળ પુષ્કરે કીધો દિગવિજે.
 પ્રભુ સુએ ઉઘાડે ખાર, ન કરે ચોરી ચોર ચખાર;
 સભે ચમતે કીધો સાધ્ય, પુરમાં કોને ન વ્યાપે વ્યાધ્ય.
 કનકે ભરિયા બહુ કોકાર, જેવું ધન તેવો દાતાર;
 જનકનાં દરિદ્ર કાપિયાં, નળે મુખ માગ્યાં આપિયાં.
 ભિક્ષુક કહો ભણું નળનું રાજ્ય, દરિદ્ર ગયાં ઓલાઈ દાઝ;
 કીર્તિ થઈ નળની વિસ્તીર્ણું, જેમ સુરજનાં પ્રસરે કીર્ણું.
 મુણ્ડશ્લોક ધરાવ્યું નામ, વેણુવ કીધું પાંધું ગામ;
 ઘેર ઘેર થાયે હરિકીર્તન, એકાદશી વ્રત કરે હરિજન.
 ચારે વરણ પાળે નિજ ધર્મ, ધ્યાયે દેવ વ્યાપક પરિશ્રમ;
 નળે કીધો એવો તેમ, માગ્યાં દાન આપે કરિ પ્રમ.
 કાચ આવે મસ્તક માગનાર, તે આપતાં ન લગાડે વાર;
 ઉત્તર પૂર્વ દક્ષિણ દશ, નળ રાજાનો વાધ્યો જ

ત્યારે પુષ્કરને થઈ અદેખાઈ, મુજથકી વાંધ્યો વિનાઈ;
 નળને નમે પ્રજા સમસ્ત, એ આગળ હું પામ્યો અસ્ત.
 એમ જાણી આણ્યો વૈરાગ, વનમાં ગયો ધર કીધું ત્યાગ;
 નળનો વાળ્યો તે નવ વળ્યો, દારૂણ વનમાં પોતે પળ્યો.
 જઈ સેવ્યું પર્વતનું શૃંગ, તળે વહેછે નિર્મળ ગંગ;
 શલ્યાનું કીધું સિંહાસન, પત્રનું છત્ર ધરે રાજન.
 માનસિ રાજ્ય માંજી વનતાણું, કોકિલા ગાન કરેછે ઘણું;
 અશ્વત્થ અશ્વ મારે આંગણે, દુમ પ્રતિહરુ ઉમા ખારણે.
 સુંડ હસ્તી પૃથવી પરસંગ, એ રાજ્ય માં નવ થાયે ભંગ;
 કો લુટવા નવ આવી ચડે, ઉઘાડે ખાર ખાતર નવ પડે.
 એણિપેરે માંજી રાજ્યાસન, અચાલતે વશ કીધું મન;
 વૃહદશ્વ કહે કથા એટલે રહી, નળરાજ શું કરતો તહીં.
 જ્યારે પુષ્કર ઉડી વનમાં ગયો, ભાઈ વિના ભૂપ એકસો થયો;
 નિપકંટક રાજ્ય એકસો કરે, ધર્મઆણ નળરાયની ફરે.
 માગાં મોકલે દેશ દેશના ભૂપ, નળ જોયરાવે કન્યાનું રૂપ;
 શરીર કુળમાં કાઢે ખોડ, કહે નળ મુજ સરખી નહિ જોડ.
 બત્રિશ લક્ષણ હોય સંપૂર્ણ, તે કન્યાનો કંઈ પાણી ગ્રહણ;
 એમ કરતાં ગયા બહુ દન, એવે આવ્યા નારદ મુનિજન.

વળણ.

નારદમુની પધારિયા, શુણ યુધિષ્ઠિર ભૂપાળ;
 વીણાપાણિયે નળતાણું, કેમ કીધું વેવિશાળ રે.

કંડવું ૩ જી. રાગ રામગ્રીની દેશી.

એણિ પેરે બોડ્યા વૃહદશ્વ વાણિ છ, નળ-ધેર આવ્યા વિણાપાણી છ;
 વીરસેન-સુતે દીધું માન છ, અર્ધપાદે પૂજ્યા મુનિ ભગવાન છ.

દાળ.

પૂજ્યા નારદ આદર આણી, મનમાં આણી પ્રેમ;
 અન્યો અન્યે એ સમે, પૂછ્યું કુશળ ક્ષેમ.
 રાજ્ય સુતું દેખી નળનું, નારદજી વળિ પૂછે;

આસન બેસવું નારિ વિણ,	તેનો મોટો દોષ;
પ્રતિઉત્તર વિચારિ બોલ્યા,	આણિ મનમાં શોષ.
નળ કહે તમે પ્રજાપતીના,	પુત્ર વીણાધારી;
બાણુતા હશે જે બ્રહ્માણ્ડએ,	કહિં નિર્મિ મારે નારી.
સમક્ષીપ નવખંડમાં,	છે કન્યા કોટાકોટ;
હું વરે એવી નવ મળે,	છે કન્યાની ખોટ.
જહાં દૂળ ત્યાં રૂપ નહિ,	રૂપ તહાં નહિ ચાલ;
બત્રિશલક્ષણુપૂરણુ હોયતો,	હું વરં તતકાળ
દેવઋષી એમ ઉચરે,	જે એમ ન કીજે બૂપ;
તારા સરખું નવ મળે,	શામાતાણું સ્વરૂપ.
એક કન્યા અલોકિક છે,	વેદ જેને વરણ;
તે ઈંદ્રને ઇછે નહી તો,	તુજને ક્યાંથી પરણ.
નળ કહે હો મહામુની,	તે કન્યાનું કોણુ નામ;
કોણુ રાયની દીકરી ને,	કોણુ તેનું ગામ.
નારદ કહે સકળ દેશમધ્યે,	ઉત્તમ વિદર્ભ દેશ;
ત્યાંનું રૂંડું રાજ્ય કરે છે,	ભીમક નામ નરેશ.
તેને ત્યાં એક તારણી,	વજાવતી નિદાન;
પુન્ય દાન ધણાં કર્યા પણ,	પેટ નહિ સંતાન.
એવે સમે એક દમન નામે,	આવિયો તાપસ;
પુજા કીધી તેહની,	ને જમાડયા ખટરસ.
ધણા દહાડાની ગઈ ક્ષુધા,	ને પામિયો સંતોષ;
ત્રિકાળ-જ્ઞાનિયે જાણિયો,	રાણીને વંદા-દોષ.
તે પૂછિને કીધું ખરૂં,	નિશ્ચે નહી સંતાન;
કરણા કરીને આપિયું,	ત્યાં રાણીને વરદાન.
ત્રણું કુંવર ને એક પુત્રી,	હશે રૂપ-ઉદામ;
એધાણુ રાખે એટલું,	જે મારે નામે નામ.
એવું કહિને રૂપીજી વણિ,	પામ્યા અતરધાન;
કેટલેક દિવસે આવિયાં,	તે રાણીને સંતાન.
દમન દંતુ દુરદ દમયંતી,	નામ તેહનાં ધરિયાં;

દમયંતી જે દીકરી, મુખ વરણવી નવ જાણ;
અંગતણી તો ઊપમા નળ, કરીયે નવ અપાય.

વળણ.

ઉપમા કરી અપાય નહિ, એમ ખોલ્યા તેણાધારી;
નળ કહે નારદને તેનું, રૂપ કહો વિસ્તારી રે.

કડવું ૪ થું. રાગ રામઘી.

નારદનાં વચન શુણી, ખોલ્યો નૈષધનો ધણી;
ભીમકતણી કુંવરી, કહો કેવી છે કૂટડી.

ઢાળ.

કૂટડી કેવી દમયંતી છે, કહો તેનું વખાણ;
કહે નારદ તમે સાંભળો, વિરસેન-સૂત સુખાણ-
શુણ ચાલ ને ચાતુરી, અદ્ભુત સુંદર વેષ;
તેને હું શું વરણવું, વરણવી ન શકે શેષ.
બુદ્ધિ પ્રમાણે માનનીતું, કરું છું વરણન;
જ્યમ સાગરમાંથી ચાંચ જળની, ભરે પક્ષીજન.
દમયંતીનો ચોટલો, દેખી અતી સોહાગ;
અભિમાન મૂકી લજ્જા આણી, પાતાળ પેદો નાગ.
ભીમક-સુતાનું વદન સુધાકર, દેખીને શોભાય;
ચંદ્રમા તો ક્ષીણ પાખી, આલમાં સંતાય.
સ્રષ્ટિ કરતાં અહ્માજીએ, ભર્યું તેજનું પાત્ર;
તે તેજનું પ્રજાપતિયે ધડ્યું, દમયંતીનું ગાત્ર.
તેમાંથી કાંઈ શેષ વાંચ્યું, ઘડતાં ખેરો પડિયો;
અહાયે એકદું કરીને, તેનો ચંદ્રમા ધડિયો.
નળ કહે નારદને, એ વખાણ ભાવ ન પહોનો ;
દમયંતિ હમણા અવતરી, ચંદ્ર પહેલો નહોતો.
નારદ કહે અહ્માજીયે, સક પેહેલી ઘડીને રાખી;
પણ પૃથ્વિમાં અવતારિ નહિ, ભરચાર એવા પાખી.
ચિરંચિયે વૈદર્ભ નાખી, ઉદય હવડે પાખી;

નળ કહે આગળ વિસ્તારો,	એ ભેદ મેં સાંભળિયો;
અંદ્ર પેહેલી ચતુરા,	સંદેહ મનનો ટળિયો.
નારદ કહે સાંભળો રાજ,	મીન ને મધુકર;
નેત્ર ભૂકુટી દેખિને,	જળ કમળ કીધાં ધર.
નાસિકા વેસર દેખીને,	કળાધર ને કીર;
તેણે અરણ્ય પર્વત સેવિયા,	ધારી શક્યા નહિ ધીર.
દમયંતીના અધર દેખી,	પેટ વેંચું પ્રવાળિ;
એ કમનીનો કંઠ સાંભળી,	કોકિલા થઈ કાળિ.
રસના વાણી સાંભળી,	સરસ્વતીને આવ્યો વૈરાગ;
કુંવારી પોતે રહી,	સંસાર કીધો ત્યાગ.
દંત દેખી દાડમ ફાટયું,	કપોત સંતાડે મહોને;
તે નાદ કરતો ફરે વનમાં,	કહે દુષ્પ કહું હું કોને.
દમયંતીના કુચ દેખી,	હાર્યું કુંજરફળ;
તે હીંડતાં ચાલતાં હાથી,	માથે ધાલે ધૂળ.
હસ્ત-કમળથી કમળ હાર્યું,	જળમાં કીધું ધર;
દમયંતીનું ઉદર દેખી,	મુકાયું સરોવર.

વળણ.

સરોવર મુકાયું સાંભળી,	નળરાય મનમાં રંજ્યા;
દમયંતીની જંઘા દેખી,	કેળ રહી કાકવંજા.

કહયું પ મું. રાગ સામેરી.

દમયંતિ છે દોષ રહીતા,	તેના ગુણની ગાઠી ગીતા;
નારદજી વાયક એમ બોલે,	નહિ ઉપમા તારણીની તોલે;
દમયંતી છે દોષ રહિતા,	તેના ગુણની ગાઠી ગીતા; ટેક.
જોઈ ભિમકમુતાની કટી,	સિંહની જાત વનમાં ધટી;
હંસને પણ થઈ ચટપટી,	ચાલ ગોરીની આગળ મટી; દમયંતી.
રામા અંગની રેમાવળી,	વનસ્પતિ દવે મરે છે બળી;
તેનાં વસ્ત્ર રહ્યાં જળહળી,	દેખી આલમાં પેસે વીજળી
પગ પાનીથી હાર્યો અળતો,	રહે અખળાને પાગે લગ
	રેગાંદ્રો સાથ જ

વરણથી ચંપક નવ ભજિયો,	માટે મધુકરે તેને તજિયો;	
એવું રૂપ બ્રહ્માએ સજિયું,	ખીજું કોઈ નથી નિપજિયું;	દમયંતી.
હવે શણુગાર વખાણું સોળ,	મંજન ચીર હાર તંબોળ;	
ઉઠે સુગંધના કલોલ,	અંગે અરગળના રોળ;	દમયંતી.
શીશફૂલ રત્નરાખડી,	શેભે ભમરમાં ચૂની જડી;	
ગોદણો રહ્યો અંગશું અડી,	કટિમેખળાશું પડે વડી;	દમયંતી.
ગળુબંધ કંઠે નવરંગ,	મુગતા-હાર છે ખે સંગ;	
શકે ગિરી કરીને ભંગ,	રતન મધ્યે વહેછે ગંગ;	દમયંતી.
વાયે ઓઢણી રહિછે ઉડી,	ખળકે કંકણ ને કર ચૂડી;	
રૂપે રતિ તો સંભ્રમે બૂડી,	એવી કોઈ મળે નહિ રૂડી;	દમયંતી.
વાળે નેપુરકેરો જણકો,	અંગુઠે અણુવટનો કણકો;	
અંગુળિએ વીછવાનો રણકો,	ખોલે મધુર અંજરનો જણકો;	દમયંતી.
જેણે દમયંતી નવ જોઈ,	તેણે ઉમર એજે ખોઈ;	
જાણે કાયા કનકની લોઈ,	એવી ખીજી ન જગમાં કોઈ;	દમયંતી.
જેમ નદીમાં ભાગીરથી	તેમ શામામાં સર્વથી;	
ત્રણ લોકમાં જોડી નથી,	જાણે સાગરથી કાઢી મથી;	દમયંતી.
ઈશ્રાદિક પરણવા ફરે,	મહેલાં મનમાં નવ ધરે;	
અશ્વિનીકુમાર આગળ પળે,	તે ન આવે આંખ્યજ તળે;	દમયંતી.
જ્યારથી એ પુતળું અવતરિયું,	નારી માત્રનું માન ઉતરિયું;	
દમ્યું જગત સ્વરૂપ ઉઠે કરિયું,	માટે દમયંતી નામ ધરિયું;	દમયંતી.
જોગી થઈતજ્યું હશે સર્વસ્ત,	તીર્થ નાહ્યો હશે સમસ્ત;	
ગાળ્યાં હશે હીમાળે અસ્ત,	તે ગ્રહશે દમયંતીનો હસ્ત;	દમયંતી.
વખાણુ સાંભળિને સખળ,	રૂઢિર અટવાયું પળ પળ;	
નારદ પ્રત્યે ખોલ્યો નળ,	સ્વામી પરણવાની કહો કળ;	દમયંતી.
નારદ કહે માફ કહેણુ ન લાગે,	હું નવ જાણી તારે આગે;	
મને મોહનાં બાણુજ વાગે,	વ્રહ્મચર્ય વ્રત માફ ભાગે;	દમયંતી.
એવું કહી પામ્યા અંતરધાન,	નાહ પામ્યો નળ રાગન;	
લાગ્યું દમયંતીનું ધ્યાન,	કામજ્વર થયો વનિહ સમાન;	દમયંતી.
વૈદ મોટા મોટા આવે,	વગડાની ઔષધિ લાવે;	
તાં જાણે ન શામે	તેની દત્તે નાં પાળે રતે.	દમયંતી

વળણુ.

હવે શું થાશે કહે મંત્રી,
નીલાં વસ્ત્ર પહેરી અશ્વે બેશી. વિચારે છે મન રે;
નળરાય ચાલ્યો વન રે.

કડવું ૬ કું. રાગ વસંત.

અનંગ અનળ તે નળને પ્રગટ્યો,	વન ગયો વન્હિ સમાવા;	
હયે બેઠો ચિંતામાં પેઠો,	લાગ્યો આકુળ વ્યાકુળ થાવા;	અનંગ. ટેક.
નીલાં વસ્ત્ર ને નીલો વાઘો,	મૃગયાનો શણગાર;	
અઘોર વનમાં રાયે દીઠું,	માનસરોવર સાર;	અનંગ.
સુભટ સાથે ક્રોધ મળે નહિ,	એકલો ન પડે ગમ્ય;	
હયથકો હેઠો ઉતરીને,	વન જોવા લાગ્યો રમ્ય;	અનંગ.
વૃક્ષ વારૂ ચારેળીનાં,	ચંદન ચંપા અનેક;	
નાનાવિધનાં પુષ્પને ભારે,	વળી રહ્યાં છે વંક;	અનંગ.
મોગરો મરડાઈ રહ્યો,	ને મગી અરણી ને મરેડી;	
આંબલિ આશળ ને અગસ્તિયા,	એખરા ને અરીડી;	અનંગ.
કદળી થંભ શોભે અતિ સુંદર,	સાકર સરખી શેરડી;	
લવિંગલતા ને લિંચુલલિત વળી,	વિરાળે વૃક્ષ વેલડી;	અનંગ.
નાળીકેરી નારંગી નૌતમ,	નીચાં નમ્યાં બહુ નેત્ર;	
કેદારિણિ કાલસિ સુંદર દીસે,	ખજુર ખારેકનાં ક્ષેત્ર;	અનંગ.
પીપળા પીપળિ વડ ને શુલર,	દાડમડી ને પાલાશ;	
અશ્વત્થિ ઉતરી નળરાજ્યે,	વન નિરખ્યું ચોપાસ;	અનંગ.
જળ ફળ સખળ દેખી નળ હરખ્યો;	ઉત્તમ આંબાસાખ;	
બાબચિ બીજેરી ને ચિનિકબાલા	જૂલે જુમખાં દ્રાખ;	અનંગ.
સુંદર કુસુદનિ સરોવરમાંહે,	વાયુ પ્રહારે નમંતી	
દેખી અનળ તે બમણા વ્યાખ્યો,	સાંભરી દમયંતી;	અનંગ.
શીતળ વાયૂ વન્હી સરખો,	લાગે રાયને તન;	
નગ્ન વૃક્ષ છે કદળીનાં તેને,	દેતો આલિંગન;	અનંગ.
રંમન ચુંબન કરે કેળને,	થડથી મરડી પાડે;	
મુખથી શબ્દ કરે જેમ કાઈ,	મોટો મેગળ ત્રાડે;	
એવે સમે બહુ હંસ ત્યાં દીકા,	સુવરણનાં છે અંગ;	
તે દે ' દ' થઈ વી ' ' .	રાગ ગગે ' રાગ :	

નહોતું દીઠું તે મેં દીઠું,	આવ્યો દિશ અનુક્રમી;	
આવિ કનકની જાત પંખીની,	બ્રહ્માયે ક્યારે નિરમી;	અનંગ.
એકે હાથ પડે એમાંથી,	પાણું પાસે રાખું;	
રમાહું જમાહું એને,	દુખ-દહાડા ખોધ નાંખું;	અનંગ.
ભર પ્રહાર કરે જો એને,	તો એ થાય નિધન;	
અહણુ કરવું જોઈએ જીવતું,	ભૂપ વિભાસે મન;	અનંગ.
એવે સકળ પંખીનો રાજ,	દીશે પૃથિવીમાંય;	
વક્ષતણે થડ નિદ્રા કરીને,	ઊભો છે એક પાય;	અનંગ.
તેને દેખી નળ મનમાં હરખ્યો,	ભેદ કરી પરવરિયો;	
અંજર ઓઢી અંગ સંકોડી,	શ્વાસ રૂંધન કરિયો;	અનંગ.
દુમ થડ પુકે નળ ભડ આવ્યો,	ખેશી આઘો ચાલ્યો;	
લાળો કર કરી લઘુ લાઘવીમાં,	પંખીનો પગ ઝાલ્યો;	અનંગ.

વળણ.

ઝાલ્યો પંખી ઝગડી ઉડ્યો; કિધો નળને ચંચ પ્રહાર;
પછે પોતાની વાણિયે કરીને, કરવા લાગ્યો પોકાર રે

કડવું ૭ ભું. રાગ માઝ.

પછે હસે માંજો વિલાપ,	પાપી માણસ રે;
શું પ્રગટ્યું માફ પાપ,	પાપી માણસ રે.
એ કાળા માથાનો ઘણી,	પાપી માણસ રે;
તેને નિદંયતા હોય ઘણી,	પાપી માણસ રે.
એ તો જીવને હણે તતખેવ,	પાપી માણસ રે;
હવે હું મુઝો અવશ્યમેવ,	પાપી માણસ રે.
હું પી નાંખશે મારી પંખાય,	પાપી માણસ રે;
મને શેકશે અગ્નીમાંય,	પાપી માણસ રે.
કાણ મૂકાવે કરિ પક્ષ,	પાપી માણસ રે;
મારે મરવું ને એને ભક્ષ,	પાપી માણસ રે.
કાંઈ મુજ સરખું જે રતન,	પાપી માણસ રે;
તે તો એજે થાશે નિધન,	પાપી માણસ રે.
ઠળવળિ મરશે મારિ નાર,	પાપી માણસ રે;
તે જીવશે કોને આધાર,	પાપી માણસ રે.

ગ્રહો નારિયે દીકો નાથ,	પાપી માણસ રે;
ધાયો સર્વે સ્ત્રીનો સાથ,	પાપી માણસ રે.
નળ ઉપર ભમે સ્ત્રી-વૃંદ,	પાપી માણસ રે;
અતિ કરવા લાગી આર્કંદ,	પાપી માણસ રે.
હંસણીયે દીધો શાપ,	પાપી માણસ રે;
તારી સ્ત્રી આમ કરજે વિલાપ,	પાપી માણસ રે.
હંસ નારીને કહે વચન,	પંખિણિ સાંભળો રે;
તમે બન્ધો સ્વર્ગભુવન,	અહિથિ પાછાં વળો રે.
જે કાંઈ લખ્યું હશે બ્રહ્માય,	પંખિણિ સાંભળો રે;
તે અક્ષર નવ ધોવાય,	અહિથિ પાછાં વળો રે.
કેમ છુટિયે કર્મના બંધ,	પંખિણિ સાંભળો રે;
આપણે એટલો હશે સંબંધ,	અહિથિ પાછાં વળો રે.
ત્યારે અણધરતું કિધું અમે,	પંખિણિ સાંભળો રે;
મને વારી રાખ્યો નહિ તમે,	અહિથિ પાછાં વળો રે.
આપણે વસવું વૃક્ષે વ્યોમ,	પંખિણિ સાંભળો રે;
મેં નિદ્રા કીધી ભોમ,	અહિથિ પાછાં વળો રે.
જે કાંઈ થાશે સ્થાનકબ્રષ્ટ,	પંખિણિ સાંભળો રે;
મારી પેઠે પામશે કષ્ટ,	અહિથિ પાછાં વળો રે.
સહને દેહધું શીખામણ,	પંખિણિ સાંભળો રે;
તમે ધરણિ ન મૂકશો ચરણ,	અહિથિ પાછાં વળો રે;
એમ કહેતો સ્ત્રીને ભરથાર,	પંખિણિ સાંભળો રે;
દેખિ નળે કિયો વિચાર,	અહિથિ પાછાં વળો રે;
પંખિ સહ પામેછે રોપ,	પંખિણિ સાંભળો રે;
એમાં હુંને દેછે સહ દોષ,	અહિથિ પાછાં વળો રે;
તમે હંસ ધરે વિશ્વાસ,	પંખિણિ સાંભળો રે;
હું તો નહિ કરવાનો નાશ,	અહિથિ પાછાં વળો રે;

વળણ.

નહિ કરવાનો નાશ હું, એવી વાણી નળે કહ્યું.
 નાશ થાય નહીં, એવી વાણી નળે કહ્યું.

કડવું ૮ મું. રાગભાર.

મનુષ્યની પેરે પંખિ બોલ્યો, મને મૂકી દો એકવાર;
 પ્રાણુદાન આપે મુજને તો, કાંઈ કરિશ ઉપકાર.
 મૂક્ય મને સઉ રૂદન કરેછે, આ મારી સુંદરી;
 આસના વાસના કંઈ એમની, આવિશ તુજકને ફરી-
 વચન શુણીને વિસ્મય પામ્યો, અલ્યા નહીં હું ચૂકું;
 રૂપ ને વાણી બે ગુણ તુજમાં, મરતાં લગિ નહિ મૂકું.
 હંસ કહે વિશ્વાસ આણો, અમો બ્રહ્માનાં વાહન;
 આકાશ અવની એકથાયતોય, મિથ્યા ન બોલું વચન.
 નળ કહે હું વિરસેન-સુત છું, નૈષધ માઈ ગામ;
 દેશપતી ક્ષત્રી હું કેવળ, નળરાજ એવું નામ.
 હુંથી કાંઈ વિધન નહિ થાયે, પ્રાણુનિ પેરે પાળું;
 અમો રાજવંશીને રૂંડું લાગે, તાઈ બોલ્યું રઢિયાળું.
 ખટખટ ટાળ્ય તું મરણુની, રૂપે આણુતો મન શોક;
 એવું જાણિને રહો અમ પાસે, જવાની આશા ફેાક.
 પક્ષી કહે પુણ્યશ્લોકજી, મારિ માતા શોઈ મરશે;
 હું એકલો છું તેહને, તે કોને જોઈને, ઠરશે.
 એક સહસ્ર રૂએછે નારી, ત્રણ છે પટરાણી;
 તતક્ષણ તજશે પ્રાણુ તે સઉ, માઈ બંધન જાણી.
 વાલી સ્ત્રીયે પુત્ર પ્રસવ્યોછે, તેનું મુખ નથિ જોયું;
 અરે નળરાજ હું રાંકતું, તે સુતનું સુખકું જોયું.
 આપણુ બન્યો મીત્ર થયા, તેના સુર્ય દેવતા સાખી;
 રૌરવ નરકે હું પડું જો, નવ પાળું વાચા ભાખી.
 ગુરૂદ્રોહી ને મિત્રદ્રોહી, તેનું પાતક મુજને;
 જો નારીને મળિ આવીને, શિર ન નમાવું તુજને.
 ત્રાહ ત્રાહ કરિનેનળબોલ્યો, હું મુકુંછું નિરધાર;
 તું જાણે પરમેશ્વર જાણે, સમતણો વિચાર.
 પ્રતિજ્ઞા માટે મૂકુંછું, મળવા તારી નાર;

એવું કહિને પંખી મૂક્યો, તે ઉડી ગયો આકાશ;
રૂદન ન કરશે એમ કહેતો, આવ્યો પ્રેમદા પાસ.
સમાચાર કલ્પો શામાને, સમજાવી સર્વ સુંદરી;
સંતોષી નારીને આવ્યો, નળકને પાછો ફરી.
જેમ કો અંધ આનંદ પામે, ફરિ આવે લોચન;
તેમ રાયનું હંસ દેખીને, હરખ્યું અતિશે મન.
ભૂપ કહે આ કાળ વિષે, તું પંખી બહુ સત્યવંત;
પ્રતિજ્ઞા પાળી પોતાની, તને વાલા હશે ભગવંત.
હંસ કહે હો ભૂપતી, સાંભળો મારા મિત્ર;
બોલ્યું વાક્ય ન પાળિયે, કાગ કરતાં શો અંત્ર.

વળાણ.

અંતર શો અમો કાગ કરતાં, જુઓ અમારી પેર;
પછે હંસ સાથે અશ્વે બેશી, નળરાય આવ્યો ઘેર રે.

કહ્યું ૯ મું. રાગ દેશાખ.

નળરાય મંદિર આવીયા, શુભ હંસ સાથે લાવીયા;
સેના સગળી સામી જાય, દેખિ હંસને વિસ્મય થાય.
એણિ પેરે પુછે પ્રધાન, આ વસ્તુ ક્યાં પામ્યા રાજન;
નળ કહે સરોવર માન, ત્યાંથી મુજને આપ્યો ભગવાન.
એ તો મારો થયોછે વીર, એવું કહિ આવ્યો મંદીર;
કિધું કનકતાણું પિંજર, હંસને રહેવાનું ઘર.
એકઠા બેશિ બન્યો જમે, ઘૂત કીડા તે રસિયા રમે;
અન્યો અન્ય કાઢી લે તંબોળ, મુખે વાણિ બોલે કલ્લોલ.
હંસ વીના ન ચાલે ઘડી, પ્રેમ રેણુશું પ્રીતડિ જડી;
અશોક વાડીમાં એકવાર, બેઠા બન્યો ગુણ-ભંડાર.
હંસે વાત વિરહની કરી, નળને દમયંતી સાંભરી;
હુમે ભીંજ્યો અકસ્માત, નેણે કીધો આંસૂ પાત.
હંસ પૂછે હો મારા વીર, તારે લોચન કાં વહે નીર;
નળ કહે શું પૂછે મને, એટલિ સૂજ શું નહિ હોય તને.
પરણ્યા કુંવારા ન બળ્યા અમો, ઘરમાં બાલી દીઠી તમે;

કુંવારા નવ જાણું માઠ, શું પૃથિવિમાં કન્યાનો ડાઠ;
 પોતાની પાંખે લોહું જળ, હંસે રોતો રાખ્યો નળ.
 મરકલકું કરી મહિપતી, મિત્ર શું બોલ્યો વીનતી;
 જે દહાડે મેં તમને ગ્રહ્યા, તે બોલ શું વિસરી ગયા.
 તેં કહ્યું મુદ્રા એકવાર, હું કાંઈક કરિશ ઉપકાર;
 એ બોલ ક્યારે પાળશો, મોટું દુઃખ ક્યારે ટાળશો.
 વળતો હંસ કહે મહારાજ, હું સરખું કાંઈ સોપો કાળ;
 મહાકહેણુ જે કારજ હશે, તે હું સેવકથી સહ થશે.
 નળ કહે તમે કરો સર્વથી, મારી જીભ ઉપડતી નથી;
 કપડે કામ મેં ક્યમ દેવાય, કદાપી થાય કે નવ થાય.
 ન થાય તો નવ પામશો ખેદ, લાજશો નહિ ઘેર આવજો વેદ;
 હંસ કહે અમથો નહિ વળું, હું રિસાવાતું નહિ પૂતળું.
 ચૈદ લોકમાં ગયાની ગત્ય, તાં કરજ થાશે સત્ય;
 નળ કહે હો પંખી જન, કાયા સોનાની ચાંચ રતન.
 એવી તમારી દીસે કાય, ક્યાંથી વર પામ્યા તમે ભાય;
 હંસ કહે સાંભળિયે નળ, સરોવરમાં સોનાનાં કમળ.
 અમારે બોજન કરવું તેહ, જેવું જમિયે તેવી દેહ;
 થાળ પગથિયે જડ્યાં રતન, ત્યાં ચાંચ ધસુ પંખિજન.
 તેની વળગી છે રેખાય, માટે રતન જડિત ચંચાય;
 હવે ન પૂછશો આડિ વાત, કામ શું છે કહેને બ્રાત.
 નળ કહે વિદલ્લા દેશ, કુંતલપૂર ભિમક નરેશ;
 તેને દમયંતી દીકરી, કારણ રૂપે તે અવતરી.

વળણ.

અવતરી તે કારણ રૂપે. વણ દીઠે મોહ થયો મને;
 તે નારિનો વિવા મેળવો, હું મારુંછું તમ કને.

કડવું ૧૦ મું. રાગ રામઘ્રી.

હરી બોલ્યો વિહંગમ વાણી જ, એ શું માગ્યું ભાર બહુ આણી જ;
 ઢાળ.

માગિ માગિ ને શુંરે માગ્યું, દમયંતી એક નારી;
 દેવ ક્યા આણી આપે તે. ક્યા ભિમક નરેશી

વિદ્યાધરી ને ગાંધરી,
 તે નારીના રૂપ આગળ,
 દોટિ મુગધા પરણાવું,
 તેની કાંતિ આગળ દીસે,
 અતળ વિતળ સુતળ તળાતળ,
 ત્યાં પેશી નાગ કન્યા કહે તો,
 નળ કહે હું સકળ કન્યા,
 દોટિ કારજ તો કર્યો,
 એક માસનો વાયદો કરિ,
 નળ કહે મને ત્રીશ દહાડા,
 આઠ દિવસની અવધ્ય કરીને,
 પીઠી ચાળજો નળરાજ તમે,
 ભૂપ કહે આ પ્રાણુ તે,
 હુંતો તું વિના એવો સૂતો,
 એવું જાણી વિલંબ જો કરે,
 અવધ્ય ટળશે આવ્યાની તો,
 વિશ્વાસ આપી વીરને,
 થોડે દહાડે આવિયો,
 ભિમકરાયના ઘરનિ વાડી,
 તે વાડીમાં હંમે આવી,
 ચંદ્રમા તે માથે આઘ્યો,
 સખી સાથે દુત રમતી,
 તેણે સમે હંમે આવી,
 શબ્દ સુંદર સાંભળી,
 હરિવદનીએ હંસ જોયો,
 આ શું સોનાતું સાવજહું,
 શોભતું ને જોણતું,
 એ પંખિ કર ચડે નહીં તો,
 અળખા તે હુડી ઉતરી,
 હંમે દીડી કામની ત્યારે.

તે હોય રૂપ-નિધાન;
 દમયંતિ મુકે માન.
 પદમની ગારવ ગાત્ર:
 દમયંતિ દાસી માત્ર.
 રસાતળ પાતાળ;
 આણી આપું ભૂપાળ.
 પામ્યો પંખીરાય;
 મેળવ વંદર્ભિ વિવાય.
 ઉજો હંસ મુજાણુ:
 ત્રીશ જુગ પરમાણુ.
 કહેતો ગયો ગુણવાન;
 તત્પર કરજો જન.
 હંસ નામે કહેવાય:
 જેમ પ્રાણુ વોણી કાય.
 રમે પથનો સ્નેહ;
 પડશે મારો દેહ.
 પછે પરવર્યો ખગેશ;
 વૈદર્ભ કરે દેશ.
 ત્યાં દમયંતીનું ધામ:
 લીધું નળનું નામ.
 છે પુન્યમ મધ્યજમની;
 છે દમયંતી ભામની.
 વખાણ્યો નળ રાજન:
 શામાએ ધરિઓ કાન.
 બેડો ચંપક છોડ;
 ચયો જાણવાનો દોડ.
 નળનું કરે વખાણુ:
 તજું મારા પ્રાણુ.
 કાયાં અંજર અંતરિયા
 એમે નીચી કાળ

આડી અવળી દોડે અબળા, આલવાને ઉપાય;
હાથમાંથી હંસ નાસે, ચપળ નવ ઝલાય.
પંખિ કહે રે પ્રેમદા, અમો કમળના રહેનાર;
મને નળ વિણ કોઈ ન આથે, તું કોણુ આલણુહાર.

વળણુ.

તું કોણુ આલણુહાર મૂરખ, તને ક્યાંથી નળ ની સુધ્ય;
વચન શુણીને વિનતાયે કરિ, આલવાની બુધ્ય રે.

કડવું ૧૧ મું. રાગ માઝ.

ચતુર ભીમકની કુંભારી,	તેણે અકળિત વાત વિચારી
નથિ હંસ દેતો મને સાવા,	પણ નહિ દેઉં એને જવા.
પંખી ધીરે કમળને કળે,	મને હાથ આપ્યા મહારાજે;
જેગવાઈ જગદીશે મેળી,	મારી કમળ જેવી હાથેળી.
શરીર સધળું ક્યાં સંતાડું,	પાણુ પંકજ એને દેખાડું;
પોતાનાં વસ્ત્ર દાસીને પેહેરાવી,	એડી ચેહખયામાં આવી.
માથે મુક્યું પલાશનું પાન,	વિકાશિંહાથેળિ કમળ સમાન;
મંધ્યે મુક્યું જાંબૂનું ફળ,	જાણે ભરર લેછે પરિમળ.
પોતે નાસિકાયે ગણગણતી,	ભામા ભરરની પેરે ભણતી;
હંસે હરિવદનીને જાણી,	નહિ પંકજ પ્રેમદાનો પાણી.
જઈ ખેસું થઈ અજ્ઞાન,	પરણાવવો નળ રાજન;
આનંદ આણિ અંબુજભણિ આલ્યો,	ખેસતામાં અબળાએ આલ્યો.
દમયંતિ કહે ઉડિ કાં ન નાઠો,	અલ્યા ગારવો થઈ શું ગાઠો;
મને દોડાવિ કીધી દુઃખી,	મુઆ તં મને નહિ ઓળખી.
તોય અવગુણુ નહીં વિચારું,	પાપના સમ જો નહિ મારું;
હંસ કહે શું જાઓછો ફૂલી,	નથિ ખેઠો હું ભરમે ભૂલી.
હુંમાં પરાક્રમ છે અતિઘણું,	ચંચપ્રહારે હાથેળિ હણું;
દમયંતિ કહે હંસ ભાઈ,	તારે મારે થઈ મિત્રાઈ.
અન્યો અન્યે જોલ ત્યાં દીધો,	હાથથી મુકી ખોળે લીધો;
તમે વખાણુ કીધું સખળ,	તે ભૈયા કોણુ છે નળ,
તેનાં કોણુ દેશ માત તાત,	તેની કહો વિસ્તારીને વાત.

નળના ગુણ અલ્પસભામાં ભણાય,
એ લેયા મોટા ચતુર સુગ્મણ,
નળ દીડો નહીં તે રોઝ,
નવ જોયો તેનાં નેન કેવાં,
ઐઠલામાં તો ચિત હરિ લીધું,
એહુ કરંજોડી દમયંતી,
હું તો પૂછુંછું ખીતી ખીતી,
છે બાળ વૃદ્ધ જોખન દામ,
તમે આવડો જીમે વરણ્યો,
એવાં વચન તેનાં સાંભળી,
નળ છે કુંવારો નથિ કન્યા,
અમો કોટિક નારી નરખી,
એક વાર અહ્વાયે શું કરિયું,
તે તેજનો ઘણો નળરાય,
તેહની એક થપોલિ હવી,
સાંજે વહાણે નળ નીસરે,
સૂર્ય બિહિતો બાંખી કાઢે કોર,
ધરમાં અદૃષ્ટ થાય રાજન,

નળ વિજળ આગળ વખણાય;
તે હું નળનું કંઈછું વખણ.
સાંભળ્યો નહિ તે વખડોજ;
મોર-પીછ ચાંદલા જેવાં.
મન મહિલાનું વિન્હળ કીધું;
હંસને પાયે નમયંતી.
નળનિ કથા કહો અથ ઈતી;
શે પ્રકારે ધર્યું નળ નામ.
તે છે કુંવારો કે પરણ્યો;
ત્યારે હંસ બોલ્યો કળકળી.
મોટો અહ્વાનો છે અન્યા;
નથિ નળને પરણવા સરખી.
સકળ તેજનું પાત્રજ ભરિયું;
રજ વાધિ પાત્રને માંય.
તેનો આકાશે કીધો રવી;
તેજવંત તે વનમાં ફરે.
સાંજે વહાણે ટાઢે પહોર;
ત્યારે નિશ્ચે તપે મધ્યાન.

વળણ.

મધ્યાને નળ જાય ધરમાં,
હંસ કહે હો દમયંતી શું.
કડવું ૧૨ મું. રાગ
હંસ ભણે હો ભામની,
પણ નળનિ જોડે મીઠવું,
જુગમ રવિસુત રૂપ આગળ,
ગંભીરતાયે વરણવું પણ,
શીતળતાયે શશી હાર્યો,
તેજથકો આદિય હાર્યો,
ઈશ્વરયુધથી ઇંદ્ર હાર્યો,
નળ અળખા મા ગમે.

માટે સુરજ તપે ધણું;
વખણ કંઈ તે નળતણું.
જેતશ્રીની દેશી.
અહ્વાંડ ત્રણ જોયાં સહી;
એવો મહિતળમાં કોષ નહોં.
જાય નાંખી વાટ;
અરણવમાં ખારાટ; તુલના કો નહોં.
મૂકિ કળા પામ્યો કટ;
ફરેછે મેરને પૃથ; તુલના કો નહોં.
કરે ઉપાય તે લાખ;
જે મહાદેવ એ ને ગણ-તણ એ નહ

નૈષધરાયના રૂપ આગળ, દેવને થઈ ચિંતાય;
 રખે આપણિ સ્ત્રિયો વરેનળને, સર્વે માંડી રક્ષાય તુલના કો નહીં.
 લક્ષ્મીનું મન ચંચળ જાણી, વિષ્ણુ મન વિમાસે;
 પ્રેમદાને લેઈ પાણિમાં પેકા, બેકા શેષને વાંસે; તુલના કો નહીં.
 હીમસુતાને હર લેઈ નાકા, ગયા ગૂફામાંય;
 મહાસ્ર આખ્ય ઇંદ્રે કરી, કરવા નારીની રક્ષાય; તુલના કો નહીં.
 સિદ્ધિ બુદ્ધિને ધીરે નહીં, રાખે ગણપતિ અહોનિશ પાસ;
 ઋષિપત્નીને ઋષિ લેઈ નાકા, જઈ રહ્યા વનવાસ; તુલના કો નહીં.
 પાતાળમાં લેઈ પદમનીને, વશિયા વરણુ તે ભૂપ;
 સ્વાહાને સાચવવા વન્દિયે, ધર્યા અડતાળિસ રૂપ; તુલના કો નહીં.
 ચંદ્ર ને સૂરજ નાકા ફરે છે, રખે વરતી નારિ;
 નારદજી આગળથી ચેત્યા, માટે રહ્યા બ્રહ્મચારિ; તુલના કો નહીં.
 હંસ જણે હો ભામની, એમ સઉએ શામા સંતાડી;
 નળના વપુના વાનથી, સર્વે સૃષ્ટિ કષ્ટ પમાડી; તુલના કો નહીં.
 પૂરૂપને અદેખાઈનું બળનું, નારીને દહે કામ;
 અનળ પ્રગટ્યો. સર્વને, માટે નળ ધરાવ્યું નામ; તુલના કો નહીં.
 જપતપતીરથજેણિયે કર્યા હશે, સેવ્યો હિમ પર્વત;
 તે નારી નળને પરણશે, કાશિયે મુકાવ્યું કરવત; તુલના કો નહીં.
 બ્રહ્માજીની સૃષ્ટિ માંહે, ન મળે જાચક રૂપ;
 નળને રૂપે દરિદ્ર છેવાં, ભિક્ષુક કીધા ભૂપ; તુલના કો નહીં.
 ત્યારે દીન થઈ દમયતિ બોલિ, નિર્મળ નળ ભૂપાળ;
 જ્યમ ત્યમ કરતાં માફે ભાઈ, મેળવો વેવીશાળ; તુલના કો નહીં.
 હંસ કહે એ દોગટ કાંકાં, વાંમણો ધિછે આંઆન્દળ;
 તેમજ તુલને ઈછા થઈ, ભરથાર પામવા નળ; તુલના કો નહીં.
 હમ્મર હંસ ફરે મુજ સરખા, નળરાજના દૂત;
 ખેપ કરી પરણાવિયે અંતે, તૂજ સરીખું ભૂત; તુલના કો નહીં.
 વચન શુણી વિહંગમનાં, અબજાયે મૂક્યો અહંકાર;
 ભૂંડા એમ શું મુજને નિંદેછે, આપણે મિત્રાચાર; તુલના કો નહીં.
 સ્નેહ છે સત્યકૃત્યનો, એમ વેદ વહેછે ન્યાય;
 એવં . જી ગાવ્ય નળને, લાગં તારે પાય; તુલના કો નહીં.

વળણુ.

પાય લાગું ને નળ માણું, હું આવી તારે શરણુ;
નહિ તો પ્રાણુ મારા જશે, પંડ પડશે ધરણુ રે.

કડણું ૧૩ મું. રાગ વેરાડી.

હંસ ભણે હો ભગની મારી,	ભીમકરાજ કુમારી;	
નિશ્ચે નળ તુજને પરણાવું,	મને દયા આવેછે તારી;	હંસ ભણે.
અમો મળ્યાને પ્રાણુ આપિયે,	પૂરિયે મનની આશ;	
તારો મોહ લગાડું નળને,	નાંખિ જ્યા નીચા પાશ;	હંસ ભણે.
એક જડીખુટિ સુંધાડું નળને,	તતક્ષણુ થાશે ઘેસો;	
આકૂરો આવી રહેશે ઉભો,	વેસો સરવથી પેહેયો,	હંસ ભણે.
નળને તું નિરધાર પરણુજે,	એ મારો સંકેત;	
રખે તું ત્યાર પેહેલી પરણુ,	ત્યારે હું થાઉં ક્ષણેત;	હંસ ભણે.
આવશે નળનાં રૂપ ધરીને,	છે દેવ મોટા ઘાતી;	
વણુ તપાસે રખે વરતી,	અહીં થઈને વહાતી;	હંસ ભણે.
નળ અમરમાં વેશે શો છે,	ઓળખાવું તે વેપ;	
દેવ રહેશે અન્તરિક્ષ ઉભા,	ન મળે મેપોનમેપ;	હંસ ભણે.
સ્વયંવર તું ધેર રચાવે,	વળિ કરજે એક વાનું;	
તારો તાત તે નોતડું મોકલશે,	તું પત્ર લખજે છાનું;	હંસ ભણે.
હંસરાયનાં વચનશુણીને,	વામા કરેરે વિદાય;	
જાઓ કહેતાં મારી જીલ કપાયે,	ગયા વિના કામ ન થાય;	હંસ ભણે.
હો રે વિહંગમ હોરે વિહંગમ,	મારો વિરહનો વન્હિ સમાવો;	
વિરસેનસુતને વીવા અરથે,	વીરા વેસો લાવો;	હો રે વિહંગમ.
તારા વોણી નળને વિજેગે,	એ જે દુઃખ હું દુખાણી;	
અન્ન ન ભાવે નીદ્રા ન આવે,	મેળાપ તમારા ટાળી;	હો રે વિહંગમ.
વિશ્વાસ આપિને વાત વિવાની,	રખે જતા વિસરી;	
સ્વયંવરમાં નળ નહિ આવે તો,	પ્રાણુ જાસે નીસરી;	હો રે વિહંગમ.
જેતમો નાથ આણી નહિ આપો,	તો દોણુ આપશે વળતું;	
મોહું પુન્ય છે મનુષ્ય રાખ્યાનું,	અનંગ અગ્નિથિ બળતું;	
મારાં માત પિતાને ભાઈ,	તેને લાગું કહેતી;	

ગુણ વાત તે મિત્રને કહિયે, વાલાંની હોય મોરી;
 વજુ રોગે આ વપુની વેદના, તું હંસ જાણે મોરી; હો રે વિહંગ.
 તારી આશા સુતરને તાંતણે, પ્રાણ રહેશે વળગી;
 વીવા વાત મિથ્યા સાંભળતાં, દેહ થાશે પ્રાણથી અળગી, હો રે વિહંગ.
 વિશ્વાસવાતનું પાતક મોડું, તમે ડાહ્યાને શું કહિયે;
 વૃદ્ધિ વાત કરીને જાઓ, નથિ કરિ નાને છેયે; હો રે વિહંગ.
 હંસ જાણે હો ભગની મારી, નિશ્ચ રહેજે વિશ્વાસે;
 એવું કહીને ખગ ગયો, ઊડીને આકાશે; હો રે વિહંગ.
 આવી ઊભો નળની પાસે, પૂછે વાત જે વીતી;
 સમાચાર કહો હંસે ત્યાં, નળને તે અથ ઈતી; હો રે વિહંગ.
 પંખી કહે હો પુણ્યસોકજી, બીજી વાત શી કરે;
 દશ પાંચ દિવસમાં આવ્યું જાણજે, પરણવાનું નોતરે; હો રે વિહંગ.

વળણ.

નોતરે આવશે સ્વયંવરનું, હંસે વાત જાતને કહી;
 વેવિશાળ મળ્યું દુત કળ્યું, તેમાં કાંઈ સંદેહ નહીરે.

કડવું ૧૪ સું. રાગ મહારની દેશી.

બંન્ધો મિત્રો મળાને બેઠા, પૂછે નળ ભૂપાળ જ;
 વીર વિહંગમ કહોને વારતા, ક્યમ થયું વેવીશાળ જ;
 નામ ઠામ તે ભુપ રૂપ ગુણ, ગોત્ર તે આચરણ જ;
 સર્વોંગે સંપૂર્ણ શામા, માન્યું અન્તસકરણ જ.
 કેમ ગયો કેમ દુત થયો તે, વાત કહો મને માંડીજ;
 તે કન્યા કેમ બોલી તુજસાથે, લજ્જા મનની છાંડીજ;
 ખંખિ કહે સાંભળિયે સ્વામી, કન્યા વરણ વિવેક જ;
 શોષ છેક પામે નહિ સતવતાં, શું કરે જીવ્હા એક જ;
 કુન્દનપુર તે કુન્દન જેવું, જોતાં મોહ ઉપજવે જ;
 શું વેકુંક આણ્યું પૃથ્વીમાં, અમરાપુરીને લજવે જ.
 ચારે વરણ ધરમને પાળે, ઇછે હરિયે કાંઈ કરતે જ;
 સુખ નિવૃત્તિ નિર્લે પ્રજાને, આણુ ભિમકની વરતે જ.
 આનંદ ઉજવ વાજિત્ર વાજે, ઘેર ઘેર હરિની સેવા જ.

વિદ્યા મુકાવી નીશાયરની,	તે શીખ્યા નીશાયર કામ છ;
જુગ્મ કપાટ વિન્નેગી પુરમાં,	જુગ્માં રહે અષ્ટ જામ છ.
કર્મ ત્યાગ પારધિયે કીધો,	ગુણકાએ ગ્રહી લજા છ;
ઉચાટ એક અધર્મિને ત્યાં,	સકંપ ક્રુરે ધ્વજા છ.
ભવન ભારે ભૂપ ભિમકનાં,	તે ત્રણભુવન વ્યતિરેક છ;
ધરની વાડી પરમ મનોહર,	મધ્યે અવાસ છે એક છ.
સમ ભોમ્ય તે વ્યોમ પ્રમાણે,	ફરતી બારી જાળી છ;
દશ સહસ્ર નારી આયુધ ધારી,	કરે કન્યાની રખવાળી છ.
ચંદન ચંપક ચારોળી ને,	વટ વાળો વેલડી છ;
ફનસ ફેફળ ને વળી શ્રીફળ,	સાખ આંબા શેલડી છ.
બીલી કોડી દ્રાખ દાડમડી,	નારંગી ને નેત્ર છ;
અખોડ ખજૂર ને લવિંગ-લતા છે,	ખારેકાનાં ખેત્ર છ,
શીતળ જળ કમળ કેતકી,	કુસુમ પૂરણ કુંજ છ;
મળિયાગર મોગરા માલતી,	ત્યાં ભમર કરે છે ગુંજ છ.
વેલા વાલોળ પરવળના વળિ,	શીતળ વાય સમીર છ;
ત્રેણિયે પંખી વાણી ખોલે,	ડોલે ગેરગંભીર છ.
સાગ સીસમ સરશુવા સાદડી,	તાળ ને તમાલ છ;
કણૂર બાબચિ બદામ બદરી,	જાવંત્રી જામનાળ છ.
વાડ વાટિકા વંક વળામણ,	ખોરસડી બીજેરી છ;
વેલડી સાહેલડી વળગી,	હીંડે ગુણવંત ગોરી છ.
તે વનમાંહે હું ગયો ને,	હવો હરખ પૂરણ છ;
વૃક્ષ જૂથમાં પેદા જઈને,	ગુપ્ત રહીને વરણ છ.
દાસી સર્વ થઈ નીદ્રાવશ,	ઈંદુ આવ્યો માથે છ;
દમયંતિયે દુત આરંભ્યું,	સખી માધવી સાથે છ.
તે સમે મેં તમને વરણવ્યા,	શામાયે ધરિયો શ્રવણ છ;
ઉડી બાળા અટારિયે આવી,	જોતી નેત્રની ક્ષણ છ.
પાસે દાસી બંન્ધો રાખી,	ચતુરાં ચોદશ ભાજે છ;

વળણુ.

આ કાળે બોલી કાણુ કરેછે, જુએ વનમાં ફરીફરી;
હંસ કહે હું હવે વિસ્મય, શું વખાણું એ સુંદરી રે.

કડવું ૧૫ મું. રાગ ધનાશ્રી.

ભૂપમે દીઠી ગર્વ-ધેલડી, સખી બે મધ્ય ઉભી અલખેલડી;
કદળી સ્થંભ જુગલ સાહેલડી, વયે વૈદર્ભી કનકની વેલડી,

ઢાળ.

વેલ જાણે હેમની,	અવેવ-ફૂલે ફૂલી;
ચકિત ચિત થયું માહરું,	ને ગયો દૂતત્વ ભૂલી.
સામસામાં રહ્યાં શોભે,	બ્યોમ ભોમ્ય ને સોમ;
ઇંદુમાં બિંદુ બિરાજે,	જાણે ઉડગણુ ભોમ્ય.
ઉભે અભિનિધિ કીરણ પ્રગટ્યાં,	કળા થઈ પ્રકાશ;
જ્યોતે જ્યોતથી સ્થંભ પ્રગટ્યો,	શું એથી રહ્યો આકાશ.
કામનીનો પરિમળ એહેકે,	કળા શોભે લક્ષ;
શકે ધરાધર વાસ લેવા,	ચક્રો ચંદન-વૃક્ષ.
કુરંગ મીનની ચપળતા,	શું ખંજન ગાલે પડિયાં;
નેત્ર અણિ અગ્રે શ્રવણ વીધ્યા,	સોય થઈ નીમડિયાં.
શકે નેત્રખેત્ર છે મોહતું,	ડોડાળાં અંબૂજ;
બ્રુવ શરાસન દૃષ્ટિશર,	હાવ ભાવ બે ભૂજ.
ગળસ્થળ નારંગ ફળશા,	આદિત્ય ઇંદુ અકોટી;
અધર પ્રવાળી દંત કનક રેખા,	જાલા જાણે કસોટી.
કીર-આનન પર શ્રીખંડ શોભે,	કોયલ બોલે અણુછતી;
વન લતા પર પંખી બેઠો,	નવ રહેવાયું મારી વતી.
અધર રસ પર શ્વેત બિંદુ,	મેં જાણ્યું કરૂં ગ્રાસ;
ઉદર સર આભરણુ અંબુજ,	જઈને પૂરું વાસ.
નાભી નીકટ મેખળા,	રહે ગમન સાથ અમારો;
રોમાવળિ ક્રુમ ક્રુચ ટોડા,	ઉરમંડળ શું ઉવારો.
અંગ રંગ તરંગ યૌવન,	જોતાં તૃપ્ત ન થઈએ;

કુચ-ભૂષણ કદળીઉપરે,
 નખોલે પંચો પણ પ્રહાર થાતે,
 રકંધ વદન તે કદળી સરખા,
 સુધ બુધ્ય નવ રહી મારી,
 વદી વાણી બ્યોમચરની,
 હાટકે રૂપ દેખી સખિ સાથે,
 મોહ-વારણી પી પજો,
 ભુજ અંબુજ મેં પણ ભેઘાં,
 નાત ગામ તે નામ પૂછ્યું,
 રટણ રસનાયે કરે ખાધી,
 સ્વામી નળને વરણુન નળનું,
 ગિરિ તરવર કે ધાતુ ફળ કે,
 પ્રાણુ નળ કે ઉદર નળ,
 રહે તુજ મળ્યો કાંતિ કમળે,
 પર અગ્ર વૃશ્ચિક આંકડો,
 શકે તારા નાથનિ એવી,
 શબ્દ શુભિ શામાતણો,
 તમ પ્રતાપે તારણીને,
 અમૃત-ઘટ થાયે જો બિણો,
 વૈદર્ભીની વાણી સુધા જાણી,
 વિનતા વદન વિધિયે કીધું,
 નક્ષત્ર નાથને લાંછન બાસે,
 ગ્રહેશ ને શરવરીપતિ તે,
 વૈદર્ભીના, વક્ત્ર આગળ,
 કુચ સમુહની રાવ કરવા,
 કર અધર ચંદ્ર કાઢ્યો દેશે,
 સંસાર સર્વનું સાર લીધું,
 ઘડિદમયંતી ને ભુજ ખંખેર્યાં,
 જસુ જગને ધર્મધ્યાન તીરથ,

શબ્દ તેનો બીઠે;
 લાગ્યો ચૌવન પુરે.
 ખટ તો યજ્ઞતો એ પાળે;
 હું જોલી ઉઠ્યો અભિલાષે.
 પજો મુરછા ખાઈ;
 મુજને ગ્રહવા ધાઈ.
 કન્યાયે ગ્રહો આવી;
 તેયે મન નવ લાવી.
 સ્વામી તારો ફૂલ;
 એવો વરણુ નિપૂણ.
 દૂત નળનો હુંય;
 કુસુમ નળ તે શુંય.
 કે જળ નળ ગૃહનો;
 એ વરણુ તેની દેહનો.
 ભેદું નિજ ભૂતળ;
 કાયા છે શ્રમળ.
 હું સહિ રહ્યો તે કાળે;
 મેં નાંખી મોહ-જાળે.
 અમર પાન જ્યારે કરે;
 લેઈ કુંભ પૂરો ભરે.
 સાર શશીનું લીધું;
 કલંક લાગટ કીધું.
 ગોખ્ય ઉભા ફરે;
 અમર તે આરતી કરે.
 વિધિ કને કળાધર ગયો;
 તે અધાપી અંતરિક્ષ રહ્યો.
 દિવ્ય દેહડી થવા;
 તેના તો તારા હવા.
 કીધાં હશે સમસ્ત;

ભાગ્ય ભૂષ એ તમે તણું, જે વશ વૈદરભી વળી;
 વેવિશાળ મળ્યું ને દૂત કળ્યું, નવ શકે તેનું મન ચળી.
 કાલ આમંત્રણ આવશે, તમે કરો તતપર જન;
 એ વાત નિશ્ચે જાણજો, તેના સાક્ષિ શ્રીભગવાન.
 આનંદ નળ પામ્યો ઘણો, પણ સ્વપ્ના સરખું ભાસે;
 વિશ્વાસ મન નથી આવતો, જે વીવા કંઈ પેરે થાશે

વળણ.

થાશે સંબંધ ભિમક સુતાનો, એ આશ્ચર્ય મોહું સર્વથા;
 કહે પ્રેમાનંદ કહું હવે, દમયંતીતણી કથા.

કડવું ૧૬ સું. રાગ ગોડી.

હંસ વળાવિને વળી વિનતા, જ્યાં પોતાનું ધામ;
 દમવા લાગ્યો દમયંતીને, નળના વિરહનો કામ.
 વખાણુ બાણુ શામાને વાગ્યાં, પંખી ગયો મોહ મેલી;
 ચેમેચેમે વનિહ પ્રગટ્યો, લાગી તાલાવેલી.
 ધડિયે ધરથી બહાર નિસરે, બેસે જઈને અટાળી;
 ચંદ્રકિરણ અગનીથી અદકા, મારશે મુજને બાળી.
 વણુ પરજ્યાને વ્યાકુળ કરવા, બ્યોમ વશ્યો છે પાપી;
 શું કહિયે કમળાપતિને રાહનું, મસ્તક નાંખ્યું કાપી.
 સિહિકા-સુતને શરીર હોત તો, મુજને ચિંતા થોડી;
 સુધાકરને ગળત પેટમાં, બળી થાત રાખોડી.
 જળપાત્ર વિષે ઇંદુ બિંબ દીઠું, સખીને કીધી સાન;
 લાવ્ય ભોગળ રિપુને માઈ, પ્રહારે પિષ્ટ સમાન.
 એમ કરતાં પ્રાતઃકાળ થયો, તારણિને આવ્યો તાવ;
 અન્ન ન ભાવે નીદ્રા ન આવે, વાતતણો નહિ ભાવ.
 અગ્નિના તણુખા સરખા લાગે, ટાઢક ચરચે જોહ;
 વાયુ વ્યાધના બાણુ સરીખો, નિસરે સૌંસરો દેહ.
 દુખતું જાણી આવી રાણી, જોયું વસ્ત્ર ઉઘાડી;
 ચુંબન કરિને પૂછે માતા, શું દુખ છે તને માડી.
 લાડકવાઈ ક્યાંથકિ જીવે, છે કર્મ અમારાં દોખી;

પરજ્ઞાનો ઓરિયો નવ વીત્યો,	જાત સાસરે સમોતી;
રત દીકરી ક્યાંથી જીવે,	ત્રણ ભાઈનિ બેહેન પતોતી.
આવડો તાવ તે તારણિને શો,	દૈવને ઘેર વળ્યો ડાટ;
કહે કુંવરી અંતરની આપદા,	અમને થાય ઉચાટ.
મુખ મરડી દમયંતી બોલી,	ઘરડાં માણસ નડોર;
પરજ્ઞાં કુંવારા કાંઈ ન પ્રીછે	ફાગટ કરવો સોર.
હું સમાણી જાય સાસરે,	તેના જોને ભોગ;
તેની પેરે મારે થાશે,	આપુરો જાશે રોગ.
વચન શુણીને સમજ્યાં રાણી,	પુત્રી થઈ પરણનારી;
ભામનિયે જઈ કહ્યું ભિમકને,	ક્યાં લગી રાખશે કુંવારી.
વહાણું વાયને આવે દુખવા,	જો જીવે આ જાળકી;
કોને ભાગ્યે કાળથી ઉગરે,	પરણાવિ કરો પારકી.
દીકરી માણસ મોટું થાય ત્યારે,	પીયરમાં ન શોહાય;
સ્વયંવર કરિને પરણાવો,	જ્યાં એની ઈછાય.
રાયે પુત્ર પોતાના તેજા,	કહ્યું બેહેનને પરણાવો;
દેશ દેશતણા રાજાને,	હૂત મોકલિ તેડાવો.
અન્ન ધન તૃણની સામગ્રી,	મંડપ મોટો રચાવો;
ધવળ મંગળ ગીત નેરેરી,	અપસરાઓ નચાવો.
સ્વયંવરની સામગ્રી માંડી,	મળ્યા મોટા રાજાન;
નળને તેડવા ભિમકે મોકલ્યો,	સુદેવ નામ પ્રધાન.

વળાણ.

પ્રધાનને નૈપથ મોકલ્યો,	હંસે કર્યું હવું વખાણ;
દમયંતીયે પત્ર પાઠવ્યું,	વાંચી નળે દીધાં માન રે.

કંઠવું ૧૭ સું. રાગ સારંગ.

આવી સુદેવે આખો કાગળ,	રહેયે ચાંપિને વાંચે નળ;
સ્વસ્તિ શ્રીનૈપથપુર ગામ,	પુણ્યરહોકજિ પુણ્યવંત નામ.
છે કાલાવાલાનિ કંકોતરી,	લખિતં દમયંતિ કિંકરી;
અહિયાં આવી ગયા ખગપત્ય,	કહે વાત તે માનજો સ
મેં તો તમને સમર્પ્યુ ગાત્ર,	સ્વયંવર તો નિમિત્ત માત્ર
મીન નીરે જોવી ની.	માગ સગાં ગામતે નિ

વાંચિ પુત્ર ને હરખ્યો નળ,
 અતિ શીઘ્ર સાંચરિયો રાય,
 કુરંગ કુરંગણીની સાથ,
 હંસ ભણે ભલાં શૂકન,
 વિદર્ભ જન્મને સિધ કીજીએ,
 વળિ કો સમે આવિશ રાજન,
 ભાઈ તુજને કહું વીનતી,
 નવ કરશે સ્ત્રિનો વિશ્વાસ,
 ચાલ્યો ખગપતિ વિનતી કરી,
 હંસ કહે સાંભળ રાજન,
 માત પિતા સુત બાંધવ જેહ,
 તારે કાળે મેં રાજ એહ,
 હું છું બ્રાહ્મણ ને તું ભીલરાય,
 મારા ધરમાં હું દુખિયો થયો,
 એવો સમો મનમાં ધરી,
 અધોર વનમાં ભૂલો પજ્યો,
 તેવામાંહે રજની થઇ,
 તેવા વનમાંહિ રહેતો તુંય,
 તારે સ્થાનકે આવી રહ્યો.
 મારી આગતા સ્વાગતા કરી,
 નહાનિ હતી ગૂફા છેક,
 તારી સાધવી નારિ સુજાણુ,
 તું તો વીરા બાહર રહિયો,
 માંસ ચરણ હસ્ત હેઠે રહ્યું,
 તારી સ્ત્રીએ તજ્યો ત્યાં પ્રાણુ,
 મરતાં એવું બોલી સતી,
 એવું બ્યારે સ્ત્રી બોલી વચન,
 શું જવું હત્યા બે કરી,
 એવું કહિને હું તેવાર,
 તે મારે પંખી અવતાર.

તતપર કીધું જનનું દળ;
 શુકનેમળી સવળી ગાય.
 આગળ ઉતર્યા તે દક્ષિણ હાથ;
 તું દમયંતી પામે રાજન.
 મને આજ્ઞા હંવે દીજીએ;
 તું છે મારો પ્રાણજીવન.
 છૂત ના રમશે નૈષધપતિ;
 એ બે થકી થાય વિનાશ;
 નળરાજ એ આંખડી ભરી;
 એમ કરિયે ન કાચું મન.
 સર્વે વેર-સંબંધે મળ્યું તેહ;
 ખગપતિનો ધાર્યો દેહ.
 પૂર્વ જન્મની કહું કથાય;
 કાશિ કરવત મૂકાવા ગયો.
 ચાલ્યો વનમાં સમર્યા હરી;
 તારે સ્થાનક આવી ચડ્યો.
 દ્વાદશ કોશમાં વસ્તી નહી,
 ત્યાં આવીને ચડિયો હુંય.
 ત્યાં તું પણ ચિંતાતુર થયો;
 પણ સૂવાનિ ચિંતા ધરી.
 આબરું માણસ માય ન એક;
 મારું આસન કર્યું નિર્વાણ.
 રાક્ષસ આવિ તને માર્યો;
 નવ જાણું તેનું શું થયું.
 કાષ્ઠ ભક્ષ કરી નિરવાણુ;
 એજ વર દેજો કમળાપતિ.
 તારે મેં વિચાર્યું મન;
 એને તું મેળવજો હરી.
 પજ્યો બળતા અગ્નિમોઝાર;
 લીધો નૈષધમાં આવાર.

એવો બોલ ખગપતિયે કહ્યો,
 આજ્ઞા આપો તો તતપર થાઉં,
 એવી વિનતી હંમે કરી,
 એ શું બોલ્યો તું મારા વીર,
 આપ્યું તે મને પ્રાણનું દાન,
 હંમે કહે, તે ખરું કહ્યું વીર.
 તારું રૂણ છુટ્યો હું બ્રાત,
 એમ કહિને હલ્યો આકાશ,
 નળ પહોંચ્યો જ્યાં વૈદ ભદ્રેશ,
 ચોરેર વશાનાં ધામ.
 સાગર મધ્યે તાવડું જોમ,
 ગજદળ હયદળ ને માનવ,
 રસ કસ સામું નવ જોવાય,
 રાંક જતની આલે અરજ ના,
 ભિમક લેછે સરવતો તપાસ.
 નગર ભરિયું છે ખચખચી,
 હિંડોળાખાટ બાંધી ધારણે.
 ચિત્રામણ ચીતરિયાં બીત,
 મંડપ લીંખ્યો કનકની ગાર.
 જોતે જ્યાં બેસવાનો દામ,
 એ કથા એટલેથી રહી,
 નારદને કળહની દેવ,
 પૂજ્યા અરચ્યા પ્રીતે અપાર,
 કહ્યો રૂપિણ પૃથ્વીની પેર,
 પૃથ્વીમાં પડતિ સાધુનિ કાય,
 અમરાપુરીનો સૂતો ધાટ.
 જમનગર ભરાઈને વશું,
 કહે નારદ, સાંભળો સત્ય,
 દમયંતિ દમયંતિ કરતાં મરે,
 જેણે દમયંતિ નિરનથીખી,

શીર નામિને હલ્યો રહ્યો;
 અમો અમારે સ્થાનક જાઉં.
 નળરાયે આંખડિ ભરી;
 તારા વીના ધરું કેમ ધીર.
 તું છે મારા બન્ધુ સમાન;
 પણ સાંભળ પરમ સુધીર.
 હવે રહેવાની કરિશ ન વાત;
 ત્યારે નજે મુક્યો નિશ્વાસ.
 મળ્યા મોટા મોટા નરેશ;
 જેટલા રાજા તેટલાં ગામ.
 ભમક-નગરી તો દીસે તેમ
 અન્ન મોંઘું ધરું છે સરવ.
 તુણ જળ તે ટાંકે તોળાય;
 માગ્યાં મૂલ આપે ગરજના.
 જે જેઈએ તે ફેરવે દાસ;
 રાયે મંડપ રચના રચી.
 કદળિ સ્થંભ શેખ્યા બારણે;
 નાના પ્રકારની કિંધિ રીત.
 સામસામી આસનની હાર;
 આસન બિપર લખિયાં નામ,
 એક વારતા બીજી થઈ;
 ગયા સ્વર્ગ જ્યાં બેઠા દેવ.
 એક ઈંદ્રે પુછ્યો સમાચાર;
 કોઈ પુરૂષ ન આવે ઘેર.
 તે આવતા સ્વર્ગનિ માંય;
 જમપુરિની વહેછે વાટ.
 અહિયાં નાવે તે કારણ કશું,
 હવડાં મનુષ્ય પામે અવગત્ય.
 તે સર્વ જમપુર સંચરે;
 તે જીવતો મુક્યો સર્વથી.

ત્યાં સ્વયંવર માંડ્યો આજ, મળ્યા પૃથવીના મહારાજ;
 શું અપસરાના વહોછો વના, દમયંતિની દાસી દેવાંગના.
 વૈદર્ભ દેશ ને કુન્તલપુર, જાઓ જોવા શું બેઠા સૂર;
 કહિ રૂપિ થયા અંતરધાન, ચાર દેવ થયા સાવધાન.
 સંભારી રૂપ મનમાં પુલતા, ચાર દેવને લાગી લલૂતા;
 ઈંદ્ર અગ્નિ વરુણ ને જમ, હિની આલ્યા જ્યમ ત્યમ.

વળણુ.

જ્યમ ત્યમ આલ્યા દેવતા, ધરી જૂજવાં રૂપ;
 વૈદર્ભ ગયા, મનબંગ થયા, દેખી નળનું રૂપરે.
 કંડવું ૧૮ સું. રાગ સારંગ.

નળને જોવા ઈંદ્ર રહ્યા છે, એવે આલ્યા જમ છ;
 અગ્નિ વરુણ પુઠેથી આવ્યા, પૂછે માંહોમાંહિ કયમ છ.
 અન્યો અન્યે ચોરી કરતા, બોલે જુજવાં કામ છ;
 ચારે દેવ માંહોમાંહિ છેતરે, ન લે પરણ્યાનું નામ છ.
 અગ્નિ કહે શું અધર્મ બોલો, સહ દમયંતિના લોભી છ;
 મનના મનોરથ પણ રહ્યા મનમાં, નળ આગળ કાંતિ ન શોભી છ.
 તાળી દેઈ હશા માંહોમાંહિ, કપટ કીધું ત્યાગ છ.
 સ્વયંવરમાં ચારે જઈએ, કાઠનું ભળશે ભાગ્ય છ.
 વરુણ વદે, એ વૈદરભીને, મુકો વર્યાની આશા છ.
 પરણશે નળને આપણને ફળેતી, છેદાશે આપણિ નાશા છ.
 અગ્નિ કહે, હો વાસવરાજ, મુકો હૃદયનો હર્ષ છ.
 દમયંતી તમો નહિ પામે, જો તપશા શત વર્ષ છ.
 ભિમક-સુતાને આલિંગન નહિ દે, અભાગિયાં આપણાં ગાત્ર છ;
 વિરસેનસુત આગળ વિષ્ણુ ન પામે, તો આપણે કોણ માત્ર છ.
 કદાપિ નળને મુકે માનની, આપણિ મમતા કરે છ.
 તો ગુણ વહોણી દમયંતીને, બલા આપણી વરે છ.
 લક્ષણ વહોણી દમયંતી છે, રૂપ યોવન ઉત્તમત્ત છ;
 ગોળ મુકી જો બોળને ખાશે, તે ચતુરા પશુવત છ.
 બેહુ પ્રકારે એ ન પરણવી, તે માટે પાછા ફરવું છ;
 મનુષ્ય વડે દેવ ફરે પાછા તે, એ ફળેતિથી ભલું મરવું છ.

ઇંદ્ર કહેછે જમરાજને, નળને લો જમલોક છ;
 આદ્યણીએ આપણને વરશે, થાશે હંસનું બોલ્યું કોક છ.
 ધર્મ કહેછે, એ શી લલૂતા, કો વણ ખૂટે કેમ મરે છ;
 એમ થતું હોયતો લેઉં દમયંતિને, અરથ મારો સરે છ.
 અગ્નિ કહે, બલો અમ કરિ જોઈએ, કદાપિ થાયે સાચો છ;
 દમયંતી બહિ દૂત થઈ જાએ, ચારે નળને જાએ છ.
 ચારે દેવ આવા નળ પાસે, વેપ વિપ્રનો ધારી છ;
 ત્રિપુંડ્ર તાણ્યાં પુસ્તક કરમાં, ઝાલી સુંદર ઝારી છ.
 નળે નિર્મળ બ્રાહ્મણ દીકા, આપ્યાં આદરમાન છ;
 આસન આપી પૂજા કીધી, પૂછેછે રાજાન છ.
 કામ કાજ અમ સરખું કહિયે, હરિ મોટા કરનાર છ;
 વિપ્ર કહે, અમો આવા છેયે, તને જાણી સસ ભંડાર છ.
 નળ કહે, જે માગો તે આપું, માનજો અવશ્યમેવ છ;
 વચન લેઈ વિપ્ર-વેશ મૂક્યો, થયા તતક્ષણ દેવ છ.
 વજ પાશને જ્યાળા તણે ગ્રહિ, જમે ગ્રહો જમદંડ છ;
 જળહળ તેજ દિસે તનનું, જાણે ઉગ્યા ચાર માર્તંડ છ.
 ચક્રિત રાજા થઈ રહ્યો, ને કરતો કોટિ પ્રણામ છ;
 નળ વિના કોયે દેખે નહી, દેવ રૂપના ધામ છ.

વળણ.

રૂપધામ જે દેવતા, તે વિનતી નળની કરે;
 તમે દૂત થઈ જાએ કન્યા કને, જે દમયંતી અમને વરે.
 કડવું ૧૮ સું. રાગ બિહારી.
 દેવ કહે, હો રાજા મિત્ર, પુણ્યલોક છ પુન્ય પવિત્ર;
 મૃપા કરી કન્યા પાસે જાએ, વેદિશાળિયા અમારા થાએ.
 મહેલાને મારો મોહનાં બાણ, ચારે દેવનાં કરજો વખાણ;
 ભાગ્ય હશે તેને તે વરશે, જેના કર્મનું પાનડું ફરશે.
 નળ કહે, સેવક વળિ હોય, મને પેસવા નવ દે કોય;
 દેવ કહે, જાએ જોગીને વેષે, દમયંતી વિના કો નહિ દેખે.
 ચારે નળને કરે અણસારા, અધિકા ગુણ બોલજો મારા;

રૂપવંત એ નળને જોશે, કન્યાનું મન તેને મોશે;
 દષ્ટિયે દષ્ટિ મળશે જ્યારે, ગુણુ આપણા નહિ સંભારે.
 વાત આપણિ નહિ કહે વરણી, વેવિશાળિયો બેસશે પરણી;
 નળને લેવરાવ્યો જોગીનો વેષ, શીખવ્યું તેમ કરજો વિશેષ.
 રૂપ પાલટિને નળ વળિયો, દેવે અનુચર એક મોકલિયો;
 દૂતને નવ દેખે નળરાય, આગળ પાછળ ચાલ્યા જાય.
 પેઠા ધરમાં પાધરા દોર, કોઈ ન દેખે દિવસના ચોર:
 જ્યાં દમયંતિનું અંતઃપૂર, ત્યાં આવ્યા નળરાય સૂર.
 દ્વિદિ દેવકન્યા જેવી દાસ, રહે દમયંતિ રાણી પાસ;
 કોઈ નાયકા ત્યાં તો નહાતી, કાંઈ કન્યાના ગુણુ ગાતી.
 કાંઈ શામા ને કાંઈ ગોરી, કાંઈ મુગ્ધા ને કાંઈ છોરી;
 કામ કરતી કો હાલેમાલે, વસ્ત્ર બાંધતિ ગડિયો વાળે.
 રહે આપ આપણે સાજે, હાર ગુંથે કન્યાને કાળે;
 એમ જોયો હેઠલો માળ, ખીજે માળ ચઢ્યો ભૂપાળ.
 તહાં દાસીનું જુથ જોયું, ત્રણ ચઢ્યો જ્યાં ત્રીજું ભોંયું;
 વસે જ્યાં દમયંતી નારી, સહસ્ર દાસી સેવા કરનારી.
 કેટલિક ગાન કરે સ્વર કીણા, કોઈ કરમાં વળડે વીણા;
 એકાંતે છે એક ચોરડી, હિંડોળે બાંધિ હિર-દોરડી.
 ત્યાં બેઠી હરિવદની હોયે, દાસી કેશમાં ધુપેલ સીંચે;
 કિંકરી પાસે શિર ગુંથાવે, રખે સૈંથો વાંકા આવે.
 ચણિ ભીંતમાં ચોપાસે બાપ, વણુ ધરે મુખ દેખે આપ;
 આગળ દમયંતિ પુંડળ દાસી, સામાં પ્રતિબિંબ રહ્યાં પ્રકાશી.
 મુખ-કમળ કન્યાનું ઝળકે, સામે ચંદ્ર બિંબે જાણે ચળકે;
 શોભે નારી જોખન ધામ, મુખે નળરાજનું નામ.
 એવું ભૂપતિયે રૂપ જોયું, મોહ્યાણે મનડું પરોયું.
 અંગ રંગથી આડો આંક, ભાઈ દેવતાણો શો વાંક.
 ચારમાં કોનું ભાગ્યજ ભળશે, આ રતન કોને કર ચડશે;
 મને પરણત મનની રચે, અંતરાયી દેવ થયા વચે.
 ભડે ભાવિ પદારથ થયો નજે વિવેક મનમાં ગતો.

વળણુ.

બ્રહ્મો વિવેક શોક તજી, જ્ઞાનને રહે ધરે;
સત્ય પોતાનું પાળવા, દેવતાનું ભાગું કરે રે.

કડવું ૨૦ મું. રાગ સામેરી.

બેઠી દમયંતિ શીશ ઝુંથાવા, સ્વયંવરમાં શાંતરી થાવા;
સામી ભીંતે જડી બહુ ખાપ, વણુ ધરી મુખ દીસે આપ.

ઢાળ.

આપ દીસે વણુ ધરે,	પ્રતિબિંબ જોતી દણે;
દાસી ને દમયંતી બેઠાં,	નળ આવી રહ્યો પૃથે,
પ્રતિબિંબ નળનું પડ્યું દરપણમાં,	પ્રેમદાએ દીઠો પુરૂષ;
ગઈ જીવે નાશી તેડિ દાસી,	શું બેશી રહિછે મુરખ.
માધવી વળતી, વઢે બાઈ,	શા માટે નાશી ગયાં;
મેં કા ન દીઠું તમો દીઠું,	આવડું વિસ્મય શું થયાં.
દાસી તારી મીઠ મસ્તકમાં,	મેં દરપણ રાખ્યું દૃષ્ટિમાં;
સ્વરૂપ દીઠું, નળતાણું,	ન મળે બીજું સૃષ્ટિમાં.
વેપ છે વૈરાગનો,	જાણે નાટક કોઈ લાવિયો;
શકે તો એ પ્રાણજીવન રે,	નળરાય નિશ્ચે આવિયો.
દાસી કહે, દમયંતિ સાંભળો,	તમને નળની જંખના;
નળ આવીને નવ શકે,	જ્યાં ન આવે પ્રાણી પંખના;
કામની કહે, પ્રીછો નહોં,	દાસી માણસ અવતાર;
નવ માને તો આવ્ય દેખાડું,	કૌતક બીજી વાર.
પુનરપિ બેઠાં પુઠાપુઠે,	દરપણમાં મીઠ જોડ;
પ્રતિબિંબમાં, નળ દેખાડ્યો,	કાંતિ કેવળ કરોડ.
દાસી રાણી થયાં, બેઠાં,	જળકારે જળકી વીજળી;
દમયંતી કહે દાસીને,	મારી વાત કેવી મળી.
પછે સ્તુતિ માંડી શામાયે;	અંતરપટ આગળ ધરી;
હો દેવ સ્વરૂપ દો ને દેખા,	ત્યારે નજે દેહ પ્રગટ કરી.
આસન આપી કાધું પૂજન;	પછે પૂછેછે કિંકરી;
	વેશ વૈરાગને ધરી

નળ કહે, તું નીચ માણસ, કેમ વહું હું કિંકરી;
 દમયંતી બોલે તો બોલું. નહિ તો જાઉં પાછો ફરી.
 દમયંતી કહે, દેવ જલપિ, થઈ આવ્યા સંન્યાસી;
 કપટ રૂપને કન્યા કયમ પૂછે, માટે પુછેછે દાસી.

વળણુ.

દાસી સંન્યાસી જોગ છે, કેવળ નહીં અતીત;
 વચન શુણીને નળ હરખ્યો, હરી લીધું ચિત્ત રે.

કડવું ૨૧ મું. રાગ માઝું.

મન મોહ પામ્યો મહિપતી, ધન્ય દેવ જે વરશે સતી;
 ભોગી ભૂપતે ભામનિ ભોગ્ય, ઘટે દેવને અમો અયોગ્ય.
 નારિ પ્રત્યે નળ એમ કહેછે, જે તું જોગી રૂપને લહેછે;
 અમો ન જાઉં વિપયાની વાટે, અહિયાં આવ્યો હું સાધવી માટે
 હું તો દૂત છું દેવતાતણો, પાણુંછું આચાર આપણો;
 તારૂં પૂર્વ જનમતું પુન્ય, ભાગ્યમાંહિ કાંઈ નથિ ન્યૂન.
 જે દેવદૂત ઘેર આવ્યો, મોદવર્ધન વારતા લાવ્યો;
 અળગું કરો તે અંતરપટ, કહું વાત આણીને ઉલટ.
 અમો રૂપ કોટાનકોટ ધરું, તજી સ્વારથ પરમાર્થ કહું;
 સાંભળીને બોલ રસાળા, પટ તજીને નીસરી બાળા.
 પરિસ્વેદ મુકતા રહ્યાં ટાંખી, બહાર નીસરિ વીજળી ઝમકી;
 હિંડતાં હાલે જ્યમ દુઃખવેલી, નળ નિકટ ગઈ ગર્વધેલી.
 તારણીનો પ્રતાપ ન માયો, ઝમકારે નળ જંખવાયો;
 દીડી મદપૂરણુ માતંગી, નળ તકિયે બેઠો ઉઠંગી.
 ધ્રુવરિ આંઝરની ઝણઝણતી, પગને અંગુઠે પૃથ્વી ખણતી;
 કર દીધો છે ગળસથળે, એવિ નારી દીડી નળે.
 પ્રેમે પ્રેમે થયાં બે ભેળાં, મોહો મહિપતિ દેખિ મહેલા;
 સત્યવાદિયે સત્યજ રાખ્યું, મનથી પરણવું કાઠી નાંખ્યું.
 રખે ઈંદ્રિ નારીને નરખે, નળ મન પાછું આકરખે;
 બેઠો આસને આસન વાળી, માંડિ વાત તે સત્ય સંભાળી.
 પરમારયે દેવનિ વતી, જોષિ માંડિ છે નૈષધપતી;
 અહો હલિતા અંબજ-યોગતી મધ્યવર્ધનિ દામોદરની

બેસો આસને લજ્જા છાંડી,
 કન્યા કહે કહો જે હોય કહેવું,
 પર પુરૂષ બેઠે કેમ બેસું,
 વાર થયું જે તમે મળિયા,
 મારે કંથે કલાબું છે શુંય,
 વળતો બોલ્યો વીરસેન-સૂત,
 નળ નળ મુખે શું બાળે,
 મુકિ સજ્જન, શત્રુને ન મળિયે,
 નાંખી રત્ન, કાઢી કાણુ આણે,
 તણ ઘેતુ. અગ્ન કાણુ બાંધે,
 મારે હું છું તારો વળિયો,
 ઘેલિ નળ માનવ શા લેજે,
 વાસવ વન્દિ ને વરણુ રાય,
 મોક્ષ્યો છે મળીને આરે,
 તું ત્રિભુવનપતિને ભજ રે,
 માગ્ય અમરવતીનો વાસ,
 સુર પરણે તને નહિ મૃત્ય,
 સુર સંગે ભોગવવા ભોગ,
 મનુષ્યને વ્યાધિ શત ને આઠ,
 મનુષ્યને વિન્નેગજ પીડે,
 મનુષ્યને ઘડિયે શત ઘાત,
 માણસ ભર્યા હોય મળમૂત્ર,
 તણ ગંગજળ દૂષ ખણાવે,
 દેવ સમે નહી સુખ-દાતા,
 ઇન્દ્ર મંદિર હીડોળે હીંચ,
 પિયો મુધા ભોગ વારણી,
 થઇશ અમર સુધારસ પીતી,
 હાસક સહસ્ર રંભા તું આવે,
 ઇન્દ્રાણીને છે તારી બિહીક,

પુછું વાત કહો મુખ માંડી;
 અમને ઘટે છે ઉભાં રહેવું.
 મણે, નળ તો કહેશે, એ શું;
 શું નંપવનાથે મોક્ષલિયા.
 સાંભળવા ઇછું છું હુંય;
 નહિ નળનો, હું દેવનો હત.
 તણ અમૃત, ત્રિપ કાં ચામે;
 મુકિ ચંદન, કાં વળગે બાવળિયે.
 તણ મદગળ, મહિષ પલાણે;
 તણ શાળ, કુશકાકાણુ રાંધે.
 દેવ જાતુ. ને નળ આગિયો;
 રમે અમરને તું ઉવેજે.
 જન્મ આદે વર્ષાનિ ઇચાય;
 હું આવ્યો માનવદ્વારે.
 નળ અદ્ય જીવને તજ રે;
 અમર ઇક્ષુ, ને નળ કારય.
 નળને વરતાં દુઃખની સરત્ય;
 નળ અદ્ય આયુષ ભર્યો રોગ.
 મરિ મરિ અવતરવાનો કાક;
 આયુષ્ય ઉતાવળું હીંડે.
 પીડે જ્વર શીત સનેપાત;
 તેશું નવ માંડિયે ધરસૂત.
 મુકિ કીરને કાગ ભણાવે;
 નહિ ઓસરે અમૃત પાતા.
 તુંચિ દેવાંગના વૃન્દ નીચ;
 થાઓ ત્રિલોકપતિનિ તારણી.
 પરણુ શકને તો જગ જીતી;
 થાશે તમ વાસવને સ્વાદે.
 રમે દમયંતિ થાતિ અધીક;

રથ ઐરાવતનું સુખ લે રે, વરવા વાસવને હા. કહે રે;
 શણુગાર કરો સર્વાંગે, રહેવું ધન્વતણે અરધાંગે.
 વર્ય વન્હીને હો બાળી, નહિ આવે અવસર આ વાળી;
 સહ દેવનું એ છે વદન; અગ્નિરૂપ તે કોટિ મદન.
 વળિ વરવા ઇછે છે યમ; તેને ના કહેવાશે કયમ;
 છે વરણને ઇછા ઘણી, રહ લાગિ છે રે તમતણી.
 મુકો બાળઅવસ્થાનિં દેવ; ફરિ માગું ન મોકલે દેવ;
 હંસ કરિ ગયો મિથ્યા લવ, રૂપ હીણ છે નળ માનવ.

વળણુ.

માનવ નળ કદ્રૂપ કાયા, નળ ભર્યો છે તે મળે;
 પોતે પોતાનું આપ નિંદું, તે દેવનો દૂત સાંભળે રે.
 કહ્યું રર મું. રાગ રામઝી.
 નળને નિંદો પ્રેમદા દાધિ જી, દૂતત્વ કીધું વણિ ન વાધિ જી;
 વિન્નેગ વનિહ મુકયો સંકારી જી, બહુ દુખે દાજિ ગુણવંત ગોરી જી.

ઢાળ.

નિંદા કીધી નળતણી, છે વિરહ વનિહ પ્રથમ;
 ક્રોમળ કદળી કહોવાડના, ધાવ સહે કહો કયમ?
 વિરહિણી ધણિ વિરહ થઈને, પડી પૃથિવી માંહિ;
 સાહેલી આંખે રૂદે સાથે, મુખે કહે, ત્રાહિ ત્રાહિ.
 આસવાસના કરી કિંકરી, શામાને વળિ સાન;
 દૂત પ્રત્યે કહે કન્યા, શું કરું સુરરાજન.
 અપ્રાપ્તિ અમને અમરની, અમે અલ્પ માનવ કાય;
 જઈ કહો તમો દેવને; જે એ કારણ નહિં થાય.
 ઉતકૃષ્ટ અમર, નિકટ છે નળ, મેં તમથિ જાણ્યું આજ;
 નૈષધનાથને પિંડ સોપ્યો; અવરતું નહિં કાજ.
 અકળ અજ ને અનંગ અરિ, જે વરવા આવે ત્રણ;
 તોયે હું ચૂકું નહીં, ચિત્ત ચાટ્યું નળને ચરણ.
 વિરસેન-સુતનો દૂત હંસ, મેં તેને દીધી આશ;

તમે પધાર્યા ફૂત થઈને,	સુરતું કરવા હેત;
શકે તો નળ વણિ આપ્યા,	સુરતું કરિ સંકત.
જ્યારથ બોલો જોગીજન,	બોગી છો ભૂપાળ;
મનમાં છો તેવા દેખુંછું,	હંસે નાંખી મોહજળ.
સંન્યાસી કહે હો સુંદરી,	દ્રાણુમાત્ર નૈપધપત્ય;
દેવ વિના નવ હોય મનુષ્યને,	ગોધ્ય આવ્યાની ગત્ય.
ખુદ્દિહીન બાળા દીસેછે,	માનવ ઉપર મોહ;
સ્વર્ગ સદન મધવાનું મુકી,	કાં ઇંછે નળધર ગોહ.
તું નહિ વરે તો દેવ ચારે,	કરશે બળાતકાર:
કલ્પવૃક્ષ તને તાપ્તી લેશે,	જાયશે સુર લગાર.
દમયંતી કહે, દેહ પાહું,	જળમાં કંઈ જળશાયી;
તો વરણ વસેછે જળમાં,	તતક્ષણુ જશે સાહી.
પાવક માંહી દેહ પ્રમળું,	હું કંઈ જંપાપાત;
વન્દિ વરવા બેશિ રહોછે,	વાર વિચારી વાત.
કંઠપાશ કંઈ કે વિપ ખાઉ,	જ્યમ ત્યમ પાહું કાય;
તો અવગતે જમલોકે જામશ,	સઘ વરે જમરાય.
અનશન વ્રત લેઈ તપ કંઈ,	મંઈ શુદ્ધમાં પેશી;
તે પુણ્યે સ્વર્ગ લોક પામિશ,	ઈંદ્ર રહોછે બેસી.

વળણુ.

બેશી રહોછે સુરપતિ, મુએ ન છૂટિશ થેલી;
અંતે અમર વરશે ખરી, તો પરણુ પ્રેમદા પહેલી.

કહવું રડ મું. રાગ દેશાખ્ય.

ફૂત કહે, સાંભળ સુંદરી,	અમર ન મૂકે પરણે ખરી;
કન્યા કહે, જોગી જન,	તું નળ સરખો દિશે દરશન.!
હંસે જેવું રૂપ વરણુચું,	તેવું તમારું દર્શન હવું;
નહિ નળ હું દેવનો દાસ,	નારિ કહે, નવ આવે વિશ્વાસ.
જો પ્રભા કરે દ્રાણુ ઉપાય,	નળ જેવો અન્ય નહિ નિરમાય;
સત્યવાદિ હોય તો સત્ય પદો,	તાતના સમ જો મિથ્યા વદો. "
સાંભળિ નળને આવ્યું હાસ,	દમયંતિ ગઈ પ્રભુ પાસ;
શીદ નાએજો અરાપ	ઓળખા ન તળગય

તોય નળ સલથી નવ ચળે,
 ધશી દમયંતી ગઢ પ્રભુ પાસ,
 જ્યારે મીટે મીટ ન મળી,
 મૂળ સ્વામીની લે છે સદા,
 દાસિ બોલેછે એમ સખળ,
 વહે વ્રહ્મશ્વ, હો ધર્મરાય,
 વહે સેવક ઇંદ્રને નમી,
 નળનું કાંઈ ન લાગ્યું કહેણ,
 કામનિ કુંદન નળ હીરો સાર,
 નળે દૂતપણું મન મુકિ કર્યું,
 જેમ ગતિ કરે બળિયો માણસ,
 નળને સત્યે વૃષા મેઘ કરે,
 નળને સત્યે મેરૂ નવ ડગે,
 તમે ન પરણો તે કર્મનો વાંક,
 એવે સમે નળ આવ્યો તહી,
 સ્વામી માંડે કહ્યું નવ કરે,
 મારે વિષે તેનિ લલુતા હવી,
 પછે દેવતા કરે વિચાર,
 આપણો શ્રમ કેમ જાયે વૃથા,
 જો કન્યાને ગમે નળભૂપ,
 દેવ કહે, શુભો નૈષધરાય,
 પંચ નળ રહિયે એક હાર,
 પુણ્યશ્લોક કહે, કાં નહિ સ્વામ્ય,
 માનવને ક્યાંથી સુર સંગત્ય,
 બોલ બંધ કિધા નળ દેવ,
 એ કથા ધર્મ રહિ એટલે,
 ગઢ દમયંતિ જ્યાં છે માત,
 લાડવચન કન્યાનાં ગમે,
 પુત્રિને શિર મૂક્યો ભૂજ,
 જાંખના તજને જેતણી

તે સહ દેવના દૂત સાંભળે;
 અંતરધાન થયો નળ આકાશ.
 ભિમક-સુતા ધરણિયે ઢળી;
 મળિ જાતાં વાધી આપદા.
 બાઈ તમને પરણશે નળ;
 નળ પહેલો દેવદૂત જાય.
 તમે કેમ રહ્યા ટમટમી;
 ન ત્રુટે હંસનું ઝાંખું રેણ.
 જડનારો હંસ સોનાર;
 પણ કન્યાયે કાને ન ધર્યું.
 તેમ સત્યે વિરસેનસૂત;
 નળને સત્યે ધરા શેષ ધરે.
 ધર્મ રહ્યોછે નળરાય લગે;
 બાકિ નળે વાળ્યો આરોઆંક.
 અથ ઇતિ માંડીને કહી;
 બીજો મોકલો જેનું મન ધરે.
 બિજિ વાત ન ગમે નવી;
 ફરિ જાતાં હસે સંસાર.
 માટે કન્યા વરવી સર્વથા;
 આપણુ લીજે નળનું રૂપ.
 અમો ધરું નળસરખી કાય;
 ભાગ્ય હોય તેને વરશે નાર.
 મારે આવવું તમારે કામ;
 દેવતાનિ પામું પંગત્ય.
 કાલે એમ કરવું અવશ્યમેવ.
 પછે કન્યાની કાણુ થઈ વલે.
 સ્વયંવરનિ પુછેછે વાત;
 ધરમાં ભિમક આવ્યો તે સમે.
 કાલે નળને વરજે તુંજ;
 તે આવ્યો જો નૈષધધણી.

પુત્રિ મનમાં પ્રસન્ન થઈ,	પોતાના અંતઃપુરમાં ગઈ;
રાય ભિન્ન સભામાં આવ્યા,	સુત બંધુજન તેડાવ્યા.
આજ્ઞા આપિ વૈદર્ભરાય,	પડો વળડાળ્યો સેનામાં,
સભામાં આવજો રાજકુમાર,	કાલે કન્યા આરોપશે હાર.
પ્રાણીમાત્ર આવજો સજ થઈ,	પડો વળડાળ્યો એવું કહી;
તાણિ શિબિર ઉતર્યા રાય ધણા,	ત્યાં સેવક ફરે ભીમકતણા.
કામ કામ પડા વાજતા,	ક્ષત્રિ શણુગારને સાજતા;
મળસ્નાન કરે અંગ ઉલટ,	ફરી ફરિને બાંધે મૂગટ.
રાતે શિખે ચતુરાધની ચાલ,	રખે વીસરિ જાતા કાલ;
આખિ રાત થયા સાંતરા,	પડે ઢળિ ઢળિ ઊજ્જગરા.

બળજી.

ઉજ્જગરા થયા આખી રાતના,	શણુગાર સજતાં થયું વાણું;
મંડપમાંહિ મહિપતિ મળ્યા,	કહે કવિ, શું વખાણું રે.
કડવું રજ મું.	રાગ સોરઠી.
મહદશ્વ કહેછે વચન,	સાંભળ સ્વયંવરનું વરણન;
પડો સાંભળ્યો સરવે રાતે,	ઊઠ્યા ઉજ્જમ થતે પ્રભાતે.
શીઘ્ર જઈયે વર્યાની તકે,	તેડું મોઢવ્યું રાયભીમકે;
નહિ અતિકાળ કીધાનું કામ,	નહિ મળે ખેસવાનો કામ.
ભીડ ભરાઈ ગામ ભાગળથી,	રંક રાય જાય આગળથી;
મળે શુકન તે સામાં તેડે,	શુકન વંદિ શીઘ્ર રથ ખેડે.
કરે તિરસકાર સેવક પરરીસ,	પડે મુગટ ઉઘાડે શીશ;
જાય અસ્વાર બહુ અલખેલા,	હીંડેછે જેમ જળના રેલા.
રાય રથ માંહોમાંહી અડકે,	ત્રાડે હસ્તી ને ઘોડા ભડકે;
ખેડા અસ્વાર પડે નીસરી,	તેહ મળે કહીક જ ફરી.
વાહન પડ્યા આલ્યાનિ છાપ,	ચરણુરેણુએ છાયો નભ;
ત્યાંતો થઈ રહ્યું અંધારું ઘોર,	પડિ રહ્યો છે સોરાસોર.
ખેલે હુંડલીના બહુ ડંકા,	અકળામણના વળ્યા અંકા;
સઉને દમયંતીનું ધ્યાન,	પ્રાણિ માત્ર વર, નહિ કે
સ્વયંવર જેવા કારણે,	પ્રજા મળિ મંડપ આર

ડાહ્યા થઇ મંડપમાં પેસે,
 એક મંત્રિ સેવક ને ખવાસ,
 કોણ મંડપકેરી રચના,
 કદળી-સ્થંભ રોખ્યા દ્વાર,
 જશ ગીત બંદીજન ખોલે,
 નાનાવિધ ચિતર ચીતરિયાં,
 ઉડે અખિર ગુલાલના છંટા,
 ખેડા મંડપમાં મહામૂની,
 જટિલ જોગી ખેડા પાવન,
 રાયને છત્ર ચમર શિર ઢળે,
 અગર ધૂપ સુગંધ ઉવેખે,
 નટવા ત્યાં કરેછે વૃત્ય,
 ખોલે ધૂધરિના બહુ રણકા,
 પગનિ પાનિયે શોભે ધરા,
 ગીત ગાય કોઝીલાસ્વરા,
 જાણે સુરપુર મંડપ-ધરા,
 ભિમક ભૂપતે દેછે માન,
 વસ્ત્ર કેસરમાં ઝડઝોળ,
 વર થઇ ખેડા પ્રાણી માત્ર,
 શરિરે ક્ષત કાષ્ટના ખોડ,
 બાળ યૌવન ને વળિ વૃદ્ધા,
 કો કહે મોટા કુળના કુંવર,
 આશા અભિમાને ભરિયા નર,
 વાંદા મુગટ મુઝ્યા શિરપર,
 તનમન કન્યાને અરપણ,
 કેટલા કરે તિલકની રેખા,
 કેટલા કરેછે પૂછાપૂછ,
 જેના મુખમાંહિ નહિ દંત,
 કેટલા વૃદ્ધ ને ડાચાં મળિયાં,
 જોશિની પરજી પ. ૩૨

વાંચિ નામ ને આસને ખેસે;
 ત્રણ ત્રણ સેવક રાય પાસ.
 વરણુવિ શકે એક રસના;
 માંજ્યાં આસન હારોહાર.
 ઉનમત્ત ત્યાં મેગળ ડોલે;
 જાણે દેવવંદ ઊતરિયાં.
 વાજે ઢોલ ને ધૂધર ધંટા;
 લાગિ વેદ શાસ્ત્રની ધૂની.
 રાયના ભાટ ભણે ભાવન;
 મુગટે મણિ બહુ જાળજો.
 થાય વાજિત્રનાદ અલેખે;
 ફરે ફરડિ કાઢે શૂલ્ય.
 ગર્વ-ધેલી નાચે ગુણકા;
 વાજે કંકણ ને ધૂધરા.
 અનંગ વધારેછે અપસરા;
 નાચે નારી નરચિત્તહરા.
 આવી રહ્યા સઉ રાગન;
 ખેડા આસને ચાવે તંબોળ.
 સમાં કરેછે વર્યાં ગાત્ર;
 તેને દમયંતિ વરવાના કોડ.
 તેને દમયંતિ પરણ્યાનિ શ્રદ્ધા;
 કો કહે, આઘ અમાઈ ધર.
 ધરગ થઈ ખેડા નહાના વર;
 વતાં કરાવતાં વાગ્યા છર.
 મુખચિ ટાળે નહિ દરપણ;
 કેટલા માંહોમાંહિ અદેખા.
 હું કેવો છું મરડે મૃછ;
 તેને દમયંતિ પરણ્યાનું ચંત.
 તે તો ખેડા ચુંટાવે પળિયાં;
 કે ૧૨ નાથ જન્મોતરી

જો દમયંતિ મુજને પરણે, જોશિ, લાગું તમારે ચરણે;
જોનાં જોશિ ગયાં ગળરથળ, મુખમાં રાખે બંને ક્ષાણ.
અને ઉંચા કરે ગલોદા, જીએ કાચકાં સરખા ચોટા;
એમ આશા પૂરણુ સર્વ કાચ, કન્યા તો વાટ નળની જોય.

વળણુ.

વાટ જીએછે નળતણી, દાસીને કહેછે સતી;
હું સ્વયંવરમાં પછી આવું, પ્રથમ આવે નૈઋધપતી રે.

કડવું ૨૫ સું. રાગ રામઘી.

મંડપમાંહી મહિપતિ મળિયા જી, અભિમાન ભર્યાં રૂપ જીલ્લિ બળિયા જી;
તેડો કન્યાને લિમક ઉચરિયા જી, વૈદરભીયે શણગાર ધરિયા જી.

હાળ.

શણગાર સજતી સુંદરી, તે શોભિતી શ્રીકાર;
નળ નથિ આવ્યો મંડપમાંહે, માટે લગાડે વાર.
કૃષ્ણાગરમર્દન વાસ વર્દન, મહેલા કરે મંજન;
બહુ નારિ આવિ વધાવવા, વરસે મુક્તાપરજન્ય.
શુભ વચન જોલે શુકન વંદે, ઉપનો હરખ અનંત;
જોરિ નાદ થાયે, ગીત ગાયે, કિંકરિ બહુ નાયંત.
માન પૂરણુ માનની, મહિપતી મોહવા કાળ;
સ્વયંવરમાં સુભટ મોહવા, શામાયે માંડ્યો સાળ.
પ્રેમ-પાશ લીધો પ્રેમદા, નાંખવા મંડપ-ક્ષેત્ર;
લઠ્ઠિ-ધનુષ આકર્ષિયું, બાણ બન્યો નેત્ર.
તાણીને તેડાં મોકલે, તાત વારેવાર;
દીકરી બહારે પરવરો, કરમાં ગ્રહીને હાર.
વાજિત્ર વાળે, ધૂપ દાઝે, થાય કુસુમની વૃષ્ટ;
રાજા માત્ર જીએ બારણે, ક્યમ મળે દૃષ્ટદૃષ્ટ.
ઓ કન્યા આવી, કન્યા આવી, સોર એવો હોય;
શબ્દ બાણ વાગ્યાં થયા આઘા, વાંકા વળિ વળિ જોય.

વળણુ.

જીએ રાજા ફરિ ફરિ, કેવું હશે કન્યારૂપ;

કહ્યું રફ મું. રાગ મારૂ.

વાગિ સ્વયંવરમાં હાક,	ઓ નળ આવ્યો રે;
ભાગ્યા ખીન્ન ભૂપના વાક,	ઓ નળ આવ્યો રે.
જાણે ઉદયો નૈષધ ભાન,	ઓ નળ આવ્યો રે;
અસ્ત થયા અવર રાજન,	ઓ નળ આવ્યો રે.
તેજ અનંત અનંગનું અંગ,	ઓ નળ આવ્યો રે;
જાણે કનક કાયાનો રંગ,	ઓ નળ આવ્યો રે.
અળકે છે જળહળ જોત,	ઓ નળ આવ્યો રે;
ચળકે મુગટતણા ઉઘોત,	ઓ નળ આવ્યો રે.
રવિ ઈંદુ કુંડળ જેને લેહેકે,	ઓ નળ આવ્યો રે;
ચુઆ ચંદન અર્ગળ બેહેકે,	ઓ નળ આવ્યો રે.
શોભે વદન પુન્યમનો ચંદ,	ઓ નળ આવ્યો રે;
કમળ નયન પ્રેમનો ફંદ,	ઓ નળ આવ્યો રે.
જાણે નાસિકા કીરનિ ચંચ,	ઓ નળ આવ્યો રે;
કો ન દેખે સરખા પંચ,	ઓ નળ આવ્યો રે.
કંઠે મુક્તાફળનો હાર,	ઓ નળ આવ્યો રે;
કર કુંજર શુંડાકાર,	ઓ નળ આવ્યો રે.
રૂદે નાભિકમળ શોભાળ,	ઓ નળ આવ્યો રે;
સઉ નિરખે વૃદ્ધ ને બાળ,	ઓ નળ આવ્યો રે.
ચાલતો શાર્દૂલની ગત્ય,	ઓ નળ આવ્યો રે;
નીરાશ થયા નરપત્ય,	ઓ નળ આવ્યો રે.
એ તો દમયંતીનો પ્રાણ,	ઓ નળ આવ્યો રે;
હવે એ પરણે પરમાણ,	ઓ નળ આવ્યો રે.
તે કન્યાને થયું છે જાણ,	ઓ નળ આવ્યો રે;
હંસે કીધું હતું વખાણ,	ઓ નળ આવ્યો રે.
તેજ કરિને જેવો ભાન,	ઓ નળ આવ્યો રે;
શીતળતાયે સોમસમાન,	ઓ નળ આવ્યો રે.
ગતે કેસરિ જેવો કહેવાય,	ઓ નળ આવ્યો રે;

મનસ્થિરતાયે જોવો મેર,	ઓ નળ આલ્યો રે;
ધને ખીન્ને જોવો કુખેર,	ઓ નળ આલ્યો રે.
સત્યવાદી શિખિ સમાન,	ઓ નળ આલ્યો રે;
ઐશ્વર્યે નિધોષ રાજન,	ઓ નળ આલ્યો રે.
બુદ્ધે શોભે જોવો ઇંદ્ર,	ઓ નળ આલ્યો રે;
દાને શોભે જોવો હરિચંદ્ર,	ઓ નળ આલ્યો રે.
વિધાયે શુક્ર શુક્ર જેમ,	ઓ નળ આલ્યો રે;
કુખ હર્તા ધનવંતરિ તેમ,	ઓ નળ આલ્યો રે.
દમયંતિ થઇ ગરક,	ઓ નળ આલ્યો રે;
રખે વાર લાગે પલક,	ઓ નળ આલ્યો રે.
શિખિકાયે ખેડી નાર,	ઓ નળ આલ્યો રે;
દાસી ઉચકી લાવી બહાર,	ઓ નળ આલ્યો રે.

વળણ.

બહાર પધાર્યો પ્રેમદા, ચતુરાં ઉચકે^૧ ચાર;
નળ ખેડો સિંહાસને, ત્યાં મન છે તદાકાર રે.

કડવું ૨૭ મું. રાગ સારંગ.

મંડપમધ્યે આસને, માનની ખેડી જોય;
સ્વયંવર સુભટ ને સુંદરી, વરણવું હું સોય.

છંદ હરિગીતની ચાલ.

નૃપલિમક તનયા, રૂપ બનયા,	રસીલી રંગ પૂરણા;
નર અંગના, દેવાંગના,	માનની મન-મદ ચૂરણા;
દુખમોચની, મૃગલોચની,	છે લલિત લક્ષણવંતિ એ;
નિજ મન ઉલાસી, વેણા વાસી,	અલક લટ વિલસંતિ એ.
રાખડિ અમુલ્યે, શીશ ફૂલે,	સંથે સીંદુર શોભિયાં;
શુભ ઝાલ ઝળકિત, રત્ન ચળકિત,	ભૂપનાં મન લોભિયાં;
મુખ સુધાસિંધૂ, અધર બિંદૂ,	ભૂણટિ ભરખે એ ગુંજ-છે;
એ નેત્ર નિર્મળ, દિસેછે કમળ,	ફૂલ ફૂલ્યાં કુંજ છે.
આંજલ અંજન, ચપળ અંજન,	મીન મૃગ એ હારિ ^૨ ;

જુએ વિવિધ પેરે, નયનચેરે,
 દીપક પ્રકાશ, એમ નાસા,
 શોભીત દાદમ, બીજ રદ જ્યમ,
 ગળખંધ જુગતા, હાર મુગતા,
 અબળાના અંબુજ, જ્યમ જુગમ ભુજ,
 થાય નાદ રણકણ, ચુડિ કંકણ,
 દશ આંગળી, મગની ફળી,
 કુલના મનોહર, હાર ઉપર,
 પડિ વેણિ કટિ પર, જાણે વિપધર,
 ગુછ કુસુમ ઊદે, કુચ રહે,
 અલકાવળિ લલિતા, માળ સલિતા,
 છે ચિત્ર લંકી, કટી વંકી,
 એ જંઘા રંભા તણા થંભા,
 સુખપાલ મુકી, રાયદુકી,
 નેપૂર ઝમકે, અણુવટ ઠમકે,
 ઘાઘરે ધૂધર, અમુલ્ય અંબર,
 ત્યાં અગરબતિ બળે, ચમર શિર ઢળે,
 ગાય ગિત કલોલક, ચંગ દોલક,
 વળિ કીર્તિ અતિવ્રણિ, ખોલે ખંદણિ,
 પંચ કામ-બાણે, કરિ સંધાણે,
 ભરમાઇને ભુપ, પડ્યા મોહકુપ,
 હામથી ડગિયા, સ્વાર્થ રગિયા,
 દો આડા ઉતરે, ખુંખારા કરે,
 દો આસને પડ્યા, લડથડ્યા,
 ખોલી ન શકિયા, ચિત્ર લખિયા,
 દો સમિપ ધરિયા, મુગટ ખશિયા,
 દો કનક કાપે, લાંચ આપે,
 જોઇયે તે લીજે, વખાણ કીજે,
 લાંબિ રોક કરતા, નથી નરતા,
 નિ...

તિલક ભાલે કીધલાં;
 કીરનાં મન લીધલાં.
 ચિમુક મધુકર બાળ રે;
 માણિકમય શોભાળ રે;
 બાળુખંધ કૂમતાં જૂલે;
 મુદ્રિકા કર બહુ મુલે.
 નખ જોત્ય જ્યમ પુખરાળાં
 આલુપણ બહુ સાળ રે;
 આવિ કરે પયપાન રે;
 કે કુંજર કુંભરથળ માન રે.
 ઉદર પોયણ-પાણ રે;
 મેખળા ધૂધર ગાન રે;
 હંસ ગત્ય પગ છાંડતી;
 જય પગલાં માંડતી.
 ધુધરિતો લમકાર છે;
 ફૂલેલ છાંટ્યાં અપાર છે.
 રસિલિ રામા રાજતી;
 મૃદંગ વેણા વાજતી.
 ચાલે જોષ્ટિકદાર ત્યાં;
 રાજ પુત્રને માર ત્યાં.
 પ્રેમપાશે બાંધિયા;
 સામિ મીઠે સાંધિયા;
 ભામનિ નિચું ભાળે રે;
 શકે આવિ લીધો કાળે રે.
 દો નમે વારે વારે રે;
 પુંદેથિ સેવક ધારે રે;
 સાહેલીને સાધે રે;
 વિવા મારો વાધે રે.
 કહે હાર આરોપ રે;

રાય ગોરાં ગાત્રે, તૃણા માત્રે, તારણી નવ લેખતી;
જોઈ મૂખ મરડે, આંખ્ય ઠરડે, સર્વને ઊવેખતી.

વળણુ.

સર્વેને ઊવેખતી, આવી આલી નાર;
ગદ નળને જાણી કરી, દિઠિ પાંચ નળની હાર રે.

કડવું ૨૮ મું. રાગ સારંગ.

મન ધણા નૈપધરાયતણી,	દમયંતી ગઈ નળભણી;
જુએ તો નળ દીઠા પંચ,	કન્યા કહે, એ ખોટો સંચ.
હંસનું કહ્યું વ્યર્થજ ગયું,	નળરાયનું વરવું રહ્યું;
એક નળ સાંભળિયો ધરા,	આ તો કપટી કોઈક ખરા.
પાંચે નળ એટા કરે	લાલ્ય હાર ઇંઠ આઘો ધરે;
દમયંતિ તે થઈ આકળી,	દેખી વિપરિત પાછી વળી.
આવિ જ્યાં છે પિતા ભીમક,	અરે તાત જુએ કૈતક;
એક નળને આરોપું હાર,	પાંચ દેખિને પડ્યો વિચાર.
કહે ભીમક, અચરજ હોય,	તું વિના પાંચ દેખે ન કોય;
શકે દેવતા છે નિરધાર,	થઈ આવ્યા નળને આકાર.
એ પરીક્ષા નિમિષ નહિ ચક્ષ,	દિવ્ય વસ્ત્ર ઉભા અંતરિક્ષ;
વાત સાંભળિ ભીમકતણી,	કન્યા આવિ પાંચ નળભણી.
પિતાયે માર્ગ દેખાડીયો,	નારિયે નળ શોધી કાઢીયો;
દમયંતી વરવાને જાય,	ધશિ ઇંદ્ર નળ આગળ થાય.
એક એકને અળગા કરે,	લાલ્ય માળ કંઠ આગળ ધરે;
પાંચ નળ આવે ફરીફરી,	દમયંતી થઈ ગાભરી.
ઇંદ્રે શાપ્યો હતાશન,	થાજો વાનર જેવું વદન;
અગ્નિયે જાણ્યું ઇંદ્રનું કાજ,	રીઠમુખો થાજે મહારાજ.
વરણે શાપ મનમાં દીધો,	જમને માંજરમૂખો કીધો;
ધર્મે અંતર ઇછ્યું એવું,	મુખ વરણનું થાજો જ્ઞાન જેવું.
રીઠ વાનર જ્ઞાન માંજર,	કન્યા કહે, વર રૂડા ચાર;
ઇંદ્રરાય એમ વાણી ભણે,	ખાધાવેધ માંડી આપણે.
યમ કહે, કાં હસાવો લોક,	માંહોમાંહિ શાપ તે ફા.

દમયંતિ વિચારે વળી,
 કોને વરિયે, કોને ઉવેખીયે,
 જોવા મળિયા રાજકુમાર,
 ખુદ્ધિવાન છે કન્યા ધણું,
 ચારેને પુછે કરિ પ્રણામ,
 લોભ વિષે ત્યાં ન ગણ્યું પાપ,
 કન્યા તે સાંભળી કર ઘસે,
 સખિ કહે શું ઘેલાં થયાં,
 ખીન્ન રાજા છે રૂપનાં ધામ,
 દાસિયે દેશ કુળ નામ કામ,
 તોય કન્યાને ન ગમે કાચ,
 હું હું નળ એમ પાંચે ઉચરે,
 નારદજી અંતરિક્ષ આવિયા,
 ચારે દેવિન ચારે નાર,
 લજ્જા પામ્યા તે લોભિયા ધણું,
 કન્યાયે દ્વિધિ દેવાંગના,
 અમો અદ્યપણવ અણરૂપ,
 જરા મરણે અમો ત્રાસીયે,
 તમો મારે ભિમક રાજાન,
 એવું કહિને ભરિયાં ચક્ષુ,
 ઈંદ્ર વરુણ વન્હી યમરાય,
 નળરાયને થયા તુષ્ટમાન,
 અખે વર આપ્યા સુરરાજ,
 કમળમાળ આપી સુરરાય,
 અશ્વમેધ આપ્યો રાજાન,
 અગ્નિ કહે નહિ દાએ તુંય,
 ધર્મ કહે તું ભોગવિશ ભોગ,
 જે કરશે તારિ કથા વાંછના,
 વરુણ કહે સાંભળ નળરાય,

શોભે સમાન ત્યાં પંચ નળી
 વરમાળ કોને આરોપીયે.
 એક નળ તે દેખે નીરધાર;
 માન મૂકાવે દેવતાતણું.
 તમારા તાતનું શૂ છે નામ;
 વીરસેન પાંચેનો આપ.
 સખિયો સામું જોઈને હસે;
 શું કપટિને વળગી રહ્યાં.
 કહું દેશ દેશપતિ નામ;
 સંભળાવ્યાં વરણુવિ ગુણ ગ્રામ
 ફરિ ફરિ નળ સામું જોય;
 પણ કન્યા કોને નવ વરે.
 ઇંદ્રાણીને સાથે લાવિયા;
 ગગને દીકીછે ભરથાર.
 એ તો કામ છે નારદ તાણું;
 અમર જાણિ માંડી સ્તવના.
 તમો ભારેખમ છો ભૂપ;
 પૂજી તમને ઉપાસીએ.
 હું તમારે પુત્રી સમાન;
 લાજ્યા દેવ થયા પ્રત્યક્ષ.
 શોભે મંડપે જયજય થાય;
 દેવ કહે માગો વરદાન.
 સેજે નળનું સરિયું કાજ;
 લંકા વર્ષે નવ કરમાય.
 હીંડે એક દિને શત જોજન;
 જ્યાં સમરે ત્યાં પ્રગટું હુંય.
 ત્યાં લગી નહિ પુરમાં રોગ;
 તેને નહિ હોય જમજાતના.
 સુકું વૃક્ષ નવપલ્લવ થાય;

દમયંતિને આપ્યો વર,
સહએ સ્તુતિ કિંધી દેવતણી,
દમયંતિ હરખી તતકાળ,
સાધુ રાજ તે સુખિયા થયા,
વર કન્યા પરણ્યાં રીત કરી,
લાડકોડ પોતાં તેતણાં,
નળ દમયંતિ યંન્યો જાય,
ગાજતે વાજતે નળરાય વલ્યો,
વરવા વૈદર્ભિ નારદે મોકલ્યો,
બેઠો મહિષ ઊપર કળિકાળ,
કરમાં કાતું ને લોહ શણુગાર,
જઈ વડે દમયંતિ નિદાન,
જાણ્યો કન્યાને નળ વયો,
નળે પરણવા દીધો નહી,
નળ આલ્યો નૈષધપુર વીખે,
ભોગવે સુખ વીવિધ પેર,
ભૂપ પત્નિને વાધ્યો પ્રેમ,
ચારે વર્ણુ પાળે કુળ-ધર્મ,
તેણે કળિજીગનું ચાત્રે નહી,
નગર પુંકે ફેરા ખાય,
એમ સહસ્ર વર્ષ વહિ ગયાં,
જીગલ સંઘાતે પ્રસવ્યાં,
નળ દમયંતિ હરખે ધણું,
એક સમે ત્યાં નળ ભૂપાળ,
રહિ પાનિ કોરી ઘોતાં પાગ,
સંધ્યાવંદન કીધું રાજન,
પછે સન્યાયે સૂતો ભુપાળ,

અમૃત-આવિયા હજો તુજ કર;
વિમાન બેશિ ગયા સ્વર્ગભણી.
નળને આરોપી વરમાળ;
અદેખા તે તો બિડી ગયા.
ભિમકે પેરામણી આપિ ભરી;
નળને વાનાં કીધાં ધણાં.
વળાવી વલ્યો ભીમકરાય;
એવે કળિજીગ સામો મલ્યો.
આલ્યો એમાટે જિતાવળો;
કંડે મનુષ્ય માયાની માળ.
શીશ શગડી ધિકે અંગાર;
જેતાં સામિ મળાછે જન.
કેધે કળિજીગ પાછો ફર્યો;
આજથિ એનિ કેડ લઉં સહી,
કરે રાજ્ય નારીશું સૂખે;
સ્વર્ગનું સુખ પામ્યો ઘેર.
સાચવે સત્ય ધર્મ ને નેમ;
કરે યજ્ઞદિક બહુ કર્મ.
હીંડે છિદ્ર જોતો તે તહી;
સત્ય આગળ નવ પેસાય.
દમયંતિને બે બાળક થયાં;
પુત્ર પુત્રિ રૂપે અભિનવાં.
બાળક વડે શોભે આંગણું;
માગ્યું જળ થયો સંધ્યાકાળ-
કળિ પામ્યો પેહનો લાગ;
પ્રવેશ થયો કળીનો તન.
સર્વોગે વ્યાપ્યો કળિકાળ.

વળણ,

કળિકાળ વ્યાપ્યો રાયને,

બ્રહ્મ થયો નૈષક ધણી;

કડવું ૨૯ મું. રાગ કાલેરો.

કળિન્નુગ દ્વાપર મળિને આલ્યા,	પુષ્કર કેરે પાસ રે;	
હાથ ધસે ને મરતક ધુણે,	મુખ મૂકે નિશ્વાસ રે.	કળિન્નુગ.
વેષ વિપ્રના ધરિ અધરમી,	દુષ્ટ વચન મુખ બોલે રે;	
નૈપથપતિ બેઠો તપ કરવા,	થઈ તરણુને તોલે રે.	કળિન્નુગ.
એક કુળમાં બેઠે ઉપના,	તું જોગી નળ રાણો રે;	
નળ ભોગવે ભોગ વિવિધ પેરે,	તારે નહી જળ દાણો રે.	કળિન્નુગ.
કળિ કહેછે જો જો ભાષ્યો,	કર્મે વાલ્યો આડો આંકો રે;	
એકજ બોરડિના બે કાંટા,	એક પાધરો એક વાંકો રે.	કળિન્નુગ.
તારા પિતાશું અમારે મિત્રાઈ,	તે માટે હેત કાળે રે;	
એવું કહી કર ગ્રહિને તાણ્યો,	આવ્ય આલિંગન દીજો રે.	કળિન્નુગ.
ભેટતામાં પંડે પુષ્કરમધે,	કળિએ કીધો પ્રવેશ રે;	
તેડી લાલ્યો નૈપથપુરભણી,	નળશું કરવા કવેશ રે.	કળિન્નુગ.
ચાટે જતાં વાતજ પરકી,	નહિ મળવું નાંખે જસા રે;	
કળિન્નુગ કહે તું દુતજ રમજો,	હું થઈશ ત્યાં પાસારે.	કળિન્નુગ.
પ્રથમ પણુ કરજો વૃષભતું,	દ્વાપર થાશે પોહી રે.	
સર્વેશ જીતી લેજો નળનું,	વાત એ મનમાં ગોહી રે.	કળિન્નુગ.
જદપિ પુષ્કર પવિત્ર પૂર્વે,	નહોતિ રાજ્યનિ અભિલેખા રે;	
ઉપની અરિષ્યા નળરાય ઉપર,	મલ્યા જુગ બે અદેખા રે.	કળિન્નુગ.
વૃષભ વાહન પાસા કરમાં,	આલ્યો રાજસભાય રે;	
બંધવ જાણી ઉત્તર આણી,	ઉઠિ બેઠો નળરાય રે.	કળિન્નુગ.
ભરે પધાર્યા પુષ્કર ભાઈ,	જોગીનો વેષ છાંડો રે;	
અરધ રાજ્ય તમારૂં વીરા,	રાજરીતને માંડો રે.	કળિન્નુગ.
આસન આપી પૂજન કીધું,	પુછેછે કુશળ ખેમ રે;	
પુષ્કર કહે મિથ વાત ગમે નહીં,	છે દૂત રમવાનો પ્રેમ રે.	કળિન્નુગ.
નળ કહે બંધવ દત ન રમિયે,	અનર્થનું એ મૂળ રે;	
તું જોગેશ્વર કાં ઉપગ્નવે,	ઉદર ચોળિ ને શૂળ રે.	કળિન્નુગ.
પુષ્કર કહે મારો પાંચ મહેરનો,	પોહી જતું કે હાઈ;	

કળિની સંગતે પુણ્યરસોકતે, પાપતણી મતિ આવી રે;
ઘૂત રમવા પ્રમાણ કીધું, આગળ વાત જે ભાવી રે. કળિજીગ.

વળણ.

ભાવિ પદારથ ભૂખને, વેઠવું તે બહુ કષ્ટ;
ઘૂત રમવા એઠો રાજન, કળિયે કીધો બ્રષ્ટ રે.

કહવું ૩૦ મું. રાગ મેવાડો.

નળ રાજ્યએ ઘૂત આરંભ્યું, સત્ય થયું સર્વ ફેડે જ;
નગરમાંહે વાત જણાઈ, ત્રાહિ ત્રાહિ કરે લોક જ.
દમયંતીએ નળને કહાવ્યું, બળદ ભણી નવ જ્નેશો જ;
એ વૃષભ વેરી છે કારમો, રમતાં રાજ્યને જોશો જ.
હાલા લોક નગરના વારે, વારે ઘણું પ્રધાન જ;
કળિજીગે બુદ્ધિ બ્રષ્ટ કીધી, કહ્યું ધરે નહિ કાન જ.
એઠા બંન્ધો પણ કરીને, જોડ્યો પુષ્કર રાય જ;
જે હારે તે રાજ્ય મુકી, ત્રણ વર્ષે વનમાં જાય જ.
ત્રણ સંવહર ગોખ્ય રહેવું, વેપ જ્નેગીનો ધરિ જ;
જો તે કદાપી છતો પડે તો, વનવાસ ભોગવે ફરી જ.
મહિમાં મોટો કળિજીગ ફરે, નળને ગમતી વાત જ;
નળ કહે નાંખો રે પાસા, વરસ્યો રૂધિર વરસાત જ.
હાહાકાર થયો પુરમધ્યે, વાયુ અવજો વાય જ;
સત્ય વાદિયે ઘૂત આરંભ્યું, ચમક્યા ગ્રામ દેવતાય જ.
નાંખ્યા પાસા ને પુષ્કર જત્યો, એકો સિંહાસન જ;
ખેતાનિ આણુ વરતાવી પુરમાં, કહે નળને જાઓ વન જ.
વનકુળ પેહેરો વનમાં વસીને, વનદળનો કરો આહાર જ;
અકેકું વસ્ત્ર અંગે રાખો, બિતારો શણગાર જ.
સર્વ તજી એક વસ્ત્રજ પહેરી, ઉઠ્યો તે નળરાય જ;
દમયંતીને નજે કહાવ્યું, તુ જાજે પીયરમાંય જ
રૂદન કરતી રાણી આવી, બાળક ઝાલી હાથે જ;
શિર નામી સ્વામીને કહેછે, મુજને તેડો સાથે જ.
મુખ દુઃખને કારણે, એકત્રા નહિ રહેવાય
હં એવ ને આથે

અ રે તે આંખ ય

કંથ કહે હો કામની તું, આવ્યે મને જંજળ જી;
 સુખ દુઃખ સર્વે વેડી લેશું, ટળવળિ મરશે બાળ જી.
 રોતી કહેછે કામની જેમ, છાયા દેહને વળગી જી;
 તેમ હું તમારી તારણી રે, ક્યમે ન થાઉં અળગી જી.

વળણ.

અળગી કરશે કંથજી, તો તન્નિશ પ્રાણ તતકાળ;
 નળ કહે આવો વન વિષે, તો પિયર વળાવો બાળ રે.

કડવું ૩૧ મું. રાગ મેવાડો.

મોસાળ પધારો રે બાળક બાળુડાં રે,	માહારાં લાડક વાયાં બે બાળ;
નમાયાં થઇ વર્તો રે,	સેહેજે મામા મામીની ગાળ; મોસાળ.
રૂદ્યામાં ચાંપે રે,	પેટને છેલું વેલું લાડ;
હવે મળવાં દોહલાં રે,	મળિયે તો પ્રભુજીનો પાડ; મોસાળ.
થયાં માતા વોણાં રે,	નહિ કોઈ કહે રૂડો સાથ;
રોશે હર્ષયું ફાટતે રે,	હવે કાણુ ફેરવશે હાથ; મોસાળ.
શુર સુદેવજી રે,	તમારે ખોળે છે રે તન;
કહેજે મુજ માતને રે,	કરે જીવની પેરે જતન; મોસાળ.
પુત્રિ જમાઈએ રે,	કહેજે વનમાં પૂર્યો વાસ;
કહેજે મુજ તાતને રે,	લે વિન્નેગીનો તપાસ; મોસાળ.
ચુંબન કરી માવડી રે,	ફરી ફરી એ મુખ જોય;
હધયેથી ન ઉતરે રે,	દમયંતિ રાણી રાય; મોસાળ.

વળણ.

રૂએ રાણી અતિ ધણું, પછે સૌખ્યાં શુર કરમાંય;
 વોળાવ્યાં બે બાળકાં, રૂપિ સાથે નળરાય રે.

કડવું ૩૨ મું. રાગ વેરાડી.

બાળ વોળાવ્યાં વિપ્રનિ સાથે,	દમયંતિ કરે આકંદ;
હાહાકાર થયો પુરમાંહે,	મળ્યાં મનુષ્યનાં વૃદ્.
પડો વાળે પુષ્કર પાપીનો,	નળને કોય ન રાખે;
એક અંજળી જળ નવ પામ્યાં,	જો ભમિયાં પુર આખે.
ખારણાં દે નળને દેખીને,	જો પોતાના લોક;
તરશિ દમયંતી જળ ન પામી,	કૂંડે પડિયો શોખ.

એક રાત્રી રહ્યાં નગરમાં,
 પુણ્યશ્લોકની પુંડજ લીધી,
 જહાં વાળ્ય સરોવર કૂવા,
 રિપુ કળિન્દુગ આગળ જઈને,
 ફળ જળ તે પત્ર ન પામ્યાં,
 વનમાં ફરતાં લાંઘણ કરતાં,
 અકેકું પટકુળ અંગે પેહેર્યું,
 પાય પંકજ-પત્ર જેવા ને,
 માનસરોવર આગળ આવ્યું,
 કળિન્દુગથી તે ક્રોક થયું નહીં,
 વારે વારે પાણિ પિયે ને,
 નર નારી વારી-તૃપ્ત થયાં પણ,
 સ્વામી કહેછે સંતોષ પામી,
 જઈ સરોવરમાં શોધી લાવું,
 થોડા જળમાં પેઠો રાજ,
 સાધૂ રાજને શ્રમ કરતાં,
 આણીને અખળાને આખ્યાં,
 નળ કહે આપણુ બે પ્રાણીને,
 ભક્ષ ભારજના કરમાં સોંપી,
 કળિન્દુગ સર્પ થઈ બિહવરાવે,
 નળે શ્રમ કીધો ઘટિકા બે,
 પેલાં ત્રણ મછ વહેંચી લીજે,
 નળ આવ્યો નિરાશ થઈને,
 એટલે અંતરમાં દમયંતીને,
 અમૃતસાવિયા કર કૃષ્ણાના,
 હાલ્યાં ચાલ્યાં એટલે મૂકી છાંડ્યાં,
 'ઘેલી સરખી મીનને કાળે,
 હવે સ્વામીને શા ઉત્તર આપિશ,
 વીલે મુખે રૂએ દમયંતી,
 શ્રાદ્ધ ન્યાળે આંસ ઢાળે,

ચાલ્યાં વહાણું વાતે;
 કળિ થયો સંઘાતે.
 પાકાં ફળની વાડી;
 સર્વ મુકે ઉડાડી.
 રાણી કરે આંસુ-પાત;
 વહિગયા દિન સાત.
 કોમળ કાયા દાઝે;
 તીવ્ર કાંટા ભાળે.
 તેમાં દીકું પાણી;
 જઈ પીધું રાય રાણી.
 બેસે ને વળિ હોંડે;
 ક્ષુધા પાપણી પીડે.
 બેશ થઈને સ્વછ;
 બે જડે એક બે મછ.
 કીધું ધીમરનું આચરણ;
 મીન મળિયાં ત્રણ.
 શામા કહે થયું વાડ;
 શું થાય એટલા સાડ.
 ભૂપ ગયો બિજિવરાં;
 મછ નાસે અરાં પરાં.
 મછ ન ચડિયું હાથ;
 વીચારે મન સાથ.
 ત્રણ મછ ઉપર ચિત્ત;
 થઈ આવ્યું 'વિપરીત.
 મછ સંજિવન થયાં પળમાં;
 ઉડીને પેઠાં જળમાં.
 પાણીમાં વેવલાં વીણે;
 રૂદન કરે સ્વર ઝીણે.
 નાથ આવ્યો તે નીરબે;
 બાણે આવ

કાવ્યદોહન.

સેતી પત્ની પતિયે દીડી,
કહે પાપણી શકે હું પાપે,
હું ક્ષુધાતુર ફરિતે આવ્યો,
ડોહ ડોહ મછ લોજન કીજે,
રૂદે ફાટતે બોલી રાણી,
ક્ષુધા પાપણિયે મછ ખવરાવ્યાં,
કહે નળ હંમે શિખામણુ દીધી,
એકઘૂત નરમણું, બીજે ન કરવો,
એ વાનાં વાર્યાં તે કીધાં,
હું ભૂખ્યો ને તે મછ ખાધાં,
દમયંતી વીમાસણુ કરતી,
સજીવન થયાં ઉડી ગયાં,

કીકું મુખ થયું દીન;
લક્ષ કિધાં તે મીન.
રઝવ્યો પાણીમાંય;
લાવ્ય પાપણી ક્યાંય.
પડે આંસુ જાણે દાણા;
મેં રહેવાયું નહિ રાણા.
વિદાય થયો આકાશ;
નારીતો વિશ્વાસ.
હાથે લિધું દુખ માગી;
શું પેટમાં આગળ લાગી.
સમ ખાઈ જાણે શાને;
કહું તો રાય નહિ માને.

વળણુ.

નહિ માને રાજ અચરજ
અણતેડી દમયંતી રાણી,

કડવું ૩૩ મું. રાગ વેરાડી.

આગળ નળ પુંકણુ પ્રેમદા,
નળ તિરસકાર હોડતાં કરે,
ખાધાં મછ હશે શક્તી ઘણી,
પી રે પાણી તું ફૂરી ફૂરી,
એ માર્ગ આવ્યા આગળે,
નહિ નારિ તું હું નહિ કંથ,
મારી સાથે તને નહિ ગમે,
નાથજી મને કરજો ક્ષમા,
અયુક્ત આજ ચડાવે શીશ,
દેવતાનું મને વરદાન,
હતિ વાત કામનિયે કહી,
આગળ પાછળ ચાલ્યાં જાય,
ચોડિ પાંખ ને માંસજ ઘણું,

મોહું ઉઠિ ચાલ્યો નળરાય;
પિયુની પુંકે જાય રે.

સતિતે અંતર આપદા;
હૃદયું ફાટે અબળા આંખ્ય મરે.
તોય હિંડતાં હારે પાપણી;
મછ ખાધાં છે પેટજ ભરી.
વિદા નારી કીધી નળે;
આ તારા પિયરનો પંથ.
પિયરમાં પેટ ભરિતે જમે;
નથિ પીયરની મારે તમા.
મજનિ વાત જાણે જગદીશ;
કાં નથી જાણુતા રાજાન.
કળિજુગે નળે માન્યું નહી;
કળિયે કીધી બગની કાંચ.
લલચાયું મન રાજાતાણું;

નાગી પાળે અ. ૧૦

કોણ પ્રકારે બગને હણું,
 ઉદ્ધરાટિ કિધી સુંદરી,
 લાન્થો સૂર્ય મિચ્યાં લોચન,
 સ્વાદંદ્રિ પિણો મહારાજ,
 પીતાંબર ઝાલ્યું ભૂપાળ,
 બગનિ નિકટ ગયો તે રાય,
 ઘાઈ વસ્ત્રનો નાંખ્યો પાશ.
 એક વસ્ત્ર પંખી ગયો લઈ,
 અરે દૈવ તૈં એ શું કર્યું,
 ગયું રાજ છત્ર મહિમા ધણો,
 વિહંગમ વસ્ત્ર ગયોરે હરી,
 પાછે પગસે ગઈ સ્ત્રીજન,
 અકેકો છેડો પેહેયો ઉભે,
 અન્ન વિના અડવડિયાં ખાય,
 મહાવન આલ્યાં ભંખરાં જાળ,
 બેઠાં બન્યો જઈ દુઃખ તળે,
 દુખનિ વાત કિધી નવનવી,
 ક્ષુધા અંગે રહી છે વશી,
 નળે દીઠિ સુતી સુંદરી,
 કોણ દિવસ આલ્યો શ્રીહરી,
 વૈદર્ભી વસુધા પર પડી,
 ધણે દોહલે વરી મેં એહ,
 નખથી નિરખી જોયું મૂખ,
 કળિ વળિ તેનું ચિત ફેરવે,
 શી સગાઈ પર-તનયાતણી,
 પ્રીત છેહ દીધો જણીએ,
 મલિન મન એતું નિરધાર,
 ન ઘટે રહેવું એ સાથે મળી,
 તો શમે રૂદ્યાની દાઝ,
 ખિન્ન મન ગા. તાં

ઉપર વસ્ત્ર નાંખું મુજતણું;
 નળ ચાલ્યો કાયા નશ કરી.
 લાન્થાં પંખિ તે લાન્થું વન;
 થયો નશ મુકીને લાજ.
 જેમ ધીમર કરમાં જાળ;
 ત્યમ કળિબગ આધો જાય.
 પંખિ લેઈને ઉણો આકાશ;
 બેઠો નળ કપાળે કર દઈ.
 વસ્ત્ર જતાં કાંઈ ન ઉગર્યું;
 ન રહ્યો અંગે સૂત્ર-તાંતણો.
 દમયંતિ ન જોશો પાછું ફરી;
 આપ્યું અર્ધ વસ્ત્ર સ્વામીન.
 જાણે તિથિ નાહ્યાં એવાં શાભે;
 સત્યને આધારે ચાલ્યાં જાય.
 ત્યાં થઈ ગયો સંધ્યાકાળ;
 ચુંટિ પત્ર પાથરિયાં નળે.
 દમયંતિ નિદ્રાવશ હવી;
 મુખ જાણે પુનમનો શશી.
 મુક્યો નિશ્વાસ તેણાં ભરી;
 એ દુખે પ્રાણ નહિ જાય નિસરી.
 દુખ નહોતું દિઠું અધઘડી;
 રૂએ રાજા જોઈ જોઈ દેહ.
 ત્યારે લાગ્યું મનમાં દુઃખ;
 રાજા મનમાં દેવ મેળવે.
 દુષ્ટ દમયંતિ એ પાપણી;
 મુજવિના મહા ખાધાં એણીએ.
 કો સમે કરે મારો આહાર;
 રાયને ખુદ્ધિ ઉપજાવે કળી.
 મુકું એકલિ વનમાં આજ;
 પ્રીત ગા. તાં

મનમાંહે આશંક ન ગણે,
 ચિર ફાંતું ને બળ કરી,
 છરિ હોય તો તો છેદું પટકુળ,
 નગે લીધું છુરીકા શસ્ત્ર,
 કટકા બે પટકુળના કરી,
 ગયો ડગલાં સાતજ ભરી,
 ત્રિમાસણ નળ મનમાં કરે,
 વરી મને દેવને પરહરી,
 ત્રિવેક મોહનિ માનની,
 ન ઘટે મૂકી જાતું મને,
 દીકું મૂખ અંતર પરજળ્યો,
 કળિ તાણે વાટ વનતણી,
 ત્રિચાર વારિનિધીમાં પડ્યો,
 સાતવાર આબ્યો ફરિ ફરિ,
 પ્રખળ બળ કળિજીગતું થયું,
 સર્પ કંચુકિને તજે જેમ,
 વૃક્ષ જેમ પત્રને પરહરે,
 જેવું વમનતું હોય અન્ન,
 કા સમે મને મારે નેટ,
 એવું કહિને મેલી ઠોટ,
 ત્યાં લગે ધાયો ભૂપાળ,

એક વસ્ત્ર પેહેર્યું બે જણે;
 થાય શબ્દ જાગે સુંદરી.
 કળિ થયો કાતું અનરથ મૂળ;
 વચેથી વેહેર્યું અર્ધું વસ્ત્ર.
 નળ ચાલ્યો મુકી સુંદરી;
 પ્રીત શામાની સાંભરી.
 વનમાં એકત્રિ ફાટી મરે;
 વળિ વનમાં સાથે નીમરી.
 ક્યમ સહે વેડના રનની;
 આબ્યો નળ દમયંતી કને.
 મજ સંભારિ પાછો વળ્યો;
 પ્રેમ તાણે દમયંતિભણી.
 આવન જાવન હિંડોળે ચલ્યો;
 તજિ ન જાય સાધુ સુંદરી.
 પ્રમ બંધન તૂટી ગયું;
 નજે દમયંતી તણ તેમ.
 પુનરપિ અંગિકાર ન કરે;
 તેવિ મારે એ સ્ત્રી જન.
 હુંપે વહાલું એને પેટ;
 ઉવાટે ચાલ્યો સાસોટ.
 રહ્યો જ્યાં થયો પ્રાતઃકાળ.

વળણ.

પ્રાતઃકાળ અરણ ઉદે, ત્યાં લગે ધાયો અવનીશ;
 જાગ્યું રહે થયું દુખ ઉદે, દીશે જ્યારે દીશ. રે.

કડવું ૩૪ મું. રાગ રામચી.

નળરાય જળ નયણે ભરે, કરે ત્રિવિધ વિલાપ;
 આંકુળ અંગ પોતાતણું, અવનિ પછડે આપ.
 વૈદર્ભિ વામા રંક રામા, એકત્રી વનમધ્ય;
 જાય ધરશે ને ફાટી મરશે, જીવ્યાનિ ટળી અવધ્ય.

નહિ મજે ફરી કોકિલાસ્વરી,
 મનગમતી બોલ દમયંતી
 વિશ્વમોહની સૃષ્ટિ દોહની,
 રે મુજવલ્લભ દર્શન દુર્લભ,
 રૂઢન કરતો વનમાં ફરતો,
 કળિયે ચરણ ધરણના ભુંશા,
 વડકાળ ભૂપાળ વળગ્યો,
 મોહધારણ કરમ કારણ,
 રાયણ વિલપે ઘણું કંપે,
 કુખુદ્ધિ આવિ વાત ભાવી,
 અજગર નાગ વરૂ વાધ છે,
 કરડાં કોતર સિંહનાં સ્વર,
 દોહલે પામી મેં ગજગામી,
 સ્વયંવર સાથ સાંભળી ગાય,
 કોણ નેત્ર લૂએ રાય રૂએ,
 જે પ્રેમજળ મુકાવ્ય નળ,
 સાંભળિ વાણી રાણિ બાણી,
 હરખ ભરાયો સ્વરે ધાયો,
 પાડે બરાડ બળે દવાડ,
 દયાસિંધુ દીનઅંધુ,
 વન્હિ વરદાન ગયો રાજન,
 આખ્ય પ્રાણ હો ગુણવાન,
 વિપતી ન ખીધો નાગ લીધો,
 ખાંદે ચડાવી મુક્યો બહાર લાવી,
 પુણ્યશોક સાચા પાણિ વાચા,
 પુછે એમ નળ દાસ્યો સબળ,

વાણળ.

વૃત્તાંત કહે ભાઈ કોણ છે,
 સર્પ કહે રાય સાંભળો,

શે ઉપતો વિખવાદ;
 નળે માંજો સાદ.
 મુંદરી સુખાણ;
 બોલ્ય પિયુના પ્રાણ.
 આવ્યાની જોતો વાટ;
 વન કીધું નરેડાટ.
 ને રૂએ તે રૂદ્યાકાટ;
 કહે ભુજ દેઈ લગાટ.
 સંભારે સુખસ્નેહ;
 અન્યાયે દીધો છેહ.
 દારણ વનની હથ;
 શામા ફાટી મરશે સત્ર.
 દેવ ગયા નિરમૂખ;
 તે સર્વ પામશે સુખ.
 એવે શબ્દ સાંભળ્યો ગ.દો.
 બળતાને બાહર કાઢો.
 રોઈ રોઈ બેઠો સ્વર;
 વીરસેનતો કુંવર.
 તરફડે મોટો વ્યાળ;
 મને કાઠ નળ ભૂપાળ.
 નાગે કિધો નમસ્કાર;
 હું કરિશ કાંઈ ઉપકાર.
 જોજન દેહ પ્રમાણ;
 શાતાપામ્યો પ્રાણ.
 મળ્યો વૈદર્ભિકાંત;
 મને કહે માંડી વૃત્તાંત.

પામ્યો બહુ પરિ
 મને હવો રૂપિતો

કડવું ૩૫ મું. રાગ દેશાખ.

બોલ્યો નાગ કરી પરણામ,
 પ્રાચિન કર્મે પામ્યો સંતાપ,
 વિમાન બનું હતું સ્વર્ગભણી,
 કૃતકારિ નાંખી વિષભાળ,
 પાપી તે નાંખી વિષલહર,
 બહુ કાળ તું અવનીમાં,
 મેં કહ્યું શાપ દીધો તે ખરો,
 વનિહ વેદના દોહલી છે ઘણું,
 પુણ્યશ્લોક બહાર કાઢશે.
 તે દિનનો દાઝુછું અહીં,
 તે તમે આજ કુખ ટાળિયું,
 એવું કહિને સર્પજ ધરો,
 લાગિ વિષભાળા દાઝ્યો ભૂપ,
 કાળજીપે શામતા વિશેષ,
 છતે દાંતે કાયાં ગયાં મળી,
 નળ કહે ધન્ય કંકુકમાર,
 મેં તને આપ્યું જીવનદાન,
 નાગ કહે રખે કુખ ધરો,
 ગુપ્ત રહેવું સંવત્સર ત્રણ,
 આ ત્રણ વસ્ત્ર આપુંછું ભૂપ,
 પેહેરિ જોયાં પરિક્ષા કરી,
 નળ હરખ્યો થયું દિવ્ય કામ,
 ભૂપ વ્યાળ જે થયા વિદાય,
 દેખિ માણસ ખસે અરાં પરાં,
 ને ને માર્ગ મહીપતિ પળે,
 હસે લોક રૂપે લીક વાળી,
 રાજસભામાં રાજ ગયો,
 હાશ સભા હશે. રૂપણું,

મારું કરકોટક છે નામ;
 સમરણિયે મને દિધો શાપ.
 અચાનતા જાગી મુજતાણી;
 દાધા રૂપિ તે ચડિયો કાળ.
 બળજે દવમાં અવની ઉપર;
 ભોગવ કુખ પણ જીવ નહિ જાય.
 મને શાપનો અનુગ્રહ કરો;
 કહ્યું દર્શન થાશે નળતાણું.
 તને શાતા પમાડશે;
 શત સહસ્ત્ર વરસ ગયાં વહી.
 પુણ્યશ્લોક સત્ય પાળિયું;
 કરકોટક નળને ડરો.
 કાળિ કાયા થયું કુબકું રૂપ;
 વાંકું મુખ પંચવર્ણી કશ.
 નિસરિ ખુંધ કટિ જેવડિ વળી;
 ધણો રૂડો કિધો ઉપકાર.
 તે કિધો મને શાહિ સમાન;
 જોતાં એ ઉપકાર છે ખરો.
 કા નહિ ઓળખે એણે વર્ણ;
 પરિધાને થાશે મુજ રૂપ.
 તતક્ષણ દેહની કાંતિ ફરી;
 નાગે બાહુક ધરિયું નામ.
 અયોધ્યા ગયો નૈષધરાય;
 ધાય બાહુક પુંકે છોકરાં.
 ત્યાં ત્યાં માણસ જોવા મળે;
 નાંખે કાંકરા પાડે તાળી.
 પ્રતિહાર સાથ ખશિને રહ્યો;
 વિધિયે આ ક્યાં નિમ્નું વર્ણ.

હાર્યું કાજળી જાંબૂ ફળ,
કહો કાણુ છો સ્વરૂપ ધામ,
નળ કહે મારું બાહુક નામ,
હું અશ્વમેત્ર જાણું રાજન,
કહે રૂપણું મોટું કારણ,
નળ ઇંદ્ર વિના જાણે નહીં,
હું નળનિ કરતો સેવાય,
કો સમે પ્રકાશિ ભણતા તેહ,
નૈષધપતિ તો વનમાં ગયો,
આવ્યોછું રહેવા તમ કનૈ,
નહીં કરું હું નીચું કામ,
રાયજી હું તમને નહિ નમું,
રાજા કહે રહો જેમ તેમ,
દીધો હયપતિનો અધિકાર,
જઘપિ માન તે પામ્યો ધણું,
હયશાળામાં જઘને રહ્યો,
છે વિજેગની વેદના ધણી,

આતો રૂપે જાણે બિજો નળ;
ક્યમ આવવું પડ્યું આ ગામ.
આવ્યો ઉદર ભરવાને કામ;
ખેડું એક દિને શત જોજન.
આ રૂપ તે વિદ્યા અસાધારણ;
મેંત્ર પ્રાપ્તિ તને ક્યાંથિ થઈ.
મેંત્ર પાઠ કરતા નળરાય;
ત્યાંથિ વિદ્યા હું પામ્યો એહ.
તે દુખે બળી આવો હું થયો;
અન્ન વસ્ત્ર આપજો મને.
નહીં ધરાવું સેવક નામ;
સ્વયંપાક કરીને જમું.
વિદ્યાવાન જવા દેઉં કેમ;
સેવક માત્ર કરે નમસ્કાર.
પણ કહેવાયું દાસત્વપણું;
અશ્વપતી તે રાજા થયો.
નિત્યે સુએ રસોડ એક બણી;

*શ્લોક: સ્વાગતાવૃત્તં.

આતપે ધૃતિમતા સહ વધ્વા, યામિનો-વિરહિણા વિહગેન;
સેહિરે ન કિરણા હિમરશ્મે-દુઃખિતે મનસિ સર્વ મસહ્યમ્.

સાવાર્થ-વસંતતિલકા છંદ.

જે ચક્રવાક દિવસે વહુ સાથ રાખે, તે સંગ રંગ રમતાં રવિતાપ સાંખે;
રાતે વિજેગથકિ ચંદ્રપ્રકાશ ખૂંચે, જે દુઃખ હોય દિવમાં કશુંએ ન રૂચે.

રાગ આસતો.

એવું કહિને કરેં શયન, વિરમય થાય પાડોશી જન;
બાળક બિહામણો આવી વશ્યો, કદુપને વિયોગ તે કરી.

તે સ્ત્રીયે સુકૃત શું કર્યું, જેણીએ આ પુતળું વર્યું;
વાર થયું જે વિપત્તિ પડી, આ ભૂતથી છૂટી બાપડી.

વળણ.

બાપડિ છૂટી લોક કહે, રહ્યો રાયને રીઝવી;
મહદશ્વ કહે યુધિષ્ઠિરને, હવે દમયંતીની શી ગત્ય હવી.

કડવું ૩૬ મું. દોહરા.

સ્વપનું આપ્યું નારિને, મુકી જાયછે નાથ;
ઉઠી અચાનક અંગના, ગ્રહવા પ્રભુનો હાથ.
થાય ફરિ ફરિ ગાભરી, જૂએ ચારે પાસ;
અબળાનાં રૂદ્ધ કામળાં, હું બિહું તમારે હાસ.
જોયું વન ફરી ફરી, સમ દેઈ કીચો સાદ;
ન જોલ્યો નાથ નિરાશ થઈ, પછે રોતી ગાઢે નાદ.

રાગ ભારૂ.

અમો અબળા માણસ બીજે,	ન કીજે હાસ,	હો નળરાય.
કેમ ધીરજ ધરું હું નારી,	તમારી ઘસ,	હો નળરાય.
રાત્ર અંધારી તો અમારી,	વલે શી થાશે,	હો નળરાય.
તમ ચરણ ફેરીઃ આણ,	પ્રાણ મારા જાશે,	હો નળરાય.
અહિયાં બોલે સાવજ નાગ,	વાધ ને વર,	હો નળરાય.
બોલો હું રહિશ કયમ,	સમ હું મરું,	હો નળરાય.
હાંજ હાંજ જાઓછે હાડ,	રાડ થાશે ફાંસ,	હો નળરાય.
શુભ રહ્યા ન આવે દયા,	દેખી મારા આંસ,	હો નળરાય.
તમારાં પગલાં ન દેખું કંથ,	પંથ કેમ લહું,	હો નળરાય.
રાત્ર અંધારી ભયાનક,	સ્થાનક કયમ રહું.	હો નળરાય.
નૈષધરાયતણી જે રાણી,	તાણો રોય,	હો નળરાય.
પ્રભુ અંગ અવેવ મારા,	તારા જોય,	હો નળરાય.
થઈ થેલી સરખી ચાલે,	વાલે તરછોડી,	હો નળરાય.
મોહું વનહું માંડયું જોવું,	રોવું મુકયું છોડી,	હો નળરાય.
વલવલતિ વૈદર્ભી વાટે,	ઉચાટે ભરી,	હો નળરાય.

વાલાછ ન દીજે છેહ, નેહ વિચારો,
આ તો કમ્મે વાળ્યો આંક, વાંક શો મારો,

હો નળરાય.
હો નળરાય.

વળણ.

શો મારો અપરાધ સ્વામી, દારણ વન મૂઝી ગયા;
અલ્પ બ્રાંતિયે હું તણ, અંતર નહિ ઉપની દયા.

કડવું ૩૭ મું. રાગ રામઘ્રી.

વૈદર્ભિ વનમાં વલગસે	અંધારી રાત;	
ભામનિ ભય પામી ધણું,	એકલડી જાત્ય;	વૈદર્ભિ.
રમનાયે નામ દે નળતણું,	જાપ જાતી જાપ;	
શુદ્ધ નથીરે શરીરની,	ભાગે કાંટા પાય;	વૈદર્ભિ.
રોઈ રોઈ રાતી આંખડી,	જુટ્યું આંસુનું નીર;	
નયણે ધારા બે ઝરે,	વહેજે રૂપીર;	વૈદર્ભિ.
હોડંતી તે આખડે,	વાગે પાયમાં ઠેસ;	
ચાલંતી બિમી રહે,	ભરાય કાંટામાં કેશ;	વૈદર્ભિ.
અંગે બિઝરડા ધણા,	ઝરે શોણિત ધાર;	
ઓ નળ ઓ નળ બોલતી,	બિજો નહિ વિચાર;	વૈદર્ભિ.
ઉડાં ક્રોધરે ઉતરે,	ચડે ગિરી ગરાડ;	
અથુરે ઉર ધડકે નહિ,	પાડે વાઘ જરાડ;	વૈદર્ભિ.
વાંકિ વાટે ટિંબા ટેકરા,	ભયાનક બોલ;	
રાક્ષમાં સાપજ ટુંકવે,	ધણું ધૂત્રવે ઘોલ;	વૈદર્ભિ.
શબ્દ પશુ પંખીતણા,	ન પડે કાંઈ પ્રીત;	
વર વણિયર બિહાવે બહુ,	ધાય ખુંડે રીત;	વૈદર્ભિ.
શુકર રોઝ છિકારવાં,	ચિતરા દેછે દ્રાવ;	
કાલુનાદ હોયે ધણા,	બહુ બોલે શિયાળ;	વૈદર્ભિ.
આંખા આંખલિ લોખડા,	એખરા છે અપાર;	
શીમળ સાદડિ શેકડી,	સુન્ને પંથ ન સાર;	વૈદર્ભિ.
ખેર ખાખર ને કાચડી,	કાંટાળી થોર;	
બાવળિયા બીહામણા,	ત્યાં ઝાઝી થોર;	વૈદર્ભિ.
આખડી પડેછે સુંદરી,	ચરણે વેલા તિરાય;	

નં ૨ નિયાં ભગવત.

અથડાયે વૃક્ષ અંગશું, મુકે કાંટામાં પાય; વૈદર્ભિ.
 શુદ્ધ નથીરે શરીરની, ભજતી નળરાય; વૈદર્ભિ.
 દિવસ રમણી પ્રીછે નહીં, એવું જાડું અરણ્ય; વૈદર્ભિ.
 દમયંતી ભૂલી પડી, દહાડા થયાછે ત્રણ; વૈદર્ભિ.
 અન્ન ઉદક નહાયું નહીં, ખેસવું ન રાચન.
 ત્રણ દિવસ એમ વહિ ગયા, ભમતાં તે વન; વૈદર્ભિ.

વળણ.

ભમતાં વન વૃષ-ભામની, ત્રણ દિવસ ગયા વહી;
 વાટ ઘાટ કે ગામ ઠામ, પ્રેમદા કાંઈ પામી નહીં.
 કડવું ૩૮ યું. રાગ રામઘી.
 ભૂલિ ભમેછે ભામની, નૈવધનાથની નાર;
 હો નળ હો નળ ખોડતી. ભિમરાજ કુમાર; ભૂલિ ભમેછે.
 ધોવાયું કાળજ આંસુએ, વેદનાએ વ્યાકૂળ;
 અરધ ઊઘાડી દેહડી, નાથે દાડયું પટકૂળ; ભૂલિ ભમેછે.
 એવે દિલો એક ચીતરો; ધરિ ધીર ઉલટ.
 પૂછિ ભાળ ભૂપાળની, તારા સરખી છે કટ; ભૂલિ ભમેછે.
 શાર્દૂલ દીઠો વનમાં, વૈદર્ભિ પુછે વહાલ;
 નૈવધ-દેશી વાટે મળ્યા, તારા સરખી છે ચાલ. ભૂલિ ભમેછે.
 સાવજ થાયે ગાભરો, ભયથી નાશિ જાય;
 વનદેવી મને આલશે, પશુ ઘણા કંપાય; ભૂલિ ભમેછે.
 પૂછ્યું જાયા કુમને, તારિ ગગને ગર્ધકાળ;
 તરપતિ જો મારી વતી, કહીં દીસે ભૂપાળ; ભૂલિ ભમેછે.
 ઉત્તર કુમ આપે નહીં, તેમ રાણી રાય;
 પુણ્યશ્લોક મને પરહરી, શત્રુ થયું સર્વ ક્રાય; ભૂલિ ભમેછે.
 અજગર પજોછે વાટમાં, વિકાશી મુખ ભાગ.
 દમયંતિયે પ્રીછ્યો નહીં, મેલ્યો મુખમાં પાગ; ભૂલિ ભમેછે.
 ચરણ ગળ્યો જાતુ લગી, વિખ ચડિયું શરીર;
 પડિ ભોમ્ય સાદ નળને કરે, મુખે પડી રીડ; ભૂલિ ભમેછે.
 અજગર આનંદ પામિયો, ભલું જડિયું ભક્ષ;
 વૈદરભી ઘણું વલવલે, જાયાં ચડિ ગયાં ચક્ષ; ભૂલિ ભમેછે.

કંઠે તો કાંટા પડ્યા, મુખે પડ્યો શોક;
 મરણ સમે માઈ કો નહીં, રસનાયે પુણ્યલોક; ભૂલિ ભમેછે.
 રેતી રાણી સાંભળી, પારધિ આવ્યો ધાર્ધ;
 પગ અજગરના મુખમાં, શામા દીડી સાહી; ભૂલિ ભમેછે.
 પારધિયે અજગર મારિયો, કુહાડીને ધાય;
 જીગત કરી મૂકાવિયો, નળપત્નિનો પાય; ભૂલિ ભમેછે.
 વૈદર્ભને વિષ ચણું નહીં, વાસવનું વરદાન;
 કરતળ વાસ સુધાતણો, દેહ રહિ પરમ નિધાન; ભૂલિ ભમેછે.

વળણ.

દેહ રહિ પરમ નિધાન રે, હળાહળ ગયું ઉતરી;
 કહે ભટ પ્રેમાનંદ પછે, શું દુઃખ પામી સુંદરી.

કંડવું ડંડ મું. રાગ માઝ.

વિષધર માર્યો વાધે આવી, મહેલાં મૃત્યુચક્રી મૂકાવી;
 વાધે અજગર લીધો હાથે, ચાલ્યો દમયંતિ તેડી સાથે.
 પારધિ હીંડ્યો જીગતે જીતી, જય દમયંતિ બિહિતી બિહિતી;
 ગયો એક સરોવર તીર, પ્રક્ષાલન કિધું સર્પ શરીર.
 દેખતાં દમયંતિ પ્રત્યક્ષ, વાધે અજગર કીધો ભક્ષ;
 મુખનું પાસું તે રહેવા દીધું, બાકી શરિર તે ભોજન કીધું.
 દમયંતિ તો વિસ્મય હવી, આ તો વાત દિડી મેં નવી;
 પારધિ કહે હો નારી, તમે દીડી વિદ્યા અમારી.
 મનનિ ખટપટ સગળી છાંડો, પ્રેમ કટાક્ષ મુજ પર માંડો;
 હું તો પારધિપતિ છું વાધી, પટરાણી કરું ભક્ષે લાંબી.
 એકલાં આવ્યાં આણી દશે, કાં ન બોલો રણીરસે;
 દ્રાણ માત તાત ને સ્વામી, વન નિસર્થા વૈરાગ પામી.
 દ્રાણ વચન કહ્યું રે કવરધું, કાં અંબર અંગે અરધું;
 શું નળ નળ મૂખે જપો, છો ગલાં ને ઘેલામાં ખપો.
 જદપી દુઃખ તમને પડિયું, પણ ભાગ્ય માઈ ઉઘડિયું;
 એમ કહિને ગયો સ્પર્શ કરવા, ત્યારે અબળા લાગી ઓસરવા.
 ધશો રાહ ચંદ્રને ચાંપે, તેમ દમયંતિ ચરચર કાંપે;
 મા ભરિશ ઓરેંડે ડા, તુજ પર ત્રુટી પડશે ખ

હું તો ભીમકરાયનિ બાળી, અલ્યા હું નહિ ચુકવાવાળી;
 હું તો દમયંતિ નળની નારી, પારધી કહે ભાગ્યદશા મારી.
 એવું કહિને પારધિ ધશિયો, અબળાને ક્રોધ મન વશિયો;
 મૂરખ કહ્યું માન રે મારું, હો જમપુરના વટેસારું.
 ઉપકાર તારો હું બાણું, તે માટે હું દયા કાંઈ આણું;
 બળ મા કર તું મુજ સાથે, મુરખ મરણ ચડ્યું છે માથે.
 કેમ બવા દેહ લોળી ભામ, મુજ વિરહીતણો વિશ્રામ;
 હુમાં શો અવગૂણુજ દેખો, મને શા માટે ઊવેખો.
 મારે મંદિર સ્ત્રી છે તરણ, તે રહેશે તમારે ચરણ;
 આપણુએ જીવ જીવશું જડિયાં, કાણુ સુકૃતથી સાંપડિયાં.
 થાપર હશે તે દેષશ થાવા, પણ નહિ દેહ તમને જાવા;
 સુમે પારધિ વંશમાં વરનો, હું નળથી નથી કાંઈ નરનો-
 લક્ષણવંતિ મને લોભાવો, પૂરિ વાસ સદન શોભાવો;
 અન્ન વસ્ત્ર નહીં દમાવો, લ્યો ગૃહસ્થાશ્રમનો લાવો.
 ભક્ષ દુઃખ ન ધરશો ચિત્ત, શત પશુ વેધું છું નિત્ય;
 જાયું જોઈ કહે ધન્ય વિધાતા, મને દમયંતિનો દાતા.
 મારી કર્મદશા છે ચડતી, વૈદર્ભી પામ્યો રડવડતી;
 દેવ નહિ પામ્યા ખપ કરતાં, મને વાર ન લાગી વરતાં-
 તૃણનો મેરૂ ને મેરૂનો તરણ, તારી લીલા અશરણ શરણ;
 ભોગવિ ન શક્યો નૈપધસ્વામી, નજે ખોઈ નારી મેં પામી.
 શું નળ નળ જંખના લાગી, પહોર નિશાયે ગયો ત્યાગી;
 શે લોભે લ્યો નળનું નામ, જોણે દુખિયાં કીધાં આમ-
 ખોશો આધાર પ્રાણજીવન, ધાયો દેવાને આલિંગન;
 ક્રુમે સતિયે સંભાળ્યું સત્ય, રોઈ સમર્થા કમળાપત્ય.
 વીકલજી ચડજો વારે, હું તો રહિછું તમ આધારે;
 છો વિપત સમેના શામ, મધુસૂદન રાખો મામ.
 આપ્યું પદ ક્રુવને અવિચળ, ગ્રાહથી મુકાબ્યો મદગળ;
 રાખ્યો પ્રહલાદ વસિયા થંભ, રખે કરો હું વેળા વિલંબ.
 સત્ય હોય સદા નિરંતર, અસત્યથી હોઈ સ્વતંતર;
 નવ મૂક્યો હોય નળ મનથી, જો દ્રદષ્ટે જોયં ન ન્યથી-

આપતકજો રહી જો હું સત્યે,	સુખ સમે રહી શુભ મત્યે;
પંચ મહાભૂત સાક્ષીમાન,	ન ચુકી હોઈ નળનું ધ્યાન.
સત્ય બજો હું દેઉં છું શાપ,	ભસ્મ થાજો પારધી આપ;
વાક્ય નીસર્યું મહેલાને સુખથી,	અગ્નિ લાગ્યો પગને નખથી.
સ્તવન કીધું બેઉ કર જોડી,	જોતામાંહે થયો રાખોડી;
પ્રેમદા પામિ અતિ પરિતાપ,	ઉપકારીને દીવો શાપ.
જલપિ વ્રત માંડું નવ ભાગ્યું,	પણ લૌકિક લાંછન લાગ્યું;
લોકને પારધીનો સંદેહ,	માટે પાડું હું મારી દેહ.
પ્રાણ ત્યાગે હું બિહિતી નથી,	કંઠ પાશ ક્યો કેશ ગુંથી;
ગાળો કરિને ઘાલ્યો કંઠ પાશ,	મનમાં ચોંતવિ એવી આશ.
વિષ્ણુ કને વર માગિને મંડું,	નળનિ દારી થઈ અવતરું;
એવે કળિજીગે ધાર્યું મન,	કંઈ કૌતક હું ઉતપન્ન.
મરણથી ઉગારી લીધી,	એવી કળિજીગે માયા કીધી;
તાપસ આશ્રમ દીડી વાડી,	ગઈ દમયંતિ દ્વાસો કહાડી.
નય દિગંબર છે મહંત,	ગઈ પાસે ને હરખ્યું ચ્યંત;
બોલ્યો કળિજીગ નાસિકા ગ્રહી,	મછ માટે પ્રીતજ ગઈ.
શકે ભિમકસુતા દમયંતી,	તજિ નાથે હિંડે ભમયંતી;
અલ્પ અપરાધની બ્રાંતે,	કામની તજિ દીધી કાંતે.
દમયંતિ આનંદી અપાર,	જોગિ જગદિશનો અવતાર;
દુરિદુરિને પાગે નમે,	નળનું પ્રશ્ન કરોતે તમે.
મુનિ કહે નળરાય છે ક્ષેમ,	પણ તુજ ઉપર નથી પ્રેમ;
નળ નરિ શોધેછે અન્ય,	તું કરજો જે ઉપજો મન.
હરખ્યો પ્રેમદાકેરો પ્રાણ,	મારા નાથને છેરે કલ્યાણ;
લક્ષ્મી નારી કરે રાગન,	પણ મારે તો નળનું ધ્યાન.
દરિ દામ થયો જાણિ નળ,	નારિયે લિધું જળ ને દળ;
પામિ વિરામ કીધું શયન,	નીદ્રાવશ થઈ સ્ત્રીજન.

વળણ.

નળસ્ત્રી નીદ્રાવશ થઈ, આલ્યો સ્વપનમાં પુણ્યશ્લોક;
 નાગ નિરંજન તાપસ વાડી ક્રોધ રે.

કડવું ૪૦મું. રાગ મહાર.

ભીમક-સુતા જગી કરીને, ચારે પાસે જોય રે;
 નહિ તાપસ વન ખીલામણું, પછે નળની નારી રોય રે.
 હું પાપણીને પગલે કરીને, મુનિયે મૂક્યો કામ રે;
 કોણ કૃત્ય મેં આચર્યો ને, વિષત પડીછે આમ રે.
 હોંડે સાદ કરતી સ્વામીને, ત્રિભુવન-નાયક નર રે;
 ગગને રહી હરખે ધણું, ને ભવેખ્યા અમર રે.
 લક્ષણવંતે લોક હસાવ્યા, સ્વયંવરના શત્રુ સર્વ રે;
 આજ રિપુને વહી જાયછે, કૌતકકેરું પર્વ રે.
 એવું જાણી મારા નાયજી, મુજ દાસીની દ્યો સંભાળ રે;
 હો વિહંગમ વેવિશાળિયા, મને મૂકી નળ ભૂપાળ રે.
 હો વજ્રાવતિ મારી માતા, માંડે ઢાંક્ય ઉઘાડું ગાત્ર રે;
 હો ભિમક મારા તાતજી, શોધિ મનાવો જામાત્ર રે
 હો નૈષધ દેશના રાયજી, એચિતું દ્યો દરશન રે;
 ભૂપ રૂપને જાઉં ભામણે, હો સહુણા સ્વામીન રે.
 વૈદર્ભ નાથ વિજેગણી, વિરહે વ્યાકુળ શરીર રે;
 ચતુરાને વન ચાલતાં આવી, સહિતાકેરી તીર રે.
 આનંદી અબળા અતિ ધણું, ઉતરતા દીકા લોક રે;
 ધાધને પૂછે પ્રેમદા ભાધયો, દીકા ક્યાંઈ પુણ્યલોક રે.

વળણ.

પુણ્યલોક છે એ સાથમાં, એમ પૂછે નળની નારિ;
 નદી ઉતરતા આશ્ચર્ય પામ્યા, પરદેશી વેપારિ રે.

કડવું ૪૧ મું. રાગ મહાર.

સાસ જરી પૂછે સતી, વેપારી રે;
 કહિ દીક છે નૈષધપતિ, વેપારી રે.
 પ્રભૂ ગયા છે પરહરી, વેપારી રે;
 છે તમમાં વાત કહો ખરી, વેપારી રે.
 દેખાડો નળ નાયને, વેપારી રે;
 રૂંડે હજો સવળા સાથને, વેપારી રે.

સાચું બોલો નદીની તીર છો,	વેપારી રે;
વિપત્ય સમયના વીર છો,	વેપારી રે.
રૂપે બ્રહ્માયે વાળી હઘ રે,	વેપારી રે;
મારોરવામી ઓળખાશે સઘ રે,	વેપારી રે.
છે અદ્ભુત ગોરૂં ગાત્ર રે,	વેપારી રે;
દિઠે અડસઠ તીરથ જત્ર રે,	વેપારી રે.
ગોરૂં મુખ ને મુછ વાંકડી,	વેપારી રે;
મોટી બ્રહ્મડી ને આંખડી,	વેપારી રે;
કાંતી મણી જેવી ચટકતી,	વેપારી રે;
ચાલ્ય ચાલેછે લટકતી,	વેપારી રે.
કંટે મોતીનું લેહરીયું,	વેપારી રે;
અરધું પટોળું પહેરીયું,	વેપારી રે.
મુગટે માણુક ઝળકતાં,	વેપારી રે;
અવણુ કુંડળ લળકતાં,	વેપારી રે.
અધર આંખાની કાતળી,	વેપારી રે;
વિશાળ રૂદે કટિ પાતળી,	વેપારી રે.
જેના બોલ સાકરપેં મીઠડાં,	વેપારી રે;
એવા નૈષધ નાથ કહિં દીઠડાં,	વેપારી રે.
ત્યારે વણુઆરા એમ ઉચરે,	શુણુ શામા રે;
નિર્લજ વનમાં શું ફરે,	શુણુ શામા રે.
કો કહે કૃત્યા વનવસી,	શુણુ શામા રે;
કો કહે દિસે રાક્ષસી,	શુણુ શામા રે.
કો કહે મોટી પાપણી,	શુણુ શામા રે;
કો કહે દીસે શાકણી,	શુણુ શામા રે.
કો કહે હું નૈષધપતી,	હો ઘેલી રે;
આવો આલિંગન દીજે સતી,	હો ઘેલી રે.
વાંકી દષ્ટે જૂએ ધણા,	હો ઘેલી રે;
દુખ પામ્યામાં નહિ માણા,	હો ઘેલી રે.
રોતી નાવે ખેડી સુંદરી,	શુણુ રાય રે;
લોકમાં મળતી ઉતરી,	શુણુ રાય રે.

વેપારી ત્યાં વાસો રહ્યા, શુભ રાય રે;
 બે પહોર નિશાના ગયા, શુભ રાય રે.
 નયણે આંસુડાં ગળે, શુભ રાય રે;
 દમયંતિ બેઠી ઝાડ તળે, શુભ રાય રે.
 ગજ જૂથ પીવા આવીયું, શુભ રાય રે;
 કળિયે સિંહ થઈ બિહરાવીયું, શુભ રાય રે.
 ત્યારે ભડકી મેગળ-મંડળી, શુભ રાય રે;
 વેપારીને મર્યા દળી, શુભ રાય રે,
 સતિને કુચિત વાક્ય બોલિયા, શુભ રાય રે;
 તે પાપી ગજે રેળિયા, શુભ રાય રે.
 પછે અધિપતિ વેપારિતણો, શુભ રાય રે;
 તેજો સાથ જીવતો આપણો, શુભ રાય રે.
 ભાઈયા કુતોહળ મોટું હવું, શુભ રાય રે;
 મને ઘટે છે બિજે વન જવું, શુભ રાય રે.
 એવે કળિજીગ પાપિ આવિયો, શુભ રાય રે;
 વેપ જોશીનો લાવિયો, શુભ રાય રે.
 તિથિપત્ર જોઈ જોઈ કહે, શુભ રાય રે;
 એતો કાષ જીવતું નહિ રહે, શુભ રાય રે.

વળણ.

નહિ રહે કાષ જીવતું, ઉતપાત મોટો હોય;
 એ કૃત્યા આવી કાલ્યની, તેણિયે ખાધું સર્વ કાચ રે.
 કડવું ઝર મું. રાગ મેવાડો.

દેખાડી દીધી હો, કળિયે સુંદરી રે;
 ધાયા વેપારી હો, લાવ્યા બંધન કરી રે.
 સર્વે દરાવી હો, શામાને શાક્યણી રે;
 નળને સંભારે હો, મધુરા ભાખ્યણી રે.
 બોલ્યો અધિકારી હો, મારો એને સઉ મળી રે;
 પડ્યા સર્વ તૂટી હો, અબળા નાંખી દળી રે.
 ગડદા ને પાટુ હો, પથરા ને લાકડી રે;
 એણે રે

રહું ખોત્રાતું હો,	કંઠે કાંટા પડે રે;
બંધન તૂટ્યું હો,	નાસતિ આખડે રે.
હું વધુને દેખી હો,	પૂર્વજ લાગ્યા રે;
મુગ્ધને રાખે હો,	નૈપથ રાગ્યા રે.
ત્રાસે ને નાસે હો,	પાછું ફરિ ફરિ જીએ રે;
રાજ મારગે હો,	દમયંતી રૂએ રે.
અંગે બહુ ઢીમાં હો,	રૂધિરધારા ઝરે રે;
સંગ બહુ ઉઠ્યા હો,	અવલોકન કરે રે.
ઉણુ છે રેણુ હો,	ચરણુ બહુ દાઝે રે;
કળિ થયો પુંઠે હો,	દુઃખ દેવા કાળે રે.
નગર એકઆબ્યું હો,	અબળા ઉત્રાસી રે;
ત્યાં રાજ્ય કરે હો,	ભાનુમતિ માસી રે.
પુરમાં આવી હો,	એવી અવસ્થા રે;
ઘેલી જાણી હો,	લોક બહુ હસતા રે.
બાળક પુંઠે હો,	તાળિયો પાડે રે;
શે ઢાંકે કાયા હો,	રેણુ ઉડાડે રે.
વૈદર્ભી વીલી હો,	શેરી ચૌટાં ફરે રે;
લોક નાંખે કાંકરા હો,	કર આડો ધરે રે.
જરમે ખેડી હો,	માસી ભાનુમતી રે;
ક્યા તેને આવી હો,	તેગવી સતી રે.

વળણુ.

સતી તેગવી રાણિયે, જઈ અબળા ઉભી રહી;
ભાણેજે માસી જોળખી, પણ દમયંતી જોળખી નહીં રે
કંઠું ૪૩ મું. રાગ ગોડી.

દમયંતિ મંદિરમાં પળે, અત્રાસ ન આવે આંખડી તળે;
ભાનુમતિ જોઈ વિરમે હવી, કહે પ્રેમદા કાણે પરમવી.
પ્રભુતા તારા મનમાં રમે, ભાગ્યવાન કાં વનમાં ભમે;
છો રૂદ્રાણી કે વૈષ્ણવી, કાણુ કારણુ ધર્યું રૂપ માનવી.
લૌકિક કષ્ટ વેશેછો માત, કહો યથાર્થ માંડી વાત;
ના આઈ માનવિ છું સર્વથા, કર્મ ભોગે ભોગવતી વ્યથા.

વેપારી ત્યાં વાસો રહ્યા, શુણુ રાય રે;
 બે પહોર નિશાના ગયા, શુણુ રાય રે.
 નયણે આંસુડાં ગળે, શુણુ રાય રે;
 દમયંતિ બેડી ઝાડ તળે, શુણુ રાય રે.
 ગજ જૂથ પીવા આવીયું, શુણુ રાય રે;
 કુળિયે સિંહ થઈ બિહરાવીયું, શુણુ રાય રે.
 ત્યારે ભડકી મેગળ-મંડળી, શુણુ રાય રે;
 વેપારીને મર્યા દગ્ગા, શુણુ રાય રે,
 સતિને કુછિત વાક્ય બોલિયા, શુણુ રાય રે;
 તે પાપી ગળે રેળિયા, શુણુ રાય રે.
 પછે અધિપતિ વેપારિતણો, શુણુ રાય રે;
 તેજો સાથ જીવનો આપણો, શુણુ રાય રે.
 ભાઈયા કુતોહળ મોટું હવું, શુણુ રાય રે;
 મને ઘટે છે બિજે વન જવું, શુણુ રાય રે.
 એવે કુળિજીગ પાપિ આવિયો, શુણુ રાય રે;
 વેષ બેશીનો લાવિયો, શુણુ રાય રે.
 તિથિપત્ર બેઈ બેઈ કહે, શુણુ રાય રે;
 એતો કાષ જીવતું નહિ રહે, શુણુ રાય રે.

વળણુ.

નહિ રહે કાષ જીવતું, ઉતપત મોટો હોય;
 એ કૃત્યા આવી કાલ્યની, તેણિયે ખાધું સર્વ કાલ્ય રે.

કંડવું ૪૨ મું. રાગ મેવાડો.

દેખાડી દીધી હો, કુળિયે સુંદરી રે;
 ધાયા વેપારી હો, લાબ્યા બંધન કરી રે.
 સર્વે દરાવી હો, શામાને શાક્યણી રે;
 નળને સંભારે હો, મધુરા લાખ્યણી રે.
 બોલ્યો અધિકારી હો, મારો એને સહ મળી રે;
 પડ્યા સર્વ તૂટી હો, અબળા નાંખી દગ્ગા રે.
 ગડદા ને પાટુ હો, પથરા ને લાકડી રે;
 એણિયે મરતો રો, લાગાને એ દાગ રે.

રહું જોનાતું હો,	કંઠે કાંઠા પડે રે;
બંધન ત્રુટ્યું હો,	નાસતિ આખડે રે.
હું વધુને દેખી હો,	પૂર્વજ લાગિયા રે;
મુગ્ધને રાખો હો,	નૈપથ રાગિયા રે.
ત્રાસે ને નાસે હો,	પાછું ફરિ ફરિ જુએ રે;
રાજ ભારગે હો,	દમયંતી રૂએ રે.
અંગે બહુ દીમાં હો,	રધિરધારા ઝરે રે;
સગ બહુ ઉઠ્યા હો,	અવલોકન કરે રે.
ઉણુ છે રેણુ હો,	ચરણ બહુ દાઝે રે;
કળિ થયો પુંડે હો,	દુઃખ દેવા કાળે રે.
નગર એક આબુ હો,	અબળા ઉઘાસી રે;
ત્યાં રાજ્ય કરે હો,	ભાનુમતિ માસી રે.
પુરમાં આવી હો,	એવી અવસ્થા રે;
ઘેલી જાણી હો,	લોક બહુ હસતા રે.
બાળક પુંડે હો,	તાળિયો પાડે રે;
શે દાંડે કાયા હો,	રેણુ ઉડાડે રે.
વૈદર્ભી વીલી હો,	શેરી ચોટાં ફરે રે;
લોક નાંખે કાંકરા હો,	કર આડો ધરે રે.
જરખે ખેડી હો,	માસી ભાનુમતી રે;
ક્યા તેને આવી હો,	તેડાવી સતી રે.

વળણ.

સતી તેડાવી રાણિયે, જઈ અબળા ઉઘી રહી;
ભાણેને માસી ઝાળખી, પણ દમયંતી ઝાળખી નહીં રે

કહવું ૪૩ મું. રાગ ગોડી.

દમયંતિ મંદિરમાં પળે,	અવાસ ન આવે આંખડી તળે;
ભાનુમતિ જોઈ વિસ્મયે હવી,	કહે પ્રેમદા દ્રાણે પરમવી.
પ્રભુતા તારા મનમાં રમે,	ભાગ્યવાન કાં વનમાં ભમે;
છો રૂદાણી કે વૈજાંતી,	દ્રાણ કરણ ધર્યું રૂપ માનવી.
લોકિક કષ્ટ વેગેજો માત,	કહે યથાર્થ માંડી વાત;
ના બાઈ માનવિ છું સર્વથા,	કર્મ ભોગે ભોગવતી અથા.

નર નારિયે યાત્રા માંડી,
 ન જાણિયે શું દુખ મન ધરી,
 કર્મ કથા એ મારી માત,
 કહિયેક તને દીદિછે ખરી,
 પણ ન હોય તેની અવસ્થા એવી,
 સુખે રહે સદનમાં સતી,
 સુખાહુ સુત મારે જેહ,
 કહે દમયંતિ રાખી મામ,
 નિત્ય એક વિપ્રને આપું અન્ન,
 એવું સાંભળિ હરખી રાણી,
 સતિ નામ ધરાવી રહી,
 રાત્ર દિન કરે નળનું ધ્યાન,
 દેલિયો તેડાવે વાટે જતો,
 હવિષ્યાન્ન જમે અવની સૂએ,
 સુખ સાંભરે ત્યારે તન તપે,
 ઘણા દિવસ એમ ગયા વહી,
 નળથિ મન ચળે નહિ રતી,
 દ્રેષ આણે જો નળને સાથ,
 વળિ વિપત એને પાડું,
 માશિની દિકરી ઇંદુમતી,
 મોતિહાર કંઈથિ કહાડ્યો,
 દમયંતિ હતી તે સમે,
 ટોડલામાં પેદા પાપી કળી,
 ઇંદુમતિયે માંડ્યો શણુગાર,
 અરો પરો તે ખેળ્યો ઘણું,
 પ્રુછ્યું તેડીને એકાંત,
 લાવ્ય વેહેલિ ક્યાં મૂકી માળ,
 બાઈ બેહેન ન ચડાવો આળ,
 જોઈ બોલો વદને વાક,

અંતરિયાળ ગયા પ્રભુ છાંડી; -
 નિશાયે નાથ ગયા પરહરી.
 માશી કહે સાંભળને વાત;
 જાણિયે ભગનીની દીકરી.
 છો રૂપે દમયંતી જેવી;
 તું મારે જેવી ઇંદુમતી.
 બેહેન કહિ બોલાવશે તેહ;
 નહિ કરું હું નીચું કામ.
 હવિષ્યાન્ન કરું ભોજન;
 રાખિ સતી મન ઉલટ આણી.
 દમયંતિ ઓળખાઈ નહીં;
 વિદેશિ વિપ્રને આપે આમાન્ન.
 જાણે નળ સ્વામી થાયે છતો;
 દેહ દમન કરી દિન ખુએ.
 રાત્ર દિવસ તે નળને જપે;
 કળિજીગને મન ચિંતા થઈ.
 તો ક્યમ વરાય મારી વતી;
 તો દમયંતી આવે મુજ હાથ.
 એને માશિ સાથે વઢાડું;
 એક દિવસે નહાતી હતી.
 ભિંતને ટોડલે વળગાડ્યો;
 સંગ ઇંદુમતિને બહુ ગમે.
 મુગતાફળની માળા ગળી;
 જીએ તો નવ દીદો હાર.
 વિચાર્યું કૃત દાસીતણું;
 બાઈ તુજ પર આવેછે બ્રાંત્ય.
 દમયંતિને લાગી ઝાળ;
 જાશે પૃથવી રસાતાળ.
 સ્વામિ-દ્રોહિ પડે ભિપાક-

વળણુ.

કુંભિપાક પડે સર્વથા,
ઘેર રાખી રંક જાણી,

કડવું ૪૪ મું. રાગ

દેહમતી કહે સાંભળ બાઈ,
દમયંતી કહે વણુ ચોરીએ,
હાથમાંથી હાર લેઈને,
તરકર કરિને તો બાંધે જો,
મિથ્યા હું કહેતી નથી બાઈ,
એવી ભુંડી હું જો હઉં તો,
આતા મારિયે માનજ દીધું,
અસાધવી મુજને ક્યમ ઓળખી,
અમે પરિક્ષા તારી કીધી,
મેહું સહેવા જોગ થઈ હું,
ચોરી કરવિ ને આંખ્યજ ભરવી,
એવે સમે રાજમાતા પધાર્યા,
આપ આપણું દુઃખ કહીને,
એક કહે મારો હાર લીધો,
ચતુર શિરોમણિ રાજમાતાજી,
માળા ગઈ તે મોહું અચરજ,
તું તો દેવી જેવી દિસે છે,
આપો હાર ને કલેશ નિવારો,
સરખે સરખામાં કૌતક કીજો,
રાજકુંવર રીસાળ ધણું છે,
જો માળા હોય મારા ધરની,
છે સસુરપક્ષની સડ જાણે,
રૂદે દ્રાવ્યે કહે દમયંતી,
હા હા બાઈ તે હાર તમારો,
ન ઘટે રાજમાતાજી તમને,
નથિ લિધો નિશ્ચે તમે જો જો,

ન બોલે સાચું જોહ;
એમ કાં ઘોછો છેહ રે.

પરજીયો.

લોક કાં સંભળાવો રે;
શામાટે અકળાવો રે.
ના કલે ક્યમ ચાલે રે;
વસ્તુ હાથે આલે રે.
કોણ માળા લે તુજ પાખે રે;
રાજ્યમાં કેમ મને રાખેરે.
સતી સરખી જાણી રે;
શું લેતાં આલ્યો મુજ પાણી રે.
જ્યારે ભરથારે પરહરી રે;
તારા ધરની પેટભરી રે.
એ તે ક્યાંતો ન્યાય રે;
રોધ બન્યો કન્યાય રે.
તેણે ભરિયાં આંસુ રે;
એક કહે ચોરિ કાંસુ રે.
તે અંતર વાત વિભાસે રે;
સતિને કેમ કહેવાશે રે.
નારાયણની કાસ રે;
જો કીધું હોય હાસ રે.
આપો હાર મોતિતણો રે;
જાણ્યે થશે કલેશ ધણો રે.
તો પરિતાપ ન કીજો રે;
તેને ઉત્તર શો દીજો રે.
અપવાદ દીધો એવો રે;
મં લીધો છે તે દેવો રે.
દુખ દેવું ઘેર રા
તેના દિવાકર સ

ઇંદુમતી કહે આપ્યે છુટશે, સોર કરો શાને ઠાલો રે;
માળા મારા હાથમાં મુકો, જો જશ હોયે વહાલો રે.
સેવક સખિયો સઉકો કહેછે, એણિયે માળા લીધી રે;
ખાંધો ટાંગો મારો પછાડો, અબળા આકળી કીધી રે.

વળણ.

કીધી નિશ્ચે ચોરટી, માતાયે જળુવી રીસ;
દમયંતી દુખ પામિ ધણું, સમર્થા શ્રીજગદીશ રે.

કડવું ૪૫ શું રાગ આર.

હો હરિ સત્યતણુરે સંધાતી,	હરિ હું તો કહિયે નથી સમાતી;
હરિ મારે કોણુ જનમનાં કરતુ,	હરિ ચોરિત્રિ શું બિનું નરતું.
હરિ હું શામાટે દુખ પામું,	હરિ જૂઓ રાંકડી સામું;
હરિ તમે ગ્રાહ્યિ ગજ મૂકાવ્યો,	તો હું ઊપર શો રોષ આવ્યો.
હરિ હું નથી દુખની ધીરા,	હરિ છો વિપત્ય સમેના વીરા;
હરિ તમે મન અપરાધ નલાવો,	હરિ તમે અનાથબંધુ કહાવો.
હરિ હું હરખે ધણું હણાઈ,	હરિ હું ચોરટિમાં રે ગણાઈ;
હરિ હું તારી સેવા ચૂકી,	હરિ તો નળે વનમાં મૂકી.
હરિ મેં વિપ્ર ન પૂજ્યા હાયે,	હરિ તો તરછોડી નળ નાયે;
હરિ મેં શીવ ન પૂજ્યા જળે,	તો હું રોતી મૂકી નળે.
મારે દોહલાં ઉદર ભરતું,	હવે ઘટેછે મારે મરતું;
મને ભરથારે કેમ છાંડી,	હરિ હું કોને કહું દુખ માંડી.
હરિ મેં કોણુ પાતક કીધાં,	હરિ મેં સાધુને મેણાં દીધાં;
મારા કોટિક છે અરગૂણ,	પણ તમે તો છોરે નિપુણ.
હરિ મેં રાખ્યું હોય જો સત્ય,	મને વહાલા હોય નળ પત્ય;
અપરાધ સરવ વીસારી,	ચડો વીહલ વહારે મારી.
જો તહિ આવો જગદીશ,	તો હું મારા પ્રાણુ તજીશ;
એમ કહિને આપ્યે ભર્યું જળ,	અમો અબળાનું શું બળ.
એવું મનમાં ધરિયું ધ્યાન,	સતિનિ વહારે ચજ્ઞા ભગવાન;
અંતરભમિયે બુદ્ધિજ દીધી,	સતિયે આંખડી રાતી કીધી.
કહે માશિને કરિને ક્રોધ,	બાઈ હારની કરો પુરિ શોધ;
સાક્ષિ સૂર્ય ને ચંદ્રમાય,	જો મેં કીધો હોય અન્યાય.

બાઈ હાર તમારો જડજો, લેનારો તે કાટી પડજો;
કહેતામાં કળીજીગ નાહો, ચડેડાટ ટોડસો કાટયો.
માંહિયિ નીસરિ પડિયો હાર, સતિને તૂક્યા વિશ્વાધાર;
અંતરીક્ષયિ અકસ્માત, વરશયો હારતણો વરસાત.
એક એકપે અદકું મોતી, રાજમાતા તે ટગ ટગ જોતી;
પછે દમયંતીને પાગે, રાજમાતા ફરિફરિ લાગે.
બાઈ તું તો દિસેછે સાધ, ક્ષમા કરજો મારો અપરાધ.
ઇંદુમતી થઈ ઓશિયાળી, ન દેખાડે મુખડું વાળી;

વળણુ.

વાળિ મુખ દેખાડે નહીં, એમ સત્ય સતિતું રહું;
મહદશ્વ કહેછે ધર્મને, પછે વિદર્ભ દેશમાં શું થયું રે.

કડવું ૪૬ મું. રાગ દેશાખ.

મહદશ્વ કહે કથા રે, સાંભળ ધર્મ ભુપાળ;
સુદેવ સંચર્યો રે, સાથે નમાયાં બે બાળ.
માધવી કેશવી રે, સખિ દમયંતીને જોહ;
શોભે સાહેલડી રે, પ્રાણુ વિના જોવી દેહ.
કુંતલપુર આવિયાં રે, રૂપિ સખિ ને બે સૂત;
દીકાં દોહલાં રે, ભીમકે જાણ્યું મન આકૂત.
છોર છોહ પામિયાં રે, રાથે રદયાશું લીધ;
મા બાપ મુટી ગયાં રે, દિસે દામણાં સરખાં કીધ.
સુદેવ શોકે ભર્યો રે, દુઃખિ દિકિ દાસીની જોડ;
મીટે મીટ મળી રે, મોટે સ્વરે રદન મુકયું છોડ.
સુતા જામાત્રનું રે, જાણ્યું જોગી થઇ જાવું;
સ્વજન ટોળે મળી રે, માંડયું નળ-ગુણનું ગાવું.
પુછે વજાવતી રે, બોલો સુતા-સાહેલિ;
દિકરી ક્યાં ગઈ રે, આ બે બાળકડાં મેલિ.
નાથ નૈપતણો રે, ગયો વન ત્રાયા ઊતારિ;
સુદેવે વારતા રે, કહિ બૃપને વિસ્તારિ.
વૈદર્ભપતિ વળવળે રે, શોકે સાગર મુકે;

કુટુંબ ટોળે મળી રે,
 પુત્રિયે ધહાં નળ વયો રે,
 રાણી કહે રાયજી રે,
 જમાઈજી નવ જડે રે,
 શોધિ કાઢો સર્વથા રે,
 દિકરી મળ્યા વિના રે,
 ભીમકે મોકલ્યા રે,
 ખપ કરિ ખોળજો રે,
 એવે સમે ઊડતી રે,
 દમવંતિ એકલી રે,
 વણુઝારે કહ્યું રે,
 રૂપ ધણું હતું રે,
 કેશ છુટા હતા રે,
 વાત ખરી મળી રે,
 માતા વિલપે ધણું રે,
 મેળાવો ક્યાં હશે રે,
 વજાવતિ માતને રે,
 સુતાને શોધવા રે,

ભોમ્ય સ્વયંવરની નિરખે;
 હોડતાં પગલાં પરખે.
 હવે શોધ પૂજ્યતણી કિન્ને;
 તો આપણે ભોગવટો લિન્ને.
 બે માફે જીવવું જાણો;
 ન મૂકું મુખમાં જળ દાણો.
 શોધવા સેવક સહસ્ર એક;
 કાઢજો ક્ષિતિકેરો છેક.
 વાર્તા ભિમકે શુણી કાન;
 નજે રોતી મુકી રાન.
 અમે દીડી સરિતાનિ તીર;
 અમે જાણ્યું શક્તિનું શરીર.
 વસ્ત્ર તે અર્ધું અંગે જાણુ;
 વદતી હતિ નળ નળ વાણ્ય.
 દુઃખે દાધ્યું અંતઃકરણુ;
 દિકરી રડવડતિ પામશે મરણુ.
 નિર આવે રૂઢ્યા અશાડ;
 સુદેવને ચડાવ્યો પાડ.

વળણુ.

પાડ ચડાવ્યો સુદેવને, કહે રાણી ને રાય;
 ગુરૂ તમ વિના અર્થ નહિ સરે, એમ કહિ લાગ્યાં પાય રે.

કડવું ૪૭ મું. રાગ રામઝી.

પ્રાણજી આલ્યો અનુચરને વેષજી, અટન કરતો દેશો દેશ જી;
 કળા પાડી વરૂં ગાત્ર જી, જીર્ણ વસ્ત્ર ગ્રહ્યું તુંખિપાત્ર જી.

ઢાળ.

પાત્ર કરમાં રહિત જોખ્યમ,
 દુખે દરીદ્રી દેખિયે,
 નિરખે નીર નવાણનાં,
 જીથ જીએ જીવંતીતણાં,
 જોષિકા જીર્ણ વસન;
 જદપિ છે સ્વપન.
 જ્યાં નીર ભરતી નાર;
 ન જડે ભિમક-કુમાર.

તીરથ જાત્રા યત્ર યાજન,
અન્નહર્યો યઈ શુભે પ્રાપ્તિ,
પગે અટન રસના રટન,
શ્રમ કરતાં સુદેવને,
વિપ્ર પુરમાં આવિયો,
સાંભળ્યું જે રાજમાતા,
પૂર્ણહુતિ વેળા હુતી,
દાસી મળતી દમયંતી,
અપૂર્વ-જનનું કરે દર્શન,
વિચાર એવો વૈદર્ભને,
વેદાધ્યયન કરે વાડવ,
કિંકરી બહુ ગીત ગાતી,
દીક્ષા લીધી સુખાહુએ,
હુનદ્રવ્ય હોમાય વિવિધ પેરે,
દાન અપાય સવચિ ગાય,
એવે યજ્ઞના કુંડ આગળ,
દેહ દુર્બળ રજે ભરિયો,
સભા સરવ ખડખડ હશી,
જન મંડપ જોયો નહી,
ઘેલો જશે આગળ ધશે,
લોક કહે હો ઘેલા ટેલિયા,
બીજુક બ્રહ્મ ને ચપળ દટ,
કહ્યું કોનું ન સાંભળે,
એવે દમયંતિ ને સુદેવની,
નિમિષ થાતી રહી નયણ,
શ્વાસે ભરાયાં બોલવા,
વિપ્ર કો વૈદર્ભને,
મારે પીયરથી પધાર્યો,
શુભે ગોરી ઝોળખી,

શુભે ત્રિયોના સંવાય;
શિશુ કુણીને જાય,
દમયંતીનું નામ;
આવ્યું રાજમાતાનું ગામ.
વધામણી પામ્યો તરત;
હજવેછે વરત.
જેવા મળ્યા સહ જન;
કરે પંથીનું દરશન.
નિરખે તેની કાય;
જે આવી ચડે નળરાય.
અભિષેક આશિર્વાદ;
થાય ભેરીનાદ.
ખેડો તે સિંહાસન,
ધ્રુવ જાય ગગન.
રાય ભર્યો અહમેવ;
આવિયો સુદેવ.
જેષ્ટકાયે તુંખ ભરાવ્યું;
આ રત્ન ક્યાંથી આવ્યું.
ન જોયો દિક્ષિત નરેશ;
સર્વને મારતો ટેશ.
અંતરમાં છે અંધ;
શે સ્ત્રીઓ સાથ સંબંધ.
છે કલેવરમાં કટ;
ત્યાં મળી દટ્ટદટ.
વિચારમાં પલ્યાં ખેય;
સર્વને થયો સંદેહ.
એ નહાનપણનો નેહ;
સુદેવ નામે એહ.
જલ્યું બાળપણનું એધા

શુભ રાખતિ માશીને મંદિર, કેશ કેરી લટ;
 ખશી વેણુ સૂરજ ઝળકે, રહે ભરાઈ ઉલટ.
 સમીપ આઘ્યાં સામસામાં, નેત્રગુણેન્યમ નેવ;
 સાથે બંન્ધો બોલિયાં, દમયંતિ હોય સુદેવ.

વળણ.

સુદેવ દમયંતી મળ્યાં, ધરણે ઢળ્યાં મુરછા હવી;
 સભા સર્વે થઈ વિરમય, આ તો વાત દીડી નવી.

કહ્યું ૪૮ સું. રાગ વેરાડી.

મૂર્છાથી મહેલા જાગી, પુછ્યું ગોરને પાયે લાગી;
 શકે છો તમે ધરના મૂની, હા દીકરિ કેમ તું સૂની.
 થઈ દુર્બળ કાણુ કરણે, ઉદાસી માસિને ખારણે;
 તને ઓળખિ નહી શું માડી, ના મેં કળા દેહની પાડી.
 શું માશિયે દુઃખજ દીધ, નાજી આસના વાસના કીધ;
 નાથજીએ તને કેમ મૂકી, નેટ હું કાંઈએક ચૂકી.
 નથિ તું કદિ ચૂકવાવાળી, નવ મૂકે નળ તે ટાળી;
 માત પિતા જે છે તારાં, તે તો રેતાં હશે ચોધારાં.
 હું પીયરથી આવ્યો સતી, ત્યાં શું છે નૈપથપતી;
 હા નળની થઈછે શોધ, મને દીધોછે પ્રતિબોધ.
 નિશ્ચે છે નળરાય પ્રગટ, છે વાણી માંહે કપટ;
 છોડને મેં ત્યાં જઈ આવ્યાં, છતે ખાપે થયાં નખાપાં.
 પછે રાજમાતા એમ પૂછે, રૂપિ તારે ને તેને શું છે;
 એતું કોય ન જાણે તેજ, એ તો છે તમારી ભાણેજ.
 એ તો ભીમકરાજ-કુમારી, દમયંતી નળની નારી;
 એ વાત કેમ નીપજી, ભરથારે એને કેમ તજી.
 ખાઈ દમયંતી તું ખરી?, હા થઈ રહિછું કિંકરી;
 ત્યારે માશી ધરણી ઢળી, સભા સહુકો થઈ વ્યાકુળી.
 થઈ રહ્યો ત્યાં હાહાકાર, સુદેવ કહે ધિક્કાર;
 ઓળખી નહિ શું સૂરતી, ઓશિયાળિ મંદિરંદ રા.

વળણુ.

ધિક્કાર કહે સુદેવજી, ઓગળિ નહિ સુંદરિ સતી;
રાજકુંવર લાજ્યો ધણું, ગાઢ શેષ ઇંદુમતી રે.

કડવું ૪૯ મું. રાગ ગોડી.

કાયા કુસુમ રૂપે કિંકરીને, દેખિ દાઘો સુદેવ;
અન્નણ્યાં શયને ધહાં રહ્યાં, થઈ દાસી કીધી સેવ.
અન્યોઅન્યે વાત પુછી ને, રૂઢ્યે પામ્યાં શોક;
રાજમાતા સુખાહુને, સુદેવે દીધો દોષ.
માશી મૂર્છા પામિયાં રે, હવો હાહાકાર.
દમયંતીપર દાસત્વ ભોગવ્યું, પ્રીત્યો નહિ પરિવાર.
રાજમાતા લાજ પામતાં, આવ્યાં દમયંતિ પાસ;
દિકરી દુઃખે દિવસ નીર્ગમ્યા, વરત્યાં થયને દાસ.
અધર્મ આળ ચડાવિયાં ને, ઓછું આપ્યું અન્ન;
ભોજન પેટ ભરી પામ્યાં નહિ, વસ્તુ લેખે વન.
છબિલિછાતું કહેવું હતું મુજને, પ્રગટ થયું હતું નેટ;
પરઆધિન થઈ પંડ પીડિયો, પરવશ ભરિયું પેટ.
તું રત્ન મારી દીકરી રે, ગણિ દીકરીને સમાન,
વૈદર્ભ વિપત વેડી ધણી તે, ખોયું વપુતું વાન.
ખેહેની તું થઈ રહિ બાપડી, તેણે દુખે મને બાળિ;
દુર્ભળ દરિદ્ર જણાવિયું, પાસે નહિ વાલનિ વાળિ.
સુવાને કાળે સાથરો રે, વસ્ત્ર પેહેરવા નહું;
શીતળ જળ નહિ દીકરી રે, નહિ નેહરી ને નાહું.
દાધું કલેવર માહરૂં રે, ચીરીને કાપલા કાહું;
પ્રલપ્તલી મારિ દીકરી રે, જમિ અન્ન દીધું ટાહું.
હવે છવીને હું શું કરૂં રે, વીખ બાઈને પોહું;
થઈગોઝારી ખેહેન આગળે રે, શું દેખાહું મોહું.
ઇંદુમતિ મુખ સંતાડતી રે, હું તો છેક થઈ છોડારી;
હું ભૂંડિ ભવોભવ વારતા રે, ચડાવિ હારનિ ચોરી.
લાજસાગરમાં બૂડિયો રે, મશિયાઈ જે સુખાહું;
અન અન આપી હો ૩ અપગધ રૂપિયો ૨

નહિ વિસરે 'અવસ્થા રાનની,	હો ગુરુ રે;
ક્યાં દેખું જાત્ય તમ જનમાનની,	હો ગુરુ રે.
પ્રભુ વિના પિયર મને દમે,	હો ગુરુ રે;
નળ વિના મને નહિ ગમે,	હો ગુરુ રે.
શ્વાસ ભર્યો સુદેવ સંચર્યો,	હો શુભ રાય રે;
વધામણી વધામણી ઉચર્યો,	હો શુભ રાય રે.
સભા સરવે વિસ્મય હવી,	હો શુભ રાય રે;
જાણે પ્રગટ્યો નૈષધપતિ રવી,	હો શુભ રાય રે.
હરખ ભર્યો ભિમક પુછે ફરી,	હો શુભ રાય રે;
ઓ આવિ તમારી દિકરી,	હો શુભ રાય રે.
આલ્યો ભિમક કુંવરીભણી,	હો શુભ રાય રે;
વજ્રાવતિ હરખે મન ધણી,	હો શુભ રાય રે.
ધાયાં ભાઇ ભોજાઇ લાજ વિસરી,	હો શુભ રાય રે;
હરખે જાંઝર પડે નીસરી,	હો શુભ રાય રે.
ઘેલિ સાહેલિ મળવા ધશી,	હો શુભ રાય રે;
શિર ઊઘાડાં અંબર જાય ખશી,	હો શુભ રાય રે.
વાયે કેશ થાય મોકળા,	હો શુભ રાય રે;
છુટે અંબર કટિમેખળા,	હો શુભ રાય રે.
આવિ પિયર પ્રજા શોહામણી,	હો શુભ રાય રે;
દિઠિ દમયંતિ દુઃખ દામણી,	હો શુભ રાય રે.
ભુજ ભરિ પિયરિયાં મળે,	હો શુભ રાય રે;
જુએ મુખ માતા આંસુ ગળે,	હો શુભ રાય રે.
મારિ પુત્રિ આવી કાં દુખળી,	હો શુભ રાય રે;
શું પ્રીત પ્રભુ નળની ટળી,	હો શુભ રાય રે.
આંસુ લોહિ મંદિર તેડિ આવ્યાં,	હો શુભ રાય રે;
માર્ગ વેષનાં વસ્ત્ર મુકાવ્યાં,	હો શુભ રાય રે.

વળણ.

મુક્યો વેષ ઉતારિ વારણાં,	બાળક મૂક્યાં ખોળે;
આ ! જે બાળ્યાં	જે વર્ષે મળ્યાં તે.

કડવું ૫૧ મું. રાગ આશાવરી.

વૈશંપાયન વાણી વદે.
 વહદશ્વ કહેછે યુધિષ્ઠિરને,
 સાથે ભાઈ ને ભોળાઈ મળિયાં,
 દમયંતીને નાથ વીના,
 કુટુંબ સરવે પૂછે પ્રેમે,
 ઘટે તેવો કહ્યો સમાચાર,
 ફરી નળની શોધ મંડાવી,
 પ્રભુ પખે દમયંતી તે,
 અભૂણું અન્ન અશન કરે ને,
 આભૂષણ રહિત અંગ અપ્પણાતું,
 નીચમ રાખે નાના વિધના,
 પતિવ્રતા પિયુને ભજેછે,
 નામ તે નળનું ધ્યાન તે નળનું,
 દુઃખે જાય દિવસ ને રચણી,
 પરદેશી વિપ્રને શોધિ નિત્યે,
 વૈદરભી જાણે વાડવ વેષે,
 એવે આવી રતુ વરણાની,
 ગાળે મેહ ઉઘડકે દેહ,
 વિનતા હીંડે વાડી માંહે,
 સુગંધ સંધાતે બિંદુ શીતળ,
 કોકીલા બપૈયા બોલે,
 વિરહિણી તે વીજળી જાણે,
 વર્ષાકાળે વિજેગ પીડે,
 વૈદર્ભિને વરણાકાળ વીત્યો,
 આકાશ અંગિયા અંકુજ દિધ્યાં,
 પતિવિજેગ પિડેછે પાપી,
 દુખે દિવસ નાંખે દમયંતી,
 ત્રણ સંવત્સરની અવધ્ય પહોતી.

શુભ જનમેજય ભૂપાળ રે;
 મળિયાં બન્યો બાળ રે.
 મળ્યાં માત ને તાત રે;
 અંતરમાંહિ અશાત રે.
 શી શી વારતા વીતી રે;
 સતિયે અથઘતિ રે.
 ભીમકે મોકલ્યા દાસ રે;
 પાળવા લાગી સંન્યાસ રે.
 અવની ઉપર શયન રે;
 કાળજી વીના નયન રે.
 જિય આખડી પાળે રે;
 અન્ય પુરૂષ નવ ભાળે રે.
 સખિ શું નળની વાત રે;
 નયણે વરસે વરસાત રે.
 આપે એક આમાન રે;
 આવિ મળે રાજન રે.
 વૈદર્ભિ વિરહ વધારણ રે;
 સખિ આપે હૃદયધારણ રે.
 ક્રુમ લતાને તળે રે;
 ગોરી ઉપર ગળે રે.
 તે શબ્દ ભેદે અંગ રે;
 ભેદે રૂઢ્યા સંગ રે.
 માનનિને મન ભાલો રે;
 આવ્યો શત્રુ શિયાળો રે.
 નિર્મળ ઈંદુ શરદે રે;
 સતિ રહેછે સત્ય બરદે રે.
 એક વરસ ગયું વહી રે;
 નાથજી આવ્યા હિ રે

સુદેવને તેડી સ્તુતિ કીધી,
 નૈષધનાથને કાણુ મેળવે,
 જન્મતણા છો તમે હિતસ્વી,
 ન જોઈએ કલ્યાણિ વારતા,
 ધીરજ આપી ચાલ્યો બ્રાહ્મણ,
 દમયંતીયે શીખવ્યું તેમ,
 રથે બેશીને ફરે મુનીવર,
 જ્યાં ગામ આવે ત્યાં કળા પાડિને,
 દોઢ માસ ગયો અટન કરતાં,
 સખામાં જઈ તે ટેલ નાંખી,
 અલ્પ વસ્તુની પ્રાપ્તી થઈ,
 ધર્મ ધુરંધર ધિક્ક છે તુજને,
 રંકે રતનું જલ ન થાય,
 વિલપેછે વસ્તુ વહોરતિયા,
 કુળ લજ્જતણુ કરમી માણસ,
 ચતુર નર વિચારી જોજો,
 સખા સર્વે વિસ્મય પામી,
 ઉત્તર તો સૂજો નહિ કાઢને,
 સુદેવ ગયો હયશાળા પાસે.
 મહેલાનાં કહાવેલાં વચન સાંભળી,
 કદુપ કાયા ને કાંબળો ઓઢ્યો,
 પ્રગટ ઘાટે ખુંખારી બોલ્યો,
 કારમુ સરખું કપોળ ચઢાવે,
 નાસિકાયે ભરે સરકકા,
 મર્મ વચન કલાં તે બ્રાહ્મણ,
 વસ્તુને વિપલ્લતો વહોરતિયો,
 વહોર્યું હતું કાંઈ રત્ન જાણીને,
 સલ્ય રહિત માટે તજ્યું છે,
 તે મિત્રને શું કરિયે જોને,
 સ્નેહી : , મરી નાં વે

નયણુ આંસુ ઢાળી રે;
 હો ગુરુ તમટાળી રે.
 કારમું નથી કરવું રે;
 ઘટે શોષવા નિસરવું રે.
 વેપ નાનાવિધ ધરતો રે;
 હીડે ટેલને કરતો રે.
 સેવક સેવા કરે રે;
 વેપ ટેલિયાતો ધરે રે.
 આલ્યો અયોધ્યામાંય રે;
 જ્યાં બેઠો રૂપર્ણુ રાય રે.
 પરિત્યાગ તેહનો કીધો રે;
 ફરિ તપાસ નવ લીધો રે.
 જલ નિમડી નેટ રે;
 તું ભરે પરધેર પેટ રે.
 કીર્તિ કીધી નાંખી રે;
 ટેલ સુદેવે નાંખી રે.
 ટેલ દિસે મરમાળી રે;
 સર્વે રહ્યાછે બાળી રે.
 ટેલ નાંખી તે દાર રે;
 બાહુક નીસર્યો બહાર રે.
 કરમાહે છે ખરેરો રે;
 તીખો ને તરેરો રે.
 દુંકડા કર નચાવે રે;
 નયણુને મચમચાવે રે.
 નીસર્યો છે મેહેણું દેવા રે;
 કરતો હશે પરધેર સેવા રે.
 કાચ થઈ નીમડિયું રે;
 નથી છૂટી પડિયું રે.
 મન વિના મળવું ઠાહું
 પણ પેટ પોતા વહ

વાંક નહીં વહોરતિયા કેરો,
 વસ્તુ વિપલ્ય પામતી હશે તે,
 ગૂઢ વચન કહિને ઘોડારમાં,
 સુદેવ તો સાંસામાં પડિયો,
 એ બોલિ તો નૈષધનાથતણી છે,
 નળ ભૂપ કરિને કેમ માનિયે,
 ઉદર ભરણુ કોય રીસનું જાણું,
 પાડોશીને પૂછી કાઢ્યું,
 લોકે કહ્યું રાજાએ રાખ્યો,
 છે પવિત્ર નૈવેદ્ય પાળે,
 એવું સાંભળી સુદેવ ચાલ્યો,
 દમયંતી આનંદજ પામી,
 શામાયે સમાચાર પૂછ્યા,
 સુદેવ કહે મેં શ્રમ બહુ કીધો,
 દેશ વિદેશ ગામ ઉપગામે,
 અટન કરતાં અયોધ્યામાં,
 સભા ન સમજી રતુપરણની,
 એક બિહામણો ઘોડારમાંથી,
 સરખ જોઈને હું બિહિતોછું,
 નાહો આવ્યોછું ફરિ ફરિ જોતો,
 ભૂત પિશાચ કે યમનો કિંકર,
 અયોધ્યામાં રોતાં રાખ્યા,
 તેણે ટેહલનો ઉત્તર દીધો,
 વસ્ત્ર ખોટી થઈને નીમડી,
 પ્રીયાજનને પેટજ વહાણું,
 બેઠને મુખ દુઃખ સરખું હશે,
 એ બોલી તે બાહુકિયાની,

રહ્યો હશે નિજ ધર્મે રે;
 પોતે પોતાને કર્મે રે.
 બાહુક જાઈને બેઠો રે;
 પ્રાણ વિચારમાં પેઠો રે.
 એ હારદ અનાહૂત રે;
 રૂપે ખીજે ભૂત રે.
 ફરિ ન જાય બોલાવ્યો રે;
 ત્રણ સંવત્સર થયાં આવ્યો રે.
 અશ્વવિદ્યા કાંઈ જાણે રે;
 વિજ્ઞેગનું દુષ્ણ આવ્યો રે.
 આવ્યો વૈદર્ભ દેશ રે;
 પૂજ્યો વિપ્ર વિશેષ રે.
 કહિ સ્વામીનિ સંભાળ રે;
 જજ્યો નહી ભૂપાળ રે.
 શોધી અવની બાધી રે;
 શુદ્ધ કાંઈક લાધી રે.
 રહ્યા મસ્તક ડોલી રે;
 બાહુક નીકળ્યો બોલી રે.
 સ્વપનમાં ખીહાવે રે;
 રખે ખુંઠે આવે રે.
 પ્રેત અથવા રાહુ રે;
 બાળકને તે હાલ રે.
 કે સ્વાદંત્રીનો વાંક રે;
 શું કરે વહોરતિયો રાંક રે.
 તેનો સંગ તે માહો રે;
 એમ કહિને ઘોડારમાં નાહો રે.
 બુઝ્યો વિચારી બાધ રે;

વળણ.

મરાયું રૂઢય રાણીતણું, આંસૂ મૂક્યારેડી;
બાહુક ન હોયે એ નૈવધપતિ, તેને સુદેવ લાવો તેડી રે.

કડવું પર મું. રાગ સોરઠી.

આંસુ ભરતી ભામતી રે,	કરે વાણીનો વિચાર;
એ ન હોય બાહુકના બેલડા રે,	એતો વિરસેનકુમાર, ગુરૂ;
એ તો જીવન પ્રાણુઆધાર,	ગુરૂ;
ફરિ લેજો સમાચાર,	ગુરૂ.
બ્રાંત પડેછે રૂપની રે,	પ્રગટયાં મારાં પાપ;
રૂપ ખોયું કહીં રાયજી,	કોણે દીધો દિસેછે શાપ, ગુરૂ;
મારા બય તનના તાપ,	ગુરૂ;
તમ વડે થાય મેળાપ,	ગુરૂ.
અશ્વરક્ષકનો નહિ આશરો રે,	જાણે અંતરની વાત;
બોલે બોલ જે મારવો,	નોહે ઘોડારિયાની ધાત, ગુરૂ;
હુંતો જાણું બોલ્યાની જાત,	ગુરૂ;
એ તો પુરૂષરજના બ્રાત,	ગુરૂ.
પુનરપિ જાઓ તેડવારે,	જીવન વસેછે જ્યાંય;
પરિક્ષા પુણ્યશ્લોકની,	એક દહાડે આવે ઇયાંય, ગુરૂ;
જાઓ અયોધ્યામાંય,	ગુરૂ;
બેશી રહ્યાછો કાંય,	ગુરૂ.
જમ કહો રૂપણને રે,	તજિ દમયંતિ નગરાજ;
ફરી સ્વયંવર માંગિયો,	એના લક્ષ્મીનો દહાડો આજ, ગુરૂ;
એ વાતે નથિ લાજ,	ગુરૂ;
જ્યમ ત્યમ કીજે કાજ,	ગુરૂ.
કપટે લખી કંકાતરી રે,	રૂપણને નિમંત્રણ;
સુદેવ તેડી આવજો,	જોઈએ બાહુકનું આચરણ, ગુરૂ;
એનું કેવું છે અંતઃકરણ,	ગુરૂ;

વળણ.

આચરણ અશ્વપાળકતાણું, ધહાં આબ્યે ઝાળખાય;
પત્ર લેધ પરપંચનું, સુદેવ આબ્યો અયોધ્યામાંય રે.

કડવું ૫૩ મું. રાગ સામેરી.

સુદેવ સભામાં આવિયો, ન્યાં બેઠો રતુપર્ણ;
કરમાં આપી કંકાતરી, ઊપર લખ્યું નિમંત્રણ.
પ્રાતસમે પત્ર કરમાં લીધું, કીધું અવલોકન;
સ્વસ્તિ શ્રીપુરી અયોધ્યા, રતુપર્ણ રાય પાવન.
વૈદર્ભદેશથિ લિખિતં ભીમક, નળે દમયંતિ પરહરી;
એને દેવનું વરદાન છે, માટે સ્વયંવર માંજો ફરી.
પૃથવીના સહ ક્ષત્રિ આવશે, તમો આવજો ખપ કરી;
સૂર્યવંશીને નિશ્ચે વરવું, કુંવરિયે ઇચ્છા ધરી.
ભૂપતિ તો આનંદ ભર્યો, પછે સભામાંહે એમ ભાષે;
વેદ વાયક દમયંતિ ભાષ્યો, નહિ વરે મુજ પાષે.
અધર ડસે ને કર ઘસે, વિપ્ર ઉપર આંખ્યો કહાડે;
નાંતરિયો નિરમાલ્ય દિસેછે, આબ્યો લગ્નને દહાડે.
સુદેવ કહે હું શું કરું, વેગળું તમારું ગામ;
શત દામ થાતાં આવવું, કંકાતરીનું કામ.
ધાધ ગયા હશે સર્વે રાજ, પ્રથમ રૂપના પલકા;
રતુપર્ણ આસને બેસે ઉઠે, થાય પરણવાના સળકા.
ગર્હ દમયંતી હાથમાંથી, કંકાતરી આવી મોડી;
એક રાતનો આંતરો હોત તો, જાત જોમ તેમ દોડી.
ત્રાહ ત્રાહ બોલે મસ્તક ડોલે, નીસાસા મૂકે ઉંડા;
વૈદરભી વરતાં વેર વાળ્યું, અરે આજ્ઞાણ ભુંડા.
શું કરું કેમ હાથ લાગે, વિચાર સંશયમાં પડિયો;
એકે વાતે ઉપાય ન સૂજે, દૂર દેશ બહુ નડિયો.
સાંઘ્ય તો સંપડાવી નહીં, નહિ પવનવેગી ઘોડા;
કંસાર દમયંતીના કરનો, ન જમ્યો ભુંડા મહોડા.
સભામાંહે બેઠો થઈને, પ્રધાન બોલ્યો વચન;

રૂપર્ણ આનંદ પામિયો,
લાબ્ય તેડી બાહુકિયાને,
સાસે ભરાયો સેવક ધાયો,
ઉઠો ભાધ ભૂપ તેડેછે,
ચાહ્યો બાહુક આગુક ઝાલી,
આબ્યો નીચી નજરે નિરખતો,
સભા સરવે હાસ કરંતી,
રૂપરણ બેઠ્યો માન દેઈ,
ધણે દિવસે કામ આબ્યું છે,
તમો પરણાવો દમયંતીને,
સમુદ્ર સેવ્યો રત્ન આપે,
આજ ત્રિદર્ભ લેઈ જાઓ મુજને,
બાહુક વળતો બોલીયો રે,
અભિયા પરણશે દમયંતીને,
હંસ કન્યા કેમજ કરશે,
નિર્લજ સાથે નીસરું તો,
છત્રપતી છોરો ન થઈએ,
કેમ વરશે વર છત્રતાં,
પુણ્યશ્લોકની પ્રેમદા રે,
તમો વિષયીને લજ્જા શાની,
રાય કહે હો હયપતી,
મારે તો સર્વથ ગયું રે,
બાહુક કહે તું સાંભળ્ય રાજ,
અંતર નહિ સ્વામી સેવકનો,
હાસ્ય કરીને રાજ કહેછે,
ભાવ્ય ભળશે તેને કન્યા મળશે,
દુર્મળ ઘોડા ચારે જોડ્યા,
શણગાર સજવા સદતમાં,
રાણી કહે રૂપર્ણને,

મોકલિયો સેવક;
જાયછે વર્યાની તક.
અશ્વપાળકને પાસ;
ગ્રેહે પરોણો ને રાશ.
મૂખેથી બડબડ કરતો;
નાકે સરકકા ભરતો.
આ રત્ન રથ ખેડણ;
આવો દુખ ફેડણ.
રાખો અમારી લાજ;
ત્રિદર્ભ જનું આજ.
રાખ્યા એવું જાણી;
ગ્રહું દમયંતીને પાણી.
ફૂલાવીને નાસા;
અરે પાપણી આશા.
વાયસશું સંકેત;
અમો થાઉં ફજેત.
પરપત્નીશું તલખાં;
એ મિથ્યા મારો વલખાં.
ભીમકની કુમારી;
ચાય ફજેતી મારી.
મારિ વતી હયને હાંકો;
તમો જ્યારે મને નાકો.
જ્યાં હશે સ્વયંવર;
આપણુ બે જાણુ વર.
તમો વર પરથમ;
ત્યાં જઈએ જ્યમ ત્યમ.
કીધો રથ સાવધાન;
પછે સંચર્યો રાજન.
પરસ્ત્રીપર શો પ્રેમ;

સૂરજવંશતણી એ શોભા,
 રીસ ચડી રતુપર્ણને,
 અમો ભમર કોટિ કુસુમ સેવું,
 વિજળી સરખી લાવું દમયંતી,
 એમ કહી સભામાંહે આવ્યા,
 રીસ કરી કહું બાહુક્રિયાને,
 કાન લૂલા ચરણ રાંટા,
 અસ્થિ નીકળ્યાં ત્વચા ગાઠી,
 ચારે તોહે ચાલવાના,
 ખુંધા ને ખોડે ભર્યા,
 રતુપરણુ જોઈ શીશ ધુણીને,
 એ શું જોડિ કુરૂપ જોડી છે,
 પવનવેગી પાણીપંથા,
 એવા ઘોડા મૂકીને કાં,
 બાહુક કહે ચેષ્ટા શી માંડી,
 જો પુષ્ટ હયને જોડશે તો,
 એ અશ્વ રાખો રથને હાંકો,
 રાશ પરોણો પછાડિયો ને,
 આટલિ વારલગી લાજ રાખી,
 તું આગળથિ ચડી ક્રમ બેઠો,
 રતુપર્ણ હેઠો જીતયો,
 જળ ભૂપ પાસે ને બાહુક નાસે,
 રતુપર્ણ પ્રણિપત્ય કીધી,
 ઉપકારીજન અપરાધ મારો,
 બાહુક કહે હું રાશ જાણું,
 તને હરખ પરણ્યા તણો,
 સામસામાં ચક્ર ધરીને,
 બાહુકે બળમાં એડી મારી,
 મુગટ અશિયો રાચજનો,

તમથી નંખી હોમ;
 પછે ધણિયાણીને ધોય.
 ચલાવીને ચાલ;
 કરે સોડ્યતું સાંલ.
 દુંદુભિ રહિયાં ગાજ;
 કાં દુર્બળ જોડ્યા વાજ.
 બગાધયો ગણગણ;
 ભયાનક હણહણ.
 આગળ નીચા પાછળ ઉંચા;
 એ કરડકણા એ બૂચા.
 બોલ્યો વળતી ખીજ;
 જોડ ધણી છે ખીજ.
 શત જોજન હોંડે ઠેં;
 જોડ્યા દૈવની વેઠ.
 શું જાણે અશ્વનિ જાત;
 હું નહિ આવું તમ સાથ.
 ચડિ બેઠો ભૂપાળ;
 બાહુકને ચડિયો કાળ.
 બોલ્યો નહિ મા મુંચ;
 હુંપે તું શું ઉંચ.
 વિવિધ વીનતી કરતો;
 રથ પુંઠે તે કરતો.
 હયપતિ હઠને મૂકો;
 હું બેઠો તે ચૂક્યો.
 પણ બેશિયે બંને જોડે;
 તમ હુંએ ભર્યોધું કોડે.
 સાથે રથમાં ચડિયા;
 અશ્વ ઢળીને પડિયા.
 માન્ય શુકન ત્યાં હૂવા;

અન તેવા અશ્વે નિબંધ,
 રાય કહેરે લોક માંમળશે,
 સુદેવને રથમાં બેસાવો,
 શેરિયે શેરિયે જન જોવા,
 દુર્ભળ ઘોડા દરિદ્ર આહ્વાણ,
 વૈદર્ભ વરવા રાય પધાર્યો,
 હાંકે તો હીંકે પાછા પાછા,
 તાણી હીંકે ધરભણી ને,
 પીઠ ઉપર પડે પરેણા,
 પોળે પગે રહે ઉભા,
 રાય કહે હો હયપતિ,
 બાહુક કહે બરાબર ચિંતા,
 ધણે દોહલે ગામ મૂકયું,
 પુણ્યલોકે હેઠાં ઉતરીને,
 અશ્વમંત્ર ભણિયો ભૂપતિ,
 અશ્વ ચારે ઊડિયા તે,
 અવનીયે અડકે નહી,
 ડોટ મુકી ખેડે બાહુક.
 માંહો માંહી બેઠા વળગી,
 રાય ત્રિમસે વરે એ કન્ય,
 કાંઠક કામણુ જાણે કુળડો,
 ત્રણ કાડીના ટકુઆ,
 હશી રાયજી બોલિયા,
 તમ પ્રતાપે દમયંતીશું.
 વાજવિદ્યા વાસવની આ,
 નહાની વાત ન હોય જો,
 ઐરાવત ને ઉચિશ્રવા રે,
 તમારે હાંકે હવડાં થાશે,
 વળી વખાણુ ભાગ્ય પોતાનું,
 બેઠે ખીજ ખીજ;
 એ વિના ગાળ ઘો ખીજ.
 રાય ચડાવે ડોળા;
 ઉભાં લોકનાં ડોળાં.
 જોગ સારથી જોડો;
 ભલો ભજ્યો વધોડો.
 ધુંસરિ કાઢી નાંખે;
 ઉભા રહે વણુ રાખ્યે
 કરડવા પાછા ફરે;
 વારવાર મળ મૂત્ર કરે,
 નથી વાત એકે સરવી;
 મારે કન્યા વરવી.
 વિચાર વર્યાના મૂક્યા;
 કાન અશ્વના કુંડ્યા
 ધરિ વસવતું ધ્યાન;
 જર્ષ રહ્યા અશમાન.
 રથ અંતરીક્ષે જાય;
 જોજો પડતા રાય.
 ભૂપતિ ને આહ્વાણ;
 વરવામાં વશિકરણ.
 એના ગૂણ રસાળા;
 એણે કિધા પાંખાળા.
 થાપડિ સારથિ-કંધ;
 મારે થશે સંબંધ.
 તુજ કને પરિપૂર્ણ;
 કરે હયમંત્રનું સ્મરણ.
 હાર્યો ગરડતો વેગ;
 વૈદર્ભ ભેગાભેગ.
 ભૂપતિ કાઢે ઘેલાં;

ભિમકચુતાનો હસ્તમેળાપક,
 બાહુકે કહે વિલંબ શો છે,
 ચાટ ઓસરે વાત કરતાં,
 રાય વિધાને વખાણે,
 તાણ્યા ન રહે તરેહ કરતાં
 એક નંખરે વળગિ રહ્યો,
 હાંહાં કરતામાં હય હીંડ્યા,
 તવ બાહુકે રથ રાખિયો,
 રાજ વળતી બોલિયો,
 દમયંતીના નામ ઉપરથી.
 જ લેઈ આવે તો તને આપું,
 બાહુકે કહે દમયંતી ઉપર,
 રાય મોટો દાનેશ્વરી બોલ્યો,
 પરણ્યા જઈહું દમયંતી ને,
 એવું કહીને રથ ખેડ્યો,
 રંક હોય તો સઘ લે,
 હયપતિ તમમાં વિધા મોટી,
 તમ પ્રતાપે છે મુજમાંહે,
 ગણિત શાસ્ત્રને હું જાણુંહું,
 એટલે ખેડાંતો વૃક્ષ આવ્યો,
 રાજપ્રત્યે બોલ્યો બાહુકે,
 આ ખેડાની જમણી ગળે,
 રાયે વિચારીને કહું,
 બાહુકે જઈને વૃક્ષ હેઠો,
 પછે બાહુકે ગણી નેયાં,
 કેટલે એ વિધા દેખીને,
 ફરીને આવ્યો રથ પાસે,
 ભૂપ કહે જો મન મળે તો,
 માંગમાંહે મંત્ર આપ્યાં,

ને થાશે હયપતી:
 ને પ્રબળ તારી રતી.
 ઉડતા ચાલે અશ્વ;
 ન જાણે મંત્રનું રહસ્ય.
 દે દોટ ઉપર દોટ;
 રાયનો પામરીનો નોટો.
 ગયા એક નેજન;
 કહે લેઈ આવો રાજન.
 મનમાં એમ વિચારી;
 પામરી નાંખું ઉતારી.
 બાહુકે બન્યો નેડ;
 પુજ સરખા વાંદ કોડ.
 બાહુકે જાયકે તું થા;
 લેઈ પામરીના ચુંથા.
 મનમાં રાય વિમાસે;
 પણ મોટા ક્યમ લે પાસે.
 ગુણે વાળિયો છેડ;
 વિદ્યા અનૂપમ એક.
 કહો તો દેખાંડું કરી;
 બન્યો પજા ઉતરી.
 ગર્વ વચન કાં આવડાં;
 કેટલાં છે પાંદડાં.
 ત્રણ સહસ્ર શન ને ત્રણ;
 ગળ તે પાડી ધરણ.
 ઉતર્યાં તંતે તંત;
 નળનું હરખ્યું ચંત.
 કહું રાય તમને ધન્ય;
 વિદ્યા લિને અન્યો અન્ય.
 ને મન ગયાંછે મળી;

કુટ્યાં એટલાં પત્ર ઉતર્યા,
 બીજી વિધાના પ્રતાપથી,
 પાડાનું ચર્મ પહેરિયું ને,
 હુંકા ચરણ ને શામ વરણ,
 કરમાં કાતી આંખ્ય રાતી,
 ભર્યો રીસે શગડી શીશે,
 નિસરી નારો ભયે ત્રાડો,
 લપડાક મારી શગડી પાડી,
 વિજળી સરખું ખડગ કાઢ્યું,
 મન બ્રહ્મ કીધું કપ દીધું,
 રગદોળ્યો રેણુની માંહે,
 આંખ તરડે દંતે કરડે,
 ઉઠે અડવડે અવની પડે,
 આહુકના હસ્ત કળીનાં અસ્ત,
 રૂદન કરતો ને લોચન ભરતો,
 પુણ્યપલોકજી ઉગારિયે,
 અરે અધર્મનાં મૂળાડિયાં,
 અમતે તેં રોવરાવિયાં,
 અરે પાપી ધર્મ ઉછેદન,
 વિયોગદાતા છેદન શાતા,
 અવગુણ એવા કરાવી સેવા,
 વહે દીનવાણી મૃત્યુ બાણી,
 મહારાજ વળતી મારજો,
 નળ કહે અવગુણબાજન તેં,
 સ્વામી યે ગુણ મોટા મુજમાં,
 નળ કહે ગુણ અવગુણ તું,
 સ્વામી પ્રથમ અવગુણ વરણતું,
 જ્યાં હું ગયો ત્યાં ધર્મ નહીં,
 દંભી લોભી ને લજ્જતા,

ગણિત સંખ્યા મળી;
 દેહમાંથિ નિકળ્યો કળી.
 ઉંટતણા ઉપરણા;
 છે કેશ તે પંચવરણા.
 મુખે રૂધિરના ઓઢરાળા;
 ઉઠે અગ્નિ જ્વાળા.
 ધાયો નળ નરેશ;
 બ્રહ્મા કળીના કેશ.
 ન જાય છવતો પાપી;
 રહ્યો દેહમાં વ્યાપી.
 કેમ પજો હતો પુંડે;
 માર્યો ખડગની મુંડે.
 અકળાયો અલેખે;
 રતુપરણ નવ દેખે.
 કળિયુગ પાયે લાગે;
 ન મારિયે મુજને વાગે.
 છવતો તને કેમ મૂકું;
 નથિ નેત્રનું નીર સૂક્યું;
 વિશ્વ-વેદનાકારી;
 તેંજ તજવી નારી.
 પારકે મંદીર;
 નેત્રે ભરતો નીર.
 ગુણ અવગુણ યે જોઈ;
 સૃષ્ટી સર્વ વગોઈ.
 અવગુણના છેદન;
 ખેલિતું કર વરણન.
 મારું જે આચરણ;
 ને બ્રહ્મ ચારે વર્ણ.
 આજ્ઞાણને કરૂં બ્રહ્મ;

અનાયાર ને અપરાધ બહુ,
 સિદ્ધ હોય સંન્યાસિ શીળિયો,
 મરજનદા લાજને મુકાવું,
 જપ તપ તીરથ ને જાત્રા,
 દ્વંસ કરું હું ધ્યાનમાં,
 અભક્ષાભક્ષ અસ્પર્શસ્પર્શ,
 સ્વજન વૈર ને પરશું મૈત્રી,
 વૈષ્ણવતા ફેડી વિપય સ્થાપું,
 માત પિતાને પુત્ર ઉવેજે,
 ક્રીડા કામે આઠે જામે,
 વિખવાદ કરતાં જન્મ જાય,
 લંપટ નિર્લજ થઈ અતી,
 હેલામાં અહન્યર્થ મુકાવું,
 પાખંડિ લાંઠ સુખે જીવે,
 હું વ્યાપું ત્યાં હરિ હર નહીં,
 જ્ઞાન ગોષ્ઠિ કથા નહીં,
 સ્વામીદ્રોહી, ને મિત્રદ્રોહી,
 વચનદ્રોહી ને અહનદ્રોહી,
 પ્રજા ખોટી રાજ લોભી,
 વ્યભિચારણી દ્રોહ કારણી,
 ભરથાર પેહેલી કરે ભોજન,
 થાકે નહીં તે વાદ કરતાં,
 ક્રોધમુખી ને ચોરટી,
 સાચી વાત મળે નહીં ને,
 થોડાખોલી સાધમુખી તે,
 પુછ્યો ઉત્તર આપે નહીં ને,
 અભડાવે રસોઈ અન્ન ચાખે,
 કળિ કહેછે મારે પ્રતાપે,
 પંડિત દુખિયા ને મૂરખ સુખિયા,
 અસાધ્ય સુખે અન્ન પામે.

અનંત આભડછેટ;
 બ્રહ્મ કરું હું નેટ.
 ઉમારંગ મંડાવું;
 દાન દયા છંડાવું.
 તાપસને ડોલાવું.
 અસત્ય વાક્ય ખોલાવું.
 હોય નીચ સંગત્ય;
 એવી મારી મત્ય.
 દેખે શામામાં સાર;
 સ્ત્રીમાં તદ્દકાર.
 ગાય ગોરીના ગુણગ્રામ;
 જપે નારીનું નામ.
 જતિ પડે મોહમાંજ;
 એવું માઈ રાજ.
 નહિ દેવ દેવસ્થળ;
 એવું માઈ બળ.
 ગુરૂદ્રોહી નર ધણા;
 એ સઉ ગુણ આપણા.
 નિરંકુશ લંપટ નાર;
 ભમતી હીંડે બહાર.
 સૂએ સ્વામી પેહેલી;
 વઢકણી મન મેલી.
 લોભણી ને લડતી;
 આઠે પહોર બડબડતી.
 સુતો સ્વામીને વેચે.
 ખોલે પેચે પેચે.
 જણાય પરમ પવિત્ર;
 એવાં સ્ત્રીનાં ચરિત્ર.
 ભોગી રોગે ભરિયા;
 સાધ ધન્ય નિ. નિ.

દાતાર ત્યાં ધન નહીં,-
 ખાનાર ત્યાં અન્ન નહીં,
 રૂપ હોય ત્યાં ગુણ નહીં,
 શાશ્વત અવગુણ વરણતું,
 શિષ્યની સેવા ગુર કરે,
 સ્ત્રીની સેવા કરે સ્વામી,
 છગ છગમેઃ આધક અધિકારી,
 અન્ન વિક્રય હય વિક્રય,
 પરપત્ની સંગ ને પરનિદા,
 ઉપવિત અન્ન સીમંત અન્ન,
 કન્યાવિક્રય ભૂમી વિક્રય,
 સન્ન લે ને ગોદાન લે,
 વાટ પડાવે વિશ્વાસ-ધાતી,
 પંચ દેવનું પૂજન તણતે,
 વૈરાગી વિષયી ને જોગી તે ભોગી,
 વિષય સેવન કરે ને ગર્ભ ધરે,
 સુરભી દૂધ થોડું કરે ને,
 શોક રોગ વિજ્ઞેગ ઘેર ઘેર,
 કોનું રૂઢું દેખી નવ શકું,
 કળિ કહે નળરાયણ,
 વિશેષ કૃશ આંખળી જાણ્યા,
 હવે ન મૂકું અધરમી,
 અધર્મી અવની વિષે,
 તારો વધ જાણી મને,
 ભયને ધરતો રૂદન કરતો,
 પછે મુજને મારજો,
 કૃત ત્રેતા દ્વાપરે,
 તોય તેને હરિ હર અહ્યા,
 કળિ કહે મારા રાજ્યમાંહે,
 ને પ્રાણે તા ને

દાતાર નહીં ત્યાં ધન;
 ખાનાર નહીં ત્યાં અન્ન.
 ને ગુણ તહાં નહિ રૂપ;
 જે પ્રતાપ મારો અનૂપ.
 સાંધુ અસાધુનું ઉપચરણ;
 શુદ્રને સેવે બ્રાહ્મણ.
 અધઠિત કરે અન્યાય;
 કરે વિક્રય ગાય.
 અરીષ્ટા અપલક્ષણ;
 ક્રીયા અન્ન ભક્ષણ.
 કરે અકરાબ્યું કામ;
 ને જોજો બાપનું નામ.
 માંહોમાંહે વૈર સાધે;
 અસુરને આરાધે.
 ખોટા વણજ વેપારી;
 નવ વરસની નારી.
 કાળ પડે દુર્ભક્ષ;
 સદા ભરે જળ ચક્ષ.
 મારે કો સાથે નહિ સ્નેહ;
 છે અવગુણ મારા એહ.
 ચડી રાયને રીસ;
 હું છેહું તારું શીશ.
 આવડો તારો ઉન્માદ;
 સહ દેશે આશિર્વાદ.
 રાયને કહે કળી;
 જે ગુણ મારા સાંભળી.
 શત વર્ષ તાપસ તાપે;
 દર્શન કોય ન આપે.
 ધ્યાન ધરે વિશ્વાસે;
 આવિ મળે ખટ મ

એ ગુણ છે એક માહરો,
શત વાર દાન કરે ત્રણ યુગે,
ભાવે કલાવે મારા વારામાં,
પુન્ય કરે ને એકવારે,
નળ કહે જ નહિ હણું,
અનંત અવગુણ તાહરા તે,
મારા રાજ્યમાં તું નહીં,
કળિ કહે હું ક્યાં વસું,
જ્યાં જાઉં ત્યાં નામ તમારું,
નળ કહે ખેડાના કુમમાંહે,
જ્યાં કથા હોયે માહરી,
એવે સ્થાનક તું નહીં,
રાય ખેડો રથઉપર પણ,
હરખ પૂરણથી હય હાંક્યા,

હવે બિલો કહું વિસ્તરીઃ
એકવાર પામે ફરી.
ને હેતે નર નાર;
તો પામે શતવાર.
ઉપની મુજને માયા;
એ ગુણે દંકયા.
ને હોય જીવ્યાતું કામ;
વસવાતો આપો કામ.
તો ક્યાં રહું હું દાસ;
સદા તારો વાસ.
અથવા હરિ-કીર્તન;
તે લીધું સત્ય વચન.
રૂપર્ણ સમજ્યો નહીં;
પ્રેમ સરીતા વહી.

વહિતે આલ્યો પ્રેમરસ,
ભટપ્રેમાનેઃ એમ ભણે,
કહવું પડ મું.

દમયંતી કહે દાસીને,
છે વિપ્રતો વાયદો આજ,
દેહથી રૂપર્ણ આવશે,
ને હશે નળ મહારાજ,
અર્ધ્ય પહોતી આલ્યાનણી,
થયાં ત્રણ વર્ષ વનવાસ,
એવડા અવગુણ શા વશ્યા,
પ્રભુ ફરિ ન લીધો તપાસ,
નહિ સંભાર્યાં આળુડાં,
છે કાણુ પુરુષતાં મન,
હું મુર્ખ જીવી નેઈ નહીં,
શ્રમ વેઠ્યું હશે વન,

રથ આલ્યો ગરોડઃ
વૈદ્યભિ જીએછે વાટ રે.
રાગ ગોડી.
ગુણ સાધવી;
મેળાવો માધવી;
ગુણ સાધવી;
મેળાવો માધવી.
ગુણ સાધવી;
મેળાવો માધવી.
ગુણ સાધવી;
મેળાવો માધવી.
ગુણ સાધવી;
મેળાવો માધવી.
ગુણ સાધવી;
મેળાવો માધવી.
ગુણ સાધવી;
મેળાવો માધવી.

ઐ! જોયે વાયસ આંગણે,	શુણુ સાધવી;
મને ઉપજે હર્ષ તરંગ,	મેળાવો માધવી.
આજ ફરકે ડાળી આંખડી,	શુણુ સાધવી;
મારે ફરકે ડાળું અંગ,	મેળાવો માધવી.
શું મતનો માન્યો આવશે,	શુણુ સાધવી;
ઐ શુકનકેરાં ફળ;	મેળાવો માધવી;
અવણે વધામણી સાંભળું,	શુણુ સાધવી;
કો કહે પધાર્યા નળ,	મેળાવો માધવી.
વધ ઘાશે વેરી વિન્નેગનો,	શુણુ સાધવી;
ગયો જડશે સંનેગ,,	મેળાવો માધવી;
વીરસેન-સુત આવશે,	શુણુ સાધવી;
ત્યારે ટળશે સગજો રોગ,	મેળાવો માધવી.
કો આવિ ખાશે વધામણી,	શુણુ સાધવી;
નથી આપવા સરખી વસ્ત,	મેળાવો માધવી;
આખીશ હાર હઠ્યાતણા,	શુણુ સાધવી;
વળિ પ્રણવિશ જોડી હરત,	મેળાવો માધવી.
ખારિયે જોશી નિહાળિયે,	શુણુ સાધવી;
હવે હડતી દીસે રજ,	મેળાવો માધવી.
ઐ રથ આવે ગાજતો,	શુણુ સાધવી;
જોને સખળી ફરકે ધજ,	મેળાવો માધવી;
ઐ પડધી વાગે અશ્વની,	શુણુ સાધવી;
ઐનિ હાંકણીમાંહે ત્રિચાર.	મેળાવો માધવી.
ઐ પરોણા ઉચો હજળે,	શુણુ સાધવી;
હોય નળમુખનો ડચકાર,	મેળાવો માધવી.
રથ આવ્યો ગામ ગોદરે,	શુણુ સાધવી;
હોય હોય અયોધ્યા-સૂય,	મેળાવો માધવી;
દિસે સુદેવ મેલે જૂગડે,	શુણુ સાધવી;
પણુ હાંકનારો કંદર,	મેળાવો માધવી.

વળણ.

કહુપ ખેડણ રથતણા, કેમ કહું નળ રાય;
અવસ્થા દેખી ગામુની, રતુપણું દુખિયો થાય રે.

કડવું ૫૫ સું. રાગ કેદારી.

રૂપર્ણ કહે સુદેવને,	એ કારણ શું ભૂદેવ રે;
આંત્ય પડેછે મુજને,	નથિ સ્વયંવરનો અવેવ રે.
મુની મને મિથ્યા લાવિયો,	કાંઈ દીસેછે કપટ રે;
રિપુ લોક હસાવિયા,	ફેરો પજો ફેગટ રે.
વિવા કરમ દિસતું નથી,	નથી રચ્યો માંડવ રે;
હુંદલી નથી વાજતી,	નથી ગીત ને તાંડવ રે.
સુદેવ વળતો ખોલિયો,	છે જાતું વિવાતું કર્મ રે;
કંકાતરી તો લખી દમયંતિયે,	ન ભાગશે ભિમકને ભર્મ રે.
ક્ષણ એક રહિને આવજો તમે,	પુંદેથકી મહારાજ રે;
સુદેવ આગળથી સંચર્યો,	વધામણિ કરે કાજ રે;
વૈદર્ભી જુએછે વાટડી,	વિપ્ર આવ્યો પુરમાંય રે.
હરખ ભરી તે સુંદરી.	દમયંતી લાગી પાય રે.
રૂડી કહેજો વધામણી,	શું પધાર્યો પ્રાણનાથ રે;
ખાધ રૂડી પેરે નથી ઓળખ્યા,	શત જોજન કીધો સાથ રે.
રૂપ તેનું ખીલામણું છે,	ગૂણે ખીજો નાજ રે;
પરીક્ષા સાર તેડજો એકાંતે,	જ્યાં વાડીનું સ્થળ રે.
દમયંતી હરખી ધણું.	એવે આવ્યો રૂપર્ણ રે;
નગરલોક હસે ધણું,	નેઈ સારથીનું વર્ણ રે.
ભીમક ભૂપ સામો ગયો ને,	રથથી ઉતર્યો રાય રે;
ત્રણે રાજકુમાર આવી મળ્યા,	ઉડી સર્વ સભાય રે.

વળણ.

સભા સર્વ ઉભી થઇ, આસને ખેઠા ભૂપ;
ભીમક આવે સર્વ કો, જુએ સારથિનું રૂપ રે.

કડવું ૫૬ સું. રાગ કેદારી.

ભિમક ભકિત કરે ધણી રે,	ભક્ષે આવ્યા અયોધ્યાધણી રે;
હય-દુર્બળે વાળ્યો છેક રે,	સારથી સંસાર વ્યતિરેક રે.
કાંઈ અટપટું સરખું દીસે રે,	એવે ખાહુક ખોલ્યો રીસે રે;
રૂપર્ણ મુકો રથ તાણી રે.	મેલો ઘોડાને ધામ પ ૧૩

નાંખ્યો પરોણો ને રાશ રે,
આવે વળગતો રાય આઘો ખમ્મે રે,
ત્યમ ત્યમ મગમગાવે આંખડી રે,
રૂતપણુંને બાહુક પૂછે રે,
રાગ સાન કરી રાખે વરી રે,
રૂતપણુંને ભીમક પૂછે રે,
એ મિત્ર ક્યાંથી ઉપરાળ્યો રે,
ધણું થાક્યા રેણુએ ભરાણા રે,
રૂતપણું કહે અભિયા ગૂણી રે,
દ્રોષ વિદ્યાયે ન જાય વાધી રે,
રથ હાંકણુ વિદ્યા હાથે રે,
વન ભમતા થયો અતિકાળ રે,
ભીમક કહે કીધિ કશણા રે,
ભૂપે હલમંલ અતિશે કીધી રે,
ભૂપ બાહુકનો છે ભેદી રે,

જઈ બેઠો રૂતપણું પાસ રે;
સભા મુખ વચ્ચ દેઈ હસે રે.
તેના બોળામાં ગાંઠડી રે;
વિવાનો વિલંબ શું છે રે.
ત્યમ બાહુક બોલે ખુંખારી રે;
સખા જક કરેછે તે શું છે રે.
જેથી કામ હિંડેછે લાળ્યો રે;
કહો ક્યાંથી પધાર્યા રાણા રે.
નથિ એકે વિદ્યા જાણી રે;
તે માટે મિત્રાઈ બાંધી રે.
મેં મૃગયાયે તેજો સાથે રે;
અહિં આવી ચઝા-ભૂપાળ રે.
સહેજે સ્વામી રહો પડણા રે;
આગના રસોઈની લીધી રે;
અભિયા છે આત્મનિવેદી રે.

વળણુ.

આત્મનિવેદી સારથી,
અત્ર વમન થાય દર્શને,

હર્યો ભિમક ભૂપાળ;
તે આવડો શો સૂગાળરે.

કંડવું ૫૭ મું. રાગ નટ.

બાહુક મોકલ્યો બાગમાં,
વૈદરભી કહે કીજે પરીક્ષા,
ભિમકે સેવકને આજ્ઞા આપી,
રૂતપણું ઉતાર્યા ભવનમાંહે,
દમયંતીએ પિતાને કહાવ્યું,
બાહુકમાંહે ગુણ છે નળના,
એકાંત વાડી દમયંતીની,
કાલા કુંભ આણીને મૂક્યા,
ખીજનં પાત્ર મેલ્યાં નાનાવિધનાં,

રસોઈનું સ્થળ એકાંત;
ભાગે મનની ભ્રાંત; બાહુક
જઈ અશ્વતો લ્યો તપાસ;
સેવા કરેછે દાસ; બાહુક
આજ્ઞા તમારી લીજે;
કહો તો પરીક્ષા કીજે; બાહુક
કીધું રસોઈનું સ્થળ;
નહિ જળ તે અનળ; બાહુક
ન મૂક્યું મેક્ષિણુ;*

બરિયે બેઠી દમયંતી,
 તેડિ લાવે રૂપાળાને જોઈએ,
 દારી એક તેડવાને આવી,
 અમરિ વાડીને શોભાવે,
 ઊઠી નળ ચાચો તે જોતાં,
 સખી સાહેલી અચરત પામી,
 દમયંતી જુએ હેરી હેરી,
 આ સ્વરૂપાનિ ન મજે જોડી,
 શરીર દીસે દવનું દાધું,
 હુંકા કર ને નાસા નિકળી,
 ક્યાં તે નળ ને ક્યાં એ બાહુક,
 વાંકું મુખ ને મરતક મોહું,
 આ સાથે શી ગોષ્ઠી કરિયે,
 હીંડતા પગના સ્પર્શક્રી તે,
 એને વિદ્યા હયની ક્યાંથી,
 કતરાતો આવે નાક પુલાવે,
 દમયંતી પાસે હસતી હસતી,
 બાઈ આ પૂતળું ક્યમ પધરાવ્યું,
 ક્યાપિ નળ નીમડશે તો,
 કહો બાઈ તમે કેમ કરશો,
 દાપ હશે કોઈ તાપસનો તો,
 અભિયા આસને બેસશે,
 ન્યાં હશે ત્યાંથી કાસે આવશે,
 એમ વલખાં શું મારો છો,
 દમયંતી કહે કૌતુક મૂકા,
 જાઓ સેવા કરો બાહુકિયાની,
 માધવિ કેશવિ બંને આવી,
 રૂંદે ભરાયું નળરાજનું,
 રૂંદા વૃક્ષને સ્પર્શ કિધો નજે,
 દારી બન્યો હર્ષ પામી.

અંતર પટ આડો આંધિ;
 કેમ જમે છે રાંધિ; બાહુક.
 ચાકો કંદ્રપકોડ;
 ચાકો ચંપક છોડ; બાહુક.
 આનંદ અંતર આણિ;
 હસે આડો શણગટ તાણિ; બાહુક.
 વિરમય ઘમ્મ મનમાંહિ;
 જોતાં ત્રિશુવનમાંહિ; બાહુક.
 કાંધે જડો પગે પાતળો;
 મોટો પેટનો નળો; બાહુક.
 ક્યાં સૂર્ય રાહમંડળ;
 પાગ હંડળ ગુંડળ; બાહુક.
 ભાવક ભાગી ભવની;
 કાળી ચાકો અવની; બાહુક.
 આશ્વર્ગ સરખું દીસે;
 બ્રહ્મરિ ભરી છે રીસે; બાહુક.
 લાભી આવી તણુ;
 વારૂ રૂપ ને વર્ણુ; બાહુક.
 રહેશે એવું અંગ;
 એવા પુરુષનો સંગ; બાહુક.
 રહેશે એવો સર્વગે;
 તમે ક્યમ રહેશે અર્ધા ગે; બાહુક.
 બાઈછ તમારો સ્વામી;
 ધીરજ ધરો ગજ ગામી; બાહુક.
 બેશિ કિન્ને પરિક્ષા;
 સખિને દીધી શિક્ષા; બાહુક.
 પુણ્યશ્લોકની પાસ;
 ઓળખિ બંને દાસ; બાહુક.
 ઘયું નવ પલ્લવ;
 હોય વૈદ્યભિને વલ્લભ. બાહુક.

કહે સૈયર શુભો આચારી જન,	ધરશે નહી મન ધોખો;	
દુમનને સ્થળ રસોધનું છે,	અમો દિધોછે ચોકા;	ખાલુકે-
નહાવાકેઈ વસ્ત્ર પેહેરિયું,	પાગ પછેડી વરજે;	-
જંઘાએ ગુહળાં કેશતણાં છે,	શરીર ભરિયું ખરજે;	ખાલુકે-
નીચું ભાળે શરિર ખંજુવાળે,	દાસીએ દૃષ્ટમાં કિધો;	
રાંટે પગે હીડે ઘડખડતો,	દાસો કુંભ જળનો લિધો;	ખાલુકે-
વડલુમંત્ર ભણ્યો નળરાજ,	તતક્ષણ કુંભ ભરાયો;	
વીશ ઘડા રેઢા વપુ ઉપર,	ઉભો રહિને નહાયો;	ખાલુકે-
દાસી અતી આનંદજ પામી,	કાનક દીકું વળતું;	
ચૂલામાંહે કાટજ મૂક્યાં,	અગ્નિ વિના ક્યું બળતું;	ખાલુકે-
ઉભરાતું અન્ન કરવડે હવાવ્યું,	કડછીનું નહિ કાર;	
સખી ગઈ દમયંતી પાસે,	ખોલી કરી પ્રણામ;	ખાલુકે-
વાજુ દૃષ્ટ ને જળ અનળ,	એ ચારે પરીક્ષા મળી;	
અન્ન લાવે એનું અભગવીને,	દમયંતી કહે વળી;	ખાલુકે-
રમતી ભમતી દાસી આવી,	નિરખતી નિજ ગાત્ર;	
એકે ખાલુક વાતે વળગાડ્યા,	એક લેઈ નાહી અન્નપાત્ર;	ખાલુકે-
અરે પાપણિ કહિ ખાલુક ઉઠ્યો,	દાસિયે મૂકી ડોટ;	
માધવિ કહે દ્રિર કરે રસોઈ,	હું દેઈ આપું અખોટ;	ખાલુકે-
નળે પાક દ્રિર નિપજવ્યો,	ભાવે કરવા ભોજન;	
દમયંતીએ આખી જોયું,	અભગવ્યું તે અન્ન;	ખાલુકે-
રવાઃ ઝોળખ્યો નળરાય નિશ્ચે,	પાક છે પરમ રસાળ;	
દ્રિર પરીક્ષા જ્ઞેવા સખિ સાથે,	મોકલ્યાં બંને ખાળ;	ખાલુકે-

વળણ.

સાથે બન્યો ખાળ લેઈ, નળ કને આવી કિંકરી;
ખાળક દીકાં ખાલુકે, જળે આંખડલી ભરી રે.

કડવું ૫૮ મું. રાગ રામઘી.

ખાલુકે દીકાં ખાળકાં,	ઉલટયું અંતઃકરણ;	
દાંમણું મારાં ખાળકાં,	દેખિને આવે મરણ;	ખાલુકે-
કલ્પાંત કીકું કળજુગે,	ખાળ વરત્યાં મોસાળ;	
જાળ '... મેં આચર્યું,	તવ્યાં અંતરિયાળ;	ખાલુકે-

સંન્નેગ સાગર ઉલટયો,
 આલિંગન દેવા સુતને,
 મળાને તેજાં મીકડાં,
 છલ્યાં બિહીનાં છોકરાં,
 દાસિયે રૂઢ્યાશું ચાંપિયાં,
 રહેવાદે તારૂં રમાડયું,
 બાહુક કહે એ બાળને,
 નારે ભાઈ થાય ભેટતાં,
 છે છત્રપતિનાં છોકરાં,
 શે દુખે થાયે ગળગળો,
 બાહુક વળતો બોલિયો,
 આ દેખિને તે સાંભર્યાં,
 દાસિયે કહ્યું દમયંતિને,
 આશ્વર્ય દીઠું અતિઘણું,
 દમયંતિ પૂછે ભિમકને,
 આશા હોય તો એહને,
 ભીમક કહે સુતા સતી,
 બોલાવો સુખે બાહુકને,
 વૈદર્ભિ આવ્યાં અંતઃપુરે,
 દીધી આશા દાસિને,
 શીઘ્ર આવી સાહેલડી,
 ઉઠો બાહુકજી ઉતાવળા,
 રાયજી વળતો બોલિયો,
 વરવા સાથે વૈદરભીને,
 સોમવદની સુંદરી,
 વાત કરંતાં બ્રહ્મચ ભાગે,
 પરધરમાંહે અમો નવ પેસું,
 સાધુ પુરૂષને સઘ પાડે,
 દાસીને તવ હાસ્ય આવ્યું,
 ચેશ્વ મોનિ નિ દમયંતિ ને

નેણ વર્ષા સમાન;
 નળે કીધી સાન;
 કરાં લાંબા કિધા ઇશિ;
 પાડે ચીસેચીસ;
 બાહુકને કરિ તિરસ્કાર;
 રૂએ રાજકુમાર;
 સાંધી દેવાનો રોહ;
 કાળિ કુવરનિ દેહ;
 મળવા ક્યમ થયું મન;
 રોઈ પુટશે લોચન;
 મારે બાળનિ જોડ;
 થયો રમાડવા કોડ;
 બાળ્ય બાહુકનિ વાત;
 કાળો કરે આંસુપાત;
 બાહુકમાં નળનિ બ્રાંત;
 તેડિ પૂછું એકાંત;
 તને શી કહું શીક્ષા;
 કરો નળની પરીક્ષા;
 જ્યાં પોતાનિ મેડી;
 લાવો બાહુકને તેડી;
 અંતરમાંહિ ઉઘાસ;
 દમયંતિનિ પાસ;
 હું છું દીન કંગાલ;
 વાત કર્યાનું શું વહાલ;
 સારંગનયનિ સુજાણ;
 વાગે મોહનાં બાણ;
 સ્ત્રીનાં ચંચળ મન;
 આવિને દે આલિંગન;
 દૈવનાં કૌતુક જોય;

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બાહુકે.

બેર ન ખાય કો કરતણાં,	વિપરિત વપુનું વાન;	
એવાં ઉપર વળિ કર્મ લક્ષ્યાં,	વળી રૂપનું અભિમાન;	ખાહુકે.
ખળાતકારે તેજો ખાહુક,	દાસી થઈ ખાહુધર;	
નીચિ નાડે નળ ચાલિયો,	જ્યાં ધરણીનું ધર;	ખાહુકે.
જાતાં કહેછે કિંકરીને,	બ્રહ્મચર્યને છે ધાત;	
વૈદર્ભી વિકારે ભરી,	મને વશ કરવાની વાત;	ખાહુકે.
માધવી કહે બોલ્ય વિચારી,	કાણુ ભાગે છે ધર્મ;	
વૈદર્ભી તને ક્યમ નહિ વરે,	કરે અગ્ની-કર્મ;	ખાહુકે.
નથિ આશરો ગયાતણો,	કહિ ભીડવ્યાં કપાટ;	
દાસિયે દેખાડી આંખડી,	ત્યારે ચાલ્યો પાધરિ વાટ;	ખાહુકે.
ખાહુકને ખારણે એસાર્યો,	હાળિ રૂપાનો ખાજડ;	
દમયંતિ ઉમરા ઉપર બેઠી,	આહું ધરિ અંતરપટ;	ખાહુકે.
ખાહુક ખુંખારે આળસ મોડે,	માંજ્યાં વિપયિનાં ચિન્હ;	
ચિત મળ્યું ત્યાં ચક્ર કશો રે,	જો નથિ બિન્ના બિન્ન.	ખાહુકે.

ઉથલો.

જો નથિ બિન્નાબિન્ન તો,	મધ્યે અંતરપટ કશું;
નહિ બોલો જો મન મૂકી,	તો અમો ઉડીને જશું.
કહવું પદ મું. રાગ કાફી.	કટિખંધની ચાલ્ય.
વિનય સંધાતે બોલે,	વૈદર્ભી સુંદરી;
શાંભાટે ઉઠિ જાશે,	તેડાવ્યા ખપે કરી.
અમોને રહેવું ધટે,	ખાંધાને અંતર પટે;
બોલું હું કેમ પ્રગટે,	પરપુરણની નીકટે.
એસોજી ખાજડે,	બોલોજી ભલટે;
નહિ પુછું કપટે,	બોલવું નિર્મળ ધટે.
પુરૂષ ભરાયો હરે,	ચાલ્યો પોતાની ચટે;
હીડે નારીને નટે,	ચાલે નહિ રાજવટે.
જો જન મન કાળા,	મુખે વિખની જાળા;
ક્યમ વિજેગનાં ભાલા,	સહી શકે તે ખાળા.
ખાહુકજી છો આચારી,	સાંભળો વીનતિ મારી;

નવનયા નેહ ઊદે,
 ભરી હોય જો મદે,
 વળગી હોડે કાંડે,
 જણાયે દુઃખને ટાંડે,
 જનણિયે મળિયે વેહેલાં,
 નારી નવ પ્રીછે પહેલાં,
 એ વહાલપણાં ક્યાં ગયાં,
 વળરપેં કંઠણુ હાઈયાં,
 બ્રહ્માયે પુરૂષ ધડિયા,
 દુઃખના દહાડા પડિયા.
 પ્રીતડી જેને વ્યાપે,
 ક્ષણ એ રૂડાં આપે,
 જ્યારે વેલ્ય સૂકે,
 તજે તે ચતુર ન ચૂકે.
 જે સ્થળતાણું જળ પીજે.
 જે પર દયા કરીજે,
 જે અબળાતો કરે ગ્રહિયે.
 અમો તો અબળા છઈએ,
 ન પામી માનવ જને.
 રાખવી ઘટે કને,
 એશિયે એકજ પાટે,
 ચોડા અપરાધ માટે,
 શાં અબળાનાં હોય બળ,
 પ્રગટયાં કરમનાં ફળ,
 વનમાં વાઘજ ગાજે,
 બીજા લોક ધણું દાઝે.
 વનમાંહે રામા રોએ,
 પ્રભુ તપાસિ ના જોએ,
 ત્યાં આધીકર અલેખે,

વહાવાનાં વાયક વદે;
 પુરૂષનાં કંઠણુ રૂદે.
 નવી નવી પ્રિત માંડે;
 સ્નેહીને નિશ્ચે છાંડે.
 દેખીતે થઈયે ઘેલાં;
 પુરૂષનાં મનડાં મેલાં.
 મુખે કહેતા અભીયા;
 તરછોડીયાં નહાનાં છાંડ્યાં.
 નારીને જીવે જડિયા;
 વેરી થઈ નીમડિયા.
 તેને મારે અદાપે;
 વૃક્ષને થડથી કાપે.
 પરભવી વેહેતી મૂકે;
 ફરી ન આવે દૂકે.
 શર્યા ત્યાં કચમ દીજે;
 તેનો જીવ ન લીજે.
 તેને મૂકી નવ જમયે;
 વેદના કોને કહિયે.
 દેવતા ન આપ્યા મને;
 તેને ન મૂકીયે વને.
 કામની કનક ઘાટે;
 નમુકિયે ઉજડ વાટે.
 કદળીપેં એ કામળ;
 નયણુ ભરિયે જળ.
 પાવલિયે કાંઠાં લાજે;
 તોય શકે સ્વામી નવ લાજે.
 ત્યાં કોણુ આંસૂડાં લોએ;
 પોતાનું ફળ વગોએ.
 દારણુ વન ઉવેખે;

ન જાણી નારી મોરી,	છે છત્રપતીની છોરી;
ચતુરાની-શી છે ચોરી,	અજગરે ગળી ગોરી.
આંખે આંસૂડાં રેડે,	તારણી પિયુને તેડે;
છપ્પીલીને છંછેડે,	પારધી લાગ્યો દેડે.
મળ્યા લંપટ લોકો-કામી,	ક્યમ હવે એ ગજગામી;
કુળને લાગે ખામી,	નવ જાણે શઠ સ્વામી.
કુળને લગ્નચું નેટ;	જે નીચપણે નદેટ;
કરિ માશીની વેડ,	પ્રેમદાયે ભરિયું પેટ.
કર્મની લાંબી દોરી,	ચડિ-શિર હારની ચોરી;
નવ જાણે નાથ અધોરી,	લાગ્યો શિર ઈંધણુ-ધોરી.
પૃથવી જાએ પાતાળે,	સતિને જૂટે આળે;
વિચાર ભણી નવ ભાળે,	ન જાણે કૂડી ગાળે.
નરનો વિશ્વાસજ કરે,	તે શામાં ઘેલી દરે;
એના ઉપર પ્રીત ધરે,	મારી પેરે-રોઈ મરે.
જે ખપ કરીને વરી,	દુખણી અંતે કરી;
કહો બાહુક એ વાત ખરી,	તેને કાંઈ પૂછશે હરી.
છે કર્મની વસમી ગતી,	ભૂશી નવ જાયે રતી;
શત્રુ થયો પ્રજાપતી;	અહાને દયા નથી.
ભલાનો વેરી અહા,	કાણુ તે કૃતવર્મા;
લખે લેખ કર્માધર્મા,	કલેશને ઘાલે ધરમાં.

વળણુ.

કલેશ ઘાલે ધરવિષે, પ્રજાપતી કહણુ ધણું;
બાહુકજીને પ્રશ્ન પૂછે, જોયું હાપણુ તમતાણું રે,

કહણું ૬૦ મું. છંદ ભુજંગીની ચાલ.

હે દેહ-વીજેગતી વિરહ જાળા,	મારે મર્મનાં વેણુ પૂછે રે બાળા;
તમારી સખળ શુદ્ધિ બાહુક દીસે,	કાંઈ જાણવા-મેદ મુજ મન દીસે.
દિસે શારદા વાસ તમ હલ અગ્રે,	પદાર્થ ભલે આપ ભીમકનગરે;
વિવેક દિસે છે વડા સાધુવાન,	જાણો ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન.
એક શોભતા પુરુષ ને મૂર્ખ મોટા,	જેવા છર્પમાહે મોતીદાણા ખોટા;

નવનવા તેહ બિદે,
 ભરી હૃથ જો મદે,
 વળગી હોડે કાંડે,
 જણાયે દુઃખને યાંડે,
 જણાયે મળાયે વેહેલાં,
 નારી નવ પ્રીછે પહેલાં,
 એ વહાલપણું ક્યાં ગયાં,
 વળરપે કહણુ હઈયાં,
 અહાયે પુરૂષ ધડિયા,
 દુઃખના દહાડ પડિયા,
 પ્રીતઠી જોતે વ્યાપે,
 ફળ એ રૂડાં આપે,
 જ્યારે વેલ્ય સૂકે,
 તજો તે ચતુર ન ચૂકે.
 જો સ્થળતણું જળ પીજો.
 જોપર દયા કીજો,
 જો અબળાતો કર અહિયે.
 અમો તો અબળા છઈએ,
 ન પામી માનવ જાને.
 રાખવી ધટે કને,
 એશિયે એકજ પાટે,
 થોડા અપરાધ માટે,
 શાં અબળાનાં હોય બળ,
 અગરયાં કરમનાં ફળ,
 વનમાં વાઘજ ગાજો,
 બીજાં લોક ધણું ઢાઝે.
 વનમાંહે રામા રોએ,
 પ્રભુ તપાસિ ના જોએ.

વહાવાનાં વાયક વદે;
 પુરૂષનાં કહણુ રહે.
 નવી નવી પ્રિત માંડે;
 સ્નેહીતે નિશ્ચે છાંડે.
 દેખીતે થઈયે ઘેલાં;
 પુરૂષનાં મનડાં મેલાં.
 મુખે કહેતા અલીયા;
 તરછોડીયાં તહાનાં છડ્યાં.
 નારીતે છવે જડિયા;
 વેરી થઈ નીમડિયા.
 તેને મારે અદાપે;
 વૃક્ષને થડથી કાપે.
 પરમવી વેહેતી મૂકે;
 ફરી ન આવે હૂકે.
 શર્યા ત્યાં કચમ દીને;
 તેનો છવ ન લીને.
 તેને મૂકી નવ જાઈયે;
 વેદનાં કોને કહિયે.
 દેવતા ન આજ્યા મને;
 તેને ન મૂકીયે વને.
 કામની કનક ધાટે;
 નમુકિયે ઉગડ વાટે.
 કદળીપે એ કામજી;
 નયણુ ભરિયે જળ.
 પાવડિયે કાંડાં ભાજે;
 તોય શકે રવામી નવ લાજે.
 ત્યાં કાણુ આંમડાં લોએ;
 પેતાતું ફળ વગાએ.
 દરણુ વન ઉવેખે;

ન જાણી નારી મોરી,	છે છત્રપતીની છોરી;
ચતુરાની શી છે ચોરી,	અજગરે ગળી ગોરી.
આંખે આંસૂમાં રેડે,	તારણી પિયુને તેડે;
છખીલીને છંછેડે,	પારંધી લાગ્યો કેડે.
મળ્યા લંપટ લોકો કામી,	ક્યમ જીવે એ ગજગામી;
કુળને લાગે ખામી,	નવ જાણે શઠ સ્વામી.
કુળને લગ્નચું નેટ,	જે નીચપણે નફેટ;
કરિ માશીની વેડ,	પ્રેમદાયે ભરિયું પેટ.
કર્મની લાંબી દોરી,	ચડિ શિર હારની ચોરી;
નવ જાણે નાથ અધોરી,	ભાગ્યો શિર ઈંધણુ-ધોરી.
પૃથવી જાએ પાતાળે,	સતિને જૂડે આળે;
વિચાર ભણી નવ ભાળે,	ન જાણે ફડી ગાળે.
નરનો વિશ્વાસજ કરે,	તે શામાં ઘેલી દરે;
એના ઉપર પ્રીત ધરે,	મારી પેરે-રોઈ મરે.
જે ખપ કરીને વરી,	દુખણી અંતે કરી;
કહો બાહુક એ વાત ખરી,	તેને કાંઈ પૂછશે હરી.
છે કર્મની વસમી ગતી,	ભૂંશી નવ જાયે રતી;
શત્રુ થયો પ્રજાપતી;	અહ્માને દયા નથી.
ભલાનો વેરી અહ્મા,	કહણુ તે કૃતવર્મા;
લખે લેખ કર્માધર્મા,	કલેશને ધાલે ધરમાં.

વળણુ.

કલેશ ધાલે ધરવિષે, પ્રજાપતી કહણુ ધણું;
બાહુકજીને પ્રશ્ન પૂછે, જોયું હાપણુ તમતાણું રે,

કહણું ૬૦ મું. છંદ ભુજંગીની ચાલ.

હું દેહ-વીજેગની વિરહ જ્વાળા,	મારે મર્મનાં વેણુ પૂછે રે બાળા;
તમારી સખળ શુદ્ધિ બાહુક દીસે,	કાંઈ જાણવા ભેદ મુજ મન દીસે.
દિસે શારદા વાસ તમ જીભ અગ્રે,	પદાર્થો ભલે આપ ભીમકનગરે;
વિવેક દિસે છે વડ સાધુવાન,	જાણો ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન.
એક શોભતા પુરુષ ને મૂર્ખ મોટા,	જેવા છીંપમાંહે મોતીદાણા ખોટા;

બાહુક બાપના સમ જો જુદું ભાષું, તમે ઉપરે વિશ્વ ઉતારિ, નાંખું;
 કાઈ ઈશ્વરણાંતણું ફળ સાય, કરે ભક્ષ જો તેહનો જીવ જાય.
 ધરે છત્ર સર્વસ્થળે આણુ વરતે, કરે નવનવાં ભોજનો નિત્ય પ્રત્યે;
 એવા પુરૂષને મોહિ કાઈ નાર પહેલી, તપ તેજ સરખી જીવે ગર્વધેલી.
 નરો અમરો મૂનિની આશ તોડી, મૃત્યુલોકિ માણુસથી પ્રીત જોડી.
 તબ્યાં માત તાત પિયર ને પાડોશી, નકી જાણિયા નાથ છે નીરદોષી.
 સૌંખ્યાં તન મને પ્રાણુ નિર્દોષ જાણી, બાહુકજી શુભો કર્મની કહું કહાણી;
 વેધે મૃગને નાદ ધંરા વળડી, તેમજ પ્રેમદા પ્રેમને પાશ પાડી.
 બહુ રંગ વીલાસ સૂખ દેખાડી, ગયા હાડ અંતે વિપત્તીજ પાડી;
 નહી કંદ મૂળે નહી પત્ર પાણી, એવે હામ મૂકી ગયા નાથ રાણી.
 નહી કો કરે એહવું કર્મ કીધું, અપરાધ પામે બહુ દુઃખ દીધું;
 ઉજડમાં મુકી વસ્ત્રનો ખંડ કીધો, રેણી મધ્ય નાથેજ વીજોગ દીધો.
 દિવસ ત્રણ ત્રણ રાત્ર વનમધ્ય ભડકી, નિર્દય નાથને મનમાં નવ અડકી;
 ગ્રહી અજગરે સુંદરી દુઃખી કીધી, મળ્યો પારધી ઈશ્વરે રાખિ લીધી.
 મળ્યા વાટમાં વાટજતા વેપારી, કહી ડાકણી શાકણી માર મારી;
 ચડી ચોરી તે મોતીની માળ કેરી, ગઈ શરણુ જોને થયાં તેજ વેરી.
 પરાધીન થઈ નીચનું કામકરિયું, ધરી દાસિનું નામ ત્યાં પેટ ભરીયું;
 વરસ ત્રણ કાઢયાં વરતર ચેતપહેરી, નહોં કંકુ કાજળ નાહું મેહેરી,
 પરાધીન પંડે હવિષ્યાત્ર પામી, નહી તોય તેણે તબ્યો નીજ સ્વામી;
 બાહુકજી કહોં એહ અધરમ કેવો, ઘટે નાથને એકડો છેહ દેવો.
 સરવ પાપમાં પાપ વિશ્વાસઘાત, તેને પૂછશે કાંઈ વૈકુંઠનાથ;
 એ બાહુકજી પ્રશ્ન ઉત્તર દીજે, એવા હૈયે કેપટી તેને શુંય કીજે.
 શુણી મર્મની વાણી નરનાથ રીઝ્યો, વળી પ્રીતજેવા વિશેષેજ ખીજ્યો;
 શુભો પ્રશ્ન ઉત્તર ભીમક-બાળા, સહી પુરૂષને ઉપજે વિરહ જ્વાળા.
 વરી સુંદરી પ્રેમદા સાધુ જાણી, મોહો નાથ તેને કિધી પરદાણી;
 બિજી નારીના સાસુ સ્વપ્ને ન જોયું, શુણુહીણ સ્ત્રી સાથ આયુષ્ય જોયું.
 સગાં મિત્રની પ્રીત તે સાથ ફેડી, ગયો વનમાં સુંદરી સાથ તેડી;
 વને ભમતાં સાત ઉપવાસ કીધા, મજ રાખવા નારીને ત્રણ દીધાં.
 યો શ્રમ ખીજી કાંઈ નવ લોધ્યાં, પેલાં પાપણી નારિયે મજ ખાધાં;

જેતાં તેહનો કાંઈ અપરાધ નહાનો, તેને મૂકતાં નાથનો વાંકે શાનો;
 અહીં સુંદરી અન્નગરે દીર્ઘ વ્યાજે, હશે કંથને તો હશે સર્પ કાળે.
 થયું શાકિણી નામ અપવાદ એવો, કહ્યો તો હશે કંથને ભૂત જેવો,
 હશે કીધી જોએ જ પરધેર વેહ, હશે ભર્યું કંથેય પર ઘેર પેટ.
 કહ્યો કોણ કોના કહી કર્મ રોશે, યુદ્ધિવંત પ્રાણી કરમ સામું જોશે;
 યોગા સાળુ પહેરી સ્ત્રિયે પંડ પીઝો, કાળો કાંબળો એદિને કંથ હીંઝો.
 એ મેં પ્રશ્ન ઉત્તર આપ્યો ત્રિચારી, વળી પૂછવું હોય તે પૂછ નારી;
 કહી મર્મની વાત નિજ નાથ જાણ્યો, ભાગ્યો ભેદ મનનો પછે પ્રેમ આપ્યો.
 એવી ગુણ વાણી બિહું કોણ ભાખે, એવું કોણ બોલે નળનાથ પાખે;
 થયું ભેટવા મન મર્યાદ નાહી, ગયું વસ્ત્ર અંતરપટ કેડે દાટી.
 ગજગામની ભામની મદમાતી, ગઈ નાથ પાસે ગુણુઆમ ગાતી;
 પ્રદક્ષણ કરીને પછે પાય લાગી, બોલો નૈષધનાથ કહ્યું માન માગી.
 અપરાધ કોટી અખળાના હોય પરીવ્રત તે કરણા મીઠ જોય;
 વનમધ્ય મૂકી અપરાધ પાખી, અરે મઠઆહારના વિષયુ સાખી.
 તમારા ચરણમાં સદા સિત રાખું, તમે પાખે હું પેટમાં ધૂળ નાંખું;
 અમે અખળા નારિમાં યુદ્ધિ થોડી, કરે વીનતી પ્રેમદા પાણુ જોડી.
 નથી રૂપનું કામ રે ભૂપ મારા, થઈ કિકરી અનુસરું ચરણ તારા;
 શુણી વીનતી નારની દીનવાણી, હડયો બાહુક અંતરે પ્રીત આણી.
 કરકોટક નાગનો મેંત્ર ભાખી, જિરણ કાંબળો દૂર દીધો રે નાંખી;
 તણે નાગનાં વસ્ત્ર પરિધાન કીધાં, હશી સુંદરી સર્વે કારજ સીધ્યાં.
 તે વેળા મુગરૂપ મહારાજે ધરીયું, ચમુર-ધામતું સર્વે તીમીર હરિયું;
 તમાલ ઉપર જેમ વીંટાય વેલી, તેમ કંથ-કંઠે વળગી હર્ષવેલી.

વળણ.

હરખે ઘેલી સુંદરી, ભેટી ભીડી બાથ;
 જેજેકાર થઈ રહ્યો, નિરખી નૈષધનાથ રે.

કહ્યું ૬૨ મું. રાગ સારંગ.

વરત્યો જેજેકાર હો, નૈષધનાથને નિરખીશ;
 નળ દમયંતિની જોડ હો, દેખી દાસી હરખી શ.
 શ્વાસે ભરી સાહેલી હો. આવી જ્યાં લીમક તાત શ;

રતુપર્ણનો સેવક હો, નીમડિયો નળનાથ છ;
 વધામણી સાંભળી હો, હરખ્યો સગજો સાથ છ.
 બાહુકે રૂપ પરહરિયું હો, પ્રગટયું મૂળ સ્વરૂપ છ;
 એવું સાંભળતાં આપે હો, હરખ્યો ભીમકે ભૂપ છ.
 વાળે પંચ શબ્દ નિશાન હો, ગુણિજન ગાય વધાઇ છ;
 પુણ્યશ્લોકને મળવા હો, વરણ અઢારે ધાઇ છ.
 ત્યાં નાનાવિધની ભેટ હો, પ્રભુ ભૂપને લાવે છ;
 કરે પૂજા વિવિધ પ્રકારે હો, મુક્તાદ્રજે વધાવે છ.
 તરિયા તોરણ બાંધ્યાં હો, માનની મંગળ ગાય છ;
 દે મુનિવર આશીષ હો, અભિષેક બહુ થાય છ;
 વાળે હેલ દદામા હો, ભેર મૃદંગ નફેરી છ;
 સડને આનંદ વરત્યો હો, શણગાર્યાં ચૌટાં શેરી છ.
 મન ઉછાહ બહુ વ્યાખ્યો હો, ભીમકે દે બહુ દાન છ;
 આબ્યો અંતઃપુરમાહે હો સંઘાતે સુત પ્રધાન છ.
 કાંતી સૂર્ય સહસ્ર હો, વિલસે શકે સમાન છ;
 કંઈપે કોટી લાવણ્ય હો, જમાઇ જનજવડ્યમાન છ.
 પડ્યો ભીમકે પૂજ્યને પાયે હો, હશી આલિંગન દીધું છ;
 આખ્યાં આદર માન હો, પ્રીતે પૂજન કીધું છ.
 અર્ધ્ય આરતી ધૂપ હો, ભૂપને પૂજે ભૂપ છ;
 નખશિખ ફરિફરિ નિરખે હો, હરખે જોઈ જોઈ રૂપ છ.
 શ્વસુર શ્વસુરપત્ની હો, શાળકે શાળા હેલી છ;
 દમયંતિને બહુ પૂજે હો, નાચે કાઇ સાહેલી છ.
 લક્ષ્મીનારાયણ હો, એવું જોડું બન્યું છે છ;
 માન દેઈ સહ બેઠાં હો, કુશળ ક્ષેમ તે પૂછે છ.
 વળણ.

નૈપથનાથને પૂછિયું, કુશળ ક્ષેમની વાત;
 સમાચાર કહિ પરસ્પર, હરખ્યો સગજો સાથ રે.
 કડવું દર સું. રાગ મલાર.

નળરાય પ્રગટ્યો સાંભળી. સંસાર સુખ્યો થાય રે;

સેવક કહિ બોલાવિયો, નહિ જાણ્યો નૈષધનાથ રે;
 પસ્તાવો મનમાં કરિ પૂરો, ધસત્રા લાગ્યો હાથ; હવે હું શું કરું રે.
 જ્ય સન કીધું દેહ મૂકવા, તવ હવે હાહાકાર રે;
 જાણુ થયું અંતઃપુરમાં, નળ ભીમક આવ્યા બહાર; હવે હું શું કરું રે.
 હાંહાં કરીને હાથ ઝાલ્યો, મળ્યા નળ રૂપણું રે;
 ઓશિયાળો અયોધ્યાપતિ થઈ, પડ્યો નળને ચરણ; હવે હું શું કરું રે.
 પુણ્યશ્લોક પાવન સત્યસિંધુ; જ્ય પાતક લેતાં નામ રે;
 એવા પુરૂષને મેં કરાવ્યું. અશ્વત્થ નીચું કામ; હવે હું શું કરું રે.
 જેહનું દર્શન, દેવતા ઈછે, સેવે સહ નરનાથ રે;
 તે થઈ બેસે મમ સારથિ, અહિ રાશ પરાણો હાથ; હવે હું શું કરું રે.
 શત સહસ્ર જેણે જન્મ કીધા, મેર તુલ્ય ખરચું ધન રે;
 તે પેટ ભરી નવ પામિયો, મુજ પાપિતણે ઘેર અન્ન; હવે હું શું કરું રે.
 એનાં વસ્ત્રથી વિદ્યુત લાગે; ને સ્ફટિક મૂકે માન રે;
 તે મહારાજ મારે ઘેર વસિયા; કરિ કાંબળો પરિધાન; હવે હું શું કરું રે.
 મેં હુંકારે તિરસ્કાર કીધો; હશા પુરના લોક રે;
 ત્રણ સંવત્સર દોહલે વેઢ્યા, મેં નવ જાણ્યા પુણ્યશ્લોક; હવે હું શું કરું રે.
 આળસુને ઘેર ગંગા આવ્યાં, બિઠિ નવ નહાયો મૂરખ રે;
 ભાઈયો તે ગતિ મારે થઈ, નવ જાણ્યા મહાપૂરુષ; હવે હું શું કરું રે.
 જ્યમ ચકલીને માળે આવે, ગરૂડ ગુણભંડાર રે;
 તેમ મહારે ઘેર આવિયા, વિરસેનતણો કુમાર; હવે હું શું કરું રે.
 જ્યમ અંધપતિતણું આભૂષણ, વૃથા જાએ સંસાર રે;
 જ્યમ તીવ્ર આયુધ કાયરને કર, મરકટ કંઠ મોતીહાર; હવે હું શું કરું રે.
 જેમ કળશ અમૃતનો ભર્યો, કાઈ મૂર્ખને પ્રાપ્ત થાય રે;
 મૂરખ ભોગી વાણીનો, નવ અમૃત પાસે જાય; હવે હું શું કરું રે.
 નિશ્વાસ મૂકે ને કંઠ સૂકે, થઈ ભૂપને વેદનાય રે;
 વિચારિ અપરાધ આપણો, રૂપણું પામ્યો ખેદનાય; હવે હું શું કરું રે.
 પુણ્યશ્લોકને પાય લાગી, કરિ વિનવે રાજન રે;
 એ કૂર કરમનું હોય પ્રાયશ્ચિત્ત, ભૂપ ભરે લોચન; હવે હું શું કરું રે.
 પાવકમાંહે પરજળું કે, હાળોહળ ભક્ષણ કરું રે;

વળણુ.

દેહ હવે હું પરહરે, ગોઝારો છવી શું કરે;
રતુપણું મહા દુઃખ દેખી, સમાધાન કેમપેરે કર્યું રે.

કહવું ફર મું. રાગ મારૂ.

રતુપણું નિ પીડા જાણી, રાયનૈષધ ખોલ્યા વાણી;
ન થઈએ કાયર આંસૂ આણી, એમ કહિ લોભાં લોચન પાણી
આપતકાળનું કર્મ શું કહિયે, જેવું દુઃખ પડે તે સહિયે;
કોને આશ્રયે નિશ્ચે જઈયે, પંચરાત્ર સેવક થઈ રહિયે.
ગુપ્ત રહેવાનું કારજ સિધ્યું, માંહે દુઃખ નિવારણ કીધું;
જે મેં જનનીનું પય પીધું, તેણિયે આવડુ મુખ નવ દીધું.
દશ માસ તે પેટમાં રાખે, અધિક થાય તો ઓછું ભાખે;
કોણ ત્રણ વરસ લગિ રાખે, તમારિ ભલાઈ થઈ જગ આખે.
જ્યારે પ્રાણિને સંપત્તિ હોય, ત્યારે પ્રીત કરે સર્વકાય;
પડે આપદ તો શત્રુ હોય, જગમાતા તે સાચું ન જોય.
જે લોભે લિધા માયા માંડે, પરીક્ષા થાય દુખને દહાડે;
ક્ષત્રિ જણાય ઉઘાડે ખાંડે, ભુંગ મિત્રને ભીડે છાંડે.
કર્મકથા મેં મારી જાણી, ચ્યારે વર્ણ મેં પુત્ર પ્રમાણી;
વનમાં નીસર્થા હું ને રાણી, તે પ્રમત્તે ન પાચું પાણી.
થયો પુષ્કર બંધવ વેરી, અકેકું વસ્ત્ર નીસર્થા પહેરી;
કીધાં કૈતક શેરીશેરી, દીડી દુઃખસાગરની લહેરી.
મને ભાઈએ કાઢી નાંખ્યો, રચાઈ સંસારસાગરનો આખ્યો;
તમારું દુઃખ દેખી કળપે લોક, શુભ વેળા આંસૂ ભરો ફોક;
એવું કહિ ભેટ્યા પુણ્યલોક, ટાળ્યો રતુપરણનો શોક.
પછે રતુપણું કહે શીશ નામી, દુઃખ દહાડા નાંખ્યા કેમ વામી;
તમે સકળ પૃથ્વીના રચામી, સ્વાર્થ અંધ થયો હું કામી.
ભિન્નક તનયા જનેતા જેવી, પતિવ્રતા સાધવી તેવી;
તે પર દૃષ્ટિ કિધી મેં એવી, એથી અન્યાયની વાત કેવી.

વળણુ.

કેવી વાત અધરમતણી, હવે શું કરું આ દેહ ધરી,

કડવું ૬૪ મું. રાગ ધનાઝી.

લજ્જા દૂપમાં ભૂપતિ પજો,	ઉચ્ચું ન શકે ભાળી છ;
ચતુર શિરોમણિ નૈષધનાથે,	વેળા વાત સંભાળી છ;
શ્રીમદરાયના પુત્રાનિ પુત્રિ,	સુલોચના એવું નામ છ;
દમનક કુંવરતણી તે કુંવર,	શુભલક્ષણ ગુણધામ છ;
અંગ અનંગના સરખું સુંદર,	દમયંતી શું બીજી છ;
રૂપરણને તે પરણાવી,	દમયંતિનિ ભત્રિજી છ.
પેરામણિ બહુ વિધની આપી,	સંતોષ્યો રૂપરણું છ;
અયોધ્યાપતિ આલ્યો અયોધ્યા,	નમી નળને ચરણ છ.
પરસ્પરે દીધાં આલિંગન,	નળે આપી અશ્વવિદાય છ;
પંચ રાત્રિ રહ્યો તે પુરમાં,	પોતે નૈષધરાય છ.
પ્રજા સરવ સંધાતે લેઈને,	પછી થયા વીદાય છ;
નાનાવિધનાં વાજિત્ર વાળે,	શોભા કહિ નવ જાય છ.
ચતુરંગસેના ભિમકે આપી,	સંતોષ્યા નરેશ છ;
ચોડે દહાડે નળજ્ઞેધ સંધાતે,	આવ્યા નૈષધ દેશ છ;
સમાચાર પુષ્કરને પહોંચ્યા,	તે વેળા ઉઠ્યો રાય છ.
પ્રજા સંધાતે લેઈને સામો,	પોતે આલ્યો પાય છ;
હયદળ ગજદળ રથદળ પાદળ,	કળ ન પડે કાંઈ કાન છ.
સકળ પ્રણળ દળ ને પુરવારી,	મળવા નળરાજન છ;
વાહન પડ્યા ધ્વજ અંબાડી,	મેઘાંબર છત્ર છ.
કનક કળશ ઘંટા બહુ ધમકે,	શોભે સુરીયાં પત્ર છ;
સેરીસેર મૃદંગ દુંદભી,	તાળ ઢોલ બહુ વાળે છ;
વેણા શરણાઈ શંખધ્વનિ,	ઝાંઝ ઝાંઝરી બહુ ગાળે છ.
જાણે ઉદ્ધિ પરવણિયે ઉલટ્યો,	પુન્યમયંદ્રને માટે છ;
અવણુ પહું સંભળાય નહીં એવી,	પડી ભીડ પુરવાટે છ.
ભીમકનંદન કહે નાગપત્યે,	અમને આજ્ઞા દીજે છ;
પુષ્કર આવ્યો સેન સજીને,	કહો તો યુદ્ધ કરીજે છ.
નળ કહેજે શાળક પ્રત્યે,	વ્યર્થ ત્રિરોધ વિચાર છ;

સાધુ પુરુષને કુલુધી આવે પુરો કરમનો દોષ છ;
 પુષ્કરે કીધું કળિનું પ્રેર્યું, કહે વિચારી પુણ્યશ્લોક છ.
 ચંદ્ર ચળે રવિ પશ્ચિમ પ્રગટે, પાવક શીતળ થાય છ;
 વિધિ ભૂલે નિધિ સાતે ઉલટે, પુષ્કર ખાણુ ન સાય છ.
 વાત કરતાં પુષ્કર આવ્યો, ખાંધી પટકુળ હાથ છ,
 દંડવત કરતો ડગલા ભરતો, ધણું લાગે મનસાથ છ.
 નળ ઉઠ્યો ખાંધવને દેખી, કર ગ્રહિ ઉભો કીધો છ:
 મસ્તક સૂંધી કરી પ્રશંસા, હરખે રૂઢ્યે લીધો છ.
 એક આસન બેઠા બે ખાંધવ, શોભે કામ વસંત છ:
 પ્રજાએ બહુ પૂજા કીધી, આપી ભેટ અનંત છ,
 પુષ્કરે બહુ દીનતા ભાખી, થયાં સજળ લોચન છ:
 હું કૃતદ્વી કંઠણુ ગોઝારો, દંપતિ કાઢ્યાં વન છ.
 વણુ અપરાધે વિપરિત કીધું, દીધું દારણુ દુઃખ છ;
 સાત સમુદ્રે ન જાય શામતા, ધોતાં માંડે મૂખ છ.
 પુષ્કરને તો નળે સમજાવ્યો, કહિને આત્મજ્ઞાન છ;
 એક ગળે બેઠા બે ખાંધવ, આવ્યા પુરમાં પરમ નિધાન છ.
 ધ્વજ પતાકા તોરણુમાળા, સાથિયા ચિતર્યા શેરી છ;
 અગર ધૂપ ને આરતિ કરતાં, વાળે ભેરી નફેરી છ.
 ધવળ મંગળ ગીતો ગાતાં, હાથે કુમ કુમ રોળે છ;
 ચૌટાં ચૌક રસ્તાને નાકે, પ્રજા મળી છે ટેળે છ.
 પુષ્પે મુક્તાશ્વજે વધાવે, ગોખ ચડી પુરનારી છ;
 નૈષધની શોભા અતિસુંદર, અમરપુરી ઉતારી છ.
 અભિજિત મુહૂર્ત શુભ સાધી નળ, બેઠા રાજ્યાસન છ;
 મળવાને બહુ મહિપતિ આવ્યા, બોલાવ્યા રાજન છ.
 સેનાપતિ પુષ્કરને કીધો, કીધા યજ્ઞ અનંત છ;
 ધર્મરાજ્ય કીધું નળરાયે, વર્ષ સહસ્ર પર્યંત છ.
 નળરાજના રાજ્યમાંહે, પુસ્તકનેજ બંધન છ;
 દંડ એક શ્રીપાતને હાથે, ધન્ય વીરસેન તન છ.
 કંપારા ધ્વજને વરતે, પવન વસે આકાશ છ;
 ક મત્યાગ પાર ધયે કી i. ન ન ન ન ન

ભયંકાર તસ્કરને વરતે,
 દૂત રમે દંપતી લગ્નદિન,
 ચાર વરણુ તે સરવે શરી,
 દેહથક મધ્યે પટ તસ્કર,
 પતિવ્રતા વ્રત પાળે નારી,
 યાજન અધ્યાપન અધ્યયન,
 નળરાગના રાજ્યમાંહે,
 માગ્યા મેહ વરસે વસુધામાં,
 માત પિતા ગુરુ વિપ્ર વૈષ્ણવની,
 પરનિંદા પરનારી પરધન,
 એવું રાજ્ય નળરાયે કીધું,
 પુત્રને રાજ આપી પરવર્ષા,
 અનશન વ્રત કરિને દેહ મૂક્યો,
 વૈકુંઠ નળ દમયંતિ પહોત્યાં,
 પ્રહસ્થ કહે રાય યુધિષ્ઠિર,
 એ દુઃખ આગળ દુઃખ તમારું,
 કાલે અર્જુન આવશે રાજન,
 કથા સાંભળી પાયે લાગ્યા,
 પરિતાપ ગયો મારા મનતો,
 સ્નેહ સહિત જે કાઈ સાંભળે,
 વંશંધાયન કહે જનમેજયને,
 શિખે થુણે કે આપે પુસ્તક,
 કરકોટક તે નળ દમયંતિ,
 એ પાંચને સંભારે ત્યાં,
 પુત્ર પૌત્ર ધન ધાન્ય સમૃદ્ધિ,
 બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ ટળે ને,
 વીરક્ષેત્ર વડોદરું,
 કૃષ્ણસુત પ્રેમાનંદ વાડન,
 ગુરુ પ્રતાપે પદબંધ કીધું,
 આરણીક પર્વનિ મૂળકથા,
 કમાડને વીજ્ઞેગ શુ;
 ત્યાગ વ્યસનનો ભોગ શુ.
 જ્ઞાન ખડગની ધાર શુ;
 તેને ખંડે તે વાર શુ.
 શુભ કરે બહુ દાન શુ;
 સેવામાં સાવધાન શુ.
 અકાળ મૃત્યુ ન થાય શુ;
 દૂધ ધણું કરે ગાય શુ.
 સેવા કરે સહ ક્રોધ શુ;
 કુદૃષ્ટિએ નવ જ્ઞેય શુ.
 પુણ્યશ્લોક ધર્મું નામ શુ;
 તપ કરવા શુભધામ શુ.
 આળ્યું દેવ વૈમાન શુ;
 પામ્યાં શ્રીભગવાન શુ.
 એવો થયો નળરાય શુ;
 હે શા લેખામાંય શુ.
 કરીને ઉત્તમ કાજ શુ;
 મુનિવરને મહારાજ શુ.
 સાંભળિ સાધુ ચરિત્ર શુ;
 થાયે પરમ પવિત્ર શુ.
 થયું પૂરું નળ આખ્યાન શુ;
 સર્વ તીર્થ ફળ સ્નાન શુ.
 સુદેવ રત્નપર્ણરાય શુ;
 કળિજીગ કદી ન જાય શુ.
 પામે વળિ નર નાર શુ;
 પામે ભવજળ પાર શુ.
 જ્યાં ગરજો દેશ ગુજરાત શુ;
 ચોવીસા વિખ્યાત શુ.
 કાલાવાલા ભાખી શુ;
 માંહિ નૈષધલીલા દાખી શુ.

મુદ્ધર્ત કીધું સૂરતમાં થયું પૂરણ નંદરખારે ૭;
 સંવત સત્તર છોતેરના, જ્યેષ્ઠવદ છઠ મંગલવાર ૭.
 તે દિવસે પરિપૂરણ કીધો, ગ્રંથપુનિત પદ્યબંધ ૭;
 ઓતા વક્તા સઉને થાશે, શ્રીહરિકેરો સંબંધ ૭.

નળોજ્જ્વાન સંપૂર્ણ.

વિવેક વણુઝારો. રાગ પરજ.

સંત સાધુને હું નમું,	વણુઝારા રે;	
સતગુરને લાગું પાય,	સમજ મન મારા રે;	
સમરણ કરિયે શ્રીરામનું,	વણુ; પદ્યબંધ મનોહર થાય, સમજ.	૧
કાયા નગર સોહામણું,	વણુ; ત્યાં વસવા કીધું ગામ, સમજ;	
આણુ કરે ત્યાં તહારી,	વણુ; પુરનાયક એતું નામ, સમજ.	૨
નવ દશ બે ત્રણ સુંદરી,	વણુ; વણુઝારી મળી 'ચોવીસ, સમજ;	
તે સાથે તું કૌંઝ કરે,	વણુ; તેં વીસાર્યા શ્રીજગદીશ, સમજ.	૩
પટરાણી બે પ્રેમદા,	વણુ; તેના પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ નામ, સમજ;	
પ્રવૃત્તિ વખાણે ભોગને,	વણુ; નિવૃત્તિ વખાણે રામ, સમજ.	૪
સંતાન થયાં બેઉ નારને,	વણુ; માંડ્યાં જીવવાં બે ધરસૂત્ર, સમજ;	
પ્રવૃત્તિને પાંચ પુત્રી થઈ,	વણુ; વળી સાત થયાછે પુત્ર, સમજ;	૫
આશા, તૃણા, હિંસા, દીકરી,	વણુ; વળી બ્રાંતિ અરીથ્યા નામ, સમજ;	
લોભ, ક્રોધ, મદ, દીકરા,	વણુ; ગર્વ, મત્સર, મોહ, તે કામ, સમજ.	૬
પરિવાર પ્રવૃત્તિનો વધ્યો,	વણુ; હવે નિવૃત્તિનાં સંતાન, સમજ;	
પુત્રી ચાર ચતુર ધણી,	વણુ; થયા પુત્ર પાંચ ગુણવાન, સમજ.	૭
શાંતિ, ભક્તિ, દયા, દીકરી,	વણુ; વળી મૈત્રિ, મળી થઈ ચાર, સમજ;	
સંતોષ ને ધર્મ, દીકરા,	વણુ; વૈરાગ્ય, વિવેક, વિચાર, સમજ.	૮
નવ સંતાન નિવૃત્તિનાં,	વણુ; હવે પ્રવૃત્તિનો વિસ્તાર, સમજ;	
સંતાન જોઈને શાતા થઈ,	વણુ; પતિ રીઝ્યો જોઈ પરિવાર, સમજ.	૯
ચોવીસ નાર દાસી થઈ,	વણુ; કરે પ્રવૃત્તિ રાણિની સેવ, સમજ;	
નાયક અભિમાને ભયો,	વણુ; એના મનમાં ધણો અહમેવ, સમજ.	૧૦
નિવૃત્તિ કહે મારા નાથજી,	વણુ; તમે મૂકા ભોગ વિલાસ, સમજ;	
નગર છે કારમું,	વણુ; તે જૂઠાની શી આશ, સમજ.	૧૧

પદ્યોઃ દશ હંદ્રિયો, નિવૃત્તિ, પ્રવૃત્તિ, રાજસી, તામસી, સાત્ત્વિકી વત્તિ: ૨૪-

અંધ બાંધ્યાછે જળતણા,	વણુ; માંહેં હાડ ને માંસ રૂધિર, સમજ;	
શરીર એવું જાણવું,	વણુ; માટે સમરિયે શ્રીરઘુવીર, સમજ.	૧૨
માત પિતા સુત સુંદરી,	વણુ; વળિ મિત્ર સહોદર બંધ, સમજ;	
તે અંતે કો તારૂં નથી,	વણુ; છે જીવતાનો સંબંધ, સમજ.	૧૩
ગોખ જરૂઆ માળીયાં,	વણુ; સાત ભૂમિના સરસ નિવાસ; સમજ;	
એક દિવસ મેલી ચાલવું,	વણુ; શમશાને કરવો વાસ, સમજ.	૧૪
માલ મના વાસણુ ધણાં,	વણુ; મણી માણુક મોતી અનેક, સમજ;	
જમ-કંકર ગ્રહી ચાલશે,	વણુ; સાથે કોડી ન આવે એક, સમજ.	૧૫
કર્મ કમાય જે આપણું,	વણુ; તે જ્યછે જીવને સાથ, સમજ;	
વૈતરણીમાં બૂડતાં,	વણુ; નહી મૂકવે શ્રીરઘુનાથ, સમજ.	૧૬
એવું જાણીતે જાળવો,	વણુ; તમે પ્રવૃત્તિ રાણિના ભોગ, સમજ;	
નહિ તો પસ્તાશે નાથજી,	વણુ; તે તો જાણુજો કુવળ રોગ, સમજ.	૧૭
એવું જાણીતે મારા નાથજી,	વણુ; રખે શોક્યતો કરતા સંગ, સમજ;	
શીખ મારી શ્રવણે ધરો,	વણુ; તમે સમરોને શ્રીરંગ, સમજ.	૧૮
પ્રવૃત્તિ રહેશે વેગળી,	વણુ; બ્યારે આવશે જમના દૂત, સમજ;	
પંડ મૂઢી પ્રાણી ચાલશે,	વણુ; ભૂતમાં મગશે પંચભૂત, સમજ.	૧૯
જમરાય લેખું પૂછસે,	વણુ; તેં તો શો કીધો વેપાર, સમજ;	
તે વેળા છે ઘણી દોહલી,	વણુ; તમે ચેતજો કંઈ ભરથાર, સમજ.	૨૦
હીણું કોંઈનું નવ કીજિયે,	વણુ; સદા ચાલિયે સીધી ચાલ, સમજ;	
બજન દાન હમણાં કરો,	વણુ; પછી કોણે દીડીછે કાલ, સમજ.	૨૧
નિવૃત્તિનાં વાક્ય સાંભળી,	વણુ; કંઈક આવ્યો હર વૈરાગ, સમજ.	
પ્રવૃત્તિ-રાણિયે જાણિયું,	વણુ; એણે ભોગ કીધોછે ત્યાગ, સમજ.	૨૨
શણુગાર સોજે અંજે ધયાં,	વણુ; તેડવા મોકલ્યા પંચ-દાસ, સમજ;	
કંઈ લટપટ કરી લાવિયા,	વણુ; પિયુ આણ્યો રાણીની પાસ, સમજ.	૨૩
પેરી પટાળી પ્રેમદા,	વણુ; છે ચોળીમાં ત્રણ રંગ, સમજ;	
શણુગાર શુભ સુંદરી તણા,	વણુ; જોઈ વૈરાગ્ય પામ્યો ભંગ, સમજ.	૨૪
પ્રવૃત્તિ-રાણી બોલિયાં,	વણુ; હેને નાખી ગળામાં હાથ, સમજ;	
ત્યાગી વૈરાગી કયમ થયા,	વણુ; કંઈક ઉઘમ કીજો	૧૩૭

ખાળક સૌ પરણાવવાં,	વણુ; જેમ લોકમાં વાધે લાજ, સમજ;	
ધર જાયાં જાયાં કરાવિયે,	વણુ; પૂરનાયકમાં દિગ્ધે રાજ, સમજ.	૨૬
હરિત ઘોડા સંપડાવિયે,	વણુ; ત્યારે જીવ્યું તે સફળ થાય, સમજ;	
દધિ દૂધના સુખ લીજિયે,	વણુ; ધણી લાવો મહિષી ગાય, સમજ.	૨૭
શઙ્ખા સિંહાસન પાલખી,	વણુ; આગળ બહુ દાસી દાસ, સમજ;	
ખેખે દીપક પ્રગટાવિયે,	વણુ; ભલા કીજે ભોગ વિલાસ, સમજ.	૨૮
ધંધો કરી ધન લાવિયે,	વણુ; તો અંતે આવે કામ, સમજ;	
ઠગ-ઘાલણુ તો વસે ધણા,	વણુ; નવ ખરચીયે કોડીદામ; સમજ.	૨૯
એન ખતેવી ભાણેજાં,	વણુ; દીકરી દોહિત્ર જમાઈ, સમજ;	
હાર કેને ન દેખાડિયે,	વણુ; એ તો વસ્તુ સારી જાયે ખાઈ, સમજ.	૩૦
સંવત્સરિ શ્રાદ્ધ ન સારિયે,	વણુ; એ તો સર્વે છે આળપંપાળ, સમજ;	
દીકરાને જીજ્ઞાસ કરો,	વણુ; મને ગમતી નથી જંજળ, સમજ.	૩૧
આપણે સુખે ખાઈ પીજિયે,	વણુ; રૂડા રમતાં દહાડા જાય, સમજ;	
વેપાર કરી ધન લાવિયે,	વણુ; તો લખેશરી નામ કહેવાય, સમજ.	૩૨
પિતાંબર શુભ પેરિયે,	વણુ; ખાઈએ નાનાવિધ પકવાન, સમજ;	
ખાધું પીધું તે આપણું,	વણુ; નવ કીજીયે કોડીનું દાન, સમજ.	૩૩
લાણાં લાહિયે નાતમાં,	વણુ; થાય દેશ વિદેશે નામ, સમજ;	
દહાડા ભોગ કમાઈના,	વણુ; પછી અંતે જપશું રામ, સમજ.	૩૪
પ્રવૃત્તિની શીખામણ શુણી,	વણુ; પછે રીઝ્યો મૂઠ અજાણ, સમજ;	
નિવૃત્તિ થઈ અજામણી,	વણુ; પ્રવૃત્તિ વહાલી પ્રાણ, સમજ.	૩૫
એકાંત ખેશી નર નારિયે,	વણુ; ભલી માંડી કીધી ગોઠ, સમજ;	
સંકલ્પ વિકલ્પ એ પોઠિયા,	વણુ; પછી અલાવે કર્મનિ પોઠ, સમજ.	૩૬
લોભ પુત્ર સાથે થયા,	વણુ; ગર્વ મત્સર કામ ને ક્રોધ, સમજ;	
દાસી દશ સાથે થઈ,	વણુ; કરી ધર્મતણો વિરોધ, સમજ.	૩૭
મન ઘોડે નાયક ચઢ્યો,	વણુ; અહી આશા હાશ લગામ, સમજ;	
મમતા આલ્યો વહોરવા,	વણુ; અહંકાર નગારૂં નામ, સમજ.	૩૮
છળ ભેદનાં એ ત્રાજવાં,	વણુ; તોળે પ્રપંચ વાણોતર, સમજ;	
કૂડ કપટનાં એ કાટલાં,	વણુ; મોટી માયા દાંડી ખરાખર, સમજ.	૩૯
દામ દામ ટાંકું પડે,	વણુ; પુરનાયક મોઢું નામ, સમજ;	
ભ લેવાને દોડિયો	વણુ; જેમાં લક્ષ આરાશી ગાંમ, સમજ.	૪૦

સંસાર દેશ સોહામણો,	વણુ; તેનો જ્ઞેતાં ન આવે પાર, સમજ;	
શ્રીફળ સોપારીં એળચી,	વણુ; તેમાં નવ દીકું કાંઈ સાર, સમજ.	૪૧
ગોળ ખાંડ સાકર નહિ,	વણુ; નવ લીધાં-ધૃત ને ધઈ, સમજ;	
શાક દાળ વહોરી નહિ,	વણુ; એની અવગણના કરિ જાહુ. સમજ.	૪૨
માણુક મોતી સોતું નહિ	વણુ; નવ વહોર્યા પટોળાં ચીર, સમજ;	
લાલચ લોહું વહોરીયું,	વણુ; કોડે લીધું કપટ કથિર, સમજ.	૪૩
હિંસા હિંગ વહોરી ધણી,	વણુ; સંગ શીઘ્રે લીધું અપાર, સમજ;	
પંચ પીતળ વહોરિયું,	વણુ; સંસારમાં દીકું સાર, સમજ.	૪૪
મમતા મીઠું વહોરિયું,	વણુ; અતે વહોરિયું માયા મીણુ, સમજ;	
કુસંપ સોમલ વહોરિયો,	વણુ; અતિ વહોર્યું વિષય અશીણુ, સમજ.	૪૫
અનાચાર વહોર્યો, એળિયો,	વણુ; વહોર્યો આળસ્ય ટંકણુ ખાર, સમજ;	
બ્રાંતિ ભાંગલિધી ધણી,	વણુ; વછનાગ વહોર્યો વ્યભિચાર, સમજ.	૪૬
વહોરી અરીશ્યા આમલી,	વણુ; દુલ્લક્ષણી વહોરી લાખ, સમજ;	
કપટ કાપડ તે વહોરિયું,	વણુ; જ્ઞેતો રંગ ધણો અભિલાખ, સમજ.	૪૭
લજ્જતા વહોરી લોખંડી,	વણુ; વહોરી કાંખળી કાળે રંગ, સમજ;	
છળ છાયલ વહોર્યો ધણાં,	વણુ; લોભ પુત્રને રાખી સંગ, સમજ.	૪૮
નિંદા ગળી વહોરી ધણી,	વણુ; અતિ વહોર્યું મધ અજ્ઞાન, સમજ;	
ચાડિ તાડી વહોરી ધણી,	વણુ; ભર્યું પાત્ર તે કંઠ સમાન, સમજ.	૪૯
ખુનસ ખાડી વહોરી ધણી,	વણુ; વળી વહોર્યો અવગણુ ઠાટ, સમજ;	
શીવી શુષ્ક અવગણુ ભરી,	વણુ; હાકિ પોઠ તે વસમી વાટ, સમજ.	૫૦
મન ચિતવન બે વેઠિયા,	વણુ; સંકલ્પ વિકલ્પ વેપાર, સમજ;	
અભિમાન જોડે નાયક અઢ્યો,	વણુ; તેને દેખે સૌ સંસાર, સમજ.	૫૧
પ્રવૃત્તિને માન દીધું ધણું,	વણુ; ખ્યારી તું મારા પ્રાણુ સમાન, સમજ;	
નિવૃત્તિ આવી પુંડે પડી,	વણુ; એને દીધું ધણું અપમાન, સમજ.	૫૨
પ્રવૃત્તિ આભૂષણે ભરી,	વણુ; ખોઈ નાયકે સુધ યુધ સ.ન, સમજ;	
જશ શણગાર નિવૃત્તિનો,	વણુ; વળી વસ્ત્ર બિરાજે જ્ઞાન, સમજ.	૫૩
સાથે લઈ બાળક બાળકી,	વણુ; ચાલે પ્રવૃત્તિ પિયુને સાથ, સમજ;	
નવ સંતાન નિવૃત્તિનાં,	વણુ; એ તો ચાલે જ્ઞેમ અનાય, સમજ.	૫૪
જ્યાં જ્યાં ટાંકું ઊતરે,	વણુ; પિયુ પોઠે પ્રવૃત્તિની પાસ, સ.	
ને ન આવી ના શકે	વણુ; દ્વારે જિભા છે પંચ-દાસ, સ.	

પ્રવૃત્તિ કહે પિયુ સાંભળો,	વણુ; રખે શોક્યતો કરતા સંગ, સમજ;	
પળ એક પાસે ને ખેસશો.	વણુ; કરશે ધર વેપારનો ભંગ, સમજ.	૫૬
લેખ એના ભીખારીતણા,	વણુ; જોગી કીધાનો અભિલાખ, સમજ;	
એની શીખામણુ માનશો.	વણુ; તો તે તમને યોળાવશે રાખ, સમજ.	૫૭
દેખીતી મંદભાગણી,	વણુ; જ્ઞાન વૈરાગ જેના તન, સમજ;	
વેપ સર્વ વિધવાતાણા,	વણુ; કરે તમને માનશકુંન, સમજ.	૫૮
નાયક કહે શૂણુ સુંદરી,	વણુઝારી રે;	
તારાં વચન તે સુધા સમાન,	સતિ સુખકારી રે;	
તારી શીખામણુ શુભ ગણું,	વણુ; મેં તો તને કિધા ભગવાન, સતી.	૫૯
નિવૃત્તિ દીડી નવ ગમે,	વણુ; તુજ સાથે બાંધ્યો પ્રેમ, સતી;	
નિવૃત્તિ સાથે બોલું નહી,	વણુ; મેં આજથી લીધો નેમ, સતી.	૬૦
કાલબંધ એવો ક્યો,	વણુઝારા રે;	
પ્રવૃત્તિનો વાંધ્યો ગર્વ.	સમજ મન મારા રે;	
નિવૃત્તિ દાસી થઈ રહી,	વણુ; એની શોક્યે કિધું વશ સર્વ, સમજ.	૬૧
ટાંકું ચલાવા ચોદિશે,	વણુ; જોયો દેશ સરવ સંસાર, સમજ;	
આગળ લાભ-દિહો ધણો.	વણુ; આપિ અંને ખેટ અપાર, સમજ.	૬૨
કાળ દાણી આવી લાગિયો,	હણુ; એણે રોકીછે સઘળી પોદ, સમજ;	
વસ્તુનું મૂલ આબ્યું નરિ.	વણુ; થઈ લાખ કરોડન ખેટ, સમજ.	૬૩
જમ કિંકરે આપિ બાંધિયો.	વણુ; ત્યારે નાશિ ગયો પરિવાર, સમજ;	
પ્રવૃત્તિ પણ વેગળી રદી,	વણુ; નહિ કાચ પાણી-પાનાર, સમજ.	૬૪
જમરાયકને બાંધી આણિયો.	વણુ; વેપારિયે કીધી રાવ, સમજ;	
કેક ખાતાં ખોટાં નીકળ્યાં,	વણુ; જ્યારે જોયા મેળ હિસાબ, સમજ.	૬૫
બાંધ્યો માર્યો બહુ ભાતથી,	વણુ; વળી નાંખ્યો નરકકુંડમાંય, સમજ;	
અણિવાર દેવાળું કાઢિયું,	વણુ; નહિ લાજ્યો કરતાં અન્યાય, સમજ.	૬૬
કારાચહનું દુઃખ ધણું.	વણુ; કોણ કાઢે ત્યાંથી બહાર, સમજ;	
પેરી સાડી સુધ યુવની,	વણુ; પાસે આવી નિવૃત્તિનાર, સમજ.	૬૭
નાયક જોઈને રોયો ધણો,	વણુ; દેખી સતીનું તે સમે સુખ, સમજ;	
નીચું જોઈને કહે સાધવી,	વણુ; તે પાપે ભોગવ્યું દુઃખ, સમજ.	૬૮
આંશું લોલાં નાયનાં,	વણુ; વળી બોલી નિવૃત્તિનાર, સમજ;	
સિ તારી ક્યાં ગઈ.	વણુ; સાત પ્રતી ક્યાં પંચ કમાર. સમજ.	૬૯

નાયક કહે શૂણું સુંદરી વણુઝારી રે;	
મેં નહિ માનિં તારીશીખ,	સતી સુખકારી રે;
વાલિ થઈ પ્રવૃત્તિ પાપણી,	વણુ; ભૂડી રાંડે મગાવી ભોખ, સતી સુખ. ૯૦
દુષ્પ વેળા નાશી ગઈ,	વણુ; મને પાણી કોઈ નવ પાય. સતી સુખ;
મૂકાવ મુગ્ધને સુંદરી,	વણુ; હું રહિશ તારી આજ્ઞાય, સતી સુખ. ૭૬
નિવૃત્તિ કહે પિયુ સાંભળો,	વણુઝારા રે;
ધણા ગણા છો ભરથાર,	વણુ; સ્વામીજી મારા રે;
ધણુ દામથી મુકાવિયા,	વણુ; લેખે લાખ ચોરાશી વાર, સ્વામીજી. ૭૭
ધર્મે કને તેડી ગઈ,	વણુ; ત્યાં કીધો કાલ કરાર, સમજ;
ધર્મે લેણું કરી લાવજો,	વણુ; જઈ રૂંડો કરજો વેપાર, સમજ. ૭૮
ફરી સંસારમાં અવતર્યો,	વણુ; મળ્યા સદગુરુ એક દલાલ, સમજ;
રામનામ વસાણું વોહોરિયું,	વણુ; લાભ આવ્યો વસ્તુ રસાળ, સમજ. ૭૯
વિવેક વાણોતર થયા,	વણુ; તત્ત્વ વિચાર ત્રાજવાં સાચ, સમજ;
ધર્મે કર્મ એક કાટલાં,	વણુ; ક્ષમા દાંડી અલી હાથ, સમજ. ૮૦
નાયક વહોરે વસ્તુને,	વણુ; જે જે નિવૃત્તિ કહેતી જાય; સમજ;
નિર્ગુણ ગોળ લીધો ધણો,	વણુ; ગુણ સત્ય મરમ કહેનાય, સમજ. ૮૧
સદ્વિદ્યા શાકર વહોરી ધણી,	વણુ; વહોર્યો જયદ્રોણ જોગાવ્યાસ, સમજ;
શ્રીકૃષ્ણ નામ શ્રીરામનું,	વણુ; મળ્યા ગાંધી હરિના દાસ, સમજ. ૮૨
અત્તવિદ્યા ખાંડ વહોરી ધણી,	વણુ; શુભ લક્ષણ વહોર્યો લવિંગ, સમજ;
ચતુરાષ્ઠ ચંદન વહોરિયું,	વણુ; વહોંયો કૃષ્ણા કેસરરંગ; સમજ. ૮૩
જ્ઞાન ધૂત કૂપે બર્યું,	વણુ; સિદ્ધતા તે દધિ નિર્દોષ, સમજ;
પ્રીત પટોળી વહોરી ધણી,	વણુ; લીધા સાળુ શિશુ સંતોષ, સમજ. ૮૪
વિશ્રામ પીતાંબર વહોરિયાં,	વણુ; વહોરી દયા ધણી દરિયાઈ, સમજ;
લખતો જય ચિત્ત ચોપડે,	વણુ; લેખન ગુપ્તિ ગુપ્તિ રૂશનાઈ, સમજ. ૮૫
નવધા ભક્તિ મણીવહોરિયાં,	વણુ; વળી મુક્તિ મુક્તમાળ, સમજ;
શ્રીહરિ હીરો હાથે ચઢ્યો,	વણુ; થયું ધરમાં આક્રમણ, સમજ. ૮૬
સદગુણ ગુણ્ય શિવી ભરી,	વણુ; કરે વસ્તુનું દેવ વખાણ, સમજ;
મોહ મેહેવાસી મારીઓ.	વણુ; દેવે કોય ન માગે દાણ, સમજ. ૮૭
નાદ બિંદુ એક બળદિયા,	વણુ; વાજે નગારૂં ઝોંકાર, સમજ;

પ્રવૃત્તિ કહે પિયુ સાંભળો,	વણુ; રખે શોક્યતો કરતા સંગ, સમજ;	
પળ એક પાસે ને એસશો,	વણુ; કરશે ધર વેપારનો ભંગ, સમજ.	૫૬
ભેખ એના બીખારીતણા,	વણુ; નેગી કીધાતો અભિલાખ, સમજ;	
એની શીખામણુ માનશો,	વણુ; તો તે તમને ચોળાવશે રાખ, સમજ.	૫૭
દેખીતી મંદભાગણી,	વણુ; જ્ઞાન વૈરાગ જેના તન, સમજ;	
વેપ સર્વ વિધવાતણા,	વણુ; કરે તમને માનશકુન, સમજ.	૫૮
નાયક કહે શૂણુ સુંદરી,	વણુઝારી રે;	
તારાં વચન તે સુધા સમાન,	સતિ સુખકારી રે;	
તારી શીખામણુ શુભ ગણું,	વણુ; મેં તો તને કિધા ભગવાન, સતી.	૫૯
નિવૃત્તિ દીકી નવ ગમે,	વણુ; તુજ સાથે બાંધ્યો પ્રેમ, સતી;	
નિવૃત્તિ સાથે બોલું નહી,	વણુ; મેં આજયી લીધો નેમ, સતી.	૬૦
કાલબંધ એવો ક્યો,	વણુઝારા રે;	
પ્રવૃત્તિનો વાધ્યો ગર્વ;	સમજ મન મારા રે;	
નિવૃત્તિ દાસી થઈ રહી,	વણુ; એની શોક્યે કિધું વશ સર્વ, સમજ.	૬૧
ઠાંડું ચલાવા ચોદિશે,	વણુ; નેયો દેશ સરવ સંસાર, સમજ;	
આગળ લાભ દિડો ધણો,	વણુ; આપિ અંતે ખોટ અપાર, સમજ.	૬૨
કાળ દાણી આવી લાગિયો,	હણુ; એણે રોકીછે સધળી પોક, સમજ;	
વસ્તુનું મૂલ આબું નહિ,	વણુ; થઈ લાખ કરોડનિ ખોટ, સમજ.	૬૩
જમ કિંકરે આવી બાંધિયો,	વણુ; ત્યારે નાશિ ગયો પરિવાર, સમજ;	
પ્રવૃત્તિ પણ વેગળી રહી,	વણુ; નહિ કોય પાણી-પાનાર, સમજ.	૬૪
જમરાયકને બાંધી આણિયો,	વણુ; વેપારિયે કીધી રાવ, સમજ;	
કેક ખાતાં ખોટાં નીકળ્યાં,	વણુ; બ્યારે નેયા મેળ હિસાખ, સમજ.	૬૫
બાંધ્યો માર્યે બહુ ભાતથી,	વણુ; વળી નાંખ્યો નરકકુંડમાંય, સમજ;	
અણિવાર દેવાળું કાઢિયું,	વણુ; નહિ લાજ્યો કરતાં અન્યાય, સમજ.	૬૬
કારાગ્રહનું દુઃખ ધણું,	વણુ; કોણ કાઢે ત્યાંથી બહાર, સમજ;	
પેરી સાડી સુધ બુધની,	વણુ; પાસે આવી નિવૃત્તિનાર, સમજ.	૬૭
નાયક નેઈને રોયો ધણો,	વણુ; દેખી સતીનું તે સમે મુખ, સમજ;	
નીચું નેઈને કહે સાધવી,	વણુ; તો પાપે ભોગવ્યું દુઃખ, સમજ.	૬૮
આંશું લોહાં નાથનાં,	વણુ; વળી બોલી નિવૃત્તિનાર, સમજ;	
તિ તારી કાંઈ ગઈ,	વણુ; સાત પ્રતીકાં પંચ કાર, સમજ.	૬૯

નાયક કહે શૂણું સુંદરી વણુઝારી રે;	સતી સુખઝારી રે;	
મેં નહિ માનિ તારીશીખ,	વણુ; ભૂંડી રાંઠે મગાવી ભોખ,	સતી સુખ. ૯૦
વાલિ થઈ પ્રવૃત્તિ પાપણી,	વણુ; મને પાણી કોઈ નવં પાય. સતી સુખ;	
દુખ વેળા નાંશી ગઈ,	વણુ; હું રહિશ તારી આજ્ઞાય,	સતી સુખ. ૭૬
મૂકાવ મુજને સુંદરી,	વણુઝારા રે;	
નિવૃત્તિ કહે પિયું સાંભળો,	વણુ; સ્વામીજી મારા રે;	
ધણા ઝાલ્યા છો ભરથાર,	વણુ; લેખે લાખ ચોરાશી વાર, સ્વામીજી.	૭૨
ધણે દામથી મુકાવિયા,	વણુ; ત્યાં કીધો કાલ કરાર, સમજ;	
ધર્મ કને તેડી ગઈ,	વણુ; જઈ રૂડો કરજો વેપાર, સમજ.	૭૩
ધર્મ લેણું કરી લાવજો,	વણુ; મળ્યા સદગુર એક દલાલ, સમજ;	
ફરી સંસારમાં અવતર્યો,	વણુ; લાભ આળ્યો વસ્તુ રસાળ, સમજ.	૭૪
રામનામ વસાણું વોહોરિયું,	વણુ; તત્તવ વિચાર ત્રાજનાં સાચ, સમજ;	
વિવેક વાણોતર થયા,	વણુ; ક્ષમા દાંડી ઝાલી હાથ, સમજ.	૭૫
ધર્મ કર્મ બેડ કાઢલાં,	વણુ; જે જે નિવૃત્તિ કહેતી જાય, સમજ;	
નાયક વહોરે વસ્તુને,	વણુ; ગુણ સત્ય અરમ કહેવાય, સમજ.	૭૬
નિર્ગુણ ગોળ લીધો ધણો,	વણુ; વહોર્યો જયદ્રોળ જોગાબ્યાસ, સમજ;	
સદવિદ્યા શાકર વહોરી ધણી,	વણુ; મળ્યા ગાંધી હરિના દાસ, સમજ.	૭૭
શ્રીદ્રોળ નામ શ્રીરામનું,	વણુ; શુભ લક્ષણ વહોર્યો લવિંગ, સમજ;	
બ્રહ્મવિદ્યા ખાંડ વહોરી ધણી,	વણુ; વહોર્યો કરુણા કેસરરંગ, સમજ.	૭૮
ચતુરાષ્ઠ ચંદન વહોરિયું,	વણુ; સિદ્ધતા તે દધિ નિર્દોષ, સમજ;	
જ્ઞાન ધૃત કૂપે બર્યું,	વણુ; લીધા સાળુ શિણુ સંતોષ, સમજ.	૭૯
પ્રીત પટોળી વહોરી ધણી,	વણુ; વહોરી દયા ધણી દરિયાઈ, સમજ;	
વિશ્રામ પીતાંબર વહોરિયાં,	વણુ; લેખન શુધિ ખુધિ રૂશનાઈ, સમજ.	૮૦
લખતો જય ચિત્ત ચોપડે,	વણુ; વળી સુકિત મુકતામાળ, સમજ;	
નવધા ભક્તિ મેણીવહોરિયાં,	વણુ; થયું ધરમાં ઝાકઝમાળ, સમજ.	૮૧
શ્રીહરિ હીરો હાથે ચઢ્યો,	વણુ; કરે વસ્તુનું દેવ વખાણુ, સમજ;	
સદગુણ ગુણ શિવી ભરી,	વણુ; હવે કાચ ન માગે દાણુ, સમજ.	૮૨
મોહ મેહેવાસી ગારીઓ,	વણુ; વાજે નગારૂં ઝાંકાર, સમજ;	
નાદ બિંદુ બેડ બળદિયા,		

ધાતુપાત્ર નહીં કરે સહવા,
 જેમ જળવિણુ વાડિ આકૃષ્ટ
 વાય ટાઢ બાળકડાં રૂએ,
 હું તે ધીરજ કંઈ પેરે ધરું,
 નીચાં ઘર ભીંતડિયો પડી,
 અતિથી ફરિ નિર્મુખ જાય,
 કરોછો મંત્ર ભણિને સેવ,
 પુજ્ય પરવણી કો નવ જમે,
 આ બાળક પરણાવવાં પડશે,
 શ્રાદ્ધ સંવત્સરિ સઉકો કરે,
 અન્ન વિના પુત્ર મારે વાંગલાં,
 અમોઠિયું પોતિયું નવ મજે,
 વાઢ્યા નખ તે વાધી જટા,
 દર્ભતણી તુડી સાદડી,
 ખીજે ત્રીજે પામોછો આહાર,
 હું તો દરિદ્ર સમુદ્રમાં યુડી,
 નહિ લલાટે દેવા કંકુ,
 હું પૂછુંહું લાગી પંગે,
 તમે દહાડિ કહોછો ભરથાર,
 જે રહે કલપવૃક્ષને તળે,
 જે શવ જળમાં કીડા કરે,
 પ્રગટ કરી સેવે હૂતાશ,
 અમૃત-પાન કિધું જે નરે,
 જેને સરસ્વતિ શમે વશી,
 સદગુરના જેણે સેવ્યા ચરણ,

સાણું વચ્ચ નથી સમખાવા;
 તેમ અન્નવિણુ બાળક બાહુઆં,
 ભરમમાંહિ પેશીને સૂએ;
 તમારું દુખ દેખીને મરું.
 શ્વાન માંજર આવે છે ચડી;
 ગવાનીક ન પામે ગાય.
 નૈવેદ્ય વિના પૂજેછો દેવ;
 જવો ઉગે તેવો આથમે.
 સત કુળનિ કન્યા ક્યાંથી જડશે;
 આપણા પિત્રી નિર્મુખ ફરે.
 તો ક્યાંથી ટોપી આંગલાં;
 સ્નાન કરોછો શીતળ જળે.
 માંહિ ઉડે રાખતી ધટા;
 નાથ તેપર રહોછો પડી.
 તે મુજને દહેછે અંગાર;
 એવાતણુમાં એકજ ચુડી.
 અન્નવિના શરીર રહું છુંડું;
 આવું દુખ સહિશું ક્યાં લગે.
 માધવ સાથે છે મિત્રાચાર;
 તેહને શી વસ્તુ ન મળે.
 તે પ્રાણી ક્યમ તરશે મરે;
 તેને શીત આવે ક્યમ પાસ.
 જમકેકરતો ભય ક્યમ ધરે;
 તેને અધ્યાત્મ ચિંતા કશી.
 તેને શાનું માયા-આવરણ;

* * * * *

ઉચ્ચલો.

લાજ ન કાજે નાથં માહરા,

भावेन मनवांछित आ

ה'תרנ"ו

કહું ત્રીજું. રાગ ગોડી.

જઈને જાયો જાદવરાય,	ભાવઠ ભાગશે રે;	
તો કહુંછું લાગીને પાય,	ભાવઠ ભાગશે રે;	
ધન નહિ જડે તો ગોમતિમાં જઈ,	દર્શન ફળ નહિ જાય;	ભાવઠ. ટેક-
સુદામો કહે વિપ્રને,	નથિ માગતાં પ્રતિવાય;	
પણુ મિત્ર આગળ મામ મુકી,	માગતાં જીવ જાય;	મામ ન મુકીયે રે.
ઉદર કારણ નીચ કને જઈ,	કીજે વિનય પ્રણામ?	
તો આ સ્થાનક છે મળવા તણું,	મામે વણસે કામ;	ભાવઠ.
જાદવ સગળા દેખતાં કેમ,	ઝોડુ જમણા હાથ;	
હું દુર્બલનું રૂપ દેખીને,	લાજે લક્ષ્મી નાથ;	મામન.
જે પુરૂષ છે ઉવમી રે,	જઈ કરે પોતાનું કાજ;	
આહાણુતો કુળ ધર્મ છે,	તેમાં ભીખતાં શી લાજ;	ભાવઠ.

* * * *

જાયવા ન જઈયે ને પડી રહિયે તો,	ક્યમ જીવે પરિવાર;	
એક વાર જાઓ જાયવા,	તમને નહિ કહું ખીજ વાર;	ભાવઠ.
રાજ થઈ વિભીષણુ જાયા,	મહાવીર ધીર જગદીશ;	
પ્રભુ સામાં પગલાં ભરો તો,	ટળે દરિદ્રને રીસ;	ભાવઠ.
જોડવા પાણી દીન ખોલવી વાણી,	થાય વદન પીજું વરણ;	
એ ચીન્હ છે જાયક તણા	જાયવાથી રૂંડું મરણ;	મામન.

* * * *

સુદામો કહે નારને,	ક્યમ ચાલે મારા પાય;	
મિત્ર આગળ મામ મુકિયે,	ધિક પડો મારી કાય;	મામન.

* * * *

તમો જ્ઞાની વૈરાગી ત્યાગી થઈ બેઠા,	પંડિત ગુણ-ભંડાર;	
હું જુગતે જાયુ ક્યમ કરી,	અબજાનો અવતાર;	ભાવઠ ભાગશે રે.

ઉથલો.

અવતાર સ્વીતો અધમ કહિને, રૂપિપતી આંસુ ભરે;

દુષ્ટ પ્રામત્તી જાણી પ્રેમના, પળે અદ્યતો જીવિયે

કેવળ મુક્તિ મેળવે

કહ્યું ચાણું. રાગ રામઝી.

પછે સુદામોજી બોલ્યા,	શુણુ સુંદરી રે;
હું કહ્યું શીખામણ,	ઘેલી કાણુ કરી રે.
જે નિરમ્યું છે તે પામિયે,	શુણુ સુંદરી રે;
ત્રિવિધે લખિ વૃદ્ધી હાણ,	ઘેલી કાણુ કરી રે.
સુખ દુખ એ બે મિત્ર છે,	શુણુ સુંદરી રે;
જન્ય દેહ તે આત્મા સાથ,	ઘેલી કાણુ કરી રે
દીધા વિના ક્યાંથી પામિયે,	શુણુ સુંદરી રે;
નથી આપ્યું જમણે હાથ,	ઘેલી કાણુ કરી રે.
જો ખડ ધાનજ વાવિયે,	શુણુ સુંદરી રે;
તો ક્યાંથી જમિયે શાળ,	ઘેલી કાણુ કરી રે.
જળ વહિ ગયે શી શોચના,	શુણુ સુંદરી રે;
જો પ્રથમ ન બાંધી પાળ,	ઘેલી કાણુ કરી રે.

*

*

*

*

સંતોષ અમૃત આપિયે,	શુણુ સુંદરી રે;
હરિચરણે સોંપી મન,	ઘેલી કાણુ કરી રે.
ભક્તિયે નવનિધ્ય આપશે,	શુણુ સુંદરી રે;
ધરો ધીર તમે સ્ત્રીજન,	ઘેલી કાણુ કરી રે.
આંખ્ય ભરી અપજા. કહે,	રૂપિરાય છ રે.
માફે જડ થયું છે મન,	લાગું પાય છ રે.
એ તો જ્ઞાન મતે ગમતું નથી,	રૂપિરાય છ રે;
રૂએ બાળક લાવો અન્ન,	લાગું પાય છ રે.
અન્ન વિના ચાલે નહીં,	રૂપિરાય છ રે;
મોટા જોગેશ્વર હરિભક્ત,	લાગું પાય છ રે.
અન્ન વિણુ ભજન સુજે નહીં,	રૂપિરાય છ રે;
છવે અન્ને આપું જગત,	લાગું પાય છ રે.

*

*

*

*

અન્ન વિના ધર્મ સુજે નહીં,	રૂપિરાય છ રે;
ઉભો અન્ને સકળ સંસાર,	લાગું પાય છ રે.

ફેરાતું ફળ જાશે નહીં,
જઘ જાયો કૃષ્ણ બળદેવ,

ફિરાય જી રે;
લાણું પાય જી રે.

*

*

*

*

કડવું ૫ મું. રાગ વેરાડી.

કહે શુક જોગી સાંભજો રાય જી, ફરિ ફરિ પ્રેમદા લાગે પાય જી;
વિપ્ર સુદામો આપ વિચારે જી, નિશ્ચે જાચવા જવું પડશે મારે જી.
હાળ.

જવું પડશે સર્વથા, ધણું રૂએ અબજા રાંક;
અન્ન વિના બાળક ટળવજે, એની માતતણો શો વાંક.
ચત્રી પ્રત્યે કહે સુદામો તું સાંભળ્ય મારી વાત;
કહો ભામની ભગવંત આગળ, ભેટ શી મૂકું હાથ.
કાકા કહિને કુંવર આવે, કૃષ્ણસુત સમુદાય;
તે ખાવા માગે મુજકને, ત્યારે શું મેલું કરમાંય.
શુભિ હરખ પામી પ્રેમદા, ગઈ પાડોશણને પાસ;
બાઈ આજ કાજ મારું કરે, મને મૂલે લીધી દાસ.
દારામતી મમ પતિ જાયછે, જાયવા જદવરાય;
અમો બમણું કરિને આપશું, કાંઈ આપો ઉછીતું માય.
પાડોશણને દયા આવી, આ દુર્બળ આવી લેવા;
સુપડું ભરિને કાંગ આ પી, આ બાઈ તમારે દેવા.
બાળે ધાલી ઓખણ્યા, તેહને કીધા શ્વેત;
તગતગતા કરી કરમાં આપ્યા, ઋષિજી પામ્યા હેત.
મારગમાં છોચાય નહીં, છે ત્રીકમના તાંદૂલ;
લેઈ જવા છે દારામતિ, નચિ બાંધવા પટકૂળ.
ઉપરાઉપરિ બંધન દીધાં, ચીથરાં દશ વીસ;
રતની પેરે જલ કીધું, જયમ ચડે છોડતાં રીસ.
રૂપિસુદામાને કહે બાળકાં, કરીને રોતાં મૂખ;
પિતાજી એવું લાવજો, જયમ જાય આપણી ભૂખ.
દીન વાયક સાંભળીને, મુનિયે મુક્યો નિશ્વાસ;
સુદામો કહે પુત્રને, પરિશ્રદા પુરશે આશ.

રૂપિયુદ્ધમો સંચર્ય,	વેળાવી વળી પરિવાર;
ચાગી વૈરાગી વિપ્રને છે,	ભક્તાના શણગાર.
બાધ તિલક ને માળા કંડે,	રસનાયે ભણુતો જાય;
સુખ કુષ્પતું જળ વાધ્યું,	કદુપ દીસે કાય.
પવને જટામાંથી ભસ્મ ઉડે,	ધૂમ્ર ગોટાગોટ;
હિપ્પાન રેણુએ અન્ન છાયો,	જેજન કોટાકોટ.
ધસમસે ને ધાય મુનિવર,	મુખે શ્વાસ ન માય;
જે મારગમાં સામું મળે તે,	દેખિ વિસ્મય થાય.
તૈલાભ્યંગ સ્વપને ન ઈછે,	છે લુપ્ત રૂપિનું ગાત્ર;
એક હાથમાં જેષ્ઠિધા,	એક હાથે ગ્રહ્યું તુંબિપાત્ર.
કોઈપિત છરણ વચ્ચનું,	વનકુળ છે પરિધાન;
જલુ ભાગ્ય-ભાનુ ઉઠે થયો,	હરિ કરશે આપ સમાન.

ઉત્થલો.

આપ સમાન કરશે કૃષ્ણજી, શુકજી કહે શુભો નરપતી;
ચોડે શ્રમે રૂપિ સુદામો, પહોતા પુરી દારામતી.

કંડવું ૬ કું. રાગ સારંગ.

રૂપિ કહે સાંભળ નરપતિ,	સુદામે નિહિ દારામતી;
કનક કોટ અળકારા કરે,	મણિમય રત જહ્યાં કાંગરે.
કોણ કૈશિકાં શોભે પરમ,	જેવું વિશ્વકર્માનું ર્મ;
હુર્મે ધન્ય ધણી દ્રવ્યરે,	હુંકુલી દોષ ત્યાં ગડગડે.
સુદર્શન કરતું ત્યાં શોહે,	ગંભીર નાદ સાગર મન મોહે;
ચોં તો ગોમતિ સંગમ થાય,	ચારે વર્ણ ત્યાં આવી નહાય.
ચરમ ગતિ પ્રાણી પામે ધણા,	નથિ મુક્તિપુરીમાં મણા;
રૂપિ સુદામે કીધું સ્નાન,	પછિ પુરમાં પેઠા ભગવાન.
નગર લોક બહુ જોવા મળે,	ખિજવે બાળક, પુંઠળ પડે;
બાલવન્મી તાળિ દેઈ હસે,	ધન્ય નગર આવો નર વસે.
કિંધાં હશે વ્રત તપ અપાર,	તે સ્ત્રી પામી શે ભરથાર;
કોઈ કહે ઇંદુ કોઈ કહે કામ,	એને રૂપે હારશે કેશવ રામ.
અતિવ્રતાનાં મોહશે મન,	ર્મ વચ્ચે જે લે સ્ત્રીજન;
કોઈ કહે, હાઉઆળ્યો વિહરાળ, રેખાડો, રોતાં રેહેશે બાળ.	

ધણી ચેષ્ટાપુંડળથી થાય, શુણી સુદામો હસતો જાય;
પુંઠે બાળક કાંકરા નાંખે, રૂપિ રામ કૃષ્ણ મુખથી ભાંખે.
પાડે તાળી વજાડે ગાલ, પુંઠે ફરિ વળ્યા નહાનાં બાળ;
કોઈ વૃદ્ધ જાહેવે દીઠા રૂખી, સાધુની દૃષ્ટી ઓળખી.
તેણે બાળક સઉ કાઢ્યાં હાંકી, પુછ્યા સમાચાર ઉભા રાખી;
“કૃપાનાથ ક્યાંથી આવિયા, આ પુરને કેમ કિધિ મયા.”

એવું પૂછવાથી સુદામો કહે, મને રાજમંદિર દેખાડો એટલે;
જાહેવ તેને રાજદ્વાર તેડી ગયો.

દારપાળ દિગપાળ સમાન, ધામ ઓટલે ઉગ્યા ભાણ.
શોભે હાટ ચૌટાં ને ચોક, છળં જરૂખાં બારી ગોખ;
અટારી જાળી મેડી માળ, જડિત કંડેડા ઝાકઝમાળ.
ચળકે કામ ત્યાં મીનાકારી, અમરાપુરી નાંખું ઓવારી;
સભામાં રક્ષાટકમણિ-ચંભ, થઈ રહ્યો છે નાટારંભ.
મૃદંગ ઉપંગ મધુરાં તાળ, ગાય શુણિજન ગીત રસાળ;
રમકે ઝમકે ધૂધરિ થાય, તે સુદામોજી જોતા જાય.
ધજા પતાકા કળશ બિરાજે, જંગડ જંગડ હુંદુભિ વાજે;
બોલે શરણાઈ નફેરી, ઉછવ મંગળ શરિયેશેરી.
હરતા ફરતા હોંડે ઘોડા, બાંધ્યા હેમતણા અછોડા;
ડોલે મદગળતા માતંગ, ગજશાળાનો નવલો રંગ.
હેમ કળશ ભરી લાવે પાણી, દાસિયો જાણિયે ઇંદ્રાણી;
છપન કોટી જાહેવની સભા, નવ રાખે દાનવની પ્રભા.
અનંત ચોદા ઉભા પ્રતિહાર, સાચવે શામળિયાતું દાર;
ત્યાં સુદામો ફેરા ફેરે, સંકલ્પ વિકલ્પ મનમાં કરે.
“ગહન દીશે છે કરમનિ ગતી, એકે શુરના વિધારથી;
એ થઈ બેઠો પૃથવીપતી, મારા ધરમાં ખાવા નથી.
રમાડતો ગોકુળ માંકડાં, શુરને ઘેર લાવતો લાકડાં;
તે આજ બેઠો સિંહાસન ચઢી, મારે તુંબડી ને લાકડી.”

સુદામાને જોઈ દારપાળે પૂછ્યું.—

માતુભાવ કેમ કરણા કરી, તવ સુદામે વાણિ ઉચરી.
હું દુર્બળ બાલણ અવતાર, માધવ સાથે છે મિત્રાચાર;

“તેને જોઈ કહેશે મોટો પ્ર. ૧ મ. આને જે નિ. ૧ મ. નો. ૧ મ. ”

“ નામ સુદામો જઈ કહો, ”
એક દાસી સાથે કહાવિયો,

ગયો ધરમાં પ્રતિહાર;
શ્રીકૃષ્ણને સમાચાર રે;

કડવું ૭ મું. રાગ માઝુનિ દેશી.

એવે દાસી ધાતી આવી રે,
ખેલી સાહેલી શિર નામી રે,
નહોય નારદ અવશ્યમેવ રે,
નહોય દુર્વાસા ને અગસ્ત રે,
નહોં વિશ્વામિત્ર કે અત્રી રે,
દુષ્ટી દરીદ્ર સરખો બાસે રે,
પિંગળ જટા ભરમે ભરિયોરે,
શેરિયે શેરિયે થોકથોક રે,
તેણે કહાવ્યું કરી પ્રણામ રે,
એમ દાસી કહે કરજોડ રે,
મારો બાળસ્નેહી સુદામો રે;
ઉઠી ધાયા જલવરાય રે,
પીતાંબર ભૂમિ ભરાય રે,
અતિ આનંદે ફૂલી કાય રે,
પડે આખડે ખેડા થાય રે,
સ્ત્રિયોને કહિ ગયા ભગવાન રે,
હું જે ભોગવું રાખ્યાસન રે,
જે દાઈનમશે એના ચરણ જાલીરે,
તવ સ્ત્રી સહ પાછી ફરતી રે,
સહુયે કહે માંહોમાંહી બાધ રે,
જેને શામળિયા શું સ્નેહ રે,
લેઈ પૂજના ઉપહાર રે,
બાધ લોચનનું સુખ લીજે રે,
રૂપિ શુકલ કહે શુભરાય રે,
તેને ને નામે નામે રે

તેડી નાથે પાસે ખેલાવી રે.
હારે દિજ આબ્યો કાઠ સ્વામી રે;
નહોં વસીઈ ને વામદેવ રે.
મેં તો રૂપિ જોયાછે સમસ્ત રે;
નથી લાબ્યો ચીઠી કે પત્રી રે.
એક તુંખિપાત્ર છે પાસે રે;
ક્ષુધા રૂપી સ્ત્રીને વરિયો રે.
તેને જોવા મળ્યા બહુ લોક રે;
માઈ વિપ્ર સુદામો છે નામ રે.
ખરો ખરો કહે રણછોડ રે;
હું દુખિયાનો વિસામો રે.
નવ પેહુર્યાં મોગનં પાય રે;
રાણિ રૂકમણિ ઉંચાં સાય રે.
હરિ દ્રોડે ને શ્વાસ ન માય રે;
એક પળ તે જુગ વહિજાય રે.
પૂજ થાળ કરો સાવધાન રે;
તે તો એ બ્રાહ્મણનું પુન્ય રે.
તે નારી સહુપેં મને વાલી રે;
સામગ્રી પૂજની કરતી રે.
કેવા હશે કૃષ્ણના બાઈ રે;
હશે કંદ્રપ સરખો દેહ રે.
રહિ ઉભી સોળ હજાર રે;
આજ જેહનું દર્શન કીજે રે.
શામળિયોજી મળવા જાય રે;
દિધિ દેવ. તે દીનદયાળો રે

સુદામે દિકા કૃષ્ણદેવ રે,
 જુએ કૌતુક ચારે વર્ણુ રે,
 જુએ દેવ વિમાને ચડિયા રે,
 હરિ ઉડાયા અહિ હાથ રે,
 મળ્યા નદર જોવા પુકે રે,
 મુખ અન્યો અન્યે જોયાં રે,
 તુંબિયાત્ર ઉલાળિને લીધું રે,
 રૂપિ પાવન કર્યું મુજ ગામ રે,
 તેડી આવ્યા વિશ્વાધાર રે,
 તેડિ ગયા ધરમાં મુરારી રે,
 ઘણું વાંકાં બોલ્યાં સત્યભામા રે,
 હરિ તેને ઉડીને શું ધાયા રે,
 ભલિ જોવા સરખા જોડી રે,
 જો ક્રોધ બાળક પ્રાર નિકળશે રે,
 તવ બોલ્યાં રૂકમણી રાણી રે,

છુટ્યાં આંસુ શ્રાવણુનેવ રે;
 ક્યાં આ વિપ્ર ક્યાં અશરણુ-શરણુ રે;
 પ્રભુ રૂપિજીને પાય પડિયા રે;
 રૂપિજી લિધા હમડા સાથ રે-
 પ્રેમના આલિંગન નવ છૂટે રે;
 હરિનાં આંસુ સુદામે લોયાં રે-
 દાસત્વ દયાળે કીધું રે;
 તમે પવિત્ર કરો મમ ધામ રે-
 મંદિરમાં હરખથી અપાર રે;
 જોઇ હાર્ય કરે સઉ નારી રે-
 આવા દૂટક મિત્ર સુદામા રે;
 ભલિ નહાનપણાની માયા રે-
 હરિને સોધો એને રાખોડી રે-
 તો તે કાકાને દેખી છળશે રે-
 તમે બોલોછો શું જાણી રે;

વળણુ.

શું બોલો વિરમે થઇ, હરિભક્તને ઓળખો નહીં;
 બેસાર્યાં મિત્રને શખ ઉપર, દોળે વાયુ હરિ ઉમા રહી-

કડવું ૮ સું. રાગ સોરઠી.

ભક્તાધીન દીનને પૂજે,
 સુખશખપર રૂપિને બેસારી,
 નેત્ર સમશા નાચે કીધી,
 મંદમંદ હસે સત્યભામા,
 જેનિ નાભિકમળથી અહ્લા પ્રગટ્યા
 જેણે મુખમાં જગત દેખાડ્યું,
 વિશ્વામિત્ર સરખા તાપસને,
 તેણે સુદામાના પગ પખાળી,
 ઓઢવાનિ પીત પછેડીને,

દાસ પોતાનો જાણી;
 ચમર કરે ચક્રપાણી રે;
 આવ્યા આઠ પટરાણી;
 આશ્રો ધુંધટ તાણીરે;
 આ જગ પળમાં કીધું;
 માતાતું મન લીધું રે;
 દોહડે દર્શન દીધું;
 પ્રીતે પાદોદક પીધું રે;
 લોયા રૂપિના પાય;

ભક્તાર

ભક્તાર

ભક્તાર

ભક્તાર

ચાળ ભરી વૈદરલી લાવ્યાં,	ધૃતપક્વ પકવાન;	
શર્કરા સંગ્રહિત રૂપિને,	કરાવ્યાં પથપાન રે;	ભક્તા.
શુદ્ધાત્મન તંબોળ ખવરાવ્યાં,	ધારિ પ્રેમ શામળવાન;	
વધ્યું તે પ્રસાદ પ્રમાણે,	આરોગ્યા ભગવાન રે;	ભક્તા.
જે સુખ આપ્યું સુદામાને,	તે હરિ બ્રહ્માદિકને નાપે;	
ફરી ફરી સુખ જીએ મુનિનું,	આનંદ મુકુંદને વ્યાપે રે;	ભક્તા.
સુદામાને ચિંતા મોટી,	રખે દેખે કાયા કાંપે;	
ચેલી ગાંઠડી તાંદુલ તણી તે,	બંધતણે લેઈ ચાંપે રે;	ભક્તા.
	વળણુ.	

બંધતણે ચાંપે રૂપી,
પ્રેમાનંદ પ્રભુ પરમેશ્વરને,
ગાંઠડી તાંદુલતણી;
બળ્યાતણી ગત્ય છે બળ્લી.

કહ્યું ૯ સું. રાગ મલાર.

ગોવિંદે માંડી ગાંઠડી,	કહેને મિત્ર અમારા;	
સાંભળવા આતુર છું,	સમાચાર તમારા;	ગોવિંદે.
શે દુખે તમો દુખળા,	એવી ચિંતા કેહી;	
લાજ સુધીને કહો મને,	મારા બાળ સનેહી;	ગોવિંદે.
કોઈ સદશુર તમને મળ્યો,	તેણે કાનજ પુક્યો;	
વૈરાગી ત્યાગી થયા,	સંસારજ સુક્યો;	ગોવિંદે.
શરિર પ્રજ્વળ્યું જોગથી,	તપે દુખે દેહી;	
છો તે કિયે દુખે દૂખળા,	મારા પૂર્વ સનેહી;	ગોવિંદે.
કે શત્રુ કોઈ માથે થયો,	ધણા દુઃખનો દાતા;	
કે કાંઈ ચોરીયે ગયું,	તેણે નથી સુખ શાતા;	ગોવિંદે.
કાંઈ ધાતુપાત્ર કને નહીં,	આવ્યા તુંબડું લેઈ;	
વસ્ત્ર નથી કાંઈ પેહેરવા,	મારા બાળસનેહી;	ગોવિંદે.
કે સુખ નથી સંસારનું,	કાંઈ કરમને દોષે;	
ભાલી અમારાં વઢકણાં.	તે શું લોહિડું શોષે;	ગોવિંદે.
કે શું ઉદર ભરાતું નથી,	તેણે સુધા દેહી;	
એ દુઃખમાં કિયું દુઃખ છે,	મારા પૂર્વસનેહી;	
પછી સુદામોજી ખોલિયા,	પ્રભુને શીશ નામી;	

અમતે તો દુઃખ વિજેગનું, નહોં પ્રભુજી પાસે;
આજ હરી હુંને જો મળ્યા, પિંડ પુષ્ટજ થાશે;

ગોવિંદે.

કડવું ૧૦ મું. રાગ રામચીની દશી.

પછિ શામળિયો બોલિયા, તને સાંભરે રે;
હાંજી નહાનપણુની પેર, મને કેમ વીસરે રે.
આપણુ બે મહિના પાસે રહ્યા, તને સાંભરે રે;
હાંજી સાંદિપ-રૂપિતે ઘેર, મને કેમ વીસરે રે.
અન્ન ભિક્ષા માગી લાવતા, તને સાંભરે રે;
હાંજી જમતા ત્રણે બ્રાત, મને કેમ વીસરે રે.
આપણુ સુતા એક સાથરે, તને સાંભરે રે;
સુખ દુખની કરતા વાત, મને કેમ વીસરે રે.
પાછલી રાતના જગતા, તને સાંભરે રે;
હાંજી કરતા વેદની ધુન, મને કેમ વીસરે રે.
ગુરૂ આપણા ગામ ગયા, તને સાંભરે રે;
હાંજી જાત્રવા કોઈકને મુન્ય, મને કેમ વીસરે રે.
કામ દીધું ગોરાણિએ, તને સાંભરે રે;
કહું લઈ આવેને કાઢ, મને કેમ વીસરે રે.
શરીર આપણાં ઉકળ્યાં, તને સાંભરે રે;
હાંજી માથે તપ્યો અરીષ્ટ, મને કેમ વીસરે રે.
સ્કંદે કહોવાડા ધર્યાં, તને સાંભરે રે;
ધણું દૂર ગયા રણુછોડ, મને કેમ વીસરે રે.
આપણે વાદ વધો ત્રણુ બાંધવે, તને સાંભરે રે;
હાંજી કાણું મોહું ખોડ, મને કેમ વીસરે રે.
ત્રણુ ભારા બાંધ્યા દોરડે, તને સાંભરે રે;
હાંજી આવ્યા ૧૧ મેહ, મને કેમ વીસરે રે.
શીતળ વાયુ વાયો ધણી, તને સાંભરે રે;
ઠાઠે થરથર ધૂણ દેહ, મને કેમ વીસરે રે.
નદિયે પૂર આવ્યું ધણું, તને સાંભરે રે;
ધૂન પ્રગટે, સુરજીવાર, મને કેમ વીસરે રે.

એકે દિશા સૂણ નહીં,	તને સાંભરે રે;
થયા વીજતણા ચમકાર,	મને કેમ વીસરે રે.
ગુરૂ જોળવા નીસર્યા,	તને સાંભરે રે;
કહું સ્ત્રીને કીયો તે કેર,	મને કેમ વીસરે રે.
આપણને રૂઢિયામાં ચાંપિયા,	તને સાંભરે રે;
પછે તેડીને લાવ્યા ઘેર,	મને કેમ વીસરે રે.
ગોરાણી ગૌ દોતાં હતાં,	તને સાંભરે રે;
હતી દોણી માગ્યાની ટેવ,	મને કેમ વીસરે રે.
મેં નિશાળેથી કર વધારિયો,	તને સાંભરે રે;
હાંજ આણિ દીધી તતખેવ,	મને કેમ વીસરે રે.
માન થયું ગુરૂપત્નિને,	તને સાંભરે રે;
તમને જાણ્યા જગદાધાર,	મને કેમ વીસરે રે.
ગુરૂદક્ષણામાં માગિયું,	તને સાંભરે રે;
હાંજ મૃત્યુ પામ્યો જે કુમાર,	મને કેમ વીસરે રે.
મેં સાગરમાં ઝંપાવિયું,	તને સાંભરે રે;
તમે શોધ્યાં સમ પાતાળ,	મને કેમ વીસરે રે.
હું પાંચજન્ય શંખ લાવિયો,	તને સાંભરે રે;
હાંજ દૈત્યનો આણ્યો કાળ,	મને કેમ વીસરે રે.
સંજમની પુરિ હું ગયો,	તને સાંભરે રે;
પછે આત્રિ મળ્યો જમરાય,	મને કેમ વીસરે રે.
પુત્ર ગોરાણિને આપિયો,	તને સાંભરે રે;
હાંજ પછે થયા વીઘ્નય,	મને કેમ વીસરે રે.
આપણે તે દિનથિ જીદા પડ્યા,	તને સાંભરે રે;
હાંજ ફરિને મળિયા આજ,	મને કેમ વીસરે રે.
હું તુજ પાસે વિદ્યા ભણ્યો,	તને સાંભરે રે;
મને મોટો કર્યો મહારાજ,	મને કેમ વીસરે રે.

વળણ.

મહારાજ લાજ નિજ દાસનિ,	વધારોછો શ્રોહરી;
પછી દરીઃ ખોવા દાસનાં,	સૌમ્ય દૃષ્ટિ શામે કરી.

રાવી આપ્યું, અને તેને ઘેર રાજધાની જેવું કરી મૂક્યું. પછી સુદામો કૃષ્ણની રત્ન લેઈ, કંઈ ન મળવાથી દિલગિર થતો પોતાને ઘેર ગયો, અને પોતાની અસલ ઝુંપડીને ઠેકાણે બધું નવું દેખી અચંબો પામ્યો.

કડવું ૧૧ મું. રાગ રામઘી.

શુકળ લાખે હરિ-ગુણ ગ્રામ જી, દીકું સુંદર કંચન-ધામ જી;
મેડી અટારી અદભૂત કામ જી, રૂપિ વિચારે ભૂલ્યો હામ જી.

હાળ.

હામ ભૂલ્યો પણ ગ્રામ નિશ્ચે,	ધામ કોઈ ધનવંતનાં;
એ ભવનમાં વસતા હશે,	જેણે સેવ્યાં ચરણ ભગવંતનાં.
એવું વિચારી વિપ્ર વળિયો,	બધું નગર અવલોકન કરી;
રૂપિ ધણ આણી સર્વે જોતા,	તે ભવન પાછળ ફેરા ફરી.
પછિ સુદામો પડ્યા સાંસામાં,	વિચાર કરે વેગળા જઈ.
આ ભવન કોણે કર્યો હશે,	પણકુટી મારી ક્યાં ગઈ.
એ વિશ્વકર્મા રચી રચના,	મનુષ્ય પામર શું કરે;
કુટુંબ માઈ ક્યાં ગયું,	રૂપિ વામ દક્ષિણ ફેરા ફરે.
કોઈ કીર્તિ ખોલે હસ્તી કોલે,	હયશાળામાં હય હણહણ;
દાસીકનક-કળશ ભરી પાણી લાવે,	હાલા અચુત સેવક આંગણે.
કુંડલી વાળે દોલ ગાળે,	મંડપ તાંડર ચાય છે;
મૃદંગ ધમકે ધ્રુવરી ધમકે,	ગીત ગુણિજન ગાય છે.
જોઈ સુદામે નિશ્વાસ મૂક્યો,	કોઈ છત્રપતીનાં ઘર થયાં;
આશ્રમ ગયાનું દુખ નથી,	પણ બાળક મારાં ક્યાં ગયાં.
હોમશાળા રાક્ષ માળા,	મારિ પત્ર કુશતી સાદી;
ગોપી-ચંદન સન્માર્જની ગઈ,	વિપત્તિ આવડી ક્યમ પડી.
દૈવની ગત્ય ગહન દીસે,	પડ્યો પ્રાણ કર્મ આધીન;
કુટુંબ વિટળની વેદના,	હુંને દૈવે દંડ્યો દીન.
તુડી સરખી ઝુંપડી ને,	લુડી સરખી નાર;
સજાં સરખાં છોકરાં,	નવ મજ્યાં બીજી વાર.
સંકલ્પ વિકલ્પ કોટિ કરતાં,	રૂપિ આત્રાગમન દોળે ચડ્યા.

સાહેલી એક સહજ લેખને,
જળ-ઝારી ભરીને નારી જય,
હંસગમનીને હર્ષ પૂરણ,
ઝંઝર ઝમકે ધુધરી ધમકે,
સુદામે જાણી આવી રાણી,
સાવીત્રી કે સરસ્વતી,
સાહેલી સહુ વીંટી વળી,
પૂજ કરીને પાલવ ગ્રહો,
થર થર ધ્રુજે ને કાંઈ ન સૂજે,
હસ્ત ગ્રહવા જય સુંદરી,
હું તો સેજે જેહંધું ધર નવાં,
હું તો વૃદ્ધ ને તમે જોળન નારી,
સોગાસક્ત હું નથી આવ્યો,
જવા દો મને કાં દમોછો,
આંગણમાં કોઈ નર નથી,
તમને પાપિણિયો પરમેશ્વર પુછશે,
રૂપિપત્ની કહે સ્વામી મારા,
દારીદ્ર ગયાં નવાં ધર થયાં,
એવું કહી કરગરિને ચાલી,
સુદામે પેઠા પોળમાં,

સતિ જતિ પતીને તેડવા;
જાણે હરિતની કળશ રેડવા.
અભિલાપ મનમાં ધ્રુજ્યા;
વાળે આણવટ વીંછ્યા.
ઇંદ્રાણી કે રૂકમણી;
કે શક્તિ, શિવશંકરતણી.
પદમની લાગી પાય;
તવ રૂપિજ નાકા જય.
હુડી જટા ઉઘાડે શીસ;
રૂપિજ પાડે ચીસ.
મને નથી કપટ વિચાર;
કંઠણ લોકાચાર.
મને પરમેશ્વરની આણ;
તમને હજો કલ્યાણ.
દીસે સ્ત્રીનું રાજ્ય;
હુંને કાં આણોછો વાજ્ય.
તમે રખે દેતા શાપ;
શ્રીકૃષ્ણ ચરણ-પ્રતાપ.
તું સાંભળ પરિક્ષત ભૂપ;
થયું કૃષ્ણ સરખું રૂપ.

વળણ.

રૂપે ખીજ કૃષ્ણજી,
એલડિયે વળગ્યાં દંપતી,

જરા ગર્હ ને જોળન આરિયું;
જાણે કામ જોડું લગ્નરિયું.

હાળ.

વીરક્ષેત્ર વડોદરે,
અગ્રવિંશી જ્ઞાતિ બ્રાહ્મણ,
સંવત સત્તર પાંચ વર્ષે,
તિથિ તૃતીયાએ ભૃગુવારે,
ઊદર નીમિત્ત કરી સેવ્યું,

શુજરાત મધ્યે ગામ;
કવિ પ્રેમાનંદ નામ.
આવણ શુદી નિઘન;
પદ બંધ કિંધું આખ્યાન.
ગામ નંદરજાર;

વળણુ.

બુદ્ધિમાને કથા કીધી, કરનારે લીલા કરી;
ભટ પ્રેમાનંદ નામ મિથ્યા, શ્રોતા બોલો જે હરી.

વિનયવિજય.

ગોરણ.

સંવત્ર ૧૭૩૮, સન ૧૬૮૨ માં સૂરત જીલ્લાના રાદેર ગામમાં હતો.
ખીજા હિંદુઓ કરતાં જૈનના જતિઓના રચેલા ગૂજરાતી ભાષાના ગ્રંથો
ધણા છે. પણ તેમાં માગધી ભાષાના તથા ખીજા તરેહવાર શબ્દો આવેછે,
માટે અમે ઝાઝી કવિતા તેઓની લીધી નથી. જેમકે નગરીને દેકાણે નયરી,
સર્વને બદલે સવિ, ઇત્યાદિ.

શ્રીપાળના રાસમાંથી.

લલનાંની દેશી.

દેશ મનોહર માળવો,	અતિ ઉન્નત અધિકાર લલનાં;	
દેશ અવરમાનુ ચીંહુદીશે,	પરવરિયા પરિવાર લલનાં;	દેશ. ૧
તસ શિર મુગુટ મનોહરં,	નિરૂપમ નયરી બિજેણુ લલનાં;	
લખમી લીલા જેહની,	પાર કલીજે કેણુ લલનાં;	દેશ. ૨
સ્વર્ગ-પુરી સ્વર્ગે ગર્ધ,	આણી જશ આશંક લલનાં;	
અલકાપુરી અન્નગી રહી,	જગધિ ઝંપાવે લંક લલનાં;	દેશ. ૩
પ્રજ્ઞપાળ પ્રતપે તિહાં,	ભૂપતિ સવિ સરદાર લલનાં;	
રાણી સૌભાગ્ય સુંદરી,	રૂપસુંદરિ ભરતાર લલનાં;	દેશ. ૪
સહજે સૌભાગ્ય સુંદરી,	મનમાને મિથ્યાત લલનાં;	
રૂપસુંદરી ચિતમાં રમે,	સૂધી સમકિત વાત લલનાં;	દેશ. ૫
સુરપરિ સુખ સંસારનાં,	ભોગવતાં ભૂપાળ લલનાં;	
પુત્રી એકેકી પામી એ,	રાણી દોય રસાળ લલનાં;	દેશ. ૬
સોહગદેવી સુતાતાણું,	નામ ઠવે નરનાહ લલનાં;	
સુરસુંદરી સોહામણી,	આણી અધિક ઉછાહ લલનાં;	દેશ. ૭
રૂપસુંદરિ રાણીતણી,	પુત્રી પાવન અંગ લલનાં;	

એક અનોપમ સુરલતા,	વાધે વધતે રૂપ લલનાં;	
ખીછ ખીજતણી પરે,	ઈદુ-કળા અભિરૂપ લલનાં;	દેશ. ૯
વેદ વિચક્ષણુ વિપ્રને,	સોપે સોહગદેવ લલનાં;	
સકળ કળા ગુણુ શીખવા,	સુરસુંદરીને હેવ લલનાં;	દેશ ૧૦
ચતુરકળા ચોસઠ ભણી,	જેઉ બુદ્ધિ નિધાન લલનાં;	
શબ્દશાસ્ત્ર સહુ આવડ્યાં,	નામ નિધેટ નિદાન લલનાં;	દેશ ૧૧
મયણાની માતા હવે,	જિનમત-પંડિત પાસ લલનાં;	
સાર વિચાર સિદ્ધાંતનાં,	આદરવા અબ્યાસ લલનાં;	દેશ. ૧૨
કવિત કળા ગુણુ શીખવા,	વાજિત્ર ગીત સંગીત લલનાં;	
જ્યોતિષ વૈદક વિધિ જાણે,	રાગરંગ રસ રીત લલનાં;	દેશ ૧૩
સોળ કળા પૂરણુ શશિ,	કરવા કળા અબ્યાસ લલનાં;	
જગતી ભમે જશ મુખ દેખી,	ચોસઠ કળા વિલાસ લલનાં;	દેશ ૧૪
મયણાસુંદરિ મતિ અતિ ભલી,	જાણે જૈન-સિદ્ધાંત લલનાં;	
સ્વાદવાદ તસ મન વર્યો,	અવર અસત્ય એકાંત લલનાં;	દેશ. ૧૫
નય જાણે નવ તત્ત્વના,	પુદ્ગળ ગુણુ પરિચાય લલનાં;	
કરમ ગ્રંથ કંઠે હવે,	સમકિત શુદ્ધ મુદ્દાલ લલનાં;	દેશ ૧૬
સૂત્ર અર્થ સંધેણુના,	પ્રવચન સારોદાર લલનાં;	
ખેત્ર વિચાર ખરા ધરે,	એમ અનેક વિચાર લલનાં;	દેશ. ૧૭
રાસ ભક્ષો શ્રીપાળનો,	તેની પહેલી દાળ લલનાં;	
વિનય કહે શ્રોતા ધરે,	હાજો મંગળ માળ લલનાં;	દેશ. ૧૮

દોહરા.

એક દિન અવની પતિ ઇચ્છો,	આણી મન ઉલાસ;	
પુત્રીનું જોજી પારખું,	વિદ્યા વિનય વિલાસ.	૧
કરિ સણુગાર સભા મહી,	ખોલાવી જેઉ ખાલ;	
આવી અધ્યાપક સહિત,	મોહન ગુણુ મણિમાળ.	૨
અર્થ અગોચર શાસ્ત્રના,	પૂછે ભૂપતિ જેહ;	
બુદ્ધિ બળે જેઉ બાળિકા,	આપે ઉત્તર તેહ.	૩
અધ્યાપક આનંદિયા,	સજન મળે સુખ પાય;	

વિનય વલ્લભ નિજ ખાળની, શાસ્ત્ર સુકોમળ ભાખ;
 સરસ જેવિ સહકારની, સાકર સરખી સાખ.

ઢાળ ૨.

રાગ ધોરણી.

પ્રત્યોત્તર પુછે પિતા રે,	આણી અધિક પ્રમોદ;	
મન લાગે અતિ મીઝા રે,	ખાળક વચન રિતોદ રે;	
વછ વિચારજો, દેઈ ઉત્તર એહ રે,	સાંસો વારજો;	આકર્ણી. ૧
કુણ લક્ષણુ જીવત તણું રે,	કુણ મનમથ ધર નારિ;	
કુસમ કોણુ ઉત્તમ કહિયે રે,	પરણી શું કરે કુમારી રે;	વછ. ૨
એકે વયણે એકનો રે,	ઉત્તર એણિપરે થાય;	
સુરસુંદરી કહે તાતજી રે,	શુશુજો સાસ રધ જાય રે;	
નૃપ અવધારજો અર્થ કહો અમે એહ, રે,	મોટ વધારજો;	નૃપ. ૩
મયણાને મહિપતિ કહે રે,	અરથ કહો અમ એક;	
જો તમ શાસ્ત્ર સંભાગતાં રે,	ખાંધો રદય વિવેક રે;	વછ. ૪
આદી અક્ષર વિણુ જેહ છે રે,	જગ જીવાડણહાન;	
તેજ મધ્ય અક્ષર વિના રે,	જગ સંહારણહાર રે;	વછ. ૫
અંત અક્ષર વિણુ આપણો રે,	લાગે સહુને મીઠ;	
મયણા કહે શુશુજો પિતા રે,	તે મેં નયણે દીઠ રે; (કાજળ) નૃપ. ૬	
સુશુણુ સમશ્યા પૂરજો રે,	ભૂપતિ કહે ધરિ નેહ;	
અર્થ ઊપાવી અભિનવો રે,	પુણ્યે પામીજો એહ રે;	વછ. ૭
સુર સુંદરી કહે ચિત્યાતુરી રે,	ધન જોવન વર દેહ;	
મન વલ્લભ મેળાવડો રે,	પુણ્યે પામીજો એહ રે;	નૃપ. ૮
મયણા કહે મતિ ન્યાયની રે,	શીળ સુનિર્મળ દેહ;	
સંગતિ ગુરુ ગુણવંતની રે,	ગુણે પામી એહ રે;	નૃપ. ૯
એ અવસર ભૂપતિ ભણે રે,	આણી મન અભિમાન;	
હું તુઠ્યો તમ ઊપર રે,	દેજે વાંછીત દાન રે;	વછ. ૧૦
હું નિર્ધનને ધન દેજે રે,	કરૂં રંકને રાય;	
લોક સકળ સુખ ભોગવે રે,	પામી મૂજ પસાય રે;	વછ. ૧૧
સકળ પદારથ પામિયાં રે,	મેં તુઠે જગમાંહિ;	
એ રે જગ પ્રાણિયા	હિસો ન રહે પ્રાણ છાંતિ રે. નૃપ. ૧૨	

સુરસુંદરી કહે સાચું પિતા રે,	એમાં કશો સંદેહ;	
જગ જીવાડણ દોષ છે રે,	એક મહિપતિ દુજો મેહ રે;	૮૫. ૧૩
સાચો સાચો સહુ કહે રે,	સકળ સભા તીણ વાર;	
એ સુરસુંદરી જેહવી રે,	ચતુર ન કો સંસાર રે;	૮૬. ૧૪
રાજ મયણા મન રંજિયો રે,	કહે સુંદરી વર માગ;	
વાંછિત વર તુજ મેળવી રે,	દેઉં સકળ સોભા ગ રે;	૮૭. ૧૫
ઉતિહાં કુર-જંગલ દેશથી રે,	આવ્યો અવનીપાળ;	
સભા માંહે સોહે ધણું રે,	જોયન રૂપ રસાળ રે;	૮૮. ૧૬
શંખપુરી-નયરી ધણી રે,	અરીદમણ તસ નામ;	
તે દેખી સુરસુંદરી રે,	અંગે ઉપનો કામ રે;	૮૯. ૧૭
ચૃદ્ધવીપતિ તસ ઉપરે રે,	પરખી તામ સનેહ;	
તિલક કરી અરિદમણને રે,	આપી અંગળ તેહ રે;	૯૦. ૧૮
રાસ રચ્યો શ્રીપાળનો રે,	તેહની ખીજ ઢાળ;	
વિનય કહે શ્રોતા ધરે રે,	હોજો મંગળ માળ રે.	૯૧. ૧૯
	દોહરા.	

મયણા મહતક ધૂણતી,	જવ નિરખી નરરાય;	
પૂછે પુત્રી વાત એ,	તમને કિમ ન સુહાય.	૧
સકળ સભાથી સોગુણી,	ચતુરાઈ ચિત્તમાંહિ;	
દીશે છે તે દાખનો,	આણી અંગ ઉછાહિ.	૨
ઉચિત નહિં ઈહાં બોલવું,	મયણા કહે મહારાય;	
મોહે મન માણસતણાં,	વિરચ્યા વિવય કપાય.	૩
નિર્વિવેક નરપતિ જિહાં,	અંસ નહીં ઉપયોગ;	
સભા લોક સહુ હાનિયા,	સરખો મળ્યો સંજોગ.	૪

ઉદયરત્ન.

ખંભાતનો ગારજી.

સંવત્ ૧૭૬૩ સન ૧૭૦૭ માં હતો.

શિયળની નવ વાડા વિષે. દાહરો.

શ્રીગુરુને ચરણે નમી, સમરિ સરસ્વતિમાય;
નવવિધિ શીલની વાડનો, ઉત્તમ કહું ઉપાય.

ઢાળ.

પહિલું ને પાસું-એ દેશી.

પેહેલી ને વાડે હોજી, વીર જિનવરે કહો;
સેવો હો સેવો વસ્તિ વિચારિને જ;
સ્ત્રી પશુ પન્નગ હોજી વાસો વસે જિહાં,
ત્યાં નહિ રહેવું શીળ પ્રતધારિને જ.
જિમ તરૂ ડાળે હો જ વસતો વાનરો;
મનમાંહિ ખિલે જે રખે ભૂયે પડું જ,
માંજર દેખી હો જ પંજરમાંહેથી,
પોપટ ચેતેરે રખે દોટે ચડું જ.
જિમ સિંહલંકી હો જ સુંદરી શિર ધરી જ;
જળનું થેડું જુગતે જાળવે જ;
તિમ મુનિ મનને હો જ રાખે ગોપવી,
નારિને નિરખી ચિત નવિ ચાળવે જ.
જિહાં હોવે વાસો હો જ સહજે માંજરનો,
જોખમ લાગે તિહાં મુપકની જાતને જ;
તિમ બ્રહ્મચારી હો જ નારિની સંગતે,
હારિ રહે શિળ સુધાતને જ.

કલશ.

એક વાડ વીધટે વીધય પ્રગટે, શકા કંખા નીપજે;
તિમ કામે ધાતુ ખગટે, રોગ ખહુવિધ ઉપજે;
મનમાંહી વિષય વ્યાપે, મન વિષયશું રહે મળી;
ઉદરજી કહે તે કારણે, નવ વાડ રાખો નિર્મળા.

ઢાળ ૨ છ.

“ વૈદર્ભ દેશકુંડ. ” એ દેશી.

સુરપતિ સેવિત ત્રિભુવનધણી, અગ્નિ તિમિરહર દિનમણી;
શીળરત્ન યતના નિતંતે, ભાખી વાડ બિછ બગવંતે.

સુટક.

બગવંત બાખે સંઘ શાખે, શિયળ સુરતર રાખવા;
મુકિત મહાદેવ હેતુ અદ્ભુત, ચારીત્રતો રસ ચાખવા. ૨
મીઠે તે વચને માનનીશું, કથા ન કરે કામની;
વાડ ત્રિધિશું જોઈ પાળે, બલિહારી તસ નામની. ૩
વાત વ્રતને ધાતકારી, પવન નિમ તરપાતને;
વાત કરતાં વિષય બાપે, તે માટે તળે વાતને. ૪
લિપ્તુ દેખી દુરથી નિમ, ખટાશે ડાઢો ગળે;
ગગન ગર્જનવ શુણીને, હડકવા નિમ ઉછળે. ૫
તેમ વ્રતિનાં ચિત્ત વિણસે, વેણ સુંદરિનાં શુણી;
કથા તળે તે કારણે, એમ પ્રકાશે ત્રિભુવનધણી. ૬

ઢાળ ૩ છ.

“ તટ જમ્બુનાનો રે અતિ રળિયામણો રે ” એ દેશી.

ત્રીજી વાડે રે ત્રિભુવનરાજ્યો રે, એણિ પેરે દે ઉપદેશ;
આસન છાંડો રે સાધુજિ નારિનૂં રે, મૂર્તલગે સૂવિશેષ. ૧
હું બલિહારી રે બહુ તેહને રે, ધન્ય ધન્ય તેહને માત;
શીળ સુરગે રે રંગણી રામ્યુંરે, જેની સાતે હો ધાન. હું બ. ૨
રાયનાસન રે પાટ ને પાટલા રે, બ્યાં બ્યાં જેસે હો નાર;
એધડિ લગે રે તિહાં જેસે નહી રે, શિખરત રાખણુદાર; હું. બ. ૩
કાહલાકેરી રે ગંધ સંયોગથી રે, નિમ બન્ય કણકનો વાક;
તિમ અબળાનૂં રે આસન સેવતાં રે, વિણમે શીળ સુરંગણુ પાક હું બ. ૪

ઢાળ ૪ થી.

“ હું વારી રંગ ઢેલણા. ” એ દેશી.

ભાથી વાડે ચેતજે હો રાજ, ધણિપેરે ભાખે શ્રીજિનભૂષ રે;

મેળી ...

નયણુકમળ વિકાશિતે હો રાજ, રખે નિરખો રમણી રૂપ રે;
 સંવેગી સૂધા સાધુજી.
 રૂપ જોતાં રહ લાગશે હો રાજ, હેલા ઉલસે અનંગ રે; સંવેગી.
 મનમાંહી લાગશે મોહની હો રાજ, ત્યારે હોશે વ્રતનો ભંગ રે; સંવે. ૨
 દિનકર સામું દેખતાં હો રાજ. જગમાં નયણુ ઘટે જિંમ તેજ રે; સં.
 તિમ તરણી તતુ પેખતાં હો રાજ, હીણુ થાય શિયળ સુહેજ રે; સં. ૩

ઢાળ ૫ મી.

“ થાંપર વારી મારા સાહેબા કાચુક્ર મત જાજે. ” એ દેશી:

પાંચમિ વાડ પરમેશ્વરે; વખાણી વારે;
 સાંભળજો ઓતા તમે, ધરમી વ્રતધારે. ૧
 કુડંતર વર કામની, રમે જિહાં ગમે;
 રૂપર કંકણદિકનો શુણી, તિહાં મનમથળમે. ૨
 ત્યાં વસતું બ્રહ્મચારીને, ન કહ્યું વિરાગે;
 વાડ ભાગીં શિળ-રત્ને, જિહાં લંછન લાગે. ૩
 અગ્નિ પાસે જેમ ઓગળે, ભાજન માંહિ ભરિયા;
 લાખ ને મીણુ જાએ ગળી, ન રહે રસ ધરિયા. ૪
 તિમ હાવ ભાવ નારીતણા, હાંસુ ને રૂન;
 સાંભળતાં શીળ વીધરે, મન વેધે મદન. ૫

ઢાળ ૬ ઠી

“ સહિયાં મોરી નરણુ મમારો ” એ દેશી.

છઠી વાડે છેલ-છમીસો, શુણુ રત્ને ગારો ભર્યો જી;
 સિદ્ધાર્થરાય-કુજે નગીનો, વીરજીવું એમ ઉચર્યો જી. ૧
 અવતરીપણે જે જે આગે, કામક્રિયા બહુ વિધ કરી જી;
 વ્રત લેખને વિલસિત પહિલાં, રખે મંભરો દિલ ધરી જી. ૨
 અગ્નિ ભર્યાં ઉપરે પૂજો, મેલ્યો જિમ જવાળા વમે જી;
 વરસ દિવસે જિમ વિપધરતું, શંકરે વિપ સંક્રમે જી. ૩
 વિપય સૂખ વિલસીત પહિલાં, તિમ શિળવંત ન સંભારનો જી;
 બાકુળ થઈને શીળ વિનાયે, પછે થાય મન ઓરતોજી ૪

ઠાળ ૭ મી.

“ ગઢ યુંદીરા વાલા. ” એ દેશી.

સાતમિ જાડે વીર પયંપે, શુભો સંયમના રાગી હો; શિયળ. ૧
 શિયળ રચના હો ઘેરી, સુધા સાધૂ વેરાગી;
 મુજ્જ્યાણ કરિને બ્રહ્મચારી, વિષયરસના ત્યાગી હો. શિયળ. ૧
 સરસ આહાર તજજો સહજો, વિગય થોડી વાવરજો હો; શિયળ.
 મોઢક આહારે મનમથ કોપે, તેજનો પરિહરજો હો. શિયળ.
 સન્નિધાતે નિમ ધૃત સંયોગે, અધિક કરે ઉછાળા હો; શિયળ.
 પાંચે છંદો તિમ રસ પોષે, ચારીત્રમાં કરે ચાળા હો. શિયળ ૩

ઠાળ ૮ મી.

“ ઝરમર ઝરમર હોસીલા માઝ વરસાવો મેહા. ” એ દેશી.

ત્રિશ્વસુત હો ત્રિગટે બેશી એમ, આઠમિ વાઝ વખાણે દીળની; ૧
 અતિમાત્રા હો આહાર તજો અણુગાર, લાલચ રાખો સંયમ શીળની. ૧
 અતિ આહારે હો આવે જાંઘ અપાર, સૂપનમાંહિ કરે શીળની વિરાધના; ૨
 વળી તેણે હો થાય મદવતી દેહ, સંયમ નવિ થાયે આરાધના. ૨
 નિમ શેરનાં હો માપ માંહિ બશેર, ચોરીને ઉપર દીજો ઢાંકણું;
 ફાટે તોલડી હો ખિચડી ખેડ થાય, તિમ અતિ માત્રાયે મત બગડે ધણું. ૩

ઠાળ ૯ મી.

“ અણુ સમજતીરે વિરહ અનાહક દીધ. ” એ દેશી.

નવમી વાડે નિવારજો રે, સાધૂજી શણુગાર; ૧
 ચરીર શોભાયે શોભે નહિ રે, અવનીતળ અણુગાર. ૧
 હંમ ઉપદેશે વીરજી રે, મુનિવર ધરજો રે મન; ૨
 શીખ્યામણુ એક માહારી રે, કરજો શીળ ચતન. ૨
 સ્નાન વિલેપન વાસના રે, ઉત્તમ વસ્ત્ર અપાર; ૩
 લેહ તંબોળ આદી તજો રે, ઉદ્ધટ વેષ સદ્ગર. ૩
 છોઈને ધરણી ધર્યું રે, નિમ રત્ન હાર્યું કુંભાર; ૪
 દિમશીળ રત્ન હારશો રે, જો કરશો શણુગાર. ૪

ઠાળ ૧૦ મી.

દેશી બટિયાણીની.

એકથી જારી સાથે, મારજો ન જાવું હો, વળિ વાટે વાત ન કી
 એક શેજે વર દો શીળવંત ન મવું હો, સહેજે ગાળ ન દી

ન સુવારે નિજ પાસ, સાડાછ વરસની હો,
 સાત વરસ ઉપરાંત, સુતને પણ ન સુવારે હે,
 ભાગે શીયળ જે કોઈ, સજ્જન બાણો હો,
 કરતાં વિષય સંભોગ, સમૃદ્ધિમ પંચેદ્રી હો,
 ઈમ બાણી નર નારી, શીયળની સંદહણા હો,
 લે દુર્ગતિનું મૂળ અપ્રહ સેવાથી હો,
 તપગણ ગયાણુ દિલુંદ, વાંછિત ફળ દાતા હો,
 નામી તાસ પસાય, વાડ વખાણી હો,
 અંભાત રહિ ચોમાસ, સત્તઃસં ત્રેસકા હો,
 ઉદયરત કરજોડ; શિળ જે પાગે હો,
 નમું રે નમું સો વાર.

પુત્રીને પણ હેજન્દ
 શીયળવંતી શેજન્દ
 અદકું પાપ નથી ઈજન્દ
 હણાય ધણું કહિએ કિજન્દ
 સુધી મનમાં ધ્યસ્તજન્દ
 જાતાં મનને વાસ્તજન્દ
 શ્રીહરરત સુરીશિજન્દ
 શિળની એહ મનેહર-
 આણુ વદ બિજન્દ
 તેહને જાઉં ભાજન્દ

સ્ત્રીોને શીખામણની સઝાય.

એક અનૂપમ શીખામણ ખરી, સમજી લેજો રે સગળા સુન્દરી

નુટક.

સુંદરી સેજે હૃદય હેજે, પરસંગે નવિ બેશિયે;
 ચિતથકી ચૂકી લાજ મૂકી, પરમંદિર નવિ પેશિયે;
 બહુ ઘેર હોડે નિર્લજ, શસ્ત્રે પણ તજવી કહી;
 જિમ પ્રેત દૃષ્ટે પડ્યું ભોજન, જમવું પણ જીગવું નહીં.

ઢાળ.

પરશું પ્રેમે રે હશિ નવિ બોલીયે, દંત દેખાડી રે ગુઝ ન બોલીયે

નુટક.

ગુઝ ધરતો પરનિ આગળ, કહો કેમ પ્રગ્નશિયે;
 વળિ વાત જે વિપરીત ભાષે, તેથિ દૂરે નાશિયે;
 અમુર સવારે અને ગોચર, એકલાં નવિ જાઈએ;
 સહસાતકારે કામ કરતાં, સદજે શીળ ગમાઈએ

ઢાળ.

નટ વિટ નરશું રે નયણુ ન જોડીયે, મારગ જાતાં રે અધુ ઓડીયે

નુટક.

આશું ઓડીયે વાત કરતાં, ધણુંજ રૂઝાં શોભિયે;
 સાસુ-અન્નેમા. ૧ જણ્યા વિન પલટ પામ ન શોભિયે

સુખ દુઃખ સરજ્યું પામિયે, પંણ કુળાચાર ન મૂકિયે,
વશે વસલા પ્રાણુ તો પણ, શીળથી નવિ ચૂકિયે.

૩

ઢાળ.

સનિનિ સાથે રે, વાત ન કીજીએ, હાથોહાથે રે તાળિ ન લીજીએ;

ત્રુટક.

ત લીએ નજર ન દીજે, ચંચળ ચાલ ન ચાલિએ;
પ્રિયારુ શુદ્ધ વસ્તુ કેની, હાથ પણ નવિ ગ્રાલિયે;
કેદરે કંદરે રૂપ સુંદર, પુરૂષ પેળી ન ગોહિયે.
પણખલાને ગણો તોલે, ફરિ પાછો નવિ જોઈએ.

૪

ઢાળ.

પ્રિયારો રે વળિ ન વખાણીએ, વૃદ્ધ તે પીતા સરીખો જાણીએ;

ત્રુટક.

વિષે પ્રિયુ વિષુ પુરૂષ, સગળા સહોદર સમોવડે;
વિવરના ધર્મ જોતાં, નાવે કોઈ તડોવડે;
કુરૂષ કુટી કૂળડો ને, કુદ્ધ દુર્બળ નિર્ગુણો;
વરવાર પામી લામની તમે, ઇંદ્રથી અંદકો ગણો.

૫

ઢાળ.

મમરકુમારે રે તળિ સુરસુંદરી, પવનકુમારેરે અંજના પરિહરી;

ત્રુટક.

પરિહરી સીતા રામે વનમાં, નજે દમયંતી વળી;
સતી નિર્મળ કષ્ટ પાડે, શીળથી તે નવ અળી;
જોડીએ જિમ સુવર્ણ કસતાં, કંતશું વિછડે તહી;
મન વચને સત્ય રાખે, સતી તે જાણો સહી.

૬

ઢાળ.

દેખાડી રે પુરૂષ ન પાડીએ, નિર્લજ થઇને રે મન ન બિગાડીએ.

ત્રુટક.

ન બિગાડીએ પુરૂષ પરનું, જોગ જોતાં નવિ મળે;
કેવંક આંધે અડે ફૂડાં, સગાં સઉ દૂરે ટળે;
સરજ્યો ઉચ્ચાટ થાયે, પ્રાણુ તિહાં

ઢાળ:

રામને રૂપે રે સુર્યણખા મોહી, કામ ન સિધ્યું અતે ધનિત ખોઈ.

ત્રુટક.

ધનત ખોઈ દેખીં અભયા, શેઠ સુદર્શન નવિ ચલ્યો;
ભરતાર આગળ પડી ભુંડી, અપવાદ સગળે ઉછલ્યો;
કામની બુદ્ધે કામનીએ, વંકચુળિ વાહો ધણું;
પણ શીળથી ચૂક્યો નહી, દષ્ટાંત એમ કહેતાં ભણું.

ઢાળ.

શીળપ્રભાવેરે જીઓ સોળે સતી, ત્રીભુવન માંહીરે તે થઈ છતી.

ત્રુટક.

છતી થઈ જો શીળ રાખ્યું, કલ્પના કીધી નહી;
તે નામ તેહનાં જગત બાણે, વિશ્વમાં ઊગી રહી;
વિવિધ રત્ને જડીત ભૂષણ, રૂપ સુંદર કિંનરી;
પણ શીળ વણ શોભે નહી, તે સત્ય ગણજો સુંદરી.

ઢાળ.

શીળે સુરનર સઉ સેવા કરે, નવે વાડું રે નિશ્ચળ જો ધરે.

ત્રુટક.

ધરે નિર્મળ શીળ ઊજવળ, તાસ કિરતી જળહળે;
મન કામતા તે સિદ્ધિ પામે, અષ્ટભય દૂરે ટળે;
ધન્ય ધન્ય તે બાણે ધરા, જ્યાં શિયળ ચોખું આદરે;
આનંદના તે આધ પામે, ઉદયરત્ન જશ વિસ્તરે.

સોળ સતિયોનાં નામવિષે ચોપાઈ.

ઉઠ રે પ્રાણી સૂતો જગ, ધર્મતણે મારગ તું લાગ;
સોળ સતીનાં લીજો નામ, જ્યમ પામીજો ઉત્તમ કામ.
પહેલી સમરૂં આહી સતી, ચંદનનાળા બીજી ભગવતી;
રોજેમતિ બાણે મતરંગ, ચોથી દુપદી શીળ સુચંગ.
કૌશલ્યો ને મૃગાવતી, સુલસા સીતા વંદુ ગુણવતી.

નિલા વૃક્ષને ઓઠે રહે,	જયમ પારધી પશ્ચતે યહે;	
હરિને ઓઠે ધૂતા ધણા,	કરે ઉપાય ધન સ્ત્રી તણા;	
અખા ગુરૂ શું મૂકે પાર,	શિષ્ય ગધવ ને ગુરૂ કુંભાર.	૨
અંગ અખળસ ને તપસી થયો,	ધર મેલીને વનમાં ગયો;	
કામ ખાણુ ન શક્યો જાળવી,	રડવડતી એક આણી નવી;	
શ્વાન ભસાવે હોંડે છક્યો,	હગ્યો નહી ને ધર નવ રખ્યો.	૩
ગોરીનાં ગોડીપણ ભાગ,	માતા પાસે આજ્ઞા માગ;	
ખળદનિ તે ક્યમ થાયે ગાય,	મૂરખ મિથ્યા કરે ઉપાય;	
જ્ઞાન વિના તે સાધન એવાં,	અખા તેમાં નહિ લેવા ને દેવા.	૪
સો અંધામાં કાણો રાવ,	અંધાને કાણાપર ભાવ;	
સડિનાં નેત્રો ફૂટી ગયાં,	ગુરૂ આચારજ કાણા થયા;	
શસ્ત્રતણી છે એક જ આંખ્ય,	અનુભવની ઉઘડી નહી આંખ્ય.	૫
મુંડ મુંડાવી હરિને કાજ,	લોક પુજે ને કહે મહારાજ;	
મન જાણે હરિયે કૃપા કરી,	માયામાં લપટાણો ફરી;	
સડિને મન તે કરે કલ્યાણ,	એને હરિ મળવાની હાણ્ય.	૬
જ્ઞાતાનો એવો ઉપદેશ,	પંચના ગુરૂ તે સગજો વેપ;	
ધરધર મહાત્મ્ય વધારતા ફરે,	દામ ચામનું જતનજ કરે;	
તે જ્ઞાતાની ન માને વાત,	સાચું કહેતાં છીજે ગાત.	૭
હરિને કાજે ઘાટ જ ઘડે,	નિજ સ્વરૂપથી પાછો પરે;	
પર્વત કહે પહાણને લહું,	એ અચરત તે કેને કહું;	
અખા થકી તે ખીજે હરી,	પર્વતમાંથી પાણુ જ ખરી.	૮

શામળ ભટ.

શ્રીગોડ માળવી બ્રાહ્મણ.

અમદાવાદ પાસે વેંગણપુર, જેને હાલ ગોમતીપુર કહેછે, ત્યાંનો.

સંવત્ ૧૭૮૨ સને ૧૭૨૫ માં હતો.

તેના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ.

સિંહાસનગત્રીશી, શિવપુરાણ, શુકળહોતેરી, રણછોડજીના
છોકો, રેવાખંડ, વૈતાળપત્નીશી, નંદ્યત્રીશી વિગેરે.

સમશ્યાઓ વિષે છપા.

સાઠ નારિયે નાર,	નાર આઠે નરે બાણું;
આઠ નરે નરે એક,	પુરૂષ એ ત્રીશ પ્રમાણું.
બાર પુરૂષ બળવંત,	એક નરે નરપતિ જેવો,
એવા નર દશસહસ્ર,	તરતિથે ભોગવ્ય તેવો.
સ્વામી જે સત્યાવીશતો,	કર્યપ સુત જોગ જોગવે;
શુભ આશિષ શામળભટ ભણે,	ભૂપતીનું સુખ ભોગવે.

ઉત્તર—પળ, ઘડી, પહોર, દિવસ, માસ, સંવત્સર, ચંદ્ર, સૂર્ય.

ત્રણ અક્ષર નિજ નામ,	પગ વિના છે પાંગળિયો;
એ છે બાહુ વિશાળ,	અંગમાં નહિ આંગળિઓ.
શીશ વિના છે શરિર,	મોજ ઝાઝેરી મહાલે;
અવનીથી અંતરિક્ષ,	ચરણવિના તે ચાલે.
છે સૂખ કરણ સંસારમાં,	લક્ષ વસા શુભ લાજ છે;
દાતા આપે જન દીનને,	કષ્ટનિવારણ કાજ છે.

ઉત્તર—ડગલો.

૧૬ એકનાં ડળે,	બાર ભલિ ભાત ભણી જે;
પાંખડિ ત્રણ સે સાઠ,	ગુણીજન જોઈ ગણી જે.

ચતુર જુઓ ચોવીશ,
એકવીસ સહસ્ર છ સે,
પણુ ચોથ ભાગ એ પત્રનો, ગૃહસ્થ શિર શોભિત ધણે
તે આપે માગણુને અધિક, વેણીદાસ રખિયલ તણે

ઉત્તર-પાઘડી.

વર્ષ, મહિના, દિવસ, પખવાડિયાં, ધડી, પાં ધડી.

ભાત ભાતના રંગ,
લોહ લકડ વૃક્ષ વેલ,
કનક કથિર મણિ રત્ન,
જીવ જંતુ પશુ પક્ષિ,
વળિ જડ ચૈતન નર નારિયો,
શામળ કહે એતો ચતુર નર,
લિલો પિળો કે રાતો,
રાવ રંગ દુર્બળ માતે,
મેર મોટમ તુછ તરણુ,
સિંહ નર હરતી હરણુ,
લાયક જન લેખી લિચ્છુ,
એક રંગ સૌનો કિયો.

ઉત્તર—પડછાયા.

તરણી અક્ષર ત્રણ્ય,
રસમય રડું રપ,
સપુત ત્રણ્ય સંતાન,
ત્રણ્ય લોકમાં તત્વ,
માનનિ મન માને તે થકી,
શામળ કહે સહેજે સમજાને,
પાતળી સોટા સરખી,
પંડિતે પ્રીતે પરખી,
દેવને દુલ્હન દીક્ષા,
મહોનાં અમૃત મીઠાં,
આણુ આણુ રે આ વડી,
કહેશે કામની શે લડી.

શેલડી.

નવ ગ્રહમાંહી નામ,
પૂરણુ જશ પરતાપ,
ભાગ્યશાળિને ભાગ્ય,
સારંગ નામ સરદાર,
તેને નામે જે નામ છે,
એ શીઘ્ર સ્વામીજી લાવજો,
કામ કાશદનું કરતો,
તાપની હરકત હરતો,
રોગ દુખ દાને દેહો,
સારંગપર વાહન સ્નેહો,
તે આવ્યાથી દુઃખ બચે,
તો વળતી સેજે થશે.

ચાંદલો.

કણુ રૂડા કહેવાય, જમે નહિ જન પણ કોઈ;
 મરદ વધારે માન, માનની રહે મન મોહી.
 સાર ગણે સંસાર, ભૂપ પણ ગણે ભલાઈ;
 અતિશે ઉજવળ અંગ, અંગ શોભિત સદાઈ.
 ગોળાકારે ગુણવંત છે, પ્રસન્ન મન પૂરણ કરે;
 જો સ્વામી શીઘ્ર તે લાવશે, શામળ કહે સોજે સરે.

માતી.

નાર મળી દશ વીશ, પુરૂષ પરઠાણો જોતો;
 સુરપતિ વાહન જાત, તત જાણું સહ તેનો.
 નામ એક નર દોય, આગરદા જોતો સરખો;
 વસે વેગજે વાસ, પંડિતે પૂરે પરખો.
 તે તાલેવંત તરૂણી તણે, હસ્તક રૂડો નર હશે;
 પંડ્યાણ પેહેલો લાવજો, ત્યારપછી સોજે થશે.

ચૂડો.

સપુત તાણું છે નામ, સભામાં શોભે મેહેલો;
 રજની કેરૂં રૂપ, પૂજન શિવ કરતાં પેહેલો.
 નેહ કરે નર નાર, દેહ શુભ આપે દાખે;
 તરકરને મન તાપ, બદ્ધા જન તો શુભ ભાખે.
 તે નરના તનથી નીપજે, કરૂપ કહે છે કામની;
 શામળ કહે સ્વામી લાવશે, તો ભજશે શુભ ભામની.

દીવાનું કાજળ અથવા મેંશ.

સાઠ નારિયે નાર, - નાર આઠે નર જાણું;
 આઠ નરે નર હોય, પુરૂષ જો ત્રીશ પ્રમાણું.
 પ્યાર નરે નર નામ, ભાગ ત્રીજો થે તેનો;
 અંત્ય મધ્ય ને આધ, અમલ જોરાવર જોતો.
 હરધડિ તેને હરનાર છે, દુઃખ ટાળે જે દેહનું;
 વળિ જે માટે કૌરવ હુણ્યા, તરત કામ છે તેહનું.

કાયા કૃષ્ણ સ્વરૂપ,	સુધડ પણુ સારો સહથી;
ભોગી નરને નામ,	રિઝે તે બેહેક બહુથી.
પાંખડિયે પરવેશ,	કરે અંતરિક્ષથી આપે;
પંખી બૂણુ ગણાય,	પાય ખટની છે છાપે.
એ નર જેને અડકે નહિ,	લાવ ધરીને નવ ભજે;
તે લાવ કંથ લેખાવિના,	તો સુંઃરિ સોળે સજે.

અંપાનાં ફૂલ.

ત્રણુ અક્ષર તરતીય,	તેર ગુણુ શોભા સારી;
રાજદાર સનમાન,	માન દે નર ને નારી.
નપુંસક છે નિજ નામ,	પુરૂષ બે શોભે સંગે;
કામ વધારણુ કાય,	રંજિત તે સૈને રંગે.
ફળ ફૂલ વિના છે ફૂટડું,	કંથ લાવ કહે કામની;
તો શામળ કહે, સોળે સજે,	જોખ કરતાં જામની.

તાંબુલ.

સરસ સરોવર એક,	ભર્યું છે નિર્મળ નીરે;
પિયે નહિ કાઈ પંથિ,	હંસ નવ બેસે તીરે.
તે સર સમિપ જાય,	બુડે જન જોતાં ઝાઝા;
દુઃખ ન પામે દેહ,	રહે તરતીએ તાજા.
કવિ શામળ કહેછે કારમું,	હાંશીજનને હિત હશે;
સ્વામી લાવો સોહામણું,	તો સોળે પુરા થશે.

દર્પણ.

અંદ્રખિંબ આકાર,	નામ બે અક્ષર નારી;
સ્ત્રી શૃંગાર શોભીત,	બહુ ગુણુની બલિહારી.
મુખ મંડન મહારૂપ,	અનૂપમ દીસે દેહે;
તેથી શોભે નાર,	કાન ગુણી નર નેહે.
લક્ષ્મી ખરચી તે લાવજો,	એ વણુ અડવું દીસશે;
શામળ કહે, શામા જો સજે,	તેથી હધડું દીસશે.

કાનની ઝાલ.

ચાર પુરૂષ પરમાણુ,	નેહે પરણ્યા બે નારી;
તેને બે નપુંસક તન,	વપૂએ જુઓ વિચારી.
એ આદેનો દાઢ,	પુરૂષ પરમાણુ એકે;
નારે વિધ્યો નરદેહ,	સુખે નીહાળે નેકે.
તે લાવ કંથ કોડામણા,	સ્થિર થાવર નિત્ય ચોભશે;
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે,	સોળ સળ્યા તે શોભશે.

પલંગ.

આળા અક્ષર બેજ,	નાર નીચી ને નાની;
નહિ કરપદ નહિ નેન,	સરવજ્ઞને મન માની.
નારિ સાથે નેહ,	રહે નારિને સંગે;
હૃદર એહને ગર્ભ,	રાગે સૌ તેને રંગે.
તે નારી નારીને ગળે,	તો દશ રૂડી દીપશે;
શૂંગાર સોળમાં શોભશે,	તો જશ તારો છતશે.

વીંટી હીરા સુદ્રાં.

સરોવર સુંદર સાર,	નાતમે નીર ભર્યું છે;
નહિ આરો નહિ પાળ,	સ્થીર પણ દામ ધર્યું છે.
વનસ્પતિ સ્થિર વેલ,	વિના પગ મૃગ ચરેછે;
વિના ધનુષ્ય ને બાણ,	વિના કર ચોટ કરેછે.
તે મારનાર નથિ દીશતો,	મૃગ તેને મારી મરે;
તે લાલ્ય કંથ કહે કામની,	દેખી મન માફ દરે.

* દીવો પવનથી હોલવાયછે તે.

કાળી નાર કુરૂપ,	અનુપમ ઝોપે ઝાઝી;
મોઢી મોઢે મૂલ,	ત્રણે પખ તેની તાજી.
નરથી ઉપજી નાર,	અરણ્યમાં એ તો નરખી;
મહિષ સભામાં માન,	પવિત્ર પંડિતે પરખી.
જાની રાખી બે છળ કરી,	પ્રસિદ્ધ પેતે થાય છે;
શામળ કહે સ્વામી લાવજો,	એ રાયાં શિર રાય છે.

કસ્તરી.

જીવ વિનાનો સાપ, બેય પાસેથી સરખો;
 જરાય મુખ નહિ ઝેર, પંડિતે તેને પરખ્યો.
 નર નારીની કમર, રહે વીંટી તે વાર;
 વસ્ત્ર તણે વિવેક, સુશોભા સઘળી સાર.
 બે દર તેનાં બે પાસ છે, બહાર ગયો. દીગે બહાર;
 શામળ કહે, સમશા સેહેલ છે, સુણ્યા થકી સમજે સહ.

નાહું.

એક નાર મુખ દોય, ભૂપ સભામાં ભાળું;
 ગૌર વરણ મુખ એક, એક કુરૂપી કાળું.
 નહીં હાથ પગ નહીં, ઘણેરી તરતિય તોલે;
 મારે મહોકમ માર, બૂમ પાડી તે બોલે.
 વળિ ભુંડું અન્ન ભાવે નહિ, કાચું કચરું બ્રખ કરે;
 કાલ્યાદાતા મનમાં ધરે, મહિપતિ કેરાં મન હરે.

પખાજ.

વહાન વૃષભ વહંત, પરાક્રમ અધિકું ઝોટે;
 ઇંઢમાળ વિશાળ, કારમી દીડી કોટે.
 મસ્તક ગંગ તરંગ, ચહ પાસે તે ચાલે;
 કરતી હણુહણુકાર, ભૂપ સઉ નજરે ભાળે.
 એ સમશા છે પણ શિવ નહિ, સમજીને મન સેહેલ છે;
 બે વાટે ધટે દશ દિશે, મહિપતિ કેરે મેહેલ છે.

પાણીની ઘટમાળ.

ચોમુખવાળા ચાર, પુત્ર પરાક્રમી પરખ્યા;
 ન કો ઉંચ કે નીચ, શોભિતા ચારે સરખા.
 ચાર વચે બે નાર, પ્રીતની રીતે પરણ્યા;
 બેય નપુંસક તંત, આઠ એ વેગે વરણ્યા.
 થાયે એકે અળગું આઠમાં, તો સાતે નહિ કામનાં;
 નર એક થાય એ આઠથી, કહો અરથ એ નામના.

પલંગ.

ચાલે કીડિયે નાર, અધરે અવનીથી સાંધી;
 વનિવાને વણ વાંક, લોહને પાશે બાંધી.
 ચાલે જણ ખે ચાર, ચડી રૂંધાપર બેસે;
 ચાલી પ્રાણી જાય, ફરી દેકાણે પેસે.
 ચાલે ઘડે ચારે મુખે, દયા ન આવે દેહમાં;
 ચાલે કહે, પડિત પારખો, નર નારીના નેહમાં.

હિંચોળાખાટ.

કુલુમ્બ ગાળાકાર, અધિક અમૃતનો ભરિયો;
 ક્ષીયો સહસ્ર દશ વીસ, કમુદ્ધ તે નરને કરિયો.
 વ્યે દેહ પ્રાપ્તે જાય, નાર દુઃખ તેને દે છે;
 ચાલે નિશ આડે જામ, અધર રસ તેનો લે છે.
 ને નરને ચારે સાંધી, રૂધિર સરવ જન ખાય છે;
 ચાલે કહે, માંસ રૂધિર સદા, ચૌટામાં વેચાય છે.

મધપૂડો.

ચોટીને અતુમાન, પૃથ્વીપર આવી પડિયો;
 કો જાણે કેવો માલ, કંથ મારાને જડિયો.
 ચોંચે ચારે હાથ, ભલા બોજનમાં ભળિયો;
 ચોરી ગયો કો ચોર, કોઇ નર નારે ગળિયો.
 ફરિ કોટિ જવનથી નવ જશ્યો, લખજન જોતાં લીછએ;
 ચાલે કહે, શોધ્યો નવ મળે, તો શો ઉત્તર દીછએ.

ખાણીનો કરો.

અવ્યવત સરખું એક, સાંભળ્યું છે સૌ કરણે;
 જતા દિકા જશવંત, તોલથી જન તો તરણે.
 અજુ જુગ તે ખટ હાથ, નેત્ર બે દૈવત દેખે;
 એ સરણે ચાલંત, લલિત લક્ષણથી લેખે.
 ને જાવતે વામે નામ છે, સતવાદી શાંભિત સદા;
 જો શામળ કહે, શોધી જુઓ, કૂડ કથન ન કહું કદા.

અવણ, કાવડવાળો.

વૃક્ષ નહી નહિ વેલ, નહી પત્રે નહિ ફૂલે;
 નહી ખીજ વાવેત્ર, કહે કણુ અતી અમૂલ્યે.
 ગુણુ જશ અપરમપાર, દેશ બાધામાં દીઠે;
 દેવ દનુજ વૃષ રંક, ગણુ અમૃતથી મીઠે.
 છે મોઘાણુ મોતી થકી, સોંધામાં સોંધો સદા;
 કવિશામળકહે, શોધી જુઓ, કાઈએ નવ તજીયો કદા-

લવણુ અથવા મીઠું.

નારી નિરખી નીચ, જુઓ લક્ષણુ કહું જેનાં;
 અંગે ઉજળી આપ, બાપ મા કાળાં તેનાં-
 નહી હાથ નહિ પાગ, કુલક્ષણુ તેની કાયા;
 મુખ નાસા છે તેણુ, નહિ મમતા કે માયા.
 તે નહિ પશુ પક્ષી માનવી, નહિ જીવા જોની જદા;
 શામળ કહે, સુમતિ સલક્ષણુ, તે શોધી જોશે સદા.

સર્પની કાંચળી.

એક બાળ બે મૂખ, એક ઉપર એક હેઠું;
 ઉપર પાતળું છેક, કેટલી પહોળું પીઠું-
 તળે મુખ તેમાં જીભ, તેહ બોલાવ્યું બોલે;
 હલાવતાં હાલંત, વળી ડોલાવ્યું ડોલે.
 ધૈર્ય આગળ અવિકું રહે, ગુણવંતા જનને ગમે;
 શૈર્મળ કવિ કહે, તે બચરે, જગત લોક તેને નમે-

દેવની ઘંટા.

રથ દીઠે સમરથ, અધર અવનીમાં ચાલે;
 બ્રહ્મા નામે નામ, મંદિર તેનામાં માલે.
 અપરમપાર અપાર, પ્રજા પેદા ત્યાં થાય;
 વેડે અગ્ની આંચ, માર પણુ બાજો ખાય.
 આવે અમુલ્ય કામે અરથ, મૂલ અલ્પ માટે મજે;
 શામળ કહે છે, શોધી જુઓ કવિ રૂડા, તો તે કળે-

કુંભારનું ચાક.

નીચ ઘેર છે નાર,
મુખમાં મોટી છલ,
નહી હાથ નહિ પાગ,
ફરે છત્ર તે શીશ,
ધરધણી તો ગીતો ગાયછે,
શામળ કહે, એહું એહતું,
દેશ બાધામાં દાખે;
રીઝતી બાહાર રાખે.
શીશત્રિના મુખ બોલે;
જમે કણુ અધિક અતોલે.
પવિત્ર નર પુંડે ફરે;
મોટા જન મસ્તક ધરે.
ધાણી.

ચતુર નર તું ચેત,
મુંદર રૂપ સ્વરૂપ,
કાયા ઉપર હાડ,
વાળ ઉપર છે રૂધિર,
ખરી તે ઉપર તો ખાલ છે,
વળિ મુખમાંથી અમૃત ઝરે,
એક અચરત મેં દીહું;
અધિક અમૃતથી મીહું.
હાડપર વાળ ભણીને;
મુગ્ધણ તેનાજ ગણીને.
ખાલ ઉપર વાળજ નથી;
શામળ કહે, કહે કથી.
કેરી.

પ્રમદ એક પ્રચંડ,
ઉપર ઉભા બે આર,
જ્યમ હોય જેઠી મલ્લ,
બોલે બોલ બળવંત,
પાણી તો તેહ પિયે નહી,
વળિ ચરણુ નથી પણુ ચાંચ છે,
અધર અવનીપર રાચે;
જેમ નચવે લમ નાચે.
જોર ઝાઝેથી ઝુઝે;
ધરા બાધી ત્યાં ધૂજે.
અન્ન અલેખે ખાય છે;
એહું એતું સૌ ચહાય છે.

જે વડે પુંવા ખંડાયછે તે હીંકણી.

ભર્યું નારિમાં નીર,
એ નારિયે બળવંત,
અવનીથી અંતરિક્ષ,
વાર ઉત્તમ વંશ,
પરભાતિ રાગ રૂટે સ્વરે,
શામળ કહે, ઘેર શ્રીમંતને,
પુરૂષ એક પીવા સાંધ્યો;
અવળા સવળી બાંધ્યો.
નાર નચવે લમ નાચે;
રિદ્ધિ રૂડીથી રાચે.
ગુણ રૂડેરા ગાય છે;
જરૂર એહ જણાય છે.
વલોણું.

કહું, વરતુલ આકાર,
શ સરીખાં સાલ,
છત્ર જેવી છત છાજે;
ભામની જેખી ભાજે.

રત્નસરણ વિવેક,
 ચોંચી છે યજ્ઞમુલ્ય,
 યજ્ઞમંદિ શરી ધણી,
 અદિર્ભજણ રક્ષણ દેહની,

ફૂલ ભરિયાં ભલી ભાતે;
 જોષ જોરાવર જાતે.
 સૌથી આગળ સંચરે;
 અર્થ કવી શામળ કરે.

ઠાલ.

મરવડ જાળી મૂળ,
 મુંઠાણે સ્મરમધ,
 મેઢું લીસે પુંક,
 મેહ સુમેરડ માન,
 આહાર અજ જોષે નહિ,
 શામળ કહે પ્રત ધણાં કરે,

દિહો મેં તેનો ડંમર;
 હરિત નહિ કાજો ભંમર.
 લાંબી એક પાસે મોટી;
 મૂલ મર્યાદા મોટી.
 પેટ ભરી પાણી પિયે;
 કહો અરથ કારણ કિયે.

પાણીનો કેસ.

ચતુર ચેતુ સુખ ચાર,
 કાલકલક વાહન,
 જળા પૂરણ જશવંત,
 ચેરક શોભે સાચ,
 જે અકલવંત અંતર ધરો,
 છે સ્વચ્છ કવીશામળ તણી,

નહીં બ્રહ્મા બ્રહ્માણી;
 નહીં કંદ્રે કંદ્રાણી.
 નહીંજ નવાણ નવાણી;
 નહી રાજા કે રાણી.
 શું વળિ વળી વખાણિયે;
 જશવંતા જન જાણિયે.

પાણીની પખાલ.

રત્નથી રહો અમુલ્ય,
 કરે કશિરતું કનક,
 અમ્ય મિલસ્ય વક્ષવેલ,
 અસ્તદ્ધાન સહસર,
 જે જાજ રણજ સૌ લોકની,
 કિરિ સ્વચ્છ કહે, શોધી જુઓ,

ફૂલ ફલ સફલે ફળિયો;
 બહુ ગુણ તેથી બળિયો.
 ભાર અઢારે ભારી;
 તેથી ગુલ શોભા સારી.
 ચહાય દેવ ને દાનવી;
 મહાસુખ દેવણ માનવી.

કપાસ.

પદ્યાણે પરતાપિ,
 હંદ મયે ત્યાં ધાય,
 નાજંતે મંભીર,
 છે પાણિયો છેક,

નહી પંખીમાં પૂરે;
 નહી શામલ કે શરો.
 મેહમાં કોઈ ન પ્રમાણે;
 જુએ, તે તે જન જાણે.

લાડકડો તે રિપુ લોકને,
કવિ શામળ કહે, શોધી જુઓ,
જે છે જન્મક્રિંકર જસો;
કહો અરથ એ તે કશો.

કીર.

સુકે કાષ્ટ ફળ લાગ,
ત્રણ અક્ષરમાં તોલ,
લાંબિ પાતળી લાંદ,
જુવાનિતું છે જોર,
આડું તે ફળમાં ઝેર છે,
શામળ તે ફળ આરોગતાં,
તેનિ શોભા છે સારી;
નામ કહેતામાં નારી.
કલંક કાયામાં કુડી;
બહુ જન કહે છે ખુડી.
ચપળ લોક શું આય છે;
જન જન્મલોકે જાય છે.

ખરછી.

લાંબક પુંછ લખાય,
રાતી માંજર રીશ,
અતિશય ઝેરી અંગ,
વૃદ્ધિ સમે વાધંત,
વનમાં વસ્તીમાં પણ વસે,
કવિ શામળ કહે, જે સમજશે,
નહિ વાંદર દૂકડિયો;
નહિ માંકડ કૂકડિયો.
નહી વોંછી નહી સાપે;
તરણુ તો થાયે તાપે.
તોલ કાંઈ તેમાં નથી;
કહું અહો તેને કથી.

કાચંડો.

નારી એક અનૂપ,
એ અક્ષરમાં નામ,
ઉદર વચે એક શીંગ,
પવિત્ર સંગ પોસાય,
તે મુખથી જળ પ્રાશન કરે,
કવિ શામળ કહે, શોભે તહાં,
સરસ શોભંતી સેહેલી;
મૂઠ રૂદ્યામાં મેલી.
એક આંખે દિલ દેખે;
અહિ દુનિયા પુર પેખે.
શિંગેથી આંખે ઝરે;
જ્યાં વરને કન્યા વરે.

ઝારી.

છેલ કુદંતો છેક,
શિંગ નથી તે શીશ,
પીઠે નથી પલાણુ,
નહિ ઝરે તે નીડ
એક કહે એ તો ઘોરી;
કહે ત્યારે તો તોરી.
ત્યારે તો મેડક માણુ;
જ્યાં જાણે જાણે.

પણ શશલાને પગ ચાર છે, પગ વિણ આતો પરવરે;
શામળ કહે, અર્થ સહેલ છે, રૂડાજન રદ્યે ધરે.

ચાંચડ.

પુણ્ય સુપાત્ર પવિત્ર, ફૂલ એવાની કન્યા;
કિંધો પિતાનો કાળ, એહ પણ મોટો અન્યા.
વરી વડાઉવા સાથ, જાત રૂડો તે બાણી;
કાંઈ ન ચડ્યું કલંક, વડા લોકાએ વખાણી.
કહો કવણુ નાર પીતા કવણુ, કવણુ વડાઉવાને વરી;
વળિ કવણુ ફૂળ પેદા થઈ, શામળ કહે, તે સુંદરી.

છાશ.

નહિ નપુંસક નાર, નકી નરને છે નામે;
અમૃત તુલ્ય આહાર, કરતાં ન ઠરે કામે.
નિર્મળ નીર ઝરંત, પૂર્ણુ ગુણ અપરમ પારી;
દુર્લભ બાણે દેવ, સકળ ગુણ શોભા સારી.
છે તત્વ તેહ ત્રણ લોકમાં, ભાગ્યશાળિ જન ભોગવે;
શામળ કહે, તેથી નીપજે, જે જર ગાંઠે જોગવે.

કોલ, શેલડી પીલવાનો.

જળમાં રહિ જીવંત, નહિ મેડક નહિ મચ્છી;
ચારે દિશ ચાલંત; નહિ પથ કે નહિ પક્ષી.
પગ વિણ વહે પ્રવાહ, પવન પણ વહિ નહિ પાણી;
લક્ષ્મી લીલા લેહેર, નહિ રાગ નહિ રાણી.
છે તત્વ તોલ તારણ તરણુ યુગંતાંને રાખે બહ;
વળિ પાર ઉતારે પલકમાં, શામળ કહે, સમજે સહ.

નાવ.

એક માત સંતાન, નપુંસક ને એક નારી;
તે બેનાં સંતાન, અલેખે અપરમ પારી.
નપુંસકનાં સંતાન, અરથ અધિકે નવ આવે;
વડે મૂલ વેચાય, ભૂપ જેવાને ભાવે.
બાળક જે તેની બેહેનનાં, સર્વ અરથ તેથી સરે;
શામળ કહે, પણ સોધાં સહ, કોડિ કોડિ કરતાં રૂરે.

સોનુ અને માટી.

શામા છે. શામળી, સ્વરૂપે પણ સોહંતી;
 ભમરાળી ભરપૂર, મરદ મોટમ મોહંતી.
 વપુ વરણાગણી વેશ, વળી વળવાળી વંદી;
 દુરમન ગંજણ દાખ, સાર શોભિત સિદ્ધલંકી.
 તે નાર વડે નર શોભશે, તે વિણ મૂખ લજમણાં;
 કહે શામળ, એ સમશા કહો, ભલિ રીતે લેઉ ભામણાં.

મૂછ.

પંખણિ એક પ્રમાણ, કોડથી નારી કહાવે.
 જ્યાં મોકલિયે જાય, આપ તેડાવી આવે.
 હોડે તે આકાશ, નહિ સમળી નહિ ગરજણ;
 સૂત્રસહિત શોભંત, નહિ દાઢ કે દરજણ.
 ગંભીર ધોપથી ગરજતી, ધન ફરકે બારણે;
 શામળ કહે, શાણા સમજજે, કવણ નાર તે કારણે.

પડાઈ.

પ્રતાપવંતો પુરુષ, જતોઈ અગ ધરે છે;
 પ્રૌઢ પેખિયે પેટ, સિંગ એક શીશ સરે છે.
 ચરતો સાતે ચાંચ, કોટિધા વૃત્ય કરે છે;
 બાળક તેડ્યું બાંહ, હામને હામ હરે છે.
 ફરિ જાણે છે તે ફૂફડી, ઘોર સ્વરે ગુણ ગાય છે;
 શામળ કહે, તેના સંગથી, વધતે મુલ વેચાય છે.

રેશમનો રૂઢિયા.

અચરત એક અપાર, વપૂ જોતાં વાંકડિયું;
 ખાછળ પુંક વિશાળ, શોભતું મુખ સાંકડિયું.
 રૂપ બહુ બહુ નામ, ઘણી બાબત મુખ બોલે;
 છત્રિશ રાગનિ છત્ય, દશે દિશમાં તે ડાલે.
 બોલાવ્યું બોલે નીચ ઘેર, હંચ અમિરને વશ કરે;
 શામળ કહે, સમશા શોભતી, ધારક રૂડા મન ધરે.

શરણાઈ, ત્રુષ્ટ, બાણગું.

નિરખી નહાની નાર, કાંઈ ઉજળી કાંઈ કા
 અપાર રૂપ રૂપે, પાંડમાં પોદી પાળી.

પગ લાંબા બે બાહુ, બંધ બાંધી છે બેડી;
અનમી નર અહંકાર, ટેક રાખંતી તેઢી.
તે ભામનિ ભોંઠડું ભોગવે, ભૂપતિની પાસે ભજે,
દુશમન તેને દેખી ડરે, શામળ કહે, શોભા સજે
કટારી.

શીશ વિનાની નાર, મૂખ મોઢું સુખ માણે;
ભોરિંગનો જે ભક્ષ, જમી તે આહૂં જાણે.
પલક ન રાખે પેટ, વળી ઊઠે વળિ બેસે;
પાતળું થઈને પેટ, તેહ પૃથ્વીમાં પેસે.
વાંકાં કઠૂણને વશ કરે, બળતાંને બાગે બહ;
સમજ્યા કહે તો સેહેલ છે, શામળ કહે, શોધો સહ.
ધમણ.

નૌતમ નિરખી નાર, જીલમવાળી ઝળકંતી;
નહિ હાથ નાહ પાગ, લાડ અઝે લણકંતી.
મંદિરમાં માલંત, આપતી આઢી પેહુરી;
નાસે થઈ નિરમાલ્ય, વાદ કરતો જે વેરી.
છે નારિજાત નિરબળ નહી, કળી કરૂપ કાયા થકી;
શામળ કહે, શાણા સમજશે, કહું કહ્યા તેને નકી.

તરવાર.

આવ્યો સોદાગર એક, માલ લાખેણો લાવ્યો;
ગરથ કમાવા કાજ, ભલો સઉ જનને લાવ્યો.
હય હાથી સુખપાલ, લક્ષધા લાખે લેખે;
જેને જેનું કામ, દૃષ્ટિએ દુનિયા દેખે.
પુછિ તેજધડી ને તેદિવસ, રહ્યો ન પૈસે રોકડો;
હુંડી પત્રી તો હોય શી, દિસે ન ગાંઠે દોકડો.

માટીનાં રમકડાં પડયાથી ભાગી ગયાં.

નહિ પુરૂષ, છે નાર, નિહાળી જોતાં નામે;
ચંદ્રબિંબ આકાર, નથી તે ઠામે ઠામે.
રાજદાર રહત, અધર અવનીથી બાંધી;

તે માર ખાય મહોકમપણે, જૂમ પાડી મોઢે ચઢે
નાનાં મોટાં નર નારિયો, શામળ કહે, શુભે સદે-

ઘડિયાળ.

એક નારી નિર્મોણ, પ્રમાણિક જતે પ્રમાણે
વીશ પુત્ર બળવંત, વિવિધ શું કહું વખાણે-
તેને સુત ચચ્ચાર, સુતા એ એ વળિ તેની-
પુત્રીનો પરિવાર, જગતમાં શોભા જેની-
ચંચળ સુત તો ચચ્ચાર છે, તેહ સવાયા શૈર છે;
કવી શામળ કહે, શોધી જુઓ, મહિમા મોટો મેર છે.

વીશ મણની ખાંડી.

પુરૂષ એક વયવૃદ્ધ, ખરી તેને ખટ નારી-
તેને એ એ તનુજ, તનુજને સુંદરિ સારી-
એક એત એક શામ, પુત્ર પછિ તેના આજ-
પંદર પંદર પ્રમાણ, તેહ વળી કહિયે તાજ-
જે નામમાત્રનો નાશ છે, કોડ શાસ્ત્ર કહે છે કથી-
પણ શામળ, એ પરિવારનો, નાશ કોઇ કાળે નથી.

સંવત્સર અથવા વર્ષ.

પુરૂષ એક પવિત્ર, પરાક્રમિ દીડો પોઠો-
ચંચળ ચાર ચાલ, જાણ જશવતો જોડો-
રાજમારજે રોજ, મોજ અઝેરી માલે-
જર વિદ્યાની જોસ, ચહિ ચોખુંટે ચાલે-
નર એક નારિ જે નિરખિયે, અધર ઉપાડીને સિયે-
છે નામ એક એ નારનું, કહે શામળ કારણ કિયે-

પાવડીનો જોડો.

અંબળ મળી દશ વીશ, નપુંસક ટોળું કીધું-
સોયક નાની નાર, બંધને બાંધી લીધું-
નવરાત્રું ધરિ નેહ, રૂદેમાં રાખિ રમાડ્યું-

તેનું જૂઠું સૌ કો જમે, ગુણ તેના પણ સકિ ગણે;
શામળ, એ સમશા શોધશે, ઘટમાં જે ડહાપણ મણે.

પત્રાળું.

નારી છે નવ રંગ,
નહી ખીજ વાવેત,
નહિ અવની આકાશ,
છે મુખ નાસા નેણ,
તે નારિ નારિયે નથિ જણી, સ્વરૂપ ઉજળે સાંચળી;
પરખો તો પેહેરો પાધડી, નહી તો પેહેરો કાંચળી.

સર્પની કાંચળી.

અતિશય મોઢું મૂખ,
એકજ સીંગ અનૂપ,
લક્ષ હજારો લોક,
નિરમળ સાથે નેહ,
સમશા છે સાગર જેવડી,
શામળ કવિ કેહે છે, શીખવું, નકી કહો જો નાવડું.

નાવડું.

નહિ નર, કે નહિ નાર,
દેશ દેશ પ્રવેશ,
જ્યોતિષ વિદ્યા જાણ,
અમર શાસ્ત્રો ભણનાર,
અજવાળું એથી અવનીમાં,
આવરદા ઓછો એહનો,

નપુંસક સરખું નામે;
ધણા ગુણ ગામે ગામે.
વાત બનવાની બૂઝે;
તેને પણ તેથી સૂઝે.
જે ભવિષ્ય જાહેર કરે;
વર્ષ જીવિ, વળતી મરે.

ટીપણું.

ગોળ પુરૂષ ગુણવંત.
દસશિર મળતું નામ,
એ થાએ અસવાર,
અતુર ચૂકવે ન્યાય,

દિદો મેં ગામે ગામે;
નહી રાવણ એ ઠામે.
ધરે વાહન શોભાતે;
પૂછે જો માનવ જાતે.

ત્યાં ક્રાઇનું મહો રાખે નહી, લાંચ ક્રાઇની નવ લિયે;
શામળ કહે, તે સતવાદિયો, દેખે તેવું કહિ દિયે.

દશશેરો.

ખટ પુરૂષે એક નાર, નાર ત્રણે નર બાણું;
સોળ નરે નર હોય, પરાક્રમિ તે પરમાણું,
એ પુરૂષે એક પુરૂષ, ભાગ દ્વાદશને નામે;
કરી વાયદો કંથ, ગયા ગુણવંતા ગામે.
વધતા તો વીશક વહી ગયા, વશ્યા તહાં કે વાટમાં;
શામળ કહે છે, તે સુંદરી, અતિ દીડી બચાટમાં.

(છ ચોખાની, રતી ત્રણ રતીનો વાલ. સોળ વાલનો
ગદિયાણો, એ ગદિયાણોનો તોલો, તોલાનો
ખારમો લાગ માસો એટલે મહિનો.)

ખટ પગ તો છે ખરા, ભર તો નહિ તે બાધ;
એક વાંસો એ શીશ, કહું શી તેની કમાઈ.
વિંધિ બનેગમ નાક, નાથ ધાલી ધણિ મોટી
જુઓ કરમના જોગ, ચોટિ વાંસા વચ મોટી.
તાણું કહેછે સૌ તેહને, છે જુનું જો જોખમાં;
શામળ કવિ કહે, સદા વસે, સાહુકાર ઘેર શોખમાં.

તાજણું.

અંતરિક્ષ નાર અનૂપ, તેહ ડોલાવી ડોલે;
મહોદમ ખાચે માર, બહુ બકવા કરી બોલે.
મુખવિણુ મોટું શીશ, જનોઈ કંકે ધાલે;
બાંધેલી બલવતિ, મોજ મંદિરમાં માલે.
તે હસ્ત પ્રહારે જોહને, તે શોભાવે સર્વને;
શામળ કહે, એ શમશા કહે, કે મૂકો મન ગર્વને.

પીંજરાની તાંત

મસ્તક મોટું હોય, મૂખ તેનું નવ દીકું;
અન્ન નીર નવ ખાય, વદે અમૃતથી મીઠું.
પોઢાં પગ ને પેટ, પ્રીતથી પંચ પ્રમાણે.

સારંગ નામ શોભીત છે, વરસે સારંગ વાણિયે;
સમજે સમશા શામળ તણી, તે જશવંત જાણિયે.

તંબુરો.

બસે હાથની બાળ, કહું શી તેની કરણી;
પાંચ હાથનો પુરુષ, પ્રોતથી તેને પરણી.
કામનિ વશ કરિ કંથ, બળે કરિ બાંધી લીધો;
ત્યારે પામ્યો માન, કબુલ સહ લોકે છીધો.
નર નારિ બિન્નં તે ભોગવે, લંપટ કોઈએ નવ કહે;
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે, રૂચિ સૌ કાને નિત્ય રહે.

ખાટલો અને ભરવાની પાટી.

એક નાર ખટ ચરણ, પાંખવાળી રસ રાચે;
જાત જોરાવર જાણ, વદનથી અમૃત સાંચે.
ઉત્તમ અધમ આહાર, ઉંચ નીચે જઈ પેસે;
દિવસે તે દેખાંત, નિશા અંધી થઈ બેસે.
કોઈએની આલડછેટને ગણે નહી ભમતાં ભવન;
સમજ્યા કેડે તો સહેલ છે, કહો, નાર એ તે કવણ.

માખી.

નારી બહુ બળવંત, રહે પોઢી પુર પ્રીતે;
કરે આહાર અપાર, નહી તે રૂડી રીતે.
પુંઠળ આંખ ને કાન, બહુ જોરાવર બોલે;
શત્રૂ કેઈ સાલ, દેખિ તેને દુર ડોલે.
તે રાજદ્વાર રોખે રહે, અજિત કહાવે આપમાં;
શૂરા પણ કાયર થાય છે, તે નારીના તાપમાં.

તોપ.

નપુંસક સરખું નામ, મહિપને મંદિર મહાલે;
નર નારી બે જોડ, ચડી વાહન તે ચાલે.
શાહ સુબા સુલતાન, માન પામે તે મહિમા;

છાનું રાખ્યું તે નવ રહે, ખોલાવ્યું ખોલે ખારણે;
શામળ કહે, સમજે સુલક્ષણા, કવણુ અર્થ એ કારણે.

નગારું.

વૃક્ષ ઉપરે વાસ, માન પદવી છે મોટી;
જટા બિરાજે શીષ, ચાર તે બિપર ચોટી.
ત્રણ નેત્રો તનમાંહિ, નહી શિવજનો સંગે;
અમૃત સરખું નીર, નહી ગુણવંતિ ગંગે;
તે જગન જગમાં જશ લિયે, ઓછવ મંગળમાં અતી;
છે નરમ હાડ કાયા કઠણુ, શામળ કહે, શોધો સતી.

નાજિએર.

નગર એક નવરંગ, દિસે ચારે દરવાજા;
વરણુ ચારનો વાસ, જગત જશ મહિમા આજા.
મંદિર છન્તુ મહાન, પડે પાદર તણુ પાસા;
કરે રાજ બે વીર, ક્ષત્રિવટથી તે ખાસા.
સુંદર સાહેલી સોળ છે, રમત રમે તે શું નિત્યે;
તે કવણુ નારિ, ને નગર શું, ચાતુર જન એતો ચિતે.

સોગટાંખાણ.

અગ્નિ તણી બહુ આંચ, એક મરદે શિર માણી;
બીજે હીમે હાડ, ગાળ્યાં વરવાને રાણી.
ત્રિજે કરવત લીધ, કપાની કંઠે કાયા;
ત્રણ પામ્યા એક નારિ, માનની ઉપર માયા.
છે ત્રણ નામ તે નારિનાં, નપુંસક નર ને મેરિઓ;
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે, લક્ષ્મીવંતની લહેરિઓ.
પાન, તંબોળ, નાગરવેલ, ચૂનો, કાથો, અને ફેફળ.
અતિશે ઉજવળ અંગ, થયો કાળો તે કરમે;
ખટ દર્શન ખટ શાસ્ત્ર, ધરે અંતરમાં ધરમે.
પોતે જાત પવિત્ર, નહાવા ધોવાથી નાસે;
જળ પિયે છવે નહી, પલક ન રહે જળપાસે.
પરમાર્થી પરાક્રમી ધણો, પરમૂલકમાં પરવરે;
શામળ કહે, શાહ સુલતાન સહ. અધિક આશ એની કરે.

અભાગિયા વિષે

છપા.

નિર્ભાગી જાય ગંગ,	કષ્ટ પામે કૂટાય;
જો તે રણવા જાય,	લાભ સુધ્ધાં લૂટાય.
અભાગિ પરણે નાર,	જાય નિસરી કે મરશે;
અભાગિ પામે ગરથ,	ચોર કે હાકમ હરશે.
નિરભાગી ખેસે ઘોડલે,	પડશે કે પગ ભાગશે;
નિરભાગીને મંદિર મળે,	પડશે કે દવ લાગશે.
અભાગિ જન્મવા જાય,	ભુખ્યો રહે કે વળે વાસી
વઢે સરસ જો વાત,	લોક કરશે સઉ હાંસી.
અભાગી ડાહ્યો થાય,	ઘણા જન તો કહે ઘેલો;
જો નવ ખોલે ખોલ,	કહે હઠિયાનો મેલો.
સઉ કર્મહીન કૂટાય છે,	ગરથ જ્ઞાનનો ગૂટકો;
શામળ કહે છે, નિર્ભાગિનો,	કશિ વાતે નહિ છૂટકો.
અભાગિ બહુ આદરે,	થયો કહે શે હડકાયો;
જો ઉઘમ નવ કરે,	અકરમી એ કહેવાયો.
જો તે આજું ખાય,	થયો કહેશે અકરાંત્યો;
જો તે ગાણું ગાય,	થાય વિસ્તારે વાતો.
આપે કા સિધું અકર્મિને,	પડિયો કાણો નીકળે;
શામળ કહે, સઉ કા સમજજો,	ખોટ અકર્મિને ખજો.

ધનવાદિ અને વિધાવાદીનો સંવાદ.

પ્રથમ ધનવાદી બોલ્યો.

છપા.

જરને વશ છે જગત,	રાય પણ જરથી રીઝે;
જીવતી જર વશ હોય,	લાભ પણ જરથી લીજે.
જર સજ્જન સનમાન,	જરે જશવંત કહાવે;

જરનું જ જગતમાં જોર છે,
 શામળ કહે છે; જર જોરથી,
 જર માતા ને તાત,
 ડહાપણુ પણુ છે દામ,
 સગાં સહોદર સર્વ,
 રંગ ને રૂપ અનૂપ,
 સૌ જગત વસ્યું છે જર થકી,
 શામળ કહે, સ્વર્ગે સંચરે,
 વિપ્ર ભણુ છે વેદ,
 સાધક ને વણિ સિદ્ધ,
 શસ્ત્રા ખાંધે શસ્ત્ર,
 અનમી ને અહંકારિ,
 ગામી નામી ને મહિપતિ;
 શામળ કહે છે, સંસાર સૌ,
 જરથી પામે જોખ,
 જરથી જગ છતાય,
 જરથી લાખ કરોડ,
 જરથી રાજ્ય થપાય,
 એમ જગત વશ્ય છે જરતણુ,
 જગદીશ ઈશ વશ જર તણુ,
 ધણો જેહ ધર ગરથ,
 ધણો જેહ ધર ગરથ,
 ધણો જેહ ધર ગરથ,
 ધણો જેહ ધર ગરથ,
 જર તો છે જીવનથી અધિકે,
 શામળ, સેવક શ્રીમંતના,
 જર વિના જેહ જોખ,
 જર વિણુ તનમાં પ્રાણુ,
 જર વિના જે રૂપ,
 જર વિણુ મંદિર માલ,

દુરિજન જરે નમે સહ;
 “બાપો” એમ કહે બહ.
 જાત તે જરથી જાણો;
 દામ રાજા ને રાણો.
 દ્રવ્ય વણુજે વેપારી;
 દ્રવ્ય તે ધીરજ ધારી.
 ગરથમાંહિ ગુણુ બહુ ગણું;
 જોર હોય જો જર તણું.
 જઈ જરને તે જાણે;
 રહે જરથી તે રાણે.
 જરથકી તે કર જોડે;
 હાથ જર આગળ ઓડે.
 જરને વશ વરતી રહે;
 દમઝને “ડાહો” કહે.
 જરે ઇંદ્રાસન આણુ;
 જરથકી મોટમ માણુ.
 હોડ હડીલા હારે;
 જરે અઝાને મારે.
 ચિતવે તેવા ગુણુ ગણુ;
 શામળ ભટ સાચું ભણુ.
 રૂપ તેને ઘેર રહે છે;
 કુલિન પણુ તેને કહેછે.
 રહે વશ તેને રાજા;
 સુજશ ખોલે જન ઝાઝા.
 બુદ્ધિ નિધાન પ્રાક્રમ બહ;
 શત પ્રકાર શોભિત સહ.
 શોખ તે તો નહિ સાચો;
 કહું કરતુ તે કાચો.
 દેહ ફૂર પી ફૂડે;
 ભર્મ રાખે તે ભૂડે.

જર વિણ કહાપણ છે જોડલું, તે ઘેલાપણ જાણવું;
 શામળ કહે, સઘળી ચીજ તે, જગમાં જર પરમાણુવું.
 જરથી શોભે સર્વ,
 જરથી જીતે ન્યાય,
 જરથી સગપણ સાથ,
 જર ઝોડાવે હાથ,
 જર તરણાનો મેરૂ કરે,
 કવિ શામળ કહે છે, જરથકી,
 ગાંઠે જેને ગરથ,
 ગાંઠે જેને ગરથ,
 ગાંઠે જેને ગરથ,
 ગાંઠે જેને ગરથ,
 વળિ ગાંઠે જેને ગરથ છે,
 શામળ કહે છે, સંસારમાં,
 જર છે સૌનો જીવ,
 કરે પરાણે પ્રીત,
 જર વશ બધું જગત,
 જર આગળ કરે જોડી,
 જર જંગલમાં મંગળ કરે,
 શામળ કહે, ધનથી ધનપતી,
 કહાપણ દમડમાંહિ,
 દમડમાંહી રૂપ,
 જો દમડમાં જોર,
 દમડે ઉંચ અધિકાર,
 દમડો છે મોઘો દેવને,
 શામળ કહે છે, દમડાતણાં,
 જર દેખી જશવંત,
 ધન દેખી ધનવંત,
 ઝોતું દેખી શ્રીમંત,
 ગરથ દેખિ ગુણવંત,
 તે ઘેલાપણ જાણવું;
 જગમાં જર પરમાણુવું.
 વેદના જરથી વામે;
 જરે મન વાંછિત પામે.
 કરે જરથી સૌ કાળે;
 જર થકી સરવે લાજે.
 રાજ્ય અપાવે રંકને;
 પામર લૂટે લંકને.
 ભક્તી તે વિદ્યા ભણિયો;
 રહે નહિ કોઈનો રણિયો.
 તેજ પંડિત છે પૂરો;
 તેજ છે સામદ શૂરો.
 પરાક્રમી પરમાણુવો;
 જરવિણ મૂરખ જાણવો.
 જરે લે મહાસુખ માણી;
 રંક રાજા ને રાણી.
 જરે જીવતી વશ થાય;
 રહે મોટા ઋપિરાય.
 જીગતી સરવે જોગવે;
 ભારે સુખ તે ભોગવે.
 રહે દમડમાં ચારી;
 ભેદ દમડમાં ભારી.
 રહે વશ થઈને રાજા;
 ગુણ દમડમાં આજા.
 વણ દમડે સૌ વામણાં;
 ભાત ભાત લેઉં ભામણાં.
 ગુણને જ્ઞાન ગમાવે;
 નીચને શીશ નમાવે.
 કપટતું કામ કરે છે;
 હેતથી હાથ ધરે છે.

રાજા કે શું રાંકની,	નિર્મળ કુળની નારિયો;
શામળ કહે છે, સસ બાણુને,	જર દેખી કરે જારિયો.
શર કપાવે શીશ,	ચતુર ચાકરી ચહાયે;
નાચે છે વૃત્યવંત,	ગીત ગુણિજન યઈ ગાયે.
વિદ્યાવંત વિદેશ,	ભયવા કારણુ ભયે;
મજુર વહે શિર ભાર,	કષ્ટ કાશદ સહે કાયે.
જે જે ઉપાય અન્યાય જે,	બુદ્ધિ બગાડે બારણુ;
શામળ કહે, શાણુ સમજને,	દ્રવ્ય કમાવા કારણુ.
જર પાખી જગમાંહિ,	મેજ એકે શી માણુ;
જર પાખી જગમાંહિ,	આપ અક્કલ શી આણુ.
જર પાખી જગમાંહિ,	સ્વાદ એકે નવ સૂઝે;
જર પાખી જગમાંહિ,	બડાઈ કશી ન બૂઝે.
જર પાખી તો જખ મારતા,	ફરે બિન્નું બૂઝે બહુ;
શામળ કહે છે, જર જોરથી,	શુભ વાતો સૂઝે સહુ.
દમડા પાખી દરિદ્ર,	કુલિન તે કિંકર કહાવે;
રિદ્ધિ વિના તે રંક,	પ્રતિષ્ઠા માન ગમાવે.
વિદ્યા અને વિવેક,	દામ આગળ સૌ ડૂલ્યા;
જે જે કરવા ભય,	ભરમથી સરવે ભૂલ્યા.
જે શર પૂર શાણુ ધણુ,	વપુ વરણાગી વાંકડા;
શામળ કહે, સૌ સંસારમાં,	રિદ્ધિ વિનાના રાંકડા.
જેતે જરતું જોર,	બુલમ ઝાઝો કરિ ઝુઝ;
જેતે જરતું જોર,	બિજને તે નવ બૂઝે.
જેતે જરતું જોર,	અહંપદ અતિશે આણુ;
જેતે જરતું જોર,	જગત ઉજડ તે જાણુ.
વળિ જેતે જરતું જોર છે,	છાડ્યો રહે અમલે અતી;
શામળ કહે છે, સદ્બુદ્ધિ વણુ,	રહું ન થાય તેથી રતી.
બે હાથીનું જોર,	બાહુ બે માંહિ બિરાજે;
વાઘ સિંહની પેર,	ગરથ ગાંઠે તે ગાજે.
બુખ તડકો કે ટાક,	નહી જર પાસે જાય;
વ્યંતર ભત કે પ્રેત	મ્હી ચેટક ન ચહાય.

મન મદીરા શેર સવાતણી,	કેદ સદા આવી વસે,
શામળ કહે, દુખિયો દુઃખ કહે,	જરવાળો હેડે હસે.
નિરધન બોલે સત્ય,	કહે જરવાળો જૂઠી;
નિરધન ગાણું ગાય,	જાય જરવાળો ઊઠી.
હાહા કરે સઉ લોક,	વદે જરવાળો જૂઠું;
રિદ્ધિ ઉપર સઉ રાજ,	રિદ્ધિ પાખી સઉ રૂઠું.
ચૌદે વિદ્યાની આતુરી,	ગરથ સાથ વાસો રહે;
વળિ કર્મ ધર્મ ને શર્મ સઉ,	કવિ શામળ જરને કહે.

દોહરા.

દશધા દરિદ્ર ઘર વિષે,	દરિદ્ર ઘર ઘરસૂત્ર;
અર્થ સરે ક્યમ ગર્થ પિણ,	પરણે ક્યાંથી પુત્ર.
શું કરે વિદ્યા બાપડી,	શું કરે રૂઠું રૂપ;
લક્ષણ સૌ લક્ષ્મી ત્રિના,	પડે કારમે કૂપ.
શું કરે બિચારું શાણપણ,	કરે શું વાર વર્ણ;
ધન વિના ધાતો ફરે,	તુચ્છ છેક જ્યમ તર્ણ.
જેવું સુખ શમણા તણું,	નહીં મૂળ નહિ અળ;
મનોરથો નિરધન તણા,	સરવ આળ પંપાળ.
દરિદ્ર સરખું દુખ નહિ,	શ્રીમંત સમું નહિ સૂખ;
લક્ષ્મીવંત લીલા નહિ,	ભાગે ભારે ભૂખ.
લાયક સૌ લક્ષ્મી વડે,	લક્ષ્મી પાખી સ્ત્રીન;
જરવિણ જશ જીતે નહી,	દેહ દામણા દિન.
લક્ષણ બનિશ લક્ષ્મી વિના,	શબવત સર્વે શૂન્ય;
બેતેર કળા બેશી રહે,	નિર્ણય કરતાં ન્યૂન.
દરિદ્રિ હોય અહો, ઘણો,	ગાતાં આવડે ગાન;
એ ચાણુ કાઢને નવ ગમે,	કહે શીદ ફોડે કાન.
મેલો મહિન હિંડે ઘણો,	દઢ ગાંઠે હોય દ્રવ્ય;
ત્રિશ્ર વખાણે તેહને,	સાદો કહે જન સર્વ.
કાશરિયો ને કુલક્ષણો,	કાયર કપટી કૂડ;
જર હોયે જશ દે સઉ,	પરાક્રમી એ પ્રૌઢ.

વેદ પાત્ર વિદ્યા નિધી સકળ શોભાવે સાધક
 લક્ષ્મીવંત આગળ જઈ, હુતે ઓડે હાથ.
 જોરાળા જમ દૃતથી, ધારાળા મહા ધીર
 જર કારણ જશ ગાય છે. સોંપે સીર શરીર
 કવિતા હોય સવિતા સમો, નૈતમ નામ અણાધક
 લોભે લક્ષપતિ કને, જર જાણુ તે જાણ
 નગરતણો હોય નરપતિ, અનમી કરે સહુ અર્જન
 કોડપતિને કરગરે, કાઢવા માગે કર્જ.
 કળાવંત કળા કરે, ગુણ રૂડા સહુ ગાયક
 રાગ સંભળાવી રીઝવે, જરપતિ પાસે જાય
 વાંકા ને વરણાગિયા, ફાકટ મારે કૂટ્ય;
 મૂકે પુત્ર મોસાળમાં, ધનવિણ ઝડાપણુ ધૂત.

હવે વિદ્યાવાદી બોલ્યો.

વિદ્યાવિષે છપા.

સદવિદ્યા જ સુવર્ણ, શરણ સદવિદ્યા સાર્યે
 સદવિદ્યાથી સ્વર્ગ, વીખ જોતારણુ વિત્તે
 સદવિદ્યાથી સિદ્ધિ ધન વચનો વર વંચી
 સદવિદ્યાથી રિદ્ધિ, જગતમાં સધળે જાણી
 સદવિદ્યાને વશ સર્વ છે, સદવિદ્યા ત્યાં શી મણી
 શામળ કહે, સદવિદ્યા વિના, ભટકે ગુણહીણા ઘણુ
 લક્ષપતિ તો લાખ, દીકા નિર્ગમ્ય પ્રમાણે
 જાણ રાજ્યનું રાજ્ય, રૂપ પણ રહે ન ટાળે
 કુળ પણ હોય કલંકિ, જોરે જોતામાં જાણે
 જોળન પણ વહિ જાય, વંચ નિર્વંશી થાયે
 નહિ રાજ ચોર કે અગ્નિ ભય, માગ મુકાવે બહુ ધણી
 મોટા પુરો મન માનજો, સદવિદ્યા શુભ સહુ અટ્ટી
 મુકાવે વિદ્યા માગ, પૂર્ણ જશ વિદ્યા પમે
 વિદ્યા શોભે વાન, વૃપતિ વિદ્યાને નામે

વિદ્યાગાંધિ વિવેક
 વિદ્યાને વશ વિશ્વ,
 સદ્વિદ્યા રત્ન વિશાળ છે,
 સદ્વિદ્યા આગળ ધનકશું,
 નેત્ર આગળ મૂઠ,
 ચંડિત આગળ મૂઠ,
 પંડિત આગળ મૂઠ,
 પંડિત આગળ મૂઠ,
 એ પંડિતમાં પ્રાકૃત ધણાં.
 શામળ કહે પંડિત આગળ,
 મૂરખને વાહન,
 મૂરખને મોતિહાર,
 મૂરખને બહુમાન,
 મૂરખને અલખત ને
 પણ મૂરખ કાચ કદાં. ૧.
 પણ પંડિત રત્ન અમૂલ્ય છે,
 મૂરખને નહિ માન,
 કે ન મૂરખને દાન,
 મૂરખ હલકો હોય,
 મૂરખ ન લેખામાંહિ,
 ને હંસ મધ્ય બગલાં પડ્યાં,
 કવિ શામળ કહે સાચું કહું,
 પંડિત જ્ય વિદેશ,
 પંડિત પ્રાકૃત પુર,
 પંડિતને પરણામ,
 પંડિતને સનમાન,
 જે આગમ નિગમ છે ગુણ ધણા,
 એ વિદ્યા મોટી વિશ્વમાં,

વિમળ વિદ્યાથી વાણી;
 જગતમાં મોહનિ બાણી.
 વિદ્યાથી વડુ નહિ કશું;
 વિદ્યાહિન જન તે પશુ.
 હંસ આગળ જ્યમ બગલાં;
 કાકિલા આગળ કુગા.
 રાય આગળ જ્યમ રાંકાં;
 સિંધુ આગળ જ્યમ ટાંકાં.
 પંડિત સક શિરમોર છે;
 મૂઠ તો ચાકર ચોર છે.
 પંડિત અણવાણો ચાલે;
 પંડિત દુલમાળા ધાલે.
 પંડિત કદિ ગરીબ કલાવે;
 પંડિત ખડ ધાન્યજ ખાવે
 દીપંતા તો દિલ હરે;
 શામળ જે પરિક્ષા કરે.
 મુખ ઝાઝામાં ઝૂરે;
 મૂરખમાં અકલ અધૂરે.
 બહુ ગુણવંતો બોલે;
 નહિ પંડિતને તોલે.
 કારણ શું બાણે કશું;
 વિદ્યા વણ તે નર પશુ.
 તોય જશથી બાણીતો;
 મહિપતિનો માનીતો.
 કરે જન સૌ કર જોડે;
 માન અનમીનાં મોડે.
 લક્ષ કાકિલા તે લહે;
 શામળ ભટ સાચું કહે.

વચન પાળવાવિષે છપા.

અહુ કરે જે બાપ,	વચન બદલીને ખોસે;
અહુ કરે જે બાપ,	ખોટું મુખ વાયક ખોસે.
અહુ કરે જે બાપ,	આપને ખૂળ વખાણે;
અહુ કરે જે બાપ,	આપ આપ્યું ઘર આણે.
કરથી જીભા ભલિ કાપવી,	મોત ભલું મહા મૂલ્યનું;
શામળ કહે, છુંડું સર્વથી,	વચન જાય તણુતૂલ્યનું.
વચન ન પાળ્યું જેણ,	તેજ સુકૃત વ્રત હાર્યો;
વચન ન પાળ્યું જેણ,	કમોતે તેને માર્યો.
વચન ન પાળ્યું જેણ,	તેહ નર દેવે દંડ્યો;
વચન ન પાળ્યું જેણ,	તેહ શિર અગ્ની મંજ્યો.
જે વચન વ્યર્થ જેનું થયું,	તો દૈવત તેનું ગયું;
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે,	વચન ગયું, તો શું રહ્યું?
પાળે વાયક શર,	જેહ રણમાં બહુ ઝૂઝે;
પાળે વાયક સિદ્ધ,	જેહને આગમ સૂઝે.
પાળે વાયક ભક્ત,	કરે ઈશ્વર વશ આપે;
પાળે દાતા વચન,	વૃદ્ધિ જેને પરતાપે.
પાળે જે વાયક પ્રેમથી,	વેદે ત્રિવિધ વખાણિયે;
શામળ, વાયક સંભાળતાં,	જશે જગતમાં જાણિયો.
વચન પળે તે રાય,	બાકી તો રાંડિ રાંડો;
વચન પળે તે શાહ.	બાકી ગુણહીણો ગાંડો.
વચન પળે તે વિપ્ર,	ધર્મ શુભ ધાર્મો તેણે;
વચન પાળ્યું તે વીર,	જગત જશ લીધો જેણે.
પાળે સદ વાયક પ્રેમદા,	પાંચે પૂરણ પદ્મણી;
શામળ કહે, વચન ન સાચવે,	લલના એજ કુલક્ષણી.

કુસંગતિ વિષે છપા.

કરે નીચનો સંગ,	નીચની બુદ્ધિ આવે;
કરે નીચનો સંગ,	સકળ સદ્ગુણો ગમાવે.

કરે નીચતો સંગ,	નીચની ભાપા ભાખે;
કરે નીચતો સંગ,	નીચની રીતી રાખે.
વળિ નીચ કામ નીચાં કરે,	નિચ કહેવાયે જાય જન;
શામળ કહે, સંગત નીચની,	કોય ન કરશે કોય દન.
પંડિત પંડિત પ્રીત,	મૂરખને મૂરખ વહાલા;
રૂડો રૂડી રીત,	ચતુર ચતુરાઈ ત્યાં ચાલ્યા-
સુમને વહાલો સૂમ,	વહાલ દાતાને દાતા;
જરને વહાલો જર,	ગુણી જનને ગુણુ જ્ઞાતા-
શૂરાને વહાલા શૂર નર,	કાયરને કાયર ગમે;
જશવંત ગમે જશવંતને,	શામળ કહે સદા સમે-
મળે જાયને જાય,	મળે ભંગીને ભંગી;
મળે નીચને નીચ,	મળે રાગીને રંગી.
મળે ભગતને ભગત,	મળે પાપીને પાપી;
મળે જ્ઞાનિને જ્ઞાનિ,	મળે જાપકને જાપી.
વળિ વ્યસનીને વ્યસની મળે,	મળને મળતા ગુણુ મળે;
જ્યમલવણુ મળે છે તકમાં,	શામળ, પય શાકર ભળે.

મોતવિષે છંપા.

કોઇ કહે આવ્યો તાવ,	કોઇ કહે થયું કોગળિયું;
કોઇ કહે કરજો નાગ,	કોઇ કહે વાસી વળિયું.
કોઇ કહે વાઘ્યો રોગ,	કોઇ કહે શસ્ત્રજ વાગ્યું;
કોઇ કહે મારી મૂઠ,	કોઇ કહે પાપજ લાગ્યું.
ધ્વિર માથે લેતો નથી,	જગતમાંહિ મહિમા જુઓ:
શામળ કહે છે, સૌ સાંભળો,	મોત આવ્યું તેથી મુઓ.
પેસે અરણ્ય નીર,	તીર ગંગાને બેસે;
ચડે જો પર્વત મેર,	કદી પાતાળે પેસે.
પર્વતમાંહિ પ્રવેશ,	કરે આપે એકાંતે;
ઝોપડ અમૃતાહાર,	ભમે ભૂલા ગહુ ત્રાંતે.
કિંકર રાખે કંઈ કોટિધા,	સંચ પ્રપંચ ધણા કરે;
શામળ કહે છે, સૌ સાંભળો	મોત આવ્યો નિશ્ચે મરે.

માત તાત ને મિત્ર,
અલખત અપરમપાર,
સેવક સાથે શર,
બળવંતા બહુ બાહુ,
અધિકાર અયુત લખ ઇંદ્રનો,
પણ મોતથકી મૂકાવવા,
નાઠે ન મુકે ભૂખ,
નાઠે ન મુકે ભોગ,
નાઠે ન મુકે તાવ,
નાઠે ન રહે લાછ,
કદિ નાઠે મોત મુકે નહી,
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે,
જે જાયું તે જાય,
અર્થુ તેહ ઇલવાય,
લીલું તે સૂકાય,
આયુર્દા વશ સર્વ,
જો કિન્નર જક્ષ ને રાક્ષસો,
અધવાદિક પણ મોતે મરે,
ગયા ઇંદ્ર કષ કોડ,
ગયા કરોડો કામ,
ગયા દેવ દિગપાળ,
ગયા દિલિપ હરિચંદ્ર,
વળિ ગયા જનક ને જનકો,
સ્થિર સ્થાવર દોઈ રહ્યા નહીં,
માઈ માઈ કહે મૂઠ,
અજ્ઞાને આરૂઠ,
આ માઈ ધરસૂત્ર,
અપણુ પાળે મને,
પણ દીપક વશ છે વાયુને,
શામળ ને મન મમતા કરે

પુત્ર પરિવારજ પોદા;
ધણા હસ્તી ને ધોડા.
પરીપૂરણ પરતાપે;
છત્ર છાંયે છત છાપે.
કોડવાર શું કહું કથી;
શામળ, કોઈ સમરથ નથી.
હુઃખ નાઠે નવ જાય;
રોગ નાઠે પણ થાય.
પાપ નાઠે નવ છૂટે;
ચોરકે હાકમ લૂટે.
પ્રસન્ન્યો ત્યાંથી પાસ છે;
નામ સર્વનો નાશ છે.
જેહ ફૂલ્યું તે ખરશે;
ચડ્યું તે તો ઊતરશે.
નવું તે જૂનું થાશે;
કાળ સૌ કોને ખાશે.
દેવ ગાંધર્વ ને દાનવી;
કોણ માત્રમાં માનવી!
ગયા બ્રહ્મા કષ ભૂલ્યા;
મહાશર પણ ફૂલ્યા.
ગયા માંધાતા મહિપત;
ગયા છાકેલ છત્રપત.
જે વળિ લાવ્યા જનહવી;
કોણ માત્રમાં માનવી.
કારમી કાયા માયા;
અંધ થઈ ધંધે ધાયા
પુત્ર મારો પરણાવું;
આજ ભલિ ભાત ભણાવું.
કાચો ફૂપો કાચનો;
એવા શરિર અસા

કોઈ આજ કોઈ કાલ,	કોઈ દિવસે કોઈ રાતે;
કોઈ જોખન કોઈ વૃક્ષ,	બાળ જન જીવતી જાતે.
કોઈ તાવે તરફડી,	આપ ધાતે કોઈ મરતાં;
કોઈ ભોગ કોઈ રોગ,	કોઈ તો સરખ કરડતાં.
કોઈ વાશિ વિકાર કે હડકવા,	કોઈ મમતે લડિને મુઓ;
પણ કાળ ન મૂકે કોઈને,	શામળ કહે સમજી જીઓ.
રાખે લખ રખવાળ,	લોહ પિંજરમાં પેસે.
અરણ્ય વિચ આસન,	વાળીને જો કોઈ બેસે.
વજ ગુફા ગંભીર,	માંહિ કોરાવી માણે;
ઈંદ્રજાળ વિધાય,	જીવતથી જો વળિ જાણે.
સંભાળિ સાચવી સાંચરે,	કોટિ જતન કોડે કરે.
જાળવતાં પણ જીવે નહીં,	મોત વખત નિશ્ચે મરે.
ચિરંજીવિ નહિ કોઈ,	ગયા મનુજેવા મહિપત;
ચિરંજીવિ નહિ કોઈ,	ગયા વહિ અગણિત અહિપત.
ચિરંજીવિ નહિ કોઈ,	ગયા અધિકારી ઇંદ્રે;
ચિરંજીવિ નહિ કોઈ,	ગયા કંઈ સૂરજ ચંદ્રે.
વળિ ગયા રામ ને રાવણ,	ગયા દેવ ને દાનવી;
સતવાદી સલક્ષણ ગયા,	કોણ માત્રમાં માનવી.
કોઈ આજ કોઈ કાલ,	કોઈ માસે ખટ માસે;
કોઈ વર્ષે દશ બાર,	કોઈ પચીસ પચાસે.
કોઈ સાઠ શીતર,	કોઈ પોણાસો એશી;
જે જાયું તે જાય,	નથી રહેવાનું બેશી.
જે નામ તેહનો નાશ છે,	ધર્મજ એવો ધારવો;
કવિ શામળ કહે મૂરખ કરે,	ગંદી દેહનો, ગારવો.
ઘડી પલક કે પહોર,	સાંજ સવાર કે વહાણું;
એ દીપક આલાય,	ન આવે સાથે નાણું.
રહે ઘરમાં કે ગામ,	દેશ પરદેશે પડશે;
જાળ પરપોટો જેમ,	એક દિન નિશ્ચે નડશે.

રાખી કોઈની રહેશે નહીં, દિવસ નહીં નહિ દેહનો;
શામળ કહે કાચો ડુંભ છે, તો ભરૂંસો શો તેહનો.

સ્ત્રીના ગુણવિષે છંપા.

રામા રત્નિ ખાણુ,	જાણુ એ રંભા રડી;
ધરે સોળ શણગાર,	હાર કંઠે કર ચૂડી;
શોભે જળ હળ ગેહ,	દેહ ક્રમળ શુભ સાથ;
શોભા કેરૂં સદન,	વદન હશિ રાખે રાથ.
ભડ બોજ કરણુ વિક્રમ અને,	હરીચંદની હારના;
પંડીત ચતુર પુર પાટવી,	વૃપતિ નેટ સુત નારના.
જે ધરમાં ધરનાર,	દામ ઉધારે દેશે;
જે ધરમાં ધરનાર,	પિંડ પિત્રી પણ લેશે.
જે ધરમાં ધરનાર,	તોજ મેહું શિર ટળશે;
જે ધરમાં ધરનાર,	માન માણુસમાં મળશે.
ધરનાર જેહને ધર થશે,	શોભિત શાહ સરસ જસો;
ધરનાર વિના નર નિર્જો,	શાહ તોય તરકર તસો.
નાર વિના નર રંક,	શંક રાખે નહિ કોઈ;
નાર વિના નર ચોર,	જેર જર બેસે ખોઈ.
નાર વિના નર નિર્મળ,	સળળ રાખે નહિ સંગે;
નાર વિના નર દીન,	હીનચુંક એકડ અંગે.
ચતુરાં વિન તો ચાલે નહીં,	જગતમાંહિ રહે જાહરે;
શામળ કહે છે, શામા કશી,	તજે જગત તો તાહરે.
ખાળપણે થઇ માત,	મટાડે પીઝ મનની;
જેખનમાં દે રંગ,	સંગ સુખ ટાલક તનની.
સુખ દુઃખમાં સમભાગ,	રાગ રૂડે ગુણુ ગાતી;
ચતુરાં ચિત્ત હરનાર,	સાર ઉરમાં મદમાતી.
વળિ વૃદ્ધપણે સેવા કરે,	દેખ્યાથી દિલ દુખ ટળે;
એ અંતકાળ અળગી નહીં,	ખાહુ સ્નેહ સાથે બળે.
માસ આપાડો મેહ,	તેહને વિશ્વ વખાણે;
.....	કે હા તે જગતી જાણે

એતી મોઘે મૂલ્ય,
 કસણુ હેલ્ય કંટાર,
 યજ્ઞ લાભ ગરજ ગોધો તનુજ,
 વળિ એહ મોતિ ને મેદની,
 પદ્મ ચરેછે તરણુ,
 નર નારીની જોડ,
 હોડે ધૃષ્ટિ આકાશ,
 એણુ હિંચ કે નીચ,
 સુર અસુર નાગકિંનર વિષે,
 ચંદ્ર ગરદ કર્યાછે મેરિયે,
 નાર દિના નર રંક,
 નાર વિના નર રંક,
 નાર વિના નર રંક.
 નાર દિના નર રંક,
 વિર્જીય છે નર નારી વિના,
 અરુણુ અદક અયુતો ગણા,
 નરની નરનું અંગ,
 ભણે પુણ્યમાં ભાગ,
 આમાથી સંતાન,
 પ્રજા પુત્ર સપૂત,
 કુળ મુક્ત મળે જો કામની,
 હું એમ વિચારે આપથી,
 આનંદ મોટે મુલ્ય,
 દિવસા કહે જોહ,
 સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ,
 જ્ઞેય નીચ ને અમીર,
 સ્ત્રી અરા રવની ખાણુ છે,
 સદ્ ગાત્ર સાક્ષિ, શામળ કહે,

વેહ પાડતાં તૂટે;
 શક્તિ ખાતાં તે ખૂટે.
 વહ વહેરો જાણિયે;
 નવ નીવડે વખાણિયે.
 રહેછે રણમાં રમતાં;
 ભાગિયે સાથે ભમતાં;
 જુઓ તેનું પણ જોડું;
 ગધાડું કે કાં ધોડું.
 દેવી, નાગણુ, દાનવી;
 દ્રાણમાત્રમાં માનવી.
 દામણો દીસે દેહે;
 દિસે ગુણહીણો ગેહે.
 નહીં ધન ધીરે કાપ.
 હરિ પૂજન નવ હોય.
 ભોગ કશા તે ભોગવે;
 જીવતી વણુ નર જોગવે.
 સુખ દેયણુ કર સેવા;
 લાભ જશ લાખો લેવા.
 ધર્મ બુદ્ધી તે ધારે;
 કૂળ ઇકાતેર તારે.
 સ્વામીને સુખ દે સતી;
 પુણ્યવંત તેનો પતી.
 મહામાયા એ મોટી;
 તેહની ખાંતજ ખોટી.
 ભેદ ભારત જે ભણિયા;
 સર્વ જીવતીએ જાણિયા;
 મોટિ પુરપથી પ્રીછજો;
 અંતરમાં સઉ ઇછજો.

નિર્મળ મનની નાર, સ્વામિને સ્વર્ગ પમાડે;
 ગુપતી જોળનમાંહિ, રીઝતી રંગ રમાડે.
 હાંકે કૂળ કલંક, સરસ ચલવે ધરમૂત્ર;
 વધે તેહથી વંશ, પરસવે પુત્ર સપુત્ર,
 વળિ હોય સતી શુભ સાધવી, પુણ્યવંતી તે પારખી;
 છે નીચ કોષ્ટક જ નારિયો, સ્વભાવે સહ નહિ સારખી.

ગુવાનીના જોર વિષે છપા.

કઈ જોળનને જોર, જગતમાં બનિયા જોગી;
 અડસઠ તીરથ અટન, ભાવ ભરપૂરે ભોગી.
 કઈ જોળનને જોર, પ્રસિદ્ધિ પામ્યા પ્રાણી;
 કઈ જોળનને જોર, ભણ્યા વિદ્યા રસ વાણી.
 જે સત્ય અસત્ય ભુંડું ભહું, જોળનમાં રિથર થાય છે;
 શામળ કહે જોળન જોરમાં, વેગે જન વહિ જાય છે.
 ઘોળા થાશે કેશ, ઝહિ કહેવાશે ડોશી;
 વિપરિત થાશે વેપ, તનુ પાળીને પોપી.
 થર થર ધૂજશે થૂળ, નમી જશે બે નેણું;
 પડે દેહમાં વેહ, વદાશે વિપરિત વેણું.
 વળિ લીટ ચુશે બહુ નાકથી, બેય કાન બેરા થશે;
 સેવો પ્રભુને, શામળ કહે, જોળન જોર વહી જશે.
 જ્યમ વાદળની છાંય, ચાર પળતો છે ચટકો;
 મનમાં ચેતો મનુષ્ય, ખરો રાખીને ખટકો.
 રાખ્યું તો નહિ રહે, રૂપ ને જોળન રહે;
 વૃદ્ધ થઈ જશે વેપ, કલંક રહેશે ફૂંડું.
 છે દ્રાણુ રંક કે રાણિયો, રૂપ વૃદ્ધ ને બાળનું;
 શામળ કહે, રાખ્યું નવ રહે, સર્વ ચવેણું કાળનું.

સોકચવિશે છપા.

હસ્તિ સિંહને પ્રીત પ્રીત વાઘણ ને હરણી;
 ગરૂડ સરપને પ્રીત, પ્રીત તીમીર ને તરણી.
 હંદર બલાડી પ્રીત, પ્રીત મીની ને શ્વાન;
 રીત પ્રીત લંપા ને ધ્યાન.

વળિ પ્રીત વિરતે વરતિયા, પ્રીત અસુર સુરલોકની;
 શામળ કહે, નવી પ્રીત સફ, સકળ સૃષ્ટિમાં સોડયની;
 પ્રીત તેતરાં બાજ, પ્રીત કાગળને પાણી;
 પ્રીત સતિ શુણિકાય, પ્રીત આટો ને ધાણી.
 પ્રીત અશ્વિ ને નીર, પ્રીત સાચા જૂઠાની;
 પ્રીત ચાર ને શાહ, પ્રીત રિઝવણ રૂઠ્યાની.
 એ પ્રીત વૈર લાખો ગમે, કહે શામળ કહું શું કથી;
 સૌ દુઃખમાં દુખ સંસારમાં, સોડય સમાન કશું નથી.
 અંધાને દુખ આંખ, સાઈ નરતું નવ દેખે;
 બેરાને દુખ કાન, રાગ પૂરણ નવ પેખે.
 રાગીને દુખ રોગ, ભોગ એકે નવ ભાવે;
 ભિક્ષુકને દુખ એક, છેક ભીખારિ કહાવે.
 એવાં તો દુખ અનેક છે, પંગાને દુખ પગ તણું;
 શામળ કહે, સ્ત્રીને સોડયનું, છે દાવાનળ દુખ ધણું.
 પતિની સાથે રહેવા વિષે છપા.

પિતા ઘેર જે પુત્રી, હોય રિદ્ધી પણ રાંડી;
 બોલે પુંઠળ લોક, કહે જે કથે છાંડી.
 પિતા ઘેર જે પુત્રી, કુટુંબ કહાવે ખોટી;
 ભોળાઈ બોલે ભુંડ, કહે, આ કરમે ચોટી.
 ધનહીન હોય ધરતો ધણી, પિતા હોય પૃથ્વીપતિ;
 પણ સ્ત્રી તે શોભે સાસરે, શામળ કહે તે તો સતી.
 નર પાખી જે નાર, છેક હળવી તે તરણું;
 નર પાખી જે નાર, હોય રણમાં જ્યમ હરણું.
 નર પાખી જે નાર, નીચું પીપળનું મૂળ;
 નર પાખી જે નાર, આકડાનું એ તૂળ.
 નર પાખી નારી એકલી; સૃષ્ટિ સૂની સર્વ છે;
 તે માન ન પામે માનની, ગળી જાય જશ ગર્વ છે.

ભોજરાજ વિષે છપા.

જન્મે જ્યારે ભોજ, પિતા તો મૃત્યુ પામ્યો;
 કાકે મોટો કર્યો. વેદના અર્થ ન જો.

કાકાને સુત પાંચ,	ગૂણુ હિણુ મૂર્ખ ગણાયા;
ભોજ પરાક્રમ પ્રૌઢ,	સુજસ જગમાંહિ જણાયા.
કાકે પરકયો શિર કાપવા,	વ્યાધે ત્યાં વનમાં કહ્યું;
તું સમર ભાઈ શ્રીરામને,	જાણુ ભોજને ત્યાં થયું.
લખ્યો પત્ર એક તત્ર,	ગયા માંધાતા મહિપત;
ગયા રામ રાવણે,	ગયો દુરજોધન ધનવંત.
ગયા પાંડવો પાંચ,	ગયા સુરનાયક ઇંદ્રે;
ગયાજ નળ નકૂષ,	ગયો હુંશી હરિચંદ્રે.
પૃથવી ઉપર કષ્ટ પ્રગટિયા,	પૃથવીમાં સકે કો શમ્યા;
કો સાથે પૃથવી નવ ગઈ,	ગુણુ કોઈનિ. પણ નવ ગમ્યા.

ભોજની સભા વિષે.

સભાપંડિત શત સાત,	વદે વ્યાકરણુ સુવાણી;
જ્ઞેશી આઠ હજાર,	અગમની જુગતી જાણી.
વૈદિક વેદ હજાર,	ભેદ ભારતના ભાણે;
અગ્નીહોત્રી અયુત,	આવસત પ્રયુતજ પાણે.
નાટક એટક નિત્ય નવનવા,	ચારણુ ભાટ કવિત ભણ્યા;
ભરપૂરણુ ભોજ સભા મળી,	શામળ કહે છે, નહીં મળ્યા.
એકસંથો કાળિદાસ,	બેસંથો માધ પ્રમાણું;
ત્રણસંતો વૃષ ભોજ,	ચોસંથી સભા વખાણું.
ત્રણ કવિત કે શ્લોક,	નવી કો વાત બનાવે;
સવા લાખની સરસ,	ભોજ મનમાની લાવે.
ભંડારથકી પાછો વળ્યો,	તો તેને બમણું જણ્યું;
શામળ કહે, તેથી ભોજનું,	બમણુ ભોજ નામ જ પડ્યું.
દિવ્ય દેવાંશી દેહ,	મેહ જેવો મન ગરવો;
કરણુ સમો હાતાર,	સાત સાગરવત સરવો.
નિર્મળ શશિવત નામ,	કામ હરિચંદ્રજ સત્યે;
પૂરણુ રવિ પ્રતાપ,	આપ રાજા બળિવતે.
છે જોડ જુધિધિર સારિણો,	લાયક જન લક્ષમાં લહે;
તે તે ભોજને ભરત તી	કવિ શ જા કહે.

પિતાના હેતુ વિષે છપા.

પુત્ર કરે જો પાપ,	પિતા તે પુણ્ય જ જાણે;
પુત્ર કદિ દે દુઃખ	પિતા તે સૂખ પ્રમાણે.
પુત્ર કરે જો હાણ,	પિતા તે લાભ જ લેખે;
પુત્ર વદે જો જૂઠું,	પિતા દિલ સત્ય જ પેખે.
અવગુણ અસંખ્યધા પુત્રના,	પિતાને મન તો લાડ છે;
શા ગુણ આશીર્વાદ કીર્તિયે,	પૂર્ણ પિતાનો પાડ છે.
પુત્રતણા વીજોગ,	તેથી દાવાનળ રૂડો;
પુત્રતણા વીજોગ,	તેથી શુભ જળમાં ખૂણો.
પુત્રતણા વીજોગ,	તેથી શુભ ડસવો સાપે;
પુત્રતણા વીજોગ,	તેથી શુભ તપતું તાપે.
મહાદુઃખ નહીં મરવા તણું,	દુઃખ નહીં તન રોગતું;
પણ કોડ દુઃખ શામળ કહે,	પોહું પુત્ર વિજોગતું.
પ્રીતી ભક્ષેરી તાત,	મહાપ્રીતી માતાની;
પ્રીતી સગાં સમસ્ત,	પ્રીત ભારે બ્રાતાની.
પ્રીત ઘણી મોશાળ,	પ્રીત પણ શ્વસુર પખાની;
પ્રીત ઘણી પ્રિયનારિ,	પ્રીત શુભ સ્નેહિ સખાની.
છે પ્રીતિ અધિક પ્રકારની,	કહે શામળ કોડે કથી;
પણ અધિક પ્રીત અંતરતણી,	સપુત સમાન સરસ નથી.
જોણે ચડાવ્યાં આળ,	બાળ રમતાં રોવરાવ્યાં;
સ્ત્રીવધ ગોવધ બ્રહ્મ,	હત્યાદિક પાપ કરાવ્યાં.
પ્રિય સાથ કરિને વેર,	ઝેર દેધને જર હરિયાં;
કંઈ ગર્ભ કંઈ પાત,	ધાત કૂટંબે કરિયાં.
પાડ્યા વિછોહ નર નારિને,	ભંગ કંઈ ધરસૂત્રનો;
પામે પોતે તે પાપથી,	વિજોગ ખારા પુત્રનો.

મોટા લોક વિષે છપા.

મોટા કેડું છિદ્ર,	કાઢશે તે દંડારો;
મોટા સાથે વેર,	કરે તો સ્ત્રી રંડારો.
મોટા સાથે પ્રીત,	પિડા કોઈક દિન કરશે;
મોટા સાથે મમત.	એ . ૨૭

વળિ મોટાને જે ગુણ કરે,	તે આટાકણે જશે;
ફકતિ કિરતિ રાગ્ન કને,	કરશે તે દુખિયો થશે.
મોટા પાસે ગેહ,	કિને તો ઘોડા પાંથે ;
સગપણ મોટા સાથ,	કિને તો કાળજી સંધ.
મોટા આંધે ઘેર,	સવારથને તો તાર;
મોટાથી વેહેવાર,	કરે તે આખર થાર.
જે મોટા જન મૂરખમના,	તે સાથે નવ જોડિયે;
શામળ કહે, જોવા આગજો,	મન પડે નવ જોડિયે.
મોટા સાથે વેર,	કરે તે કારજ કુંડ;
મોટા સાથે વેર,	કરે તો ભાગ્યજ દુંડ.
મોટા સાથે વેર,	થયું તો છવજ લેશે;
મોટા સાથે વેર,	કરે તે કદ રહેશે.
માનિયે વાત મોટાતણી,	કદિ નિદા નવ પ્રીછયે;
શામળ કહે, પ્રીતી પૂણું જો,	પણ મોટાથી ખીછયે.
કરે ચોરી જે ચોર,	જોકે દિન શીશ કટાયે;
કરે જરૂરી જે જરૂર,	માન મરજદ મટાયે.
કરે ચાડી જે ચાડ,	સુજશ જેતામાં જલય;
નિર્ધનનો વેપાર,	કદી દેવાણું થાય.
જે મોટા સાથ મમત કરે,	મોત વિના નિશ્ચે મરે;
નીરાશ રહ્યાથી પણ નકી,	કેમ અરથ જોકે મરે.

સહજ વેર વિષે છપા.

વેર કૃપણ દાતાર,	દેખિને દિલમાં લાજે.
વેર વ્રતિકને વિપ્ર,	પરસ્પરના મત ભાજે.
વેર જ્ઞાન માંજર.	વેર તો ગરૂડ અહીતે;
વહુ સાસુને વેર,	વેર ગજરાજ સહીતે.
વળિ વેર પાપિ પુણ્યવંતને,	વળિ જોરમાયા ભાષતે;
જો સહજ વેર, શામળ કહે,	જોહેન અભાગણિ પાઈતે.
વેર ભર્મને કર્મ,	વેર સોકયો જ્યાં સરખી;
પાટીદાર પટેલ,	વેર ઇમિરા કરખી.

પિતાના હેતુ વિષે છપા.

પુત્ર કરે ને પાપ,	પિતા તે પુણ્ય જ જાણે;
પુત્ર કદિ દે દુઃખ	પિતા તે સૂખ પ્રમાણે.
પુત્ર કરે ને હાણ,	પિતા તે લાભ જ લેખે;
પુત્ર વહે ને જૂઠું,	પિતા દિલ સત્ય જ પેખે.
અવગુણ અસંખ્યધા પુત્રના,	પિતાને મન તો લાડ છે;
શા ગુણ આશીર્વાદ કીજિયે,	પૂર્ણ પિતાનો પાડ છે.
પુત્રતણા વીજ્ઞેગ,	તેથી દાવાનળ રૂડો;
પુત્રતણા વીજ્ઞેગ,	તેથી શુભ જળમાં જૂલો.
પુત્રતણા વીજ્ઞેગ,	તેથી શુભ ડસવો સાપે;
પુત્રતણા વીજ્ઞેગ,	તેથી શુભ તપતું તાપે.
મહાદુઃખ નહીં મરવા તણું,	દુઃખ નહીં તન રોગનું;
પણ કોડ દુઃખ શામળ કહે,	પોતું પુત્ર વિજ્ઞેગનું.
પ્રીતી ભલેરી તાત,	મહાપ્રીતી માતાની;
પ્રીતી સગાં સમરત,	પ્રીત ભારે બ્રાતાની.
પ્રીત ઘણી મોશાળ,	પ્રીત પણ શ્વસુર પખાની;
પ્રીત ઘણી પ્રિયનારિ,	પ્રીત શુભ સ્નેહિ સખાની.
છે પ્રીતિ અધિક પ્રકારની,	કહે શામળ કોડે કથી;
પણ અધિક પ્રીત અંતરતણી,	સપુત સમાન સરસ નથી.
જેણે અડાવ્યાં આળ,	બાળ રમતાં રોવરાવ્યાં;
સ્ત્રીવધ ગોવધ બ્રહ્મ,	હત્યાદિક પાપ કરાવ્યાં.
પ્રિય સાથ કરિને વેર,	ઝેર દેધને જર હરિયાં;
કર્યા ગર્ભ કંઈ પાત,	ધાત કૃત્યે કરિયાં.
પાડ્યા વિહોહ નર નારિને,	ભંગ કર્યા ધરસૂત્રનો;
પામે પોતે તે પાપથી,	વિજ્ઞેગ પ્યારા પુત્રનો.

મોટા લોક વિષે છપા.

મોટા કેરું છિદ્ર,	કાઢશે તે દંડાશે;
મોટા સાથે વેર,	કરે તો સ્ત્રી રંડાશે.
મોટા સાથે પ્રીત,	પિડા કોઈક દિન કરશે;
મોટા સાથે મમત.	ધિવે જા મેં મરશે

વળિ મોટાને ને શુભ કરે,	તે આટાકૂણે વરશે;
રંકનિ કિરતિ રાજા કને,	કરશે તે દુષ્ણિયો યશે.
મોટા પાસે ગેહ,	કિન્ને તો ઘોડા બાંધે :
સગપણુ મોટા સાથ,	કિન્ને તો કાળજી સંધે.
મોટા આવે ઘેર,	સવારથને તો તાકે;
મોટાથી વેહેવાર,	કરે તે આખર થાકે.
ને મોટા જન મરખમના,	તે સાથે નવ જોડિયે:
શામળ કહે, એવા આગળે,	મન પડે નવ જોડિયે.
મોટા સાથે વેર,	કરે તે કારજ કુંડ;
મોટા સાથે વેર,	કરે તો ભાગ્યજ બુંદ.
મોટા સાથે વેર,	થયું તો છવજ લેશે;
મોટા સાથે વેર,	કરે તે કેદ રહેશે.
માનિયે વાત મોટાતણી,	કદિ નિંદા નવ કીકરે;
શામળ કહે, પ્રીતી પૂણું બે,	પણુ મોટાથી બીકરે.
કરે ચોરી ને ચોર,	એક દિન શીશ કટારે;
કરે જારી ને જાર,	માન મરજદ મટારે.
કરે ચાડી ને ચાડ,	સુજશ જોતામાં જલ:
નિર્ધનનો વેપાર,	કદી દેવાણું થાય.
ને મોટા સાથ મમત કરે,	મોત વિના નિશ્ચે મરે;
નીરાશ રહ્યાથી પાણુ નકી,	કેમ અરથ જોડે મરે.

સહજ વેર વિષે છપા.

વેર કૃપણ દાતાર,	દેખિને દિલમાં દાઝે.
વેર વ્રતિકને વિપ્ર,	પરસ્પરના મત ભાળે.
વેર શ્વાન માંજર.	વેર તો ગરૂડ અહીને;
વહુ સાચુને વેર,	વેર ગજરાજ સહીને.
વળિ વેર પાપિ પુણ્યવંતને,	વળિ જોરમાયા ભાઈને;
એ સહજ વેર, શામળ કહે,	જેહેન અભાગણિ બાઈને.
વેર ભર્મને કર્મ,	વેર સોક્યો જ્યાં સરખા;
પાટીદાર પટેલ,	વેર ઈજારા કરખા.

વેર વણુજ અવિવેક,	વેર ભિક્ષાપર ભિક્ષા;
વેર મૂર્ખને મિત્ર,	શાણુપણુથી દે શિક્ષા.
એવાં વળિ વેર અનેક છે,	નાઇ ઉપર નાઈ જશે;
વળિ સદા વેર શામળ કહે,	સદ્યુણુને દુર્ગુણુ વિષે.
પિતા તણો હણુનાર,	એહ પણુ વેર અનેઈ;
હણુ નારિ કે પુત્ર,	તેહ પણુ વેર ધણેઈ.
કરે નિત્ય અપમાન,	કલંક ચડાવી કાપે;
હરે ભૂમિ ધરસૂત્ર,	લાજ લોકામાં લેાપે.
પણુ હાડવેર એથી અધિક,	શામળ ભટ સાચું ભણે;
જે જીલમ વેર તો જાનિતું,	હત્યા કરતાં નવ ગણે.

રાજાવિષે છપા.

રાજાનો વિશ્વાસ,	કરે વણુ મોતે મરશે;
રાજાનો વિશ્વાસ,	કરે ધન ધીરજ હરશે.
રાજાનો વિશ્વાસ,	કરે તો રામજ રૂઠયો;
રાજાનો વિશ્વાસ,	કરે તો કાળજ ખૂટયો.
રાજાનો મિત્રજ માનશે,	કહું કહાપણુ તો શું કથી;
કવિ શામળ કહે છે, કાઈનો,	મહિપતિ મિત્ર ચુણ્યો નથી.
રૂઠયો વિપ્ર દે શાપ,	રૂઠયો કિંકર કર જોડે;
રૂઠયો શત્રુ દે દાવ,	માન મરજાદા મોડે.
રૂઠયો પડોશી પાપ,	ખોટી ચુગલી જઈ ખાય;
નારિ રૂઠે જો નીચ,	મરે કે નીકળી જાય.
રાજા રૂઠયો રીઢી હરે,	જશ જરનું જોખમ કરે;
તે ધરમ શરમને નવ ગણે;	દુખ દેતાં દિલ નવ ડરે.
કહે દિવસને રાત,	રાતને દિવસ કહેછે;
હાહ કહે છે સર્વ,	લક્ષ સહ લાજે લે છે.
જળસ્થાને સ્થળ કહે,	કહે સ્થળસ્થાને નીર;
વીરને વેરી કહે,	વેરીને કહે છે વીર.
અપટીઓ વળાડે લાખ જણ,	બળિયા ખોલે બળ કરી;
કહે અઈ અઈ ખોહું નહી,	કામ ન ત્યાં પુછે ફરી.

તેડું ભડું શત્રું,	દામ કામે દંડાવે;
તેડું ભડું કા દુષ્ટ,	દેશ છળ કરી છંડાવે,
તેડું ભડું યમરાજ,	જીવ જલદી લઈ જાય;
તેડું ભડું લેણદાર,	લેણું લઈ મારગ થાય.
શુભ તેડું તાવ તરિયા તણું,	સિંહ સર્પ વિષપાનનું;
શામળ કહે, ભુંડું સર્વથી,	દુખ તો તેડું દિવાનનું.
કોઈ સમે દે દ્રવ્ય,	કોઈ વેળા મન મેલે;
કોઈ સમે કરે કોપ,	કોઈ વેળા ખુશિ ખેલે.
કોઈ સમે શિરપાવ,	કોઈ વેળા લે લૂટી;
કોઈ સમે રહે રાજ,	કોઈ વેળા રહે રૂડી.
જીદા ધડી ધડીમાં ગુણ ધણા,	શામળ સત્ય કહે સહી;
ખહુ દીઠા ને ખહુ સાંભળ્યા,	નૃપતિ મિત્ર કોના નહીં.

વાણિયા વિષે છપા.

જીવ દયા પ્રતિપાળ,	આળ એકે નવ બોલે;
ન્યાવટ શાવટ નેક,	ધર્મની ધારણ તોળે.
સદાવ્રતની સાખ,	લાખ દેકાણે લહિયે;
પુણ્ય વાતમાં પૂર,	દૂર કુળ શુદ્ધે કહિયે.
માનેછે મોટા મહિપતી,	દેશ વિદેશ કોડી કરે;
શામળ કહે, શ સુલતાન સમ,	એમાં નવ અંતર ધરે.
અધર્મ કે અભિમાન,	ગાન કે તાન ગણે નહિ;
નિદા નીચ સ્વભાવ,	ભુંડું મુખ વેણ ભણે નહિ.
વણિકમાંહિ ગુણ વીશ,	રીસતો ન ચડે રંગે;
ચોરી ચાડી જૂઠ,	અહંપદ ધરે ન અંગે.
કદિ ગાળો કોઈક દે ધણી,	પાછી વાણિ ન જાણિયો;
વણિ પુંઠ ન બોલે પારકી,	વ્યવહારી ને વાણિયો.
વીશ વસા નહિ વણિક,	જિભે ને જૂઠું બોલે;
વીશ વસા નહિ વણિક.	પેટનો પડદો બોલે.
વીશ વસા નહિ વણિક,	ઉતાવળિયો ને થાયે;
વીશ વસા નહિ વણિક,	વનિતા શું વહેવાયે.

વળિ વીશ વસા તે વણિક નહિ, ચડચો રાવળે જાણિયો;
 જે સત્ય તજે શામળ કહે, વીશ વસા નહિ વાણિયો.
 વાસ નહીં જ્યાં વણિક, નગર તે ઉજડ કહેવું;
 વાસ નહીં જ્યાં વણિક, રાતવાસો નવ રહેવું.
 વાસ નહીં જ્યાં વણિક, કશો વેપાર ન કરવો;
 વાસ નહીં જ્યાં વણિક, તહાં ભંડાર ન ભરવો.
 વિદ્યા વિવેક વૃદ્ધિ નહીં, વસે નહીં જ્યાં વાણિયો;
 એ અધિક અક્ષર વરણુ વિષે, શામળ જુગતે જાણિયો.
 ભોગી ભૂપ સમાન, દયાળુ દાતા દાનો;
 વણુજ વજરી વકીલ, મહીપતિનો મન માનો.
 નાણાવટમાં નેક, કોઈ કંદોઈ કણિયો;
 દોશી દાસ દલાલ, ભયો ભંડારી ભણિયો.
 ગુણુ સાગર દિલ ગરબો ધણો, લેણુ દેણુ લાયક લલો;
 સુવિચારિ વિવેકી વાણિયો, શામળભટ કવિયે કલો.
 દંડ હધયાનો ધીર, નીરમાં નાણાં નાંખે;
 દિલનો ડહો દીઠ, તોતળી ભાષા ભાખે.
 ઉપજે આગળ યુદ્ધિ, સમા પરમાણુ સૂઝે;
 કરે લાખનો વણુજ, ધણો નાણા વિણુ જૂઝે.
 કોશર કોડી કેરી કરે, ખરચ કોડ જશ જાણિયો;
 છે ચાર વરણુમાં ચતુર નર, વિવેકી જેતાં વાણિયો.
 સેવો નિરદય નીચ, સેવો વસવધયા વાહુ;
 સેવો કોઈ અકરમિ, ખાત્ર પાહુ કે ખાહુ.
 સેવો ભાંડ ભવાઈ, સેવજો જાયક જોગી;
 સેવો વરણુ અવરણુ, સેવજો ભીક્ષા ભોગી.
 સેવજો કાંઈ આધિયા, ઠગ ગોલા કે ઠણિયા;
 શામળ કહે, અર્થ સરે નહીં, વખાણુ સેવ્યે વાણિયા.

સદગુણુ દુર્ગુણુ વિષે છંપા.

ઇંદ્ર વારંશા હેય, કોય ખાંતે નવ ખાય;
 આવળ કેરાં કલ. તેથી સગંધ ન પમાય

ઝાકળ કરાં નીર,
 પગલાં કિન્નવળ હોય,
 દેખાય કરાં મોતી સમા,
 કવિ શામળ કહે, સાંખી જુઓ,
 કામ ક્રોધ ને લોભ,
 અહંકાર અભિમાન,
 પર ધન ને પર નાર,
 સત્ય સાથ સંગ્રંધ,
 દે દાન માન સનમાન શુભ,
 જે ગૃહસ્થમાં ગુણુ એટલા,
 છાતું ન રહે પુષ્પ,
 છાતું ન રહે ખન,
 વિદ્યા છાતિ ન રહે,
 છાતો ન રહે શર,
 દાતા ઝુઝાર જ્ઞાની ગુણી,
 વળિ દાન માન સનમાન શુભ,
 છાતી ન રહે હેક,
 ધરમાં કરિયે શુભ,
 છાતે ન રહે પુરૂષ,
 છાતું ન રહે છિદ્ર,
 વળિ વિદ્યા છાતી રહે નહીં,
 કદિ છાતું પ્રાપ્ત રહે નહીં,
 રાજ્યને તે સાલ,
 એક પ્રગળે સાલ,
 વેપારીને સાલ,
 પુરૂં પુરૂંપને સાલ,
 શમાને સાલ ન શોક્યનું,
 જે નર નવ માને નારને,
 ભલે ન જાયો જત,
 જે ન જાયો જત.

તૃષા તેથી નવ ભાગે;
 હસને કામ ન લાગે.
 આશ્રણુ નવ ઓપે અશાં;
 ગુણુ વિણ રૂપ કહો કશાં.
 મોહ માયા નવ મરે;
 છક છળ ભેદજ છંડે.
 તજે પર સિદ્ધા પ્રીતે;
 રજેગુણ રાખે રીતે.
 પરમારથ પ્રીતે કરે;
 તો ઈકાતેર ઉદરે.
 રહે નહિ છાતી છયે;
 છાતિ ન રહે ગુણુ ગત્યે.
 રહે નહિ છાતી પ્રીતી;
 રહે નહિ છાતી રીતી.
 વ્યસન વાદ વિદ્યા વિધી;
 છાતિ ન રહે સિદ્ધિ વિદિ.
 રીત ભુંડી કે રૂડી;
 દેશમાં વાગે કુડી.
 શર કાયર કે દાતા;
 વ્રાત ભગની કે માતા.
 લીલા લેહેર લક્ષ્મી તણી;
 ખોદિ ધાલ પ્રથિવી ખણી.
 દુઠાચો ભાઈ કૂટે;
 ભૂપ વણુ વાંકે લૂટે.
 પટંતર પટકુળ નાખે;
 ભામની ભુંડુ ભાખે.
 મુરખને વિદ્યાતણુ;
 સ્ત્રીને સાલે તે ધણુ.
 જેથિ સુખ પ્રાણી પાંખા;
 જેથી દનિયા દુખ વાખા.

ભણે જ જયો જન, દાન દત્તા કહેવાણો;
 ભણે જ જયો જન, સદ્ધ સદ્ગુણી ગણાણો.
 જતનીએ જનો ભલે જણ્યા, શરૂ પૂર દત્તા ભગત;
 ચામળ, તે ભણે જ જનમિયા, જેથી સુખ પામ્યું જગત.
 ધન્ય તેહની માત, પુણ્ય ઉપર જો પ્રીતી;
 ધન્ય તેહની માત, જેહ ધર રૂડી રીતી.
 ધન્ય તેહની માત, જેહ સદાવત આપે;
 ધન્ય તેહની માત, પરાયાં કટજ કાપે.
 ધન્ય ધન્ય તો માતા તેહની. દરીદ્રતા કવિની દળે;
 કહે શામળ તે સૌથી વડો. બાકી બીજા બહુ મળે.
 ઘિક માતાની દૂખ, કરી ચોરી કે ચાડી;
 ઘિક માતાની દૂખ, અકલ ફેલાવી આડી.
 ઘિક માતાની દૂખ, દુઃખ દુનિયાને દેતા;
 ઘિક માતાની દૂખ, જગતમાં અપજશ લેતા.
 શામળ કહે, શિદને જનમિયા. ભુંડિ વાત ભાવે ભણ્યા?
 વનિતા ન રહી શે વાંઝણી. લપોડ શંખ જેણે જણ્યા?
 સામુ કેરું કલંક, પાપણી વહુ પ્રકાશે;
 કુમિત્ર મિત્ર કલંક, વિશ્વ સગળામાં વાસે.
 શેઠ તણુંજ કલંક, યુની વાણોતર ખોલે;
 કંથ તણું જ કલંક, બુદ્ધિહીણી સ્ત્રી ખોલે.
 આપણે દામ દેખાડિયો, કલંક ખોલે આપણું;
 શામળ કહે, તેનું પરખિયે, પ્રથમથી જ લુચ્યાપણું.
 હાસ્યકી બહુ હાણ, હાસથી ગુરૂઆ ગાંજે;
 હાસથી હોય કલેશ, હાસથી ભવ જન ભાંજે.
 હાસથી રૂડે રાય, હાસથી હીમત હારે;
 હાસ્યકી જશ બચ, હાસ વણુ મોતે મારે.
 હાસ્યકી હુંશ પહોંસે નહી, હસે ખોડ લાગે ખરી;
 શામળ કહે. શાણા સંમજજો દગજો ત્રિ દત્ત - જ ની

દાતા વિષે દાહરા.

દાતાથી મોટો નહિ,	દાતાથી નહિ શર;
દાતાથી ડાહ્યો નહી,	પ્રતાપ જેનો પૂર.
અહોતેર કળા બુદ્ધિ વધે,	અહિં વિદ્યા ચિત્ત આહાય;
દાતાશુણુ જેમાં વસે,	બહોળો જશ બંધાય.
કળ વિકળ બાણુ નહી,	દીલથી હોય દાતાર;
વિશ્વભરને વહાલો ધણો,	ધન્ય એનો અવતાર.
એમાં શુરો કોઈક નર,	લક્ષે કોઈ દાતાર;
ચંડિત નર પરખી શકે,	ધન્ય એનો અવતાર.
શરીર આપવું સોહલું,	દોહલો દેવો દામ;
દાતા ધન ધુળવત ગણે,	તે નહી દામે દામ.
હવત જગતે જશ વધે,	સ્વર્ગસમું સુખ યાય;
કૃપણ હોય કોટી પતી,	આપ હાયે નવ ખાય.

કૃપણ વિષે દાહરા.

અગ્નિ ચોર હાકમ લિયે,	રહે કહીં દાંટયો દામ;
કરપિ છોરાં કરગરે,	ન મળે વપુ વિરામ.
એને ધન શત સહસ્રધા,	કોય કરોડો લાખ;
નિરખી હરખે સુમ નર,	રહે છે અંતે રાખ.

છપા.

જેમ ધાંચિતો બળદ,	રાત દિવસે તે દ્રરિયો;
જ્યમ ગદ્દો શુણુ હીણુ,	ભાર આણુલેખે ભરિયો.
પાડો જેમ પખાલ,	પુંક પર પરકે પાણી;
વેડે પકડ્યો વીર,	તરફડીને તે તાણી.
જર રળ્યો ચેજ ચઈ રાંકરો,	વેડી દુખ વધારિયો;
શામળ, નવ ખાધો ખરચિયો,	છતી બાણુ હારિયો.
જર જેતામાં જાય,	ચોર કે હાકમ લૂટે;
જર જેતામાં જાય,	બુઝો જર ખાતાં ખૂટે.
જર જેતામાં જાય,	હોં જે આગ સળેરી;
૨ જેત માં જાય	ચડે ચાડી કે ચોરી.

જર જાવા એસે જે સમે, રાખ્યું ધડી રહે નહીં
શામળ કહે, જય સમૂળયું, કહો મૂખ જોતું કહીં.

લોભ વિષે છપા.

લોભ ઘટાડે લાજ,	કાજ ખગડે જો જાગે
વળિ ઘટે વેહેવાર,	ભાર શોભા પણ ભાગે.
લોભે લક્ષણ જય,	થાય અન્યાય અધર્મે;
લોભે સૌ સંતાપ,	છાપ ચોટે કુળ કર્મે.
સન્માન માન મોટમ મટે,	શુદ્ધ કુળમાં શૂળ છે.
શામળ કહે, શાણા સમજજો,	લોભ પાપનું મૂળ છે.
વાણું સાંજ સવાર,	મધ્ય સંધ્યા મધ્ય રાતે.
ધડી પલક ને પડાર,	આજ કાલે પરમાને.
રવી સોમ શનિવાર,	ત્રીજ તેરશ ત્રયવેળા.
શરદ શિશીર વસંત,	ભુવન ભૂવનમાં ભેળા.
કંત આદિ યુગઅંતે કળી,	શુદ્ધ વદ સર્વ સમાયછે;
શામળ, આશા તો અમર છે,	જુગ બાધા વહિ જાયછે.
જય લોભથી જીવ,	દૈવ પણ લોભે રહે;
ભવન કરી દે ભસ્મ,	લોભનો અગ્ની ઉડે.
હોય લોભથી હાણ,	જનપણું લોભે જાય.
લોભે હીમત હીન,	દીનપણું લોભે થાય.
લોભે લક્ષણ લાખો ઘટે,	લોભે સંકટ શૂળ છે.
કવિ શામળ ભર, સાચું ભણે,	લોભ પાપનું મૂળ છે.
લોભે તૂટે પ્રીત,	લોભથી હીત ન હોય.
લોભે ચોરિ આડિ,	કરે કુળવંતા કાચ.
લોભે ખોલે જૂઠું,	લોભથી હત્યા થાય.
લોભે જય વિદેશ,	લોભથી ગાણું ગાય.
લોભી સગળો સંસાર છે,	હોય જેથી પણ હીનતા.
શામળ, બહુ લોભી એ જણાં,	વિપ્ર અને વળિ વીનતા.

આશા.

આશા ઝંડી ખાણ,	પહાડચિ થાય ન પૂરી.
હેમ મેર સમ હોય,	તેજ્ય રહે અધરી.

આજ્ઞા નીર અધાત,	બહુ જન તેમાં જુઝ્યા;
કોણ રાય કે રંક,	કોણ રડા કે ભુંડા.
જરૂર પૂરા પડિત સજી,	ભણ્યા ગણ્યા ભૂલા ભમ્યા;
આજ્ઞા પી અરણુવ જળે,	શામળ કહે સજી શમ્યા.
ગળે અદારે અંગ,	ગળે નાસા ને નેણાં;
પળે મુંડ ને તુંડ,	વદાયે વિપરિત વેણાં.
અરિય રૂધિર ને માંસ,	સુકાય ચલાય ન ચરણે;
ચાતુ સરવરો ધ્વંસ,	કશું સંભળાય ન કરણે.
અંદ્રિયો બધિયે અડવડે,	આહાર નિદ્રા પણ ધટે;
શામળ કહે, તૂળ્યા શતગુણી,	મનમાં વધે, નહિ મટે.
અર્થો ન ગણે પાપ,	અર્થો જગતે નવ જૂએ;
અર્થો ન માને શાપ,	પાણી પરિયાતું ખૂએ.
અર્થો ફૂડાં કામ,	કરે બેઠે નવ બીઠે;
અર્થો બોળે નામ,	લાખ લાંછન શિર સિયે.
અર્થો તો જિવ આપે ખુએ,	અર્થો અવગુણુ નવ ગણે;
અર્થો આંખે દેખે નહી,	શામળ ભટ સાચું ભણે.

અંધ કોણ ?

કામી કહિયે અંધ,	અંધ લક્ષ્મીનો લોભી;
અંધ સવારથ સર્વ,	અંધ મેલો મન મોભી.
અંધ અદેખો આપ,	અંધ ચોરી ને ચાડી;
અંધ અહંપદ ઊર,	અણવે વાતો આડી.
એવા અનેક તો અંધ છે.	કાં નર ને કાં નારિયો;
શામળ કહે, અંધ અતી ધણા,	જે જન ઈછે જારિયો.
લોભ કરાવે કદ,	લોભ મરજનદ મટાડે;
લોભ કપાવે શીશ,	લોભ ગુણુ જ્ઞાન ઘટાડે.
લોભે જન તણુઈ,	લોભ સુખ સર્વ શમાવે;
જ્ઞાન અધિપતિ આપ,	નીચતે શીશ નમાવે.
જ્ઞાન દાવાનળ તો લોભ છે,	કરે ગુણીને ગરકમાં;
	લેણી યડશે નરકમાં

લીખ વિષે છપા.

લીખમાંહિ નહિ ભોગ,	લીખથી ભોગ ન સાધે;
લીખમાંહિ નહિ માન,	લીખથી ભાગ્ય ન વાધે.
લીખ નામ નિર્માલ્ય,	લીખથી ભાર જ ખૂએ.
લીક્ષુક ઓછું પાત્ર,	લીખ સામું કો જૂએ.
છે વરણુ તુછ તે સરવથી,	લીખ હોય હલકી ખડક.
કવિ શામળ કહે, શાણા શુણા,	ભિખથી ભુંડું શું કહું.

દાહરા.

મોતથી ભુંડું માગતું,	ધર્યો જન્મ તે ધીકડ.
કહેવો દાતા સ્મરે,	ભુંડી સૌથી લીખ.
કાયર શર વખાણવો,	કૃપણ કહી દાતાર.
નીચને જગ્ય વખાણવો,	ભારે પ્રહેવો ભાર.
અધર્મિ હોય અભાગિયો,	અધિક જણાવે હક.
રીઝવો રાજા કહી,	લીખને માથે ભડ.
ગુણી કહેવો ગુણહીનને,	સ્વરૂપ જાની શક.
ન રહે બોલ જન્યક તણા,	લીખને માથે ભડ.

પ્રશ્નોત્તર વિષય છપા.

પ્રશ્ન.

કોણ પૃથ્વીથી પ્રૌઢ?	કોણ અણુથી પણ નાનો?
કોણ પવનથી પહેત્ર?	કોણ દેવોથી દાનો?
કોણ વિદ્યુથી વિમળ?	કોણ અગ્નીથી તાનો?
પયથી ઉજ્યળ કોણ?	કોણ મદિરાથી માનો?
વળિ કવણ તેજ તરણીયકી?	કોણ શકેરાથી ગળી?
કવિ શામળ કહે, ઉત્તર કહે,	પૂરણ પહેચે મન રળી.
સ્વર્ણચિ શોભે કવણ?	કવણ કુશકથી સોધો?
કવણ તરણથી તુછ?	કવણ મણિથી છે મોંધો?
કવણ ખરાસચિ બેહેક?	કવણ કાળળથી કાળો?
કવણ લોહથી કંઠલ?	કવણ બાળા પાળો?

વળિ કવણુ વીંછિથી વેદના? કવણુ સરવધી છે જળ. ૩
શામળ, મેહું શું મેશથી? કહે, તો પહેાએ મન રળી.

ઉત્તર.

મહિથી મોટા દાનિ,
પવનથિ પેહેલું મન,
ચંદ્રંચ નિર્મળ ક્ષમા,
દુધથી દિવ્યળ શુભશ,
છે તેજ તરણિથી તેજનું,
કરિ શામળ કહે ઉત્તર કહ્યો.
જન્યક તણુથી તુછ.
રવણુંચિ શોભે સપુત,
કીર્તિ બરાસચિ બેહેક,
સૂમ લોહથી કહણુ,
દુરવચન વીંછિથી વેદના,
છે કલંક, મેહું મેશથી,

અણુથી લોહી નાનો;
વિવેક વિષુધથી દાનો-
ક્રોધ અશીથી તાતો;
અમલ મદિરાથી માતો-
ગરજજ સાકરથી ગળો-
પહેાચી તેની મન રળી-
મણીથી સદગુણ મોંઝો;
ગરીબ કુશકાથી સોંઝો-
કપૂત કાળળથી કાળો;
અજ બાળકથી બાળો-
મિષ્ટ વાણિ સહથી ગળો;
પહેાચિ તેની મન રળી.

શું તજવું?

પરહર મનવિણુ દાન,
પરહર બાળશું બ્યાલ,
પરહર વડાશું વેર,
પરહર લંપટ શૂર,
પરહર જે મીટો લાલચી,
શામળ કહે, પરહર પ્રેમદા,
બાળ પરાણે બીત,
બાળ કુબુદ્ધી બૂધ,
બાળ સૂમની સેવ,
બાળ સુગલિની ચાલ,
વળિ બાળ જ વસવું સાસરે,

હેત વિણુ પરહર જાવું;
ચાહવિણુ પરહર ચાહાવું.
મિત્ર પરહર જે ધાતી;
દુષ્ટની પરહર જાતી.
પરહર લાંચ લે પાંચમાં;
અન્ય પુરૂષની આંચમાં.
બાળ નિરધનનું હાથું;
બાળ ખાઈ જળ પીવું.
બાળ કપડીધર નાણું;
બાળ બકરી દૂગાણું.
બાળ બતેવી ધર જાવું;

વાલા વિભોગ ભોગ,
મહાભોગ કેમ પરનારીશું,
મહાભોગ ભક્તિ આવે નહીં, ભોગ એટલાંને ભણું.

કોણ મુઓ ?

મુઓ મુરખને જાણ,
મુઓ દેહ ક્ષયરોગ,
મુઓ ચડેલ કલંક,
મુઓ ખેપ કરનાર,
જન મુઓ જેહ પરવશ પડ્યો,
કવિ શામળ ભટ સાચું લણે. માનહીણ માણસ મુઓ.

કોણ જીવ્યો ?

જીવ્યો જશ લેનાર,
જીવ્યો દાતા દેહ,
જીવ્યો ભાવિક ભક્ત,
જીવ્યો કિરતીવંત,
જીવ્યો જન તે તો જાણુવો,
શામળ કહે, જીવ્યો તેહ જન,
જીવ્યો પરમારથ પૂરો,
જીવ્યો જે સામદ શરો.
જીવ્યો જે જગને જાણ્યો,
જીવ્યો કવિજેન વખાણ્યો.
જેનિ આશ સઉકો કરે;
જે સંકટ પરનાં હરે.

પ્રશ્ન

પ્રથમ પાણી કે પવન ?
પ્રથમ ખીજ કે વૃક્ષ ?
ઘણુ કે એરણુ પ્રથમ ?
પ્રથમ વૃદ્ધિ કે સૃષ્ટિ ?
વિદ્યા કે વિપ્ર-પ્રથમ, કહો ?
શામળ કહે, જાણો તો કહો ?
પ્રથમ ક્ષીતી કે ખગ્ગા ?
પ્રથમ ઔષધિ કે અગ્ગા ?
પ્રથમ મરદન કે મેરી ?
પ્રથમ આંખો કે કેરી ?
પ્રથમ દિવસ કે જામની ?
પ્રથમ કંથ કે કામની ?

ઉત્તર

નહિ પાણી કે પવન,
નહીં ખીજ કે વૃક્ષ,
નહીં એરણુ ઘણુ નહીં,
નહીં વૃદ્ધિ કે સૃષ્ટિ
નહીં ક્ષીતી કે ખગ્ગા;
નહિ ઔષધિ અગ્ગા.
મરદ કે નહિ નહિ મેરી;
નહીં આંખો કે કેરી.

નહિ વિદ્યા કે નહિ વિપ્ર પણ, નહી દીવસ કે જામની;
શામળ કવિ કહે છે, સમજાજે, કંથનિ સાથે કામની.

આવાના છ રસ.

ગુણનિધિ ગોરસ એક,	બિજો ધહુરસ બાળા;
ત્રીજો રસ તાંબૂળ,	મધુ ચોથો રસ માળા.
પ્રિયા આંખરસ પ્રાંચ,	છઠ્ઠો સખરસ તે મીઠું;
વિશ્વવિષે વિખ્યાત,	દેવને દુર્લભ દીઠું.
સમ્પન્ન રસ શેઠ્યો નવ મળે,	ખરી જ રસની ખાણ છે;
જ્યમ હીરો કોઈક હોય છે,	પોદા તો બહુ પાણ છે.
ગાત્રના રસ ગણું,	કંઠ સૂકંડી પહેલો;
બીજો રસ બહુ તાળ,	ત્રિજો રસ વાળ વહેલો.
ચોથો રસ ચતુરાઈ,	ચક્રી જે બુદ્ધિ ખેલે;
પવિત્ર રસ પાંચમો,	નામ ધશ્વર અણુ તોલે.
છઠ્ઠો રસ સકતો છત્રપતિ,	જે વેળાનું ગાન છે;
શામળ કહે રસિક શિરોમણી,	મોટા જનને માન છે.
દર્શન પેહેનું વિપ્ર,	પ્રમૂને યજ્ઞ પૂજે;
શુભ દર્શન શ્રીપાત,	સચ્ચિદાનંદજ સૂઝે.
નિર્મળ દર્શન નાથ,	શક્તિ પૂજનનો સંગમ;
વર્તિક દર્શન વેદ,	પાંચમું જાણો જંગમ.
દર્શન છઠ્ઠું દરવેશનું,	એક જ સકતો ધર્મ છે;
શામળ કહે છઠ્ઠો એકનાં,	પા ખંડો છત્રીશ છે.
સંસ્કૃત ભાષા સરસ,	માગધી મોટે મૂલ્યે;
ગ્રાલેરી ગુણનીધ,	અપભ્રંશી તે તુલ્યે.
દેશી ભાષા દાખ,	પિશાચી પદ્મને પ્રીતે;
ચારણ ચોથી ભાખ,	રાજદારે શુભ રીતે.
એ ખટ ભાષા જે ખોજશે,	ધારી જોતાં ધર્મ છે;
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે,	ભોગી તેના બ્રહ્મ છે.
ન્યાયશાસ્ત્ર નવરંગી,	બિહુ વેદાંત વખાણું;
મીમાંસા મહામુલ્ય,	બુદ્ધિ પાતાંજલિ બાણું.

સાંખ્યશાસ્ત્રની સાખ,
ત્રૈલોક્યિક ગુણવાન.
અટશાસ્ત્ર કહ્યાં તે ગોળશો,
કવિ શામળ ભટ સાચું કહે,
બધા જન તે તો બાળે;
સર્વનો સંશય ટાળે.
વિવેકવંતા તો થશો;
નહિ એમાં સંશય કશો.

જીવતાને સઘળું મળે.

વાંઝણિ-પ્રસંવે પુત્ર,
નીર ભરાય નવાણ,
વળે કોઈ દિન વેર,
ગુણકા જેવિ ગમાર,
એ રીત અનેક થયાં થશે,
શામળ કહે, કાઝું શું કહું,
જિવતો પામે રાજ્ય,
જિવતો બેસે અશ્વ,
જિવતો માંડે જગન,
જિવતો પહેરે નંગ,
વહાલાનો હોય વિજેગિયો,
પણ સુઆ કોઈદેખે નહી,
મુખ પણ કવિજન થાયે;
રંક શિર છત્ર ધરાયે.
ઝેર વળિ જાય જરૂરી;
સતી તે થાય જ શૂરી.
શાસ્ત્ર સાખ દે છે સહી;
જીવ ગયો આવે નહી.
જીવતો પરણે નારી;
થાય જીવતો વેપારી.
સુકીરતિ જીવતો સાહે;
જીવતો લાણું લાહે.
તે સંજોગી થાય છે;
શામળ ભટ ગુણ ગાય છે.

મુખ દુઃખ વિષે.

દુખે જાય સદમુદ્ધિ,
દુખે કહાપણ દૂર,
દુખે દેહમાં રોગ,
દુખમાં સીલા લેહેર,
દુખ દાવાનળમાં ડૂબિયો,
હસવું નવ આવે હેતથી,
સુખે સાંભરે સર્વ,
રમવું હાસ્યવિલાસ,
બાંડ ભવાઈના ભાવ,
ખટરસ ભોજન-ખેલ,
દુખ દાવાનળમાં જે પજો,
નવ આવે હે.
દુખે બાણતર નવ ભાવે;
દુઃખ કુડ કપટ કરાવે.
તેજ તનનું તો નસે;
પલક નવ આવે પ.સે.
જરિયે શાંતી નવ જરે;
કુલ મુખમાંથી ક્યમ પડે.
વ્યસન બહુ વિધિનાં બૂઝે;
રનેહની જુગતી સૂજે.
જન જોણુ ને જાતર;
મહામુખ મહિમા માતર.
મુખ સર્વે એવું ગયું;
ચિંજર પૂણી પ્રલે

ઈશ્વરની કૃપા તથા આપત્તિ વિષે.

દિકરી કેડે દામ,	ખન્ધિ જોખનમાં રાંડે;
જન્મ કુંવારા જાય,	પક્ષી ઘડપણુ ધર માંડે.
મૂકે નિરમાં નાવ,	બેઠે એવું કે બૂડે;
ધણિ પકવે બહુ ધાન,	આવિ ગામે તર ગૂડે.
મનના મનસ્સામા મન રહે,	વિચાર્યું વાથે જાય છે;
મન મમત ધણો મૂરખ કરે,	કર્તાનું કયું થાય છે.
જે એસે ગજશીશ,	ચરણુ અણવાણુ ચાલે;
ન જીએ તડકો ટાઢ,	ફરે દાવાનળ જાળે.
જે ઘેર લાખ કરોડ,	બ્યાજ ભરતા તે દીઝ;
સુતા પુષ્પની શેજ,	કાશદાં કરે વરીઠા.
છે એવિ અકળ ગતિ દૈવની,	સુખ ત્યાં દુખ આવી અડે;
શમળ કહે સધળાં માનવી,	સાંખે દુખ જે શિર પડે.

દોહરા.

ભર્તા કહે શુણુ ભામની,	તજ મન ચિંતા શોક;
ગમ્યું થાય જગદીશનું,	ડહાપણુ કરવું ફોક.
કો વેળા નવનિધ્ય ધરે,	કો વેળા નહીં દામ;
કો વેળા સેવક સહુ.	કો વેળા પરકામ.
કો વેળા ખટરસ સહિત,	પેર પેર પકવાન;
કો વેળા કંઠે મળે,	મઠ કુશઙ્ગ ખડધાન.
કો વેળા ગજ ઘોડલા.	છત્ર ચમરની છાંય;
કો વેળા પગ પાઠવે,	તાતી વેળુ માંય.
કો તક મંદિર મહેલમાં,	સુખ સજ્યા ફળ ફૂલ;
કો વેળા આલોટણું.	ધરણી કંઠક ધૂળ.
કો તક પટકુળ પામરી,	મોઘે મૂલ્ય મગન;
કો વેળા રણુ રખડનું,	નિલંબણુ નગન.
કો વેળા પરવત ટપે,	સમરથણુ શરીર;
કો વેળા દેહ દામણી,	ન પીએ હાથે નીર.
કો તક કેસર અરગળ,	વપૂ ઓપાવે વર્ણ;
કો વેળા દિકર થઈ.	ચાંપે ચરણ.

કો તક માણુક મોતીના,
કરે કો સમે ક.શદ્,
કો વેળા અશ્વે ચડે,
કો વેળા ગર્ધન મળે,
કો વેળા ધ્વજ ધર્મની,
કંગાળ થઈને કરગરે,
કો તક પંચ પ્રમાણમાં,
કો તક દેશવટો દિયે,
સમા સમાની છાયડી,
પુણ્ય પાપ બે જોડે,
સાત સપૂત શોભિત સદા,
વપુ પડતાં તે વઝિયે,
મારું મ હું મૂરખ હું,
પુણ્ય પરનારે રણુ અટે,
પુણ્યાર્તું ફળ મુખ છે,
પૂર્ણ કોઈ અમૃત પીએ,
સુત સમૃદ્ધિ શરીરનો,
ભલે મઠ્યું તે ભોગવો,
રાણી દાશરથી તણી,
અરણ્યમાં અર્બક જણ્યો,
રધવાઈ રઝળી રણુ રિયે,
પડત પડે, ચડતે ચડે,

હૈયે હાટક હાર;
બારો માથે બાર.
દિવાન થઈ દિલ દીશ;
પડે મોજડાં શીશ.
મદાતતની શીખ;
બટકી માગે બીખ.
મોટા આપે માન;
કથન શુણે નહી કાન
મુખ દુખ અપરંપાર;
એમા શો અન્દકાર
મોટા જન દે માગ;
કોઈ ન મૂકે આગ.
તારું ન મળે તન;
દિવસ પાધરે ધન.
પાપ દુખની પેર;
કોઈ હળાહળ ઝેર.
કરશો ગર્વ ન કામ,
છાયા ફરતી હામ.
સમરે દાસિ શરીર;
ન મળે અન્ન કે નર.
જળ કારણુ તે નય;
દેવગતિ કહેવાય.

દિમનવિષે છપા.

દીમત મૂકે દાણ,
દિમત તળે જિવ જાવ,
દિમત મૂકે દમેશ,
દીમત મૂકે દામ,
દીમત મુખાથી દરિયે,
કનિ શામળ કહે છે. સર્વદા

દિમત મૂકે તન કુળે;
સરસ રરતો નવ સુળે.
જરે જરે ને જશ અય;
સેવના દેવો આવ.
જાણી વેળુ ન બાખિયે;
રહે દીમત રાખિયે

ગરજ વિષે છંપા.

ગરજે જ્ઞય વિદેશ,
 ગરજે વાન્ન વાય,
 ગરજે ગૂણુ ગણાય,
 ગરજે મોંઘિ મલ,
 ધામર જનને પીતા કહે,
 કવિ શામળ ભટ સાચું કહે,
 ગરજે ઘેના સાથ,
 ગરજે નિય ધર જાય,
 ગરજે પંડિત રાય,
 લક્ષ્મણી તણ લાજ,
 વળિ ગરજે ગર્વ ઘટે ઘણો,
 કવિ શામળ કહે, વશ ગરજને,
 ગરજે સહ વિષ વિષમ,
 દેમી જનને દેખી,
 ગરજે નિર્મળ નાર,
 ગરજે સુમતી સેવ,
 રાજ પણુ ગરજે રંક ઘેર,
 કવિ શામળ ભટ સાચું કહે,
 ગરજે ગુણુકા નાર,
 ગરજે ઝોડે હાથ,
 ગરજે ગુણિજન થાય,
 ગરજે શત્રૂ સાથ,
 નિરમાં મુકેછે નાવડાં,
 કવિ શામળ કહે, ગરજે સહ,

ગરજ શિર ભાર ઊંપાડે;
 ગરજ તરવાર વળડે.
 ગરજથી ધન પણુ ધીરે;
 નાંખશે ઉડે નીરે.
 માઠા સંગ રહે મળી;
 ગરજ જ સાકરથી ગળી.
 જ્ઞય કાહો પણુ દહાડી;
 લે જ લાખેણી લાડી.
 મુરખની માને સેવા;
 ગરીબ ઘેર જાયે લેવા.
 ગરજે રોષ મુકી રહે;
 કવરણુને કાકો કહે.
 પિયે છે પૂરણુ પ્રાતે;
 નમે નર ગરજે નીત્યે.
 લાજ લાખેણી લોપે;
 ચાહે છે ચિત્તથી ચોંપે.
 પાળે પગસે પરવરે;
 નેવ નીર મોભે ચઢે.
 જઈ નર આગળ નાયે;
 ગરજ જાયક યઈ જાયે.
 ગાયે ગુણવંતાં ગીત;
 પરણે માંડે પ્રીત.
 તે બૂડે કિંવા તરે;
 ફૂડું કે રૂડું કરે.

સારા તો જેવણા કોઈ હોય.

દાતા દે. ધંક દેશ,
 શ્રરા કોઈ સમર્થ,
 સુણ્યનો ક્યાંઈ પ્રવેશ,
 સતનાદી સતિ કોઈ.

કૃપણ જગમાં બહુ જાહર;
 કોટીધા કૂડા કાયર.
 પાપિનાં પૂર વહે છે;
 કલંકી કોડ ગહે છે.

હરમે હરમે હીરા નહિ,
જાણો વિરલા જશવંત નર,
શેરી શેરી બહુ શ્વાન,
સપુત સહસ્ત્રે એક,
સદવિદ્યા ડ્યાઈ શેષ,
ધાતુત્રાદિ કો ધીર,
કવિજન સાચો તો કાઈ છે,
શામળ બહુ લોક સવારથી,
બહુ બાંધે હથિયાર,
બોલે બોલ અતોલ,
આય પિયે જન ખૂખ,
સલ કાઈ સાહુકાર,
બકવા કરિ બોલ બદ બદુ,
હુર રાખે નરપતિ નામનું,

પુરપુર પોતા પાણુ છે;
અસખ્ય પુરુષ અજાણુ છે.
સિંહ સાંભળિયે કાને;
કપુત કોરી અનુમાને.
અવિદ્યા અતિ આડંબર;
ધૂત જૂઠા જમ અંબર.
મૂર્ખ કવી બહુ માણુતા;
પરમારથ કો જાણુતા.
તાણવા વેળા ત્રાસે;
નાણું ખરચ્યાથી નાસે.
હોય ખવરાવે ખાંપણુ;
ઝાળવે આપી થાંપણુ.
પાણે કાઠકિ પુરપતી;
રૂડી કરમતી જો રતી.

પાપપુણ્યવિષે છપા.

પાપે પાપની ખુદ્ધિ,
પાપે મિત્ર કુમિત્ર,
પાપે કૂળ કલંક,
પાપે વટલે વંશ,
પાપે સુધર્મ ધારે નહીં,
શામળ કહે પાપે પામશે,
પાપે પુજે પાખંડ,
પાપે સૂખ વિછેદ,
પાપે અંધ અપંગ,
પાપે અપજશ પૂર્ણ,
પાપે પરિવ્રજ પ્રિછાય નહિ,
શામળ કહે કૂળ એ પાપનાં,
પુણ્યે નાસે પાપ,

પાપ અતિશે દુખ આણે;
પાપ જીગતી નવ જાણે.
પાપથી પુણ્ય પળાયે;
પાપ સડે અવગુણ ગાયે.
પાપ ભગાવે ભોગને;
રમતપીત સમ રોગને.
પાપિ કૂળ હીણ કહીને;
પાપથી કેદ રહીને.
પાપથી દુર્ભજ દેહે;
પાપ અવગુણનું ગેહે.
રગ રગ વેડે રોગને;
પાપ ન જાણે જો
પ્રજા શુભ પુણ્યે

પુણ્યે નહિ ગ્રહ દોષ,	પુણ્ય સજ્જનનું ભૂષણ;
પુણ્યે દેહ ન દંડ,	પુણ્ય નિર્મળ નિર્દૂષણ.
વળિ પુણ્યથકી લક્ષ્મી મળે,	પુણ્યે પાપ બધું બળે;
શામળ કહે, પુણ્ય પ્રતાપથી,	તાપ ત્રિવિધિ તનના ટળે.
છાનું કરિયે પાપ,	જગત બાધું તે બાણે;
છાનું કરશે પુણ્ય;	મોજ મહિમા તે માણે.
છાનું ખાયે ઝેર,	લેર તે વેળા લાગે;
છાનો કરડે નાગ,	પલક પાણી નવ માગે.
જપ તપ કે સાધન ભોગનું,	તે છાનાં કરવાં ઘટે;
અન્યાય અધર્મ ગુપત કરે,	તેનું માન તુરત મટે.
છાનો કરડે નાગ,	ભેરથી ઝેર ચડે છે;
છાનું તાસે વેર,	પોદિ પછિ વિપત પડે છે.
છાનો કરડે વિંછિ,	ચિત્તમાં લાગે ચટકા;
છાનો પાવક પડે,	ભયાનક લાગે ભડકા.
જે છાનાં પાપ જગત કરે,	જરૂર તે દુષ્ઠ ભોગવે;
પણ છાનાં પુણ્ય પ્રતાપથી,	ભલાં સકળ સુખ ભોગવે.

બહોતેર કળા વિષે.

ચિત્રકળા ^૧ પોશાક ^૨ ,	પાગબંધન ^૩ કૃતિપાકે ^૪ ;
જમવું ^૫ તરવું ^૬ નીર,	સ્નાન ^૭ જિતવું વદિ ^૮ વાકે.
ભરવે ભાવ ^૯ પલંગ,	ખેસવું ^{૧૦} સવું ^{૧૧} શેજે;
બોલવું ^{૧૨} હિંડવું ^{૧૩} હોડ ^{૧૪} ,	દેવપૂજન ^{૧૫} અતિ તેજે.
ધરવા અંગે શણગાર ^{૧૬} શુભ,	તિલક ^{૧૭} કરે દીકું ^{૧૮} કરે;
ભખવું ^{૧૯} તે લેવું ^{૨૦} લાજવું ^{૨૧} ,	કળા એહ કો મન ધરે.
કરવાં લેખા ^{૨૨} કામ,	કામ રળવું ^{૨૩} જન રીઝે ^{૨૪} ;
ખેતી ^{૨૫} વણજ ^{૨૬} વિવેક,	સત્ય ^{૨૭} શરાપણ ^{૨૮} લીજે.
ચડે ^{૨૯} ઝાડપર ગુગતિ,	પારધી ^{૩૦} પરડે પાપે;
પંખી ^{૩૧} પાડે પલક,	કહી મહેનત ^{૩૨} કરિ આપે.
હય વાહન ^{૩૩} કરે વિવેકથી,	હાકી બાણે હોડથી;
ઝાપડ ^{૩૪} તે અમલ જ કેળવે	શામળ કળા જોડથી

પરમે નરમે^{૩૫} નેહ,
 ન્યાય^{૩૭} ચૂકવે નેહ,
 ગાયે^{૩૯} વાય^{૪૦} વિવેક,
 ઉપાસન^{૪૨} આસન^{૪૩},
 પોપણ^{૪૬} દોપણ^{૪૭} ને દિલહરણ,^{૪૮}
 ચોરવું^{૫૦} ચિતમાં^{૫૧} ચેતવું,
 દાન^{૫૩} માન^{૫૪} અપમાન,^{૫૫}
 સંચ^{૫૭} પ્રપંચ પાખંડ,^{૫૮}
 તજવું^{૬૧} સજવું^{૬૨} સેવ,^{૬૩}
 કળવું^{૬૬} રમવું^{૬૭} રમત,
 વળિ પ્રીત^{૬૯} રીત પગ કાઢવો,^{૭૦}
 નિત્ય સત્યનામ^{૭૨} દિલ રાખવું,

બોલ સકે અમતા^{૩૬} બોલે;
 ધર્મની ધારણ^{૩૮} તોળે.
 ચાહે^{૪૧} ચોપગને ચિત્તે;
 મંત્ર^{૪૪} જંત્રો^{૪૫} જપ નિત્યે.
 શરણાગતને^{૪૬} રાખવું;
 બણી કળા સત્ય બાખવું.^{૫૨}
 જૂડ^{૫૬} જાણું પરખાવું;
 દંડ દેવું^{૫૯} ચિત^{૬૦} ચહાવું.
 દેવ^{૬૪} દર્શન પ્રિયમળવું;^{૬૫}
 દુઃખ^{૬૮} મુખ શરિરે સહેવું.
 ખળ નવ^{૭૧} જાયે ખેતરી;
 શામળ કળા બહોતરી.

છત્રીશ વાળં વિષે.

તાલ^૧ મૃદંગ^૨ તુલ^૩ ઢોલ^૪,
 વેણા^૫ વંશી^૬ જંત્ર,^{૧૦}
 કાંસી^{૧૩} નરધા^{૧૪} ભેર,^{૧૫}
 હુંમળ^{૧૯} શૃંગિ^{૨૦} કરનાટ,^{૨૧}
 ખંજરી^{૨૫} મંજિરા^{૨૬} મોરચંગ,^{૨૭}
 એક^{૩૧} બે^{૩૨} ચો^{૩૩} ખટ^{૩૪} નવ^{૩૫} આરના,^{૩૬}

સ્વાજ^૧ સારંગિ^૬ સતારી;^૭
 તંબુરો^{૧૧} ને ત્રોતારી.^{૧૨}
 નકેરી^{૧૬} ડફ^{૧૭} શરણાબ;^{૧૮}
 ડાક^{૨૨} ડમરૂ^{૨૩} ગોમુખાઇ.^{૨૪}
 શંખ^{૨૮} ઉપંગ^{૨૯} નોખત^{૩૦} બત્રી;
 તારતણાં છત્રિશ મળી.

સ્વભાવ વિષે છપા.

કેસર ક્યારા માંહિ,
 પાછળ કનકનિ પાળ,
 ગંગા ગોમતિ નીર,
 સોળ ધરી શણગાર,
 એવી રીતે કદિ ઉગિયો,
 બદબોઈ ઊઠે પણ બહુ ઘણી,
 જળ તરવાને પુંખ,
 ભુખનું આપડ અન્ન,
 તાવ આપડ ઉપવાસ,
 નવેક તે શકરણ

બરાસ કરતુરિ બેહુકે;
 લક્ષ્મી મોતી લેહેકે.
 અવેર જડીત્રજ ઝરી;
 સિંચે નરપતિની નારી.
 લસણ છોડ ગંગાતટે;
 શામળ, સ્વભાવ નવ મટે.
 અગ્નિ હોલવવા નીર;
 બાળનું આપડ ક્ષીર.
 ગૂમડે ડામજ દેવા;
 સમસ્ત પ્રકારે સેવા.

ઓપડ છે એકે એકનાં,
 ભુંડા કે રૂડા સ્વભાવનું,
 કાઈ સ્વભાવે શીળ,
 કાઈ સ્વભાવે ઉદાર,
 કાઈ જીર કા જીલમિ,
 કા પાપી પુરુષવંત,
 કા હરામિ ને કા હેતુવો,
 શામળ, સ્વભાવ જે જાતનો,
 કાઈ વરણુવે વેદ,
 કા મૂરખ મહિપત્ય,
 કાઈ કરે બહુ પુણ્ય,
 કાઈ સમજ્યા નહિ સત્ય,
 કા સુખદાતા સંસારને,
 શામળ, સ્વભાવ પલટાય નહિ,

કોડે કોડે કહું કથી;
 શામળ કહે ઓપડ નથી.
 તથા કોઈક તો તાતો;
 કાઈ કરપી મદ માતો.
 કાઈ દંભી કે ગલ્લો;
 કાઈને વ્યસને વાલ્લો.
 કા હસમુખો હરી ધણો;
 પ્રથમ પડ્યો, તે તો પડ્યો.
 ભેદ કા ભારે લણિયો;
 કાઈ સાતીમાં ગણિયો.
 કાઈ કહેવાણા પાપી;
 કાઈ જપમાળા જાપી.
 કાઈ નીચ સઉને નડ્યો;
 પ્રથમ પડ્યો, તે તો પડ્યો.

કણુખી વિષે છપા.

પટલ પાસ પતશાહ,
 પટલ પાસ પંડીત,
 પટલ પાસ સઉ ગ્રાસ,
 પટલ પાસ લખપતિ,
 આપે છે પટલ પસાયતાં,
 પાતશાહ વધે નહિ પટલથી,
 શેઠ હોય શ્રીમંત,
 કણુખી જેવો કાઈ,
 વણિક કોટિધવજ હોય,
 દુર્બળ કણુખિ દાતાર,
 જે જાણુ હશે તે જાણુશે,
 શામળ, સીમા આપ્યાતણી,
 કણુખી જેવો કાંય,
 આશાએ આપ્યે જાય.

આપ જઈને કર ઓડે;
 જાચવા જઈ જશ જોડે.
 માન મૂકીને માગે;
 લાલચે પાયે લાગે.
 જગ જીવાડણુ જાણિયા;
 વખાણિયે શા વાણિયા.
 હોડ કણુખીથી હારે;
 ધર્મ રૂડો નવ ધારે.
 તોય ગણુશે લખિ લેખું;
 ગલ્લો કે ઘેલો દેખું.
 અભિમાની મદ આણુશે;
 માંગણુ મોજે માણુશે.
 ન દોઠો મનનો મેહેરી;
 આહર્નિશ સાંજ સવેરી.

સુપડે સાંખું સુરત,
પરભોગી. પરકાજ,
ભોળો કણુખી ભૂમંડળે,
શામળ કહે, ખીન્ન આપડા,
મળે કણુખિ ભે કોઈ,
ખિન્ને હોય બળવંત,
ન કહે કણુખિ નકાર,
જો કદિ નહોં અપાય,
ખીન્નની પેરે બળ કરી,
શામળ કહે, ભૂનો ભાર તો,
જન્યક જે જશવંત,
માગણુ જે મહામૂલ્ય,
નર્તકી જે નવરંગ,
પ્રાણણુ ચારણ ભાટ,
તનિ મેલ વણિકને વેગળા,
કરે ઓડ જઈ કણુખી કને,
ચાંદથી બળિયોં બળદ,
વાધ હણુ છે જીવ,
સ્રષ્ટાર્યે રચિ સૃષ્ટિ,
ધોરી સંજોં ધીર,
ઉપાડો ભાર અવનિતણુ,
છત્રપતિ આદિ સઉ છોકરાં,

ખાય ખરચે તે ખેલે;
રિંદિ ખરચે રંગ રેલે.
દેતાં પાછું નવ જીએ;
રિંદિ ખરચ્યા કંડે રૂએ.
જન્યકો તેને જાએ;
રખે કા તેને રાએ.
શરમમાં એ શરમાશે;
તોય કાયા કરમાશે.
ના પોકારી નહિ કહે;
ધોરી કે કણુખી વહે.
સુજશ કણુખીના જોડે;
હાથ હળપતિને ઝોડે.
નેક કણુખી પ્રતિ નાએ;
જરૂર કણુખીને જાએ.
એયિ અર્થ તો નહિ સરે;
હળપતિ કોડ પતી કરે.
પૃથ્વિનો ભાર ઉપાડે;
બળદ તો જગત નિવાડે.
પ્રથમ તો કણુખી કીધો;
બંનેને ત્યાં વર દીધો.
કરો કામ ખડ અન્ન જમો;
ભા ભા થઈ ભૂતલ ભમો.

સોરઠો.

“ કણુખી કંડે કોડ,
ખરી એક છે ખોડ,

કણુખી કોઈની કંડે નહિ;”
ઉહુતું ઓપડ નહિ.

જુદી જુદી નાતો વિષે છપા.

વાળંદ-વાળંદને ઉર વાત,
વાળંદને ઉર વાત,
અઘાર વરણુ એહ,

રહે નહિ છાની છપની;
રહે નહિ ખોટી ખપની.
અતીશે જાતજ ઓળ

શીખામણુ દઉં છું સર્વને,
 ને વાળંદ આગળ વારતા,
 ભાટ-કરે જમાની કોઇ,
 કોઇ વળાવે વાટ,
 કો પિંગળના પાદિ,
 કો પસાયતાં ખાય,
 સનમાન મળે તો સાહેબી,
 કવિ શામળભટ કોડે કહે,
 કોળી-કોઝિલ તો દાતાર,
 કોળિ વળામણુ વાટ,
 કોઝિલ કોઝિલમાંદિ,
 જઇ ચોરે પરરાજ્ય,
 ભેદે ભુપતિભંડારને,
 શામળ, જાતિ કોઝિલતણી,
 સોની-ચાહન કોળી ચોર,
 ચુગત્ર લોક પણુ ચોર,
 વણિક જાત પણુ ચોર,
 કૃપિક જાત પણુ ચોર,
 એમ કસળ ચોર કંઈ કોટિધા,
 પણુ દહાડે ચોરે દેખતાં,
 દેશ વાગશે હુંડિયો;
 કહી રૂડી કે ભુંડિયો.
 દસોંદી કોઈ કહાવે;
 કોઈ કિરતી ગુણુ ગાવે.
 કોઈ મીઠાશે મહોની;
 કરે નહિ સેવા કોની.
 અપમાને દિલમાં ડરે;
 ભાટ ભલી મોજે કરે.
 સ્વભાવે કોઝિલ સગરો;
 ન હોયે કોઝિલ નગરો.
 કદી નહિ થાયે કૂડો;
 રાજ્યમાં તો રહે રૂડો.
 શરણાગત સોઝ સહી;
 દિડી વસ્તુ મેલે નહી.
 લહે તે ખાતર પાડી;
 લહે તે કરિને ચાડી.
 લહે મરડી દાંડીને;
 લહે ખેતર માંડીને.
 એ તો અપરમપાર છે;
 સત્ય ચોર સોનાર છે.

ચોપાઈ.

સોની કેરા એ જ સ્વભાવ, ન ચોરાય તો આવે તાવ;
 ન ચોરાય ઉપજે ચિતભર્મ, સોની કેરા કુળનો ધર્મ.
 તસ્કર તો ખીજ છે ધોર, કોળીથી એ ચોગણો ચોર;
 સોની સાચો તેનું નામ, કરે ઘણું તસ્કરનું કામ.
 ન ગણે આહણુ ન ગણે ભાટ, ન ગણે માત ભગનીની ખાટ;
 ન ગણે ધર્મ ગણે નહિ ધર્મ, ન ગણે ચોનીની ખાંચો જામ.

સોનાનું સૂનું કરિ દિયે,
અથમ તો સૌકોનું હરે,
પવિત્ર જાત કરે બહુ પુણ્ય,
દોહરા.

ધારે તેનું લૂટી દિયે;
વળતો ખૂંચે કે પુણ્ય કરે.
લેતાં નિમિષ ન રાખે ન્યૂન.

નિદાથી નરતું ધણું,
જગમાં સોની જાણવો,
મીઠું બોલે મુખચકી,
વિધવિધની વાતો કરી,

શું કહું વારંવાર;
સહ તરકર સરદાર.
પેર પેર કરિ પ્રીત;
હરે સર્વનું વીત.

સપૂત વિષે છપો.

સપુત નામ સરદાર,
સપુત નામે સરદાર,
સપુત નામ સરદાર,
સપુત નામ સરદાર,
વળિ સપુત નામ સરદાર તે,
શામળ કહે, સપુત સલક્ષણા,

કોઈ ઉપર નવ કોપે;
પિતાનું વચન ન લોપે.
બાપનું કુળ ઉદ્ધારે;
હોય સમરથ પણ હારે.
કુટુંબનું પોષણ કરે;
માત પિતા જેનાં ઠરે.

કપૂત વિષે છપો.

કપૂત કહિયે તેહ,
કપૂત કહિયે તેહ,
કપૂત કહિયે તેહ,
કપૂત કહિયે તેહ,
એવા તો કપૂત અનેક છે,
શામળ કહે, સહચિ કપૂત જે,

બહુ પરિયાને બોલે;
ધર્મ ધારણ નવ તોળે.
રંક જનને રંબડે;
ભવન આઝાં ભંબડે.
અહંકાર ધરે આપનો;
બોલ ઉઘાપે આપનો.

ચતુર વિષે છપો.

ચતુર લોકનું છિદ્ર,
ચતુર ન ચિંતા ધરે,
ચતુર લોકનો વણુજ,
ચતુર લોકનું પુણ્ય,
ચળિ ચતુર લોકના પરિને,

જગતમાં કોઈ ન જાણે;
મોજ આનંદે માણે.
જાણાય ન લેવું દેવું;
શુપત કોઈને નહિ કહેવું.
કોઈ પંડિતે ન પાર

શકટ થકી કર પંચ,	વેગળે વાટે થાવું;
અશ્વથકી કર આડ,	જાણુને ચાલ્યા જાવું.
ગજથી ગજ શત પાંચ,	આંચતો જન અધિકારી;
સિંહ થકી કર સહસ્ર,	અહીંથી એ જ વિચારી.
પણ ચોર થકી ચોગામ તજ,	ચુગલ થકી તો ગામસો;
કરિ દેશ ત્યાગ દુરિજન થકી,	શામળ કહે, શાણા વસો.
જાય શત્રુને સાથ,	રૂદેમાં તે તો રૂએ;
જાય શત્રુને શરણ,	ખરેખર જીવજ ખૂએ.
જો દેખાડે દામ,	દામ દેકાણું જાશે;
શત્રુનો વિશ્વાસ,	કરે તે ગોદા ખાશે.
અણુજાણ્યાને જે ગુણુ કરે,	દયા ધરે જે દેહમાં;
શામળ કહે, તે દુઃખ પામશે,	નર અજાણુ શું નેહમાં.

લોકને પ્રીતિ ઊપજવાનાં કારણોના છપા.

હાકમ ^૧ વિનય ^૨ વિવેક, ^૩	શાહપણ ^૪ ને સત્ય ^૫ જેમાં:
વિદ્યા ^૬ વપુ ^૭ શુભ વાત ^૮ ,	પ્રીય ^૯ પોશાક તેહમાં.
નાદ ^{૧૦} નૃત્ય ^{૧૧} કવિગાન, ^{૧૨}	દાન ^{૧૩} હાહપણુ ^{૧૪} ગુણુ ^{૧૫} અર્થે; ^{૧૬}
કરમ ^{૧૭} શરમ ^{૧૮} નરમાધ, ^{૧૯}	ન્યાયિ ^{૨૦} કુળ ^{૨૧} શૂર ^{૨૨} સમર્થ. ^{૨૩}
જપ ^{૨૪} તપ ^{૨૫} જુગતી ^{૨૬} જર ^{૨૭} જો મજો,	લાયક ^{૨૮} મદ્દ ^{૨૯} નટ ^{૩૦} રીતનાં;
પેખક ^{૩૧} લેખક ^{૩૨} શામળ કહે,	લક્ષણુ બ્રિશ પ્રીતનાં

મમત વિષે છપા.

મમતે ખરચે દ્રવ્ય,	મમતથી વીવા માંડે:
મમત કપાવે શીશ,	મમતથી માયા છાંડે.
મમતે હારે હોડ,	મમત ધરખાર ધટાડે;
મમત ચડાવે આળ,	મમત તો માન મટાડે.
મોટા પુરુષો સહ માનજો,	રૂડી વાતમાં રેલજો;
શામળ કહે, જીતો જગતમાં,	મિત્રતા મમત્વ મેલજો.
મમતે જાય વિદેશ,	મમત તો નાન્ય મુકાવે;
મમતે મૂકે શરમ,	મમત ચતુરત્રય મુકાવે.
મમત કપાવે કીર્તિ,	મમત અપજશ ઓપાવે;

મમતે તો મોટમ નહિ રહે, મમત થકી મરવું પડે;
શામળ કહે, મમત્વ મૂકજો, મમત નકી નરને નડે.

એકના કામથી બીજાને પીડા. છપા.

વઢે રાય ને રાય, પ્રજા ત્યાં તો પીડાય;
વઢે મહીષ મહીષ, ઝાડનું છેદન થાય.
વઢે બ્રાત ને બ્રાત, દુઃખ પામે ડોકરડાં;
વઢે ધણીધણીયાણિ, પિડા પામે છોકરડાં.
વળિ વિપ્ર વિપ્રમાંહી વઢે, દેવે લેવે દાનને;
શામળ કહે, સાચું માનજો, મહાદુઃખ જન્મમાનને.

શૂર વીર વિષે છપા.

ગાંડપણુ ગુણવંત, કદી મોટમ નવ માણુ;
નહીં ટેક તરતીખ, અહંપદ મન નવ આણુ.
વાંકા સુંકા ન થાય, ખેલ નવ વાંકા ખેલે;
પોતે થાય ન પ્રોઢ, પરા પડદો નવ ખેલે.
પણુ વીર હાક વાળે જહાં, ત્યાં ધીરજ મનમાં ધરે;
પછિ જ્યમ ગોલા ચોખા છડે, વેરિઉપર કર વાવરે.

ધ્વજ શાન વિષે દોહરા.

ધર્મ શાસ્ત્ર ધ્યાને ધર્યું, શુણુને મહિમા સાર;
મારગ સહના જુજવા, કહેતાં નાવે પાર.
કો કહે, સુકતી ધ્યાનમાં; કો કહે, જપ તપ વ્રત;
કો કહે, દાને યજ્ઞમાં; કો કહે, તારક તત્ત.
કો કહે, પૂજે પ્રતિમા; કો કહે, નાચો નીર;
કો કહે, શોધો સ્વાતમાં; કો કહે, શુદ્ધ શરીર.
વૈષ્ણવ જન “વિષ્ણુ” કહે, વ્યાપક સગળે જગત;
શિવમાર્ગી તો શિવ કહે, શક્તિમાર્ગી શક્ત.
વામનાદિ તો વામ કહે, કહે વૈરાગી રામ;
પંડિત પરમેશ્વર કહે, નૌતમ જૂઠાં નામ.

પારકી આશા વિષે.

કોઈ રળે ને કોઈ જન્મે, તાકે પરતો માલ;
આ. પ્રે ને પારગી. કર્મ હિન કંગાલ.

મંદ મતિ તે માનવી, કરે મનુષ્યની હાસ્ય;
ચટકી દેખી દિન ચારની, વળતિ થાય નિરાશ.

વાવે તેવું ફળ.

આવળનું ખી વાવશે, પ્રીતે પરડા ખાય;
આંખાનો રહે આરતો, ઈશ્વરનો એ ન્યાય.

ચોપાઈ.

વાવે ખીજ તે ઉગે ઝાડ, એમાં શાનો ગણુ ને પાડ?
કરે, તેવું ભોગવશે તેહ, એહ વાતમાં શો સંદેહ?

લક્ષ્મી કોઈની નહી, તે વિષે દોહરા.

લક્ષ્મી કોઈની નથી, ખીજું કોનું મૃત્યુ;
સ્નેહ સંબંધ ગણે નહિ, તથા જાયછે તર્ત.
રૂડો ભૂડો નવ ગણે, ન જીવે કોનાં કૃત્ય;
ધર કે રણ દાખે નહિ, તથા જાયછે તર્ત.
વેળા કવેળા નવ જૂવે, સ્નેહ શું નાણે સર્ત;
નનું મોહું નવ જીવે, તથા જાયછે તર્ત.
રૂપ કુરૂપને નવ ગણે, વિવેક ત્રિધા વર્ત;
જીય નીચને નવ ગણે, તથા જાયછે તર્ત.
લક્ષ્મી ભુંડી લક્ષ વસા, માથે ભુંડું મર્ત્ય;
ખેલે ખવરાવે ખાંતથી, તથા જાયછે તર્ત.
વિદ્યા સિંધુ સુખતણા, વિદ્યા સદગુણ વર્ગ;
લક્ષ્મીને ભુંડી ગણે, સહેજે પામે સ્વર્ગ.
વખાણુ શુણીને વિત્તનાં, ચંચળ સ્ત્રી ચળ થાય;
જ્યમ વાદળની ઊંચડી, પણ પળમાં પલટાય.
કનક વિષે કળિયુગ વસે, વળી કનકમાં કામ;
ફૂડ કપટ કનકે વસે, દેહ નરકનો દામ.
અલખતવંત ઘેલા ઘણા, અલખત ત્યાં અહંકાર;
સુખ છે સરશવ જેટલું, દુઃખ અર્જુન અપાર.

શીખામણ ચોપાઈ.

અધિક હેતથી કહું છું અમો, તે રીતે આચરજો તમો;
પર ધન પર નિંદા પર નાર, પરહર કહું છું વારંવાર.

પરધન દેખી થાતું અધ,
નીચ વાત થકી નાસજો,
જીલમ ન કરશે કોશું જૂક,
મહા મમતીનાં મન મોડજો,
કરજો એક ઇશ્વરની આશ,
નવ કરશે મધપનો સંગ,
ભજતાં ભણતાં રજતાં ધન,
પાપે ધન નવ પેદા કરો,
નવ ગણશે માયા આપણી,
સ્વભાવત જાણો સંસાર,
રનેહ તજો પરદારા સાથ,
સાચી વાતે થાજો શર,
મનની લહેર જાતી વાળજો,
કુડાં કર્મ રખે કાંઈ કરો,
કરજો પરમારથ નિત્ય કાજ,
અમૃત ફળ વાવો સૌ ખાય,
ખીજું પુણ્ય નવાણે નીર,
નવાણુ ખોદાવે રોપે જાડ,
બલી વાત મુખથી ભાખજો,
અહંકાર નવ કરશે લેશ,
રૈયતના કહેવાજો રામ,
માત તાતની સેવા કરો,
ક્રિકર થું નવ કરશે ક્રોધ,
જીવ હિંસાથી ખીલીને ધણું,
પર દુઃખ દેખી થાજો દુખી,
અનાવૃદ્ધિમાં આપો અન્ન,
ક્રોધ દિવસ નવ રમશે ધૂત,
અમલ વશ નવ થાશે આપ,
આપ્યું પાણું લેશે નહીં,

પર નિંદા નવ ધારો ધંધ;
ગુણીજન દેખો ત્યાં ઘાસજો.
રંક સાથે રખે રહો રૂઠ;
કંગાળપણું આળસ છોડજો.
પુરણ જાણો ઇશ પ્રકાશ;
આપ મલિન નવ રાખો અંગ.
રખે તમ કરો ત્યાં મન;
અધ દેખો ત્યાંથી ઓસરો.
તરણ તણી એ છે તોપણી;
માથે તાણી નવ લ્યો ભાર.
હુંડું મન રાખો નિજ હાથ;
નિય કામે નવ થાશે નૂર.
જનક જનનીતું પાળજો;
પંડે પાપ યુદ્ધિ પરહરો.
તો રાજી રહે શ્રી મહારાજ;
વળી વાટમાં છાયા થાય.
સુખ પામે સહુ જન શરીર;
પરમેશ્વર માનેછે પાડ.
શરણાગત શરણે રાખજો;
દુઃખ ભંજન કહેવાજો દેશ.
કરજો નિત્ય પરમારથ કામ;
અહંકાર મનમાં નવ ધરો.
રૂઠી વાંત નવ કરશે રોધ;
રક્ષણ કરજો પ્રાણી તણું.
સુખી રમયત પેખી રહો સુખી;
નિર્મળ રૂડું રાખો મન.
ધર્મ વાતે નવ થાશે ધૂત;
સતી તણો નવ લેશે શાપ.
“ના” નવ કહેશે મુખથી કહી;
આવીને સહુ અંગે અડે.

છાનું છપનું કરિયે પાપ, પરમેશ્વર જાણે તે આપ;
આપે તે તો પામે બહુ, સુખ દુખ એવી રીતે સહુ.
જેવું અત્ર વાવે તે લણે, શામળ ભટ તો સાચું ભણે.

અંગદ વિષ્ટિમાંથી.

જૂલણા છંદ.

(અંગદ.)

આજ મહારાજ કર્ણાકરો તો કહું, પ્રીત શું દીછયે પાણિ જોડું;
ગરગડે નાદ નિશાન નિર્ધોષના, તેતણા ટેક જૈ તુર્ત તોડું;
કોડશું જોડ બેઠા દશાનનતણા, કોટિ બાણુંતણાં માન મોડું;
દુષ્ટની સેવથી દેવ મુકાવિતે, ગ્રહ છય ત્રણુતણાં બંધ છોડું.
કથન અંગદ કહે શીશ નામી પ્રભુ, કોડ મુજને અતી હોડ હાંસું;
આસા હોય તો જાઉં એ ગામમાં, નામ પરતાપથી નહિજ નાસું;
શીશ દશ છેદિને વીસ છુજ ભેદીને, દુર્ગ પાડી કંઈ ખેત્ર ખાસું;
રાવણો રોળિ રજ ચરણ પરતાપથી, લંક ઉદવર ૧ કરિ હરણુ વાસું.

સવૈયો.

હૂકમ હોય હજૂરી કેરો, શોષી નાખું બાધો સાગર;
હૂકમ હોય હજૂરી કેરો, મહાકામ કરવાહું માહર;
હૂકમ હોય હજૂરી કેરો, જોરે જુદ્ધ કંઈ ત્યાં જાહર;
કાસદ કામ સોખ્યું કયમ મુજને, છેક મને કેમ કીધો કાયર
દોહરો.

(રામ.)

કાયર તુજને કયમ કહું, સાયર શુર સરદાર;
જાહર છો મહા જોદ્ધમાં, અપરમ પાર અપાર.

સવૈયો.

(અંગદ.)

અંગદ કહે આસા દો મુજને, જોરે જુદ્ધ કંઈ ત્યાં જાસું;
હાથી બાર્થી સાથી એના, દેખી મારાં દિલમાં દાહું;
મંત્ર રામનો મુખ છે મારે, ભડતાં ભુપતિથી નહિ ભાજું;
નીચ કામ કાસદનું કરવું લંકામાં જાતાં હં લાજું.

ઝૂલણા છંદ.

કહો તો, ગઢ લંકના સહસ્ર કટકા કરે, ધંધાળીને કરે ધૂળધાણી;
કહો તો, હું સાત સાગરજળ શોષિને, આળ-પંપાળ કરે પૂર પાણી;
કહો તો, રાક્ષસ બધા રોળિ નાંખું વળી, બે વદો વદન મહારાજ વાણી;
કહો તો, દશકંધનું દેહવટ વાળીને, રોવરાવું બધી રાવ-રાણી.

૬

સવૈયો.

(રામ.)

રામ કહે, સાંભળ રે અંગદ, ધર્મ યુદ્ધિ હમણાં તો ધારો;
કહ્યું કરશે નહિ એ અહંકારી, ભારે સર્પતણા છે ભારો;
સોગટિ નામે માર કહું નહિ, મોટા વાંક ન કાઢે મારો;
પાપિ પહેલ કાઢે આગળથી, વળતી રાજ તમારો વારો.

૭

(અંગદ.)

કહો તો બાંધિ સાહુ બળવંતો, લંકાપતિ લંકાથી લાવું;
કહો તો અશોક વાડીને શોષું, કાયર નામ ક્યમે નહિ કહાવું;
કહો તો પુત્ર એના પરબળું, જરૂર એ નવ પામે જવું;
હુકમ કરો શામળના સ્વામી, એક ઘડીમાં શરણે આવું.

(રામ.)

બ્રહ્મરાક્ષસ ભૂપતિ એ ભુંડો, સંહારવો ન પડે તો-સાંઈ;
લુટાય નહિ લંકાની લક્ષ્મી, ધર્મ યુદ્ધિ તે માટે ધાંઈ;
ઘંઝજિત સરખો રત્ન રોળાશે, માટે મન માને નહિ માંઈ;
વણિ કાંઈ માને નહિ મૂરખ, લારે કામ પડશે છ તાંઈ.

(અંગદ.)

વણિ કામ કરવું તે શાને, કરગરિ બોલ શા માટે કહિયે;
નગર ઝગર કરવું નિર્વંશી, શત્રૂ વચન શા માટે સહિયે;
સુત પરિવાર સંહાઈ એના, હવે રાજ બેશી ક્યમ રહિયે;
લક્ષ વસા સીતા અહિ લાવું, જરૂરપણેથી અયોધ્યા જઈયે.

(રામ.)

અધિક બોલ કહો છો અંગદ, શર-પાછુ જાણુ છે સૃષ્ટિ;
..... રામ.

શિવ સેવકને માર્યા ઉપર, નથી ચાલતી મારી દષ્ટિ;
મુજને મુખ ઉપજવો અંગદ, વિવેક વાત કરો ત્યાં વષ્ટિ. ૧૧

(અંગદ.)

રાજા તમારે મુખ ક્યમ ખોલું, જાણો હુંકમ થયો તે જવાયું;
એ ગુણ હીણો દેશે ગાળો, ભાંડ ખોલશે એહ લવાયું;
શત્રુ વચન ક્યમ સાંખી રહિયું, તે કુખે માંડે તન તવાયું;
શામળના સ્વામી કહોછો જો, સહસ્ર વસાતે વચન સવાયું. ૧૨

છપા.

(રામ.)

સામદ શર સાચાશ,
હેતે મૂક્યો શિર હાથ,
મમત ન મૂકશો માન,
ગુણહીણો દે ગાળ.

વળિ શામ દામ ભેદે કરી,
જો મૂરખ મન માને નહિ,

અંગદ લંકાની શોભા જુએ છે.

નક્ષત્ર મરખી નારિ,
ચંપક વરણાં ચીર,
કનક મણીમય કુંભ,
આભૂષણ ઉપમાય,

એ લખ જીવહારે કવિ કહે,
શામળ કહે, હું ક્યમ કહિ શકું,

દોહરો.

ચાલ્યો અંગદ ચોપથી,
ચોતે આળ્યો પાંશરો,

જળહળ જ્યોતિષોત,
ચિતા મણિ-ભર ભોત,
પરવાણાં પર ચોળ,
ચડ મગિ

વખાણુ કરું શાં સાથે;
રીઝ કીધી રઘુનાથે;
ટપતિને ન કરો નમણુ;
ખોલ કહેજો ત્યાં બમણુ;
વષ્ટિ વધારી વાધજો;
શરણું તો સાધજો. ૧૩

જવેરનિ જ્યોતો સરખી;
પદ્મણી પૂરણુ પરખી;
પ્રેમદા પરવરિ પાણી;
ધંદ્રકરી ધંદ્રાણી;
ભાત ભાત ન શકે લણી;
લિલા લેહેર લંકાતણી.

મુખ જપતો શ્રીરામ;
જ્યાં રાવણનું ધામ.

છપા.

મણી જળહળતા જડિયા;
નવે ગ્રહ આવી અડિયા;
સ્ફટિક સ્થંભ ધ્યાં છે;

અટમાસિદ્ધિ નવનિદ્ધિ રિદ્ધિ, મહાલક્ષ્મી વાસો વશી; -
શિવની આપી સમૃદ્ધિ જ્યાં, ત્યાં હિમમા કહેવી કરી. ૧૩

સાત સોનેરી કોટ,
પાંચ સે પાંચઠ પોળ,
દરવાજા દશવીસ,
બેઠા ત્યાં બળવંત,
વણુ અજાયે વિચરે નહિ,
એ અતળી-બળ અંગદ અધિક,
સતર સહસ્ર સંગીત,
ધંત્ર ધડિયાળાં ધોર,
નવલખ નવે હજાર,
નાટક ચેટક તહાં,
વળિ દેવ હુંહુલી ગડગડે,
બાણું કરોડ સામદ સહિત,
પરવાળાં પુખરાજ,
ચોરાશિ જોજન ચોક,
જોજન સોળ સભાય,
મત્રવાથી બહુ માન,
વૈમાન દેવ વૈકુંઠનાં,
બેઠા શૂર બળિયા બારણે,
સહસ્ર કોણી સૈન્ય,
મંદ્રાચળ મંડાણુ,
સાઠ લાખ સરદાર,
અણુવરિ ઔશી લાખ,
છે સાત લાખ શીતેર સુત,
અનસી અહંકારી અધિપતિ,
એક છત્ર-ધર રાજ,
દેવ દતુજ નર નાગ,
દશ મરતક બજ વીસ.

અધિક એક જોજન ઝંખા;
જોળ ખરાં જ્યાં ખૂંચા;
બ સે બાસઠ જ્યાં બારી;
ધીર નર ધનુષો ધારી;
વાયુ સરખા પણુ જહાં;
પલક એક પહોંચો તહાં.
વિવિધ પેર વાળં વાજે;
ધણાં નીશાનો ગાજે;
નવિન નૃત દિનર નાચે;
રાય દેખી મન રાચે;
શોભા સુરનાયકતણી;
ધન્ય બેઠો લંકા-ધણી.
જવાહિર પાટે જડિયાં;
મેહુજ મણિ માણુક મદિયા;
સિંહાસન શોભા સોહિયે;
મેહુજ દેખી મન મોહિયે;
શિવ આપી સમૃદ્ધિ ધણી;
ધન્ય બેઠો લંકા-ધણી.
શોભે રાવણની સાથે;
ધરે હેને એક હાથે;
પ્રેમદા પ્રીતે પરણી;
વિવિધ રૂપાળી વરણી;
દંદ્રિજીત આદ્રે અતિ;
રાવણુ મોટા મહીપતિ.
પ્રતાપ પામ્યો તે પ્રેદે;
કિતરો સહુ કર-જોડે;
હશિ વરદાન જો દીર્ઘં.

૧૫

૧૮

૧૯

૨૦

કાવ્યદોહન.

૨૩૬

શિવ સેવકને માર્યા ઉપર, નથી ચાલતી મારી દૃષ્ટિ;
મુખને મુખ ઉપખ્યો અંગદ, વિવેક વાત કરો ત્યાં વૃષ્ટિ. ૧૧

(અંગદ.)

રાજ તમારે મુખ ક્યમ બોલું, જાણો હુકમ થયો તે જગાયું;
એ ગુણ હીણો દેશે ગાળો, ભાંડ બોલશે એહ ભગાયું;
શત્રુ વચન ક્યમ સાંખી રહિયું, તે કુખે માંડે તન તવાયું;
શામળના સ્વામી કહોછો ને, સહસ્ર વસા તે વચન સવાયું. ૧૨

છપા.

(૧૨મ.)

સામદ શૂર સાખાશ,
હેતે મૂક્યો શિર હાથ,
મમત ન મૂકશો માન,
ગુણુદીણો દે ગાળ,
વળિ શામ. દામ ભેદે કરી,
જો મૂરખ મન માને નહિ,

વખાણુ કરું શાં સાથે;
રૌઠ કીધી રધુનાથે;
વૃષ્ટિતે ન કરો નમણા;
બોલ કહેજો ત્યાં બમણા;
વૃષ્ટિ વધારી વાધજો;
શૂરપણું તો સાધજો. ૧૩

અંગદ લંકાની શાલા બુઝે છે.

નક્ષત્ર સરખી નારિ,
ચંપક વરણાં ચીર,
કનક મણીમય કુંભ,
આખૂણુ ઉપમાય,
એ લખ જીહાવે કવિ કહે,
શામળ કહે, હું ક્યમ કહિ શકું,

અવેરનિ જ્યોતો સરખી;
પદ્મણી પૂરણુ પરખી;
પ્રેમદા પરવરિ પાણી;
ધંદ્રકેરી ધંદ્રાણી;
ભાત ભાત ન શકે ભણી;
લિલા લેહેર લંકાતણી. ૧૪

દોહરો.

આહ્યો અંગદ ચોંપથી,
પોતે આળ્યો પાંશરો,

મુખ જપતો શ્રીરામ;
જ્યાં રાવણનું ધામ. ૧૫

છપા.

જળહળ જ્યોતિવોત,
ચિતા મણિ-ભર ભીત,
પ્રવ્રાણાં પર પોળ,

મણી જળહળતા નડિયા;
તરે ગ્રહ આવી અડિયા;
સ્ફટિક સ્થંભ કર્યા છે;

અટ્ઠમાસિદ્ધિ નવનિદ્ધિ રિદ્ધિ,	મહાલક્ષ્મી વાસો વરી;	
શિવની આપી સમૃદ્ધિ જ્યાં,	ત્યાં ઉપમા કહેવી કશી.	૧૬
સાત સોનેરી કોટ,	અધિક એક જોજન લંચા;	
પાંચ સે પાંસઠ પોળ,	ઝોળ ખરાં જ્યાં ખૂંચા;	
દરવાજા દશવીસ,	બ સે બાસઠ જ્યાં બારી;	
બેઠા ત્યાં બળવંત,	ધીર નર ધનુષો ધારી;	
વણુ અગ્રાએ વિચરે નહિ,	વાણુ સરખા પણુ જલાં;	
એ અતળી-બળ અંગદ અધિક,	પલક એક પહોંચો તલાં.	૧૭
સતર સદન્ન સંગીત,	ત્રિવિધ પેર વાળું વાજે;	
ઘંટ ઘડિયાળાં ઘોર,	ઘણાં નીલાનો ગાજે;	
નવલખ નવે હજાર,	નવિન નૂત કિનર નાચે;	
નાટક ચેટક તલાં,	રાય દેખી મન રાચે;	
વળિ દેવ હુંડભી ગડગડે,	શોભા સુરનાયકતણી;	
બાણું કરોડ સામદ સદિત,	ધન્ય બેઠો લંકા-ધણી.	૧૮
પરવાળાં પુખરાજ,	જવાહિર પાટે જડ્યાં;	
ચોરાશિ જોજન ચોક,	મેહુજ મણિ માણુક મરિયા;	
જોજન સોળ સમાય,	સિંહાસન શોભા સોહિયે;	
મન્નવાથી બહુ માન,	મેહુજ દેખી મન મોહિયે;	
વૈમાન દેવ વૈકુંઠનાં,	શિવ આપી સમૃદ્ધિ ધણી;	
બેઠા શૂર બળિયા બારણે,	ધન્ય બેઠો લંકા-ધણી.	૧૯
સહગ્રહ કોણી સૈન્ય,	શોભે રાવણની સાથે;	
મંદ્રાચળ મંડાણુ,	ધરે હેને એક હાથે;	
સાઠ લાખ સરદાર,	પ્રેમદા પ્રીતે પરણી;	
અણુવરિ એંશી લાખ,	ત્રિવિધ રૂપાળી વરણી;	
છે સાત લાખ શીતેર સુત,	દ્વિજીત આદે અતિ;	
અનમી અહંકારી અધિપતિ,	રાવણુ મોટો મહીપતિ.	૨૦
એક છત્ર-ધર રાજ,	પ્રતાપ પામ્યો તે પ્રેદે;	
દેવ દનુજ નર નાગ,	કિન્નરો સહુ કર જોડે;	
	ઈશ વરદાન જ દીધં:	

ઘૈદ ઘોડી રાખ્ય,
કોધ થયો નહિ, થાશે નહિ,
વળુ રામ કોધ જીતે નહિ,
પાંચ લાખ પરધાન,
છે દશ લાખ દિવાન,
સામદ સોળ હજાર,
મંડળિક છંનૂ લાખ,
વળિ બાણ કોડ બેઠા રહે,
શામળ કહે અંગદ બળ અધિક,

કબુલ એ કર્મે કીધું;
બળિયો રાવળુ સારખો;
પંડિત રૂંડે પારખ્યો.
પાંચ અયુતો પાગેરી;
વીસ હજાર વજરી;
લાખ બહોતેરે રાખ;
મુગટધર ભેદા અંજ;
આઠ જામ અહોનિશ જહાં;
પલક એક પહોંત્યો તહાં.

૨૧

૨૨

પ્રતિહાર અચરત પાનિયો,
રહે રહે ભિભો વનચરા,
દોહરા.

દેખી લેહર લંગૂર;
સામદ બોલ્યો શૂર.

૨૩

(પ્રતિહાર.)

પેશી ન શકે પવન, ભવન ભિભો રહે ઈંદર;
સુર સૌ સેવા સને, ચાકરીમાં રહે ચંદર;
સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ, આણુ અવનીમાં જેની;
ઈશ સરીખા પાસ, રહે આત્મામાં એની.
તું પશુ પોણે ક્યમ પરવરે, હજુ લગણુ ધીરજ ધરું;
જરે જ્યાંથી આવ્યો તહાં, નહિતર કોટિ કટકા કરું.

૨૪

અણુ સમજ્યો આગળ જઈશ, દેખત ઘોણે દીશ;
મારિશ મુદગર નેરથી, તોડિશ તાઈ શીશ.

૨૫

ઝૂંટણા છંદ.

(અંગદ.)

કહે છે અંગદ પ્રતિહાર શુણુ પુરતણુ, રાત દહાડો બેઠો દેહ દાખે;
આળખે નહિ અલ્યા મૂઠ મૂરખ મને, ભાર ખોવા ભયો ભૂર લાખે;
હાથ દીધ નથી હોંશ શું માહરા, ચોરશ તેહનો સ્વાદ આખે;
સત્ય કહે, રે અલ્યા, કેમ બેઠો અહીં, કોતણાં ઝૂંપડાં રીઝી રાખે.

હાહરો.

(પ્રતિહાર.)

એ મંદિર રાવણુતાણાં, હીરા કનક જડાવ;
તું મયા મમરથ નહિ, કોઈ ન પામે દાવ. ૨૭

(અંગદ.)

રાવણુની સમૃદ્ધિ કહો, રાવણુ રાય કે રંક;
પૂછે અંગદ પ્રતિહારને, કેવી શોભે લંક. ૨૮

જૂલાણા છંદ.

(પ્રતિહાર.)

લંક શોભા તે લંગૂર તું શું લે, ચિંતામણી ચંદ્ર ચોપાસ ચળકે;
ઇંદ્રજીત ઉપમા પૂછ તું ઇંદ્રને, શૈરપણું સાંભળી શેષ સળકે;
દશમુખા ડરથિ દિગંપાળ રોલે દશે, કોડ પંચાસપતિ પ્રાણુ પળકે;
પોળિયો કહે પશુ પેર પ્રીછે નહિ, કુંભકરણુ દેખિ તુજ કુંભ ટળકે. ૨૯

(અંગદ.)

લંક લીલા જ લંગૂર લખ લૂંટશે, મેલ મૂરખ મન માન મટકાં;
ઇંદ્રજીત ઉપમા પુણ્ય પરવારિયું, ચાર દિવસતણાં ચોળ ચટકાં;
દશમુખા શિશ દશરથ-સુત છેદશે, લૂંટિ લેશે તારાં લાખ લટકાં;
રામ પરતાપથી કામ એ તો કરે, કુંભકરણુતાણાં કોડ કટકાં. ૩
કપિવર કોપિયો લાજ લખ લોપિયો, ઓપિયો આપથી ક્રોધ-કુંડી;
રણુજંગ રોપિયો ચાર દિશ ચોપિયો, ભ્રમર ચઢાવી થયો દૃષ્ટિ ભુંડી;
સેલશું ખેલશું રેલશું નગરમાં, દેશ બાધામાં તે દાખ્ય હુંડી;
તાહરે મન અલ્યા લંકપતિ છત્રપતિ, મારે મન લંકપતિ એક ભુંડી. ૪

હાહરો.

છત્ર-પતિ તો એક છે, રિદ્ધિપાત રઘુનાથ.
એમ કહી પ્રતિહારનો, હોડે સાલો હાથ

(પ્રતિહાર.)

વડો મુરખ તું વાંદરા, વડી વડી કરે વાત;
પોળ ખીછ્યે પાકું, દિન ઉભો રહે

છપય.

પોકરી પ્રતિહાર,
 દીધી ગાળ દશ વીસ,
 અંગદ ઉપર પ્રહાર,
 ક્યમ લોપે મુજ લાજ,
 પછિ અંગદ ખીજ્યો અંગમાં,
 શામળ કહે, સેવક રામનો,

ધીર ઉપર તે ધાયો;
 પુંછ શત્રુએ સાહ્યો;
 કોપ કરી ત્યાં કીધો;
 દાવ દેખાને દીધો;
 ઘાટ પ્રથમ એનો ધડું;
 નરપતિને વળતો નડું.

૩૪

કવિત.

પ્રતિહારે દીધી ગાળ,
 લિક્યો ત્યાંથી તતકાળ,
 એ ચારેક ભરી કાળ,
 અધિક કરતો આળ,
 સવાયો ગવાયો વાલ,
 મુદ્ધિ નિધિતણો બાળ,
 પકડ્યો ત્યાં પ્રતિહાર,
 કહું કે શી વાર લીધાં,
 અડવીને દીધી દોડ,
 ક્યો લોટ પોટ સહ,
 મરતકની માણી મોટ,
 અધિક ભેરની ઓટ,
 દસાવતો હાથ હોડ,
 ધણા ગુણવાળો ગયો,
 એકો નહોં લંકાધીશ,
 પાંતરીસ શીશ ઉભો,

અંગદને હડી આળ;
 દામે દાંત કડિને;
 કૃતાંત સરીખો કાળ;
 ધણી રીસ ધડિને;
 ભયેર તિલક ભાલ;
 બાઝ્યો વપુ વડિને;
 મોહોકમ દીધો માર;
 પાંચ માથાં મડિને.
 ચાતુરીથી કીધી ઓટ;
 ધીરપણે ધાઈને;
 કૂદતો કનક કોટ;
 ચઢ્યો ચિત્ત ચાહિને;
 પુંછનો પ્રહાર પોટ;
 રામ ગુણ ગાઈને;
 રૂદેમાંહી રાખી રીશ;
 સભા માંહી સાહીને.

૩૫

૩૬

છપા.

હાલક હલક, ત્રાસ,
 ખુંનારવ બહુ પાસ,
 પરાબધ કરી પ્રતિહાર,
 પાંત્રિય શિશ કરમાંય,

પક્યો દોઢી ને પેઢી;
 ચિકટ વાટચો ન્યાં ટેઢી;
 દાર ઉધાડી ધાયો;
 અતિ અહંકારિ આયો;

તે જોઈ સહુ જોઈ રહ્યા, કંઈ જાણે કોઈ નવ થયો;
 શામળ કહે. સેવક રામનો, ધાયડમલ ગઢમાં ગયો. ૩૭
 ધાયો અંગદ ધીર, નીર ઉતારણુ નરનાં;
 દેહવટ કિધો દરબાર, વખાણુ શાં કરે વાંદરનાં;
 પુરમાં પડ્યો પોકાર, છેક હિમ્મત છુટાણી;
 વાયે ચાલી વાત, લંક બાધી લૂટાણી;
 ત્યાં ખલક બાધિ તે ખળભળી, નાસવા લાગી નારિયો;
 કોઈ જાણી ચઢે અટારિયે, બંધ કરે કોઈ બારિયો. ૩૮
 લપેટી વાટે લાખ, ઝપેટી કીધો જોરો;
 અટપટિ કરતો આળ, ટેક દેખાણો તોરો;
 કરતો હૂકાહૂક, ઉડતો એ આકારો;
 કુદતો કરતો પ્રહાર, વખાણુ ઘણેરાં વાંસે;
 પ્રતિહારને મારી પરવંચો, ઘાટ ઘણા જનનો ધણો;
 પછિ રાવ થઈ ત્યાં રાવજો, રાવણુ પણ રોષે ચઢ્યો. ૩૯
 ગઢ લંકા ઘેર ઘેર, વાત વાયુવંતે વાધી;
 ચઢ્યું રામનું સેન, લંકા લૂટાણી બાધી;
 કહે હણ્યો કુંભકરણુ, કહે રાવણુ રણુ રોળ્યો;
 ઈંદ્રજીત અંજીત, તેહ ચાંચડ-વંત ચોળ્યો;
 ગુણબાન ઘણું ગલિં કૂંચિયે, લખ કરોડ લોકે લલો;
 કહે રૂક્યો રામ રાવણુ પરે, ઉલકાપાત એવો થયો. ૪૦
 દેશ બધે ડંભે ડોલ, થયો લંકા ગુણુ ગામે;
 લૂટ્યા મહિપના મેહલ, કિધિ અસ્વારી રાંમે;
 માર્યે લીધી મોટ, રૈયત નાઠી દંશ દેશે;
 આંલે લીધાં બાળ, કામની છૂટે કેશે;
 ફટ ફટ રે રાક્ષસ રાવણુ, સતિ સીતા શાને હરી;
 શામળનો સ્વામી કોપિયો, કનક-લંક લોહનિ કરી. ૪૧
 થયું રાવણુને જાણુ, દેશમાં ફુંડી વાહી;
 પ્રતાપવંત પ્રધાન, ચઢ્યો ચોખુંટે ચાહી;
 ત્રિધિ રૈયતને ધીર, વીર હકાર્યા વાટે;
 જોરાળા મહા જોર, મૂડ્યા બહુ ઘાટે

પણ તાપ લાગ્યો સહુ તરફજા, ધૈર્ય કાઢતું નવ રહ્યું;
 શામળ કહે, સેવક રામના, અંગદથી એટલું થયું. ૪૨
 પાંત્રિસ હણિ પ્રતિહાર, શીશ ગ્રહાં છે હાથે;
 બેરાળા વડ બેઠું, બહુ વળગ્યાછે બાથે;
 હતુમત થકી હજાર, પ્રલય કરતો પરભાતે;
 આવ્યો સભામાં શર, ઘણો બેરાવર જાતે;
 કલપાંત કળાહળ ફૂદતો, ક્રોધ એનો શું કહું કથી;
 ક્રોધને ગણતીમાં નવ ગણે, નિમિષ માત્ર નમતો નથી. ૪૩
 પુરમાં પડ્યો પોકાર, દોલ ધમકાવ્યા ધીરે;
 બહુ બણગાં રણતર, વિવિધ વળડાવ્યાં વીરે;
 ભારે કુંકી ભેર, ખુંબારવ બૂમ પડાવી;
 દરવાજે દીવાન. ચોપખે નાળ ચઢાવી;
 વળિ હલ હલ કરી હજારમાં, હલકારો હિત હામનો;
 મહારાજ રાજ ગુણ મહીપતિ, સેવક આવ્યો રામનો. ૪૪

દાહરો.

(અંગદ.)

જનની કુણ રાવણતણી, જેણે જણ્યા બહુ બાળ;
 જાત જ્ઞાન કે ચકરી, શાહુડી કે શીયાળ. ૪૫

ઝૂલણાછંદ.

પૂછ કરતાં ઘડી પાંચ પૂરણ થઇ, બોલતા શે નથી કર્મ-ફૂટયા;
 રીસ ચઢશે મને શીશ તો તોડિશ, કાપું તો તાહરા કાળ ખૂટયા;
 ચોર છો માટે બીહોછો શું ચિત્તમાં, તોલ અહંકારના ટેક તૂટયા;
 અંગદ કહે ઉત્તર શે નથી આપતા, સર્વની આંખ કે કાન ફૂટયા. ૪૬

* * * * *

(રાવણ.)

જા અલ્યા જીવતો કહે તારા રામને, ગામ આવે કેમ ધામ ધાતો;
 દષ્ટિ દીઠી નથી તે દશાનનતણી, કાન શણી નથી વાણિ વાતો;
 કુંભકરણ એક આળસ તજી બેઠશે, લાખ સવામણે ખીચ ખાતો;
 કેડ બોહોતેર ને પદમ અદારમાં, જાંખશે નહિ ક્રોધ એક જાતો. ૪૭

દોહરો.

વહવા આવ્યો વાંદરા, તો તે કરિયે પેર;
જા મૂકું છું જીવતો, ઘણી દયાથી ઘેર.

૫૦

ઝૂલણાછંદ.

અંગદ અંગમાં શે તું સમજે નહિ, કૂખ કાયરતણી તુંજ આવ્યો;
કપુત વાલીતણા કુળ વિષે અવતર્યો, કે અલ્યા નીચતું થાન ધાવ્યો;
શત કટકા કર્યા તાત તારાતણા, તેતણી ભક્તિમાં ભૂર ભાવ્યો;
વાંદરાં સર્વનો ઘાટ ધડાવવા, લખવસા લખમણો આંહિ આવ્યો. ૫૧

(અંગદ.)

અન્ન પાપાણને પ્રીછવું કેટલું, જેહમાં ગુણ નહિ જ્ઞાન જ્ઞાતા;
વીસ છે નેત્ર પણ અંધ તું તો થયો, સાધતો શે નથી ચિત્ત ચાતા;
જે કરે જેહવું ભાગ્ય તે ભોગવે, તે તમે દેખશો ધંધ ધાતા;
વાલિ વૈકુંઠપદ પામિયો પ્રીતથી, રામજી મુક્તિ-પદ દિવ્ય દાતા. ૫૨

(રાવણ.)

કાપડી વેપ ધરી વન વિષે જે ફરે, શીશ જટા ધરે સંગ સારો;
સીતની સૂધ નવ માસ નિરખી નહિ, આજ સાગરતણો દીઠ આરો;
લાવિયો રીંછ લંગૂર લખ કોટિધા, માનવી મૂળ મુખવાસ મારો;
લંકપતિ છત્રપતિ રાય રાવણુથકી, રાડમાં જીતશે રામ તારો. ૫૩

(અંગદ.)

એક િકર અહીં આવશે રામનો, તે નહિ તાહરો બોલ સાંખે;
તાત મારાતણી કીરતિનો તું કવી, હું ખમું બોલ જે ભુંડ ભાખે;
અન્યને તો આશિઆળ શી તાહરી, જે ધડી એકમાં જોરે આખે;
લંક પરલંક એ અંક એકે ભરી, નિમિષમાં નિધિતણું નીર નાંખે. ૫૪

(રાવણ.)

કહે દશાનન ગુણો વાલિના દીકરા, પ્રીત સંભાળિ કર પેર પુંડી;
રામ ઉપર તને હેત કેમ બિપજે, તાતને મારિયો કાલ ધડી.
પંડ પાળે તાંડ વેર વાળે નહિ, પેટની વેડમાં વાટ
૨૨ મહાં આર્ધ આં ત્યાં મારી ૨ મં ૨૩ ૨૨

(અંગદ.)

પ્રુદ્ધિ બળ હીણું તું ક્ષીણ આયુષ્ય થયો, રાવણા મૂઠ મુખ શું જ ભાષું;
 રાજ મહારાજ અધિરાજ રઘુવરતણાં, દરશનો નિત્ય હું દીવ્ય દાષું;
 એહ અમૃતરસ ખાણુ પૂર પ્રેમની, તે તજી ઝેર નહિ ચિત્ત ચાષું;
 સ્વામી શામળતણા ચરણ પરતાપથી, તુજ સમા કિંકરા કોડ રાષું. ૫૬

છપો.

(રાવણ.)

મૂરખ મૂઠ અભણ, જૂઠ ખોલે કયમ ઝાંડું;
 કોણ ગણુતિમાં રામ, લવરિ શૂંણુતાં હું લાળું;
 કોઠ બિલાં ખાનાર, લંગુરા કોટિક લાવ્યો;
 વાધણ કેરાં દૂધ, લેવા મણિધર મણિ આવ્યો;
 વણિ તારણી મારી તાડિકા, તે પ્રાક્રમ દીકું તમો;
 વણિ હોય પરાક્રમ રામનું, કહે કિંકર શ્રણિયે અમો. ૫૭

જૂલણાછંદ.

(અંગદ.)

ત્રંબક જ્યાં તોડિયો, માન તુજ મોડિયો, છોડિયો ત્યાં તને ધર્મધાર્યો;
 દુશ્મન જે દાખમાં, રાખિયો કાખમાં, પલક એક પાખમાં હોડ હાર્યો;
 કોટિ રાક્ષસ હણ્યા ભય તેના નવ ગણ્યા, વેદ લણિયા હવે તારો વારો;
 મારવો રંકને લૂટવી લંકને, પાપથી ઓસરે રામ મારો. ૫૮

(રાવણ.)

માનવી માનવી સંધરેછે સહુ, માંકડાં સાથ મન એનું મોયું;
 નાનપણમાંહથી નામ કાઢ્યું જુઓ, પરવર્ષા પુરથકી રાજ ખોયું;
 ક્ષત્રિવટ ખોદને જોગ જટા ધરી, શરમને કરમને ધરમ ધોયું;
 મંત્રિ તુજ સારખા પ્રાક્રમી પારખ્યા, રાવણે રામનું જોર જોયું. ૫૯

ઓખોલા.

(અંગદ.)

મંત્રી તો પુન્યવંતા પૂરણ, ઘેર એઠા લખ લૂંટે છે;
 શ્રી દશરથના નંદન સાથે, ધારા વેદનિ છૂટે છે;
 લાયક લીલા લક્ષમણ સાથે, અમૃતના ધન ગીટે છે;

છપા.

અન્યાર્થ બોલે આવ, ગાલ ગુણ-હીણા દે છે;
અધરમના અવતાર, ભર શું માથે લે છે;
મુજને તુજ પર હેત, ખેદ રાખી નહિ ખીજું;
આપણુ બને બ્રાત, બતાવું કારણ ખીજું;
જો વાલિ તાત છે આપણો, હૈયે સહોદર સુખમાં;
તુજને રાખ્યોતો કાળમાં, મુજને રાખ્યો કૂખમાં.

૬૧

(રાવણ.)

વાળી સરખા કોડ, ચરણ માર! ચાપેછે;
સુગ્રિવ સરખા લાખ, કૃત્ય દેખી કાપેછે;
ઈંદ્ર આદિ સુર-સાથ, હાથ જોડે જન ઝાઝા;
નથી શક્યો તે કાન, રિદ્ધિપતિ રાવણ રાજ;
કોલાવું દશ દિગપાળને, સળકાવું શેષ-ધામને;
તું અલ્પ બુદ્ધિ સમજે નહિ, રહ્યો વખાણે રામને.

૬૨

સવૈયો ત્રીસો.

રાંકે જાત તે રત્ન શું ઓળખે, આખર ચૈતન આકરનો;
ગરીબતણે ઘેર પેટ ભરે તે, હાઠ શું જાણે હાકરનો;
મેરૂતણે મહિમા નવ દીકો, કરે વખાણુ તે કાંકરનો;
ખાખરની ખીલોડી અંગદ, સ્વાદ શું જાણે સાકરનો.

૬૩

કવિત.

(અંગદ.)

માન કહું મૂંઢ મતિ, જ્ઞાનહીન ગંડ-ગતિ;
શાપ દીધો સીતા-સતી, પછા પાપ પાસમાં;
મોકલ્યો કાસદ કામ, હૂકમ ન દીધો રામ;
નૈતો વાસુ હામ હામ, વાંદરાં આ વાસમાં;
રૂદે નથી રેતી રીશ, તોડી નાંખું તારૂં શીશ;
ભાણું ભૂખ વીસ હજી, હેત રાખું હાસમાં;
ભલપણે ભાખું ભાખ, શાસ્ત્રતણી દેઉં સાખ;
ઈંદ્રજીત જેવા લાખ, ઉડઃડું આકાશમાં.

રાવણ મંદોદરી સંવાદ.

મનહર, છંદ.

મંદોદરી કહે કરજોડીને શુભો પિયાળ,
જીવવા જો ચાહો તો મળો જઈને રામને;
અવશુણુ આપતો જાણીને માતો કહું માઈ,
તમાઈ આકુળ તન થયું પામી કામને;
દેખો એક આવ્યો દુત જૂથ જ્યાં અપાર હતાં,
તોય ત્રાસ ટાળી બાળિ ગયો લંકા ગામને;
શામળ કે એમ કરો રામજીને પાય પડો,
કરો આપ મોતથી જો રાખ્યું ચાહો નામને.

૧

(રાવણ.)

શુભ મંદોદરી ખોલ કાણુ છે અમારે તોલ,
રામતું તો આપું મૂલ ભૂલ નથી ખરી છે;
દેખ તું સજાઈ કેમ ભૂલથી ભમાઈ કુંભ,
કર્ણુ જેવો ભાઈ ખાઈ સાગરની ભરી છે;
ઇંદ્રજીત અનુપમ ધોર વૃષ્ટિ કરે ધન,
જેની સર્વ દેવ સાથ મળી સેવા કરી છે;
ખરૂં માનજે ખચીત જે હશે અમારી જીત,
ભીતિ કશી નથી જાણી, સતિ સીતા હરી છે.

૨

(મંદોદરી.)

ઝૂલણા, છંદ.

ધીર મહાવીર જે તીર અર્જુવ તણાં, નીર દળ ઊતર્યાં દેઈ કંકા;
કહે સતી શુભ પતિ દુર્મતી માહરા, ભૂમિ ભારે ઘણી ભેય લંકા;
સીત સંતાપ મહાપાપની છાપ છે, ત્રણ્ય શિર તાહરે વેદવંકા;
ઈશ અળગા હવે શીશ તારા થકે, લખ વસા લખમણુ લૂટિ લંકા.

૩

(રાવણ.)

વેઠ ઊડી વનીતા તારી વાતમાં, પાનિયે બુદ્ધિ એ જોર તાઈ;
શું કહું પ્યારિ છે તું ઘણી પ્રેમદા, અન્ય કો હોય તો કાર માઈ;
રીછડાં વાનરાં માંકડાં મેળિયાં, જુદા જીત્યાતણું સેન સાઈ;
દેવ દાનવ ૧૮ એવ અંતે ૩૨ દેવ નો , ૧૮ રાવણ નો

૪

(મંદોદરી.)

નાશકાળે તારી બુદ્ધિ વિપરીત થઈ, સીત સામું કરી દૃષ્ટિ જોયું;
હુંશ થઈ વાધના દૂધના દહિતણી, મોતિની ધૂધરી ધાન ધોયું;
અમૃતી ખાણુ જાણી હરી એહને, વીષ હળાહળ ખીજ ખોયું;
કહે છે મંદોદરી લાભ શો કાઢિયો, ચોકડી ચૌદનું રાજ ખોયું.

૫

(રાવણ.)

અવધ્યગિજડ કહું અહિચિત્તે પરવરું, એટલિ આય ધરું જોર ઝાળું;
દૂખ કાયરતણી નારિ તું અવતરી, મેલ લવરી પરી હું જ લાળું;
અતળ ઊપર કહું સ્વર્ગે આણું તળે, ખંડ નવ ભૂમિનો ભાર ભાળું;
રામ લક્ષ્મણ બેઠૂ ખાળ બે બળ કશું, દળ પશૂ દેખતાં દેહ દાળું.

૬

(મંદોદરી.)

ખીજ કે રીજ પાણુ કહું તને કંથજી, આપ્ય એ વીનતા માન્ય ધાટે;
સુમનની રોજમાં તેજ ત્રીલોકનું, હોશથી હોચિયે ખાંતે ખાટે;
માળિયાં જાળિયાં ગોખ અટાળિયાં, દ્રવ્ય જશે બધું બારે વાટે;
સાઠ હજાર શણગાર શામાતણા, ઊતરે એક હરિ સીત માટે.

૭

(રાવણ.)

* * * * *

સાત અરણ્યવતણાં નીર શોષું અમો, ભૂમિ નવ ખંડનો ભાર પીજે;
ખંડ નવ વૃષ્ટણાં માન મોહું અમો, રામની ભીતિથી સીત દીજે.
લૂણુ હરામ કર તું ક્યમ માહરું, રામ લખમણ સાફ શીદ તાણે;
માંકડાં રાંકડાં રીછડાં વાંદરાં, તેતણા સેનને શું વખાણે;
દીઠ નથિ હાથ એણે દશાનનતણા, ત્યાં લગી મોજ મન સાથ માણે;
ફુંકે મારીથકી પહાણુ ફાટે ધણા, એહ અભિમાન તે શું જ આણે.

૮

૯

(મંદોદરી.)

લંકપુર પરવરી સીત એ સુંદરી, ત્યારથી પાપ વરસાત વૂઠ્યો;
તેતણાં કરણાં ઊગિયાં તે જીવો, નાઠેથી નરપતી નહિરે છૂટો;
વાત વિપરિત થઈ સર્વ સમૃધી ગઈ, રાજ મહારાજ શ્રીરામ રૂઠ્યો;
કહેછે મંદોદરી સૌખ્ય એ સુંદરી, નહિતરે કંથજી કાળ ખૂટ્યો.
સીત હરિ આવિયો રોગ ક્ષય લાવિયો, ભાવિયો નહિ ભલો ચિત્ત.

સીત ઘો તો પછે ભીત્ય શી રીત્યની, પ્રીતથી પરવરે પંથ પાળો:

કંથ તુજ કારણે જાઉં વિધ વારણે, ખારણે કળકળ્યો કાગ કાળો. ૧૧

(રાવણ.)

ભાઈ ભુંડો થયો તેમ તે ભામિની, કથન સંભળાવિયાં કૂડ કરણે;

માર ખાઈ મારા હાથનો તે ગયો, વળગિયો શત્રુને ચાહિ ચરણે;

લડવું છે લંકમાં તે ધણું દોહિલું, આપ જિજ્ઞો જશે તુજ તરણે;

મહિપતી કહે જો મંદોદરી તું બિહે, સ્વામિ શામળતણે જાઓ શરણે. ૧૨

(મંદોદરી.)

સ્વામિજી આગળે સત્ય બોલું અમો, ગાળ દેશો ધણી વીધ વાંશે;

વિભીષણ બ્રાત મળિયો રઘુનાથને, નાથ અનાથનો ચિત્ત ચહાશે;

લંક લૂટાવશે એહ આગળ રહી, ખાંતે અમૃત ધણું એહ ખાશે;

સ્મૃદ્ધિ ગૃહ તેહને વામિ તમ દેહને, લંકનો અધિપતી એહ થાશે. ૧૩

(રાવણ.)

છપો.

શી મુરખને શીખ, કશી ઘેલાને ગોષ્ઠી;

કશી કૃપણને કિરતિ, કશી વેરીશું વધી;

શી સજ્જનશું રાડ, કશી રાંઝાશું રહી;

શું નગરાને જ્ઞાન, પ્રીત ત્યાં શાની પુંકી;

વળિ વાત કશી વનિતાતણી, મોટા જન ક્યમ માનિયે;

કવિ શામળ કહે, શાણી ધણી, પણ પ્રમદા બુદ્ધિ પાનિયે. ૧૪

(મંદોદરી.)

ગોખરૂં મૂળે હાથ, ધણું હેતેથી ધાલ્યો;

મણિધરકેરી મણી, મહીપત લેવા મહાલ્યો;

દાવાનળ ધરિ દેહ, તાડથી પડિને જિવવું;

શિંગડિયો વછનાગ, ઝેર હાળાહાળ પિવવું;

રાણા રાવણ ત્યમ રામશું, અકલ ફેલાવે આડિયો;

તે માગી લીધું મોત તે, સૂતો સિંહ જગાડિયો. ૧૫

(રાવણ.)

મેરૂ શિખરપર ચડે, કદી પાતાળે પેસે;

જાય સિંધુને શરણ, સૂર્ય મંડળ જઈ બેસે;

છેક થાય તન રેંક, લક્ષ કોઈની લૂટે;
આયુરદા ધડિ એક, વધે નહિ કે નવ ખૂટે;
લેલાટ લખેલ ટળે નહિ, તો નિચ થઇ નમવું કશું;
ગુણવંતી તુજને ગમ નહિ, એક હાણુ ખીજું હસું.

૧૬

(મંદોદરી.)

જોખનમદ જરમદ, અહંપદ ધરે અલેખે;
કામાતુર નર અંધ, તેહ પણ આંખ ન દેખે;
સ્વજન મદ મદ શર, મૂર્ખ જન મમતી મોટા;
સાચા જે પ્રતિબોધ, તેહને સર્વે ખોટા;
જે આખર આવ્યો આંકનો, કોનો ટાળ્યો ક્યમ ટળે;
અંધો નિત્ય અધકાય છે, ત્યાર પછી પાછો વળે.

૧૭

(રાવણ.)

કહે તું વાર કરોડ,	શીખ માનું નહિ માઠી;
ગાંગકુ કણ ન રંધાય,	કોડ મણ ખાળે કાઠો;
માંખણુ નાવે મેળ,	વરસ સો વલુવે પાણી;
પથર ઉપર જ્યમ નીર,	અધિક શી કહું એધાણી;
તને કામનિ કોડ વસા કહું,	મૂક વીનતા વારવું;
રાવણુને જઈ રણજંગમાં,	રામ થકી નથિ હારવું.

૧૮

(મંદોદરી.)

સુમનતણી શુભ સેજ,	હેમ હોંચોળા ખાટો;
ચિંતામણિની ખાણ,	રત્ન પરવાળી પાટયો;
માગ્યા વરસે મેહ,	છે ખટ ઝડતુની છાપે;
અશોક સરિખું વન,	અલક્ષ્ય ભોગવિયે આપે;
વળિ નવે નીધ ને રીધ સિધ,	સમૃદ્ધિ જોતામાં જશે;
મંદોદરિ કહે માને નહી,	ધન તો ધુળધાણી થશે.

૧

(રાવણ.)

નિત્યે નિંદે વિપ્ર,	વંશ તો જરૂર જાયે;
કપટ સહિત બ્યાપાર,	તહાં દેવાળું થાયે;
કાયરમાં રહે શર,	કોઈ વેળાયે નાસે;
ગરીબ નિર્ધન બોધ	પદ એસે રહે પાસે.

જે ઘેર ચલણ તરણીતણું,
ગર્ધવ જાણો તે ગૃહસ્થને,

કામનિનુંજ કહું કરે;
આખર અર્થ નહી સરે. ૨૦

(મંદોદરી.)

પ્રમદ તેજ પ્રધાન,
પ્રમદાથી શો પુરૂષ,
પ્રમદાથી ધરસૂત્ર,
અર્ધાંગા પુણ્યભાગિ,
ધર છિદ્ર ટળે ધરણીચક્રી,
શુભ ધમ્મે છે સ્વામીતણું,

પ્રીત પ્રમદાની પોલી,
કહે નર નારી જોડી;
પુત્ર પ્રમદાથી પામે;
દુઃખ વિનતાથી વામે;
માન અધિક મહિમા મળે;
અંતે પણ ભેગી બળે. ૨૧

(રાવણ.)

કુળ રૂટે કન્યાય,
સિંહતણી સોળત્ય,
શાહ પુરૂષના બોલ,
હાથી કેરા દંત,
મહિપતિ કહે, શુણ મંદોદરી,
નવ આપે નારી જે હરી,

ધણી ખીજો નહિ ધારે;
મળે નહિ વારેવારે;
જેમ બોલ્યા તે બોલ્યા;
જેહ બોલ્યા તે બોલ્યા;
રાવણ રાડ લિધી સહી;
હઠિલો હઠ મૂકે નહી. ૨૨

(મંદોદરી.)

નમે સકુળની નારિ,
નમે સતપુરૂષ સાધ,
કદી નમે નહિ કાઠ,
નમે નહી કો નીચ,
વળિ નમે શ્રીરામ સરીખડા,
પણ નમે ન રાવણ નરપતી,

નમે રૂળ પ્રલે વેલા;
નમે સરિતા રસ રેલી;
નમે હિન કુલટા કમી;
હઠીલો જેહ હરામી;
જેણે ધર્મ મન ધારિયું;
જેનું પુણ્ય પરવારિયું. ૨૩

(રાવણ.)

બેશિ રહે બુદ્ધિહીણ,
પ્રગટી કાયર કૂખ,
કરે તું વૈરિ વખાણ,
કરે વગિ લખ

તોલ તારું તું તળવે;
લુણ મુજ ખાધ લળવે;
કરેછે વપુને વહાલો;
...

લુહાર.—કહે લુહાર, મોકલો કુંભક, ખાય મુખે તો વાનર ખૂટે;
 નહિતર જોર કરો જંગમળનું, છલુછલુતા ગોળા બહુ છૂટે;
 રાક્ષસ મોકલિ રીઠ વિદારણુ, વડી વહાર કરાવો પુરે;
 બળિયા રાણા જુઓ ખારણે, લુહાર લોહું આપે કૂટે.

૩૦

સોની.—સોનિ કહે, લાવ્યાછો સીતા, પ્રીત વચનમાં પળવું છે;
 ચોટ નાંખિ છે તો ચિંતા શી, રાજ પદ્ધતિમાં રળવું છે;
 આમે કર્મ લલાટ લખાણું, તે શું ટાળ્યું ટળવું છે;
 સોનું પેહેરતાં કાન જ ત્રુટે, જતરડામાં નિકળવું છે.

૩૧

મૂલણા છંદ.

ધાંચી.—ધાંચિ કહે, ધણું જોર છે એહમાં, માંકડાં કરો એ માર જોરે;
 બાળક બેહમાં યુદ્ધિ છે કેટલી, ભૂપતિ બારેતો ભાર જોરે;
 (નહિ) ધોડડાં જોડડાં હાથિયા સાથિયા, કટક કરો તો કાર જોરે;
 હડખડવું નહિ હીમત રાખતી, તેલ જો તેલની ધાર જોરે. ૩૨
 મોચી.—મોચિ કહે, અમે માંકડાં દીડડાં, જેમ નાસે રણ રોઝડાં રે;
 કાઠ બિલાંતણે કાજ વઢે ધણું, તુછ તૃણાવત તોછડાં રે;
 હૂકતાં કૂદતાં ને હુકે હૂકતાં, ફાજ નહીં એ તો ફાજડાં રે;
 હીમત રાખિયે દૈવત દાખિયે, પાણિપુહલાં કશાં મોજડાં રે. ૩૩

* * * * *

સવૈયા.

રખારી.—કહે રખારી, શ્રીરામ આવ્યા છે તો, કેટલા દીન ધહાં બેશિ રહેશે;
 ખાવા પિવા ન મળશે પૂરણુ, સુખ કે દુખ કો આગળ કહેશે;
 દશમુખ સરખો દુશમન છે શિર, લંકે આવતાં લેખાં લેશે;
 હોરને ચોર થશે એકઠાં જુઓ, ઉંટડો કોણ કિનારે બેસે. ૩૪
 દરજી.—કહે દરજી, હું સદિ જાણું છું, ભૂપતિ આપણો ભોળો છે,
 પહાણુ તારી આવ્યો પરપંચે, જૂનાવર સાથે જોરો છે;
 ૩૪ લલાટ લખ ૩

આળિ ગયો બળવંતો કોઈક, ટેક ધણેરા તોરા છે;
આરા કેડે વારો આવશે, સોયનિ કેડે દોરા છે.

૩૫

ધોળી—

પરિચટ કહે, હું પ્રીછ્યો પારખું, હાથ તારે શિર હરનો છે;
નવસે આંધ્યા છે નરપતિ તો, બાર શો એના કરનો છે;
હારીને જો હીમત મુકશો, તો ફિટકારો નરનો છે;
ધોળી કરો કુતરો તે નહિ, ધાટતણા કે ધરનો છે.

૩૬

ભોઈ—

ભોઈ કહે ભૂપતિ કહું તુજને, સીત હરી તે સાંખી છે;
જોરાવર દીશે જન ઝાઝા, ભાગ્યનિધિ શી ભાંખી છે;
પચવાની નથિ એની પ્રમદા, જેવી જિવતી માંખી છે;
અંગદ વણિયે આવ્યોતો તે, કણક મજને નાંખી છે.

૩૭

સલાટ—

સલાટ કહે, શાણા છે સઉ કો, વેદ વચનની વાણી છે;
સીતાજીને સ્ત્રી જાણો પણ, રામતણી એ રાણી છે;
એના શાપથી ઊજડ થાશે, હુંશયકી બહુ હાણી છે;
રંકતું કહ્યું ન રાવણ માને, પાથર ઉપર પાણી છે.

૩૮

સામળિયો—

સામળિયો કહે, સઉ જાણો છો, જીવતી લાવ્યોછે એ જાણી;
એને ગમતું આપણુ બોલો, વિધવિધ ઉચરો વાત વખાણી;
શીખામણુ દઈને થાકી છે, રાવણને મંદોદરિ રાણી;
ધર્મનિ વાત ધિરજથી થાશે, દુધતું દુધ પાણીનું પાણી.

૩૯

ભરવાડ—

કહે ભરવાડ, ભૂપતિ પૂછે છે, સાંચી વાત કહે મુખ મોતી;
દેશતણા ભંગ થશે દેખતાં, પરથમ તો પરમને પોણી;
લંગૂરે લંકા તો બાળી, જ્યાન સજને પેહેલી બોણી;
રાડ ન થાય તો સઉને રૂડું, દૂધ રહે ને રહેવળિ દોણી.

૪૦

જતી—

જતી કહે, સાંભળજો સઉ કો, ભૂડા લોકો ભૂર મ
ગમચંદ મોગે રિધ ર

પ્રોટ દોટ પાણ

આપણો રાજ અતણિ બળિયો, જીત્યા મલ્લ અધીક અખાડે;
એ સાથે વદતાં નહિ વાધે, વેચવો કાંશકો વરતિયા વાડે. ૪૧

ગોલો—

ગોલો કહે, ગુણવંતા આગળ, મારી તે શી ચાલે મતી;
નવ ગ્રહ જીતી બાંધ્યા નરપત્ય, રાવણુ રાયનિ મોટી રતી;
જો જીતે તો તો જશે થાશે, નહિ તર પાછી આપે સતી;
હાર જીત છે હોડે રમવું, ક્યાં ગોલાને ગાયો હતી. ૪૨

કોળી—

કોળી કહે, હું કહું કર જોડી, દેશપતી આવ્યો છે દાવે;
શરો થઈ સીતાને લાવ્યો, તે કૂડો ક્યમ કાયર કહાવે;
જીતવું રણમાં તે જશ લેવો, નિય નિરમાલ થયો તો નાવે;
કુણુ જાણે કરતાર શું કરશે, બીલનું ભાલોહું પાંશર આવે. ૪૩

ખાતરી—

ખાતરિ કહે, હું કહું ખરેખરું, હલહલ કરવા દોને હેલાં;
મોટા સાથ લડે તે મરશે, શું ખાવાંછે સાકર કેળાં;
હીમત જોર જણાશે બેનું, ભૂપતિને કહિયે કર ભેળાં;
એક ધડીમાં રંગ જણાશે, તાણો વાણો મળશે તે વેળા. ૪૪

ચીતારો—

ચીતારો કહે, ચિંતા મુજને, અધિક વાનરાં આવી અડશે;
ધણાંક જોજન ગઢ છે ઉંચો, ચહાયને વેળા ઉપર અડશે;
દેહવટ કરશે દેશ લંકાનો, નિશ્ચે એ નરપતિને નડશે;
રામચંદ્ર સમજેછે સરવે, મોર ઈડાં શું ચિતરવાં પડશે. ૪૫

ખારોટ—

ખારોટ કહે, બળવંતે રાવણુ, ગુણહીણે કીધી ધાટાઈ;
રામ સંધાતે રાડ સાંધવી, ખોટી જાણો એ ખાટાઈ;
ધડીમાંહિ તો બિજડ થાશે, પોહું રાજ્ય જશે પાટાઈ;
કઈ વખાણુ તે વાટજ ઉડે, ભલિ કહેવી શી અલ્પમાટાઈ.

કુંભાર—

કહે પ્રજાપતિ, શુણુ રે ભૂપતિ, અતિશે વાંક તમારો આડો;
ચતુરા કેરા ચોર કહેવાણા, વળિ તે સાથ કરો છો તાડો;

હનુમાનને હરાવિ હઠાવે, એવો કોઈ દાસ દેખાડો;
જગજીવન સાથે જઈ જિતવું, કોઈ ઘોઈ શું કાદવ કહાડો. ૪૭

ખોળી—

તખોળી કહે, તમે વિચાર્યું, ખરૂં લખાણું અક્ષર ખાતું;
ચોંદ ચોકડી રાજ્ય પામિયા, શિવ પરતાપ હતું સુખ સાતું;
આને ઈંદ્રતણી છે અલખત, જીલમ કર્યાથી જોશો જાતું;
સહ જાણે છે સુખ ભોગવિયે, પાન ખાઈ કરિયે સુખ રાતું. ૪૮

સોનીવાણિયો—

સોનીવાણિયો કહે છે સાચું, અધિપતિ છે તારે મન આંટો;
જોરાવર શું જીલમ કરોછો, તળપદ નહિ એ વિપરિત વાંટો;
ઈશ અદલ ધનસાફ તોળશે, એની સાથ લડી નહિ ખાટો;
રૂંચ કદી કોઈની નહિ રાખે, શર્મ કશી સોનીનો કાંટો. ૪૯

વેદ—

વેદ કહે, વેરીશું વઢિયે, તો તો એક કહું તે કીજે;
સામ દામ ને ભેદ કરો બહુ, વાત ખરીમાં કોઈ ન ખીજે;
આમે જેહ લખ્યું તે થાશે, ધડિ લાહો લાખેણો લીજે;
બળ દેખાડિ જીઓ ન બિહેતો, રચ પછે નેપાજો દીજે. ૫૦

વેદિયો—

કહે વેદિયો, વેદ લખાણું, શાપ મહા સતિના શુણવા છે;
લંગુરને લંકા જે લેવી, તે કાંઈ શું ડુંગર ખણવા છે;
જેવું વાવિયે તેવું ઊગે, તેવા કણ પછિથી લણવા છે;
રેણી નાંખે રામ રાવણને, તેમાં વેદ કશા ભણવા છે. ૫૧

ભાડભુંજે—

ભાડભુંજે કહે, ભલું મનાવો, વખાણ કરિતે બોલો વાણી;
ભાગે રાક મળી રઘુવરને, દુખ પામેછે સીતા રાણી;
પરજાણી પલવંગે લંકા, જીગ બાધામાંહે તે જાણી;
અંકશે પુંઆની પેરે, એનું રાજ્ય થશે ધુળધાણી. ૫૨

જોશી—

જોશી કહે, જોશો સહ લોકો, કરૂણા નિધિયે કરૂણા કીધી;
રોળાશે રાવણ રણમાંહે, જો નવ પાછી સીતા દી .

ભાઈ વિભીષણ ભૂપતિ થાશે, એક ધડીમાં લંકા લીધી;
રામ રાજ કરશે એ રૂડાં, જન્મપત્રિ આગળથી કીધી. ૫૩

પંડિત—

પંડિત કહે, પ્રીછા આગળથી, ગુણહીણા મારેછે ગોથાં;
જે વેળા લક્ષ્મણજી ચડશે, લંકા ગઢ લેશે સહ જોતાં;
રણસંગ્રામે જીતે રાવણ, એ તો સરવે જાણો થોથાં;
રામ હાથ મૃત્યુ રાવણનું, પુરાણનાં એ લખાણાં પોથાં. ૫૪

* * * * *

ભવાઈયો—

કહે ભવાઈયો, ભુંડું ન માનો, તારા વાત એક કહિશું તાનો;
સીતા સૌંપી શીશ નમાવે હોય દશાનન' જો કાંઈ દાનો;
લૂટાશે લંકાની લક્ષ્મી, પાવેને શું ચડશે પાનો;
સત્ય કહેતાં રીઝો કે ખીજો, નાચવું ત્યાં ધુમટો તે શાનો. ૫૫

આંધળો—

અંધ કહે, આગળથી સૂજે, ફૂડકેરી શી કારશી;
દૈવનિ આગળ કોનું ડહાપણું, પંડિત આગળ શી પારશી;
જો રથનંદન જોતે રૂક્યા, તેનો વળતી કુણુ વારશી;
રીત રૂડી રા વણતે કહેવી, અંધા આગળ શી આરશી. ૫૬

બહેરો—

બ ધિર કહે, મુજ બુદ્ધિ થોડી, તોય કહું છું રૂડા કાળે;
રંકતું કહું ન માને રાજ, જોતે છત્ર કનકતું છાળે;
અહંકારિ રાવણ અતળીયાળ, લક્ષ્મણ આપતાં લાળે;
એ આગળ કહેશે તે મિથ્યા, બેહેરા આગળ શંખ જ વાળે. ૫૭

ખોડો—

ખોડો કહે, ખડતલ છે વાર્તા, એને આંગણુ બોલ્યા કાગા;
શ્વાન રૂએ શેરીનાં શતધા, ધાવ રહે તે વેળા વાગ્યા;
હીમત હરિ એની હનુમંતે, લંકા સંહિત મેહેલ જો લાગ્યા;
દૈવત એમાં શું દેખો છો, ભૂપતિ કેરા છે પગ ભાગ્યા. ૫૮

બારો—

એક ચક્ષુનો નર એમ કહે છે,
અંરાવત એણે નથિ દીકો,
હકિયો હથ હીમત નહિ મૂકે,
કપટ કોટિધા એ કરિ જાણે,

અધિપતિ છે હજી આઝામાં;
કર્ચુ પરાક્રમ પાઝામાં;
ટેક ધરેછે તાઝામાં;
બત્રિશ લક્ષણ પાઝામાં.

પાવે—

કહે પાવે, એ પેર હું પ્રીછું,
ઉંડ જોજન છે કાટ કનકનો,
રામ રાય ને રાવણ રાક્ષસ,
રીસાધ રહેશે રાવણથી તો,

એ રિજ વાનર ક્યમ કરિ વદશે;
તે કોનો ક્યમ પાણો પડશે;
નિર્બળ ક્યમ નરપતિને નડશે;
શું પાવેને પાનો ચડશે. ૬૦

જૂગટિયો—

જૂગટિયો કહે, હું જાણું છું,
ભુંડું કામ ક્યું છે જૂપત્ય,
મહારાજ રાજેશ્વર રૂડા,
આખર જિવતો તો નહિ મૂકે,

સઉકો વાત ગણો એ સાચી;
રામની લાલ્યો રામા રાચી;
હજી જુએ પગ સાચું નાચી;
સોળ સોગડી એની કાચી. ૫૧

કાછિયો—

કાછિયો કહે, કન્યું મેં કોડે,
વાનર રિજ બળવંતાં છે બહુ,
સર્વ વખાણોછો રાવણને,
રામનિ આગળ રાવણ તે તો

દિલ અતિશે હું એનું દેખું;
પેર ઘણીથી હું મન પેખું;
હું એકલંડો કેમ ઉવેખું;
મુળા પણી શું ઝાઝમાં લેખું. ૬૨

વણઝારો—

વણઝારો કહે, વારો એને,
અસિ આંત્રમાં આલ્યો અધિપતિ,
વદતાં વાત થશે એ વિપરિત,
આપણુ શિદ આગળથી કહો,

શુણુ વાતો કહો છો તે ઘેલી;
પ્રીછો નહિ એ પ્રીત પહેલી
સીતા આપવી તે છે સેહેલી
શું શુણ્ય દૃદશે બળદ પહેલી

રોગી—

રોગી એક ચોરેથી જોલ્યો,
સેના સન્ન કરાવે રાવણ,
કુણ જાણે કુણ છતે હારે,
ની . જી . અવે નેની

કરી વખાણુ કહો સઉ વદો;
પુર બાધે વજ્રધવો પડો;
દેશ બધાનો વળશે દડો;
કોણ તાવને કહેશે ચડો. ૬૩

નેસ્તી—

નેસ્તી એક બોલ્યો નરપતિનો,
સીતાને લાલ્યો એ રાવણુ,
ઈશ શીશથી રહ્યા વેગળા,
વિચાર કરતાં વહાણું વહાશે,

સુરતા એક મને તો થઈ છે;
રૌરવ રોગ ખરો એક ખઈ છે;
એના કર્મથિ લંકા ગઈ છે;
નેસ્તીની મા ખાટલે મુઈ છે. ૬૫

પટેલ—

પટેલ કહે, પાપી એ રાવણુ,
સુખસાગરમાં સદા ઝીલતો,
સતીતણા જે શાપ થયા છે,
સાચું નવ કહિયે શા માટે,

મોત એનું થોડે દિન મળશે;
તે તો વૈભવ વેળા ટળશે;
તેવો વૃક્ષ હવે તો ફળશે;
શું પસાયતાં ચાંપી ફળશે ? ૬૬

માળી—

માળી કહે છે, મુજને ગમ નહિ,
રાવણુ રાજ છે દિલડહાયો,
હું કહું છું તે માનો સાચું,
ઝાઝું કરે તો સીતા લેશે,

વાત કરોછો જે જે મોટી;
લક્ષ વસા પડશે તે લોટી;
તમે કહોછો તે સહ ખોટી;
માળી રૂંચો શું લેશે ચોટી. ૬૭

બ્રાહ્મણ—

બ્રાહ્મણ કહે, ભાવિક સરજ્યું છે,
જે વેળા લખમણુ જુધ કરશે,
હાથ દેખાડ્યા વિન હઈશે નહિ,
મેળિ ધાડ બેઠો છે મહિપતિ,

રામ રાવણુ વેરેથી વઢશે;
એક ઘડીમાં ધાટળ ઘડશે;
જ્યમ ત્યમ તો જનકિ ક્યમ જડશે;
ભિખનાં ભાંડ શું શીકે ચડશે. ૬૮

કણુખી—

કણુખી એક બેઠો તો માળે,
રાવણુ રાડ કરી ગકશે નહિ,
એક વાત ઉકલતી છે નહિ,
સીતા સાથે સર્વે સમૃદ્ધિ,
એક પટેલ પાદરથો બોલ્યો,
સીતા વેલી ઝેરતણી છે,
ઈંદ્રતણી અલખત લોગવતો,
સિં મી - - - - -

તે કહે છે મુજને એ ભાસે;
નિર્બળ નીચ થઈને નાસે.
પડીયો પાપતણુ એ પાશે;
ગોદ્રણુ ગોળા સોતી જશે. ૬૯
રાવણુની નવ પહોતી રળા;
તે એને લાગેછે ગળા;
ટેક બધી એની તો ટળા;
- - - - -

નેગી—

નેગી કહે, જરૂરી જાણો,	દશઆનન આળ્યોછે દાવે;	
કુંભકરણ કુંભતી દેનારો,	દૂડ કપટ જેને મન કહાવે;	
ઇંદ્રજીત અન્યાયે બોલે,	બ્રૂપતિના મનમાં જે ભાવે;	
સૂર્યનખા શિક્ષા દેનારી.	નેગી પ્રધાન તુંબડાં વાવે.	૭૧

પટેલ—

એક પટેલ ચોરથી બોલ્યો,	બાળ પરી રાવણની બુદ્ધિ;	
બેહેન્યે કહું ત્યાંથી બેહેન્યો છે,	ધેલી ગુણુલીણી તે ગદ્દી;	
સુખશબ્દા વીમાન તબ્યાં છે,	રાજપદવિની રીતો દંધી;	
લંકામાં લાડકવાયો પણ,	પટલનિ ઘોડી પાદર સૂધી.	૭૨

છીપો—

છીપો કહે, છાજે નહિ એને,	છતનો એને છાક ચડે છે;	
જગતજનેતાને એ લાલ્યો,	સામો વેરી થઇને વહે છે;	
ઝાઝાં વાવ્યાં ઝાડ ઝેરનાં,	તેને ડૂળ તેનાંજ જડે છે;	
રાવણ આખર રાક્ષસિતો સુત,	જન વિના શું ભાત પડે છે.	૭૩

કંસારો—

કંસારો કહે, કહું કેટલું,	રાવણથી શું રામ ડરે છે;	
દૂલ કરેછે તે સડ દ્રાગટ,	દ્વાથે નિજને હીત હરે છે;	
ચૌદ ચોકડી રાજ તછને,	વણમોતે તો એક મરે છે;	
ત્રાંખાડેજ કરે નહિ છૂટે,	દ્રાગટ કંસાદૂટ કરે છે.	૭૪

કંદોઈ—

કંદોઈ કહે, કૂડો એ કપડી,	બુદ્ધીહીણ થયો બાડવો;	
એ જાણે છે ખાઇ સાગરની,	રામને મન તો છે ખાડવો;	
જાણેછે લંકા ક્યમ લેશે,	વાનરને મન ધી ગાડવો;	
લંપટ લોલી સીતા લાલ્યો,	જાણ્યું બાપનો છે લાડવો.	૭૫

સ્રીઓ—

વાત કરે વિનતા લંકામાં,	સખિયો સખિયોમાં સહ મળી;
કહો બાઈ, કુણું હારે જીતે,	કોને વાર્તા ન પડે કળી.
એક કહે, એમાં શું કહેવું,	અદ્ધી બોલું હું ૨
એકએક હરે જ' અધિપતિ,	પેહેરી બેસા છે

વિધવા સ્ત્રી—

વિધવા કહે, વખાણુ છે શું,
વાયું કરે નહિ હાર્યું કરશે,
લંકા ઘડિ બે ચાર લુટાશે,
સુખે રાજ રાવણુ ક્યમ કરશે,

ઘેલો ખોલ ગમે નહિ ગાંડો;
કહિયે, સુખે મામલો માંડો;
જેને ગમે તે ગામ જ છાંડો;
શું નિતવી છે રાંડી રાંડો. ૭૭

પંચ લોક—

પંચ મળી પરમાણુ ક્યું છે,
રાવણુ ખાડો રામ ગંગોદક,
રામ ધરમ રાવણુ અણધરમી,
રામ નિતે, ને રાવણુ હારે,

રાવણુ કાજળી રામનિ કેસર;
રામ ઐરાવત રાવણુ ભેંસર;
શ્રીશામળભટ કહે કવેસર;
પંચ તહાં પૂરણુ પરમેસર. ૭૮

ત્રંથ સમાપ્તિ વિષે.

બ્રાહ્મણુ ભાટ કવી કો ચારણુ,
એક નામ ત્રિરામનિ કેરું,
જેને જેહ વણુજ તે સૂજે,
નિશિ ચરચા નિરખી નરપતિયે,
ગુર્જર દેશ ગુણુ ગરૂઓ,
તેહ પિતા પુરૂષોત્તમ કેરો,
શામળભટ શિવજીનો સેવક,
રામ ચરિત ગાતાં શુણુતાં નિલ,

ખોડ મા દેશો રંક કે રાણો;
ખીન્ને અકલથકી ઊખાણો;
પ્રીતથકી પંચે પરમાણો;
શામળભટ કહે સમજે શાણો. ૭૯
શ્રીગોડ વિપ્ર વેગનપુરવાસી;
વીરેશ્વરનો પુત્ર વિલાસી;
આઘ શક્તિ કેરો ઊપાસી;
પગ પગ કોડવસા એ કાશી.

રાવણુ મંદોદરી સંવાદ સંપૂર્ણ.

પદ્માવતીની વાર્તા.

આખ્યાન કહું પદ્માવતી,
પુષ્પસેન સાથે વરી,
નગર એક ચંપાવતી,
પટરાણી પુષ્પાવતી,
બત્રિશ લક્ષણુ આગળો,
રાગ છત્રિશે આળપે,
સોળ વરસનો સુત થયો,
હયે બેશીને સંચર્યો,

સતી શિરોમણી જેહ;
વણુંન હું કહું તેહ.
ચંપકસેન રાજન;
પુષ્પસેન એક તન.
ચહિદ વિદ્યા ગુણુ બાણુ;
વદન શશી પરમાણુ.
ઘનુર્વિધાનો ધીર;
બાણુ બાવન વીર.

પ્રીત ઘણી પરધાનશું,	ક્ષણ અળગો નવ થાય;
બેજણ રમવા એકઠા,	મૃગયા કારણ જાય.
વસંત રૂઢ કુલી રહી,	સુંદર સરોવર નીર;
મૃગયાથી પાછા વળ્યા,	આવ્યા તેને તીર.
સુંદર તટ રળીઆમણું,	ઉભા તેને છાંય;
માનની એક મદે ભરી,	જળ ભરવાને જાય.

(એ કન્યાતું નામ સુભોચના હતું. તેને રાજ કુંવર વેરે પરણવાની ઇચ્છા થઈ.)

કુંભ ભરી શિર પર ધર્યો,	કઠાક્ષ કરતી જાય;
આતુરી ઘણી આળવી,	તોય ન ચેત્યો રાય.
રીસ કરી રામા વદે,	સાંભળ રાજકુમાર;
કોણ કારણ ગ્રહું કામહું,	શીઘ વેઠારે ભાર.
રાય સુણી અચરત થયો,	સાથી સામું જોય;
શું કહે છે એ કામની,	કહી નવ શકે કોય.
કહે રામા તું કોણ છે,	કોણ તમારી જાત;
શા કારણ પડ્યું પુછ્યું,	તે કહો મુજને વાત.
નારી વેણ જ ઓચરી,	સાંભળ સાચું ધીર;
કશી ભરીને નાખ તું,	મારા કુંભ પર તીર.
કુંભે તીર જ વાગશે,	આલશે જળની ધાર;
હોડ આપણે એટલી,	આપું એકાવળ હાર.

(પણ) આવતા તીરને ઝાલી લઉં, ને તમારી પહેલી ફાળ ચૂકાવું,

તો તમારે મારે ઘેર આવી મારી વેરે લગ્ન કરવું.	
મહિપતિ રિઝ્યો મન વિષે,	એતો રૂડી વાત;
હું નિશાન ભુલું નહિ,	બેહું તે કોણ માત્ર.
તાણી તીર જ નાંખિયો,	રાજ્યે દષ્ટ દોટ;
આવતો ઝાલ્યો ઝડપશું,	ચુકવ્યો પહેલી ચોટ.
અખિયો સાથે હશી પડી;	ચડી રાયને રીસ;
કો કાંજો ભુલું નહી,	જાણે છેહું શીશ.
પ્રધાને વારિ રાખિયો,	રીસ ન કીજે રાઓ;
મખથિ વેણ જ જો ઓચર્યો,	એને મંદિર જાઓ.

પછિ રાય હશિ બોલિયો,
 મંદિરતું દે પારખું,
 નિત્યે પાવક પરજળે,
 તેથિ મોહોલ ઉચેરડો,
 અગ્નિચક્રી લોહું ગળે,
 મંદિર કહ્યું તે માનની,
 જોને દિઠે જગ મોહે,
 તેને ઘેર થઈ આવજો,
 નિર્મળ વાડી વનસ્પતિ,
 પુષ્પો વીણે પ્રીતશું,
 જોહ સમારે તુજને,
 તેથી મહોલ ઉચેરડા,
 શોભા દે સહ લોકને,
 શામા સમજાવ્યું તમે,
 જોને ખાધે ત્રિષ ચડે,
 તે મેલું મુજ પારણે.
 કુરંગ હેમ સરિખડો,
 તે મેલું મુજ પારણે,
 દિવસે મારે કામની,
 ઘેર ઘેર અજવાળું કરે,
 મુખે મધુકું બોલતો,
 તેનો શબ્દ સુણી આવજો,
 ભોગી માણે ભુપતિ,
 બોલે બેશી ભેખથી,
 રાંક અઢારે વર્ણમાં,
 ધીરજ રાખી આવજો,
 ડહો અકલે આગળો,
 નારી મેં તે આ

કહો આવ્યાની વાટ;
 આવું પડતી રાત.
 મૃત સંજવન થાય;
 એ એધાણિ રાય.
 જીવતી ધમણો સાર;
 લક્ષ વસા લોહાર.
 તેનું છેદે શોશ;
 રવિ આથમતે દીશ.
 નિર્મળ નીરશું નેહ;
 માળી મંદિર તેહ.
 તેને સમારે જોહ;
 સહિ એધાણી એક.
 તેને ઉજવળ કામ;
 ઘોખી એતું નામ.
 તેને જે કાષ ખાય;
 એ એધાણી રાય. ઉત્તર મોર.
 પુછ પીવંતો નીર;
 આવજો આણી ધીર.
 કુલમાં કરે ઉચોત;
 જીવતી દીપક જ્યોત.
 આતુર નર વશ હોય;
 જેમ ન જાણે કોય.
 તેને વાલો તંત્ર;
 જીવતી તે તો જંત્ર.
 જે વડે તાઈ રાજ,
 જાત અમારી આજ.
 સર્વ કળાનો સૂત્ર:
 ...

અમુલક બે જ તમ કને, જલમાં નીપજે જોડ;
એ બે કીજે એકઠાં, તાત અમારો તેહ.
અમુલક બે તે નેણુ છે, જળમાં કમળ સુધામ;
નારી તે મુજને કહું, નેનકમળશા નામ.

ચોપાઈ.

એવું કહીને નારી જાય, મનમાં હરખ્યો પોતે રાય;
આપ આપણે મંદિર ગયાં, સાંજ સમે બે તત્પર થયાં.
કહ્યાં એધાણુ ધરીને ગર્વે, રાજને મન વશિયાં સર્વે;
પ્રીત થકે રાજ પરવર્યો, સ્ત્રી મહોલ સામે સંચર્યો.
ઉઠિ અખળાએ કર્યો પ્રણામ, ભલે પધાર્યા રૂડે કામ;
પાંચ પદારથ પામ્યાં અમો, પ્રીતે કરી પધાર્યા તમે.
રાજ બેઠો પાસે જઈ, સ્ત્રી કર જોડી ઉભી રહી;
ભામનીએ નિરખ્યો તે ભૂપ, રાજખીજ રઢિયાણું રૂપ;
રાજ્યે રાણિ નિરખિયાં, બેઠ જણાં હૈડે હરખિયાં.

દોહરા.

સુલોચના એમ ઓચરે, સાંભળ રાય સુધીર;
જો વડે તો તુજને વડે, નહિ તો પાડું શરીર.
(બાઈની મરણ એવી હતી કે, તે જ વખતે ગાંધર્વ વિવાહ કરવો. પણ, રાજ-
કુમારને એમ છાતું પરણવું ઠીક લાગ્યું નહિ, તેથી તેણે ના કહી.)

વિનતા વળતી ઓચરી, એ શું બોલ્યા રાય;
ના કહેતાં મરશું અમો, તે તમને હત્યાય.
રાય કહે સુણ સુંદરી, એમાં અમને ખોડ;
કાલ સવારે પરણશું, આપણુ જીવતી જોડ.
હૈડે ધીરજ રાખ તું, જઈ સંભળાવું તાત;
નગર લોક સહ દેખતાં, આણું જમણો હાથ.
મંડપ રચાવું મોકળો, પરણું રૂડી પેર;
પટરાણી કડે પ્રેમશું, રાખું મારે ઘેર.

(રાજકુમારના એ વચનથી સુલોચના સંતોષ પા ' ' માની
કુંવર અહીં શેઠને ઘેર રાત્રે સૂઈ રહ્યો, એવામાં ' ' થ ')

ચોપાઈ.

તેણે સમે વળતું શું થાય, સજી સભાને બેઠો રાય; .
 ચંપકસેન નામ જે તણું, ઢળે છત્ર શિર શોભિત ધણું.
 નિશા અંધારિ દિપક બળે, રાજ કુળ છત્રિશે મળે;
 રાગ રાગણી છત્રિશ થાય, બહુ મળ્યા રાણા ને રાય.
 વિવિધ પ્રકારે થાયે ગાન, એ રિતે બેઠા રાજન;
 પહોર રાત એમ કરતાં ગઇ, નગરમાંહી ત્યાં યુમ જ થઈ.
 ધસમસીને ત્યાં આવ્યા લોક, સઉ કોને મન પ્રગટ્યો શોક;
 રાય સભામાં આવી રહ્યા, કારણ રાજ આગળ કહ્યાં.
 રાય બચ્ચાનો નથી રે લાગ, નગર વિષે આવ્યા બે વાધ;
 રાજજી સાંભળજે વાત, માણસ ત્રણની કીધી ધાત.
 સુણતાં રાય થયો અસ્વાર, મોંઢયા છે ત્યાં મહા ઝુઝાર;
 નગરથકી બહાર નીસર્યા, ઘેરી વાધ બે આગળ કર્યા.
 રાજ સૌથી આગળ રહે, કોધ કરીને વાણી કહે.

દોહરા.

નગર પડો વજડાવિયો, વરતાવી છે આણ;
 જે નહિ આવે રણવિષે, તેના લેઈ પ્રાણ.
 રહે રાયના દેશમાં, અન્ન રાયતું ખાય;
 વહેલો આવી આ ધડી, રણમાં સાથે થાય.
 પાંચથકી પંચાસનો, પાળો કે અસ્વાર;
 જે નહિ આવે રણ વિષે, તેને માફ દાર.
 વૃદ્ધ પ્રધાન વાણિ વદે, એમ ન બોલો બોલ;
 કોઈકે એવો રહી જશે, હિતરશે તુજ તોલ.
 નહિ શુદ્ધ પરધાનને, નહિ બેટો કે બાપ;
 પક્ષ કરે જો કોઇનો, બ્રહ્મહત્યાદિક પાપ.

ચોપાઈ.

ચંપકસેને કોલજ કર્યો, શિકાર કરવાને સંચર્યો;
 અન્યો અન્ય સેના સંચરે, ઘેરી વાધને આગળ કરે.
 એમ કરતાં વીતી મધ્ય રાત, વાધ બેયની કીધી ધાત;
 રાજ મનમાં હરખ્યો બહુ, વજીર સાથે હરખ્યા સહુ.

રણમાં સભા કરીને રાય, સકે કોને ત્યાં કરે પસાય;
હું તેને આપું શિરપાવ, જોણે વાધ પર કીધા ધાવ.

દોહરા.

કર્ચું નિરીક્ષણુ નરપતિ, જોયાં સધળાં રૂપ;
દૃષ્ટે આવી નવ ચઢ્યો, પુષ્પસેનસુત ભૂપ.
ક્રોધપૂર્ણું રાજા થયો, ભનર ચઢાવી શીશ;
જઈ સુતને હાથે હણું, રવિ ઉગંતે દીશ.
હત્યા ન ગાંણું પાળની, વચન અમાઈં જાય;
રાવત સઉ ઝાંખા થયા, ક્યો મહા અન્યાય.

ઓપાઈ.

રાતે સર્વે રણમાં રહું, ઉગ્યો સૂર્ય ને વહાણું થયું;
પ્રાતઃકાળ થયો જોડલે, પુષ્પસેન જાગ્યો તેટલે.
રવિ ઉગમતે તે ઉઠિયો, પાગ સમારિ બેઠો થયો;
પ્રમદા આવી પાલવ યજ્ઞા, રાજાને એમ વચનજ કહ્યાં.
તમો વિના મેં રહું ન જાય, ધડી એક વરસની થાય;
તમ દીઠે મુજ ભાગે ભૂખ, અણુ દીઠે ઉપજે મહાદુખ.
રાય કહે ધીર રાખો તમો, વચન માઈં જે વરશું અમો;
વચન દેઈને મહિપતિ ગયો, મહેલ પોતાને દાખલ થયો.
આવતો માથે નિરખ્યો તન, ઉત્તર વધી માતાને મન;
કહો કુંવર ક્યાંથી આવિયા, સમાચાર શા શા લાવિયાં.
કોણે વાધ હણ્યા કઈપેર, રાજકુંવર પધાર્યા ઘેર;
છતી જશ તે કોણે લીધ, કેટલાંને સરપાવ જ દીધ.
માથું વાધ શું કહો છો તમો, વાત કશિ પ્રીછુ નહિ અમે ;
રાતે તે શી થઈ છે વાત, ક્યાંહાં ગયા છે મારો તાત.

દોહરા.

રાતે વાધ બે આવિયા, સેન ગયું રણમાંય;
નગર પડો વજડાવિયો, તું ક્યમ ન ગયો ત્યાંય.
વચન શુણીને માતનું, ચાલ્યો રાજકુમાર;
અશ્વ બેશી એકલો, ગયો નગરથી બહાર.

કટકે સર્વે પાછું વળ્યું,
કુંવર મળિયો વાટમાં,
પિતા સમીપે આવિયો,
કર જોડીને કુંવરે,
જાણે સાગરપૂર;
ત્યાં ઉગમતે સૂર.
પાળે થઈ તે વાર;
કિંધો જઈ જીહાર.

ચોપાઈ.

રાયની કરડી દીડી દૃષ્ટ,
કુંવર મનમાં ઝાંખો થયો,
રાજા આવ્યો રણમાં જઈ,
ચંપક બેઠો આસન ચડી,
નાનું મોઢું નગરનું સહુ,
સાચું કહો રહ્યા ક્યાં રાત,
વળતી કુંવરે વચનજ કહ્યું,
રાજાજી, જે કહો, તે કંઈ,
શાને પૂછો રાખણ હાર,
બોલ્યો રાય ચડાવી રીશ,
એની જે કો કરશે વાર,
ચંપક વાણી એમ બોલિયો,
એહ વચન કરિ માનો સત્ય,
નગર લોક સૌ મનમાં લહે,
બેઠી હતી રાણીજી જહાં,
મારા સુતને મારે આજ,
જો કોઈ લહે કુંવરનું નામ,
ચઢાવી દૃષ્ટિ છુટે કેશ,
રાણિયે મન આણી ગર્વ,
લાગી વારજ કરતાં વાત,
સઉકો ખડગ ઊઘાડાં કરી,
જઈ નરપતિને કર્યા પ્રણામ,
રાય કહે માગો છો તમો,
તારા મનથી માગ્યો સુત,
કુંવર મનમાં પામ્યો કંઈ;
સૈની પાછળ પાછળ રહ્યો.
સેના સૌ સૈને ઘેર ગઈ;
તેજો કુંવરને તે ધડી.
મળી ખલક જોવાને બહુ;
વળતી આવ્યા ક્યમ પ્રભાત.
જેમ સરજી હતું તેમ જ થયું;
દો આજ્ઞા તે મરતક ધડે.
હું અન્યાઈ ઊભો આ દાર;
જાઓ કુંવરનું છેદો શીશ.
મારું તેને સાથે દાર;
હાહાકાર નગરમાં થયો.
વાર ન લાગે કહે ભૂપત્ય;
કાણુ એવો જઈ રાયને કહે.
તે વાત વળતી ગઈ તહાં;
તેનાં ચક્ષુ કરાવું ત્યાજ.
તેનો ફેડું નિશ્ચે ઠામ;
ભર જોખનમાં બાળે વેશ.
સોંઢાડી સાહેલી સર્વ;
સાહેલિયો મળી સં સાત.
રાજસભામાંહે સંચરી;
માગું છું હું એક ધનામ.
તે હાથથિ નહિ આપું અમો;
તું ઉગારવા આવી પુત.

દોહરા.

રાણિ મન વિમાશિયું,	જાતનું કશું જતન;
જીવ્યાથી મરવું ભલું,	જો સુત જાય રતન.
ક્રોધ કરીને કામની,	ધરી રાયશું રોશ;
શોક કરિ ખેઠી સભા,	કોઇ ન દેશો દોષ.
રાગને કહ્યું રાણિયે,	કાઢે ગળશે જાત;
હમણું તુજને લાગશે,	સ્ત્રીહત્યા સે સાત.
અલ્પહત્યા છુટ્યા તણો,	કોઈક કાળે પાર;
સ્ત્રીહત્યા જેણે કરી,	નહિ નરકમાં ઠાર.

ચોપાઈ.

વચન સુણી માતાજી તણું,	કુંવર મન દુઃખ પામ્યો વણું;
સુત માને જઈ લાગ્યો પાય,	કાકટ યોગે કાં અન્યાય.
મારા તાતનું વચન જ જાય,	શે કામે આવે આ કાય;
જાયું તે જવાનું સર્વ,	ગંદી દેહતણો શો ગર્વ.
સુજ પિતાથી ઉગારશે,	જમ કિકરને ક્યાં વારશે;
એક વચન માટે બળિ છળ્યો,	પુરણ વચન પોતાને પળ્યો.
હરિશ્ચંદ્ર અંત્યજ ઘેર રહ્યો,	વિલીપણ લંકાપતિ થયો;
વચને પાંડવ વનમાં ગયા,	વચને કૌરવના ક્ષય થયા.
અહંકારી અભિમાની હોય,	ચિરંજીવી જગમાં નહિ કાય.
જાઓ ખેસો તમો રૂઢી પેર,	પ્રીછવી માને મોકલી ઘેર.
કહ્યું તાતને મૂઢી મામ,	તમે તમારૂં કરો ને કામ.

દોહરા.

રાયે મન વિમાશિયું,	મોટી હત્યા બાળ;
કુંવરને હાથે હણી,	આણું મારો કાળ.
કોલ પળે સુત ઉગરે,	સ્ત્રીહત્યા નવ થાય;
કહ્યું પ્રધાનને તે કરો,	પુછો પંડિત રાય.
તેડ્યા પંડિત પ્રાતિશું,	પ્રધાન પુછે જોય;
કહો, કેમ સૌ ઉગરે,	દિસે ન કોઈને દોષ.

પ્રીત કરી પંડિત કહે, સુણો રાય એ સૂત;
 બોલ તમારો પાળવા, વનમાં કહાડો પુત્ર.
 અમ શિર દોષ ન દીનિયે, સુણો રાય સુબલુ;
 જેવી શાસ્ત્રોમાં ઘટે, એવી બોલું વાલુ.

ચોપાઈ.

કેધે બોલ્યો ચંપકરાય, કુંવરને કાઢે વનમાંય;
 પછી પંડિતની ભાગી ભૂખ, ટાળ્યું જન્મ બધાનું દુઃખ.
 પુષ્પસેને સબ્યો કેકાણ, અંગે ધર્યાં ધનુષ ને બાણ;
 માગી શિખ ચાલ્યો જેટલે, પ્રધાનપુત્ર મળ્યો એટલે.
 પરસ્પરે રોયા બે જણા, રોતાં કાંઈ ન રાખી મણા;
 પૂછે વિચાર બ્રાહ્મણુજન, વળતી મુજને કાઢે વન.
 વળતી મિત્ર ગયો તે ત્યાંય, રાજસભા બેઠી છે ન્યાંય;
 માન દર્શિ મહિપતિને મળ્યો, એક અરજ મારી સાંભળો.

દોહરા.

વજ્રસુત વાણી વદે, સુણો રાયજી સૂત;
 એક વચનને કારણે, વનમાં કાઢે પુત્ર.
 એણે વચન તમ પાળિયું, લિતમ કીધો ન્યાય;
 વચન જાય તમ પુત્રનું, એ મોટો અન્યાય.

ચોપાઈ.

સુતને તેડીને પુછિયું, સત્ય કહો, કાલે કેમ થયું;
 ઘ્યાંહાં રહ્યાતા કેને કાજ, સાચું બોલ તજીને લાજ.
 જે તારા મનમાંહિ હોય, મારી આગળ ભાખો સોય;
 સુત કહે, સાંભળો મહારાજ, વનમાં જતાં હપ્થો આજ.
 મુજને વહાલી નથી મુજ દેહ, સત્ય કરી માતો જી તેહ;
 કાલે મુજને કૌતુક થયું, ખીક થકી કોઈને નવ કહું.
 આજ તમે તનિયો છો ક્રોધ, તો સાચો બોલું પ્રતિબોધ.

દોહરા.

તેનકમળ વહેવારિયો, નગર તમારામાંય;
 અત્રિશ લક્ષણ આગળી, તેને છે કન્યાય.

કરમ સંજોગે તે મળી, નાખ્યો તેણે પાશ; -
 વચન દિધું વરવાતણું, ભાગી તેની આશ.
 આશા ભંગી જે કરે, કોલ બેકોલી થાય;
 મહા નરકમાં માનવી, જરૂર તે તો જાય.
 ચંપક ચિતમાં ચિતવે, સર્વ સુણી વૃત્તાંત;
 તરત શેઠ તેડાવિયો, આધપતિએ એકાંત.
 મહાજન આવ્યા મલપતા, જ્યાં બેઠા છે રાય;
 ભૂપે માને દિધું ધણું, આવી નમિયા પાય.
 રાય કહે, શુણ શેઠજી, મારું છું હું માન્ય;
 નેનકમળની દીકરી, આપો અમને દાન.
 વળતા માજન બોલિયા, સાંભળ રે ભૂપાળ;
 કન્યા અમો કયમ દીજિયે, બેસે શિર પર ગાળ.
 તમો ક્ષત્રિ અમો વાણિયા, તમો રાય અમો રાંક;
 વરકન્યા પરણે નહીં, વૈશ્યો કહે વાંક.

ચોપાઈ.

નરપતિ કહે, નહિ મારો વાંક, એ કન્યાયે વાળ્યો આંક;
 મુજ કુંવરને તેડી ગઈ, કિંમો કોલ અમારી થઈ.
 તેને જઈ પુછો નિરધાર, જેમ ઘટે તે કરો વિચાર;
 શેઠ શુણ આવ્યા ધરમાંય, પુત્રીને જઈ પુછ્યું ત્યાંય.
 સત્ય વચન તું કહેજે આજ, જેમ કહે, તે કરીયે કાજ;
 પુત્રિ કહે, વર એ જ પ્રમાણ, નહિ તો મારા છાંડું પ્રાણ.
 શેઠ વાત ધારી તે ધ્યાન, દેહ કુંવરને કન્યાદાન;
 નવ આપું તો પુત્રિ મરે, વળિ રાજ મન વેર જ ધરે.
 કહો છો તો રાજ લીજિયે, કન્યાદાન અમો દીજિયે.

દોહરા.

મારી પુત્રી લાડકી, તમ મુત બાવન વીર;
 જીગતું જોડું પરણશે, જમ સાકર ને ખીર.

ચોપાઈ.

રાજ કહે, ન લગાડો વાર, સામગ્રી કરજો તર્કયાર;
 શાને વાર કરો એવડી, જાઓ પરણાવ

મંદિર આવ્યો વેવારિયો, સમાચાર જઈ સ્ત્રીને કહ્યો;
કુંવરિ તો ઇચ્છાવર વરે, ના કહિયે, તો નિશ્ચે મરે.
શેઠાણિયે તે શુણિ લહું, જઈ કુંવરિની આગળ કહું.

દોહરા.

રાજકુંવર તને પરણશે, હવણાં જશે રાન;
લખ્યું હશે, તો આવશે, તું શુણ તારે કાન.
કર્મે મારે જે લખ્યું, તે થાશે મુજ હાલ;
રૂડા ભુંડા મેં વર્યો, આ ઠેકાણે કાલ.
તું જાણે વર રાખતે, બેઠી ચાલું પાન;
એ તો રહેશે આરિયો, સમજો આણી સાન
કાલ સવારે કાઢશે, રજાની ભરશે પેટ;
તાત કહે છે તાહરો, નહિ મુખ પામે નેટ.
કન્યા માતાને કહે, કર જોડીતે વાત;
માનું નહિ હું માવડી, ઘેલો થયો મુજ તાત.
તાત શું બેઠો દીન થઈ, કરો ગણેશ આચાર;
લગન ચોધડિયું જાય છે, હવે ન કરવી વાર.
આવ્યો રાજ પરણવા, વાગ્યાં વડાં નિશાન;
પાટ બેસારિ પદમની, જાણે, ઉગ્યો જાન.
હાથ મેળાવ્યો હાથશું, આરોપી વરમાળ;
મૂર્ત એકમાં ઉઠિયાં, પરણિ તે તત્કાળ.
આશિરવાદ વિપ્રો વદે, વેદ વદીતે વાણ;
ચિરંજીવી રહે બે જણાં, બોલે લોક પ્રમાણ.
પરણી ઉઠ્યાં પાટથી, ઉતારી વરમાળ;
મીઠળ છેડા છૂટશે, લખ્યું હશે તે કાળ.
શિખ માગી નારીકને, હું પરદેશ પળીશ;
હુકમ લખતે હજુરનો, જાતાં તને મળીશ.

ત્રોપાઈ.

પુષ્પસેન પરણી પરવર્યો, નમસ્કાર જઈ માને કર્યો;
માતાજી અમો વન ચાલશું; લખ્યું હશે ત્યારે આવ.

મારા સમજો દુઃખ દિલ ધરો, નયને આંસુ શાને ભરો;
જ્યાં જાઉં ત્યાં સુખજ હોય, મુજને ગાંઘ શકે ન કોય.
પ્રસન્ન થઇને શિખ દીનિયે, પ્રણામ લક્ષવરાં લીનિયે;
ચાલો કહેતાં જીવ જ જાય, પણ શું કરિયે, કોયો રાય.

દોહરા.

વચન માતનું શિર ધર્યું,	સાંથી ચાલ્યો જાય;
સામો જઈ ઉભો રહ્યો,	જ્યાં છે રાજ-સભાય.
શિશ નમાવ્યું તારતને,	સભાને કર્યો જુહાર;
રાજા બેઠો ત્યાં જઈ,	ચરણે નમ્યો કુમાર.
રાજા સુખથી બોલિયો,	જો સુત મારો હોય;
વનમાં જાજો એકલો,	સાથે ન લઈશ કોય.
હું તે અશ્વ અમારડો,	ન કરું કોઈની આશ;
જો કોઈ સાથે સંચરું,	સુકૃત થાજો નાશ.
સેવક સાથે સંચરે,	તે કાયરનું કામ;
જાઉં વનમાં એકલો,	“પુણ્યસેન” મુજ નામ.
એમ કહી પાછો વળ્યો,	ન હોય મન ઉચાટ;
પ્રધાનપુત્રે નિરખિયો,	ઉપરોક્ત મન ગેંગાટ.
પ્રધાનસુત પાછો વળ્યો,	હું કદી જાય;
સાથે આવું કેમ કરિ,	વારી નાખે રાય.
વળતી નિજ નારી કને,	આવ્યો રાજકુમાર;
નારે નિરખ્યો કંથને,	કીધું રૂઢન અપાર.
નારી પ્રત્યે નેહનાં,	કલાં વચન બે ચાર;
જો જીવશું, તો આવશું,	નહિ તો કોટી જુહાર.

ચોપાઈ.

સ્ત્રી કહે, અશ્વચઢી ઉતરો,	મારે હાથે ભોજન કરો;
મુજને સાથે તેડો આજ,	સદ્ગુણ થાય તો મારાં કાજ;
પ્રીતે પાનની બીડિ કરું,	મારે હાથે મુખમાં ધરું.

દોહરા.

ભોજનનું મને શું કહો,	હું નવ પીઉં વાર;
	ધિક્ક મારો અવતાર.

ને અશ્વેથી ભિતરં,
હાલ હાલ કરી શિખ દો,

લાને જનની આજં;
કીને રૂડાં કાજ.

આપાઈ.

માયા મોહ ને મમતા તજે,
બુદ્ધિસાગરે છે મારો મિત્ર,
રહેશે ઘણું તમારી પાસ,

એક મને ઈશ્વરને ભજે;
ઘણો ચતુર ને ઘણો પવિત્ર.
એથિ કાંચ ન થાય વિનાશ.

દોહરા.

રાગને નારી કહે,
બારે વર્ષે ન આવિયા.
બાર વરસ પર એક દિન,
જીવ ધરં ને દેહમાં,
કંથ પાખે ને કમની,
એટલું તમ પાખે તબ્બં,
ચાલુ કહેતાં ચમકશું,
તેણા પડશે નીકળી,
આલ પડે ધરતિ ગંગા,
જ્યારે તમને દેખશું,
નરથી નારી એકલી,
દિશે દિન દિન દામણિ,
પૂજ્ય અમારે એક તમ,
અવર બીજે ને કંઈ,
રાયે નારીને કહી,
એ અવસરે પ્રધાનસુત.
કર્વી પ્રણામ પ્રધાનને,
જીવ આપણો એક છે.

કાલ અમારો એક;
તો પાડું મુજ દેહ.
ને વીતીને જાય;
નહિ મુજ એક પિતાય.
ભારે નહિ સુખ ભોગ;
સુખનો નહિ સંજોગ.
પુંઠ દિઠે જીવ જાય;
કાળજી કટકા થાય.
એવડું માઈ દુઃખ;
ત્યારે થાશે સુખ.
પગલે પગલે વંક;
કામની શિર કલંક.
અવર ન બિજે કાચ;
કુળમાં ખાપણ હોય.
ચલાવિયો તોખાર;
આબ્યો એણે કાર.
વળો હવે કહું વીર;
દીસે દોય શરીર.

આપાઈ.

પ્રધાનસુત તે પાછો વળ્યો,
તેજ પાગી પંથ પળાય.

પોતે રાજ પંથે પળ્યો;
મનમાં બીક ન આગે રા

અનેક દિન એમ રસ્તે થયા,
રાજા ચાલ્યો વનમાં વળી,
મોટા હાથ ને ભૂરા વાળ,
કોણ છે ને કેમ આવ્યો અહીં,
ઘોડા સાથે તુજને ગળું,
ત્યારે વાયક બાળક ભણે,
તમો કહો તે કામજ કરે,
જક્ષણીને મન આવી દયા,

દોહરા.

વળતી જક્ષણી વદે,
ભીડ પડે સંભારજે,
સિદ્ધ વચન તે શિર ધર્યું,
ધણે દિને જઈ નીસર્યો,
નગર સમીપે જઈ રહ્યો,
પુછ્યું તેને પ્રેમયું,
વિપ્ર જ વાણી બોલિયો,
ધાર નગર રણિયામણું,
વદન નમાવ્યું વિપ્રને,
નગર અનુપમ નિરખિયું,
ગઢ દિસે રણિયામણું,
સુવર્ણું કુંભે સુંદરી,
વડી જુક્તિ વાડીતણી,
વર્ણન પુરતું શું કરે,
રાજસભામાં સંચર્યો,
નૃત્ય કરે વારાંગના,
પંડિત બેઠા પાંચ સે,
જેશી જુગતે ઓચરે,
જમણી પાસે જુગતયું,
ઝાળી પાસે બેટડો,

ભમતાં ભમતાં વનમાં ગયા;
મહાવનમાં એક જક્ષણી મળી.
આવીને ખીવરાવ્યો બાળ;
મુજ આગળથી બદશ કહીં.
ધણે દિને મુજને ભક્ષ મળ્યું;
હું શરણે આવ્યો તુજકને,
ઘો આજ્ઞા તે મસ્તક ધરું;
પ્રીત વચન રાજાને કહ્યાં.

સાંભળ રાજકુમાર;
હું આવીશ તે ઠાર.
વેગે ખેડ્યો બાળે;
કુંતીભોજ જ્યાં રાજ.
મળ્યો વિપ્ર એક ત્યાંય;
કોણ નગર કોણ રાય.
તું શે ન જાણે મન;
કુંતીભોજ રાજન.
પછિ ખેડ્યો કેકાણુ;
જાણે ઉગ્યો ભાણુ.
દેખિ રિઝ્યો રાય;
જળ ભરવાને જાય.
પુષ્પો ઝાડ વિશેષ;
કેતાં નાવે છેક.
ઉત્તમ શોભા હોય;
તે દેખી મન મોહોય.
રાજકુળી છત્રીશ;
લક્ષણધર ખત્રીશ.
પ્રધાન જે ધનરાજ;
કાનકુંવર મહારાજ.

કળાવંત કળા કરે,
ચમર હજે ચોપાસથી,
રાજસભા મનમાં વશી,
ક્યાં જઈએ આવું તણ,
પંડિત સૌને પ્રણમિયે,
ભૂપતિ મન આનંદિયો,
રાજસભામાં જઈ રહ્યા,
માન દઈ ખોલાવિયો,
કોણતણા તમ બેટડા,
ક્રિયા મુલકથી આવિયા,
પૃથ્વી દેશ અમારડો,
ઉમેદવાર ઓળગતણો,
રાજસભા રાજિ થઈ,
ખાઓ પિયો આનંદ કરો,
અહીં રહો ઓળગ કરો,
કુંવર સાથ નિત્યે રમો,
નિત્ય વાડિયે સંચરે,
જાણિતો થયો નગરમાં,
વર્તી સધળે વિસ્તરી,
જ્યાં બેઠી પદ્માતી,
કુંવરી કુંતીભોજની,
શશિવદની મૃગશોચની,
સાહેલી સોળ વર્ષની,
જ્યાં બેઠાં પદ્માવતી,

ગુણિજન ત્યાં ગુણ ગાય;
કનક સિંહાસન રાય.
હૈંડે હરખ્યો રાય;
ઉત્તમ આ જ સભાય.
રાયને કર્યો જીહાર;
દેખિ રાજકુમાર.
સઉનાં રીઝ્યાં મન;
મન હરખ્યો રાજન.
કોણ તમારો દેશ;
પુછે વાત નરેશ.
તાત તો સરજનહાર;
જ્યાં ધાર્યું કર્તાર.
બંધાવ્યો તોખાર;
એમ બોલ્યા દરખાર.
સહસ્ત ટકા લ્યો રોક
ન હોય મનને શોક.
ચોરે ચોટે જાય;
આવ્યા અમુલખ રાય.
સુંદર ચતુર સુખણુ
દાસી કરે વખાણુ.
પદ્માવતી અભિધાન;
હીરા દંતસમાન.
સુલેખા તેનું નામ;
તે આવી તે દામ.

ચોપાઈ.

હસતિ રમતી ને બોલતી,
વાત સુણો બાઈ અમતણી,
તમ સરખો દિઠો એક બૂપ,

આવી નિકટ દાસિ ડોલતી;
અમને આપો વધામણી.
તમથી અદકું તેનું રૂપ;

રૂપ સુરૂપ છે લક્ષણ સાર,
હેત કરી રાખ્યો છે રાય,
અશ્વ અનોપમ ઉપર ચઢ્યો,
ત્રિવ લખેલી હું તો થઈ,
વર્ષ સોળ આઈ મુજને થયાં,
સહી માનજો માઈ કહ્યું,

દોહરો.

પદ્માવતી કહે પ્રેમશું,
વખાણું તું કરે જોહનું,
આઈ ખેસો માળિયે,
કરયા સ્નાન સરોવરે,
નારી ખેડી નિરખવા,
ચાર ધડિમાં આવિયો,
દુરથી દિક્ષે આવનો,
અશ્વ ડોટાળ્યો પાટિયે,

ત્રીપાઈ.

તુષે નાઈ વસ્ત્રો પેરિયાં,
સવાગળ શિર ઉપર કંથ,
ઘોડા ઉપર થયો અસ્વાર,
વાંકાં મેલ્યાં છોગાં બહુ,

દોહરો.

કપૂર સરખો ઉજળો,
રૂપે કામું સરખડો,
જો પરણું તો એહને,
અવર પુરૂષ પૃથ્વી ત્રિપે,

ત્રીપાઈ.

આપું તને સોળ શલુગાર,
ઉપાય કરવો રૂડિ પેર,
રૂપ રંગ એતું નિરખિયે,

કારણ રૂપતણો અવતાર;
તેની શોભા કહી નવ જાય.
કાલ અમારિ દૃષ્ટે પડ્યો;
સુધ બુધ મારિ સર્વે ગઈ.
એવાં રૂપ મેં નવ નિરખિયાં;
રૂપ અલૌકિક મેં તો લહ્યું.

સાંભળ સહિયર એહ;
મુજને દાખવ તેહ.
નિરખાવું હું ચાલ;
જનશે પ્રાતઃકાળ.
ચોગમ દેખે વાટ;
ભાગ્યા ભવ ઉચાટ.
ભાગી મનની બ્રાંત;
નિરખિયો એકાંત.

દંડવતો સુરજને કર્યા;
છુટા મેલ્યા બાળે વેશ.
જુટી ચાલે રાજકુમાર;
તે દીકરો હરજો છે સહ.

હુંડળ ઝળકે કાન; ?
દાતા કર્યું સમાન.
નહિકર ખેસે પાપ;
સર્વ બાઈ ને બાપ.

વળી એક મોતીનો હાર;
જેમ તેમ તેડિ લાવો ઘેર.
જાત નાત એની

દોહરા.

ખીકું ઝડપ્યું માનની,	ઉલટ અંગ ન માય;
ને નવ લાવું રાયને,	નાવું મોસો માંય.
દાસી ચાલી વેગશું,	આવી જ્યાં રાજન;
સમ દેઈ સમજાવિયો,	ચાલ્યો ચતુર સુજન.
આગળ દાસી સંચરી,	પાછળ ચાલ્યો છેલ;
ધશમસતો મોઝે ચઝો,	થઈ રહી રંગ રેલ.
પદ્માવતી પ્રેમે કરી,	દિધું ધણુંએક માન;
સફળ જન્મ અમારડો,	ઘેર આવ્યા રાજન.
ખાટે બેસો ખાંત શું,	લ્યો ચાવો આ પાન;
અમ ઉપર કણ્ણા કરી,	તૂટ્યા શ્રીભગવાન.
આશા પૂરો અમતણી,	અમ ઘેર આવ્યા ધશ;
રાજ પધાર્યા રીઝમાં,	સફળ થયો આ દીશ.
રામ રીઝી બેશિયો,	સન્મુખ ઉભી નારિ;
કોણુ ધરતી કોણુ દેશડો,	પુછે રાજકુમારિ.
કોણુ રાયના બેટડા,	ક્રમ નીકળ્યા પર દેશ;
હું પુછું છું પ્રેમશું,	દિસો બાળે વેશ.

ચાપાઈ.

શે કામે પુછો છો ગામ, શે કામે પુછો છો નામ;
 જેહ કરે વિવાની વાત, તે પુછે ખિતાની જાત.
 જ્યહાં વસું ત્યાં માઈ ગામ, રજક લઈ આવ્યું આ કામ,
 તારા તાતની ઓળગ કહું, મૃગયા રમવા સાથે ફરું.
 લખ્યા પ્રમાણે રહિશું અમો, તે સત્ય કરીને માતો તમો.

દોહરા. સમશ્યા.

નારી બોલી નેહશું, તમો છો ચતુર સુજાણુ;
 પાંચ પ વહાલા પુરૂપને, તેનાં કરો વખાણુ.

ઉત્તર.

પાન પાઘ ને પત્રણી, પરિમળ ને પોશાગ;

ધન ધન તારિ સૂઝને, ધન ધન રાજકુમાર;
પાંચ કે વહાલા કામની, એહ હવે ઉચ્ચાર.

ઉત્તર.

કાજળ કંકુ કંચવો, વળી કંસુખો, કંત;
પાંચ કે વાલા પદ્મણી, સુણજે, નાર, સુચંત.

પ્રશ્ન.

બુગતું બોલ્યા બાણિતા, લાગી મનશું રાજ્ય;
પાંચ કકા નથી તુજ કને, તે તું કહી દેખાણ.

ઉત્તર.

કુક કપટ કુલક્ષણો, કુડિબત કુનારિ;
એ પાંચે નથી મુજકને, સાંભળ રાજકુમારિ.

પ્રશ્ન.

કહો, છો છેથે એકલા, તમ સાથે છે સાત;
પ્રગટ દેખું છું તમ કને, તે કહો સાચી વાત-

ઉત્તર.

તીર તરકસ તરવાર ને, ભાલો ને તોખાર;
ઠાલ અને વળી ચાખકો, સાત સાથી છે સાર.

પ્રશ્ન.

પંખિ ભડે જીવ વિના, બેસે જેની ઝળ;
મૃત્યુ પમાડે દેખતાં, કહો મુજને ભૂપાળ.

ઉત્તર.

કુંવર કહે, સુણ કામની, સૌ હું સમજ્યો એહ;
સમશ્યામાં સમજાવિયો, તીર કહીજે તેહ.

પ્રશ્ન.

ઉત્તમ કુળથી ઉપની, તાતતણો જે તાત;
તે સાથે વિવા કર્યો, સમજો સજ્જન વાત.

ઉત્તર.

મહિપતી કહે, શુણ માનની, ઉત્તર આપું એહ;
એ સમશ્યા હં સમજિયો, તક કહીજે તેહ.

ચોપાઈ.

વિહંગના વાણી બચરે, હેતે રાગ હઠડે ધરે ;
તમે મુખે વદતાં લાજિયે, એક વેણુ ઉત્તર આપિયે.

પ્રશ્ન. દોહરા.

ચાલે છે પણ ચરણ નહિ. ઉડે પણ નહિ પાંખ;
લાખે સાયો નવ રહે, સહ કો દેખે આંખ.

ઉત્તર.

બહે તે આકાશ ભણિ, ધરમાં રહે જૈંધાટ;
ધુમાડો નિર્ધારિયે, વિચરે વસમી વાટ.

પ્રશ્ન.

ચંચુ પણ ચકવી નહિ, માંજરી મુખ શામ;
ખે છલો નહિ નાગણી, નરપત કહો તે નામ.

ઉત્તર.

અહ્યાના દિલમાં વસે, પંડિતને પ્રિય પૂર;
વશજી જોતાં લેખણી, નાણાવટીનું દૂર.
ગં, જોઈ ચતુરાઈ એહ;
તીર તરકસ તરવાર ને, તું નહિ દાસી, દેહ.

ચોપાઈ.

પંખિ બહે છવ વિના શ, હું સાચું ખોલિશ આ દિશ;
મૃત્યુ પમાડે દેખતાં પ્રસું, એહ વાતનું અચરત કરું.
હું રાય, ભોજનની વેળા વહી જાય;
કુદા બિતરો, ભોજન મન ભાવતાં કરો.
કુંવર કહે, મુખાઈને પૂછ્યું કે, તમે કોને પરણ્યાં છો, તે કહો.
સમસ્યામાં સ્ત્રીની જોડે વાત કરતો નથી.)

દોહરા.

હું પરણી છું પેટમાં, દષ્ટે ચડિયા આપ;
તમ વિણુ ખીજ પુરૂપ જે, તેહ ભાઈ ને બાપ.
જેમ ઘટે તેવું કરો, છો છ ચતુર મુજાણ;
ના કમીતે જો નીમરો, તો તમને દઈ પ્રાણ.

ચોપાઈ:

એવાં વચન વનિતાયે કહ્યાં, રાજકુમારે મનમાં લહ્યાં;
પ્રતિઉત્તર એનો આપિયો, સ્ત્રીને મન ભૂપતિ ભાવિયો.

દોહરો.

રામાને રાજા કહે, છો તમે ચતુર સુખણુ;
અમને ઉત્તર આપિયે, બોલ્યો રાય પ્રમાણુ.

સમશ્યા, પ્રશ્ન.

એક નરે સ્ત્રી શોભતી, સ્ત્રીને વાલી અપાર;
ગળસ્થળે ચુંબન કરે, તે કહો રાજકુમાર.

ઉત્તર.

કુંવરી કહે અકોટડી, તમે પુછિયું તેહ;
બીજું પૂછો રાયજી, ઉત્તર આપું એહ.

પ્રશ્ન.

શત નર બાંધ્યા બંધને, મળી થયો નર એક;
તે નર તારી પાસ છે, રાજકુમારિ.

કિંક્રમ નીકળ્યા પર દેશ;

કુંવરિ કહે શુણુ રાયજી, દિસો બાળે વેશ.
હાર નામ છે એહનું,

ચોપાઈ પુછો છો નામ;

રાજાએ જે પૂછી વસ્ત, સિદ્ધિતાની જાત.
એક એકથી અદકી ચાતુરી, બાંધી બાળ્યું આ હામ,
માંહોમાંહે હરખ જ ધરે, ત્યાં વિહંગાયે ફરે.
તમે બેઉ છો ચતુર સુખણુ, તમ આગળ તમે.
બાઈને મન માને તાહરું, રાજા સાથે વાતગત.
કુંવરિ કહે, બોલજે સત્ય, મારા લૂણની રાખે પલ.
હરખ ધણો હઠએ આણિયે, બોલિયે, જે બોલી નાણિયે;

દોહરો.

પર પરાક્રમ પર ચાતુરી, પર લક્ષ્મી પર નાર;
તેશું વાદ ન કીજિયે, સાંભળ રાજકુમાર:

ચોપાઈ.

વિહંગના વાણી જાયરે, હેતે રાખ હછડે ધરે ;
તમો મુખે વદતાં લાજિયે, એક વેણુ ઉત્તર આપિયે.

પ્રશ્ન. દોહરા.

ચાલે છે પણ ચરણ નહિ. ઉડે પણ નહિ પાંખ;
લાખે સાચો નવ રહે, સહ કો દેખે આંખ.

ઉત્તર.

જાડે તે આકાશ ભણિ, ધરમાં રહે ગેંધાટ;
ધુમાડો નિર્ધારિયે, વિચરે વસમી વાટ.

પ્રશ્ન.

ચંચુ પણ ચકવી નહિ, માંજરી મુખ શામ;
એ જીભો નહિ નાગણી, નરપત કહો તે નામ.

ઉત્તર.

ડાહ્યાના દિલમાં વસે, પંડિતને પ્રિય પૂર;
અક્ષય જોતાં લેખણી, નાણાવટીનું દૂર.
તીર તરકસ તરવાર ને, જોઈ ચતુરાઈ એહ;
હાલ અને વળી ચાખડ, તું નહિ દાસી, દેહ.

ચોપાઈ.

પેખિ જાડે જીવ વિના શિ, હું સાચું ખોલિશ આ દિશ;
મૃત્યુ પ્રમાડે દેખતાં પસું, એહ વાતનું અચરત કશું.
હું રાય, હો રાય, ભોજનની વેળા વહી જાય;
હુંવર કહે, કો જીતરો, ભોજન મન ભાવેતાં કરો.
સમસ્યામાં આઈને પૂછ્યું કે, તમે કોને પરણ્યાં છો, તે કહો.
(સ્ત્રીની જોડે વાત કરતો નથી.)

દોહરા.

હું પરણી છું પેટમાં, દૃષ્ટે ચડિયા આપ;
તમ વિણ ખીજ પુરપ જે, તેહ ભાઈ ને આપ.
જેમ ઘટે તેવું કરો, છો જ ચતુર મુજાણ;
તમને ને તમારો, તમે તમને દલ પ્રાણ.

ચોપાઈ.

રાજા કહે, જાણે તુજ તાત, આપણુ એની કરશે ધાત;
વાલી નથી મુજને મુજ કાય, મુજને ચિંતા તારી થાય.
વિનતા, એ મૂકી ઘો વાત, કહો જઈ, પરણાવે તમ તાત;
આજ્ઞા લેવાને સંચરો, શા માટે વણુ છુટે મરો;
ચતુરાઈ નહિ ચડે વેચાય, એજે જીવ તમારો જાય.

દોહરો.

ક્ષત્રિનું એ કર્મ નહિ, કુંવરિ કહે, શુણુ કર્ણ;
નાકાથી છૂટે નહિ, માથે આવ્યું મર્ણ.

ચોપાઈ.

શુણિ હૃદયમાં રાજા હસ્યો, ખેલ તેહનો મનમાં વસ્યો;
જે વરવાતું મનમાં ધરો, વિપ્ર તેડાવિ મુજને વરો.
પુરે સાખ જે આજ્ઞા આપ, એ વાતે નવ એસે પાપ;
પછિ સંકટ જે આવી પડે, ઇશ્વર આપણી વારે ચડે.

દોહરો.

ગાર પોતાના ધરતણો, તેડી દિધું માન;
મુજ પરણાવી પરવરો, લ્યો મન ગમતાં દાન.
વિપ્ર પડ્યો વિચારમાં, વળગ્યું મુજને બ્યંગ;
મૃત્યુ માઈ એ તરફ, પડિયે વિકટ પ્રસંગ.
જે વૃષ જાણે તો હણે, કુંવરી કેમ દુભાય;
એય પ્રકારે મોત છે, પંડિત મન પરતાય.

ચોપાઈ.

વળતિ વનિતા વાણી વંદે, વાકવ દુઃખ નવ ધરશે રૂદે;
જે રાજા ફેડે મુજ દામ, તાઈ નહિ લેવા દેઈ નામ.
પરણાવિ આણે માળિયે, જનમતણાં દુખડાં ટાળિયે;
કુંવરી કહે ગુરજ શુણો, આશિરવાદ રૂપિજ ભણો.

દોહરો.

તેડી લાકડે માંકડું, દક્ષણા પાસું ક્ષિપ્ર;^૧
વળતિ અગીયારા ગણું, એમ વિચાર્યું વિપ્ર.

કર્તુ માયડં મલપતું, ચોરીના થંભ ચાર;
મંગળ ફેરા ફેરવી, આરોગાળ્યો દંસાર.
પ્રેમે પરણી ઉઠિયાં, પોતી મનની આશ;
ભાવટ ભાગી ગુરૂ તણી, કહે કવિ શામળદાસ.

ઝોપાધ.

ત્યાં વિપ્રે વનિતાને કહું, આપો શિખ, ન જાયે રહું;
તને અમે રૂંડું કહાવિયે, હવે બણાવા નહિ આવિયે.
સાચું માનો રૂડી પેર, હવે નહિ આવું તુજ ઘેર.

દોહરા.

બોલી બત્રીસ લક્ષણી, સાંભળ વિપ્ર જ વીર;
લાજ અમારી તમ કને, સોંપ્યું તુજને શીર.
એક તાત જોણે જણ્યાં, બિન્ને તાત કરતાર;
ત્રીજો તાત તો ગોર છે, ચોથો અન દાતાર.
બ્રાહ્મણ ભોળે ભાખિયું, વશ થાશે સહ લોક;
આશિરવાદ અમારડો, શામા, છાંડો શોક.

ઝોપાધ.

નર નારિ મળી લાગ્યાં પાય, વિપ્ર શિખ લઈ, થયો વિદાય;
સોંપ્યું ધર ધરણી વાશિયે, પછિ વાડવ આલ્યો કાશિયે.

(આ છાના લગ્નની ખપર રાજા કુંતિભોજને કેટલાંક વરસ સૂધી થઈ નહિ.)

પ્રાતઃકાળ સમે પરવરે, રાજ સભામાંહિ સંચરે;
કુંતિભોજને હરખ ન માય, જાણે, રખે નગરથી જાય.
એમ કરતાં વિત્યા બહુ દિન, રાજનું માન્યું બહુ મન;
પ્રતીહાર નામે પેથિયો, ચતુરપણે મનમાં ચેતિયો.
તેણે ત્યાં માંડિ પડપૂછ, જેને મુખે નહોતી મૂછ;
રાત દિવસ ખુંખારા કરે, સધળિ વાત તે દિલમાં ધરે.
આંખે કાણો ને વામણો, હુરા વાળ ને લજ્જામણો;
કુંવરી મેલતણો પ્રતિહાર, રાત દિવસ નવ છાંડે દાર.
ગયા આઘ્યાની તે શુદ્ધ લહે, ખપર જઈ રાજને કહે;
એમ કરતાં વા... બહુ દિન ચેત્યો પોણિયો પો...

ત્રણ વરસ એમ વિતિ ગયાં,
એક દિસ એક કૌતુક થયું,
એક સમે બેઠા રાજન,
મહિપતિયે દિધાં બહુ માન,
પુછે ધર્મધુરંધર ધણી,
શા શા ગ્રંથનું શીખિ જ્ઞાન,
કાવ્ય ક્રેશ ને નૈષધ ન્યાય,

ચોર થઈ નગરીમાં રહ્યાં;
સેજ વાતમાં લક્ષણ લહ્યું.
ગોર પધાર્યા તેણે દન;
આખ્યાં આભૂષણ ધન દાન.
કહો, કુંવરિ કેટલું એક ભણી;
ભાષા કવિત સંગીત તાન;
કહો ગત, જેથી સુખ થાય.

દોહરા.

બ્રાહ્મણ વાણી બોલિયો,
કુંવરિને મંદિર ગયાં,
બાળા બત્રિસ લક્ષણી,
શિખિ વિદ્યા સર્વ તે,
સાર પછિ જાત્રા ગયો,
પુછિ જીવો તે પુત્રિને,

સાંભળ રાજા કર્યું;
વર્ષ વિતિયાં ત્રણ.
અદ્ભુત બુદ્ધિ અપાર;
મેં છોડ્યો તે ઠાર.
જોયું કાશી ગામ;
બોલાવી આ ઠામ.

ચોપાઈ.

એવું કહિને બ્રાહ્મણ જાય,
પ્રધાન આવ્યો તેણે દીશ,
જાઓ તમો કુંવરિને દાર,
કહેજો ચિંતા તજજો તમો,
શિખામણ દધને આવજો,
પ્રધાન પધાર્યા રૂડિ પેર,
મલપંતા મેડિ પર ચઢ્યા,
ભલે પધાર્યા પ્રધાન આજ,
ક્રિયા દેશના વા વાધ્યા,
વાત સર્વ જાણું છું અમો,
અલખત ધણી કહું છું આપ,
વજર વળતી બોલ્યો વાણ,
રોજને સાંભરિયાં આજ,
મ્હલં છે ચિંતા તજજો તમો

પ્રધાનને તેડાવ્યો રાય;
આવી રાયને નામ્યું શીશ.
આશિશ કહો અમારિ સાર;
વર રૂડો જોઈયે છિયે અમો.
પ્રતિહત્તર તેનો લાવજો;
તે આવ્યા કુંવરિને ઘેર.
તે કુંવરિની નજરે પડ્યા;
હણી થઇને કીધી લાજ.
પ્રધાન મુજ મોલે આવિયા;
લેવા ખખર પધાર્યા તમો.
તે તો રાય પ્રધાન પ્રતાપ;
સાંભળ કુંવરિ ચતુર મુજાણ.
મોકલિયો શુદ્ધ લેવા કાજ;
વગરે જોઈયો નિર્જીવો.

દેશ વિદેશ ત્રિષે કહાવશું, વર રૂડો ખોળિ લાવશું;
ખાઓ પિઓ ને દિન નિર્ગમો, સખિયો સાથે રનેહે રમો.

દોહરા.

બાળા બોલી રીસશું, સાંભળ અહ્યા શેઠ;
વાત કરો વરવાતણી, પાળી માઈ પેટ.
જઈ સંભળાવો તાતને, જેમ ચડે નહિ રીસ;
તાત તુલ્ય તું માહરે, તારે ખોળે શિશ.
રાજને તો સાન નહિ, રાજને તો કાન;
માને કહું પ્રધાનનું, માટે માગું માન.
વણિક સમો તો કાઈ નહિ, દીસંતો તે રંક;
વગર વજારે વાણિયે, ખોધ રાવણે લંક.

ચોપાઇ.

પ્રધાન કહે, સાંભળ રે સતી, એમાં કાઈનું હહાપણ નથી;
જેવી ઇશ્વરની ઇચ્છાય, તે કાઈથી મિથ્યા નવ થાય
આજ્ઞા આપો તો સંચરે, કામ કાજ રાજનું કરે;
શિખ માગિને શેઠ જ ગયો, રાજસભામાં આવી રહ્યો.
રાજાએ દીરો પરધાન, બોલાવીને દીધું માન;
કુંવરિ લાડક ઇ જોહ, શું બોલી કહો સાચું તેહ?
પ્રધાનને શુણિ ચિંતા થાય, સાચું કહેતાં કાપે રાય;
પ્રધાન બોલ્યો રૂડી પેર, તમને મળવા તેડે ઘેર.
કહું તાત મળવા આવજો, સાથે કાઢને નવ લાવજો;
વળિ કહું છે બેઠ કર જોડ, નથી મારે પરજ્યાના કોડ.

દોહરા.

કુંતિભોજ શુણિ કળકલ્યો, એ શું બોલી બાળ;
કુંવરિને મોલે જવા, તે ઉઠ્યો તત્કાળ.
રાય પધાર્યા માળિયે, આવ્યો ત્યાં પ્રતિહાર;
નરપતિને ચરણે નમ્યો, જુગતે કર્યો જુહાર.
મોલે બેઠી માનની, કર્યું દાસિયે બાણ;
નર પદપાત્ર માંભલો, આવે છે અર્ધિ દાણ.

રાય પધાર્યા વેગથી, કુંવરિ આગળ જાય;
પ્રત્યક્ષ જઈ ઉભો રહ્યો, આસન ખેડે રાય.

(પછી, પુત્રી ભેડે વાતચીત કરતાં, રાજાને મન એવો વહેમ આવ્યો કે, તે છાત્રી પરણી છે. એથી ક્રોધાયમાન થઈ, રાજા પોતાને મહેલે ગયો ; ને એ શક સાચો કે જૂઠો, તે નક્કી કરવાને કુંવરના મંદિરની ચોટ્ટી કરનાર પોળિયાને ખોલાવી તજવીજ કરી; તે પરથી જણાયું કે, કુંવરીનાં શુભ લક્ષણ પુષ્પસેન વેરે થયાં છે.)

દોહરા.

પ્રતિહારે જે વાત કહી,	વિહંગના શુભિ જાય;
ચેતાની પદ્માવતી,	ક્રોધ્યો તુજ શિર રાય.
વેળા વંડી આપણી,	જે ચેતે તો ચેત;
ઉગર્ચાનો ઉપાય નથી,	ઉતર્યું આપનું હેત.
પદ્માવતી ખોલી પછી,	સાંભળ સખિ મુખાણુ;
મુજપતિને ચેતાવ જઈ,	નહિ તો થાશે હાણુ.
લાવ તેડી આ મોલમાં,	કરિયે કંઈ વિચાર;
વિહંગના વળતી ગઈ,	તેડી આવી એ દાર.
પદ્માવતી પ્રણમી કહે,	ચતુર પુરૂષ તું ચેત;
વેળા વંડી આપણી,	ઉતર્યું રાયનું હેત.
મુજ માટે તને મારશે,	મોટી થાશે હાણુ;
મારું મારા કંથજી,	માનો મારી વાણુ.
જીવશે, તો નારિ ધણી,	જીવ ત્રિના સૌ મૃત્ય;
પરદેશે ક્યાંઈ પરવરો,	તમારે શી છે ન્યૂન.
તાત કહેશે તે શૂણિશ,	ધારિશ આત્મા શીશ;
તમારો જીવ ઉગારજો,	ક્રોધ્યો વૃષ આ દીશ
સ્વામી કહે, સુણ સુંદરી,	નવ મુકું આ દોર;
લાજે જનુની માહરી,	નામ ધરાયું ચોર.
મરવું માયે સર્વને,	ચિરંજીવિ નહિ ક્રોધ;
નાચું નહિ નિર્જળ થઈ,	પ્રભુ કરે, તે હોય.

ચોપાઈ.

તું ક્ષત્રાણિ કેરો તન, આજ અમારું માન્યું મન;
મુજ માટે તજને વૃષ હજો. હવે મનમાં નવ ગાજો

રાય પધાર્યા વેગથી, કુંવરિ આગળ જાય;
પ્રત્યક્ષ જઈ ઉભો રહ્યો, આસન ખેઠો રાય.

(પછી, પુત્રી જોડે વાતચીત કરતાં, રાજાને મન એવો વહેમ આવ્યો કે, તે છાત્રી પરણી છે. એથી કોપાયમાન થઈ, રાજા પોતાને મહેલે ગયો; ને એ શક સાચો કે જૂઠો, તે નક્કી કરવાને કુંવરના મંદિરની ચોક્કી કરનાર પોળિયાને ખોલાવી તજવીજ કરી; તે પરથી જણાયું કે, કુંવરીનાં ગુપ્ત લગ્ન પુષ્પસેન વેરે થયાં છે.)

દોહરા.

પ્રતિહારે જે વાત કહી,	વિહંગના શુભિ જાય;
ચેતાવી પક્ષાવતી,	કાપ્યો તુજ શિર રાય.
વેળા વંડી આપણી,	જે ચેતે તો ચેત;
ઉગર્યાનો ઉપાય નથી,	ઉતર્યું બાપનું હેત.
પક્ષાવતી ખોલી પછી,	સાંભળ સખિ સુખણ;
મુજપતિને ચેતાવ જઈ,	નહિ તો થાશે હાણ.
લાવ તેડી આ મોલમાં,	કરિયે કાંઈ વિચાર;
વિહંગના વળતી ગઈ,	તેડી આવી એ કાર.
પક્ષાવતી પ્રણમી કહે,	ચતુર પુરૂષ તું ચેત;
વેળા વંડી આપણી,	ઉતર્યું રાયનું હેત.
મુજ માટે તને મારશે,	મોટી થાશે હાણ;
માંઁ મારા કંથજ,	માનો મારી વાણ.
જીવશે, તો નારિ ધણી,	જીવ વિના સૌ શૂન્ય;
પરદેશે ક્યાંઈ પરવરે,	તમારે શી છે ન્યૂન.
તાત કહેશે તે શૂણિશ,	ધારિશ આજ્ઞા શીશ;
તમારો જીવ ઉગારજો,	કાપ્યો વૃષ આ દીશ
સ્વામી કહે, સુણ મુંદરી,	નવ મુકું આ કોર;
લાજે જતુની માહરી,	નામ ધરાવું ચોર.
મરવું માયે સર્વને,	ચિરંજીવિ નહિ કોય;
નામું નહિ નિર્બળ થઈ,	પ્રભુ કરે, તે હોય.

ચોપાઈ.

તું ક્ષત્રાણિ કરે તન, આજ અમારું માન્યું મન;
મુજ માટે તજતે વૃષ લજો. લત્યા મનમાંની ગજો.

હાથે હું દેડા વચન,
 એને મન પુત્રીનું ઝેર,
 માઈ આલતાં મુકાવીશ,
 પુષ્પક બોલ્યો ત્યારે ત્યાંય,
 શામા અમને શીખ જ દિયો,
 રામા કહે, સાંભળ રે રાય,
 પ્રસન્ન જો પરમેશ્વર હશે,
 માગી શિખ, ને થયો વિદાય,
 બેદો સન્મુખ ભૂપતિ બણી,
 તમ સાથે પાકું મુજ તન;
 વડું વધ્યું છે મનમાં વેર.
 નહિ તો તુજ સાથે જ મરીશ;
 વિચરું રાજસભાની માંય.
 છેલો જીહાર માની લિયો;
 ચતુર ન ધરશે મન ચિતાય.
 તો કલ્યાણ આપણું થશે;
 રામ આલ્યો રાજસભાય.
 ણિક ન આણી મન કોઈ તણી.

દોહરા.

રાંજ કહે વજરને,
 વાત બહાર નવ નીકળે,
 વજર વાણી બોલિયો,
 જણો, તેમ તમે કરો,
 રાગે તેડું મોકલ્યું,
 રાત સમે લલ્લ નિસરો,
 નિશાની લાવો નેત્રની,
 કાઠને નહિ જણાવશે,
 શો કરવો ઉપાય?
 કામ આપણું થાય.
 વાણી મારી શણુ;
 ના કહેનાઈ દ્રુણ.
 તેડાવ્યા ચંડાળ;
 આણો એનો કાળ.
 મનની આગ ઓલાય;
 એમ ઉચર્યો રાય.

ચોપાઈ.

એવી કીધી છાતી વાત,
 તેડાવ્યો ત્યાં રાજકુમાર,
 એની સાથ તમો પરવરો,
 પાળા પંથ જાઓ તે સાથ,
 રાજ્યે મન આણ્યો ગર્વ,
 અરુણ અસ્ત, એને થઈ રાત;
 પાસે પતીત ઉભા ચાર.
 આયુધ સર્વે અહિંયાં ધરો;
 હવે નવ પુછશે ખીછ વાત.
 તે કુંવર મન સમજ્યો સર્વ.

દોહરા.

રાજકુંવર વળતી વદે,
 જે કહો, તે હાજર કરે,
 લણ દરામી જે કરે,
 હું ગાંત્યો નરિ જાડો;
 લુણ તમારું ખાઉં.
 વળિ વિશ્વાસી થાત;

રાજ . પૃથ્વીમાં છે ધણાં, કહીયે લાખ કરેડ;
 નથી કોઈ ત્રિલોકમાં, હુણુ હરામી જોડ,
 તે મારે હું સંચરં, બ્યાં કહો તહાં, મુગાણુ;
 જો કહો, તો હાજર કરં, મુજ હાથે મુજ પ્રાણુ.

ચોપાઈ.

જાત્રી શીદ કરે છે વાત, જાઓ તમે ચંડાળો સાથ;
 ચળતી છોડીને હથિયાર, રણમાં ચાલ્યો રાજકુમાર.
 પાંચે જણુ ચાલ્યા જેટલે, જમ પ્રધાન મળ્યો એટલે;
 નિશા એક પહોર ત્યાં ગઈ, કોશ એક પહોત્યા તે જમ.

દોહરા.

કહે પ્રધાન પતીતને, લઈજાઓ છો વન;
 રાજકુંવરિયે જે કહ્યાં, તે તમે શુણો વચન.
 જો આ કામ કરે નહિ, કામ તમારું ધાય;
 કુંવરિયે કહ્યું છે, શુણો, ઉગારિ લેજો રાય.

ચોપાઈ.

એવું કહીને પાછો ફર્યો, કુંવરિ પાસે તે પરવર્યો;
 ચતુર બેઠી ચિતા કરે, હુઃખ ધણું દિલમાં તે ધરે.
 એટલે લાં આબો પરધાન, બોલાવી દીધું ધણું માન;
 બોળા ઉપર મેટ્યું શિશ, પ્રધાન ઉગારે આ દિશ;
 માત તાત મોશાળ જ તમે, તમે થકી ઉગરિયે અમે.

દોહરા.

પ્રધાન કહે, પક્ષાવતી, વેગે વાર ન થાય;
 સખિને ધન દઈ મોકલો, તેડી લાવવા જાય.
 પસાય કરીને પતીતની, ભવતી ભાવટ ભાગ્ય;
 હું મંદિર જાહાં માહરે, જન મોકલ તે જાગ્ય.
 કાઠી મેલ તુજ કંથને, કોઈ નગર મોકાર;
 રાજા જાણુ છવતો, તો મારે તે હાર.

ચોપાઈ.

એવું કહીને ગયો પ્રધાન, તવ કુંવરીને આબ્યું જ્ઞાન;
 કહે કુંવરિ, કોને તેડિયે, રાત્ર સમે વનમાં ખેરિયે જાન.
 સુજ માટે તજન નય હણ, હલ્યા મનમાં ખેરિયે જાન.

એકાને દાસી નેડિયાં,	ગણિદા' બાણી પંચે એડિયાં;
ચતુર શુભ્ર શ્રદાવળી,	દાસી જઈને તેને ગળી.
તમને તે? પદાવલી,	અરજ કર્યાનું કારણ; નથી :
પછિ દરબર શુભ્ર; દરબરી,	પદાવલીને ગોલે ચડી.
શા દામે ગાજ તેડી આજર,	મુજ સરણું કહી દીને કાજ;
પદાવલી તમ દાસી પામ,	એકાવ આજર અમારી આગ.
આજર સંજર આર અલિ ઘણું,	તેથી કામ પડ્યું તમ તણું;
સાજ હુંવર મેં જાનો વયો,	તાત અમારો કેવે બયો.
દેવ તણું છેદાવે શીશ,	પતિત પાદ્યા આજો દીશ;
આર નથી જાણી એવડી,	દમગા લઈ ગયા આ ધડી.
જાના મયા ન જાણે કોય,	આતી પ્રધાને પ્રિયજી સંચ;
તેને જઈ કોનાં તમે,	દીન ઘણું બોલું છું અમે.
રમે રામ નગરથી જાય,	તેડી કાવો મોઢો ગાય.

દોહરા.

પદાવલી શ્રદાવળિ વડે,	સાચા હું તજ શોક;
જે નવ લાગું રાખને,	સુદિન સવં દોક.
તેડી વાણું નજર કંચને,	સણું મારે પેર;
ખાજર કાજયા મોઢકે,	દાસીને શુભ પેર.
માંતળા તરણી હું વળી,	જે નવ લાગું રાખ;
જે પતીત તેને ધણે,	હું લગુને મુજ કાળ.
મનમાં દુઃખ રમે ધરે,	છાંડો કિર ઉચ્ચાટ;
જાણે મરિપતિ ગોલમાં,	નવ કરજો ગેગાટ.

આપાઈ.

એનું કદિને શુભ્ર બાળ,	વેગે જઈ પોતી વનમાંય;
પતીત દીપ તેણે આર,	આગળ ઉભો રાજકુમાર.
શુભ્ર ત્યાં જઈ કબી રહી,	પતીત આગળ વાણી કહી;
સત સમે અહીં દેમ આવિયા,	રાજકુવરને દેમ લાવિયા.
રાજકુવરને ચડી છે દીશ,	તમે આરતાં છેદે શીશ;
રાજકુવર દેમ આવો જાય?	અહીંગા જેની તે થાય.

રાત સમો છે, મૂકી દિયો,	જે જોધયે તે મુજથી લિયો;
વળતી ખોલ્યા તે ચંડાળ,	અમ શિર શાને દો છો આળ.
કુંતિભોજ ખોલ્યો જે રાય,	ક્રમ વચન તે મિથ્યા જાય?
લાગ્યું પાપ અમને ખે પેર,	કહો તો જાવા દઇયે ઘેર.
રાજ કોપે જો તે દામ,	લઇયે અમે તમારું નામ;
ત્યારે ગુણકા તે તો હશી,	વાત એ મારે મન વશી.
કુંવર દેશ વિદેશે જશે,	મહિપતિ શી રીતે જાણશે?
એહ વાતની શી ચિંતાય?	જેમ તેમ કામ તમારું થાય.
સોનાની મોહરો સં ચાર,	વેચી આપી તેણે ઠાર;
પતીત તો હઇડે હરખિયા,	હુમટકા નયણે નિરખિયા.
વળતી ખોલ્યા મધુર વચન,	મૃગમારી લેશું લોચન.

દોહરા.

દામ ઉગારે દેહને,	જો કોપ્યો હોય દૈવ;
હું બલિહારી દામડા,	સમર્થ તુંજ સદૈવ.

ચોપાઈ.

પતીત શિખ માગી પરવર્યા,	નગર ભણી ચારે સંચર્યા;
જઈ રાજને કહ્યાં વચન,	લાવ્યા તેહતણાં લોચન.
તપ કહે, ક્યાંઈ ન કરશે વાત,	કરશે તો તમને કહું ધાત;

એહ વાત એટલેથી રહી,	પુણ્પસેનની શી ગત થઈ.
વનમાં ઉગર્યો રાજકુમાર,	તવ ગુણકાને ક્યો જુહાર;
અમો વિચરશું દેશ વિદેશ,	પુરમાં તમે કરો જ પ્રવેશ.
પક્ષાવતિને કહેજો જઈ,	લખ્યું હતું, તે વાત જ થઈ.

દોહરા.

ચંદ્રાવળી વળતી વહે,	શોક રૂદયતો ટાળ;
મુજ હેર આવો મહિપતી,	વાચા મારી પાળ.
ઉતો વા વાશે નહિ,	લે નહિ કોઈ નામ;
પ્રીત ધરીને રાયજી,	ચાલો મારે ધામ.
તમ પરદેશી પંખિયા,	વળી કામળ તમ હાડ;
આવો મંદિર માહરે,	માનું તમારું પાડ.

મુજ માટે તજવું નહિ હજી. ત્યાં મનને પાડ.

ચોપાઈ.

પન્નાવતીયું પરડી હોડ,	સાવું પતિ પોચાઈ કોડ;
મોંઠે મારો કાલ ન જાય,	બીક તણ આસો પેર રાય.
એવું શુભિ મુખ ખોલ્યો વાળ,	સૂણ ગંદાવળિ અતુર સુગંધ;
મારો તમે કિર્ગ્યો છવ,	તમે અમે વચે છે ગાંધ.

દોહરા.

સમ ખાઈ જે ચાલિયાં,	આવ્યાં પુર મોઝર;
જળ હળ જ્યોત ઝળકી રહી,	શુભકા કેરે દાર.
દાસિ દાસ તેને ધણાં,	ધઈરવો ગંગાટ;
મુંદર આસન ખેસવા,	હેમ હીંગળા ખાટ.
પ્રવેશ નહિ ત્યાં પુરવનો,	દોરો લીલા વિલાસ;
ખાઓ ખીઓ દિન નિર્ગમો,	રહો અમારી પાસ.
સાક પાક ધૂત નવનવાં,	પાન સોપારી તેલ;
ખાટ તળાઈ ઓશિસાં,	ધઈરહી રંગ રેલ.
પન્નાવતીએ પાકવી,	દાસી જોવા એક;
પતિ આવ્યો કે આવશે,	વુઓ કરી વિવેક.
દાસી ત્યાંધી સંચરી,	જ્યાં શુભકાનો વાસ;
રાગ દોરો રીઝમાં,	પોતી મનની આશ.
ચંદ્રાવળી વળતી વહે,	વુવતી જલદી જાય;
મહીપતિ છે મુજ મહોલમાં,	વધામણી તું ખાય.
દાસિ દોડતી ત્યાં ગઈ,	સૂણો ખાઈ કદું ચાન;
રાગ આવ્યો મહોલમાં,	મેં દોરો સાક્ષાત.
સુકતાદાર હીરે જડ્યો,	જળ હળ જ્યોત અપાર;
કંઈથી આપ્યો કાઢિને,	ન્યાસ કરી તે નાર.
આવટ બાગી દાસિની,	ખડકિય દિયું માન;
મદ્યમહવ કીમો મોલમાં,	કદ જલકને દાન.
સણગાર એળે મોકલ્યા.	ચંદ્રાવળીને પેર;
હુજ પ્રતાપથી ઉગ્યો,	કાંપે રહી પેર.
ચંદ્રા મોળી સોબનાં,	દારી કહરે માર:

ચોપાદ.

પન્નાવતીશું પરદી હોડ,	લાલું પતિ પોચાહું કોડ;
માટે મારો કોલ ન જાય,	બીક તજ ચાલો ઘેર રાય.
એવું શુણિ મુખ બોલ્યો વાણ,	સણ ચંદ્રાવળિ ચતુર સુખાણ;
મારો તમે ઉગાર્યો જીવ,	તમે અમે વચે છે શીવ.

દોહરા.

સમ ખાઈ બે ચાલિયાં,	આવ્યાં પુર મોઝર;
જળ હળ જ્યોત ઝળકી રહી,	ગુણકા કેરે ઢાર.
દાસિ દાસ તેને ધણાં,	અર્ધ રહો ગંગાટ;
સુંદર આસન બેસવા,	હેમ હોડાળા ખાટ.
પ્રવેશ નહિ ત્યાં પુરપનો,	દીશે લીલા વિલાસ;
ખાઓ પીઓ દિન નિર્ગમો,	રહો અમારી પાસ.
શાક પાક ધૃત નવનવાં,	પાન સોપારી તેલ;
ખાટ તળાઈ ઓશિસાં,	અર્ધ રહી રંગ રેલ.
પન્નાવતીએ પાઠવી,	દાસી જોવા એક;
પતિ આવ્યો કે આવશે,	જુઓ કરી વિવેક.
દાસી ત્યાંથી સંચરી,	જ્યાં ગુણકાનો વાસ;
રાગ દીડો રીઝમાં,	પોતી મનની આશ.
ચંદ્રાવળી વળતી વદે,	જીવતી જલદી જાય;
મહીપતિ છે મુજ મહોલમાં,	પદમામણી તું ખાય.
દાસિ દોડતી ત્યાં ગઈ,	સુણો ખાઈ કહું વાત;
રાગ આવ્યો મહોલમાં,	મેં દીડો સાક્ષાત.
મુક્તાહાર હીરે જડ્યો,	જળ હળ જ્યોત અપાર;
કંઠથી આપ્યો કાઢિને,	ન્યાલ કરી તે નાર.
ભાવટ ભાગી દાસિની,	ખલુવિધ દિધું માન;
મહોચ્છવ કીધો મોલમાં,	દર્ધ જાયકને દાન.
શણુગાર સોળે મોડલ્યા,	ચંદ્રાવળીને ઘેર;
તુજ પ્રતાપથી ઉગર્યો,	રાખે રૂડી પેર.
ચરણ ચોળા શોભતાં,	નારી કુંજર ચીર;

રાત સમો છે, મૂકી દિયો, જે નેધયે તે મુજથી લિયો;
 વળતી બોલ્યા તે ચંડાળ, અમ શિર શાને દો છો આળ.
 કુંતિભોજ બોલ્યો જે રાય, ક્રમ વચન તે મિથ્યા જાય?
 લાગ્યું પાપ અમને ખે પેર, કહો તો જાવા દઇયે ઘેર.
 રામ કોપે જો તે કામ, લઇયે અમે તમારૂં નામ;
 ત્યારે ગુણકા તે તો હશી, વાત એ મારે મન વશી.
 કુંવર દેશ વિદેશે જશે, મહિપતિ શી રીતે જાણશે?
 એહ વાતની શી ચિંતાય? જેમ તેમ કામ તમારૂં થાય.
 સોનાની મોહરો સેં ચાર, વેચી આપી તેણે ઠાર;
 પતીત તો હઇડે હરખિયા, હેમટકા નયણે નિરખિયા.
 વળતી બોલ્યા મધુર વચન, મૃગમારી લેશું લોચન.

દોહરા.

દામ ઉગારે દેહને, જો કાપ્યો હોય દૈવ;
 હું અલિહારી દામડા, સમર્થ તુંજ સદૈવ.

ચોપાઈ.

પતીત શિખ માગી પરવર્યા, નગર ભણી ચારે સંચર્યા;
 જઈ રાજને કહ્યાં વચન, લાવ્યા તેહતણાં લોચન.
 વૃષ કહે, ક્યાંઈ ન કરશે વાત, કરશે તો તમને કંઈ ધાત;

એહ વાત એટલેથી રહી, પુષ્પસેનની શી ગત થઈ.
 વનમાં ઉગર્યો રાજકુમાર, તવ ગુણકાને કર્યો જુહાર;
 અમો વિચરશું દેશ વિદેશ, પુરમાં તમે કરો જ પ્રવેશ.
 પદ્માવતિને કહેજો જઈ, લખ્યું હતું, તે વાત જ થઈ.

દોહરા.

ચંદ્રાવળી વળતી વહે, શોક રૂદ્યતો ટાળ;
 મુજ ઘેર આવો મહિપતી, વાચા મારી પાળ.
 ઉતો વા વાશે નહિ, લે નહિ કોઈ નામ;
 પ્રીત ધરીને રાયછ, ચાલો મારે ધામ.
 તમ પરદેશી પંખિયા, વળી કામળ તમ હાડ;

આવો મંદિર માહરે, માનું તમારું પાડ.
 મુજ માટે તજન વૃષ લણ.

ચોપાઇ.

પદ્માવતીશું પરદી હોડ,
માટે મારો કોલ ન જાય,
એવું શુણિ મુખ બોલ્યો વાણ,
મારો તમે ઉગાર્યો છવ,
લાવું પતિ પોચાહું કોડ;
શીક તજ ચાલો ઘેર રાય.
સુણ સંદાવણિ ચતુર સુભણ;
તમે અમે વચે છે શીવ.

દોહરા.

સમ ખાઈ બે ચાલિયાં,
જળ હળ જ્યોત ઝળકી રહી,
દાસિ દાસ તેને ઘણાં,
સુંદર આસન બેસવા,
પ્રવેશ નહિ ત્યાં પુરપનો,
ખાઓ પીઓ દિન નિર્ગમે,
શાક પાક ધૃત નવનવાં,
ખાટ તળાઈ ઓશિસાં,
પદ્માવતીએ પાઠવી,
પતિ આવ્યો કે આવશે,
દાસી ત્યાંથી સંચરી,
રાજ દીશે રીઝમાં,
ચંદ્રાવળી વળતી વદે,
મહીપતિ છે મુજ મહોલમાં,
દાસિ દોડતી ત્યાં ગઈ,
રાજ આવ્યો મહોલમાં,
મુક્તાહાર હીરે જડ્યો,
કંઠથી આપ્યો કાઢિને,
ભાવટ ભાગી દાસિની,
મહોચ્છવ કાઢ્યો મોલમાં,
શણગાર સોળે મોકલ્યા,
તુજ પ્રતાપથી ઉગર્યો,
ચરણ ચોળી શોભતાં,
આવ્યાં પુર મોઝર;
ગુણકા કેરે દાર.
થઈ રહ્યો ગંગાટ;
હેમ હોડોળા ખાટ.
દીશે લીલા વિલાસ;
રહો અમારી પાસ.
પાન સોપારી તેલ;
થઈ રહી રંગ રેલ.
દાસી જોવા એક;
જુઓ કરી વિવેક.
જ્યાં ગુણકાનો વાસ;
પોતી મનની આશ.
જુવતી જલદી જાય;
વધામણી તું ખાય.
સુણો બાઈ કહું વાત;
મેં દીશે સાક્ષાત.
જળ હળ જ્યોત અપાર;
ન્યાલ કરી તે નાર.
બહુવિધ દિધું માન;
દઈ જાયકને દાન.
ચંદ્રાવળીને ઘેર;
રાખે રૂડી પેર.
નારી કુંજર ચીર;

ચોપાઈ.

એમ કરતાં વીતા બહુ દન,
 ચંદ્રાવળીનાં મંદિરમાંય,
 ચંદ્રાવળિયે છાની વીધ,
 એ વાત અહિંયાંથી રહી,
 પદ્માવતીની જ્યાં છે માત.
 શિખામણ કુંવરિને દિયો,
 આજ સુણી મેં વિપરિત વાત,
 ગોરે મંદિર તજ્યું તે તાણું.
 ત્રિજો જોઈ આવ્યો પરધાન,
 ચોથો હું જોઈ આવ્યો દુષ્ટ.
 પાંચમું કહ્યું પરણવું નહિ,
 મેં મોટો કાષો ઉત્પાત.
 અતિ અલૌકિક એનું રૂપ.
 સધળું રાણી સાંભળી રહી,
 મારિ કુંવરિ એવી ન હોય,
 નથિ મુજ બેટીનો કાંઈ વાંક,
 શરણે આવ્યો રાજકુમાર,
 દોષ નગરથી આવ્યો ઘેર.
 રાય કહે મેં સધળું લહ્યું,
 કુંવરિને મોલે જમએ આજ,
 એવું વચન કહી ગયો રાય.
 આંખી કુંવરિ રૂઢયા સાથ.

માન્યું રાજકુંવરનું મન;
 સભા ઈંદ્રના સરખી થાય.
 નામ દામ પૂછીને લીધ;
 પદ્માવતીની શી ગત થઈ.
 કુંતીભોજ ત્યાં જઈ કહે વાત;
 સમજાવીને પાસે લિયો.
 તે સાચી માની સાક્ષાત;
 પ્રતિહારે પણ જાણ્યું ધણું.
 તેણે સંભળાવ્યું મુજ કનક;
 કાયા નિરખિ પામ્યો કષ્ટ.
 તે શુણી ચિંતા મુજને થઈ;
 રાજકુંવરની કીધી ધાત.
 એ માટે મેં માર્યો ભૂપ;
 પછિ બોલવા તતપર થઈ.
 જુઠ તમે બોલો છો સોય;
 શામાટે માર્યો નરરાંક.
 વણ અપરાધે માર્યો દાર;
 વડા સાથે બંધાશે વેર.
 માનો સાચું મારું કહ્યું;
 દો શિખામણ તો રહે લાજ.
 કુંવરિ પાસે માતા જાય;
 શુઝ કરવાને બેઠી માત.

દોહરો.

માતા બોલી માન દઈ.
 મળવા કારણ આપિ હું,
 પદ્માવતી થઈ ગળગળી.
 શા માટે હું અવતરી,
 માર્યો રૂડો મહિપતી,

કેવી ખબર છે તૂજ;
 સાચું કહે તું મૂજ.
 આંખે આંસુધાર;
 ધિક ધિક મુજ અવતાર.
 બેઠું મોટું પાપ;

સુજે મોટે તેજને નથી લજા. - લત્તા - નમ - અન્ને બહા -

વળતી બોલી માવડી, સાંભળ પુત્રી સુમ્મણ;
 કરવા ધાર્યું ઈશ્વરે, નિપજે એજ પ્રમાણ.
 ખાઓ પીઓ દિન નિર્ગમો, રમો સંયરો સાથ;
 શિખામણ દધને વળી, મંદિર આવી માત.

ચોપાઇ.

શિખામણ દધને ગઈ માય, રાણિને જઈ પૂછે રાય;
 દોહો પુત્રિતું જોયું રૂપ, દિલગીર થઈને પૂછે ભૂપ.
 રાણી કહે, રાગ્નથ શુભો, ભુંડી વાત મુખ શાને ભણો;
 જેવી તેવી પણ બેટી થાય, રૂટે ઘેર પરણાવો રાય.
 રાય ગયો સાંભળીને વાત, તેડાવ્યા રાવત સં સાત;
 કુંવરિને મોલે સંચરે, રાત દિવસ ત્યાં ચોકી કરે.
 પુરૂષ નામ આવે દ્રાહ વાર. વણ પૂછે હણજો તે દાર;
 શીખ લઈ રાવત પરવર્યો, કુંવરિને મોલે સંચર્યો.
 રાત દિવસ ત્યાં રક્ષા કરે, મહોલ ફરતી ચોકી ફરે;
 પછિ રાયે તેડ્યો પ્રતિહાર, હવે ચુકીશ તો ખાઈશ માર.
 એક ગુનો મેં બખર્યો સહી, ખીજો ગુનો તો બખસું નહીં;
 કપટ હોય તે કરજો જાણ, નિકર તારા ખોઈશ પ્રાણ.
 એવી સાચવી રાખો બાળ, માથે જેમ ન એસે ગાળ;
 એમ કરતાં દિન ઝાઝા ગયા, આઠ માસ ગુણિકા ઘેર રહ્યા.
 રૂદયામાં રાણી સાંભરે, હાસ વિનોદ હૃદયામાં દરે;
 રાણીને નવ ભાવે અન્ન, રાગકુંવરનું માન્યું મન.

દોહરા.

એક સમે સજીને સભા, કુંતીભોજ જે રાય;
 પંડિત બેઠા પાંચ સે, જોશિ જોશ પુછાય.
 ક્યાં આ કન્યા દીજિયે, જુઓ પ્રશ્ન વિચાર;
 લેણું હોય જે રાયથી, ત્યાં પરણાવું કુમાર.
 પંડિત વાણી ઓચર્યા, એક કરોને કામ;
 મળતા વરોડ જોઈએ, હોય વરકન્યા નામ.
 ચંપક દેશથી તે સમે, આવી ગુણિકા

શત ગાંધર્વ સાથે પળે; સાહેલી સે સાત;
 રૂપ સ્વરૂપે આગળી, સંગીતમાં વિખ્યાત.
 દીધું માન મહીપતિ, વિસ્મય થઈ મનમાંય;
 મહિપતિ રીઝ્યો મન વિષે, ચિત્રલેખ સૌ થાય.
 ત્યાં પ્રધાન પંડિત મળ્યા, રાણા ને વળિ રાય;
 વાળં સર્વે સાધિયાં, આનંદ ઉર ન સમાય.
 વાળે વેણા વાંસળી, સારંગી ને સાળ;
 તાળ કાંસી ને તંબુરો, નંત્રો અને પખાવ.
 નગર લોક જોયા મળ્યા, કરે નાયકા નાય;
 એ અવસર શોભે સભા, સુરપતિ જેવી સાય.
 રાજા જોઈ રીઝ્યો ધણું, આપ્યો ભલો પસાય;
 આભૂષણ ને પાત્રખી, સુવર્ણ નેપુર પાય.
 સલામ કરિને શિર ધરી, રામા ઊભી રહેય;
 એક માસ અહિયાં રહો, રાજા મુખે કહેય.
 નારી નીચું જોઈ રહી, વળિ ધુણાચું શીશ;
 તે દેખી ઝાંખો પડ્યો, ચડી રાયને રીશ.
 ગુણિકાને રાજા કહે, સાંભળ અતુર સુખણ;
 સાચું કહે મુજ આગળે, તુજને મરી આણ.
 પ્રેમદા કહે નવ પૂછશે, પૂછે થશે અનર્થ;
 દુઃખ થાશે મન અતિ ધણું, વળિ કોપશે વ્યર્થ.
 ભૂપતિ કહે શુણ ભામની, તાત તણો એ કોલ;
 જે હોય તે બખશું ગુનો, સત્ય હોય તે બોલ.
 રામા કહે શુણ રાયછ, દુઃખ લાગો કે સુખ;
 અતુર ન દીડો કોઈને, માટે મરજ્યું સુખ.
 મહિપતિ કહે શુણ માનની, જોયા કટલા દેશ;
 અતુર શિરોમણિ સર્વથી, નિરખ્યો કિયો નરેશ.
 રાજા પ્રત્યે તે પછિ, વનિતા બોલિ વાણ;
 અતુર શિરોમણિ રાયનું, સાંભળ કહું વખાણ.
 સોરઠ દીડો સામટો, માડ ને મેવાડ;

સજા મટિ તિજનન પાલિકા સત્યને મન મન મન મન

સાગર તટ ચંપાવતી,	ચંપકસેન રાજન;
અત્રિશ લક્ષણ આગળો,	પુષ્પસેન એક તન.
૩૫ અનુપમ એહનું,	ગણે સકલ વિવેક;
નર સઘળા મેં નિરખ્યા,	આલ્યો દૃષ્ટે એક.
રાજ મન રીઝ્યો ઘણું;	પોત્યા મનના કોક;
કુંવરિ આપું એહને,	ગુગતે ગુકિત જોડ.
પદ્મણી પુત્રી માહરી,	અત્રિશ લક્ષણો એક;
પરણાવું જો પ્રીતશું,	હથે લુટે મેહ.

ચોપાઈ.

એ દિન તે ત્યાં શુભિકા રહી,	શિખ માગીને મારગ વહી;
રાજ્યે તેડાવ્યા ભાટ,	ચંપાવતીની ઝાંચો વાટ.
વેગે જાઓ ચંપક બણી,	કહે જો ને કુંતલપુર ધણી;
તેને પુત્રી પદ્માવતી,	૩૫ અનુપમ છે તે અતી.
વિવા અર્થે મોકલ્યાં પાન,	પુષ્પસેનને દેવું દાન;
કામ સિદ્ધ કરીને આવજો,	સાથે જાન તેડી લાવજો.
એ રીતે ઉચરેછે રાય,	ચંદ્રાવળી આવી વળી ત્યાંય;
કુંતિભોજે ને ને કહ્યું,	તે ચંદ્રાવળીયે શુભિ લહ્યું.
એ રીતે બોલ્યો ને રાય,	ચંદ્રાવળીને દરખ ન માય;
મેં રાખ્યો છે પુષ્પક રાય,	સકળ મનોરથ પુરૂ થાય.
ભાટ વાટ ચાલે જોડે,	ચંદ્રાવળી બોલી તેડે.

દોહરા.

શુભિકા કહે, શુભ રાયજી,	કુંતિભોજ મુજાણ;
પુષ્પસેન અહિં પાહ્યું,	શું દેશો મુજ લાણ.
હત મોકલવા નવ પડે,	દિન ઝાઝા નવ થાય;
તેડાવું હું પાધરો,	શું દેશો મુજ રાય.

ચોપાઈ.

રાજ કહે, સાંભળ તું નાર,	માગો, તે આપું આ દાર;
તત્પર થઈને જાઓ તમો,	જે દેશો, તે દેશું અમો.
ચંદ્રાવળી કહે તે વાર,	પુષ્પકરાય હતો આ દાર;

તાતવચનથી તે વન ગયો, નગર આપણે આવી રહ્યો;
હવણા કહી ગયો શે કાળ, તે તો તમે જાણો મહારાજ
દોહરા.

રાજા કહે પ્રધાનને,	માઠી હિપની મત્ય;
વણુ સમજે મેં મારિયો,	રાજકુંવર ભૂપત્ય.
કાં તો વિષ ખાઈ મરું,	કાં કરું આતમધાત;
જમાઈ હણ્યો મેં જુગનશું,	અધટિત કીધી વાત.
વજર કહે શીદ દુઃખ ધરો,	શિદ આણો ચિંતાય;
લો વાયક ચંદ્રાવળી,	પેદા કરશે રાય.
શુણિકા કહે માનું નહિ,	રાજનો વિશ્વાસ;
કાલ દિજીયે તાતનો,	તો લાવું તમ પાસ.
રાય સ્નેહિ માને ન રી,	જો સોંપી દે પ્રાણ;
સંઘ સોની ને સર્પની,	માને પ્રીત અજાણ.
સિંહ અહી ને છત્રધર,	માને મિત્ર અજાણ;
જો જુટે તો શુણુ કરે,	ફેડે તો લે પ્રાણ.

ચોપાઈ

નરપતિ કહે, સાંભળ તું નાર, અમ શિર એવડો નવ દે ભાર;
કાલ મારે જો રીશ જ ધરું, જે માગે, તે હાજર કરું.

દોહરા.

શુણિકા કહે, નૃપ સાંભળો,	વાયક ફડી પેર;
ચંપક કેરો ખેટડો,	મેં રાખ્યો છે ઘેર.
પ્રધાન પ્રતાપે ઉગર્યો,	આયુષ્ય એતું હોય;
મોલે રાખ્યો માહરે,	જેમ ન જાણે કોય.
શાલ આપી સો લક્ષ્મી,	શુણકાને દધ માન;
ગયો કુંવરને તેવા,	કુંતિભોજ રાજન.
કર્યો પ્રણામ પ્રધાનને,	ધન ચતુરાઈ આજ;
મુજ શિર હત્યા ઊતરી,	રાખી મારી લાજ.
એક વિપ્ર ને વાણિયો,	વળી નહી નહી ગામ;

સને માટે તજન ન પહિણ. લેવો નવેન ગાનન મેન

ઝોછવ કીધો અતિ ઘણો,
પ્રધાન પાથે ચાલીને,
નગર પડો વજડાવિયો,
રાજા ચાલ્યો તેડવા,
પુષ્પસેન પાસે જઈ,
અમ ઊપરે દયા કરો,
હડી આલિંગન કર્યું,
કહે શામળ, શું વર્ણવું,
મહેલ પધાર્યા મલપતા,
મનમાં હરખી માનની,
સુરત જોઈ સુખ ઉપન્યું,
રસબસ થઈ રહી રંગમાં,
કનક થાળ હીરે જડ્યા,
જોડે બેશી જુગત શું,
લવિંગ સોપારિ એલચી,
આરોગ્યાં આનંદશું,

મળિયા રાણા રાય;
કુંવરે કને તે જાય.
ગડગડિયાં નિશાણુ;
જનક કરે વખાણુ.
પુરપતિ લાગ્યો પાય;
કીધો છે અન્યાય.
રથે બેશીને જાય;
અદ્ભુત એ શોભાય.
કુંવરિને થયું જાણુ,
હાગ્યો કનકનો ભાણુ.
પદ્માવતિની માય;
હમડે હરખ ન માય.
મુક્યાં શુભ આસન;
કર્યું રાય ભોજન.
બિડા માંડિ બરાસ;
પોતી મનની આશ.

ચોપાઈ.

વળતી રાજા બોલ્યો વાણુ,
બાળાપણમાં બાળે વેશ,
શા માટે તમે છાંડ્યો દેશ,
વળતો બોલ્યો પુષ્પક રાય,
અંપાવતી નગરિનો રાય,
સિંહ ક્રોડે સેના પરવરી,
જે નહિ આવે રણમોઝાર,
સહ લોટા સંધાતે થયા,
મુજને હણતાં જાણ્યો દોષ,
તેથી અહિયાં આવ્યા અમો,
જામાતાનું શુણિ વચન,
પંડેત વ ? પ્રદે - જ

શુણ્યો પુષ્પક ચતુર સુજાણુ;
નિકળ્યા કેમ તમે પરદેશ.
મુજને માંડી કહો નરેશ;
માંડીને બધી કહી કથાય.
અંપકસેન તાત મુજ થાય;
મારે તાતે પ્રતિજ્ઞા કરી.
તેને હું તો માઈ ઠાર;
કર્મસંજોગ અમો રહી ગયા.
તાતે વન કાઢ્યો કરી રોષ;
પછિ થયું, તે જાણો તમો.
હજ્યો કુંતીભોજ રાજન;
પ્રે વે વિ : પ્ર

દોહરા.

પુત્રીને જઈ કહે પિતા,	કરિને અતિશે કોધ;
વણુ પરણે દંપતિ થયાં,	કિંધો ધર્મ વિરોધ.
પન્નાવતિયે ગોરને,	તેડિ પુરાવી સાખ;
ગોર કહે અન્યાય નથી,	રાજા રીસ ન રાખ.
જેમ આખાનું નારદે,	કર્યું સંક્ષેપે લગ્ન;
વિધિવત પછિ બાણાસુરે,	કર્યું લગ્ન થઈ મગ્ન.
મેં પણ સંક્ષેપે ક્રિયા,	કરિ પરણાવી એમ;
વિધિવત હવે વિવા કરી,	પરણાવો તમે તેમ.
તહાં લગન લેવરાવિયાં,	પોત્યા મનના કોડ;
કહે શામળ, શું વર્ણવું,	જુગતે જુકિત જોડ.

ચોપાઈ.

રાજયે કરી નગર શોભાય,	આણું ફેરવીને પુરમાંય;
અજવાળિયાં મહોલ માળિયાં,	શણુગારિયાં ગોખ જાળિયાં.
ઘેર ઘેર ગાયે મંગળ સહુ,	રાજયે ધન ખરચ્યું બહુ;
ભાટ ચારણો માગણુહાર,	બ્રાહ્મણુતો નવ લઈયે પાર.
પ્રધાન સહ ઉતારે ફરે,	નગર બધું ત્યાં ભોજન કરે.

દોહરા.

પીઠી ચોળી પન્નાણી,	કનક કચેળા માંય;
કરતુરિં લેપન કરી,	સુગંધી જળથી નાય.
એક સુગંધ શરીરનો,	ખીન્ને પુષ્પનો હોય;
ભમરા ગુંજારવ કરે,	દેખીને મન મોય.

ચોપાઈ.

પીઠી ચોળી રાય શરીર,	મંજન કીધું નિર્મળ નીર;
વર રાજા વરમોડે ચઢ્યા,	દુંદુભિયે ડંકા ગડગડ્યા.
વાગે ઢોલ નિશાને ધાય,	સૌના મનમાં હરખ ન માય;
ગજ તુરંગ તણી બહુ લાર,	તે ઉપર બેઠા જુઝાર.
તોરણ આળ્યો પુષ્પ કુમાર,	સાસુયે પોખ્યો તે વાર.

ઢાહરા.

કર્ચું મનોહર માયફં.
પધરાવી ત્યાં પત્રણી,
વાળં વાગે અતિ ઘણાં,
પરણેછે પદ્માવતી,
હાથ મેળાવ્યો હેતથું,
હાથી થોડા આપિયા,
મંગળ ફેરા ત્યાં ફર્યા,
મંગળ ગાયે માનની,

ચોરીના થંભ ચાર;
વર્ત્યો જે જે કાર.
ગુણિજન ત્યાં ગુણ ગાય;
જોડે પુષ્પક રાય.
દીધું કન્યાદાન;
દધને મોઢું માન.
આરોગ્યાં કંસાર;
હરખ્યાં સ્ત્રી ભર્યાર.

પ્રશ્ન.

પેલું મંગળ વર્તતાં,
રાંતિ વસ્તુ વખાણિયે,

વનિતા જોલિ વાણ;
તમો છો ચતુર સુખણ.

ઉત્તર.

રાતિ પાની પગતણી,
રાતો રંગ મજકનો,

રાતા અધર પ્રવાળ;
શુક નાસા પણ લાલ.

પ્રશ્ન.

શામ નીલ ને પીત વળી,
કહો એટલું કંથળ,

વસ્તુ શ્વેત વખાણ;
જો છો ચતુર સુખણ.

ઉત્તર.

શ્યામ તો કીકી આંખ્યની,
શામ તો અંજન આંછયું,
લીલી પહેરી કંચુકી,
નીલું કંકણ ચૂડમે,
પીળું સુવર્ણ શોભતું,
પીળાં પટકુળ પેરિયાં,
શ્વેત નેણુ છે શોભિતાં,
શ્વેત હાર મોતિતણા,

શામ ભરર શુભ ભાગ;
શામ તો વેણિ નાગ.
નીલ કમળનું ફુલ;
નીલું ત્રાણુ અમુલ્ય.
પીળી કેસર આડ;
જોતાં મોહ પમાડ.
શ્વેત શશિ સમ મુખ;
જોતાં ભાગે ભૂખ.

પ્રશ્ન.

આંધ્યા તાંતણે સમ નર,
એહ અતાવો રાયળ,

એવા નર મળી ચાર;
થઈ તેની એક નાર.

ઉત્તર.

પુષ્પક ખેલ્યો પ્રીતથી, તમે જુઓ આ કામ;
 પુછો છો જે પ્રેમથી, ચોરી એનું નામ.
 સત્ય કહો છો રાયજી, હું હરખી મન આજ;
 વિધન જન્મે સઉ તમતણાં, અવિચળ તપજો રાજ.
 ચાર વેદની ધુન થઈ, આશિર્વચન ભણાય;
 આત્મા માગી ગોરની, ઉઠ્યાં વરકન્યાય.
 ગોત્રજ પાસે આવિયાં, રમવા પાસા સાર;
 ત્યાં જ્યાં પદ્માવતી, હાર્યો રાજકુમાર.
 ત્યાં કૌતક વિધ વિધ કરે, રાયને હર્ષ ન માય;
 મીઠાં છોડા છોડિયાં, ગુરૂને લાગ્યાં પાય.
 મંદિરમાં રહી માનની, ગયો સભામાં રાય;
 કહે શ.મળ, શું વર્ણવું, રાજકુંવર કન્યાય.
 ઉત્તમ આસન ઉપરે, બેઠો રાજકુમાર;
 બંદિજન જશ વર્ણવે, હરખ્યા લોક અપાર.

ચોપાઈ.

વર કન્યાના પહોંચ્યા કોડ, જુગતે જુગતી મળિ છે જોડ;
 રાજરાણી રંગે રમે, કરે વિનોદ જે મનમાં ગમે.
 વળી સસરાની સાથે રાય, મૃગયા રમવા કારણ જાય;
 એમ કરતાં દિન ઝાઝા ગયા, ત્યારે રાય ચિંતાતુર થયા.
 સાંભરીયાં ત્યાં મા ને બાપ, તનમાં અતિશે ઉપજ્યો તાપ;
 પિતા સાંભરે વારંવાર, આંખે આવે આંસુધાર.
 માતા સાંભરે પુષ્પાવતી, આણ્યો શોક હૈડામાં અતી;
 સુલોચના સંભારી મન, હૈડું ફાટે કરે રૂદન.
 જે પરણી મુકી તે ઠાર, તેહ સાંભરે વારંવાર;
 ધર મુકીને લાંથી વહાં, વરસ અગીઆર પુરાં થઈ ગયાં.
 સુલોચનાનું વચન સાંભર્યું, બાર વરસ વીલા પછી મરે;
 જે મરશે, તો હલા થાય, અવતાર એનો એજે જાય.
 એમ કહી, મુક્યો નિશ્વાસ, પદ્માવતી તવ આવી પાસ;
 રામાયે દીકું લાં મુખ, દીલગીર જોઈને પામી દુખ.

સુજ નાટી તળને જય તલના. લાગત

પાય નમીને ઉભી રહી,	શામાટે ચિંતા ચિત થઈ;
રાયે વાત વર્ણવી કહી,	જેટલી વાર્તા આગળ થઈ.
મુજને મોટી તે ચિંતાય,	નાર મરે તો હત્યા થાય;
વણુ તેજો અહીંથી જો જાઉં,	તરણા તુલ્યે હલદે થાઉં.
એવી વાત કરે જેટલે,	ચંદ્રાવળી આવી તેટલે;
વળતી ગુણકા બોલી વાણ,	બોલો સાચું ચતુર સુખણ.
શે કારણે તમે દુઃખ ધરો?	મુજ આગળ સાચું ઓતરો;
આપ વીતી જે વાર્તા થઈ,	ગુણકા આગળ માંડી કહી.
ગુણકા કહે, ત્યાં જાશું અમો,	ચિંતા મનની ટાળો તમો;
રાજા કહે, જૈં જો જો ગામ,	અમારૂં ત્યાં જૈં લેજો નામ.
પુરની ચરચા જો જો સોય,	ત્યાં અમને સંભારે કોય;
જઈને ત્યાં ચેતાવો રાય,	ચાર હત્યા શીર પર નવ થાય.
માત તાતને ત્રીજી નાર,	ચોથો મારો જીવ ઉગાર;
ગુણકા ત્યાંથી વાટે થઈ,	ખટ માસે ચંપક પુર ગઈ.
નગર પડો વાળે તે દીપ,	ગુણકાએ જૈં નામ્યું શીશ;
પ્રધાન બોલ્યો ગુણકા સાથ,	નાટકની નવ કરશે ગાથ.
રાજાને મન દુખ છે ધણું,	માટે વૃત ન જીવે તમતણું;
ત્યારે ગુણકા બોલી વાત,	શું દુખ છે રાજાને, બ્રાત?

દોહરા.

ત્યારે પ્રધાન બોલિયો,	સંભળતું ગુણકાય;
પુષ્પસેન એક બેટડો,	કાઢ્યોછે વનમાંય.
વર્ષ એકાદશ વહિ ગયાં,	ઉપર થયા ખટ માસ;
તે કુંવર આવ્યો નહીં,	માટે મન ઉદાસ.
પુરૂં વર્ષ થયા પછી,	નારી તજશે પ્રાણ;
વાત ચાલશે વિશ્વમાં,	હસવું ને વળી હાણ.
માતાએ અનજળી તજ્યું,	તાત ત્યાગશે દેહ;
જોતાં વાટ ન આવિયો,	જેમ બપેંચો મેહ.
ગુણકા કહે શીદ દુખ ધરે,	મુજને આપે લહાણ;
અ...	ગતરા અ... સજા.

વારો એની માતને,	વારો એની નાર;
માસ છ પહેલાં મોકલું,	પુષ્પક રાજકુમાર.
નૃપને આનંદ ઉપન્યો,	કીધો બહુ પસાય;
પછી હું આપીશ પાલખી,	જે મન ચિંતા જાય.
ખબર સુણવા મોહલમાં,	ગુણકાને લઈ જાય;
પુછે રાણી પ્રીતથી,	કહો કુંવર છે ક્યાંય.
કુંતલપુર રણીઆમણું,	કુંતીભોજ રાજન;
બેઠી પરણ્યો તેહની,	પુષ્પસેન તવ તન.
ત્યાં ગુણકાને આપિયા,	મોતીકેરા હાર;
ન્યાલ કરી ચંદ્રાવળી,	આખ્યા ગજ તોખાર.
દાસી એવું સાંભળી,	ત્યાંથી ચાલી જાય;
સુલોચના જે પક્ષની,	પાસ વધામણી ખાય.
આવી કુશલતા કંથની,	ચિંતા મનની મેલ;
સુણતાં આનંદ ઉપન્યો,	થઈ રહી રંગ રેલ.
પ્રેમે જઈને પક્ષની,	નમી સાસુને પાય;
વાત કહો ગુણકાતણી,	મુજને આનંદ થાય.
સુલોચનાએ કંથવો,	હીરાજડીત અપાર;
આખ્યો ગુણકાને વળી,	આખ્યા શુભ શણગાર.
ગુણકા સાથે મોકલ્યો,	ગુણસાગર પરધાન;
તેડી વેહેલા આવજો,	એમ બોલ્યો રાજન.
કહેજો કુંતિભોજને,	અમો તણો જુહાર;
જેમ તેમ તેડી લાવજો,	વેલો રજકુમાર.
વળતી પ્રધાન સાંચ્યો,	શત સહસ્ર લઈ દાસ;
ખે માસે પોત્યા જઈ,	કુંતિભોજને વાસ.
નગર સમીપે આવિયા,	ગડગડીયાં નીશાન;
રાજા બેઠો તો તહાં,	ગુણકાએ કર્યું જાણ.

ચોપાઈ.

ચંદ્રાવળી ગુણકા ગઈ તહાં, કુંતિભોજ બેઠો છે જહાં;

પાસે બેઠો પુષ્પકરાય, ગણકા તહાં વધામણી ખાય.

સુજ માટે તજને ગય જલા.

આબ્યો ચંપક તણો પ્રધાન,
પ્રધાન સાથે પુષ્પકરાય,
ઢાલ દદામા વાજે બહુ,
પુષ્પસેન મંત્રીને મળ્યો,
સૌને મળિયા પુષ્પ નરેશ,
રાજ સભામાં વેગે જાય,
મળી હળી આસન બેઠાય,
પક્ષી સુંદર નીપજળ્યા પાક,
કરી ભોજન કીધો મુખવાસ,

તેડી લાવો દધને માન;
ગુણસાગરના સામો જાય.
આબ્યો પ્રધાન હર્ષ્યા સહુ;
તાપ તેહના તનનો ટળ્યો,
વળતી પુરમાં ક્યો પ્રવેશ;
કુંતીભોજ ત્યાં ઉભો થય.
કુશળ વાર્તા પુછે રાય;
રસોધ રડી સુંદર શાક;
કુંતિભોજની પોની આશ.

દોહરા.

ગુણસાગર કહે રાયને,
એક ઘડી રેશું નહિ,
પુષ્પસેન પદ્માવતી,
ફરી ફરી ના પુછશો,
તાતે ભોજન ત્યાગિયું,
દીન થોડે દેખે નહિ,
બીજી વાત કૈશો નહિ,
સાસરવાસો સજ કરો,
ત્યારે રાયે તતક્ષણે,
વસ્ત્ર ધરાણું સજ કર્યાં,
ચીર ખીરોદક દોરિયા,
સાડી જરકશીની સહી,
ત્રાણસો રથ શાણગારિયા,
દશ સહસ્ત્ર દધ અશ્વ ને,
ગજ મોટા શાણગારીઆ,
બખતર ટોપ ધરી શીરે,
બહુ પસાય દીવ રીઝિને,
કહે શામળ, શું વર્ણવું,
પ્રાતઃકાલે પંમની,

અમને કરો વિદાય;
ક્ષણ વર્ષ સમ થાય.
મોકલો મારી સાથ;
અમને બીજી ગાય.
માએ તણ્યું અન્ન;
તજશે નારી તન.
જે કૈશો, તે જુક;
રાય આ ઘડી બિઠ.
તેજા વણિક સોનાર;
કહેતાં નાવે પાર.
મધિયાં મોઢી ભાત;
જેની ઉત્તમ જાત.
સહસ્ત્ર દાસી દાસ;
ઉંટો શત પંચાશ.
મદ ઝરતા મહારાજ;
બેઠા વીર વિકરાજ.
આપ્યા તેણે ઠાર;
કહેતાં નાવે પાર.
માને લાગી પાય;

નૈજીથી આંસુ પડ્યાં,	તુજવિણુ રહું ન જાય;
સુખ દુખ કેહેશે કાણુને ?	એ મોટી ચિંતાય.
માને વાલી ખેટડી,	સૌથી હેાય વિશેષ;
પુત્રીને જનની કહે,	દુખ ન ધરશે લેશ.
શીખ માગી લઈ સર્વની,	લઈને સવળો સાજ;
રથમાં ખેડી શીઘ્ર થઈ,	સુરિયાં સવળાં કાજ.
પુષ્પક હય ઉપર ચઝો,	ખડ્યાં કશી હથીઆર;
સસરાને શીર નામિયું,	સૌને કર્યો જુહાર.
ચંદ્રાવળી ચરણે નમી,	રાયે આપી લાણુ;
હસ્તી આપ્યો હેનથી,	વળી આપ્યા કેકાણુ.
નગર થકી તે નીસર્યો,	સર્વ વળાવા જાય;
ચરણે નમીઓ રાયને,	મળ્યા કંઈક રાણાય.

ચોપાઇ.

પ્રણામ કરીને પાછા ચલ્યા,	પુષ્પસેન તો પંથે પળ્યા;
ઢોલ શબ્દ થાયે અતિ ધણા.	મોટા લરકરમાં નહિ મળ્યા.
એક દેશથી બીજે જાય,	પડે નીશા ત્યાં વાસો થાય;
કંઈક દીવસ તો વાટે થયા,	અચેર વનમાં વાસો રહ્યા.
કર્યા ઉતારા તેણે ઠામ,	સૌ લગ્યા પોતાને કામ;
રથથી ત્યાં રાણી આખડી,	અવની ઉપર આવી પડી.
સખી સરવ આવી વિંટાય,	હાહાકાર શુણ્યો તે રાય;
નવ બોલે નેત્રે નવ જુવે,	દુખ પોકાર કરીને રહે.
રાજજી દેરામાં ગયો,	જોઈ રાણીને દુખીયો થયો;
એમ દીવસ ત્રણ વાટે ગયા,	રાજ દિલમાં દુખિયા થયા.
વનમાં સ્ત્રીની થાશે હાણુ,	ધેર સુલોચના તજશે પ્રાણુ;
એનું કહી મનડામાં બળે,	ત્યાં જક્ષણી તે સામી મળે.
કુંવરે તેણીને કહી ગુજ,	કાલ દીધોછે મારે ભુજ;
આ દુખથી બીજું શું લહું,	સ્ત્રીનું દુઃખ જાયે નહિ કહું.
નવ ખાયે નવ પીયે નીર,	તે દુખ સાથે મુજ શરીર;
જક્ષણિયે ઉપાય જ કર્યો,	રોગર બીજા તનતે હર્યો.

ત્રણ દીવસે ભોજન ત્યાં કર્યું, ભૂખતિનું મન હરખે ભર્યું;
વળતી ત્યાંથી થયા વિદાય, ચંપકપુરની વાટે જાય.
નગરલોક સૌ કરે ઉચાટ, પુષ્પસેનની દેખે વાટ;
વર્ષ થવાનાં પુરાં ખાર, તેમાં છે ઓછા દિન ચાર.

દોહરા.

નેનકમળની દીકરી, સુલોચના જે નાર;
વેગે ચાલી સાસરે, સૌને કર્યો જુહાર.
સસરા આપો આગના, પાડું સુજ શરીર;
વરસ ખાર વીતી ગયાં, નાળ્યો નણુદી વીર.
સાસુને સાચું કહ્યું, પાડું મારો દેહ;
વાટ જોઈ નવ આવિયો, સાસુ જાયો જેહ.
કાલ દીધો તો કરવિષે, તે મિથ્યા થઈ વાત;
તન ન તજ્યું જો માહરું, લાજે મારો તાત.
એવું મન ન લાવીએ, કહે સાસુ તે વાર;
ખાર વરસમાં તો હજી, છે ઓછા દિન ચાર.
ધડી એકમાં શું નિપજે, સાલ કરે ભગવાન;
વહુને વારી રાખિયાં, કથન શુણવી કાન.

ત્રીપાઈ.

સમજવીને રાખી નાર, ગયા પછી દુખના દિન ચાર;
ખીજે દીવસ પડી જ્યાં રાત, પુષ્પક આવ્યો સેના સાથ.
નગર વિષે આવીને અડે, નીશાન વાગે ને ગડગડે;
ધામણી ત્યાં દશ દિશ જાય, વધામણિ વધામણિયા ખાય.
ચંપક તૃપ એટો જે ધાર, આવી ભાટ ખોલ્યો તે વાર;
રાજકુંવર આવ્યા પુર ખાર, સુણતાં હરખ્યો રાય અપાર.

દોહરા.

આસનથી તૃપ ઉઠિયો, હરખ ન હઈયે માય;
પડો વજડાવ્યો પુર વિષે, રાજ સામો જાય,
આગળ મા પુષ્પાવતી, સાહેલી સં ચાર;
પાછળથી સુલોચના, વિચરી તેણી

તે પાછળ પૃથ્વીપતી,	સેના અપરમ પાર;
તે પાછળ વેવારિયો,	સસરો જે નિરધાર.
સહ આગળથી પરવર્યો,	ગુણસાગરનો તન;
તે જઈ પુષ્પકને મળ્યો,	માન્યું એતું મન.
માત પિતા જઈને મળ્યાં,	પુત્ર પ્રણુભિયો પાય;
વચન હતું મુજ તાતનું,	પાળ્યું તમો પસાય.
સ્ત્રીને મળિયા સાનમાં,	પોતી મનની આશ;
સાસુને મેળો થયો,	હૃપ્યાં દાસિ દાસ.
સસરા કેરા હાથમાં,	સુવર્ણ કેરી થાળ;
સેના પુષ્પ વધાવિયાં,	ઉરમાં આણી વહાલ.
બાથ ભીડીને ભેટિયાં,	નર સહ આણી નેહ;
શીતળ મન સહનાં થયાં,	અમૃત વુઠ્યા મેહ.
સુંદર મહેલ સોહામણો,	જોતાં પોલા કોડ;
પદ્માવતી ઉતારિયાં,	સુલોચનાની જોડ.
સાસુને પાથે નમી,	પદ્માવતી તજ ગર્વ;
વહુવર પુત્ર ધણા હજો,	મુખમાં રહેજો સર્વ.
પદ્માવતીના મહેલમાં,	સુલોચના પછિ જાય;
આદર કીધો અતિ ધણો,	આપ્યા બહુ પસાય.
પદ્માવતી પછી બેલિયાં,	સાંભળ બેન મુજબણ;
વાતો કરો વિનોદની,	બોલી અમૃત વાણ.
મારો તાત વેવારિયો,	તમોતણો રાજન;
તમને આચરવું ધરે,	બોલો પ્રથમ વચન.

પ્રશ્ન.

એક નારિ આ વિશ્વમાં,	પાડે સહને ત્રાસ;
આઠ માસ છાનિ રહે,	માલે ચારે માસ.

ઉત્તર.

સહિયરં મારિ મુલક્ષણી,	તને હજો કલ્યાણ;
-----------------------	-----------------

પદ્માવતી કેરો પુષ્પકને મળ્યાં. સસરા અપરમ પાર. સસરો જે નિરધાર. ગુણસાગરનો તન. માન્યું એતું મન. પુત્ર પ્રણુભિયો પાય. પાળ્યું તમો પસાય. પોતી મનની આશ. હૃપ્યાં દાસિ દાસ. સુવર્ણ કેરી થાળ. ઉરમાં આણી વહાલ. નર સહ આણી નેહ. અમૃત વુઠ્યા મેહ. જોતાં પોલા કોડ. સુલોચનાની જોડ. પદ્માવતી તજ ગર્વ. મુખમાં રહેજો સર્વ. સુલોચના પછિ જાય. આપ્યા બહુ પસાય. સાંભળ બેન મુજબણ. બોલી અમૃત વાણ. તમોતણો રાજન. બોલો પ્રથમ વચન.

પ્રશ્ન.

એક નારી સંસારમાં, રાય રંક ઘેર જાય;
જે ઉપર કંઈના કરે, મૃતક તુલ્ય તે થાય.

ઉત્તર.

સુલોચના કહે, ધન્ય તું, કાંઈ ના તુજ તોલ;
નિદ્રા તેનું નામ છે, ખોલી તું જે ખોલ.

પ્રશ્ન.

નારિ એક નવ ખંડમાં, લાગે સહને અંગ;
સખજાને નિર્બળ કરે, કરે રંગનો ભંગ.

ઉત્તર.

સુલોચના કહે, સત કહું, દિલે ન ધરશે દુઃખ;
શામા જે સમશા કહી, ભુંડી તે તો ભૂખ.

સોપાઇ.

માંહોમાંહી વાતો કરે, ચતુરાઈ શું મનડું હરે;
મારા સમ નિત્યે આવજો, કામ કાજ રૂંડું કહાવજો.
પદ્મા કહે, પ્રથમથી વચ્ચી, માટે મુજથી મોટાં ક્યાં;
શિષ્ય માગીને થયાં વિદાય, મહા હરખથી મહોલે જાય.
નારિ જે રહે પિયુની પાસ, કપટ નહિ, મનમાંહી ઉઘાસ;
રોજ મળી જે બેનો રમે, બેળી બેશી ભોજન જમે.
સાથે બેશી તાત ને તન, પ્રીતેશું કિંહું ભોજન;
પાન સોપારિ ચર્વણ ક્યાં, આપ આપ મોલે પરવ્યાં.

દોહરા.

શામળ ભટ કહે, વર્ણવ્યું, પુષ્પકનું આખ્યાન;
ભણે ગણે ને સાંભળે, કૃપા કરે ભગવાન.
સલવાદિ સતિયો તણો, ગાય શુણે મહિમાય;
વિન્નેગ ભાગે તેહનો, આશા પૂરણ થાય.
ખોડ ન દેશે મુજને, સર્વ કવિનો રોક;
અબલે મેં, શ્રમો રમે મેં તાંડ

ખોઈને જાણે, ખત્તા ખાણે, ક્રમ કહું નથી કરતા રે;
અન્ન માટે આશ્રયતા હોડો, પેટ પાપથી ભરતા રે.
પર નિંદા ખાડો છે પૂરો, ક્રમ પડે છે જાણી રે;
જાણીને તે બાંધ્યું તાણી, જૂઠી વાત વખાણી રે;
એક ઘડી એકાંતે બેસી, હરિનું નામ ન લીધું રે;
અમરિતનો રસ અળગો મૂકી, ઝેર હળાહળ પીધું રે.
પીતાં પૂરણું તું ન ધરાયો, જોયું નહીં વિચારી રે;
કહે દારકો, હરિ ભજી લો, નહિ તો જાણે હારી રે;
સંવત અદાર સેં પૂરામાં, કારતક શુદ્ધ દશમી રે;
શિખામણ શૌણ્દિ હરિજન હરજે, વિમુખ જીવને વસમી રે.

શીખામણ.

આપાઈ.

માત પિતાને વાહું જાળ, રમવા જાય કરે બહુ આજ;
વહવાદો તો લાવે ઘણી, નિશાળેથી ઊતર્યો ભણી.
એટલે આવ્યું વેવીશાળ, પરણ્યો વર્ષ થયાં જ્યાં ખાર;
સોળે વર્ષે આવી સાન, વીસે વર્ષે પ્રણિયાં વાન.
નારી સાથે માન્યું મન, રળવાને તું લાગ્યો ધન;
વરણાગીમાં વાંકો ફરે, નવાં નવાં બહુ પ્રાક્રમ કરે.
ડાહો ડહાપણ મમજૂદાર, બાંધ્યા ધરના આથે ખાર;
વેપાર વણજ કરિયા બહુ, લાગ્યું છે જોળખવા સહુ.

* * * * *

પંચાશે તો આવ્યાં પ્રણિયાં, મોનાં ડાયાં સર્વે મળિયાં;
ફૂલી જેમ કરમાયે ફૂલ, થયું છે તન તો તેની તુલ્ય.
સાઠે વર્ષે નાહી સાન, કાંઈ થયા છે બેહુરા ડાન;
ઘરને લોકે સર્વે કહ્યું, “ડાસાનું તો ડહાપણ ગયું.”
સીતેર વરસ વીસાં સહી, ગતિ બોલવાની નવ રહી;

લેખું લેશે રાગ ધર્મ, કહે અલ્યા, “શાં કીધાં કર્મ?”
 મરણતણી છે માથે ખોડ, માટે પ્રીત પ્રભુથી જોડ.
 સંભારે તે સુખમાં રહે, સાધુજન શીખામણુ કહે;
 પાણી પેલી બાંધી પાળ, દારકા તું તારું સંભાળ.

જીવન.

સંવત્ ૧૮૦૦ સન ૧૭૪૪ માં હતો.

પદ ૧.

તૂળ્યા કોની નવ ભાગી ત્રિલોકમાં,	તૂળ્યા કોની નવ ભાગી;
રાગ ને રંક ને જોગી ને ભોગી,	આશા ઉમેદ સૌને લાગી; ત્રિલોકમાં ટેક
કોઈ તન-દુખિયા, કોઈ ધન-દુખિયા,	અન-દુખિયા રહે અભાગી;
પુત્ર પરિવારની આશા સંસારમાં,	વિશ્વ રહ્યું છે સૌ માગી; ત્રિલોકમાં.
આશા પૂરણુ કોની નથી જગતમાં,	તૂળ્યા બાંધી છે આધી આધી;
ભરનિદ્રામાં ભૂલા ભમે છે,	કોઈએ ન જોયું જગી; ત્રિલોકમાં.
અપરમ વેપારનો પાર ન આવ્યો,	કાળની તો નોખત વાગી;
લેવું દેવું ધન માલ મૂંઝીને,	તત્ક્ષણુ ચાલ્યા લાગી; ત્રિલોકમાં.
સંત શીરોમણુ મોટા કહે છે,	સમજે સવારા સોહાગી;
દાસ જીવન પ્રભુ મહાપદ પામ્યો,	ભક્તિ ભૂતળ લીધી માગી; ત્રિલોકમાં.

પદ ૨.

પર સ્ત્રીનો સંગ ન કરવા વિષે.

પારકી સ્ત્રીનો સંગ નવ કીજીએ,	નામ લેતાં નર નરકે જાય;
જોગ જગ જપ તપ બહુ આચરે,	તોય તેથી મુક્તિ નવ થાય; પારકી. ૧
સુંદરીના મુખથી શુણી ચઢવું બહું,	શુણી તો એક જ પ્રાણુ હરતી;
કંઈ જીવકેરાં સંકૃત જો હોય,	તે રે તરિયા તરત દૂર કરતી; પારકી. ૨
સ્નાન ને દાન ને માન ને જ્ઞાન ને,	ધ્યાન સહિત એ પાંચે કહિયે;
કુળવંત. હોય, તેનું કુળ જાતું રહે,	કામની કેરે જો સંગ રહિયે; પારકી. ૩
દાસ જીવન કહે, આશ છે તાહરી,	મારી કહું છું એ કર્મ કાણી;
નતાના સંગથી રાખજો વેગજો,	દીનબંધુ મને દીન જાણી. પારકી. ૪

જીવરામ ભટ.

ઘોળકાનો ઐદીય ટોળકીઓ.

સંવત્ ૧૮૦૦, સન ૧૭૪૪ માં હતો.

જીવરાજ શેઠની મુસાફરી.

હીરછંદની ચાલ.

શીવરાજ શેઠ પુત્ર જીવરાજને, મોકલે વિદેશમાં કહી સુકાજને;
જાઓ મૃત્યુ લોકમાં ગુમાસ્તા લેઇને, માલ વોરજોજિ પુત્ર શુદ્ધ જોઇને. ૧
સાથ રાખજો દલાલ સંત કાઇને, લેવરાવશે સુમાલ સારો જોઇને;
આગવો સુસંગ લેઈ રાખજો કને, ધીરશો મા કામ ક્રોધ લોભ ચોરને. ૨
મૂકજો કુસંગ ફાંસીયાતણી પૂરી, આવશે અપાર મોહની નહી ખરી;
ખેસજો વૈરાગ્ય-નાવમાં ફરી ફરી, ચાલજો સુવાટ પેલી પાર જીતરી. ૩
વિકટ છે અવાટ ખીજ વાટ ચૂકશો, જાણુ દેશ રહિ જશે અજાણમાં જશો;
વિષય ધૂર્ત મધ્ય જાળમાંહિ કુલશો, કામ રૂપ દંભ ત્યાં વિવેક ભૂલશો. ૪
પારખ્યા વિના પ્રપંચ માલ વોરશો, લાભ કાળ વહિ જશે દેવાણું ફૂંકશો;
તો ત્રસાજો ખોટ દેખી પોક મૂકશો, ક્રોધ ધીરશે નહિ વિદેશ ચૂકશો. ૫
દેશ દેશ કાઢજો દુકાનો ધર્મની, છાંડજો પ્રપંચ વાંત ફૂર કર્મની;
ધારશો ન કર્ણ વાત વિષય ધાતની, કા'વજો ભલાઈ આપ સારી વાતની. ૬
યત્ન રાખજો શરીર વાટ ધાટમાં, તાપમાં ન ચાલશો કુકર્મ સાથમાં;
જ્ઞાન યોગ ભક્તિ માલ જો તને ગમે, ખોટ લાભ પૂછશો ન વોરજો તમે. ૭
ઐઠલી વિવેક વાત ચિત્ત રાખશો, તો ભવાટવી ફરીને ઘેર આવશો;
એક વાર સર્વ વસ્તુ લેઈ આવશો, તો પ્રદેશ પરહરી સ્વધામ ખેસશો. ૮
શીખ લેઈ શેઠ પ્રદેશ સંચર્યા, નાત જાત નગરલોક સર્વને મળ્યા;
નગરશેઠ પુત્ર જીવરાજ નીકળ્યા, રામનામ જોગોપાળ શખ્દ કહી વળ્યા. ૯
જીર્ણ મૂકીને નવા પોશાક પેરિયા, દેખતાં પિતાયે નેત્ર નીર ખેરિયા;
ત્યાં કુટુંબ નાત-લોક તો રહી ગયા, જીવરાજ શેઠ ત્યાં થકી વિદા થયા. ૧૦
શેહેર બહાર સર્વ સાથ એકઠો થયો, શીવરાજ શેઠ ત્યાં વળાવવા ગયો;
પુત્રને વળાવિ શીવરાજ ત્યાં રહ્યો, જીવરાજ ત્યાં થકી વિદેશમાં ગયો. ૧૧
જીવરાજ વ્યસનના તરંગમાં ચઢ્યો, મનો-વેગ તુર્ત મૃત્યુલોકમાં પડ્યો;

દૈવ યોગ એક દેહ નાવ સાંપડ્યું,
 પંચ પાટિયાં પ્રપંચ લોહનું જજ્યું,
 સ્ત્રી જીવાન એક ખેડિ દીડી નાવમાં,
 મંદહાસ ચતુર છે વિચાર વેણમાં,
 શેઠ પાસ આવિ વાત પૂછિ સાનમાં,
 કોણુ નામ દામ વાંસ કોણુ દેશમાં,
 શીવરાજ છે વિદેહિ નગર શેઠિયો,
 ઉદ્યમાર્થ અર્થ મૃત્યુલોક આવિયો,
 પાર ના જજો હું દેખતો જ આંધળો,
 જાત નાત તાતથી થયો હું વેગળો,
 આશરો વિના થયો ધણો હું આકળો,
 ધણિક નાર મેં કરી તથાપિ એકલો,
 નવ મટે થનાર વાત કર્મેની લખી,
 ગુણ વાત મેં કહી તને ન ઓળખી,
 તે નિવૃત્તિ નાર શેઠને કહે કથી,
 મન-પિતા સુખુદિ ને કુખુદિ માતથી,
 મનપિતાનું હેત ઝાઝું મા કુખુદિથી,
 હું નિવૃત્તિને તમે સ્વયંવરે હરી,
 માત તાત પાસ હું નિવૃત્તિને ધરી,
 ત્યાં ગયા પછી પ્રવૃત્તિત્રાંતિને વર્ષા,
 લંપટિ કુખુદિ સાસુના કહ્યાગરા,
 તે સુખુદિ માત-મારિ પાસે આવિયાં,
 શીવરાજ શ્વશુર આશરે સુખી થયા,
 ત્યાં તમારી શાંતિ મા રડી રડી મરે,
 દેહે વસ્તુ સાક્ષિરૂપ ગર્વ ના ધરે,
 સમર્પણુ ધર્યું હશે નવું ન સંધરે,
 શુભુથી અતીત પંથ એકલો ફરે,
 એક વાર હું નિવૃત્તિ ઘેર આવિયા,
 વહુજી તમ ધણી વિદેશમાં ગયા,

દારસમ ઉર્ધ્વ કાળ-શિલ્પિનું ધડ્યું;
 જૈ ભવાખ્ધિ નાળ પંકજળમાં ખડ્યું. ૧૩
 બુદ્ધિ આગળી સ્વરૂપ હાવભાવમાં;
 મંધુરી વાણિમાં અને મૃગાક્ષિ નેણમાં. ૧૪
 કોણુ માત તાત કોણુ નાત જાતમાં;
 ક્રમ છો ઉદાસિ આ ભવાખ્ધિ ઘાટમાં. ૧૫
 પુત્ર તેમને હું જીવરાજ વેઠિયો;
 ભૂલમાં હું આ ભવાખ્ધિ મધ્ય ભટકિયો. ૧૬
 ભૂલમાં ભમ્યો હું ચાલતો જ પાંગળો;
 તાત છે સમીપ તેમને હું ના મળ્યો. ૧૭
 વાત દામ તું મળી થયો હું મોકળો;
 દુઃખ શોચનાથકી થયો હું દુખળો. ૧૮
 આજ દુઃખ વીસર્યું થયો ધણો સુખી;
 મેં કહ્યું તને તમે મને કહો સખી. ૧૯
 ઓળખો મને પવિત્ર માત તાતથી;
 ત્રૈણુ જન નીપની બને ન મૂળથી. ૨૦
 મારિ મા સગી સુખુદિ તેથકી નથી;
 શેઠ જે વિદેહ નામ શેઠેર જઈવરી. ૨૧
 શેઠ મૃત્યુલોકમાં ગયા તમે ફરી;
 તેમનું સ્વરૂપ જોધને તમે ઠંધા. ૨૨
 મૂળથી ખરી સુખુદિ સાસુ વીસર્યા;
 માત દીકરી વિદેહ શેઠેરમાં રહ્યાં. ૨૩
 શ્વશુર સાસુનાં પવિત્ર ચરણુ સેવિયાં;
 શીવરાજ તાત તે ઉદાસમાં ફરે. ૨૪
 રોજગાર ના કરી વૈરાગ્ય આદરે;
 આગલી કમાઈ સંતને મુખે ધરે. ૨૫
 ખાયા ના પિયે ન પુત્ર પુત્ર જીવરે;
 શ્વશુરજી અમારિ પાસ ગળગળા થયા. ૨૬
 કોટિ કંઠ વહિ ગયા હજી ન આવિયા;

કે શું લેવું દેવું અધિક નૂન્યથી રહ્યા,
જ વહુ નિવૃત્તિ પાપ મૃત્યુલોકમે,
સાથ લો દયા સખિથી વાટ નિર્ગમે,
લધ આગના થયાં સવાર તે સમે,
મૃત્યુલોકઃઆવિયા ભવાખ્ધિ તીરમે,
ધણિક વાર ખોળિ ખોળિ ચાકીયાં અમે,
મૃધિયું ન કોઈને હું ખેડી આ સમે,
ઓળખું તમોને મને ન ઓળખી તમે,
હું ના અનેક નાર ઇશકને ગમે,
ક્યાં પ્રવૃત્તિ વાલિ નાર આ સમે,
હું નિવૃત્તિ સરિ ભલીજ બ્રાંતિમે,
અમ જેવી દયાની વાત કાનમાં ધરો,
પૂર્વ નાર હું નિવૃત્તિ ચિત્તમાં ધરો,
બ્રાંતિને પ્રવૃત્તિ નારી વેગળા કરો,
ઘાટ ઘાટ ફેરવા સુમાલથી ભરો,
છેલું વેલું શેઠજી ચઢો શરીર વાણુ,
આગુવા ભલા દયા સુસંગ છે પ્રમાણુ,
જીવરાજજી થયા પ્રસન્ન ચિત્તથી,
પંચ માસનું કળેલ વાણુ નાળથી,
જીવરાજ ફેરવે ધણું ધણું મથી,
તે સમે અનેક બંદગી કરે કથી,
વાણુ નીકળ્યા પછી છ માસે દૂધ પીશ,
વર્ષ એક ખેડ મુની વૃત્તને ધરીશ,
મુનીમ વૃદ્ધ આ સુસંગનું કહું કરીશ,
શ્રી નિવૃત્તિ સંગ પતિન પ્રત આચરીશ,
આ દયા સખીનિ વાત કાનમાં ધરીશ,
બ્રાંતિને પ્રવૃત્તિ નાર વેગળા કરીશ,
એક વાર વાણુ સાથ બહાર નીકળીશ,
ફરથકી કુસંગ કાંશિયાથકી ડરીશ.

કે કુસંગ ધૂર્ત સંગથી વહી ગયા;
વૃદ્ધ આ મુનીમ સુસંગ સાથ લો તમે. ૨
તું ગયા વિના ન થાય કામ આ સમે;
આ દયા સખી સુસંગ સાથ ખે અમે. ૩
દેશ દેશ ખોળિયા મળ્યા નહિ તમે;
હાલું નાવ દેખીયું ભવાખ્ધિ નાળમે. ૪
તેટલે જ શેઠ દૃષ્ટિયે પડ્યા તમે;
શીદ ઓળખો? ગરીબ નાર હું અમે. ૫
આજ કાલ બ્રાંતિ નારમાં રમે તમે;
માત તાત વીસર્યા પ્રવૃત્તિ નારમે. ૬
આવડા અજાણુ શેઠ ક્યમ થયા તમે;
મુનીમ વૃદ્ધ આ સુસંગનું કહું કરો. ૭
શીવરાજ શાંતિ માની સેવના કરો;
તો ભવાખ્ધિ આ શરીર નાવથી તરો. ૮
વસ્તુ સારિ લેઈને સ્વદેશ સંચરો;
હું નિવૃત્તિ નાર હાથમાં ગ્રહું સુખાણુ. ૯
પૂર્વ દેશ જતા વાટ રોકનાર કોણુ;
હાથ સાહિ નારનો ચઢ્યા સુમાનથી. ૧૦
હાલતું થયું તથાપિ નીકળ્યું નથી;
નાળ સાંકડેથી લાગ લાગતો નથી. ૧૧
કાઠ વાણુ કાઠ વાણુ નાથ નાળથી;
ચાર પાંચ વર્ષ પાધડી વિના ફરીશ. ૧૨
કાઠ વાણુ કાઠ વાણુ હે કૃપાળુ ઇશ;
મનસ્વશુરથકી સુબુદ્ધિ સાસુ મેળવીશ. ૧૩
શીવરાજ શાન્તિ-માની સેવના કરીશ;
મનસ્વશુરથકી કુબુદ્ધિ સાસુ પરહરીશ. ૧૪
આજથી પરાંગનાને દૂરથી તજશ;
તો ફરીથી રોજગાર વાણુનો તજશ. ૧૫
કામ ક્રોધ લોભ ચોર વેગળા કરીશ;
નિવૃત્તિ કિત બાવને ધરે.

તે સમે પ્રસૂતિ કાળ વાયુ સંચરે,
 નાળમાં નવેક માસ એકલું ખડ્યું,
 ત્યાં થકી મહા-ભવાબ્ધિ પૂરમાં અડ્યું,
 પૂર્વના ચુમાસ્તા શીવરાજના હતા,
 જીવરાજ કહે, હું એકપુંજું લે જતાં,
 ચુલ્લ અર્થ સમજ્યા વિવેકી રીઝ્યા,
 ખુદ્દ હીન મૂર્ખ લોક તે ન સમજ્યા,
 એ કથા રહી પછી વિચાર શા થયા,
 કેટલેક માસ વાણ ચાલતું કરે,
 તે પછી પલાણુ જોયન અશ્વતું કરે,
 કારમે કુસંગ મિત્ર સાથે સંચરે,
 જ્ઞાતિને પ્રવૃત્તિ નારિ ચિત્તમાં વરે,
 વાણુ ફેરવે જીવાનિ અશ્વ ખેલવે;
 દેશ દેશમાં નવી દુકાન ખુલવે,
 નાત શેઠ પારકી લઢાઈ શીજવે,
 મુખ્ય શાહુકાર લાખે લેખું લેખવે,
 દેશપાળ હાથમાં દીવાન જઈ નમે,
 કીર્તિ લોભિયાની વાત આપને ગમે,
 ઉઘમે અજાણુ પલક નિર્ગમે વૃથા,
 દામ સાહેબીનું અભિમાન સર્વથા,
 નવનવી મીઠાઈ દૂધ ફૂરથું જમે,
 લોભ લાભ પુત્ર પાસ લેઈને ભમે,
 જરકશી પોશાક કિનખાખ ખોળિયાં,
 વેળે વાંકડાં અમૂલ્ય કર્ણ ચોકડાં,
 રંજ તાન નાચ થાયછે ખડા ખડા,
 ઘેર તાયફા અખંડ નાચતા વડા,
 ચૌદ માળની હવેલિ ખુબ ખંગલા,
 ભાગ્ય પાંશરેથી સર્વ વૈભવે મળ્યા,
 કોપતાં જ દેશપાળ કોપિયો,

ની દુકાન સર્વ અટકિયો,
 મુજાવતા રહે જાણીયાં.

દેહ વાણુ નાળમાં અહીં તહીં ફેરે;
 સૂતિકા પ્રચંડ વાયુ ડોલમાં પડ્યું. ૪૩
 મોકળું થયું અનેક સાથ આથડ્યું;
 એ નવાણુ શેઠજીન ખખર પૂછતા. ૪૪
 નિર્વિકારને લઈ વિકાર મૂકતાં;
 દેહ સાધના કરી વિદેહમાં ગયા. ૪૫
 વિષય તુચ્છ લોભથી ભવાબ્ધિમાં વહ્યા;
 મૃત્યુ લોક વાયુ જેટલે જ લાગિયા. ૪૬
 બાર વર્ષ બાળપણમાં જઈ ડરે;
 નવનવા પોશાક ખાનપાન શું ભરે! ૪૭
 તેવિ વાત ચીત કરણુ દેશમાં કરે;
 મનસ્વશુર કુખુદ્ધિ સાસુથી ધણું ડરે. ૪૮
 ઘાટ ઘાટથી પ્રપંચ દ્રવ્ય મેળવે;
 ત્યાં મુનીમ છે, ધણાહિંસાળ ચૂકવે. ૪૯
 કારમૂ કુકુંબ માત તાત રીઝવે;
 અન્યનિલખેલી હુંડિ પાછી નવ ફેરે. ૫૦
 અમલનો છકેલો સર્વ લોકને દમે;
 દ્રવ્યને મદેથી સાધુ સંતને દમે. ૫૧
 ધર્મ વાસના ન થાય કૃષ્ણની કથા;
 સ્વાર્થમાં ખુશાલ પરમાર્થમાં વૃથા. ૫૨
 રંગ મહેલમાં પ્રવૃત્તિ નારીશું રમે;
 ભાવ હીન અપકીર્તિ સર્વથા ગમે. ૫૩
 પામરા રૂમાલ રંગ ચોળ મોળિયાં;
 હીમ રૂ ગલેચા શેઠ ગાદીએ પડ્યા. ૫૪
 થયા ભાઈ સાહેબ તો અમલથી બડા;
 પ્રેમથી વૈયાય રોજ પાનના પડા. ૫૫
 હીંચકે પલંગ ત્યાં સુવર્ણ સાંકળ્યા;
 વાંકડું થતાંજ વૈભવે થકી ટળ્યા. ૫૬
 સેજ વાંકમાં અનંત માલ લૂટિયો;

માલ ખોડી જોઈ જાણીયાં.

જિઘરાણિ બંધ કરજ તો ખરું થયું, કોઈ ધીરનાર નહિ નામ ડૂબિયું;
 કરજદારે ઘેરિયો દેવાળું ફૂકિયું, એ પ્રકારે પાપ દ્રવ્ય વ્યસ્ત થઈ ગયું. ૫૮
 હાય દૈવ ! હાય દૈવ ! કાંઈ નવ રહ્યું, છપન ઉપર ભેરતાન ભૂંગળું ગયું;
 નાત શેઠ તે હવે ન કો કરે કહ્યું, અલ્પભોજ્ય દાન પુન્ય કાંઈ ના થયું. ૫૯
 ભાગતી દશાયે તોલ ભાગતો ગયો, મહા દરિદ્રતામાં આહાર યોગણો થયો;
 બહુખરાબદસ્ત કારભાર ના રહ્યો, માન-હીન બાપડો ફરે વલ્લો વલ્લો. ૬૦
 એ હેવાલમાં જીવાનિ ઘોડિ ગૂંજરી, સ્ત્રી પ્રવૃત્તિયે જણી ખરાબિ દીકરી;
 લોભ લાભ પુત્ર તે સમે ગયા મરી, મહા દુઃખ માંહી સાંભર્યા જ શ્રીહરિ. ૬૧
 કાળ પેંગડેયિ વૃદ્ધ ઘોડે ચઢ્યો, ટેક લાકડી લગામ શ્વેત કાઠડો;
 વેગ-હીન ચાલતો તે જો કંદી પજો, માન ચાખખાનિ ચોપથી કરે ખડો. ૬૨
 કાળનું ભરેલ દેહવાણુ પૂરિયું, આ ભવાધિ-તીર નામ નર્મદા ગયું;
 ચક્રપાણિ ઓરસંગ ધાટ છીપિયું, શ્રી કુબેર સોમનાથ ભેટવું થયું. ૬૩
 તીર્થવાશી વિષ્ણુ ભક્તને મળ્યો જઈ, તેમને સમાગમે કથારૂચિ થઈ;
 તે સમે સુસંગ મિત્ર તે મળ્યો તહી, ભેટતાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ વેગળી રહી. ૬૪
 વરણુ વેષ ફેરવ્યો નવો ધર્યો લહી, વૃદ્ધ જેઠ જેઠ લાજ પુરમાં વહી;
 તે વહ્યા પછી પટંતરો રહ્યો નહિ, તે પછી સુસંગ મિત્ર ઓળખ્યો સહી. ૬૫
 ઓળખ્યા પછી ફરી મળ્યો હશી ધશી, ભેદ ભાગતાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ ગઈ ખશી;
 પૂર્વની વિવેક વાત ચિત્તમાં વશી, સાંભરી નિવૃત્તિ નારને થયો ખુશી. ૬૬
 મિત્ર મેળવો નિવૃત્તિ નાર આ સમે, શીવરાજ શાંતિ-ભાત ભેટવો તમે;
 દેહમાંથી લઈ જશો વિદેહમાં ક્યમે, તો તમારો પાડ ખૂળ માનશું અમે. ૬૭
 એ પ્રકારે જીવરાજની ફરી મર્તિ, તે સમે સુસંગ તે થયો દયાપતિ;
 શણિ બોધ જીવરાજને થઈ મર્તિ, અલ્પ ભાવથી જડી પ્રકાશ પદ્ધતિ. ૬૮
 મનશ્વશુર સુખુદ્ધિ સાસું એકકાં કર્યાં, પૂર્વની નિવૃત્તિ રાણિ ચિત્તમાં ધર્યાં;
 કોટિ વર્ષના વિયોગ રૂશણું હર્યાં, અસલનું મળ્યું કુટુંબ દુઃખ વીસર્યા. ૬૯
 નિવૃત્તિ નાર સંગે પ્રીતડી થઈ ધણી, જીવરાજ વશ કર્યો નિવૃત્તિયે ધણી;
 પ્રથમ ભક્તિ દીકરી નિવૃત્તિયે જણી, જીવરાજ શેઠને ગઈ વધામણી. ૭૦
 તે સમે આનંદ ચિત્ત શેઠનું થયું, કાંઈ ન રાખિયું કને સહુ સમર્પિયું;
 નવ પ્રકાર ભક્તિનું સ્વરૂપ સાધિયું, તે સ્વરૂપ જોઈ પ્રેમરૂપ વાધિયું. ૭૧
 પ્રેમનો ભરેલ શેઠ નાયતો ફરે, રોમહર્ષ થાય, ગાય ગદ ગદ સ્વરે;
 ૧૧૧૧૧૧૧૧ ૧૧૧૧૧૧૧૧
 સમ સ્વર ભલાથી તાન

ભક્તિ પાંચ વર્ષની થતાં પિતા ડરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિથી વૈરાગ્ય પુત્ર અવતરે;
હર્ષનો ભયો વધાર્ધ મસ્તકે ધરે, વણુ-સુસંગ વાત ચીત કાંઈ ના કરે. ૭૩
જ્ઞાન પુત્ર તે પછી થયો નિવૃત્તિને, ગર્ધ વધામણી વિવેક શેઠની કને;
સમર્પણે કર્યું સહુ તદા વિવેકને, વિધિ નિષેધના વિવેકની થઈ ખને. ૭૪
જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય પુત્ર હાથમાં ધરે, સ્ત્રી નિવૃત્તિ ભક્તિ પુત્ર સાથ સંચરે;
જ્ઞાન માર્ગમાં સુસંગ આશુવો કરે, લિંગ દેહ સાગિને વિદેહ પરવરે. ૭૫
જીવરામ ભટ્ટ નામ ગામ ઘોળકું, ટોળક દિજ જાત પામણોલનું પખું;
તે નરે વિવેક વાત જોઈને લખ્યું, આ અધ્યાત્મ દીપ જીવ શીવ પારખું. ૭૬
આ વળી નવીન ગ્રંથથી વિચારજો, ઘણીક વાતનો પટંતરો ખુલી જાજો;
લિંગ-દેહ જીવને વણિક પ્રમાણજો, શેઠને વણિક વિષે ન ભેદ આણજો. ૭૭
મન મળે કુખુદ્ધિ માત દામ લીન થાય, મન મલિનમાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ જૈ ભરાય;
તે પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિથી કુકર્મ કાંઈ કરાય, તે કુકર્મ પાંધિ જીવ દેહમાં ભરાય. ૭૮
બ્રાંતિ તામસીથી બ્રમણતા અજાણ થાય, રજગુણી પ્રવૃત્તિથી વિચારમાં પડાય;
મન મળે સુખુદ્ધિમાં ન દામ લીન થાય, નિર્મળા નિવૃત્તિ શુદ્ધ સાત્વિકી જણાય. ૭૯

કાળિદાસ.

સીતાને સાસરે વળાવવા વિષે.

કડવું ૧ લું. વલણ.

જન સાથે તે કરીને તૈયારી જી, ઘેર પંધાર્યા જનકકુમારી જી;
સાથે ત્રણે બેનડી સારી જી, જનની નયણે તે વરસે વારી જી.

ઉત્તરો.

જનની નયણે વારી વરસે, થયા ગદ ગદ કંઠ;
તેડી ચાલ્યાં સાસરે, કરી મળ્યાની ઉતકંઠ.
સર્વકુટુંબ ભેળું થયું, બહુ સ્નેહે સીતા સાથ;
દશરથ કૌશલ્યા પ્રતિ વદે, બલામણ અહીં હાથ

ભક્તિ પાંચ વર્ષની થતાં પિતા ડરે,
હર્ષનો ભયો વધાર્ધ મસ્તકે ધરે,
જ્ઞાન પુત્ર તે પછી થયો નિવૃત્તિને,
સમર્પણે કર્યું સહુ તદા વિવેકને,
જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય પુત્ર હાથમાં ધરે,
શ્રોગ માર્ગમાં સુસંગ આશ્રયે કરે,
જીવરામ ભટ્ટ નામ ગામ ઘોળકું,
તે નરે વિવેક વાત જોધને લખ્યું,
આ વળી નવીન ગ્રંથથી વિચારજો,
લિંગ-દેહ જીવને વણિક પ્રમાણજો,
મન મજે કુચુદ્ધિ માત દામ લીન થાય,
તે પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિથી કુકર્મ કાંધ કરાય,
બ્રાંતિ તામસીથી ભ્રમણતા અજાણ થાય,
મન મજે સુચુદ્ધિમાં ન દામ લીન થાય,

સ્ત્રી નિવૃત્તિથી વૈરાગ્ય પુત્ર અવતરે;
વણુ-સુસંગ વાત ચીત કાંઈ ના કરે. ૭૩
ગર્ધ વધામણી વિવેક શેઠની કને;
વિધિ નિષેધના વિવેકની થઈ ખને. ૭૪
સ્ત્રી નિવૃત્તિ ભક્તિ પુત્ર સાથ સંચરે;
લિંગ દેહ આગિને વિદેહ પરવરે. ૭૫
ટોળક દિજ જાત ખામણોલતું પડ્યું;
આ અધ્યાત્મ દીપ જીવ શીવ પારખું. ૭૬
ધણીક વાતનો પટંતરો ખુલી જળે;
શેઠને વણિક વિષે ન ભેદ આણજો. ૭૭
મન મલિનમાં પ્રવૃત્તિ બ્રાંતિ જો ભરાય;
તે કુકર્મ ખાંધિ જીવ દેહમાં ભરાય. ૭૮
બ્રાંતિ તામસીથી ભ્રમણતા અજાણ થાય, રજગુણી પ્રવૃત્તિથી વિચારમાં પડાય;
મન મજે સુચુદ્ધિમાં ન દામ લીન થાય, નિર્મેળા નિવૃત્તિ શુદ્ધ સાત્વિકી જણાય. ૭૯

કાળિદાસ.

સીતાને સાસરે વળાવવા વિષે.

કડવું ૧ લું. વલણ.

જન સાથે તે કરીને તૈયારી જ,
સાથે ત્રણે એનડી સારી જ,

ધેર પંધાર્યા જનકકુમારી જ;
જનની નયણે તે વરસે વારી જ.

ઉત્થલો.

જનની નયણે વારી વરસે,

થયા ગદ ગદ કંઠ;

તેડી ચાલ્યાં સાસરે,

કરી મળ્યાની ઉતકંઠ.

સર્વકુટુંબ ભેળું થયું;

બહુ સ્નેહે સીતા સાથ;

દશરથ કૌશલ્યા પ્રતિ વદે,

ભલામણ અહીં હાથ

સુધાપતિ સુજન પદ્યવલ્લભ.

રાગ ધનાશ્રી.

સર્વ કુટુંબ થયું ત્યાં ભેળું,
 કૌશલ્યા આગળ કર જોડીને,
 જન જોડી દંદમા દઈને,
 રાજ્ય દશરથ તે જનક પરસ્પર,
 મુનિવરને જેમ મુનિવર ભેટે,
 તેમ વેવાઈને વેવાઈ મળ્યાછે,
 ચાલી જન સજ્જ થઈ સાથે,
 જોજન એક રહ્યાં ત્યાં ભેળા,
 શીખામણુ સીતાને દીધી,
 કાઢી સખિ અણિમાદિક સરખી,
 સાસુનું મુખ રાખજો રૂડી,
 ધુંધર-પટ પટશાળે ન તનિયે,
 જો જોડાણીને દિયર દેરાણી,
 મુખ અવગુણુ સાસરિયાં કેરા,
 પ્રોહિત કુળ ગુરુ સ્વામી શ્વશુરનું,
 સર્વ કુટુંબમાં ભળતાં રહિયે,
 એણી રીતે સીતાજીને જનનિયે,
 માતપિતાને સુજશ આપજો,
 પછે અવધપતિ પ્રીતે કરીને,
 જાણિયે કાદશ રાશિ ભુવનથી,
 વશિષ્ઠ વિશ્વામિત્રને જનકે,
 માગી શીખ ચરણે શીશ નામી,
 ત્યાંથી હજી મળી સૌ કાલ વળિયા,
 જન વૈમાનતણી પેર ચાલી,
 લટકંતા ચટકંતા ચાલે,
 હળકે ધરણી પડ ઉતર દક્ષિણ,
 હણહણતા અવની પગ ખણુતા,
 સીતાને સાંસરે વળાવે જ;
 ભાવે કરીને ભંજાવે જ.
 વર વધુ તેડીને વળીઆ જ;
 ઉરેઉર મેળવી મળિયા જ.
 સાધુને જેમ સાધુ જ;
 મોહી રહું વિશ્વ ખાધું જ.
 જન વળાવા માટે જ;
 વેવાઈ સાથે વાટે જ.
 માતાજીએ ખહુ ભાત જ;
 સહસ્ર આપી સાથ જ.
 કરજો શ્વશુરની સેવા જ;
 તનિયે હઠના હેવા જ.
 નણુદીને નમતાં રહિયે જ;
 કંથ આગળ નવ કહિયે જ.
 ચરણોદક નિત્ય લીજો જ;
 મનમાં તે ગર્વ ન કરીજો જ.
 દીધી શીખામણુ સારી જ;
 હોય સકુળની કુમારી જ.
 રાય જનકને વાળ્યા જ;
 જ્યોતિષમાં ગ્રહ ચાલ્યા જ.
 કનકને પુષ્પે વધાવ્યા જ;
 મૈથિલાપુરમાં આવ્યા જ.
 પુરવાસી વૃદ્ધ ખાળ જ;
 ધમ ધમતી ધુધરમાળ જ.
 હાર્યો તે હારોહાર જ;
 નાવે ભર્યો જેમ ભાર જ.
 ઉછળતા કેકાણુ જ;
 જેવંત રાણોરાણુ જ.

સાજ સુવર્ણ નાના વિષ વરણે, શોભે તે અંગ તુરંગ જ;
સ્વછ રંગ ભર ઉદ્ધતા અને, કૂદતા જાણે કુરંગજ.
એણી પેર જન અયોધ્યા પહોંચી, વાજિત્ર વાળે અપાર જ;
મંગળ ગીત રથે રથ ગાયે, ચંદ્રમુખી બહુ નાર જ.

* * * * *

જન લઈ પરવરિયા પુરમાં, દશરથ બહુ બડ-ભાગી જ;
નગરના વાસિતણી જગમાંહી, જૂની તપશા જગી જ.
ઉડે અભિલ ગુલાલ સુગંધી, નભ લગી ધ્રુમળ ધાઈ જ;
વાદળ રાતું થયું તેને રંગે, અરુણ રહ્યો છે લજ્જા જ.
સંધ્યા સમે પ્રભુ ઘોડિયે ચાઢ્યા, દશો દિશ પ્રગટી દીવી જ;
જન્મો જન્મ તેના જશ બોલે, તેણે તે જાણ્યું જીવી જ.
પાવક પુષ્પતણી બહુ રમત, જવાળા-માળાનું જાળું જ;
ગંધક પાત્ર પ્રકાશ કરે જેમ, અર્કતણું અજવાળું જ.
ત્રણે બ્રાત ચઢ્યા પ્રભુ સાથે, વાંસે વધુ મૃગાનેણી જ;
ચંદ્રમા શિર સુધા ધણું સીંચે, રસ વરસાવે રેણી જ.
પુષ્પ કનક મુક્તાક્ષણ લેષ્ટને, નગર નિવાસી વધાવે જ;
ચારે વરણુ જે ચરણે ચાલે તે, આવીને શીશ નમાવે જ.
ત્રણે માતા તતક્ષણ હરખી, આરી ભરી જળ લાવ્યાં જ;
અંતરમાં અતિ ઉલટ આણીને, વર કન્યાને વધાવ્યાં જ.
દંપતિ શીશ લઈ જળ આરી, વારંવાર ઉતારે જ;
મંદિરમાં પધરાવ્યાં પ્રીતે, જન્મ સફળ કરી સારે જ.

* * * * *

વળતું રાયે નગર નોતર્યું, વેદિયા વિપ્ર જમાડ્યા જ;
ચારે વરણુને પ્રસન્ન કરીને, પરમાનંદ પમાડ્યા જ.
વશિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર રૂષિને, પ્રેમે કરીને પોષ્યા જ;
ધણા દિવસ લગે મુનિવર રાખ્યા, સેવા કરી સંતોષ્યા જ.
કૌશિક રૂષિને ચરણે લાગી, પાડ ચઢાવે છે રાણી જ;
પરણ્યા પુત્ર તમારે પ્રસાદે, જનકનંદની આણી જ.
ગુણ ઓશિંગણુ ગુરૂજી તમારી, જનમો જનમ શું કહિયે જ;
જાણજો હેત ધરીને મનમાં, અગ્રે તમારું કૌરવે જ.

પ્રકાશના મુખે જાણીને મનમાં, અગ્રે તમારું કૌરવે જ.

ધ્રુવાખ્યાન.

વસાવડના કાળિદાસની કવિતા જણાય છે.

ચંદ્રાવળા.

ઉત્તાનપાદ નર નીપતો, રાજ રૂપ નિધાન;
રાજાને એ સુંદરી, તેનાં સુરતી સુમતી નામ;
સુરતી ઉપર નહિ રે માન, તેના ધ્રુવજી એક સંતાન;
સુમતી ઉપર છે ધણું હેત, તેનો કુંવર ઉત્તમ એક; જે જે વૈકુંઠરાય.
ઉત્તમ ઉચ્છંગ એસાર્યો રાયે, સભામાંહિ એક વાર;
પુત્ર લગાવે પ્રેમશું રાણી, હેડે હરખ અપાર;
હરખ ન માયે હૈડામાંય, ધ્રુવજી રમતા આવ્યા ત્યાંય;
ઉછંગ એસવા કીધાં મન, અપરમા કહે કંઠુ વચન; જે જે०

(સુમતી.) અપરમા એમ બોલ્યાં ભૂંડા, એ સુખ તુજને ક્યાંથી;
અભાગણીના પેટતણા તું, જાતે અકરમિ ઈહાંથી;
ઈહાંથિ જઈ વનમાં તપ માંડ, હરિ ભજીને કાયા છાંડ;
ફરી જનમ લે મારે શરીર, તો તને રાજ અપાર્વીશ વીર; જે જે०
વચ્ચે વિનતાનાં સાંભળી, ઊતર્યો મોતો રંગ;
સભા તે સધળી દેખતાં, ધ્રુવજી થયા મન ભંગ;
મન ભંગ થઈ નાંખ્યો નિશ્વાસ, રેતા આવ્યા માની પાસ;
માએ ચાંખ્યા રૂઢિયા સાથ, કહે, “કુંવર કાણે દુભવ્યો આજ?” જે જે०

(ધ્રુવ.) આજ સભામાં માવડી બેઠો, ઉત્તમ રાયને ખોળે;
ઉછંગ એસવા હું ગયો ત્યારે, અપરમા એમ બોલે;
અપર કહે, “અભાગણિકરા, સુખ વાંછો તો વન જાઓ વેલા;
ફરી જનમ લે મારે શરીર, તો તને રાજ અપાર્વીશ વીર;” જે જે०

(સુરતી.) વળતી માતા ઉચરે, કુંવર હૈડે ન ધરિયે દુઃખ;
પૂરણ પુણ્ય કીધાં હશે ત્યારે, તે ભોગવે છે સુખ;
સુખ આપણને ક્યાંથી વાલા, નિયમ ધર્મ કશા નથી પાળ્યા;
નથિ સંતોષ્યા જોગી જતી, તપ તીરથ વ્રત કીધાં નથી; જે જે०
નથી સંતોષ્યા સાધુને નથી, આખ્યાં, વિપ્રને દાન;
ઓછાં કરમ જ્યાં આપણા ત્યારે, ક્યાંથી રાયનાં માન;

- માને આંસ આવીયાં ત્યારે, થંભિને રાખ્યાં નીર;
 મારી જીભે કેમ કહું વણિ, વનમાં વિચરો વીર;
 વીર વચન કોનાં નવ ધરશે, તપ કરતાં માયા નવ કરશે;
 તપથી તમને મળશે હરિ, વીરા વેગે પધારજો ફરી; જે જે૦ ૧૫
 (કવિ.) ફેરા ફરિયો માતાને રે, ફરિને લાગ્યો ચર્ણુ;
 આજ્ઞા માગીને સાંચ્યો, વંદીને શુકન;
 શુકને મળી સવત્સી ગાય, સુવાસણી બેઠું ભરિ જાય;
 વર કન્યા પરણીને વળ્યાં, વેદ ભણુંતા વિપ્ર જ મળ્યા; જે જે૦ ૧૬
 મળ્યા શકુન સહિ હર્ષના ધ્રુવજી, નીકળ્યા નગર બાહાર;
 આગળ જાતાં ધ્રુવજીને રે, મળિયા બ્રહ્મ-કુમાર;
 બ્રહ્મ-કુમાર ભગવાનને ચહાતા, હરિગુણ ગાતા વેણ સુવાતા;
 કરજોડી કહે છે ભૂપ-તન, ક્ષમા કરો તમે નારદ મુન્ય; જે જે૦ ૧૭
 (નારદ.) નારદ કહે, શીદ જાઓ છો? શું છે તમારે કામ?
 કોણ તમારાં માતા પિતા ને, શું છે તમારું નામ?
 (ધ્રુવ.) માં નામ છે ધ્રુવ નિર્ધાર, મારા પિતાને બે છે નાર;
 રાવ રાણી બેઠા સોરંગ, ઉત્તમને તેડ્યો ઉછંગ; જે જે૦ ૧૮
 ઉછંગે બેસવા હું ગયો મારી, ખાંત હૈયાની બોલિ;
 દૃષ્ટિએ મુજને દેખિને ત્યારે, અપરમા એમ બોલિ;
 અપર કહે, અભાગણિ કેરા, જો સુખ વાંછો વન જાઓ વે'લા;
 ફરી જનમ લે મારે પેટ, તો તને રાજ અપાવીશ નેટ; જે જે૦ ૧૯
 નેટ નારદ કેમ ભોગવું, એનું આપ્યું ધન;
 સભા સધળી દેખતાં, મને કહ્યાં કહણ વચન;
 કહણ વચન તે કેમ વીંસરે, લોહ સમ હોય તો નીસરે;
 ખડગતણે તો સહિયે ધાય, પણ એ બોલ સહ્યા નવ જાય; જે જે૦ ૨૦
 (નારદ.) જ રે ઘેલા, અત્યારથી તું, એવડો શો ધર કાળ?
 માન કુમાન શું તારે તું તો, પાંચ વર્ષનું બાળ;
 બાળકને શા ધરવા બોલ, ખાઓ પીયો ને કરો કલોલ;
 અપરમાનાં એવાં હેત, વિચારીને ત્રાજો ચેત; જે જે૦ ૨૧
 (ધ્રુવ.) ચિત્ત તે કઈ પેર વાળું? મને બોલાવ્યો નહિ આપે;
 કશાયમાં લેખ્યો નહિ હું તો, તે ઉકળું છું તાપે;

- તાપ કુંવર નહિ આણીયે રતી, સુંખ દુખનું કાચ સરિગત નથી;
હરિયે નિર્મયું તેમ જ હોય, કર્યા કરમ છોડાવે નહિ કાચ; જે જે.૨૨
- (નારદ.) કો કાળે વૃદ્ધિ હાણુ છે તેનો, ન ધરો દુર્ષ ને શોક;
અણુ ચિત્તવ્યું જે આવી મળે, તેનો ધર સંતોક;
સંતોષિ કુંવર ધેર પધારો, અપરમાના બોલ વીંસારો;
આવ કુંવર, તારા બાપને કહું, રાજ અપાવું ને માને સહુ; જે જે. ૨૩
- (ધ્રુવ.) સભામાં શું દેખાડિયે, સૌ કોમાં વળિ નાક;
સભામાં જ્યારે શોભશું, મન પૂરશે અભિલાખ;
લાખ લાખેણો કરશે હરિ, ત્યારે મંદિર આવિશ ફરી;
તપ કરતાં જે હરિ નહિ મળે, તો મુજ પ્રાણ તણેશું બળે; જે જે. ૨૪
- (નારદ.) બળ કીધે હરિ નહિ મળે, માનો મારા તન;
જન્મથકી જોગી દેહ દમે, સ્વપને નહિ દરશન;
દર્શન તમને કેમ આપશે, વન જૈને વીમાસણ થશે;
વાધ વરૂ વનમાં બહું હશે, તે દેખી તુજ તન ધૂંજશે; જે જે. ૨૫
- જાશે ચિત્ત સંસારમાં ત્યારે, સાંભરશે રંગ-ભોગ;
ભૂખ તરશ જ્યારે લાગશે, ત્યારે કુંવર મૂકશે જોગ;
(ધ્રુવ.) જોગ રૂપિ નહિ મૂકું સ્વામ, મન ઈંદ્રિયો રાખીશ કામ;
મેરૂ અળે પણ ચૂંકું નહિ, રૂપિણ તમ પરતાપે સહી; જે જે. ૨૬
- (નારદ.) રૂપિ કહે તું નીસર્યો ત્યારે, જનને મધુવન માંય;
જમુનાજીમાં નાહિને તું, તપ આદરજે ત્યાંય;
ત્યાં જઈ કરજે અલ્પાશન, જળ પત્ર ને રૂળ પ્રાશન;
વળિ તું ભજજે હરિતું નામ, સ્વરૂપ સ્મરજે શ્રી ધનશ્યામ; જે જે. ૨૭
- એ કરતાં ખટ માસમાં તુજને, મળશે વૈકુંઠ નાથ;
(કવિ.) આશીર્વાદ દેઈ દાસને, મસ્તક મૂક્યો હાથ;
હાથ જોડી ધ્રુવ લાગ્યો ચરણ, આજ્ઞા માગી વિચર્યો ચરણ;
એહ કથા રહિ એણે કામ, રૂપિ પધાર્યા રાયને ગામ; જે જે. ૨૮
- મુનિ આવ્યા મહારાજપે જોવા, રાયતાણું મુખ મન;
માન દિધાં બ્રહ્મ-પુત્રને, વળિ આખ્યાં આસન;
આખ્યાં આસન બેઠા રૂપિ, આજ્ઞા ઉત્તમ તાતને વશી;
(રાજા.) આ શાં રે રૂપિ મુખનાં રાજ, ધ્રુવ વિના ચિંતા અતિ

આજ સભામાં રૂપિજી મારે, ઉત્તમ ખોળામાંય;
 ધ્રુવજી હોય, તો આજ વધે બહુ, ઉછંગતી શોભાય;
 ઉછંગે બેસવા ધ્રુવજી આવ્યો, તેને તો મેં નવ બોલાવ્યો;
 સ્ત્રીને વરાંસે વીંસર્યું બાળ, અપરમાયે દીધી ગાળ; જે જે. ૩૦
 રૂપિ એ વચને નીસરિયો રે, વીંસે ગયો છે વન;
 વનમાં વાધ વર હશે તેને, દેખી ધ્રુવજી તન;
 તન ધ્રુવજી રે તડકે ટાઢે, મંદિરમાં માલંતો લાડે;
 વાયુ વૃષ્ટિ કેમ સહેશે કુમાર, એની કાયા કામળ સાર; જે જે. ૩૧
 કામળ પટકૂળ પહેરતો કેમ, ઓઢશે મૃગચર્મ તેહ;
 મરતક બાંધતો મોળિયું કેમ, જટા રાખશે એહ;
 એહ આનંદે હરતો ફરતો, ઘોડાની અસવારી કરતો;
 કાંટામાં કેમ સૂશે બાળ, એની સન્યા અહિ છે સાર; જે જે; ૩૨
 સારાં અન્ન આરોગતો તે, ફળ પત્રો કેમ ખાશે;
 પાણી પીતો પળે પળે તે, જળ વિણ કેમ રહેવાશે;
 તેનિ વતી રહેવાશે કેમ, તેહ વિના હું દાહું એમ;
 સૂધ વિનાનો થયો શરીર, વીસરતો નથિ તેહજ વીર; જે જે. ૩૩
 વળિ વીરો અહિયાં આવતો, રમતો રંગ અપાર;
 ભૂખ તરસ જ્યારે લાગતી, સુખડિ માંગતો સાર;
 સારી સુખડી સુંદર મેવો, કાહું કાહું બોલતો એવો;
 તેણે અમને કીધાં તાજ, પુત્ર વિના શું કરવું રાજ; જે જે. ૩૪
 શું કરિએ વડિ સાહેબી, ચિત્ત ઠરતું નથી કોઈ ઠામ;
 શું કરિએ આ રાજ અને શું, કરિએ ધન ને ધામ;
 ધન ગયું અમારું આજ, પુત્ર વિના સૌ સૂનો સાજ;
 પુત્ર વિના હું દુર્બળ દુખી, મારા પ્રાણ જશે રે રૂખી; જે જે. ૩૫
 મળ્યું હતું તે બાળ; ભજવા શ્રીગોપાળ;
 (નારદ). રૂપિ કહે, તમે મા રવો મને; કુંવર ઘેર પધારશે કોડે;
 આશીર્વાદ દેઈ મોકલ્યો, એવું કહિને વળિયા રૂખ; જે જે. ૩૬
 ગોપાળ ભજશે દિવસ થોડે, વિચર્યો વન મોઝાર;
 માંડો રાજ ને છાંડો દુઃખ, ત્યાં જૈ તપ વિચાર;
 (કવિ). રૂપિને ચરણે લાગીને ધ્રુવ,

મધવન પોંચ્યો પ્રેમથિ કીધો.

ત્યાં જઈ માસ કીધા ઉપવાસ, બીજે માસે ફળ કંદ પ્રાસ;
ત્રીજે માસ છઠે દિન એમ, ચોથે માસે જળનાં નેમ; જે જે. ૩૭
નેમ ધરીને નેહથકિ ભજે, ઈશ્વર અશરણુ શરણુ;
પાંચમે પ્રાણુજ રૂંધિયા ધ્રુવજી, ઊભા રહ્યા એક ચરણુ;
ચરણુ ચતુર્ભુજ ચિતમાં ધર્યા, દાદશ અક્ષર મનમાં ભણ્યા;
એમ કરતાં વીત્યા ખટ માસ, રૂઢિયામાં ઓળખ્યા અવિનાશ; જે જે. ૩૮
અવિનાશીને ઓળખિયારે, એમ ઊભો રાજન;
પૃથ્વી લાગી ડોલવા ત્યારે, ડોલ્યું ઇંદ્રાસન;
ઇંદ્ર અમર સૌ એકઠા થયા, વેગે કરિ વૈદુરે ગયા;
જઈ કેશવને લાગ્યા પાય, મધુવનમાં કોઈ કપે કાય; જે જે. ૩૯

(દેવતા.) કાયા કદી વશ રાખવી એ, ઇંદ્રી મન અચેત;
અચરત એ તો અગિ ધણું, એમ બોલ્યા અમર ધરિ હેત;
અમર કહે અમને બીક લાગી, રખે લિયે ઇંદ્રાસન માગી;

(વિષ્ણુ) વિષ્ણુ કહે સાંભળ સુરપતિ, રાજભોગ એ ઇચ્છતો નથી; જે જે. ૪૦
નથી ઇચ્છતો સંપત્તિને કે, નથિ ઇચ્છતો સુખ તેહ;
ચરણુ ધર્યા ચિતે મારા ક્ષણુ, અળગો ન મુજથી એહ;
મુજથકી અળગો નહિ એહ, એણે દમી છે પૂરણુ દેહ;
સદા રમરણુ રાખે છે માઈ, કહો જિ એને કેમ વીસાઈ; જે જે. ૪૧
વીસાર્યો વીસરે નહિ એને, આપિશ અવિચળ અર્થ;
નામ નહિ લે તે તમતણું, કાંય બીઓ છો બ્યર્થ;

(કવિ.) ઇંદ્રતાણી આસવાસના કરી, સુર થાનક મોકલિયા ફરી;
ગરૂડે ચઢી ચાલ્યા શ્રીહરિ, વનમાં આવ્યા વેગે કરી; જે જે. ૪૨

(ધ્રુવ.) દાસ દ્યાળને વિનવે તમે, સર્વ જગતના ભૂપ;
અકળ તમારી ગતિ છે ન્યાઈ, અકળ તમાઈ સ્વરૂપ;
સ્વરૂપ નામ તમારાં જેહ, ગણુતાં પાર ન પાસું તેહ;
સધળી વાતે છો તમે શ્યામ, પ્રાણી માત્ર કરે પરણામ; જે જે. ૪૩
પરણામી પરમાત્મા શ્રીહરિ, સારંગપાણિ હોય;
અદ્ભુત શક્તિ આપની તારો, પાર ન જાણે કોય;
પાર ન જાણે કોય લગાર, હું કેમ પામિશ તારો પાર;
એવું શૈલિ હરખ્યા નરહર, કુંવર કંઈ એક માગ્ય તું વર; જે જે. ૪૪

વર કેમ માણું વિહલા હું તો, કરીશ તમારી સેવા;
 વિષય ભોમ સંસાર છે એ તો, સુપનાનાં સુખ જેવા;
 સુપના જેવી કાચી કાચા, સંસારની શી ધરવી માયા;
 માયામાં ન મને મોકલો, વાહીને ન કરો વેગળો; જે જે. ૪૫

(વિષ્ણુ.) વેગળો વીરા ક્ષણ ન કરું વળિ, તું વેહેલો આવીશ;
 જે ફળ દુર્લભ દેવને મળવું, તે ફળ તું પામીશ;
 તે ફળ તુજને આપું આજ, સંસારમાં તારિ ન રહે લાજ;
 લોક કહે, રઝળીને મુઓ, સ્વજનોમાંથી પડ્યો જૂજવો; જેજે. ૪૬
 પડ્યો સ્વજનથી જૂજવો ત્યારે, સુરતીને દુઃખ થાય;
 ઘેર જાને વીરા તું તારી, વાટ જીએ છે માય;
 માને બાપતણાં દુઃખ કાપો, ઇહાંધિ જૈ સૌને સુખ આપો;
 મારી આજ્ઞા પાળ જ આજ, છત્રિસ હજાર વર્ષ ભોગવ રાજ; જે જે. ૪૭
 રાજ ભોગવી તું આવજે તને, મોકલીશ એક વિમાન;
 તેમાં બેશી તું આવજે તારું, થશે જગતમાં જાણ;
 જાણ જગતમાં થાશે રાય, તેણે વધશે તુજ મહિમાય;

(કાવ.) આપી વચન બળ્યા ગોપાળ, જમુનાજીમાં નાહું બાળ; જે જે. ૪૮
 બાળકને મારગમાં જાતાં, ભોંપજ્યો મન વિચાર;
 જે ફળ દુર્લભ દેવ ગણે, તે, મને મળ્યા મોરાર;
 મળ્યા મોરાર પણ હું નહિ ફાળ્યો, હરિ ભજીને માયા લાળ્યો;
 આગળ રૂપિય કહેતા એમ, તમને ત્રીકમ મળશે કેમ; જેજે. ૪૯
 મુજને ત્રીકમજી મળ્યા મેં તો, જવા દીધા ફેક;
 ફરી જઈશું સંસારમાં મને, હસશે દુરીજન લોક;
 લોક કહેશે એનિ યુદ્ધિ થોડી, રત્ન આપીને લાળ્યો કોડી;
 પણ એક જશ હું મોટો લાળ્યો, હરિનાં દર્શન કરિને આળ્યો; જેજે. ૫૦

(લોક.) હરિદર્શન કરિને આળ્યો રે, રાય તમારો તન;

(રાજા) હું દુખિયાને શું હસો છો રે, તમે તે સર્વે જન;
 દુખિયાને શું હસવા સાચા, વને ગયા કેમ આવે પાછા;
 વને ગયાને થયા ખટ માસ, તે કુંવરનો શો વિશ્વાસ; જે જે. ૫૧

(કવિ.) ઉર વિશ્વાસ ન આળ્યો ત્યારે, આળ્યા નારદ મૂન;

(નારદ.) હરિ દરશન કરિને આળ્યો રે. રાય તમારો તન;

- રાય તમારો તન ઘણું જીવો, એ કુળમાં પ્રગટયોછે દીવો;
 (કવિ.) વચન શૂણું રીઝા નરપતિ, વળતિ વધામણી આપી અતિ; જેજે.૫૨
 વધામણીમાં આપ્યા રૂડાં, રાથે એકાવળ હાર;
 રથે ખેશિનેસાંચરિયા ને, સાથે સુત જે નાર;
 નારીને શિરે સુવરણ ઝારી, ભેટ ભલી લીધીછે ભારી;
 રાય રથેથી જોતરયા જ્યારે, પુત્રે પરણામ્યા તે વારે; જે જે. ૫૩
- (ધ્રુવ.) પ્રથમ પ્રણામ અપરમાને, તેં ભેટાડ્યા શ્રીપત્ય;
 (સુમતી.) વળતી માતા એમ ખોલ્યાં તું, વાણી ખોલ્યો સત્ય;
 વાણી ખોલ્યો તે સત્ય સહી, આપણો આશા પૂરણ થઈ;
 (સુરતી.) વીરા હું જોતી હુતિ વાટ, તેં મારો ટાળ્યો ઉઘાટ; જે જે. ૫૪
- (કવિ.) ઉઘાટ મનનો ટાળ્યો કુંવર, તેણો આનેદ ભેર;
 હેતનાં આંસુ આવ્યાં ત્યારે, દૂધની ચાલી સેર,
 સેર ચાલિ તે કુંવરે પીધી, માતાયે ઘણું આશિષ દીધી;
 (સુરતી.) ઘણાં વર્ષ જીવોરે તન, તમે કર્યાછે કુળ પાવન; જે જે. ૫૫
- પાવન કરિયાં કુળ આપણા, વંશે વધાર્યો નામ;
 મહિમા વધાર્યો જગતમાં તે, તેં ભજીને શ્રીરામ;
 (કવિ.) રામ ભગત તડકામાં દીકા, ઉતમે ત્યાં છાંયડ દીધા;
 અન્ને ભાઈની પોતી રળી, હેતનાં આંસુ આવ્યાં વળી; જેજે. ૫૬
- વળી રોપાવ્યા પારણા આગળ, ક્રોમળ કેળના થંભ;
 અક્ષત અંકુર કુમકુમ ને જળ, ભરી ચઢાવ્યા કુંભ;
 કુંભ ઉપર અક્ષર લખિયાજ, ધ્રુવને અવિચળ હોજો રાજ;
 ઢાલ દદામા ભેરી નાદ, ધ્રુવ પધાર્યો નિજપ્રસાદ; જે જે. ૫૭
- પ્રાસાદમાંહિ પધાર્યો ત્યારે, હરખ્યો સઘળો સાથ;
 ભાવતાં બોજન પિરશાં ત્યારે, કાઢિ વિવાની વાત;
 વિવાહ કિધો અહલ્યા સાથે, પ્રેમે કરિ પરણાવ્યા નાથે;
 ઈંદ્રનિ કુંવરિને રાજ કુમાર, ધ્રુવજીપરણ્યા ખીજી નાર; જે જે. ૫૮
- નારી સાથે રંગે રમે, સુખમાં કાઢે દન,
 રાજ્યે વળિ તેને આપ્યું, પોતાતું આસન;
 આસને બેઠા ધ્રુવજી જાણ, વરતાવી પોતાની આ

- વર્ણાશ્રમના ધર્મ બધાને, સમજાવે સુખાણુ;
- (ધ્રુવ.) આપ આપના ધર્મ પાળિયે, જે લખ્યું હોય ગીર્વાણુ;
ગીર્વાણુ શાસ્ત્ર ભણેરે બ્રહ્મ, આયુધ બાંધવાં ક્ષત્રી ધર્મ;
વૈશ્યને કરવા ખેતિ વેપાર, શૂદ્રને સેવાનો અધિકાર ; જે જે. ૬૦
સેવા તે સધળી વરણુને; હરિ ભજીને નિત્ય;
વરણુ ધરમ સૌ પાળિયે સાચું, બોલિયે તે શુભ રીત;
સાચું બોલિ સંતોષ વાળિયે; મોહ માયા મત્સર ટાળિયે;
ન કરો કૂડ કપટ અન્યાય, એટલી શૌખામણુ દેહે રાય; જે જે. ૬૧
- (કવિ.) છત્રિસ હજાર વર્ષ વહિ ગયાં, ત્યારે અવ્યુ વિમાન પાસ;
વિમાને બેશીને સંચર્યા: ધ્રુવજિ ગયા આકાશ;
આકાશમાં ધ્રુવમેદા જઈ, અવિચળ પદ તો પામ્યા તહીં;
જે ગાયે ધ્રુવનું આખ્યાન, તે તો પામે અવિચળ રથાન. જે જે. ૬૨

પ્રીતમદાસ.

સંધેસરનો ભાટ.

સંવત્ ૧૮૩૮ , સને ૧૭૮૨માં હતો.

ઘોળ ૨.

રાતો ઘોડો રણપાળારિયો, શ્વેત ધર્ચો શણગાર જોને
એ રાગ છે.

હરિનો મારગ છે શરાનો;	નહિ કાયરનું કામ જો ને;
પરથમ પેહેલું મસ્તક મૂકી,	વળતી લેવું નામ જો ને; ૧
સુત વિત દારા શીશ સમરપે,	તે પામે રસ પીવા જો ને;
સિંધુ મધે-મોતી લેવા,	માંહિ પજા મરણવા જો ને. ૨
મરણુ આગમે તે બરે મૂકી,	દિલની દુઘ્ધા વામે જો ને;
તીરે ઊભો જીએ તમાસો,	તે કોડી નવ પામે જો ને. ૩
પ્રેમ પંથ પાવકની જ્વાળા;	ભાળી પાછા ભાગે જો ને;

માયા સાટે મોઢી વસ્તુ, સાંપડવી નહિ સેલ જો ને;
મહાપદ પામ્યા તે મરણવા, મૂકી મનનો મેલ જો ને. ૫

ઘોળ ૫.

સંત કૃપાથી છૂટે માયા, કાયા નિર્મળ થાય જો ને;
શ્વાસોરવાસે સમરણ કરતાં, પાંચે પાતક જાય જો ને. ૧
કેસરીકેરા નાદે નાસે, કોટી કુંજર જૂથ જો ને;
હિમત હોય તો પોતે પામે, સઘળી વાતે સૂથ જો ને. ૨
અગનિને ઉધેઈ ન લાગે, મહામણિને મેલ જો ને;
અપાર સિંધુ મહાજળ ઊડા, મરમીને મલસેલ જો ને; ૩
બાણગરની બાણ તે તો, જંબુરે સહુ જાણે જો ને;
હરિની માયા બહુ બળવંતી, સંત નજરમાં નાણે જો ને. ૪
સંત સેવતાં સુકૃત વાધે, સહજે સીજે કાજ જો ને;
પ્રીતમના સ્વામીને બજતાં, આવે અખંડ રાજ જો ને. ૫

ઘોળ ૬.

ચુદ્ધી વિના શું આવ્યો રે જગતરના છંયા.

એ રાગ.

બજન કરી લે બાવે રે; ભવ ભટકણુ ભાગે;
સંસારસાગર તરતાં રે, ક્ષણુ વાર ન લાગે. ૧
માયા મોહ નિદ્રામાં રે, ગાફલ શું ધોરે;
પાંચ ચોર વસે પાસે રે, આતમ ધન ચોરે. ૨
અચેત શું બધેછે રે, જોતે આંખ ઉધાડી;
વેગે વણુશી જાશે' રે, કાયાની વાડી. ૩
ચેત ચિદાનંદ મળશે રે; ટળશે અંધારું;
આ અવસર છે રૂડો રે, હોય કારજ તારું. ૪
મહા-પુરૂષનો મારગ રે, તે પગલું સહાજે;
પ્રીતમ પ્રેમ ધરીને રે, હરિના શુણુ ગાજે. ૫

ઉપદેશ વિશે. પદ ૧.

દેહ મનુષ્ય ધરી, હરિ ના જાણ્યા તેણે સરવશ જોયું;

તે અમૃત દોળા વિષ પીધું,	તે હાથે કામ કુંડું કીધું;	
તે મિથ્યા માતને દુઃખ દીધું;	દેહ મનુષ્ય ધરી.	૧
તને જાળવિયો જરૂરા માંહી,	તારૂં રક્ષણુ કર્યું પ્રભુએ ત્યાંહી;	
તેને સંભાર્યાં સુપને નાહિ,	દેહ મનુષ્ય ધરી.	૨
તે જગતપતિને નવ જોયો,	કલ્પવૃક્ષ તજી બાવળ બોયો;	
તે ઉત્તમ જન્મ એજે બોયો,	દેહ મનુષ્ય ધરી.	૩
એની દેહ અશુદ્ધ અશુદ્ધ વાણી,	જેણે પ્રીત પ્રભુશું નવ આણી;	
એ અધમ જાત પામર પ્રાણી,	દેહ મનુષ્ય ધરી.	૪
એને કૃતધી સરખો કહિયે,	તેના સંગે તે સરખા થૈયે;	
કહે પ્રીતમ એથી અજગા રહિયે,	દેહ મનુષ્ય ધરી.	૫

આખીઓ.

હીરા મોતી નામ હરિનું,	પથ્થર ખીજી વાતો;
કહે પ્રીતમ મૃગજાળ દેખીને,	રખે તું પીવા ધાતો.
ધાયા તે તો ધૂળ કમાયા,	ડાહ્યા થઈ દંડાયા;
કહે પ્રીતમ માયાને મૂશળ,	ખૂબ તરે ખંડાયા.
ખંડાયા તે બોળ્યા ન જાણ્યા,	આટો થઇને ઊઝા;
કહે પ્રીતમ સંસારસિંધુમાં,	બહુ વાર તે બૂઝ્યા.
બૂઝ્યા તેને કાણુ બચાવે,	આપે અવળા ચાલે;
કહે પ્રીતમ, પોતાને હાથે,	ફાંસી ગળામાં ધાલે.
મહા-માયાના મોટા ફાંસા,	તે તોડ્યા નવ તૂટે.
કહે પ્રીતમ, હરિ દયા કરે તો,	જગત જાળથી છૂટે.

* * * * *

આથડતાને કાણુ ઉગારે,	કર્મતણા ફૂટારો;
કહે પ્રીતમ, સેવો સદ્ગુરને,	એ તરવાનો આરો.
જ્ઞાન વિનાનો ઘેલો થૈને,	નહિ કરવાનું કીધું;
કહે પ્રીતમ, અમૃત દોળાને,	ઝેર હળાહળ પીધું.
અમૃત તે ઉપદેશ ગુરનો,	ઝેર અવિધા જાણો;
કહે પ્રીતમ, પરમારથ મૂકી,	સ્વારથને શીદ તાણો.

ચેતવણી છંદ.

ચેત મન ચેત મન,	ચાલવાની ચાલ છે;
----------------	-----------------

કેડા મોરે મૈ. મૈ. ચાલે કેડા મૈ. મૈ. ચાલે

દિવસમાં ત્રણ વાર તાકે, શિર સીચાણો કાળ છે;
તેને ત્રાસે સીકો કંપે, ભલા ભલાને કાળ છે;
કાયાનો છે કાચો પાચો, ધરતી વસમો કાળ છે;
ધર-ધંધામાં સૌ ગુંછવાયું, માયાની મધલાળ છે;
આજ માયા મીઠી લાગે, અંતે તો જંજળ છે;
દાતરડાં ગળતાં તો સેલાં, વળતાં તો વિકરાળ છે.

લજ્જનરામ.

અમદાવાદનો ચૌદીય સહસ્ત્ર પ્રાદાણ.

સંવત ૧૮૪૩. સને ૧૭૮૭ માં હતો.

ક્રોધાયુદ્ધમાંથી.

અભિમન્યુ પરણે છે, તે સમાનું ગીત.

ભાગો ૩૨૧૫ રે.

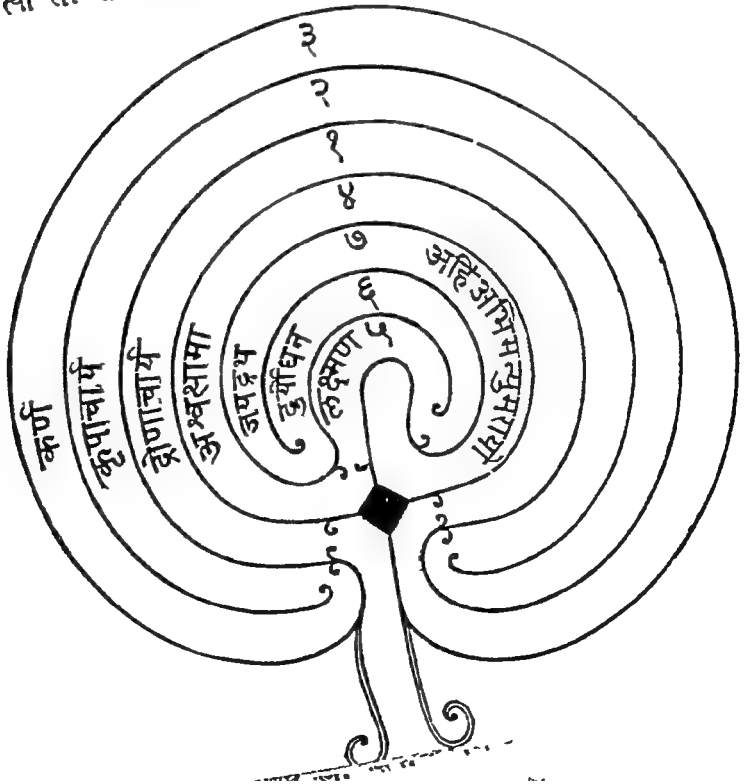
એ રાગ.

સમે વરતે સહ સાવધાન,	શોભા ધણેરી રે;	
ત્યાં તો વૈરાટ દે કન્યાદાન,	શોભા ધણેરી રે.	૧
દાન લેછે અર્જુનકેરો તન,	શોભા ધણેરી રે;	
પાસે ખેઠા છે જગજીવન,	શોભા ધણેરી રે.	૨
ત્યાં તો પેહેલું મંગળ વરતાય,	શોભા ધણેરી રે;	
ત્યાં તો હસ્તીનાં દાન અપાય,	શોભા ધણેરી રે.	૩
પછી બીજું મંગળ વરતાય,	શોભા ધણેરી રે;	
ત્યાં તો શાં શાં દાન અપાય.	શોભા ધણેરી રે.	૪
આપ્યાં આપ્યાં અશ્વનાં દાન,	શોભા ધણેરી રે;	
દાન લે અભિમન્યુ રાજન,	શોભા ધણેરી રે.	૫
ત્યાં તો ત્રીજું મંગળ વરતાય,	શોભા ધણેરી રે;	
ત્યાં તો રથના દાન અપાય,	શોભા ધણેરી રે.	
ત્યાં તો ચોથું મંગળ વરતાય,	શોભા ધણેરી રે;	
ત્યાં તો પાંચમું મંગળ વરતાય,	શોભા ધણેરી રે.	

ઝોથો તાતે આખ્યાં કન્યા-દાન;
 આપી હરખ્યો વૈરાટ રાજન,
 ત્યાં તો સુદર્શના બોલાવે,
 રાણી કંસાર પીરસવા આવે,
 કંસાર પીરસ્યો છે ચાર વાર,
 પીરશી શાકર ને ઘૂત ધાર,
 અભિમન્યુ ઉત્તરાને આરોગાવે,
 વરને કન્યા ખવરાવે,
 સુદર્શના લેવરાવે શુદ્ધાચમન,
 પટ ગ્રહો અભિમન્યુ રાજન,
 સુદર્શના પટ મૂકાવે,
 હેમ કડાં આપીને મનાવે,
 વર કન્યા પરણીને ઊઠ્યા,
 ત્યાં તો સેનૈયે મેઢલા વૂઠ્યા,

શોભા ધણેરી રે;
 શોભા ધણેરી રે.
 શોભા ધણેરી રે;
 શોભા ધણેરી રે.
 શોભા ધણેરી રે;
 શોભા ધણેરી રે.
 શોભા ધણેરી રે;
 શોભા ધણેરી રે.
 શોભા ધણેરી રે.
 શોભા ધણેરી રે;
 શોભા ધણેરી રે.
 શોભા ધણેરી રે;
 શોભા ધણેરી રે.
 શોભા ધણેરી રે;
 શોભા ધણેરી રે.
 શોભા ધણેરી રે;
 શોભા ધણેરી રે.

૮
 ૯
 ૧૦
 ૧૧
 ૧૨
 ૧૩
 ૧૪

અભિમન્યુના આખ્યાનમાંથી.

પાંડવો દુર્યોધન સાથે જુગદું રમતાં રાજ્ય વિગેરે અધું હાર્યા પછી છેલ્લો દરાવ એવો કર્યો કે, ૧૨ વર્ષ વનમાં રહેવું, અને ૧૩ મું વર્ષ શુભ રહેવું. જો ૧૩ મા વર્ષમાં કોઈને મહાન પડે તો વળી બીજી વાર તેટલાં વર્ષ વનમાં રહેવું. એવી શરતમાં પણ હાર્યા; એટલે બાર વર્ષ સુધી વનમાં રહ્યા, તેરમે વર્ષ વેશ બદલીને વૈરાટ નગરના રાજના દરબારમાં કોઈ ઓળખે નહિ, તેવી રીતે રહેવાનો વિચાર કર્યો, તે વિષે.

કંડબું ૯ મું.

વૈશંપાયન એણીપેર બોલ્યા,	શુભ જનમેજય રાય;
વિસ્તારી તુજને સંભળાવું,	ભારતનો મહિમાય.
અર્જુન વાણી બોલિયા,	સાંભળો ધર્મકુમાર;
તમે જ કહો, કયમ છાના રહેશે,	ત્રણ લોક મોઝાર?
દેશ દેશના રાજ આવી,	નમે તમારે પાય;
તમે કોઈને નવ નમે,	અનન્ન તમારી કાય.
ધર્મ વાણી એણી પેર બોલ્યા,	સાંભળિયે અર્જુન;
મેં મારિ જે વાત વિચારી.	તમને કહું વચન.
બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી વૈશ્ય વર્ણને,	ઉપવીતનો અધિકાર;
બ્રાહ્મણ વેશ ધરીને રહીશું,	રાજસભા મોઝાર.
સર્વ લોક તે મુજને નમશે,	દઉસડને આશીષ.
મુજ શિર અવરને નહિનમે,	મેં પૂજ્યા શ્રી જગદીશ.
કંક નામ પ્રસિદ્ધ હું કહાવું,	રાયતાણું મન રંજું;
મન ગમતી ત્યાં કંઈ વારતા,	સભારાડ હું ભંજું.
એણી પેરે હું દિવસ નિર્ગમું,	તાં દુખ અર્જુન;
રથે બેસારી લાડ લગવ્યાં,	સારથી દેવકીતન.
શીશ નથી નામ્યું તે કોઈને,	એક વિના ભગવંત;
પરાધીન થઈ પેટ જ ભરવું,	એ દુઃખ નાળ્યો અંત.
વચન સુણી વડ વીર તણાં રે,	કહે અર્જુન સત્ય વાણી;
ધર્મધુરંધર દુઃખ ન આણો,	સમર્થ પ્રભુને જાણી.

વર્ષ એક ત્યાં વ્યંઝળ થાશું,
 વૈરાટ રાયની પુત્રી બણાવું,
 ભીમ અર્જુન મળીને ખેઠા,
 બહુ આહારી છે ભીમ મહા બડ,
 અટક ખોલો ક્યાંઈગમે નહિ,
 પરાધીન થઈ પેટ જ ભરવું,
 વાત કરે ને સામું જીએ,
 આગળ આવીને ખોલ્યો,
 બહુ આહારી જે કહો છો મુજને,
 સુખે દાહાડા અમે નિર્ગમું,
 પ્રભુએ જ્યારે વેલા પાડી,
 દુર્યોધને પુંક ન મેલી તો,
 વૈરાટ રાયનો થાઉં રસોધયો,
 સજીને જમતાં શેષ રહે,
 એ રીતે હું દિવસ નિર્ગમું,
 ધડો ધડાનો કામ જ કરશે,
 ભીમ બડ કહી, રહ્યા સાંસતા,
 તમે કહો, કેમ છાના રહેશો ?
 વણુ પુછે કોઈને નવ કહેવું,
 માગ્યા પાખી માત ન પીરસે,
 વિમાસીને કહો ગતિ મનની,
 ભુખ તરશ ને સુખ દુખ સહેવું,
 એવાં વચન શુણીને ખોલ્યા,
 જે રીતે જગદીશ રાખશે,
 એક અમો મન વાત વિમાશી,
 જે રીતે સુખે દિન લઈયે,
 વણુ પુછે ઉત્તર નવ દેવો,
 જોશ વિચાઈ ગૌધન ચાઈ,

સંગીત વિદ્યા જાણું;
 વિદ્યા સર્વ વખાણું.
 ખોલ્યા માંહિમાંહી;
 કહો, તે રહેશે ક્યાંહી ?
 સાંખે નહિ એક ખોલ;
 નહિ બળ ખુદ્ધિ તોલ.
 વૃકોદર^૨ રહ્યો વિચારી;
 શિ વાત કરો છો મારી.
 તે મનમાં નવ ધરશે;
 ચિંતા કોઈ ન કરશે.
 સધળું ક્યાંથી સુખ ?
 અર્હી વેદિશ ભુખ.
 અન સર્વ ત્યાં રાંધું.
 તે અન જમું હું ખાધું;
 ચિંતાતુર ન થાશો;
 પેટ ભર્યે શો સાંસો.
 તવ પુછ્યા સહદેવ;
 પર ઘેર કરવી સેવ.
 એહ લોક શું જાણે;
 તમ દુઃખ કો ઉર આણે.
 પરાધીન થઈ રહેવું;
 વચન કવચન વહેવું;
 સહદેવ તેણી વાર;
 વિશ્વતણો આધાર.
 તે તમ આગળ કહિયે;
 ચરણ તમારે રહિયે.
 તે એહ જ કામ કરીશું;
 એમ જ પેટ ભરીશું.

વંધ્યાપ્રસવ વૃષભચિન્હ જાણું,
કહીશ, ગોપ હું પાંડવ કેરો,
સહદેવ કહીને રહ્યા સાંસતા,
ગતિ તમારિ કોઈ નવ જાણે,
પર ભૂમિ પર ભૂપતિ આગળ,
પર ઓશિયાળે પેટ જ ભરવું,
વિનય વચન શુભીને ખોલ્યો,
શા માટે દુઃખ માંડે આણો,
મન શુદ્ધેથી સેવા કરશું,
તમે જાણો સદા સુખી તન,
વિકટ અશ્વ હું કંઈ પાધરા,
અશ્વ શાસ્ત્ર આવડે છે મુજને,
તુરીતણા જે સકળ રોગ છે,
વૈરાટ રાયના ઘોડા ફેરવું,
એવું કાજ કરીશું ભાઈ,
દૈવ તણી તો ગતિ કઠણ છે,
સમાધાન સંતોખી બેઠા,
ધર્મ તણું મન વિસ્મય પામ્યું,
દુષ્ટિને દેખીને રાજ,
ઘડા જેવડું માણેક માનની,
પુરૂષ તણી સડ વાત પાધરી,
પરભૂ પતિવશ પડી પ્રેમદા,
અમો અણુછતા અળગા રહીશું,
કંદર્પ કોટી કળા કામની,
તે દુખમાંહે વળી દુખ મોઢું,
સુજે તેમ કહે લોક બહિરમુખ,
એવું જાણી દુઃખ જ આણિ,
નયણે ધારા નિરખી રાણી,
કર સંપુટ કરી ઉભી નારી,
દાસિરૂપ થઇને રહેશું,

વાણ માગે વૃત્તિ આપે;
ગોપાલક કરી થાપે.
કહો નિકુળ શી પેર ?
જઈ રહેવું પર ઘેર.
પરગમતું જ કહેવું;
પરને દિલ ન દેવું.
નિકુળ વચન મહાશ્વર;
તબું કઠણ ગતિ કૂર.
જેવી તમને ગમશે;
એવડું દુખ ક્યમ ખમશે.
ખરા ખેલવી જાણું;
હું શું આપ વખાણું.
આપધ એનાં કરશું;
એણી પેરે પેટ ભરશું.
જેમ કોઈ નવ જાણે;
દૈવ દયા નવ આણે.
નિકુળ તેણી વાર;
ઉપન્યો વળી વિચાર.
આણે આંસુપાત;
ક્યમ રહે છાની જાત ?
જ્યમ ત્યમ કરી નિર્વહેશે;
કેઈ પેરે દિન લેશે.
નહિ ખોલાયે વાણ;
મુખ શોભા શશિ બાણ.
છાનિ કેમ રહેશે ?
કપટ ખોલ કેમ સહેશે ?
મુક્યો મુખ નિશ્વાસ;
આવ્યાં રાયની પાસ;
કેમ થયા ઉદાસ ?
સૈરંદ્રી મુજ નામ.

રાણીને શણગાર પહેરાવું,
એવું શુણીને પાંચે ઉઠ્યા,
શમ આકારે શમિયે બાંધ્યા,
કેડા મોરે ચાલી આવ્યાં,
અછતા થઈને ત્યાં રહ્યાં,

કરૂં એટલું કામ;
પાંડુ તણા કુમાર;
આયુધ તેણી વાર;
પુર વૈરાટ મોઝાર;
તેનો કોઈ ન જાણે પાર.

સાખી.

જે યુધિષ્ઠિર યજ્ઞ કરી,
બ્રાહ્મણ થઈ આશિશ દે,
નિકુળ ઘોડા ફેરવે,
ભીમ ઉદરને કારણે,
ચંદ્ર સૂર્યને વશ કરે,
દાસિ થઈ દિન નિર્ગમે,
સકળ છત્રપતિ વશ કર્યા,
નર શીઠી નારી થયો,
સુખ કેડે દુઃખ પામિયે,
સરખા દિન આવે નહિ,

દિધાં કનકનાં દાન;
રૂઠ્યા બ્યારે ભગવાન.
સહદેવ ચારે ગાય;
રહ્યો રસોડા માંય.
નામ જેતું પાંચાણી;
વેળાયે હદ વાળી.
છત્યો જરાસંધ રાય;
કર્મગતિ કહેવાય.
દુઃખ કેડે સુખ હોય;
વૃક્ષ છાંય સમ જોય.

ત્રણ તાળની ચોપાઇ.

વૈશંપાયન બોલ્યા વચન,
ભારે પુંડે નિપન્યું જેહ,
વૈરાટપુરમાં પાંડવ રહ્યા,
હૂત કૌરવ કેરા જેહ,
દુર્યોધન મન હરખ અપાર,
સભા ભરી બેઠો રાજન,
ભીષ્મ કરણ દ્રોણ પાવન,
સુભટ શકુનિ તે ભાં હોય,
દેશ દેશના રાજા જેહ,
જોઈ સભા હરખ્યો રાજન,
હૂર થકી દીક્ષા જેટલે,
અમ પર કપા કરી મહારાજ,

શુણ જનમેજય રાજન;
તુજને સંભળાવું તેહ.
કુપદી સુદ્ધાં સુખિયા થયા;
હોંડે પાંડવને બોળતા તેહ.
રાજે હસ્તિનાપુર મોઝર;
હરખ વાઢ્યો પોતાને મન.
અશ્વત્થામા આદિ મહાજન;
શત બ્રાત પોતાના સોય.
સભામાંહી બેસા છે તેહ;
એવે આવ્યા નારદ મુન.
પ્રણમ્યો રાય જઈ તેટલે;
ઘણું દિવસે પધાર્યા આજ.

વળતી બોલ્યા નારદ મુન,	તો તું સાંભળ રે રાજન;
માસ સાત તો વહીને ગયા,	સમાચાર તો તો નવ લલ્લા.
વર્ષ પુરૂં એક જ્યાં થશે,	છતા થઇને પાંડવ આવશે;
સભા જોઈ શું રીઝ્યો આજ,	લેશે વેગે તારૂં રાજ.
ભીમ બડ સામો કોણ બડે,	સેના તારી તો રડવડે.
અર્જુનશું લેશે કોણ રાડ,	એવો જોદ્ધો એક દેખાડ;
નિકુલ સહદેવ ધનુષ સહાય,	છે કોઈ જોદ્ધો જે સામો થાય ?
તે માટે તું ગર્વ મા આણ,	દેખ સેન તારૂં નિર્ધાણ.
મેળા ધાડે તો ન સરે કાજ,	ખોઈ ખેસશો વેગે રાજ;
શુષ્ણી નારદ કેરાં વચન,	બુએ સેન પોતે રાજન;
ચેત ચેત કહે નારદ મુન,	તું તો દુર્યોધન રાજન;
જોવરાવો જે છે કિયે ગામ,	તો તો થાય તારૂં કામ.
ફરિ ભોગવે તે વનવાસ,	મુખે રાજ કરો આવાસ;
તેણે સેવ્યા છે ભગવાન,	ગાંજ્યા નવ જાય તે રાજન.
કહી રહે શ્રવતા તે રાય,	દીવસ ચાર વેગે વહી જાય;
ખોળી કઢાવો કરીને ભાળ,	નહિ કર જાણુજે તારો કાળ.
પોતાનો માટે તુજને કહું,	નહિતર મનમાં જાણી રહું;
એમ કહી પામ્યા અંતરધાન,	પણો વિચારમાં રાજન.
હવે કંઈ તેના ઉપાય,	જે થકી તેઓ પ્રગટ થાય.

ઢાળ.

વૈશંપાયન એણી પેર બોલ્યા,	શુણુ જનમેજય રાય;
ત્યાર પુંડે જે નીપન્ધું,	હું કહું તેનો મહિમાય.
રાજ વળતો બોલિયો તે,	હરખ ધરિને મન;
કર અહીને બિહું મુકિયું,	સભામાંહિ રાજન.
કો છે લેનાર તેહનો,	પણ પાંડીને જાય;
પાંડવ કેરી સુદ્ધ લઈ આવે,	સભા માહરિમાંય.
રાજ તેહને અર્ધું સોંપું,	હય ગજ રથ કહેવાય;
નરપતિ સધળા રહ્યા નિહાળી,	કોઈનિ બેઠો થાય.
બિહું લઇને બધે ફેરવ્યું,	કો ન કરે ઉંચો હાથ;
કરણુ આદિક ગોદા બેઠા,	મળીને સર્વે સાથ.

એવામાં ^૧જમૂત આળ્યો,
 ભીમ સમાન પરાક્રમ બળિયો,
 આવી ઉભો રહ્યો આગળે,
 કોના ઉપર ધર્યું છે બિડું,
 મલ્લ કેરા બોલ થકી,
 કટક મારામાંહે નેહ્યો,
 શત્રુ પાંડવ ગયા મહાવન,
 નષ્ટ ચરચા જઈ રહ્યા છે,
 છતા થાય ને તમ થકી તો,
 તેર વરશ વન ભોગવે વળી,
 કહ્યું રાયનું શુણી મહામલ્લે,
 કંઈ ભીડીને ઉભો રહ્યો વળી,
 ગુફા ગિરિ શોધું નવ ખંડે,
 સરોવર સરિતા સિંધુ, શોધું,
 રાય અતિ રળિયાત થયો,
 વિશ્વાસ તારો છે મુજને,
 તું નિશ્ચે એની સુદ્ધ લાવીશ,
 બહુ પસાય કરી શિખ દીધી,
 અવનિતળ પડ સાતે શોધ્યાં,
 પશ્ચિમ દિશમાં પરવર્યો ને,
 ઉત્તર દક્ષિણ પુરવ ચાલ્યો,
 પર્વત પોઢા રાય જીતિયો,
 સધળી પૃથ્વીમધ્યે પેખ્યા,
 ઉદ્યાચળથી અસ્તાચળ,
 એમ ફરતાં આવી કીધો,
 એકાંતે રહી લોકને પુછ્યો,
 પછી પુરપતિને જઈને મળિયો,
 દેશે દેશ વિશે હું ફરિયો,
 જ્યાં બેઠો છે ભૂપ;
 તેવડું તનં સ્વરૂપ.
 વૃપને નામ્યું શીશ;
 રાય ચડાવી રીશ.
 તે હરખ્યો રાય અપાર;
 તુજ દિસે સાર.
 વર્ષ વહી ગયાં બાર;
 કોણુ દેશ મોઝાર.
 નિશ્ચંત કીજે રાજ;
 સરે અમાઈ કાજ.
 ગ્રહું બિડું પાણુ;
 ઉચર્યો મુખથી વાણુ.
 નગર પરાં ને ગામ;
 અગમ્ય અગોચર ઠામ.
 જવ સુણિયાં મલ્લવચન;
 માન્યું માઈ મન.
 વીર વહેલો જાય;
 ચલાવિયો ક્ષણુમાંય;
 આળ્યો અવનીમાંય.
 જીત્યા રાણુ રાય.
 અનંત પંથે એહ;
 અભંગ કહાવે દેહ.
 નગર દેશ પરમાણુ;
 જહાં લગી ભોગવે બાણુ.
 વૈરાટ વિશે વિશ્રામ;
 પાંડવકેરો ઠામ.
 કહ્યાં મુખ વચન;
 જીત્યા કંઈ રાજન.

એવું સુણીને રાજ્ય બોલ્યો,
ભૂમિ ભડ સર્વે જાણ્યા,
ક્યાંહાં વસો છો કોને શરણે,
પૃથ્વી સકળ વળ્યો તું બોળી,
મધ્ય જમુત નામ માહરં,
પાંડૂતન વન શુભ રહ્યા છે,
દુર્ધોધન મુખ વચન શુણી મેં,
કહીં ન લાધ્યા મુજને તે તો,
હાર્યો કહે, તો પુતળું આપો,
સભામાંહીથી બોલ્યો સાજો^૧,
મુજ સંધાતે પ્રથમ લડીને,
અવર મધ્ય છે પોતા તે શું,
એમ કહીને ધાઈ વળગ્યો,
ઊંટ કોટે અન્ન બાઝી,
ઘડી બે ઘડી જુદા જ કીધું,
પછી પકડીને લિલ્લો તેને,
વળતી રાત્રે કંકને પુછ્યું,
બો'તેર તેમ આપણને જાણ્યા,
એવું શુણીને કંકરૂપી કહે,
કોઠાર તારા કીધા ખાલી,
તાં વૈરાટે કહ્યું રૂપિજ,
પર ભૂમિમાં વાત જશે,
એમ કહી મોકલિયો સેવક,
તમને વૃષ વૈરાટ તેડે એક,
કહેતાં તે તતખેવ ઉઠિયો,
મુખ પખાળી પાઘ બાંધી,
જમુત કેઈ નામ સાંભળ્યું,
વેગે ધાઈને આવિયો તે,

તેં કહ્યું, તે સત્ય;
બોલોતેર દેશ અધિપત્ય.
કહો તમારું નામ;
કોણ સંગાતે કામ.
ધર્યું બિહું મેં પાણુ;
નષ્ટ ચરચા જાણુ.
જાણ્યા બોલોતેર દેશ;
જોઈ તુજ સભા નરેશ.
નહિ તો તું કચ્છ વાળુ;
બોલતાં મુખ સંભાળ.
મહાજળ તુજ દેખાડ;
મળીને કરજે રાડ.
મધ્યને તે જોધ;
કરી શકે શું કોધ ?
જુંબ્યો રૂંબ્યો તેહ;
કચર કીધો દેહ.
શિ કરવી હવે પેર;
વધાર્યું તેશું વેર.
તેડાવ્ય વાલુઓ સાર;
નિત કરી બહુ આહાર.
એ શું બોલ્યા આપ;
પરોણાપે મરાવ્યો સાપ.
વાલુઆ કેરી પાસ;
મધ્યને કરવા નાશ.
વડો વૃકોદર વીર;
પીધું શીતળ નીર.
અલિયો કોધ અપાર;
રાજસભા મોઝાર.

એવામાં 'જામૂત આલ્યો,
 સીમ સમાન પરાક્રમ બળિયો,
 આવી ઉભો રહ્યો આગળે,
 કોના ઉપર ધ્યુ છે બિડું,
 મલ્લ કેરા બોલ થકી,
 કટક મારામાંહે જોઈએ,
 શત્રુ પાંડવ ગયા મહાવન,
 નષ્ટ ચર્યા જઈ રહ્યા છે,
 છતા થાય જો તમ થકી તો,
 તેર વરશ વન ભોગવે વળી,
 કહું રાયનું શુણી મહામલ્લે,
 કછ સીડીને ઉભો રહ્યો વળી,
 શુદ્ધ ગિરિ શોધું નવ ખંડે,
 સરોવર સરિતા સિંધુ, શોધું,
 રાય અતિ રળિયાત થયો,
 વિશ્વાસ તારો છે મુજને,
 તું નિશ્ચે એની સુદ્ધ લાવીશ,
 બહુ પસાય કરી શિખ દીધી,
 અવનિતળ પડ સાતે શોધ્યાં,
 પશ્ચિમ દિશમાં પરવર્યો ને,
 ઉત્તર દક્ષિણ પુરવ ચાલ્યો,
 પર્વત પોઢા રાય જીતિયો,
 સધળી પૃથ્વીમધ્યે પેખ્યા,
 ઉદ્યાચળથી અસ્તાચળ,
 એમ ફરતાં આવી કીધો,
 એકાંતે રહી લોકને પુછ્યો,
 પછી પુરપતિને જઈને મળિયો,
 દેશે દેશ વિશે હું ફરિયો,

જ્યાં બેઠો છે ભૂપ;
 તેવડું તનં સ્વરૂપ.
 નૃપને નામ્યું શીશ;
 રાય ચડાવી રીશ.
 તે હરખ્યો રાય અપાર;
 તુજ દિસે સાર.
 વર્ષ વહી ગયાં બાર;
 કોણુ દેશ મોઝાર.
 નિશ્ચંત કીજે રાજ;
 સરે અમારું કાજ.
 ગ્રહું બિડું પાણુ;
 ઉચર્યો મુખથી વાણુ.
 નગર પરાં ને ગામ;
 અગમ્ય અગોચર ઠામ.
 જવ મુણિયાં મલ્લવચન;
 માન્યું માઈ મન.
 વીર વહેલો જાય;
 ચલાવિયો ક્ષણમાંય;
 આલ્યો અવનીમાંય.
 જીત્યા રાણા રાય.
 અનંત પંથે એહ;
 અલંગ કહાવે દેહ.
 નગર દેશ પરમાણુ;
 જહાં લગી ભોગવે બાણુ.
 વૈરાટ વિશે વિશ્રામ;
 પાંડવકેરો ઠામ.
 કહ્યાં મુખ વચન;
 જીત્યા કઈ રાજન.

એવું સુણીને રાગ બોલ્યો,
ભૂમિ ભડ સર્વે જાણી,
ક્યાંહાં વસો છો કોને શરણે,
પૃથ્વી સકળ વળ્યો તું ખોળી,
મધ્ય જમુત નામ માહરં,
પાંડુતન વન શુભ રહ્યા છે,
દુર્યોધન મુખ વચન શુણી મેં,
કહી ન લાધ્યા મુજને તે તો,
હાર્યો કહે, તો પુતળું આપો,
સભામાંહીથી બોલ્યો સાળો,
મુજ સંધાતે પ્રથમ લડીને,
અવર મધ્ય છે પોતા તે શું,
એમ કહીને ધાઈ વળગ્યો,
ભટ કોટે અન્ન ખાઝી,
ઘડી બે ઘડી જીલ્લ જ કીધું,
પછી પકડીને ભિજો તેને,
વળતી રાયે કંકને પુછ્યું,
ખોતેર તેમ આપણને જાણ્યા,
એવું શુણીને કંકરૂપી કહે,
કોઠાર તારા કીધા ખાલી,
તાં વૈરાટે કહ્યું રૂપિજ,
પર ભૂમિમાં વાત જશે,
એમ કહી મોકલિયો સેવક,
તમને વૃષ વૈરાટ તેડે એક,
કહેતાં તે તતખેવ ઉઠિયો,
મુખ પખાળી પાદ ખાંધી,
જમુત કેરું નામ સાંભળ્યું,
વેગે ધાઈને આવિયો તે,

તે કહ્યું, તે સત્ય;
ખોલોતેર દેશ અધિપત્ય.
કહે તમારું નામ;
કોણ સંગાતે કામ.
ધર્યું બિહુ મેં પાણુ;
નષ્ટ ચરચા જાણુ.
જાણ્યા ખોલોતેર દેશ;
જોઈ તુજ સભા નરેશ.
નહિ તો તું કચ્છ વાણ;
ખોલતાં મુખ સંભાળ.
મહાખળ તુજ દેખાડ;
મળીને કરજે રાડ.
મધ્યને તે જોધ;
કરી શકે શું કોધ ?
જુગ્યો રૂપ્યો તેહ;
કચર કીધો દેહ.
શિ કરવી હવે પેર;
વધાર્યું તેશું વેર.
તેડાવ્ય વાલુઓ સાર;
નિત કરી બહુ આહાર.
એ શું જોડ્યા આપ;
પરોણાપે મરાવ્યો સાપ.
વાલુઆ કેરી પાસ;
મધ્યને કરવા નાશ.
વડો વૃદ્ધદર વીર;
પીધું શીતળ નીર.
ચલિયો કોધ અપાર;
રાજસભા મોઝાર.

એવામાં 'જમૂત આળ્યો,
 ભીમ સમાન પરાક્રમ બળિયો,
 આવી ઉભો રહ્યો આગળે,
 કાના ઉપર ધર્મ છે બિહું,
 મલ્લ કેરા બોલ થકી,
 કટક મારામાંહે બેઢો,
 શત્રુ પાંડવ ગયા મહાવન,
 નષ્ટ ચરચા જઈ રહ્યા છે,
 છતા થાય બે તમ થકી તો,
 તેર વરશ વન ભોગવે વળી,
 કહું રાયનું શુણી મહામલ્લે,
 કહી લીડીને ઉભો રહ્યો વળી,
 ગુફા ગિરિ શોધું નવ ખંડે,
 સરોવર સરિતા સિંધુ, શોધું,
 રાય અતિ રળિયાત થયો,
 વિશ્વાસ તારો છે મુજને,
 તું નિશ્ચે એની સુદ્ધ લાવીશ,
 બહુ પસાય કરી શિખ દીધી,
 અવનિતળ પડ સાતે શોધ્યાં,
 પશ્ચિમ દિશમાં પરવર્યો ને,
 ઉત્તર દક્ષિણ પુરવ ચાલ્યો,
 પર્વત પોઢા રાય છતિયો,
 સધળી પૃથ્વીમધ્યે પેખ્યા,
 ઉદ્યાચળથી અસ્તાચળ,
 એમ ફરતાં આવી કીધો,
 એકાંતે રહી લોકને પુછ્યો,
 પછી પુરપતિને જઈને મળિયો,
 દેશે દેશ વિશે હું ફરિયો,
 જ્યાં બેઠો છે ભૂપ;
 તેવડું તનં સ્વરૂપ.
 તપને નામ્યું શીશ;
 રાય ચડાવી રીશ.
 તે હરખ્યો રાય અપાર;
 તુજ દિસે સાર.
 વર્ષ વહી ગયાં બાર;
 કોણુ દેશ મોઝાર.
 નિશ્ચંત કીજે રાજ;
 સરે અમારું કાજ.
 ત્રણું બિહું પાણુ;
 ઉચર્યો મુખથી વાણુ.
 નગર પરાં ને ગામ;
 અગમ્ય અગોચર ઠામ.
 જવ સુણિયાં મલ્લવચન;
 માન્યું મારું મન.
 વીર વહેલો જાય;
 ચલાવિયો ક્ષણમાંય;
 આળ્યો અવનીમાંય.
 છત્યા રાણા રાય.
 અનંત પંથે એહ;
 અભંગ કહાવે દેહ.
 નગર દેશ પરમાણુ;
 જહાં લગી ભોગવે બાણુ.
 વૈરાટ વિશે વિશ્રામ;
 પાંડવકેરો ઠામ.
 કહ્યાં મુખ વચન;
 છત્યા કઈ રાજન.

એવું સુણીને રાજ બોલ્યો,
ભૂમિ ભડ સર્વે જાણી,
ક્યાંહાં વસો છો કોને શરણે,
પૃથ્વી સકળ વળ્યો તું ખોળી,
મધ્ય જમુત નામ માહરં,
પાંડૂતન વન શુભ રહ્યા છે,
દુર્યોધન મુખ વચન શુણી મેં,
કહીં ન લાધ્યા મુજને તે તો,
હાર્યો કહે, તો પુતળું આપો,
સભામાંહીથી બોલ્યો સાજો,
મુજ સંધાતે પ્રથમ લડીને,
અવર મધ્ય છે પોદા તે શું,
એમ કહીને ધાર્ધ વળગ્યો,
ઊંટ કોટે અળ બાઝી,
ધડી બે ધડી જુદા જ કીધું,
પછી પકડીને ભિજો તેને,
વળતી રાયે કંકને પુછ્યું,
બોલે તેમ આપણને જાણ્યા,
એવું શુણીને કંકરૂપી કહે,
કોઠાર તારા કીધા ખાલી,
તાં વૈરાટે કહ્યું રૂપિજ,
પર ભૂમિમાં વાત જશે,
એમ કહી મોકલિયો સેવક,
તમને વપ વૈરાટ તેડે એક,
કહેતાં તે તતખેવ ઉઠિયો,
મુખ પખાળી પાદ બાંધી,
જમુત કેડે નામ સાંભળ્યું,
વેગે ધાર્ધને આવિયો તે,

તેં કહ્યું, તે સત્ય;
બોલોતેર દેશ અધિપત્ય.
કહો તમારું નામ;
કોણ સંગાતે કામ.
ધર્યું બિહુ મેં પાણુ;
નષ્ટ ચરચા જાણુ.
જાણ્યા બોલોતેર દેશ;
જોઈ તુજ સભા નરેશ.
નહિ તો તું કચ્છ વાણ;
બોલતાં મુખ સંભાળ.
મહાબળ તુજ દેખાડ;
મળાને કરજે રાડ.
મધ્યને તે જોધ;
કરી શકે શું કોધ ?
જુગ્યો રૂપ્યો તેહ;
કચર કીધો દેહ.
શિ કરવી હવે પેર;
વધાર્યું તેશું વેર.
તેડાવ્ય વાલુઓ સાર;
નિત કરી બહુ આહાર.
એ શું બોલ્યા આપ;
પરોણાપે મરાવ્યો સાપ.
વાલુઆ કેરી પાસ;
મધ્યને કરવા નાશ.
વડો વડોદર વીર;
પીધું શીતળ નીર.
ચઢિયો કોધ અપાર;
રાજસભા મોઝાર.

એવામાં 'જમૂત આળ્યો,
 સ્ત્રીમ સમાન પરાક્રમ બળિયો,
 આવી ઉભો રહ્યો આગળે,
 ક્રાન્તા ઉપર ધર્યું છે બિડું,
 મક્ષ કરા બોલ થકી,
 કટક મારામાંહે બેઢો,
 શત્રુ પાંડવ ગયા મહાવન,
 નષ્ટ ચરચા જઈ રહ્યા છે,
 છતાં થાય બે તમ થકી તો,
 તેર વરશ વન ભોગવે વળી,
 કહ્યું રાયતું શુણી મહામહે,
 ક્ષ્મ લીડીને ઉભો રહ્યો વળી,
 શુદ્ધ ગિરિ શોધું નવ ખંડે,
 સરૌવર સરિતા સિંધુ, શોધું,
 રાય અતિ રળિયાત થયો,
 વિશ્વાસ તારો છે મુજને,
 તું નિશ્ચે એની સુદ્ધ લાવીશ,
 બહુ પસાય કરી શિખ દીધી,
 અવનિતળ પડ સાતે શોધ્યાં,
 પશ્ચિમ દિશમાં પરવર્યો ને,
 ઉત્તર દક્ષિણ પુરવ ચાલ્યો,
 પર્વત પોઠા રાય છતિયો,
 સધળી પૃથ્વીમધ્યે પેખ્યા,
 ઉદ્યાચળથી અસ્તાચળ,
 એમ ફરતાં આવી કીધો,
 એકાંતે રહી લોકને પુછ્યો,
 પછી પુરપતિને જઈને મળિયો,
 દેશે દેશ વિશે હું ફરિયો,
 બ્યાં બેઠો છે ભૂપ;
 તેવડું તનં સ્વરૂપ.
 વૃપને નામ્યું શીશ;
 રાય ચડવી રીશ.
 તે હરખ્યો રાય અપાર;
 તુજ દિસે સાર.
 વર્ષ વહી ગયાં બાર;
 કોણુ દેશ મોઝાર.
 નિશ્ચંત કીજે રાજ;
 સરે અમારું કાજ.
 થલું બિડું પાણુ;
 ઉચર્યો મુખથી વાણુ.
 નગર પરાં ને ગામ;
 અગમ્ય અગોચર ઠામ.
 જવ સુણિયાં મક્ષવચન;
 માન્યું મારું મન.
 વીર વહેલો જાય;
 ચલાવિયો ક્ષણમાંય;
 આળ્યો અવનીમાંય.
 છત્યા રાણા રાય.
 અનંત પંથે એહ;
 અભંગ કહાવે દેહ.
 નગર દેશ પરમાણુ;
 જહાં લગી ભોગવે બાણુ.
 વૈરાટ વિશે વિશ્રામ;
 પાંડવકેરો ઠામ.
 કહ્યાં મુખ વચન;
 છત્યા કઈ રાજન.

એવું સુણીને રાજ બોલ્યો,
ભૂમિ ભડ સર્વે જાણી,
ક્યાંહાં વસો છે કોને શરણે,
પૃથ્વી સકળ વળ્યો તું જોણી,
મદ્દ જમુત નામ માહરં,
પાંડૂતન વન શુભ રહ્યા છે,
દુર્યોધન મુખ વચન શુણી મેં,
કહીં ન લાધ્યા મુજને તે તો,
હાર્યો કહે, તો પુતળું આપો,
મહામાંહીથી બોલ્યો સાજો,^૧
મુજ સંઘાતે પ્રથમ લડીને,
અવર મદ્દ છે પોતા તે શું,
એમ કહીને ધાર્ષ વળગ્યો,
ઊટ કોટ અન્ન ખાજી,
ધડી ખે ધડી જુદા જ કીધું,
પછી પકડીને ભિજો તેને,
વળતી રાયે કંકને પુછ્યું,
બોલે તેમ આપણને જાણ્યા,
એવું શુણીને કંકરૂપી કહે,
કાહાર તારા કીધા ખાલી,
તાં વૈરાટે કહ્યું રૂપિજ,
પર ભૂમિમાં વાત જશે,
એમ કહી મોકલિયો સેવક,
તમને તપ વૈરાટ તેડે એક,
કહેતાં તે તતખેવ ઉઠિયો,
મુખ પખાળી પાધ બાંધી,
જમુત કેરૂં નામ સાંભળ્યું,
વેગે ધાર્ષને આવિયો તે,

તે કહ્યું, તે સત્ય;
બોલેતેર દેશ અધિપત્ય.
કહો તમારું નામ;
કોણ સંગાતે કામ.
ધર્યું બિહું મેં પાણુ;
નદિ ચરયા જાણુ.
જાણ્યા બોલેતેર દેશ;
જોઈ તુજ સભા નરેશ.
નહિ તો તું કચ્છ વાળ;
બોલતાં મુખ સંભાળ.
મહાબળ તુજ દેખાડ;
મળીને કરજે રાડ.
મદ્દને તે જોધ;
કરી શકે શું કોધ ?
જુગ્યો રૂપ્યો તેહ;
કચર કીધો દેહ.
શિ કરવી હવે પેર;
વધાર્યું તેશું વેર.
તેડાવ્ય વાણુઓ સાર;
નિત કરી બહુ આહાર.
એ શું બોલ્યા આપ;
પરોણાપે મરાવ્યો સાપ.
વાણુઆ કરી પાસ;
મદ્દને કરવા નાશ.
વડો વૃકોદર વીર;
પીધું શીતળ નીર.
ચઢિયો કોધ અપાર;
રાજસભા મોઝાર.

સામેરી રાગની ચોપાઈ.

વીર સભા ભણી સાંચરિયો, રીસે પૃથ્વી ઉપર પગ ધરિયો;
 રખે બે પડ થાયે એક, ભૂમિ ભાર લાગે છે વશેક.
 ચાલી સભા સમીપે આબ્યો, રાય વૈરાટને મન લાબ્યો;
 મહામલ્લ એ પ્રાંતજ દીસે, સર્વે સભા તણું મન હીસે.
 આંખ્યો દિસે છે વન્હિ સમાન, તન મેઘ છે શામલવાન;
 વીર જીજ્ઞ દંડ બલા સોહે, કર ચરણ દેખી મન મોહે.
 ભલા ચોદ્ધ રહ્યા બળ કળિયા, વીર આવી સભા માંહે મળીયા;
 આવી કંક પાયે શિર નામ્યું, પછિ જોયું જીમુતના સામું.
 આ ચોદ્ધ તે ક્યાંથકી આબ્યો, ક્યાંથી પૂતળાં બાંધી લાબ્યો;
 ત્યારે વૈરાટ રાય એમ બોલે, નથી બળિયો ક્રોધ એને તોલે.
 એણે બોંતેર દેશ વશ કીધા, જિતીને જશ મોટા લીધા;
 પછી આણી સભાએ પધાર્યા, કૈયો કીચક મોકમ માર્યા.
 દેશ જોવા દુર્યોધને મોકલિયા, એને પાંડવ કહિં નવ મળિયા;
 તેને મલ્લ હીડે છે જોતો, મોટા મહીપતિની પત ખોતો.
 એવું સાંભળતાં ચઢી રીસ, પગથી જવાળા લાગી શીશ.
 તું તો ધણે ઠામે જીતી આબ્યો, ક્યેમ અહીંથી જાઇશ દાબ્યો;
 પગે પુતળાં છોડી નંખાવું, કહેશે બીજી વાર નહિ આવું;
 ત્યારે જીમુત બોલ્યો વાણી, ભડ તારી વાત મેં જાણું.
 ધણી વાર તું આપ વખાણું, મલ્લવિદ્યા તે તું શું જાણું;
 ધણું ખાઈ તે તન વધાર્યું, તે તું જાણજે સુખ પધાર્યું.
 આવી ઉભો રહ્યો શું ત્રાડે, શું મહીપ આબ્યો છે ભાડે;
 અમે જોધ મોટા વશ કીધા, મોટા રાય જીતી યશ લીધા.
 કૈયા કીચકને પુછો વાત, જોણે દિઠા છે મારા હાથ.
 તું અણ વિધાણો શું જાણું, હજી હાથે તું ન ચઢ્યો આણું.
 વકારતાં તો વીર રિસાબ્યો, હો હો કહીને તે સામો આબ્યો;
 હાથે મુટિકા ગ્રહી મુકાવે, મુખે દ્રેશિયા કહી બોલાવે.
 મલ્લે લીધું દુર્યોધન નામ, વાલુઓ કહે વૈરાટનું કામ;
 એમ કહેતાં બેઠે ભડ ભડિયા, ગદ કોટે કોશીસાં પ

પગ પ્રહારે પૃથ્વી ક્રુણે,	હોડે રજ રવિચિંત્ત ન સુઝે;
ગડદા પાટુ કાણી વાળે,	તે દેખી કાયર ચિત ભાળે.
માથા મેંદા તણી પેરે મારે,	મરડી ભાગતાં કાંઈ તજગારે;
જાણે જેમ ગજ મત આદ્રિણિયા,	લોક જોવાને ટાળે મળિયા.
ભડ વહતાં જેની દિશ જાય,	ભાળે લોક નાશનાશ થાય;
વાળે ઢોલ નિશાન બે પાસ,	તેનો શબ્દ ગાળે છે આકાશ.
વહતાં વીર વાલુઓ વાઢ્યો,	મલ્લ જીમુતને તાણી બાંધ્યો.
ભીમે કીધો મનમાં વિચાર,	હવે માફ એને આ દાર.
એમ કહીને મેલીને દોડ,	ઝાલી મલ્લ તણી તો કાટ;
માથે ફેરવી ભૂમિ પછાડે,	વળતો આખલા આકારે ત્રાડે.
મલ્લે વિચારિયું તે કામ,	આ તો ભીમ તણું છે કામ;
મોત માફ છે એને હાથ,	એમ વિચાર્યું રૂઢ્યા સાથ.
હવે પ્રગટ લેઉં એતું નામ,	મરતાં કઈં એટલું કામ;
એ તો પાછો ભોગવે વન,	રાજ ભોગવે દુર્યોધન.
એવું જાણીને બોલે ન્યારે,	ભીમે આલ્યો તેને ગળે ત્યારે;
ભકાર મુખથી નિકળ્યો ઉચાર,	મકાર ભૂલિ ગયો તેણી વાર;
પછે વાલુએ કીધું કામ,	મલ્લ મારિ નાખ્યો તે કામ.

ઢાળ.

કામ કામ તે વાતો ચાલી,	વેગે તેણી વાર;
હસ્તિનાપુરમાં જઈ સેવકે,	કહ્યો સર્વ પ્રકાર.
અતુચર ચાર દિશાથી આવ્યા,	તેણે સુદ્ધ કહી સારી;
પાંડવ અમે ન જાણ્યા કહિં,	પણ સાંભળ વાત અમારી.
વૈરાટ નગર માંહી હવે છે,	એક મોટો ઉતપાત;
જીમૂત મલ્લ માર્યા મહામલ્લે,	એક જણે સાક્ષાત.
શુણ્વતાં દુર્યોધન ચમક્યો,	પાંડવ કામ પ્રમાણ;
ધડક્યો વીર કટક સજ કીધું,	વજ્રડાળ્યાં નિશાન.
ભીમ વણ જીમૂતને કોણ જીતે,	શત કૈંચક રણ માર્યા;
શું કરિયે વર્ષ થયાં પુરણ,	દૈવે દીન ન ઉગાર્યા.
હવે ત્યાં જઈ ગૌધનવાળું,	કરિયે એહ પ્રકાર;
પાંડુતન એ પત્તન હશે તો,	મુકાવે નિર્ધાર.

સેન લઇ દુર્યોધન આવ્યો, વૈરાટ કેરે ગામ;
 પછી તેહની ગાયો વાળિ, કીધું મોટું કામ.
 ખાર વરશથી અધિક કહાવે, પુરૂષ જે કહેવાય;
 સઉકો રાજ સાથે ચાલ્યા, સંગ્રામે તે જાય.
 કંકરપિને વાલુઆને, તંતિપાલ^૧ ગોકર્ણુ^૨;
 સઉકોને સંત્રાને લીધા, જેનાં રૂડાં આવ્યર્ણુ.
 સેન લેઇને રાજ ચાલ્યો, શોધી કીધી સાર;
 નરપતિનું ગોધન મુકાવ્યું, વાલુએ તેણીવાર.
 પૂર્વ દિશાથી ગોધન વાળ્યું, વળિ દુર્યોધન રાય;
 રાજકુંવર લઈ વારે ધાયો, અર્જુન વ્યંડળ કાય.
 ધનુષ બાણ કરમાંહી ધરીને, કીધું રહું શુદ્ધ;
 ગોધન મુકાવીને આવ્યા, નગર વાત થઈ શુદ્ધ.
 કુંવરને અર્જુન કહે છે, ન લઈશ માંડે નામ;
 દિવસ હવે થોડા રહેવું છે, અમારે તારે ગામ.
 રાજકુંવર આવિને નમિયો, પિતા કેરે પાય;
 ઓવારણા લીધાં માતાયે, હઈડે હરખ ન માય.
 એમ કરતાં તે વાત વિતી, દિન પુંકે દિન જાય;
 વરશ એક પરિપુરણ થયું ને, રીઝ્યા રહ્યા માંય.

રાગ સામેરી.

વૈશંપાયન બોલ્યા વચન, સુણ પરીક્ષિત કેરા તન;
 ત્યાર પુઠે નિપન્યું જેહ, તને કહી સંભળાવું તેહ.
 વરસ એક ત્યાં પુરણ થાય, પછિ વિચારીયું મનમાંય;
 એવે નિશા પડી છે જ્યાર, ઉઠ્યા પાંચે પાંડુકુમાર.
 સાથે તેડી દ્રૌપદી નાર, આવ્યા કોટ કને નિર્ધાર;
 પછે નિકળ્યા નગરથી બહાર, આવ્યા શમી વૃક્ષને ઠાર.
 ધ્યાન ધૃશ્વિરનું ધરી મન, આયુધ ઉતાર્યા પાવન;
 પે'રી વસ્ત્ર ને તત્પર થાય, એને ઉલટ અંગ ન માય.
 કાને કુંડલ હીરે જડિયાં, તેના મૂલ ન જાયે ગણીયાં;
 કંડે મુક્તાદળની માળ, દીસે ઓપતી ગ્રાકે ઝમાળ.

હીરા સાંકળી ને સોના દોરો, કંડે આંધ્યો સુંદર કંદોરો;
 પોંચી જડીત્ર સોના સાંકળિયે, વેઠ વિંટિયો છે આંગળિયે.
 પહેર્યાં આભરણુ ઓપતાં સાર, ઉપર ખાંધિયાં છે હથિયાર;
 ભાથા ભિડિયા છે કટિ સાથ, ધનુષ ગદા ઝાલિ છે હાથ.
 સુંદર કિંચો ચોતરો એક, માંડી પાટય ત્યાં કરી વિવેક;
 વિજયા દશમી કેરે દન, કીધું શમી તણું પ્રજન.
 પછી જોઈને શુભ લગન, પટ્ટાભિષેક કીધો રાજન;
 અર્જુન ધરે શિરપર છત્ર, દેવતા વળાડે વાજિત્ર.
 રાજ બેઠાં યુધિષ્ઠિર રાય, પુષ્પવૃષ્ટિ કરે દેવતાય;
 વન નષ્ટચર્યા પુરિ થાય, સૌને ઉલટ અંગ ન માય.
 એટલે ગોવાળિયા ત્યાં આવ્યા, ચારવાને ગોધન લાવ્યા;
 સુભટ બેઠા દીઠા જ્યાંય, ત્રાસ પામીને નાકા ત્યાંય.
 દોઢા રાજદારે આવ્યા, રાજ વૈરાટને જગાવ્યા;
 કરિ મજરોને બોલ્યા વાત, રાય સાંભળોને સાક્ષાત.
 કંક વ્યંડલ ને પાકકાર, તંતીપાળ ગોકર્ણુ ને નાર;
 એ તો તમારે ઘેર હતા જોહ, વનમાં રાજ થઈ બેઠા તેહ.
 છત્ર આમર ઢોળે વાય, એવો નવ દીદો કોઈ રાય;
 બેઠા આયુધધારિ તે ચોધ, કહ્યો એવો એણે પ્રતિબોધ.
 એવી વાત તે સાંભળી જ્યારે, રાજ વિસ્મય પામ્યો ત્યારે;
 ત્યારે કુંવર બોલ્યો વાણુ, રાજ પ્રત્યે જોડી પાણુ.
 એ તો પાંડવ કહેવાય જોહ, હતા આપણે ઘેરજ તેહ;
 માર્યો જીમૂતને તો કામ, તે તો ભીમ તણું છે કામ.
 કંકરૂપિ યુધિષ્ઠિર રાય, વ્યંડલરૂપ અર્જુન કહેવાય;
 નિકુળ તંતીપાળ તતખેત્ર, ગોકર્ણુ થયા સહદેવ.
 સૈરંધ્રી દ્રુપદીનું નામ, સેવક થઈ કર્યાં છે કામ;
 દૌરવે ગયો વાળિ જ્યારે, તે તો વારે ધાયા ત્યારે.
 નહિ તો મહાં તે ત્યાં શું જોર, કેમ મુકાવી લાવું દોર ?
 એવી વાત તે સાંભળી જ્યારે, રાજ વૈરાટ ઉઠ્યો ત્યારે;
 દંડવત કરતો આલ્યો ધરણુ, જઈને સાહાય રાયના ચરણુ;
 ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને

હું તો છુંજી તમારો રાંક,
 નવ ઝોળખ્યા મારા સ્વામ,
 સારે ખોલ્યા યુધિષ્ઠિર રાય,
 અમો રહ્યા તમારે ઘેર,
 બાર વરસ તો કાઢ્યાં વન,
 હવે પુરણ થયો વનવાસ,
 માટે જાઓ તમારે ઘેર,
 એવી વાત તે સાંભળિ જ્યારે,
 દાસપણું કરાવ્યું તમને,
 માટે ગુણ ઝોશિકળ થાઉં,
 ઉત્તરા કુંવરિ આણી જોહ,
 સારે અર્જુન ખોલ્યા વાત,
 પુત્રિને મેં ભણાવી સાર,
 એ પુત્રિ નહિ પરણીએ અમો,
 સુભદ્રાતન અભિમન્યુ સાર,
 એવી વાત તે સાંભળી જ્યારે,
 હાંજી રાય એ કારજ કરો,
 અભિમન્યુ વેરે વિવા કર્યો,
 જય જય શમ્ભુ ખોલ્યા તે કામ,
 (પછી જન તેડાવીને,

ક્ષમા કરો અમારો વાંક;
 સેવક જાણી કરાવ્યાં કામ.
 ધન્ય ધન્ય તમને કહેવાય;
 સુખ પામિયા રૂડિ પેર.
 એક વરસ તમારે ભવન;
 ઈશ્વર પુરશે અમારિ આશ.
 સુખ પામજો રૂડી પેર;
 રાજા વૈરાટ ખોલ્યો સારે.
 મોટો દોષ બેઠો છે અમને;
 મારી કન્યા આપી ઘેર જાઉં.
 મુકી અર્જુનને ખોળે તેહ;
 રાજા સાંભળ તૂં સાક્ષાત.
 માટે કેમ કહું અંગીકાર;
 એક વાત કહું માનો તમો;
 તેને પરણાવો એ નાર;
 રાજા વૈરાટ હરખ્યો સારે.
 પુત્રિ મારી એ પેરે વરો;
 શ્રીફળ રૂપેયો કરમાં ધર્યો.
 સાર પુંકે શું કીધું કામ.
 અભિમન્યુને પરણાવ્યો.)

હાળ.

અભિમન્યુ પરણિ ઉઠ્યા ને,
 જનમેજય નૃપ સાંભળો હવે,
 યુધિષ્ઠિર કહે વૈરાટને,
 ઉત્તરા કુંવરી તેડાવશું જ્યારે,
 એમ કહીને પાંડવ ચાલ્યા,
 બાર વરસમાં ફરીને આવ્યા,
 આવી દિવાડિમાં ઉતરિયા,

વર્ષો જેજેકાર;
 પછિનો કહું પ્રકાર.
 તમે સાંભળો મહારાજ;
 અમે ખેસશું રાજ.
 હસ્તિનાપુર મોઝાર;
 કાણુ ન લાગી વાર.
 પાંડુ રાયના તન;

યુધિષ્ઠિર કહે કૃષ્ણને, તમે જાઓ દુર્યોધન પાસ;
વિષ્ટી જઇને કરજો વેગે, બોલ્યા મુખ પ્રકાશ.

(કૃષ્ણે જઇને દુર્યોધનને કહ્યું કે)

અર્ધ રાજ્ય જે એનું છે તે, એને આપો સોય;
એના આપનું રાજ ભોગવો, મન વીમાસી જોય.
(દુર્યોધને કહ્યું કે સોયની આણી જેટલી પણ પૃથ્વી આપું નહિ,)
એમ કરતાં જો માગે કરગરી, આપું ગામ એ ચાર;
પણ ક્ષત્રીવટથી પૃથ્વી નવ, પામે પાંડુકુમાર.
આટલા દાડા વન રડવડિયા, ક્યાં ગઇ હતી સગાઈ;
વઢશું કે વેંચીને લેશું, એ છે અમારા ભાઈ.
કૃષ્ણ ત્યાંથી પરવરિયા, જ્યાં પાંડુ રાયના તન;
વઢ્યા વિના પૃથ્વી નહિ આપે, રાજ દુર્યોધન.
યુધિષ્ઠિર કહે છે ફરિને, જાઓ કરો એટલું કામ;
પાંચ ગામડાં અમને આપે, રહેવા કેરો હામ.
ત્યારે બોલ્યો ભીમ ભડ તમે, એશું બોલ્યા વીર;
એમ આપણી ખુડી બાવલી, કાયર થયા અધીર.
કંઈક તણી રાંડો રંડાવું, કંઈ ભાગું વરસૂત્ર;
દુર્યોધનને ઉભો ગળું તો, પાંડુ રાયનો પુત્ર.

(કૃષ્ણની વિષ્ટી સફળ થઈ નહિ, ને લડાઈ ચાલી.)

કુરુક્ષેત્રમાં યુદ્ધ મંડાણું, ક્ષોણી કટક અદાર;
સાત ક્ષોણી ધર્મ કને, અધર્મી કને અગિયાર.
દશ દહાડા તો યુદ્ધ કર્યું છે, ગંગા કેરે તન;
પાંચ દહાડા દ્રોણે વળતું, યુદ્ધ કયુ પાવન.
ત્રણ દાડા તો ગયા દ્રોણના, નિપન્યો કોણ પ્રકાર;
ચક્રબ્યૂહ રચનાર કરિ વઢિયો, અર્જુનનો કુમાર.

એવામાં એક ખીજ વાત થઈ તે એ કે—

રાગ સામેરી.

આવી બ્રાહ્મણે કીધો પોકાર, કાઈ ક્ષત્રી કરો મારિ વાર;
અમને રેવાને આપો હામ, એહ દુષ્ટનો ફેડો હામ.

હું તો છુંજી તમારો રાંક,
 નવ ઝોળખ્યા મારા સ્વામ,
 સારે બોલ્યા યુધિષ્ઠિર રાય,
 અમો રહ્યા તમારે ઘેર,
 ખાર વરસ તો કાઢ્યાં વન,
 હવે પુરણ થયો વનવાસ,
 માટે જાઓ તમારે ઘેર,
 એવી વાત તે સાંભળિ જ્યારે,
 દાસપણું કરાવ્યું તમને,
 માટે શુણ ઝોશિકળ થાઉં,
 ઉત્તરા કુંવરિ આણી જેહ,
 સારે અર્જુન બોલ્યા વાત,
 પુત્રિને મેં ભણાવી સાર,
 એ પુત્રિ નહિ પરણીએ અમો,
 સુભદ્રાતન અભિમન્યુ સાર,
 એવી વાત તે સાંભળી જ્યારે,
 હાંજી રાય એ કારજ કરો,
 અભિમન્યુ વેરે વિવા કર્યો,
 જય જય શમ્ભુ બોલ્યા તે કામ,
 (પછી જન તેડાવીને,

ક્ષમા કરો અમારો વાંક;
 સેવક જાણી કરાવ્યાં કામ.
 ધન્ય ધન્ય તમને કહેવાય;
 સુખ પામિયા રૂડિ પેર.
 એક વરસ તમારે ભવન;
 ઈશ્વર પુરશે અમારિ આશ.
 સુખ પામજો રૂડી પેર;
 રાજ વૈરાટ બોલ્યો સારે.
 મોટો દોષ બેઠો છે અમને;
 મારી કન્યા આપી ઘેર જાઉં.
 મુકી અર્જુનને બોળે તેહ;
 રાજ સાંભળ તું સાક્ષાત.
 માટે કેમ કહું અંગીકાર;
 એક વાત કહું માનો તમો;
 તેને પરણાવો એ નાર;
 રાજ વૈરાટ હરખ્યો સારે.
 પુત્રિ મારી એ પેરે વરો;
 શ્રીકૃષ્ણ રૂપેયો કરમાં ધર્યો.
 સાર પુંઠે શું કીધું કામ.
 અભિમન્યુને પરણાવ્યો.)

હાળ.

અભિમન્યુ પરણિ ઉઠ્યા ને,
 જનમેજય નૃપ સાંભળો હવે,
 યુધિષ્ઠિર કહે વૈરાટને,
 ઉત્તરા કુંવરી તેડાવશું જ્યારે,
 એમ કહીને પાંડવ ચાલ્યા,
 ખાર વરસમાં ફરીને આવ્યા,
 આવી દિવાડિમાં ઉતરિયા,

વર્ણો જેજેકાર;
 પછિનો કહું પ્રકાર.
 તમે સાંભળો મહારાજ;
 અમે બેસશું રાજ.
 હસ્તિનાપુર મોઝાર;
 ક્ષણ ન લાગી વાર.
 પાંડુ રાયના તન;

યુધિષ્ઠિર કહે કૃષ્ણને, તમે જાઓ દુર્યોધન પાસ;
વિષ્ણી જઈને કરજો વેગે, બોલ્યા મુખ પ્રકાશ.

(કૃષ્ણે જઈને દુર્યોધનને કહ્યું કે)

અર્ધ રાત્ર્ય જે એનું છે તે, એને આપો સોય;
એના આપતું રાજ ભોગવો, મન વીમાસી જોય.
(દુર્યોધને કહ્યું કે સોયની આણી જેટલી પણ પૃથ્વી આપું નહિ,)
એમ કરતાં જો માગે કરગરી, આપું ગામ એ ચાર;
પણ ક્ષત્રીવટથી પૃથ્વી નવ, પામે પાંડુકુમાર.
આટલા દાડા વન રડવડિયા, ક્યાં ગઈ હતી સગાઈ;
વટશું કે વેચીને લેશું, એ છે અમારા ભાઈ.
કૃષ્ણ ત્યાંથી પરવરિયા, જ્યાં પાંડુ રાયના તંન;
વડ્યા વિના પૃથ્વી નહિ આપે, રાજ દુર્યોધન.
યુધિષ્ઠિર કેહે છે દ્રરિને, જાઓ કરો એટલું હામ;
પાંચ ગામડાં અમને આપે, રેહેવા કરો હામ.
ત્યારે બોલ્યો ભીમ ભડ તમે, એશું બોલ્યા વીર;
એમ આપણી છુટી આવલી, કાયર થયા અધીર.
કંઈક તણી રાંડો રંડાવું, કંઈ ભાગું ધરસૂત્ર;
દુર્યોધનને ઉભો ગળું તો, પાંડુ રાયનો પુત્ર.

(કૃષ્ણની વિષ્ણી સફળ થઈ નહિ, ને લડાઈ ચાલી.)

કુરુક્ષેત્રમાં યુદ્ધ મંડાળું, ક્ષોણી કટક અદાર;
સાત ક્ષોણી ધર્મ કને, અધર્મી કને અગિયાર.
દશ દહાડા તો યુદ્ધ કયું છે, ગંગા કેરે તન;
પાંચ દહાડા દ્રોણે વળતું, યુદ્ધ કયુ પાવન.
ત્રણ દાડા તો ગયા દ્રોણના, નિપન્યો કોણ પ્રકાર;
ચક્રવ્યૂહ રચનાર કરિ વઢિયો, અર્જુનનો કુમાર.

એવામાં એક બીજી વાત થઈ તે એ કે—

રાગ સામેરી.

આવી બ્રાહ્મણે કાપો પોકાર, કાઈ ક્ષત્રી કરો મારિ વાર;
અમને રેવાને આપો હામ, એહ દુષ્ટનો દેડો હામ.

ત્યારે કૃષ્ણ ત્યાં બોલ્યા વચન,
 જાલંધરનું લીધું નામ,
 મારી દુષ્ટનું તોડું ગામ,
 કૃષ્ણ ને અર્જુન બે ગયા,
 દુર્યોધન કહે સાધું કામ,
 સંજય શકુની વિષ્ટિયે ગયા,
 કહે જીતો ચક્રાગઢ પાસ,
 રાજન્યે અર્જુન પુછિયા,
 વાણે તો જુદ્ધ કરશું સહી,
 રાયે તેડાવ્યા ત્રણે ભ્રાત,
 સહદેવ કહે અવિધાર,
 જાણું ત્યારે વેદના ભેદ,
 ત્યારે બોલિયા નિકુળ વચન,
 પૂર્વ પડને પશ્ચિમ કરૂં,
 ક્રોધ સાત તેણો જે મર્મ,
 તત્ક્ષણ ભીમ મહા ભડ બણે,
 ગદાયે કરી પાડું બ્રહ્માંડ;
 દુર્યોધનને ઊભો ગળું,
 ક્રોધ સાત તેણો જે મર્મ,
 ત્રણે ભાઈ એમ કહી રહ્યા,
 હવે શો કરવો ઉપાય,
 ચિંતાતુર થયા જેટલે,
 ઉઠી કુંવર સભા સંચરે,
 ચાલી સભા મધ્યે આવિયો,
 સઉ ક્રો નીચું નિહાળી રહ્યા,
 ક્રોધે બરાણો તેણી વાર,
 નથી ઘેર પિતા અરજુન,
 પિતા ઘેર હોય જે વારે,
 પિતા વણુ નવ બોલાવે હશી,

ક્રોધ દુષ્ટ છે તે રાજન;
 ક્રોધ્યા અર્જુન તેણે કામ.
 કરૂં બ્રાહ્મણ કેરૂં કામ;
 સમાચાર દુર્યોધને લહ્યા.
 અભિમન્યુને માંડે કામ;
 જુધિષ્ઠિર પાસે જઈને રહ્યા.
 નહીકર જાઓ પાછા વનવાસ;
 ગયા સાંભળી વિસ્મય થયા.
 એવું પરકીને ઉઠિયા તહો;
 પાસે બેસીને પુછી વાત.
 મેં જોગ્યણી જીતી સંસાર;
 ચક્રાગઢ નવ્ય જાણું છેદ.
 સાંભળો યુધિષ્ઠિર રાજન;
 પશ્ચિમ પડને પૂરવ ધરૂં.
 નવ જાણું હું રાજા ધર્મ;
 શીવ જીત્યા મેં પરાક્રમ ધણે.
 ચક્રાગઢ નવ જાણું ખંડ;
 પૃથ્વી બાધી પરસે કરૂં.
 નવ જાણું હું રાજા ધર્મ;
 રાય યુધિષ્ઠિર દુષ્ટિયા થયા.
 શોકાતુર થઈ બેઠા રાય;
 અભિમન્યુ આવ્યો તેટલે.
 પગ મુકે ધરતિ થરથરે;
 માન દઈ નવ બોલાવિયો.
 આવકાર ન કોઈએ કહ્યા;
 સઉને માંડે આણે દાર.
 નવ બોલાવ્યો તો રાજન;
 લાડ લડાવે સૌ ક્રો ત્યારે.
 એવી વાત તેને દિલ વશી;

કરી વિમાસણ પાછો ફર્યો,
 કેમ રીસાઈ જાઓ તંત,
 કહે જીતો ચક્રાગઢ પાસ,
 ચક્રાગઢ નવ જાણે કોય,
 વળતી બોલ્યો તે અભિમન,
 છ કોઠા હું જાણું સાર,
 સાતમાતું ન જાણું નામ,
 સાતમો કોઠો આવે જ્યાંય,
 જો ન જાણિયે તેનો સાર,
 એવી વાત નકી કરી જ્યારે,
 જીધિરિર આગળ તે ગયો,
 હું પુછું કાકાજી આજ,
 ત્યારે મુખથી બોલ્યા વચન,
 વસમી વાત આવી છે આજ,
 કોઠાજીવ તણું છે કામ,
 ત્યારે અભિમન્યુ બોલ્યા હશી,
 છ કોઠા તો હું જાણું સાર,
 ત્યારે જીધિરિર પુછે વાત,
 ભેદ છે છ કોઠા તણા,
 ત્યારે મુખથી બોલ્યો વાત,
 હું ભણ્યો છું માને પેટ,
 મામે મને ભણાવ્યો સાર,
 સાતમો કોઠો આવે જ્યારે,
 ત્યારે તો ભીમ બોલ્યો ગાજી,
 સાતમો છાણુ માટીનો હોય,
 એવી વાત તો સાંભળી જ્યારે,
 ધન ધન રે બાવન વીર,
 એમ કહી પોતે તતકાળ,
 રાજ સક કો વિસ્મય થયા,
 ભીમસેને જઈ કર ધર્યો;
 પૂંક ન મુકે દુર્યોધન.
 નહિકર પાછા જાઓ વનવાસ;
 તે માટે ચિંતાતુર હોય.
 કાકા સાંભળો મુજ વચન;
 સાતમાનો ન જાણું પાર.
 ત્યાં મરવાનો છે મુજ કામ;
 મુજને સંભાળજે તું ત્યાં.
 મારી ગદા ને નીસરીયે બહાર;
 સભામાં ભીમ લઈ ગયો ત્યારે.
 કર જેડીને હોમો રહ્યો;
 શા માટે દુખિયા મહારાજ.
 તું તો સાંભળ મારા તન;
 નથી સુજતું કામ કે કાજ.
 કો ન જાણે આણે કામ;
 એ તો વાત મારે મન વશી.
 સાતમાનો ન જાણું પાર;
 સાંભળને ભાધ તું સાક્ષાત.
 કહે ભાઈ તમે ક્યાં ભણ્યા;
 સાંભળો કાકા સાક્ષાત.
 છ કોઠાની વિધા દેહ;
 છ કોઠાના જાણું પાર.
 માઈ નવ ચાલી શકે ત્યારે;
 સાતમો કોઠો નાખું ભાજી.
 તે તો ભાગી હું નાંખુ મોય;
 જીધિરિર મન હરખ્યાં ત્યારે.
 તે રાખ્યું સભાતું નીર;
 કંઈ આરોપિ છે ર
 રણુભાળા પહેરી ઘે

પિતા જાળંધર હણવા ગયો, બાળુડો રણ વાધયો;
 મોઢે આવે છે થાણુ ધાવણુ, ક્યમ આગમશો સુત રણ.
 વસમા છે કૌરવના પુત, ક્યમ આગમશો નાના સુત;
 જેટલાં તરણુ ધરતી જાણુ, તેટલા ધા પડે નિર્વાણુ.
 તે માટે કહું વારંવાર, છાંડો અભિમન્યુ રણવટમાળ;
 તું છે લાડકવાયો તન, અળગો નથિ કર્યો એક દન.
 યુજ વિના રહિશ હું કેમ, ટોળા વખુટી હરણી જેમ;
 સિંહ દેખી પશુ પામે ત્રાસ, ત્યમ સાંભળી હું થઈ નિરાશ.
 ખોળે ખેસારીને હું બાળ, ભોજન કરાવું તતકાળ;
 આંખથી અળગા થાઓ છો બાળ, પ્રાણુ હરી જાઓ છો તતકાળ.
 ફરી શું કહેવરાવે તુંય, રણુ નહિ જવા દેઉં હુંય.

૫૬ રાગ મેવાડો.

મને બાલુડો ન કહેશો મારી માવડી રે. ટેક.
 મા બાળે કાને જળમાં પેશી નાથ્યો કાળી નાગ રે;
 મા બાળો વીછી કટલો, બધે અંગે ઉડે આગ રે. બા०
 મા બાળો મેઘ જ કટલો, તે તો નીર બરે નવ ખંડ રે;
 મા બાળો વજજ કટલો, તે તો પર્વત કરે શત ખંડ રે. બા०
 મા બાળો દિનકર કટલો, બધો અંધકાર પામે નાશ રે,
 મા બાળો સિંહજ કટલો, તેથી હસ્તિ પામે ત્રાસ રે. બા०
 મા બાળો મંકડો કટલો, તે તો ખીજે કરડી ખાય રે;
 મા મુકાવ્યો મુકે નહિ, તાણ્યો તુટી જાય રે. બા०
 મા બાળો હીરો કટલો, પણ તે તો ઐરણને વેધે રે; બા०
 મા બાળો નોળ જ કટલો, વડા વશિયરને તે છેદે રે. બા०
 મા બાળો અગ્નિ કટલો, તે તો દહે બાધું વન રે;
 મા બાળો તે નવ જાણિયે, જે આખર ક્ષત્રી તન રે. બા०

સાખી.

અતિ સ્નેહી તે બહુ રણી, જેને વેર ધણાંય;
 સુખે ન સુએ માવડી, તે તો ત્રણ જણાંય;
 નિર્ધન ને વળી બહુ ધની, જેને વેર ધણાંય;

ન સુએ ચાકર ન સુએ ચોર,	ન સુએ ધન ગાજંતે મોર;
ન સુએ જેને પુત્રિયો ધણી,	ન સુએ એ નારિનો ધણી.
ન સુએ નિર્ધન ને ધનવંત,	ન સુએ રાજા રાજ કરંત;
ન સુએ જેને સુખ નહિ ઘેર,	ન સુએ જેને માથે વેર.
ન સુએ જેનો ગયો ગ્રાસ,	ન સુએ રણુથી પડ્યો ત્રાસ;
સુખે સુએ મણિધર સાપ,	સુખે સુએ જેને માથે બાપ.
સુખે સુએ જોગી અવધૂત,	સુખે સુએ રાજાનો પૂત;
સુખે સુએ શુદ્ધામાં સહી,	સુખે સુએ ચિંતા જેને નહીં.
આજ ઘેર નથી અરજીન,	સુખે સુએ ક્યાંથી અભિમન.

હાળ.

સુભદ્રા સુખ વાણિ બોલ્યાં,
 તુજને જાવા નહિ દઉં,
 એક પુત્ર માતા હતી તે,
 અરજીન ગયો જાળધર જીતવા,
 બાળો ભોળો તું નાનડિયો,
 રણુશુર કેરા શબ્દ સાંભળી,
 કામળ કાંતિ કાયા મનોહર,
 તે રણુમાં જઈ કેમ ધા ખમશે,
 ઉણુ સખએ જ્યારે પહોડતો,
 તે જુધે જઈ કેમ ધા ખમશે,
 દશ મસવાડા ગર્ભ ધર્યો તો,
 પાળી પોપી મોટો કીધો,
 તારે હાથેથી મીઠળ નથી છૂટ્યું,
 તેને મોં જોયાતો રહેશે આરતો,
 સુધિષ્ટિરને શું થયું જે તને,
 ભીમ નિકુળ સહદેવ બેઠે કેમ,
 ધરડા થઇને કાંઈ ન જાણે,

સાંભળ મારા તંત્ર રે;
 માતો મુજ વચન રે.
 કાલુડે સર્પે ખાધી રે;
 વાલુડે રણુવાટ સાધી રે.
 તું રણુવાટ કેમ ઝાલે રે;
 પેસણુ પરદળ પાળે રે.
 મુખડું પુન્યમ ચંદ્ર રે;
 માતા કરે આક્રંદ રે;
 ઉભાં થતાં લારે રોમ રે;
 કહણુ છે રણુભોમ રે.
 મેં તો મારે પેટ રે;
 તે સરવે ઉડી વેડ રે.
 નથી આવી ઘેર નાર રે;
 સાંભળ મુજ કુમાર રે.
 મોકલે રણુ મોઝાર રે.
 જાશે મુજ કુમાર
 શિ કિંથી એ

લારે અભિમન્યુ એણે પેરે ખોલ્યો, દુર્યોધને કોઠાગુદ્ધ રચિયું, તે ગુદ્ધ તો કોઠ નથી બાણતું, બાણછે મુજ પિતા તે તો, છ કોઠાનું ગુદ્ધ હું બાણું, સાતમો તો બીમ ભાગી નાખશે, લારે સુભદ્રા એણી પેરે ખોલ્યાં, તેં તો જવાની હામ જ ઘાલી, ઉત્તરા ઉત્તરા શું કહે માડી, તેડાવવી હોય તો તેડાવજે,	સાંભળ મારી માત રે; મને કહ્યું સાક્ષાત રે. તુજને કહું નિર્ધાર રે; ગયા રણ મોઝાર રે. ઘાલી છે મેં હામ રે; રાખું પિતાનું નામ રે. સાંભળ મારા તન રે; ઉત્તરા નથી ભવન રે. સાંભળ તું નિર્ધાર રે; રહી છે આડી સવાર રે.
---	---

સાખી.

ઉત્તરા ઉત્તરા શું કરે, રણમાં, જ્યારે ધા પડે, ઉત્તરા ઉત્તરા શું કરે, દેવનું તેડું આવશે,	સાંભળ મારી માત; લારે નહિ દે ઉત્તરા હાથ. ઘેલી થઇ મુજ માત; નહિ આવે ઉત્તરા સાથ.
---	---

રાગ કાલિંગડો.

સુભદ્રા વળતી ચાલી આવ્યાં, કુંવર મારાને યુદ્ધે મોકલો, રાજસભામાં રાજ બેઠા, રતનો, રૂપો, રાજે, કાજે, શું છે રાજ શું છે રાજ, શાને કાજે શું કરવાને, વળતી રાય યુધિષ્ઠિર ખોલ્યા, કોઠ એક પહોરમાં તેડી આવે, રાજે રાયકો એણી પેરે ખોલ્યો, ચાર હજાર ખાંડેઈ મારે, સ્વામી સુરજને પરતાપે, કહો તો ચાર પહોરમાં તેડી લાવું, લારે કાજે રાયકો ખોલ્યો,	યુધિષ્ઠિરની પાસ રે; તેડવો ઉત્તરા વાસ રે. રાયકડા તેડાવ્યા રે; રાયકડા સડિ આવ્યા રે. શું છે અમારું કામ રે; તેડાવ્યા આ હામ રે. રાયકા પ્રત્યે વાણી રે; અભિમન્યુની રાણી રે. રાજાજી અવધાર રે; કહેતાં નાવે પાર રે. પિયે પાતાળનું પાણી રે; અભિમન્યુની રાણી રે. રાજાજી અવધાર રે;
--	--

તે ઉલળી આકાશ શું આલે,
ત્રણ પહોરમાં તેડીને લાવું,
રૂપે રાયકો ઝેણી પેર બોલ્યો,
બાર હજાર ખાંડેઈ મારે,
સ્વામી સુરજને પરતાપે,
બે પહોરમાં તેડીને લાવું,
રત્નો રાયકો ઝેણી પેર બોલ્યો,
સોળ હજાર ખાંડેઈ મારે,
સ્વામી સુરજને પરતાપે,
એક પહોરમાં તેડીને લાવું.
રાજ્યે તેને આઘો તેડ્યો ને,
સુંદર વાઘા પહોરણુ આપ્યા,
સાંઠ લઈને સાંચરિયો તે,
તેણે સમે ઉત્તરા રાણીને.
આજનો દાડો ધુંધળો દીસે,
આજ સ્વપ્નામાં પડ્યો દીડો,

પિયે પાતાળનું પાણી રે;
અભિમન્યુની રાણી રે.
રાજ્ય અવધાર રે;
કહેતાં ન આવે પાર રે.
પીએ પાતાળનું પાણી રે;
અભિમન્યુની રાણી રે.
રાજ્ય અવધાર રે;
કહેતાં ન આવે પાર રે.
પિયે પાતાળનું પાણી રે;
અભિમન્યુની રાણી રે
દીધાં આદર માન રે;
આપ્યાં દ્રાક્ષણ પાન રે.
પવન વેગે જાય રે;
ગ્વપ્તું ક્રેવું થાય રે.
અવળાં વહે નદી નીર રે;
જેઢો બાવન વીર રે.

સ્વપ્ના દોહલાં રે ટેક.

હવે સ્વપ્ના પછીની વાત.

રાગ કાલિંગડો.

સાંઠે ચડીને રાયકો આવ્યો,
પાંડવ રાજ્ય કુશળ કહાવે,
ત્યારે રાયકો મુખવાણી બોલ્યો,
ઢૈરવ પાંડવને જીરૂ મંગાણું,
અભિમન્યુ રાજ્ય રણુવટ સાંચરે,
રાયકા કેરાં વચન શુણીને,
મારી ઉત્તરા નાનું બાળક,
મોઠાંનાં રાંઝાં વેઠવાં દોહલાં,
ઉત્તરા કુંવરિ વાણિ બોલ્યાં,

પુછે સમાચાર રે;
કુશળ અર્જુનકુમાર રે.
સાંભળતે તું નાર રે;
હરિતનાપુર મોઝાર રે.
તેડવી પુત્રી તમારી રે;
ધરણી ઢળી તે નારી રે.
હ્યમ જાશે અવતાર રે.
કુંવરી છે સુકુમાર રે.
સાંભળ મારી માય -

૧ ૨ ૩ ૪

સવા લાખનો સાસર વાસો,
 અધલાખનો સાંસો રહી જાયે,
 ઉત્તર કુંવર એણી પેરે બોલ્યો,
 દીકરિયોનાં ન પડે પુરાં,
 ઉત્તરા લાંથી પરવરી,
 અર્ધ પંથ તો જ્યારે પોત્યાં,
 અભિમન્યુ મુખથી બોલિયો,
 ઉત્તરા તો આવી નહીં મારે,
 મારે દુર્યોધન જીતવો રણે,
 ઉતાવળ અધકી કરો મારે,
 ત્રાંબાકુંડી જળ ભરીને,
 સોના કેરો બાજડીયોને.
 ખાજાં લાડુ અને જલેખી,
 ધૃત વિશેષ મુકે માંહિ માતા,
 ત્યારે અભિમન્યુ મુખથી બોલ્યો,
 છેલી વારનું ભોજન કીજે,
 ત્યારે સુભદ્રા મુખથી બોલ્યાં,
 પુત્ર જાતાં નીર ન ભાવે,
 છેલી વારના હાથે કોળિયા,
 વીજણલો કરમાંહી ગ્રહીને,
 જમી કરીને ઉઠ્યા અભિમન્યુ,
 તે આઠ પદ્મડે ચાલતો તેણે,
 શસ્ત્ર થકી ભેદાય ન એવું,
 ભભકાદાર ત્યાં ભ.થા ભીજ્યા,
 હત્રિશ આયુધ ભરી કશીને,
 તેને સુભદ્રા વળાવવા ચાલી,
 સુભદ્રામુખ વાણી બોલ્યા,
 લાઠકવાયા ક્યારે આવશે,
 અભિમન્યુ મુખથી એણી પેર બોલ્યો,

કરતી રૂદન કરે માડીરે;
 આંગળી રહે ઉઘાડી રે.
 સાંભળ મારી માય રે;
 લખેશરી જો થાય રે.
 તે પવન વેગે જાય રે;
 ચિંતાતુર બહુ થાય રે.
 તું સાંભળ મારી માય રે;
 જીહ્વની વેળા જાય રે.
 ચક્ર હવું ચક્રચુર રે;
 રણમાં થાય અસુર રે.
 નાય અભિમન્યુ બાળ રે;
 રૂપા કેરી થાળ રે.
 મગદળ અને મોતીચૂર રે;
 કરમલડો ને કુર રે.
 સાંભળ મારી માત રે.
 પાસે ખેસી સાક્ષાત રે-
 સાંભળ મારા તન રે;
 ક્યમ જમું ભોજન રે.
 કરી જમાડે માય રે;
 માતા ઢોળે વાય રે.
 રથે થયા અસ્વાર રે;
 અશ્વો જોડ્યા ચાર રે.
 બખતર પેશું શરીર રે;
 જોડે બાવન વીર રે.
 રથે થયો અસ્વાર રે;
 નેત્રે જળની ધાર રે.
 સાંભળ મારા તન રે;
 કહોને મુજ વચન રે.
 સાંભળ મારી માત રે;

માતાજી દુર્યોધન જીતવો, ચક્ર હવું ચકચૂર રે;
દુધનાં કુંડાં ભરિને મુકજો, આવું આથમતે સૂર રે.

ઢાળ ૨ જો.

ત્યાંથી આજ્ઞા માગવાને જાય રે, જ્યાં હતાં કુંતી માય રે;
કુંતીજી બોલ્યાં વાણુ રે, કુંવર માનજો પરમાણુ રે.
તારે સંગ્રામે સિદ્ધિ થાય રે, ઘેર કુશળે આવો રાય રે.

ઢાળ ૧ ની દેશી.

હવે રાયકો કહે રાણીને, હેઠાં ઉતરો ધર્ણુ;
પેલાં તમારી સાસુ ઉભાં, જઈ નમો ને ચર્ણુ.
ઉત્તરા કુંવરી હેઠાં ઉતરી, નમ્યાં સાસુને પાય;
દ્રૌપદીજીને વેગે નમિયાં, નમિયાં કુંતા માય.
મુભદ્રા કહે, વહુચર મારી, ઓ પેલો ભરથાર;
મારો વાર્યો નવ રહ્યો તે, ચડિયો રણુ મોઝાર.
હાવ ભાવ કટાક્ષ કરતી, મનાવ તું સ્વામીન;
ઉત્તરા ત્યાંથી પરવરી જ્યાં, જિભો છે રાજન.
અભિમન્યુ કહે, ધન્ય પુરૂષ, જેની હશે આ નારી;
કાં રાજ તમે નથી જાણતા, વૈરાટની કુમારી.
ઉત્તરા કુંવરી કહે, ધન્ય નારિ, જેને આ ભરથાર;
કાં રાણી તમે નથી જાણતાં, અર્જુનનો કુમાર.
ઉત્તરા તેને આવી મળીને, બોલી મુખથી વાણુ;
મારા સ્વામી, રણુ વિચરો, તો, ઇશ્વરની છે આણુ.

રાગ પરજની સાખી.

ઉત્તરા મુખથી જિયરી રે, સાંભળ મુજ ભરતાર;
જો તમે રણુવટ સંચરો તો, મારો મુજને ઠાર.
ઉત્તરા મુખથી જિયરી રે, સાંભળ મારા નાથ;
તમે તો રણુવટ સાંચર્યા, મને સોપો કેને હાથ.

રાગ વૈરાટી.

તમે ચાલો, તો રાવજીની આણુ રે, હો મુભદ્રાના જાયા;
તમે રાજે જે પાંડવો તો, રે રાવજીના પાયા.

વૈરાટ મારો પિતા કહિયે, સુદર્શના મારી માત;
 મેં તો તમને ઓળખિયા, જ્યારે આલ્યો ચોરિમાં હાથ રે. હો સુભં
 અર્જુન સરખો સસરો મારે, સુભદ્રા સરખાં સાસુ:
 દૃષ્ટ સમા મામોજી મારે, રણવટ જાઓ તે ફાંસુ રે. હો સુભં
 અર્જુનના તનજ કહાવો, વસુદેવના પુત્રી જ;
 દૃષ્ટના ભાણેજ કહાવો, ભીમ તણા ભત્રીજ રે. હો સુભં
 સોળ કળાનો ચંદ્ર શોભે, તેવી શોભા તમારી;
 જેવું હસ્તિનાપુર ખેસણું તેવી, હું અર્જુના નારી રે. હો સુભં
 રાજહંસ તમને જાણી મેં, ક્યોં તમારો સંગ;
 જો જાણત બગ બાપડો, તો કેમે ન અરપત અંગ રે. હો સુભં

રાગ ઘેરાડી દશી બીજી.

ગોરી મેયો ઘોડીલાની વાગ રે, કુંવરી રાવતણી;
 ખસો રથ તણો દો માગ રે, કુંવરી રાવતણા ટેક.
 માઈ માંસ શિયાળ નખાય રે, કુંવરી—
 ગોરી હવે રહું કેમ જાય રે, કુંવરી—
 હું તો અર્જુન કેરો તન રે, કું કેમ યુદ્ધથી ફેરવું મન રે. કું
 મારો લાજે અર્જુન તાત રે, કું મારી લાજે સુભદ્રા માત રે. કું
 મારે શુકને કોઈ ન જાય રે, કું ગોરિ લોક હસારત થાય રે; કું
 મારી જાણત આવી નાર રે, કું નવ જાત હું રણ મોઝાર રે. કું
 એક વાર લાવે જગદીશ રે, કું હું તો છેદું મામા કેઈ શીશ રે; કું
 મને ખોટી કહીતી નાર રે, કું આપણુ મળશું પેલે અવતાર રે. કું

રાગ પરજિયો.

મને મારીને રથડા ખેડ રે, બાળા રાજ રે.
 મને જુદે સાથે તેડ રે, બાળા રાજ રે.
 આપણુ સરખા સરખી જોડ રે, બાં મને જુદું જોયાના કોડ રે, બાળાં
 લાવો હું ધાઈ હથિયાર રે, બાં કંઈ કૌરવનો સંહાર રે, બાળાં
 છાંડી જુદું વજો ઘેર આજ રે, બાં મારા બાપનું અપાવું રાજ રે, બાળાં
 નારિ કેશ સમુળા કહાડે રે, બાં રથ ઉપર દેહ પછાડે રે, બાળાં
 માઈ જોખનીયું ભરપુર રે, બાં મને મેલીને ચાલ્યા દૂર રે, બાળાં

મેં તો વેલો^૧ વાધતાં તોડી રે, બાં મેં તો ધાવતી ઘેન વછોડી રે, બાં
મેં તો વેતી નીકરે દીધો પાગ રે, બાં લીલા વનમાં મેલી આગ રે, બાં
મેં તો સુતા ગાંભ બળાવ્યાં રે; બાં મેં તો કુડાં કલંક ચડાવ્યાં રે, બાં
વળતી બોલ્યો અભિમન રે, થેલી રાણી રે;
તમે વાત વિમાસો મન રે, થેલી રાણી રે.

ઢાળ.

ઉત્તરા કુંવરી વાણી બોલી, સાંભળ મુજ ભરથાર;
તમે જુદા કરવા સંચરો છો, ચક્રવ્યૂહ મોઝાર.
મરજો કે મારજો તમે. નવ દેશો પુંઠ લગાર;
સહિયર મેણા મારી કહેશે, કાયરની આ નાર.
અવની પર જે અવતર્યો તેને, મરવું એકજ વાર;
મોતથકી ડરિયે નહિ, તે માટે ભરથાર.

રાગ કાલિંગડો.

ઉત્તરા લાંથી સાંચરીને પછી, આવી સુભદ્રા આવાસ રે;
સજ થઈ અભિમન્યુ ચાલ્યો, જુધિષ્ઠિરની પાસ રે.
સભા મધ્યે ચાલી આવ્યો, કુંવર થઈ સાવધાન રે;
અભિમન્યુ આવતો દેખી રાયે, દીધાં આદરમાન રે.
કર જોડી મુખવાણી બોલ્યો, કાકા કેરે સાથ રે;
છ દોઢા હું હવણું છતું, માતો સાચી વાત રે.
આગળ હું કાંઈ નથી લેતો, સાતમા કોહનો મર્મ રે;
તે થાનક માઈ મૃત્યુ નાણજો, વેગે કાકા ધર્મ રે.
ભીમસેન મુખ વાણી બોલ્યો, ધાલી મુછે હાથ રે;
સાતમો કોહો હું ભાગી નાખું, હું છું તારે સાથ રે.
મુજ છતાં દુઃખ પમાડે, તેના તો લેઉં પ્રાણ રે;
ગદા લઈ એક મેરથી આવી, કંઈ કયર ધાણ રે.
એવું સાંભળી અભિમન્યુ લાગ્યો, યુધિષ્ઠિરને પાય રે;
આજા ભાગીને નિસરિયો, લાં બોલ્યા ધર્મરાય રે.
કુંવર મારા જોઈ વિચારીને, સંગ્રામ કરજો લાંય રે;
અર્જુન આવી પુછે અમને, ઉત્તર શો દઈએ લાંય રે.

ત્યારે ત્યાં અભિમન્યુ બોલિયો,
 એમ કહીને સાંચરિયો પછી,
 રથ ઉપર આવીને બેઠો,
 ચતુરંગી સેના સજ થઈ તેનો,
 મતવાલા મલપંતા હીંડે,
 મદમાતા ને હીંડે ધાતા,
 આભરણુ પેર્યાં આપતાં ને,
 સાથી દીસે શેભતા તેને,
 જુદ્ધે શ્રરા રણે પુરા,
 ધનુષ્ય બાણ કરમાં ધારિયાં ને,
 કટારી કેડે વાંકડી ને,
 સાંગ ફરશી ખંજર ગુપ્તી,
 ભાથા ખડગ કટિમાં ધરિયા,
 છત્રીસ આયુધ અંગે સજિયાં,
 હાથી ઘોડા રથ પાલખી,
 ધરાની કછી મુલતાની,
 ખુરાસાની ને વિલાયતી વળી,
 પાણીપંથા ને પાખરિયા,
 દેવવંશી ને દાનવવંશી,
 લીલા ઘોળા કાળા કાખરા,
 વાંકડિયા વેગંગે ચડિયા,
 ઠામ ઠામથી જોદ્ધા ચાલ્યા,
 જુદ્ધ કરવાને અભિમન્યુ ચાલ્યો,
 ધન ફરકે ને નેજા ઝળકે,
 અભિમન્યુ કહે છે સારથીને,
 ચક્રવ્યૂહ ગઢ મેદવો છે જ્યાં,

રાખશે શ્રીજગદીશ રે;
 વેગે નમાવી શીષ રે.
 પારથનો કુમાર રે;
 ગણુતાં ન આવે પાર રે.
 મુખ ચાવ્યાં તંબોળ રે;
 રંગે રાતા ચોળ રે.
 માથે રાતી મોળ રે;
 વર્ષ થયાં છે સોળ રે.
 ચાલે અટપટી ચાલ રે;
 ઢળકતી મુકી ઢાલ રે.
 વળી કરમાં બાણ કમાન રે;
 દીસે શોભાયમાન રે.
 તરકસ તાતા તીર રે;
 જોદ્ધા બાવન વીર રે.
 કહેતાં નાવે પાર રે;
 શોભિતા હય સાર રે.
 ખંગાળી કહેવાય રે;
 ઉજવળ જેની કાય રે.
 ઉપલ્યા ઓળા ઓળ રે;
 રંગે રાતા ચોળ રે.
 સજી સર્વ હથિયાર રે;
 કહેતાં નાવે પાર રે.
 હાથે હરખ ન માય રે;
 નીશાને વળિયા ધાય રે.
 રથ હાંક મારે ત્યાંય રે;
 દ્રોણગુરુ છે ત્યાંય રે.

ચોપાઈ ત્રણ તાળની.

અભિમન્યુને આવતો જોય,

મોંઘેમોંઘી કહે છે લાત.

સૌ ડૉરવ વિરમય હોય;

અદ્ભુતોદ્ભવર્થન એ ગાળન

ચક્રવ્યૂહ તણા જે છેદ,	તેનો સહ લે છે એ ભેદ;
આપણુ સર્વને એ તો સંહારે.	વહતાં ક્રોધને નવ ઉગારે.
પછિ જુએ ધારીને ચિંત,	ધન્યે ન દિસે હનુમંત;
એ તો અર્જુન સરિખો દીસે,	ક્રોધ આવેછે બળિયો અતીશે.
કર્ચુ છે ત્યાં અદ્ભુત કામ,	ક્રોધ સાત છે તેણે કામ;
દ્રોણગુરુ છે બળિયા જેહ,	પ્રથમ કોઠે મુક્યા તેહ.
બિજે કૃપાચાર્ય ત્યાં હોય,	ત્રિજે કોઠે કર્ણ જોય;
ચોથે અશ્વત્થામા સાર,	પાંચમે કોઠે લક્ષ્મણ ^૧ કુમાર.
ખીન્ન બળિયા રાજકુમાર,	મૃત દુઃશાસનના ^૨ ચાર;
છટ્ટે છે દુર્યોધન રાય,	સાતમે જયદ્રથ કહેવાય.
અગ્યાર ક્ષોણી જોદા જેહ,	ગઢને કાંગરે ઉભા તેહ;
પંચ શબ્દ વાનિત્ર વળડે,	અભિમન્યુ ઉપર તે ત્રાડે.
ગુર્જ ગુપ્તી ગદા છે હાથ,	દ્રુપદી ત્રિશૂળ મૂશળ સાથ;
ખડ્ગ કાતી કટારી પાશ,	દેખી શત્રુ પામે ત્રાસ.
નમ્ર આયુધ તે ત્યાં કરી,	ઉભા જોદા કરમાં ધરી;
એવે આલ્યો અભિમન્યુ જોધ,	આણી અંતઃકરણમાં ક્રોધ;
પ્રેર્યો અશ્વ ચારને સંગ,	જાણે પડિયા દીપ પતંગ.

સાખી.

પડે દીપ પતંગ તેમ,	અભિમન્યુ રણ ગાજી રહ્યો;
નમસ્કાર ગુરુને કર્યો,	તેણે આશિર્વાદ હેતે કહ્યો.

હાળ.

ગુરુદ્રોણ મુખથી બોલિયા,	સાંભળ અભિમન્યુ વાત;
રીસાઇને શું આવિયો,	ધેર વાટ જુએ તુજ માત.
માતે વેળાવ્યો આવિયો,	હું કહાવું અર્જુન તન;
ગુરુ જાણીજ પિતાતણા,	કરવા આવ્યો પૂજન.
વૈશંપાયન એણી પેર બોલ્યા,	શુણુ જનમેજય રાય;
વિસ્તારી તુજને સંભળાવું,	ભારતનો મહિમાય.
પેહેલે ક્રોધે ચાલી આવ્યો,	અર્જુન કરે તન;
સાથે સાથી એવા ચડિયા,	જાણે ચડિયો ધન.

દુર્યોધનના જોદ્ધા સર્વે, ધારે ચિંતા મન;
 શકે અર્જુન આવિયો; કે અર્જુન કેરો તન.
 દ્રોણગુરુને સન્મુખ આવી, ઉભો અભિમન;
 પારથસુતને જોઈને પછી, જોડ્યા દ્રોણ વચન.
 તું બાળકને જોઈ દયા, આવે ઓસરું મનમાંય;
 યુધિષ્ઠિરને શું થયું, જે તને મોકલ્યો લાંચ.
 જા રે બાળક બાહુઆ તું, મોકલ તારો તાત;
 અહિં રમતનું કામ નહિ, હું કરીશ તારી ધાત.
 એવી વાણી સાંભળતામાં, ક્રોધ્યો અભિમન;
 બાળક તો નવ જાણિયે હું, ક્ષત્રી કેરો તન.
 કૌરવ૩પી કાઠ કેરાં, વૃક્ષો ઉગ્યાં વન;
 તેમાં હું અગ્નિ૩પ થઈને, સર્વે કંઈ દહન.
 તે માટે હું તમને કહું છું, સાંભળિયે મહારાજ;
 હું બ્રાહ્મણ જાણે ઓસરું છું, નહિકર લોપું લાજ.
 પહેલો ધાવ કરો મુજ ઉપર, હરખ આણી મન;
 દ્રોણગુરુ કહે, કેમ કંઈ હું, તું છે નાનો તન.
 અભિમન્યુએ એક બાણ કાઢ્યું, જોતાં તેણી વાર;
 મંત્ર ભણી ગુરુ ઉપર મેલ્યું, આણી હરખ અપાર;
 બીજું બાણ વેગે કાઢીને, મેલિયું રણમાંય;
 દ્રોણે વળતું છેદિયું, તે ક્રોધ આણી લાંચ.
 દ્રોણે વળતિ બાણ મેલિયાં, વેગે કાઢી ચાર;
 આવતાં તે છેદિને નાંખ્યાં, પારથને કુમાર.
 અન્યો અન્ય વઢે બે એ પણ, ક્રોધને ન વાગે બાણ;
 સમર્થ ત્યાં જોદ્ધા ઉભા, આશ્ચર્ય થયા નિર્વાણ.
 વૈશંપાયન બોલિયા તું, શુણ જનમેજય રાય;
 અભિમન્યુએ સંભારી ત્યાં, કૃષ્ણ તણી વિધાય.
 ક્રોધ કરીને કરમાં લીધાં, વેગે સાતજ બાણ;
 મંત્ર ભણિ રણ મધ્ય મેલ્યાં, પારથ પુત્ર સુબાણ.
 ગર્જના કરતાં તે આવ્યાં, ક્ષણ નવ લાગી વાર;
 આવી રણમાં છેદિયાં તે, તેને ક્રોધ આ

અશ્વ ગજ રથ છેદિયા ત્યારે,	દ્રોણ કોપ્યા મન;
દશ બાણ કાઢીને મેલ્યાં,	રક્ત કરી લોચન.
અભિમન્યુના સારથિને,	રથ સહિત કર્યો પતન;
બિન્ને રથ મગાવી બેઠે,	પારથ કેરો તન.
તેણે સમે ત્યાં અભિમન્યુને,	ચઢી અતિશે રીસ;
કાપ કરીને બાણ મેલ્યાં,	વેગે કાઢી વીશ.
દ્રોણ કીધા આકળા ને,	દીધો છે ઓસાર;
અભિમન્યુ આવી ભડિયો,	તે કરતો મારોમાર.
શોણિતની સરિતા વહે ને,	હય ગજ પાડે ચીસ;
હાથેથી હાથીને ઠેલે.	છેદે જ્વેષનાં શીશ.
તેણે સમે દુર્યોધન આવી,	નમ્બેા દ્રોણને પાય;
કહો ગુરુજી કેવી રીતે,	કરશું શો ઉપાય.
દ્રોણ કહે છે જ્યદ્રથને તમે,	તેડાવો ને હાંચ;
જ્યદ્રથને તેડીને લાવ્યો,	એક પલકની માંચ.
સામાસાસું જુદા મંડાણું,	કેતાં નાવે પાર;
અશ્વે અશ્વને ગજે ગજ ત્યાં,	કોઈ નવ દે ઓસાર.

રાગ ઓપાઈ ત્રણ તાળની.

પ્રથમ ગઢ કરીને હાથ,	બોલ્યો ભીમસેનને સાથ;
કાકા જીઓ પરાક્રમ ગાર્,	ગુરુજી તું તો માન ઉતાર્યું.
ભલો ભલો તું અભિમન,	નામ રાખ્યું તે અરંજન;
એમ કહેતાં ચાલ્યા ત્યાં.	આવ્યા બિન્ને ગઢ છે જ્યાંચ.
રહ્યા કૃપાચાર્ય તે હામ,	કરવાં માંજો ત્યાં સંગ્રામ;
આવ્યો દુર્યોધન ત્યાં રાય,	કૃપાચાર્યને લાગ્યો પાય.
બોલ્યો મુખથકી તે વચન,	તમે કરજો એ બાળ પતન;
ગઢ હાર પાસે તતકાળ,	મુક્યો જ્યદ્રથને રખવાળ.
પછે બીજે કોરે રાડ માંડી,	કાચ ખસે નહિ જગા છાંડી;
માંહોમાંહી દે છે મારં,	કોઈ દે નહિ ત્યાં ઓસાર.
મેલ્યું અભિમન્યુએ એક બાણ,	લેવા શત્રુ કેરા પ્રાણ;
પ્રપાચારને આવ. છેલ્લું,	બાણે તો કોઈને ન

રૂપિયે કરી ક્રોધ અપાર,
 અભિમન્યુએ ગ્રહી શર પાણુ,
 પછે ચક્રને ફરશી સાહી,
 પગ પ્રહારે જોદા નાસે,
 કૃપાચાર્ય અભિમન કુમાર,
 યોદ્ધા કંઈક કર્યા પૃથ્વીપાત,
 માર્યું અર્જુન તે બાણુ,
 વાધ્યો જુદા વિષે અભિમન,
 ગદા બીજો લીધો તેણી વાર,
 કોદા બેયનું કીધું કામ,
 કર્ણ ઉભો દીદો તે ઠાર,
 તમો અમારા પૂજ્ય છો સ્વામ,
 પ્રહાર પહેલો કરોજી તમો,
 પછે જો માને માઈ મન,
 કર્ણ કથન એવાં સાંભળી,
 કર્ણે બાણુ મેલ્યું થઈ દૂર,
 અર્જુન સુતની કરવા ધાત,
 પારથસુતે સાચવ્યો દેહ,
 બાણુ કાઢી મેલ્યાં પછી સોળ,
 આવતાં તે અભિમન્યુ છેદે,
 બોલ્યો અભિમન્યુ લાંતતકાળ,
 હવે જોજો પરાક્રમ માઈ,
 એમ કહીને મેલિયું બાણુ,
 કર્ણ ઉછળીને પડ્યો ધર્ણુ,
 પાછો સાવધાન તે થઈ,
 આવ્યું નેત્ર વિષે બહુ ઝેર,
 આવી ભેદિયું અશ્વને કાય,
 બાણુ તે સમે મેલ્યાં કર્ણુ,
 વાહન વિના અભિમન્યુ કીધો,
 અર્જુન સુતને ચડી લાં રીસ,

કાઢી મેલિયાં ત્યાં બાણુ ચાર;
 આવતાં જ હર્યો નિર્વાણુ.
 આવ્યો અભિમન્યુ ત્યાં ધાઈ;
 અભિમન્યુ તણો ધરિ ત્રાસે.
 માંહેમાંહિ ત્યાં દેતાં માર;
 તે તો ચાલિયા જમ સંધાત.
 કીધા શત્રુ કચરધાણુ;
 કૃપાચારજ એસ્યા મન.
 ગાજી રહ્યો અભિમન્યુ કુમાર;
 આવ્યા ત્રીજા કેરે ઠામ.
 કુંવરે કર્યો નમસ્કાર;
 ઘટો અર્જુન કેરે ઠામ.
 ઘણું શું મુખે કહિયે અમો;
 તો હું સેવા કરું રાજન.
 અંતઃકરણ ગયું પરજળી;
 અભિમન્યુએ કીધું ચૂર.
 કર્ણે બાણુ મેલ્યાં પછી સાત;
 કર્યા રજ રજ કટકા તેહ.
 અભિમન્યુએ જોયું જોર;
 એકે બાણુ તેને નવ ભેદે.
 ચુકવી મેં તારી ત્રણ ફાળ;
 વૃદ્ધપણું ઉતાઈ તાઈ.
 આવ્યું કર્ણ ઉપર નિર્વાણુ;
 જાણિયે તે તો પામ્યો મર્ણુ.
 અભિમન્યુ સામો ઉભો જઈ;
 બાણુ મેલિયું રૂડી પેર.
 લાં રૂધિર ખલકે જાય;
 અશ્વ ચાર પમાડ્યા મર્ણુ.
 પ્રાણુ સારથીનો લાં લીધો;
 બાણુ મેલ્યાં છે લાં વીસ.

માર્યો કર્ણ તણો માતંગ,	રથ તણો ત્યાં કીધો ભંગ;
કર્દમ રૂધિર ચર્ણ ચંપાય,	દેખી કાયર નાશી જાય.
કુંડે ફરે અર્જુન કુમાર,	દેતો શત્રુઉપર મારં;
કીધી બાણતણી ત્યાં વૃષ્ટ,	કર્ણ પામિયો મનમાં કષ્ટ.
કૃષ્ણ તણી જેને વિધાય,	કેમ એ થકી હાર્યો જાય;
કર્ણ ગયો નીસરી ત્યાં,	અભિમન્યુ ગયો ગઢમાં.

ઢાળ.

ત્રીજે ગઢતો હાથ આવિયો,	ગયો તે ચોથે કામ;
રથ વિના અભિમન્યુ પાળો,	કરે મહા સંગ્રામ.
ભીમસેન પાછળ થકો તે,	રક્ષા કરે નિર્વાણ;
એની દોડમાં જે ચડી આવે,	તેના તે લે પ્રાણ.
એમ કરતાં ચાલી આવ્યા,	ચોથા ગઢને ઠાર;
અશ્વત્થામા દેખી કુંવરે,	કીધો નમસ્કાર.
વૃદ્ધ જાણી દયા આણી,	ખોલ્યો મુખથી વાત;
બ્રાહ્મણ જાણી મન ઓસરું,	કેમ કહું પેહેલી ધાત.
અશ્વત્થામા કહે અભિમન્યુ,	શો કરે વિચાર;
બાળક માટે ઓસરું છું,	નહિકર કહું પ્રહાર.
એમ કહીને બાણ જ મેલ્યું,	અભિમન્યુ ઉપર એક;
આવતું તે છેદ્યું,	અભિમન્યુએ કરી વિવેક.
પારથપુત્રે બાણ મેલ્યાં,	કાઢીને ત્યાં ત્રણ;
કંધકની છેદી નાસિકા ને,	કંધના છેદા કર્ણ.
હાથ ચરણ વિના કર્યા કંધ,	મુખથી પાડે ચીસ;
ઉભતાં મારગ ધસે કે,	ધડવિનાનાં શીપ.
અશ્વત્થામા કહે અભિમન્યુ,	રહેજે આણે ઠાર;
દશ બાણો કાઢીને મેલ્યાં,	વેગે તેણી વાર.
આવંતાં અભિમન્યુએ દીઠાં,	ચઢી અતિશે રીસ;
પાર્થપુત્રે છેદ્યાં કાંધ,	બાણ મેલી વીશ.
અશ્વત્થામા ઓસર્યા ને,	કરે તે ચિંતા મન;
ચોથે ગઢ તે ગાળિયો,	અર્જુન કરે તન.

ચોપાઈ ત્રણ તાળની.

ગઢ ચાર અભિમને લીધા,
 ઘણા મૃત્યુ પમાડ્યા જોધ,
 પછે પાંચમે ગઢ તે આવ્યો,
 દુર્યોધનસુત તે હામ,
 મહા પરાક્રમી જાણ્યો કહાવે,
 મળ્યા સરખાસરખી જોડ,
 દેખી જોઈ કરે હંકારા,
 તેણુ રક્ત કર્યો બહુ રીસે,
 જોડ્યો લક્ષ્મણ મુખથી વાણુ,
 તું તો જોજે મનમાં વિચારી,
 એકલો આવ્યો આણે હાર,
 હવણાં બાણે મારી પાડું,
 તું તો જીલો ચારે કોહા,
 મનમાં જાણી નાનો બાળ,
 હવે આવિયો મારે સાથ,
 તું તો જોજે પરાક્રમ માઈ,
 તારે જોડ્યો અભિમન્યુ જોધ,
 તું તે શું રહ્યો આપ વખાણે,
 દૌરવશ્પી કાષ્ટ છો તમે,
 ખોદી કાઢું હું સૌનાં મૂળ,
 દૌરવશ્પી કાષ્ટ અંખાર,
 હસ્તીનાપુરને મોઝાર,
 પાપી જાણજે સુખ પધાર્યું,
 એવી વાત તે સાંભળી જ્યારે,
 કરમાં લઈ ધનુષ ને બાણુ,
 બાણુ મેલિયું કરમાં સાધ,
 અભિમન્યુએ આવતું છેદ્યું,
 લક્ષ્મણ ઉપર મેલ્યું એક,

શત્રુ શીર પર પાયજ દીધા;
 અંતઃકરણમાં આણી કોધ.
 સૈન સહીત રૂડેરો ભાવ્યો;
 લક્ષ્મણ કુંવર છે નામ.
 અભિમન્યુ સામો તે આવે;
 પોતા મનડા ફેરા કોડ.
 મદ માતા કરે ખુંખારા;
 કરડે દાંત અધર બહુ પીસે.
 અભિમન્યુ છેદિશ તારો પ્રાણુ;
 હવણાં તને નાંખું છું મારી.
 કેમ જાઈશ અહિંથી બહાર;
 જમપુરી તને દેખાડું.
 ત્યાં તો હતા વૃદ્ધ મોટા;
 મુકિયો જીવતો તત્કાળ.
 કેમ મુકું આણે હાથ;
 ભીમ સહિત તને સંહારું.
 આણી અંતઃકરણમાં કોધ;
 હાથ નથી ચઢ્યો તું આણે.
 તેમાં વજ્રકુહાર તે અમે;
 સાત કોહમાં ઉડાડું ધૂળ.
 બાળી ભસ્મ કરું નિર્ધાર;
 રાજ કરશે પાંડુકુમાર.
 હવે તાઈ તો માન્ય ઉતારું;
 લક્ષ્મણ કાપ્યો તે વારે.
 મેલિયાં છે ત્યાં નિર્વાણ;
 અભિમન્યુ ઉપર આવ્યું ધાઈ.
 તેણે ગ્રાહને નવ ભેદ્યું;
 અભિમન્યુએ કરી વિવેક.

તે તો આવિયું ગર્જતું બાણ,	તેણે કંઈકના લીધા પ્રાણ;
લક્ષ્મણ કોપ્યો મન સાથ,	પાંચ બાણ લીધાં નીજ હાથ.
તે તો આવી સેનામાં ભેઘાં,	કે જોધ તણાં શીર છેઘાં;
અર્જુનપુત્રે લીધાં સાત,	કરી શત્રુ ઉપર ઘાત.
જોધા કંઈકનાં છેઘાં શીશે,	અભિમન્યુ બહુ ચઢ્યો રીસે;
રીસે થયો છે રાતો ઝોળ,	કર ગ્રહાં બાણ ત્યાં સોળ.
તે તો ધનુષ ચઢાવી મેલ્યાં,	મોટી નદી તણી પેરે રેલ્યાં;
પછિ લેઈ ખડગને ધાય,	કંઈ જોધા નાકા જાય.
કંઈ કીધા પૃથ્વીપાત,	તે તો ચાલ્યા જમને સાથ;
કંઈ પડ્યા મૃતક થઈ રૂપ,	તે તો ગણે ત્રાસ મન ભૂપ.
કંઈ શીશ વિના રડવડતા,	તે હીડે ઘણું આથડતા;
કંઈ કાયર થઈ નાસે,	તે તો ભરિયા હીડે શ્વાસે.
એમ જુદા થયું તે દાર,	જોધા પડિયા અપરમપાર;
પગપાળે અભિમન્યુ ધસે,	લક્ષ્મણ પર મહા ઝેર વસે.
રીસે રક્ત થયાં લોચન,	કર્યો લક્ષ્મણ કુંવર પતન;
થયો ગઢમાં હાહાકાર,	નાકા જોદ્યા તેણીવાર.
પછી ચઢી અભિમન્યુને રીસ,	છેઘાં દુર્યોધન પુત્રનાં શીશ.

સાખી.

પુત્ર કેરૂં મૃત્યુ જાણ્યું,	દુર્યોધન રાજન;
ત્રાણ ત્રાણ મુખથી બોલે ને,	ઘણું કરે રૂદન.

ઢાળ.

હાથેશું હઈયું હણે,	કુટે પોતાનું શીશ;
કુંવર મારો મૃત્યુ પામ્યો,	શું થાશે જગદીશ.
અભિમન્યુએ બાણ માર્યું,	ક્રોધ કરીને લાંચ;
દુઃશાસનનું રદ્ય ભેદીને,	ગયું તે પૃથ્વીમાંચ.
પછી તેણે અભિમન્યુ ઉપર,	પાંચ મેલ્યાં બાણ;
આવતાં કટકા કર્યા તે,	ખડ્ગ ગ્રહીને પાણ.
ચાર બાણે અભિમન્યુએ,	વાળ્યો રણસંહાર;
પાંચમે ગઢ તે ગાળ્યો,	અર્જુનનો કુમાર.

પાંચમે ગઢ અભિમન્યુ ગાળે,
 રખે ગઢ સાતે જીતીને,
 જહુપતિએ મનમાં વિચાર્યું,
 ત્યાં સુધી તે અભિમન્યુ તો,
 એવું ધારી પરવરિયા,
 મદોન્મત્ત માતંગ બળિયો,
 પુરમાં જઈને છોડિયો,
 પ્રજા લાગ્યો પીડવા રહ્યો,
 હાહાકાર થઈ રહ્યો ત્યાં,
 કો બળિયો જોદ્ધો નહિ જે,
 બુધધિર કહે ભીમ હોય તો,
 સેવકને દીધી આશ્રા ત્યાં,
 અભિમન્યુ કહે, કાકા મારા,
 સખળ સોર ત્યાં થઈ રહ્યો,
 સેવક ત્યાંથી પરવર્યો તે,
 સ્વામી તમને તેડે છે ત્યાં,
 અભિમન્યુને ભીમસેન કહે,
 યુધધિરે તેડું મોકલિયું,
 અભિમન્યુ કહે કાકા મારા,
 સાતમો તો હું નથી લેતો,
 માટે કુંવર કહે, કાકાજી,
 વેગે જઈ વેલા આવો,
 લારે વૃકોદર કહે કુંવરને,
 નિશ્ચે કરિને માનજે તું,
 આશ્રા માગી નિસરિયો,
 કૃષ્ણ એમ પ્રપંચ કરીને,
 છઠ્ઠે કોડે ચાલી આવ્યો,
 દુર્યોધન ત્યાં સામે આવ્યો,
 સામાસામું યુદ્ધ મંડાણું,
 સેન સહિત સવળો વડે ત્યાં.

કૃષ્ણ ચિંતાતુર થાય;
 આવે જીવતો હાંચ.
 ભીમસેન છે પાસ;
 નથી પામવો નાશ.
 જ્યાં પાંડુ કેરા તન;
 છોડિયો પાવન.
 માતંગ બળિયો જેહ;
 ભવન ભાજે તેહ.
 લોક નાહા જાય;
 ગજને જઈને સાહાય.
 વેગે એહ ઝલાય;
 ભીમને તેડવા જાય.
 શું હશે સેના માંચ;
 આક્રંદ કરે સૌ ત્યાંચ.
 આવ્યો ભીમસેન પાસ;
 યુધિધિર આવાસ.
 કહો હવે કેમ કીજે;
 શો ઉત્તર ત્યાં દીજે.
 રહ્યો છે કોઈ એક;
 તમને કહું વિવેક.
 પડશે હવે તમારું કામ;
 અહીં થશે મહા સંગ્રામ.
 આવીશ ક્ષણ એક માંચ;
 મારો પ્રાણ છે હાંચ.
 ભીમસેન તેણે દાર;
 કાઢ્યો તેને બહાર.
 અર્જુનનો કુમાર;
 કર ગ્રહી હથિયાર.
 ક્ષણ ન લાગી વાર;
 કૌરવો કુમાર.

અભિમન્યુએ કાઢી મેલ્યું,	કોધ કરી એ બાણ;
દુર્યોધનની સેના માંહે,	કર્યો તે કચરધાણ.
દુર્યોધન મુખ બોલિયો,	તમે સાંભળો સહ વાત;
અર્જુનસુત છે એકસો,	તમે કરોતે એની ધાત.
એવી વાણી સાંભળીને,	ચોધ ધસ્યા ચોપાસ;
અભિમન્યુ ઉભો નથી ગણતો,	રૂદ્યે કાતો ત્રાસ.
ચોપાસેથી સખળ મારે,	કુંવર વચમાં એક;
સર્વ મળી કૌરવો ચઢ્યા પણ,	ન ગણે કાતે છેક.
કુંવર સર્વને પડિયો પુરો,	સમુદ્ર પેરે જાણ;
આવંતા સર્વે ચુકાવે,	ફરીને મારે બાણ.
શસ્ત્ર મૂર્છિત થઈ પડ્યો,	તે પડિયો તેનો બ્રત;
અભિમન્યુએ બાણ મેલીને,	કાધી તેની ધાત.
ત્રણ વાર સામો ધસ્યો તે,	આણિને મન રીસ;
ખડ્ગ લઇને અભિમન્યુએ,	દુષ્ટતું છેદું શીશ.
અભિમન્યુ ભેદાયો થકો પણ,	ઉપન્યો મહાકોધ;
બાણ ત્યાં અસંખ્ય મેલી,	નસાડ્યા સવ જોધ.
ધસીને અંતકની પેરે,	પ્રાણ લે છે એહ;
સિંહચક્રી જેમ શેર ^૧ નાસે,	તેમ નાસે તેહ.
અશ્વ ગજ રથ સારથી,	ચોપાસ નાદા જાય;
સર્વ સુભટ તે જાય નાદા,	અભિમન્યુ પુટે ધાય.
નીર સહિત જ્યમ કમળ શોભે,	પડ્યાં પૃથ્વીમાંય;
તેમ મસ્તક રડવડે છે,	મુગટ સહિત ત્યાંય.
વૈશંપાયન બોલિયા,	તું શુણુ જનમેજય રાય;
દેશદેશના ત્રપ હતા તે,	સર્વે પંથ પળાય.
પારથપુત્રે સેન સંહાર્યું,	કર્યો તે અવની રોળ;
રૂધીરની ત્યાં નદી ચાલીને,	ગીધ કરે કલોલ.
સાતમે ગઢ કુંવર આવ્યો,	કરે મહા સંગ્રામ;
સુભટ સર્વે રહ્યા છાના,	કોઈ ન ધાસે હામ.

મસ્તક મુગટ ઢળી પડે, હથિયાર ન થંભે પાણુ;
શરીરની શુદ્ધિ વિસરી ને, મુખે ન બોલે વાણુ.

સાખી.

સર્વ વખાણે ત્યાં કને, અભિમન્યુ ગાજી રહ્યો;
દુર્યોધન તે દેખીને, ક્રોધ મન સાથે ગ્રહ્યો.

ચોપાઈ.

છ ક્રોધા કીધા છે હાથ, પછી આવિયો સાતમા સાથ;
ભીમસેન તણી જીએ વાટ, મન સાથે કરે ઉચાટ.
છ ક્રોધાની હું લેતો વાત, તે તો જીત્યા કરી મેં ધાત;
કાકે આપ્યું તું વચન જેહ, સાતમો તો આવ્યો તેહ.
એવો કરેછે ચિત્ત વિચાર, દુર્યોધન આવ્યો તે ઠાર;
દીહું દુર્યોધને દળ પાત, તેજા પોતાના શત બ્રાત.
અરે વીરા સહ આ સમે, કરો યુદ્ધ એકલા થઈ તમે;
સોળ વર્ષનો બાળક એહ, રણુ જશ લઈ જશે તેહ.
અહી ગદા ને મારો પ્રહાર, નહિ તો રાજ ગયું આણુ ઠાર;
શત બાંધવ રણુમાં રહી, યુદ્ધ કરતા અધર્મે સહી.
વિકારે દુર્યોધન રાય, લાવ્યા કુંવરને વ્યુહમાંય;
અરજીનસુત મેલે દોટ, કરે કૌરવ ઉપર ચોટ.
પક્ષાં સુભટનાં હથિઆર, લઈ અભિમન્યુ મારે તે ઠાર;
પ્રાણુ તનિયા ને પડિયાં શરીર, ચારે પાસે નાહ વીર.
પદ્ જોદ્ધા છે મહાબળી, તેણે ધેર્યો અભિમન્યુ વળી;
છુટા પ્રહાર ગદાના કરે, એકી વારે સો સો પડે.
અભિમન્યુ કહે પાપી સાંભળો, તમે સો અને હું એકલો;
એવું શુણી દુર્યોધન રાય, મારે ગદા અભિમન્યુ કાય.
પક્ષો મૂઠી થઈ શુદ્ધ ટળી, પક્ષો મુગટ માથેથી ઢળી;
શત બંધુ દુર્યોધન તણા, પાપી તે તવ મારે ધણા.
સ્વમ્ હવું ઉત્તરાને જેમ, અભિમન્યુને ત્યાં હવું તેમ;
વળી ઉઠ્યો અરજીન કુમાર, ધરી ક્રોધ તે અપરમપાર.
સર્વે કૌરવના હરે પ્રાણુ, કંઈ મારીને કચરધાણુ;
તેનો મનમાં આણીને ત્રાસ, કૌરવ કામ ન આવે પગ

રાગ માઝ.

સાતમે ગઢ અભિમન્યુ આવ્યો, જીએ ભીમની વાટ;
 શા માટે આવ્યો નહિ, એમ કહે ઉચ્ચાર. કાકા આવેને.રે. ટેક.
 વચન દર્ધ મુજને ગયા, જીધિજિરની પાસ;
 સાતમે ગઢ મને ઘેરિયો, ત્યાં હતી તારી આશ. કાકાં
 માતાયે મને વારિયો, વાર્યો ધરની નાર;
 વેર હતું શું કાકા મારા, લાવ્યો આણે ઠાર. કાકાં
 યુધિજિરે ના કહી, કહી નીકુળ સહદેવ;
 વચન દર્ધ ઉઠાડિયો, ભીમ ખજો તુજ ટેવ. કાકાં
 કાણુ જનમનું વેર હતું જે, મનમાં રાખ્યો આંટો;
 એકલો મૂકીને ગયા નાશી, કઢાવ્યો મારો કાંટો. કાકાં
 કાલ જલંધર છતી આવશે, પીતા મુજ અર્જુન;
 ત્યારે તમને પૂછશે, ક્યાં ગયો સુત અભિમન. કાકાં
 ત્યારે ત્યાં શો ઉત્તર દેશે, મને મરાવી લાયં;
 આવી તમને પૂછશે જે, કુંવર મારો ક્યાંય. કાકાં

સાખી.

કાકા કાકા કહી રૂએ, મુકે મુખ નિશ્વાસ;
 પડ દારે જડે નહિ, છવ્યાની શી આશ.
 કુકું કીધું ભીમડા, મને નાંખ્યો અરિ દળ પાસ;
 વચન દીધું કર માહરે, અતિ આહારીનો શો વિશ્વાસ.
 આહારી વ્યસની આળસુ, લંપટ હરામી જેહ;
 પરદુઃખે ઘાટે નહિ, તેને વાલો નિજ દેહ.

ત્રાપાઈ ત્રણ તાળની.

અભિમન્યુ કરે વિચાર, ગઢ મધ્યે તેણી વાર;
 નીકળવાને ઘણું તરફડે, મધ્ય કોઠાનું દાર ન જડે,
 અરો પરો થઈ શોષે દાર, દેખે નહિ જે નીસરે ખાર.
 અકળાયો મેલી મન આશ, હવે ભીમનો શો વિશ્વાસ.
 મેં તો જાણ્યું વેલો આવશે, આમ શું એ કાટ વાળશે,

વળી મનશું આણી ધીર,
ચક્રાગઢ તલપવાનું કરે,
કૃષ્ણ એનો મર્મ નવ કહ્યો,
ભીમ ભીમ કહી પાડે સાદ,
જેરે ભીમ સાંભળશે એહ,
ત્યારે નથી આપણનો ઠાર,
પંચ શબ્દ વળડે સહી,
દુઃખ પામિયો મનમાં ધણું,
પોતાના વિના જૂઠી આશ,
પછે ધાલીને મનમાં હામ,
ધનુષ્યાણુ લેધને હાથ,
ધર્યો અવનીમાં અવતાર,
હવે થનાર હોય તે થાય,
શૂરો થઈને જે સામે મરશે,
એવી ધાલીને મનમાં હામ,
સામસામાં ખાણુ ત્યાં મારે,
નાસે ધાલીને દાંતે તર્ણું,
અભિમનુ માર્યું મોહ ખાણુ,
હતા દુર્યોધનના શત બ્રાત,
જેદ્દા જ્યાં ત્યાં નાદા જાય,
કૌરવને નસાડી ત્યાંય,
આ ગઢ કેરો નવ જાણું મર્મ,
અરે દૈવ હવે શું કરું,
એવો મનશું વિચાર જ કરે,
ધનુષ એક છેડો મેલ્યો ધણું,

ખાંધ્યાં આયુધ ખાવન વીર
પોંચે નહીં જે ડગલું ભરે.
અભિમન્યુ ગુંચાઈને રહ્યો;
કૌરવ ધણા વળડે નાદ.
તો ત્યાં વારે ધાશે તેહ;
કરે કૌરવ એવો વિચાર.
કાન પજું સંભળાય નહી;
હવે જળ કશું બિજન તાણું.
એવું કહી મેલ્યો નિશ્વાસ;
અભિમન્યુ ઉઠ્યો તે હામ.
વઢવા ઉઠ્યો કૌરવ સાથ.
મરવું છે એકજ વાર.
શે અર્થે આવે આ કાય;
તેને ઈંદ્રની અપ્સરા વરશે.
અભિમન્યુ કરે સંગ્રામ;
કૌરવ જોધાને સંહારે.
જોદ્દા જાણુ જે આવ્યું મર્ણું;
કૌરવ મોહ પામ્યા નિર્વાણુ.
પજ્યા મૂર્છાએ પૃથ્વી પાત;
અભિમન સામે કોઈ ન થાય.
અભિમન્યુ ઉભો ગઢમાંય;
ન ભાગ્યો લેહ ને પજો ભર્મ.
ક્યાં થઈને ખાર નીસરું;
વાટ ન સુઝે ચિંતા ધરે.
ખીજો ગ્રીવા આગળ કર્ણું.

(એવામાં દૈવયોગે પણુચ તૂટી, તેથી ધનુષનો છેડો ગળામાં પેશી ગયો, તે
અભિમન્યુ મરણ પામ્યો.)

જયદ્રથ કેરું પ્રેરાયું મન, આવ્યો ખડ્ગ લઈ જ્યાં અભિમ.
તેણે મનમાં આગી ત્રીજી... અભિમન્યુ કેરું નીજ

હુંદુભિ નાદ હવો તે દન, હરખ્યો મન દુર્યોધન;
 કલો વિશેષ કોઠામાં થયો, સાંભળી ભીમ ધાધ ગયો.
 ગદા લઈ આવ્યો ગઢમાંય, દીઠો નહી તે વઢતાં ત્યાંય;
 વાત શુણ્ણિ અભિમન્યુ તો બળ્યો, દીગમૂઠ થઈ પાછો વળ્યો.
 આવ્યો ભીમ યુધિષ્ઠિર પાસ, શુણ્ણિ વાત મૂક્યો નિશ્વાસ;
 સ્વામિ સુતનો આવ્યો અંત, કહેતાં માંહી કયો કલપાંત.
 યુધિષ્ઠિર દુષ્પ પામ્યા ધણું, શુણ્ણિ મર્ણુ અભિમન્યુ તણું;
 વાંક નહિ તે કુંવર તણો, ચઢ્યો દોષ આપણને ધણો.
 હાથે કરીને મરાવ્યો બાળ, આખ્યો બોલ ન લીધી સંભાળ;
 ચારે વીરા કુંતાના તન, દુષ્પ આણીને કરે રદન.

ઢાળ.

વૈશંપાયન બોલિયા, શુણ્ણ જનમેજય રાજન;
 સુભદ્રા કુંતા આવિયાં, જ્યાં પડિયો અભિમન.
 ઉત્તરાયે સાંભળીયું જે, રણ ઢળિયો ભરથાર;
 શરીરની શુદ્ધ વિસરીને, ચાલી તેણી વાર.
 રદન કરતી સાંચરી, અબળા તે બાળે વેશ;
 આકંઠ કરે અવની ઢળે, ને કાઢે સમૂળા કેશ.
 ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય મુખથી કરે, આવી અભિમન્યુ પાસ;
 અતક શબ્દ પડિયું દેખીને, મુકે મુખનિશ્વાસ.
 નગર સમીપે અર્જુન આવ્યા, શબ્દ શુણ્યો તત્કાળ;
 વાત શુણ્ણિ અભિમન્યુ ઢળીયો, ઉડી અરણ્યુનને ઝળ.
 ઉતાવળો ધશીને આવ્યો જ્યાં, હતો પોતાનો તન;
 અર્જુન દુષ્પ પામ્યો ધણું, જોઈને કરે રદન.
 મૂર્છાશું અવનિ ઢળ્યો, નહિ શુદ્ધ શરીર લગાર;
 હાથેશું હાથેશું હણે, ને રદન કરે અપાર.
 પુત્ર પુત્ર મુખથી કરે ને, અવની પછાડે અંગ;
 આઝોટે અવની વિષે ને, થયો છે ગતિભંગ.
 રદ્યા સાથે ચાંપીને, આકંઠ કરે અપાર;
 જા નોંડે નથ બોલે, મજ પ્રાણ તણ આધાર

કાળ ચઢ્યો અર્જુનને, રહ્યો પણ^૧ કરે સૌ માંય;
 આજ હણું એ દુષ્ટને હું સંધ્યા પેલો લાંય.
 નહીકર મારી દેહ પ્રભાળું, અગ્નિમાં કેવાય;
 ઉગતે દીન સંધ્યા સુધી, જો દુષ્ટને નવ મરાય.
 જ્યદ્રથને મારું નહિ તો, નવ બાંધુ હથિયાર;
 અર્જુને ત્યાં એમ કહીને, પણ કર્યું તે વાર.

ઓપાઠ.

દિઠો દિવસ ઘટિકા ચાર, અર્જુને બાંધ્યાં હથિઆર;
 વિકાર્યો જ્યદ્રથ રણમાંય, ફરિ યુદ્ધ મંડાળુ લાંય.
 અર્જુને મન આણી રીસ, મેલ્યું બાણ જઈ છેલું શીશ્વ;
 હુંદુલિ નાદ હવો પાવન, હપ્પ્યા યુધિષ્ઠિર રાજન.
 સુભદ્રાએ કીધું સ્નાન, પ્રતિજ્ઞા પાળી ભગવાન.

ઢાળ.

વૈશંપાયન એણી પેર બોલ્યા, શુણ્ણ જનમેજય રાય;
 વિસ્તારી તુજને સંભળાવ્યો, ભારતનો મહિમાય.
 આઘ કવિ મોટા રૂપિયો, હું તેને નમું કર જોડ;
 અક્ષર કે પદબંધ નવ લહું, કોઈ ન દેશે ખોડ.
 ઉદીચ્ય બ્રાહ્મણ સહસ્ર શાંતિ, અમદાવાદ નિવાસ;
 સુખરામ સુત લજ્જરામ, કહાવે હરિનો દાસ.

મુક્તાનંદ.

કાકિયાવાડ ગઢડાનો સાધુ સંવત્ ૧૮૬૪, સને ૧૮૦૮ માં હતો. તેના પ્રસિદ્ધ
 ગ્રંથો—ઉદયવગીતા, ધર્માખ્યાન, સતીગીતા, રૂકિમણીવિવાહ,
 કૃષ્ણપ્રસાદ, ધર્મામૃત તથા છૂટક પદ નવ હજાર.

શૂરવીરપણાવિષે. રાગ સિંધુડો. પદ ૧.

ધીર ધુરંધરા શૂર સાચા ખરા; મરણનો ભય તે મનમાંજ નાણે;
 ખર્વ નિખર્વદળ એક સામા ફરે, તરણને તુલ્ય તેનેજ જાણે; ધીર

મોહનું સેન મહા વિકટ લડવા સમે, મરે પણ મોરચો નવ ત્યાગે;
કવિ ગુણી પંડિત બુદ્ધે બહુ આગળા, એ દળ દેખતાં સર્વ માગે; ધીર. ૨
કામ ને ક્રોધ મદ લોભ દળમાં મુખી, લડવા તણો નવ લાગ લાગે;
જોગિયા જંગમ તપી ત્યાગી ધણાં, મોરચે ગયે ધર્મદાર માગે; ધીર. ૩
એવા એ સેનશું અડી ખમ આખડે, ગુરુમુખી જોગિયા બુકિત જાણે;
મુક્તાનંદ મોહ ફાળ માર્યા પછી, અખંડ સુખ અટળ પદ રાજ માણે; ધીર. ૪
ઉધવગીતામાંથી.

કડવાં ૩૦.

ઓધા વળી બોલ્યા રઘુરાય,	કરવા પ્રથમ વચનની સહાય;	
જેની અતિશે અકીરતી થાય,	તે તો નિશ્ચયે નરકમાં જાય.	૧
સૈને કીર્તિ આભૂષણ ભારી,	છછે કીર્તિને સૌ નરનારી;	
કીર્તિ સ્વર્ગમોહ સુખ આપે,	મહા કર્મનાં બંધન કાપે.	૨
સર્વે આરંભ કીર્તિને કાજ,	શિર જતાં ન ખોવી લાજ;	
મૃત્યુલોક કીર્તિથી ભાઈ,	પામે સુખ સંપત પ્રભુતાર્થ.	૩
આપે ઉભય લોક સુખ એહ,	રાખી કીર્તિ ને ત્યાગવો દેહ;	
કાં હું મરું ને કાં સીતાને મારું,	લોપો વચન તો તમને સંહારું.	૪
મારે લોકનિ લાજ અપાર,	પણો શોકના સિંધુ મોઝાર;	
મને ખરકે છે એ દુઃખ ભારી,	લેજો લક્ષ્મણજી ઉર ધારી.	૫
કરો રથને સવારે તૈયાર,	માનો વચન થઈ હુશિઆર;	
તમે સીતાને રથમાં બેસારી,	જાજો વનમાં વચન દૃઢ ધારી.	૬
સુનિ વાલ્મીકિ દૃઢ-મતિ જેહ,	ગંગાપાર વસે છે તેહ;	
મુક્તાનંદનો નાથ કહે, પ્યારી,	ત્યાં જઈ મૂકજો સમજિ વિચારી. ૭	

કડવાં ૩૧.

ઓધા એમ બોલ્યા રઘુવીર,	શણો લક્ષ્મણ પરમ સુધીર;	
વરતી માત્ર ન હોય જેણે દાર,	મૂંઝા સીતાને વન મોઝાર.	૧
વેલા આવજો મૂકીને દૂર,	મારું વચન ગ્રહો થઈ શર;	
આ ન કહેશો વેદેહીને વાત,	તમે જાણુ પ્રવીણ છો આવ.	૨
એમાંના કહેશો તમે કાય,	મારે શત્રુ સમાન	
૧૨ પ્રજો વિચારે માન	મારે ન માન	

મારિ તો તેમે મોટમ જાણી,	જો ન લોપ કરો મારિ વાણિ;	
કાઢો જનકિ આંહિથિ જ્યારે,	મારૂં વચન ગ્રહું દૃઢ સારે.	૪
એણે લંકાથિ આવતાં તાત,	મને સંભળાવ્યું સાક્ષાત;	
મારે રૂપિને પૂજ્યાનિ છે આશ,	જ્યારે હુકમ થશે અવિનાશ.	૫
એવું પૂછ્યું તું જનકિ જોહ,	આજ આવ્યો છે અવસર એહ;	
એનું મન ગમતું કરિ આજ,	સરો જીજિતથિ આપણું કાજ.	૬
એવાં વચન કહી રઘુવીર,	પામ્યા કષ્ટ વહે દગ નીર;	
મુક્તાનંદનો વાલો કહે બોલ,	ઓધા તે સર્વ આંધક અતોલ.	૭

કડવાં ૩૨.

પ્રાતઃકાળે તે લક્ષ્મણ વીર,	તેડ્યા સૂમંત્ર સારથિ ધીર;	
લાવે સારથિ રથ તતકાળ,	આગ્રા આપિ છે દીનદયાળ.	૧
નાંખો રથમાં તે આસન સાર,	કરો અશ્વ જોતરિ તૈયાર;	
સીતા રાજભવન થકિ આજ,	જશે મહામુનિ પૂજવા કાજ.	૨
દોહ્યો સારથિ સાંભળિ વાત,	લાવ્યો જોતરિ રથ સાક્ષાત;	
બોલ્યો સૂમંત્ર જોડીને હાથ,	થયો તૈયાર રથ પૃથ્વીનાથ.	૩
જાણી લક્ષ્મણ શીઘ્ર સિધાવ્યા,	વેગે રાજભવન મધ્ય આવ્યા;	
વેદ્યા સીતાને પૂજ્ય પ્રમાણી,	કર જોડીને બોલિયા વાણી.	૪
ગંગા તીરે મુનિ વિખ્યાત,	તમને ત્યાં પહોચાડ્યાં માત;	
રાજા રામનિ આગ્રા છે એહ,	તેમાં લેશ નહિ સંદેહ.	૫
વેહેલાં તૈયાર થાઓ સક્રુમારી,	પૂજા સાજ તે લેજો સંભારી;	
મુક્તાનંદને વાલે કહ્યું જોહ,	કરવું આપણે હરખશું તેહ.	૬

કડવાં ૩૩.

સીતા શૌણિને દેવરિયાની વાણી,	વણ સમજે ધણું હરખાણી;	
લીધાં આભરણ વસ્ત્રના ભાર,	લીધી પૂજવા સામગ્રિ સાર.	૧
રૂપિ નારી ને મુનિવર કાજ,	લીધાં અતિશે અમૂલ્યક સાજ;	
સીતા બોલ્યાં લક્ષ્મણ સંગ,	લીધાં આભરણ વસ્ત્ર સુરંગ.	૨
વીરા સંગે લીધું છે મેં જોહ,	રૂપિ-પનિને આપિશ તેહ;	
મારે આશ હતી મન એજ,	રઘુવીરે પૂરી કરી તેજ.	૩
શૌણિ લક્ષ્મણ બોલ્યા ન કાંઈ,	સૌને વાત જીદી મનમાંઈ;	
પહે સીતાને રથમાં બેમારી,	કરી શીઘ્ર ચત્રાચ તૈયારી.	૪

રાખી ચાક ને હાંક્યા તોખાર, ચાલ્યો રથ કરિ અતિ ઝણકાર;
 સીતા વાટે જતાં કહે વાત, મને અશુભ શકુન થાય બ્રાત. ૫
 માઈ ધૂળે છે થર થર અંગ, મારા ઉરમાંથિ ભાગ્યો ઉમંગ;
 માઈ જમણું નયન કરે જોય, ફરકે દુઃખદાયક થૈ સોય. ૬
 મારાં મનમાં તે સુખ નથિ લેશ, થયો રોમાંચિત તન વેશ;
 મુક્તાનંદના પ્રભુ સંગ પ્યાર, ઓધા જનકી કર્યાં અપાર. ૭

કડવાં ૩૪.

ઓધા અશકુન દેખી અપાર, સીતા કરપે છે વારંવાર;
 ખોલી લક્ષ્મણ સંગ વચન, માઈ ભયથકિ દાઝે છે તન. ૧
 મને સૂતો લાગે છે સંસાર, મારો જીવ થયો નિરાધાર;
 તેનું કારણ પરમ સુધીર, મને ખોલ્યે મળ્યું નહિ વીર. ૨
 રખે અવધ-નગરમાં ભાઈ, આવી પીડા અચાનક ધાઈ;
 મને અશુભ જણાય છે આવું, આદરણું નિશ્ચે ભુંડું થાવું. ૩
 સીતા એમ કહિ જોડીયા હાથ, રડું કરજો ત્રીલોકના નાથ;
 એવાં આતુર જનકી જણી, વંદી ખોલિયા લક્ષ્મણ વાણી. ૪
 માતા સૌનું વિચારો છો સારું, તેણે અતિ શુભ થાશે તમારું;
 એવિ કરતાં પરસ્પર વાત, ચાલ્યો ગોમતિ તટ સાક્ષાત. ૫
 રહ્યાં ગોમતિ-તટ એક રાત, જોડ્યો રથ અતિશીઘ્ર પ્રભાત;
 હાંક્યો રથને બે પોર તે જ્યારે, પોતાં ભાગીરથ તટ ત્યારે. ૬
 દેખી ગંગા વધ્યો ઉર તાપ, રોયા લક્ષ્મણ કરી સંતાપ;
 મુક્તાનંદને વા'લે કહું જોહ, સાલે લક્ષ્મણને ઉર તેહ. ૭

કડવાં ૩૫.

ઓધા એણી પેર લક્ષ્મણ વીર, રોયા દીન થઈ તજી ધીર;
 તન કંપે ને વ્યાકુળ ભારી, મુખ સૂકે વહે દગ વારી. ૧
 દીકા લક્ષ્મણ દુખિયા અપાર, ખોલ્યાં જનકિ કરિને વિચાર;
 જોઈ જનહવિ-તટ સાક્ષાત, કહો કારણ દુઃખ કેઈ બ્રાત. ૨
 ખડુ કાળથિ ઇચ્છતાં જોહ, પામ્યાં ગંગાનું દર્શન તેહ;
 અતિ હરખ સમે ભય આવો, તેનું કારણ કહિ સમજવો. ૩
 નિત્ય રહો છો તમે પ્રભુ સાથ, આજ દૂર જાણી રહુનાથ. ૪

છ રે પ્રભુ સંગ પ્રીત વધારવા,
 ફરે જગમાં રે ફરે જગમાં રે, સાચા સંત મુજણ;
 પરમાત્મા પ્રીછાડવા,
 પરમારથિ રે પરમારથિ રે, આપે પદ નિરવાણુ; સંતાપિ.
 છ રે સંતવચન જે બાવે શણે,
 તેનાં પાતક રે તેનાં પાતક રે, પામે સર્વે નાશ;
 પ્રીત વધે પરિશ્રદ્ધમાં,
 મુક્તાનંદ કહે રે, મુક્તાનંદ કહે રે, પામે પદ અવિનાશ. સંતાપિ.

પદ.

જ્યાં લગી જાત ને પાંત જંગળ છે,	ત્યાં લગી આત્મા જાણુ અળગો;
જેહને હરિ વિના અન્ય અળખામણું,	સત્ય સ્વરૂપ નર તેજ વળગ્યો; ન્યાં. ૧
ઊલટ્યા અન્નની સેજ ધમ્મ ટળી,	દેખતાં ઊભકા સૈને આવે;
નેહને જે બ્રખે મનુષ્યમાં નવ ખપે,	શ્વાન શૂકર તણી જાત કહાવે; ન્યાં. ૨
જ્યાં લગી દેહને હું કરી જાણુશે,	સાં લગી ભોગ વિલાસ બાવે;
શ્વાન શૂકર તે મનુષ્યમાંથી ટળ્યો,	હરિ તણો જન તે ક્રમ કહાવે; ન્યાં. ૩
હરિના જન હરિને ગુણુ જુક્ત છે,	મુક્ત તનનું નહિ માન જેને;
મુક્તાનંદ તે સંત જન શરમાં,	પ્રગટ પરિશ્રદ્ધ રહે પાસ તેને. ન્યાં. ૪

પદ.

વેષ ને ટેક વર્ણાશ્રમ પામતાં,	ઊલટો એજ જંગળ ધાયે;
ગાડર આણીએ ઊનને કારણુ,	કાંતેલાં કાકડાં તેજ ખાયે; વેષ. ૧
જે જેવો થી રહે, સાર તેને કહે,	એજ આવર્ણુ તણું રૂપ જાણુ;
પથરમાં રાખી વિશ્વાસ પારશ ગણ્યો,	તેમાં તે શું તું નવહું કમાણો. વેષ. ૨
તજે ત્રય ધણુ તેજ વિચક્ષણુ,	જહદા જહદનો મર્મ જાણુ;
ભાગ ને ત્યાગનો ભેદ ગુરુમુખ ગ્રહે,	પિંડશ્રદ્ધાંડ ઉરમાં ન આણુ; વેષ. ૩
એજ સંન્યાસ શ્રીપાત તેણુ કરી,	શ્રી તણું કૃત્ય નવ સત્ય દેખે;
બિહુક તે ખરા ભર્મ મનનો તજે,	સત્ય મુક્તાનંદ પ્રભુજ પેખે. વેષ. ૪

નિષ્કુળાનંદ.

કાઠિઆવાડ, ગઢડાનો સાધુ. સંવત ૧૮૭૭, સન ૧૮૨૧ માં હતો.

વૈરાગ વિષે. પદ ૧.

જનની છવો રે ગોપીચંદની, પુત્રને પ્રેર્યો વૈરાગ છ;
 ઉપદેશ આપ્યો એણી પેરે, લાગ્યો સંસારીડો આગ છ; જનની. ૧
 યન્ય ધન્ય માતા રે ધ્રુવ તણી, કહ્યાં કહણ વચન છ;
 રાજ સાજ સુખ પરહરી, વેગે ચાંજિયા વન છ; જનની. ૨
 જીડી ન શકે રે જાઠિયો, બહુ બોલાવ્યો બાજંદ છ;
 તેને રે દેખી ત્રાસ જપતો, લીધિ ફફોરો છોડ્યો દંદ છ; જનની. ૩
 ભલો રે ત્યાગ ભરથરી તણો, તછ સોળસે નાર છ;
 મંદિર અંખા મેલી કરી, આસન કીધલાં બહાર છ; જનની. ૪
 એ વૈરાગવંતને જાઉ વારણે, ખીખ ગયા રે અતેક છ;
 બલા રે ભૂંડા અવની હેપરે, ગણતાં નાવે છેક છ; જનની. ૫
 ક્યાં ગયું કુળ રાવણ તણું, સગરસુત સાદ હગ્ગર છ;
 ન રહ્યું તે નાણું રાજ નંદનું, સર્વે સૂપન વેવાર છ; જનની. ૬
 જત્રપાત ચાલી ગયા, રાજ મૂકી રાજન છ;
 દેવ દાનવ મુનિ માનવી, સર્વે જાણે સૂપન છ; જનની. ૭
 સમજી મુંઝો ત્રો સાડ ગણું, જરૂર મુકાવશે જમ છ;
 નિષ્કુળાનંદ કહે નહિ મટે, સાચું કહું ખાઈ સમ છ. જનની. ૮

પદ ૨.

જંગલ વસાવ્યું રે જોગીએ, તછ તનડાની આશ છ;
 વાત ન ગમે આ વિશ્વની, આડે પહોર ઉદાસ છ; જંગલ. ૧
 શેજ પલંગે રે પોઢતા, મંદિર અંખામાંય છ;
 તેને નહિ તણુ સાથરો, રહેતા તરતળ છાંય છ; જંગલ. ૨
 શાલ દુશાલા ઓઢતા, કીણાં જરકશી જમ છ;
 તેણે રે રાખી કંથા ગોઢડી, સહે શિર શીત ધામ છ; જંગલ. ૩
 આવતાં ભોજન જમતા, અતેક વિધિનાં અન્ન છ;
 તે રે માગણ લાગ્યા ટકડા, ભિક્ષા ભવન ભવન છ; જંગલ. ૪

હાં છ કહેતાં હૃન્નરો ઉઠતા,	ચાલતાં લશકર લાવ છ;
તે નર આલ્યા રે એકલા,	નહિ પૈનર પાવ છ; નંગલ. ૫
રહો તો રાગ રસોઈ કરે,	જમતા જાઓ જોગીરાંજ છ;
ખીર નિંપાવું કાણુ એકમાં,	તે તો બિહારે કાજ છ; નંગલ. ૬
આહાર કરણુ હિમો રહે,	એકની કરી આશછ;
તે જોગી નહિ. ભોગી જાણવો,	અંતે થાય છે વિનાશ છ; નંગલ. ૭
રાગ સાંજ સુખ પરહરી,	જે જન લેશે રે જોગ છ,
તે ધન દારામાં નહિ ધેસે,	રોગ સમ જાણે ભોગ છ; નંગલ. ૮
ધન્ય તે ત્યાગ વૈરાગને,	તજી તનડાની આશ છ;
કુળ રે તજીને નિષ્કુળ થયા,	તેનું કુળ અવિનાશ છ; નંગલ. ૯

પદ ૩.

હું બલિહારી એ વૈરાગને,	બિપનો જેને અંગ છ;
ચાલ લોક ને ચતુરધા,	ગમે સુખનો સંગ છ; હું બલિ. ૧
સુખ ન ઇછે સંસારનાં,	સમજે સૂપન સમાન છ;
વાત ગમે એક વૈરાગની,	તન સુખ ત્યાગવા તાન છ; હું બલિ. ૨
દુઃખીરે દેખે આ દેહને.	રહે રાજ તે મન છ;
અનરથનું આગાર છે,	જાણી ન કરે જતન છ; હું બલિ. ૩
રાત દિવસ રૂઢિયા વિષે,	વરતે એમ વિચાર છ;
આ હું રે કાણુ ને જઈશ ક્યાં,	કરું તેનો નિરધાર છ; હું બલિ. ૪
કરું ઉપાય હવે એહનો,	કાળિ દીશ ત્રિદીશ છ;
કાલ રે ભગારે મને કાળથી,	સૌંપું તેને લૈ શીશં છ; હું બલિ. ૫
રહે આતુરતા અંતરે,	દેખી દેહ અનિત્ય છ;
સુખ ન માને આ સંસારમાં,	ન કરે કાઈશું પ્રીત છ; હું બલિ. ૬
એવી દશા આવ્યા વિના,	ન હોય તન સુખ ત્યાગ છ;
ઉપરનો લાગે રે લજમણો,	વગોણા સરખો વૈરાગ છ; હું બલિ. ૭
હરિગુરુ દેવ દયા કરે,	આપે એહ વિચાર છ;
નિષ્કુળાનંદ નિશંક થઈ,	સેજે તારે સંસાર છ; હું બલિ. ૮

પદ ૪.

ત્યાગ ન ટકેરે વૈરાગ વિના, કરિયે કોટિ ઉપાય છ
અં જાવી પ્રાપ્તિ રે તે પ્રેમ કરિને તબાય

વેપ લીધો વૈરાગનો, દેશ રહિ ગયો દૂર જ;
 ઉપર વેપ આછો બન્યો, માંહિ મોહ ભરપૂર જ; ત્યાગ. ૨
 કામ ક્રોધ લોભ મોહનું, જ્યાં લગિ મૂળ ન જાય જ;
 સંગ પ્રસંગે પાંગરે, જોગ ભોગનો થાય જ; ત્યાગ. ૩
 કુળ-રતે અવની વિષે, ખીજ નવ દિશે બહાર જ;
 ધન વરસે વન પાંગરે, ઇંદ્રી વિષય આકાર જ; ત્યાગ. ૪
 ચમક દેખાને લોહ ચળે, ઇંદ્રી વિષય સંજોગ જ;
 આણુ ભેટે રે અભાવ છે, ભેટે ભોગવશે ભોગ જ; ત્યાગ. ૫
 ઉપર તજે ને અંતર ભજે, એમ ન સરે અરથ જ;
 વણુચો રે વર્ણાશ્રમચક્રી, અંતે કરશે અનરથ જ; ત્યાગ. ૬
 બ્રહ્મ થયો જોગ ભોગથી, જેમ બગડ્યું દૂધ જ;
 ગયું ધૃત મહિ માંબણુચક્રી, આપે થયું રે અશુદ્ધ જ; ત્યાગ. ૭
 પળમાં જોગી રે ભોગી પળમાં, પળમાં ગૃહી ને ત્યાગ જ;
 નિષ્કુળાનંદ, એ નરનો, વણુ સમજ્યો વૈરાગ જ; ત્યાગ. ૮

મનોહરદાસ.

ભાવનગરનો વડનગરો નાગર સંન્યાસી.

સંવત્ ૧૮૮૦, સને ૧૮૨૪ માં હતો.

મનોહર કાવ્યમાંથી.

૫૬.

જે ક્રોધ સદ્યુર શરણે જાય, તેના સંશય દૂર પળાય;
 કામ ક્રોધ મદ મોહ મત્સર, આશા તૃષ્ણા લય થાય;
 અનિશચિતાદિક દોષવિપયના, ઉરમાં નવ દેખાય; જે ક્રોધ. ૧
 તેથી દહ વૈરાગ બપજે, સત્યાવૃત્ય જણાય;
 શમ દમ ઉપરતિ સહન-શક્તિથી, દહ વિશ્વાસ બંધાય; જે ક્રોધ. ૨
 સમાધાન સ્વરૂપમાં જાણી, ઇચ્છા અતિશય થાય;
 વાક્ય વિચાર નિરંતર કરતાં, અહમ્કાર દરશાય; જે ... ૩

અમુપાર્ણું તત્કાળ આળસે, નિત્યાનંદ જમાય;
માયિક બેદ-બુદ્ધિ મેલિને, નિજ-પદ માંહે સમાય; જે કોઈ. ૪
સમરસ વ્યાપક સચ્ચિદ આનંદ, રૂપ થઈ વિલસાય;
મનોહર, મરણતણો ભય ભાગે, જીવનમુક્ત કહેવાય; જે કોઈ. ૫

પદ.

મન તું મેલ્ય જૂઠું જંગળ, માથે ભમે અચાનક કાળ; ટેક.
માત પિતા દાસ સુત બંધુ, મિત્ર શિષ્ય રખવાળ;
પ્રાણ સતે સહુ સગું જણાયે, વૃદ્ધ યુવા ને બાળ; મન તું. ૧
પ્રાણ ગયા પર પળ ન રખાયે, ફેગટ કરે કતાળ;
બાળી જાળી ખાખ કરીને, વાંસે નાખે વાળ; મન તું. ૨
કાળતણા મુખથી નવ છૂટે, જો પેસે પાતાળ;
જ્યમ આવે ત્યમ ચાલ્યો જાયે, શું બૂઠો શું બાળ; મન તું. ૩
ભવસાગરમાં ચાર ખાણના, જંતુ લલ્લુ વિશાળ;
અગણિત પ્રગટે અગણિત મારે, કાળ પાથરી જાળ; મન તું. ૪
કાળતણો જે કાળ નરહરિ, તે સાચો રખવાળ;
વેગે શરણ ગ્રહે તે હરિતું, લેશે શીઘ્ર સંભાળ; મન તું. ૫
ચેત, ચેત રે, ચેત શીઘ્રથી, મૂકી આળપંપાળ;
મનોહર મૃત્યુ થકી મૂકાવે, ચિદ્ધન દીનક્યાળ. મન તું. ૬

રાગ જંગલો. પદ.

કપટી પાપ આપતો, હીંડે હારે હાર; ટેક.
અપટી ચોખા લૈ ફરે, સર્વે દેવનાં હાર;
કર જોડીને વિનવે, મારાં પાપ નિવાર; કપટી. ૧
એકાંતે પૂજા કરે, ગંધ પુષ્પ બહુ પેર;
કાલો થઇને કરગરે, જાણે આણે મેહર; કપટી. ૨
નીચો થઈ પાયે નમે, બહુ નાચે બહુ ગાય;
આખો મીચે પ્રેમથી, મન માગે ન ધરાય; કપટી. ૩
કામ ક્રોધ ઉરમાં અમિત, ધન માટે બહુ ધાય;
ચોરી ચાડી કપટ છળ, જ્યમ ત્યમ કરીને કમાય; કપટી. ૪
મન જાણે કહેવાયકી, પાપ થાયછે નાશ;
મળ પસરી પાંખાં, કંઈયં કંઈયાકાશ;

પાપતણાં તો મૂળ છે,	કામાદિક મનમેલ;	
ત્યાંસુધી નહિ સાંભળે,	દેવ ગણુછે ફેલ;	કપટી. ૬
પાપ ટાળવા ચાહે તો,	કામાદિકને ટાળ;	
સત્ય દયા સંતોષની,	આડી કરને પાળ;	કપટી. ૭
નિર્મળ થૈ હરિ ભજન કર,	રાખી દઢ વિશ્વાસ;	
મનોહર, સઘ મૂકાવશે,	કાપી પાતક પાશ.	કપટી. ૮

પદ.

મૂરખ પાપ ટાળવા,	વીણે વગદાં કોડ;	ટેક.
કાશીમાં ખટમાસ જૈ,	રહેવા રાખે કોડ;	
નિત્ય જૈ નાહું ગોમતી,	સેવે શ્રી રણુછોડ;	મૂરખ. ૧
ભવ બાધો ભટક્યાં કરે,	અડસઠ તીરથ નહાય;	
પગસે પગસે પાપનો,	અધિક ઉમેરો થાય;	મૂરખ. ૨
ગોમય માટી લેપશૂં,	માધવટા બહુ નહાય;	
ચડચડ બોલે ચાંબડી,	કડકડ બડાં થાય;	મૂરખ. ૩
પંચાગિને સાધન કરે,	ઊંઝટી ત્વચા દઝાય;	
ધૂમ્રપાન તપ આદરે,	મુખમાં ધૂમ્ર ભરાય;	મૂરખ. ૪
કૃષ્ણદિક બહુ વ્રત કરે,	તેથી તન સૂકાય;	
લાલચ ધારા ચાલતી,	તે પળ નવ મૂકાય;	મૂરખ. ૫
દેવ વિવિધ વિધિ વિનવે,	પૂજા કરે અખંડ;	
દશે આંગળાં દાંત દે.	પાપ પડે જ્યમ દંડ;	મૂરખ. ૬
એણી પેરે ધાયે અતિ ઘણો,	ન લહે પાતક મૂળ;	
ખીલો ડામે ડ્યમ મટે,	અશ્વ ઉદરનું શૂળ;	મૂરખ. ૭
શત સંવત્સર તુંબડી,	જળમાં ડાઘકાં ખાય;	
અંતર ઘોયા વણુ કદી,	કટુતાઈ નવ જાય;	મૂરખ. ૮
ત્યમ અંતરથી પાપનું,	મૂળ કર્યાવણુ દૂર;	
કાય કલેશ વૃથા કરે,	મમતા તાણા મજૂર;	મૂરખ. ૯
કામાદિક મનથી તજે,	સત્યાદિકને સાહે;	
અંતરયામી ઈશનું,	ધ્યાન ધરે મનમાંહે;	મૂરખ. ૧૦
ભેદ રહિત હરિને ભજે,	સઘળે હરિ દરશાય;	
તો સાધન સરવે ફણે,	પાતક દર પળાય;	૧

દેહાહં પ્રતિ વીસરે, શુદ્ધ સ્વરૂપ પમાય;
મનોહર માયા ઝાંઝવાં, દેખત મિથ્યા થાય. મૂરખ. ૧૨.

ગરબી ૫.

નાથને, નાથને, નાથને રે, અમે ભજિયે નિરંજન નાથને; ટેક.
જે બંધાણેલ તે ક્યમ છોડે,
ખીન્નના બાંધેલ હાથને રે, અમે ભજિયે. ૧
મમતા મોહમાં જે ભૂલ્યા ભટકે,
શોધે તે કામના સાથને રે; અમે ભજિયે. ૨
રોગ અવિદ્યાનો અમને ન આવે,
પીધો છે જ્ઞાનના કવાથને રે; અમે ભજિયે. ૩
ચૈતન્ય કલ્પતરૂ તણે ક્યમ ભરિયે,
જૂઠું જડ બાવળે બાથને રે; અમે ભજિયે. ૪
સચ્ચિદાનંદ કહે અક્ષ વણુ ખીછ,
અન્ય ન ગાઈએ ગાથને રે; અમે ભજિયે. ૫

કલ્યાણદાસ.

ડાકોરનો સાધુ.

સંવત ૧૮૮૩, સન ૧૮૨૭ માં હતો.

રાગ પ્રભાતી. પદ ૧.

સગપણુ સાચું શાનું ભાઈ, શું માયાને વળણું રે;
ગરબ ગરબે સહુ મળ્યું છે, અંતે રહેશે અળણું રે; સગપણુ. ૧
ધનને કાળે તન પીલીને, ભૂમિ ભેળું ભળવું રે;
ઘડી એક તો પ્યારી બળ છે, તારે તો છે મરવું રે; સગપણુ. ૨
જિંયા જિંયા મેહેલ જનાવી, ફૂલ્યાં ફૂલ્યાં ફરવું રે;
એ મંદિરમાં કોણુ માલશે, તારે તો છે મરવું રે; સગપણુ. ૩
બચકે બાંધ્યા વસ્ત્ર ને વાઘા, ઘણું ઘરેણું ગરવું રે;
પરોળાં તારાં કોણુ પેરશે, તારે તો છે મરવું રે; સગપણુ. ૪
ઘોડા હાથી માલ ખળના, સુખપાલમાં ફરવું રે;
એમાં જોતે ગ્રાણ માલશે. તારે તો છે મરવું રે;

ભજન કરી લે મન વૈરાગી, ફટ હઠયાના ફૂટા રે;
કહે કલ્યાણુ, કહું નવ માને, એમ દિવસ તને રહ્યા રે; સગપણુ. ૬

પદ ૨.

કષક કરમનો કરનારો તે, શરણુ તમારે આવ્યો રે; :
મહા જળમાં બાંધી નાંખ્યો, હવે હરિ છોડવો રે; કષક.
પાપ કરંતા પાછું ન જોયું, હરિતું નામ હું ભૂલ્યો રે;
દુરિજનની સંગત મેં કીધી, દેવાળામાં ફૂલ્યો રે; કષક
અનાથ જંતુ રાંક બાપડા, તેમાં મેં કીધા વાસા રે;

* * * * *

આદુનિઆમાં નર્થોજ ગમતું, મળવા આતુર હું છું રે; કષક.
નામ તણો મહિમા મોટો છે, કઈ પાપી નર તર્થા રે;
એવું જાણીને દાસ કલ્યાણુ, પ્રભુ પ્રેમે પોકાર્યા રે; કષક.

ધીરોભકત.

વડોદરા જિલ્લાના, સાવલી ગાઠડા ગામનો ભાટ.

સંવત ૧૮૮૪, સન ૧૮૨૮ માં હતો.

રાગ કાફી. પદ ૧.

તરણા ઓથે હુંગર રે, હુંગર કોઈ દેખે નહીં;
અજા યૂથ માંહે રે, સમરથ ગાજે સહીં; ટેક.
સિંહ અજામાં કરે ગરજના, કસ્તૂરિ મૃગ રાજન;
તલને ઓથે જેમ તેલ રહું છે, કાષ્ટમાં હુતાશન;
દધિ ઓથે ધૃતજ રે, વસ્તુ એમ છુંપી રહી; તરણા ઓથે. ૧
કોને કહું ને કોણુ સાંભળશે, અગમ ખેલ અપાર;
અગમ કરી ગમ નહિ રે; વાણિ ન પોહોયે વિસ્તાર;
એક દેશ એવો રે, યુદ્ધિ થાકી રહે તહીં; તરણા ઓથે. ૨
મન પવનની ગતિ ન પોહોયે, અવિનાશી રે અખંડ;
રહો સચરાચર ભર્યો બ્રહ્મ પૂરણુ, જોણુ રચ્યાં બ્રહ્માંડ;
હામ નહિ હાલો રે, એક અણ ત્ર કાળી. ગા ૨

દશુરુએ કૃપા કરી ત્યારે,
માં શાં દોડી સાધન સાધે,
માંસ ધીરો કહે છે રે,

આપે થયા રે પ્રકાશ;
પોતે પોતાની પાસ;
ન્યાંનેઉ ત્યાંતુંહીં તુંહીં. તરણા એથે. ૪

પદ ૨.

મન તુંહીં તુંહીં બોલે રે,
બચાનક બિડી જશે રે,
ઝાકળ જળ પળમાં વળિ જશે,
કાયા વાડી તારી એમ કરમાશે,
પાછળથી પસ્તાશે રે,
કાચનો દૂપો કાયા તમારી,
જીવ કાયાને સગાઈ કેટલી,
ફાગટ ફૂલ્યાં ફરવું રે,
જાનું, તે તો સર્વે જવાનું,
દેવ ગાંધર્વ રાક્ષસ ને માણસ,
આશાનો મેહેલ જાયો રે,
ચંચળ ચિત્તમાં ચેતીને ચાલો,
પરમારથ જે હાથે તે સાથે,
ધીરા, ધરાધરથી રે,

આ સુપના જેવું તન તારું;
જેમ દેવતામાં દારૂ; ટેક.
જેમ કાગળ ને પાણી;
થઈ જશે ધૂળ ધાણી;
મિથ્યા કરી માઈ માઈ; મન તુંહીં તુંહીં. ૧
વણસતાં નહિ વાર;
મૂંઝી ચાલે વન મોઝાર;
ઓચિતુ થાશે અંધારૂં; મન તુંહીં તુંહીં. ૨
બગરવાનો ઉધારો;
સઉને મરણનો મારો;
નીચું આ કાચું કારભારૂં; મન તુંહીં તુંહીં. ૩
ઝાલો હરિતું નામ;
કરો રહેવાનો વિશ્રામ;
નથી કોઈ રહેનારૂં; મન તુંહીં તુંહીં. ૪

પદ ૩.

અંતે સંતને તેડાવે રે,
કરમાં માળા ઝાલી રે,
નાનપણે ધરધંધામાં ધાયો,
ધર લાગ્યું, ત્યારે દૂવો જોડાવે,
જીતી બાજી હાર્યો રે,
અંતે સમે છાપ તિલક બનાવે;
એરણી ચોરી સોયનું દાન એમ,
ગુરૂના નાળું રે,
જીવતિ નારીને જેવી પુત્રની આશા,
વૃદ્ધ નારીને નહિ પુત્રની આશા,
નિ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦

હરિતું ભજન કરવા;
મૂંરખ જ્યારે સૂંતો મરવા; ટેક.
વૃદ્ધપણે હરિગુણ ગાય;
એ અગ્નિ કેમ ઝાલવાય;
પથ્થરને નાવે બેઠો તરવા; અંતે સંતને. ૧
ભૂંલી ગયો જ્યારે ભાન;
કેમ આવે વૈમાન;
બુદ્ધિ તારી ગઈ ચરવા; અંતે સંતને. ૨
એમ હરિ ભજે ફૂળ થાય;
એનો એજે જનમ વહી જાય;
એંશી વર્ષે વર વરવા;

ત્રીસ વર્ષે વિશ્વંભર મળે, ભક્તિ કરે ભય નય; .
હરિ શું ધાયા તે બહુ કમાયા તેને, મળિયા નિરંજન રાય;
દાસ ધીરો કહે છે રે, મટ્યા ચોરાશી ફરવા; અંતે સંતને. ૪

પદ ૪.

ખખરદાર મનસુખાળ,	ખાંડાની ધારે ચડવું છે;	
હિમત હથિયાર બાંધિ રે,	સત્ય લડાઈએ લડવું છે;	ટેક.
એક ^૧ કમ રાયને બાર ^૨ પઠાવત,	એક એક તીચે ત્રીસ ત્રીસ;	
એક ધણિને એક એક ધણિયાણી એમ,	વિગતે ^૩ સાતસે ને વીસ;	
સો સરદારે ગઢ ઘેર્યો રે,	તેને જીતી પાર પડવું છે; ખખરદાર. ૧	
પાંચ પ્યાદલ તારી પૂંઠે ફરે છે,	ને વળી કામ ને ક્રોધ;	
લોભ મોહ ને માયા મમતા એવા,	જૂંલમી જોરાવર જોધ;	
અતિ બલિષ્ઠ સ્વારી રે,	એ સાથે આખડવું છે; ખખરદાર. ૨	
પ્રેમ-પદ્માણુ ધરી જ્ઞાન ઘોડે ચઢી,	સદગુરુ શબ્દ લગામ;	
શીલ સંતોષ ને ક્ષમા ખડગ ધરી,	ભજન ભડકે રામ;	
ધર્મ ઢાલ આલી રે,	નિર્ભે નિશાને ચઢવું છે; ખખરદાર. ૩	
સુરત તુરત ને ઈડિ પિંગળા,	સુપમણા ગંગાસ્નાન કીજે;	
મન પવનથી ગગનમંડળ ચઢી,	ધીરા સુધારસ પીજે;	
રાજ ઘણું રીઝે રે,	ભજન વડે ભડવું છે, ખખરદાર. ૪	

ગિરધર.

સંવત ૧૮૬૩ માં વડોદરાના દશા લાડ વાણિયા, કવિ ગિરધરે

રામાયણનું પુસ્તક રચી પૂરું કર્યું.

ગિરધરકૃત રામાયણમાંથી

દશરથ વિષે.

રાગ ધનાશ્રી.

દશરથ રાજા પુણ્ય પવિત્ર જી, કહું સંક્ષેપે તેનાં ચરિત્ર જી;

રાવણે મુખ્યાં^૪ બન્યો ત્યાંજે જી, વિધિયે પોહોચાડ્યાં અવધપુર માંહે જી

૧. વર્ષ. ૨. માસ. ૩. દિવસ તથા રાત્રિઓ મળીને. ૪. દશરથ તથા તેની ગણતરી

(ઢાળ) અવધપુરમાં રાય દશરથ રાણી કૌશલ્યા સતી;
 તેના આનંદમાં દિન જન્ય છે નિજ ધરમ પાળે મહામતી.
 પછે પુત્રને નિજ રાજ સૌપી અજ ગયા વન વાસ;
 તપ સાધના કરી થોડે દિવસે પામ્યા સ્વર્ગ નિવાસ.
 ત્યારે રાય દશરથ રાજ કરતા નીતિ ધર્મ વિવેક;
 પુત્રની પેરે પ્રજા પાળે, દયા સત્ય વિશેષ.
 એક કેકે કન્યા રાયની શુભરૂપ કપટી મન;
 બલવાન નિરદે અતિધણી તે પરનિયા રાજન.
 વળી નાગકન્યા સુમિત્રાને પરણ્યા પોતે ભૂપ;
 ખીજી સાત શત કન્યા વર્યા, જેનું મહા મનોહર રૂપ.
 જ્ઞાનકળા તે કૌશલ્યા સુમિત્રા ભક્તિ અનૂપ;
 કેકે નિસ્યે જાણુજે એ કપટ વૃત્તિ રૂપ.
 ત્રિશુણુ રૂપ વિવેક મુરતિ માન દશરથ રાય;
 તેના પાવન જશ અદ્ભુત પ્રાક્રમ કેહેતાં પાર ન થાય.
 ધનુરે વિદ્યા વિશારદ રણપંડિત શસ્ત્ર પ્રવીણ;
 શબ્દવેધી વિચક્ષણુ સહુ શત્રુ કીધા ક્ષીણ.
 પણ પ્રજા નવ થઈ રાયને કંઈ પુત્ર પુત્રી રૂપ;
 જોખન પણ આલ્યું વહી ચિંતા કરે છે ભૂપ.
 શાસ્ત્ર પંડિત એમ કહે પુત્ર વિના ધિક સંસાર.
 શુન્ય મંદિર સુત વિના જેમ દીપ વિણ અંધાર;
 પ્રજા જેમ રાજા વિના ઘૂત લવણ પામે અત્ર;
 રાકા વિધુ તરૂં ફળ વિના સંસાર મુખ નિરધન.
 એમ રાય દશરથ કરે ચિંતા પુત્ર ન થયો પેટ;
 એક દિવસ વૃષ્ટને નિદ્રામાંહે સ્વપ્ન આલ્યું નેટ.
 જાણુ એ પુરૂષ એક સ્ત્રીને ભારી સ્વપ્નમાં નિરધાર;
 ઝબકી જાગ્યા રાયજી કરતા તે મન વિચાર.
 પ્રાતઃકાળે વસિષ્ઠ ગુરૂને કહી રાયે વાત;
 મેં ત્રણ જાણુની સ્વપ્નમાંહે કરી શસ્ત્રે ઘાત.
 ત્યારે ગુરૂ કહે, એ ભવિષ્ય આગળ થવાનું છે જાણુ;
 પછે શાંતિ અરથે રાય દશરથ કર્યું પુણ્ય પ્રમાણુ.

કેટલા દિન વીત્યા પછી,
 કોઈ મૃગ હાથે નવ ચઢ્યો,
 તે વન માંહે નિશા પડી,
 એક સરોવરથી દૂર,
 તે સમે બ્રાહ્મણ શ્રવણ નામે,
 તે દૂરે તીરથ ચઢણ કરતો,
 ત્યારે તમ નિશામાં તૃપ્તા,
 ત્યારે કાવડ સર ઉપડુંક મુકી,
 કમંડળમાં જળ ભર્યું,
 ત્યારે રાથે જાણ્યું,
 રાથે તતક્ષણ બાણ મુક્યું,
 તે શ્રવણને વાગ્યું તદ્દા,
 ત્યારે ધર્યા દશરથ,
 દીન થઈ કહે શ્રવણને,
 ત્યારે શ્રવણ કહે, જઈ પાઓ જળ, મુજ માત પિતાને જાણ;
 એ વૃક્ષને તમે પાળજો,
 ત્યારે કમંડળ લેઈ રાય,
 બોલ્યા વિના જળ આપિયું,
 અરે શ્રવણ, કેમ નથી બોલતો,
 જળપાન નહિ કરીયે અમો,
 તારે રાય વળતું બોલિયા,
 અજ તણો હું પુત્ર દશરથ,
 મેં અજાણે કર્મ આચર્યું,
 હું પુત્ર થઈ પાળીશ તમને,
 એવું સાંભળી અતિ દુઃખમાં,
 અરે શ્રવણ જેવો પુત્ર ક્યાંથી,
 જેણે માતપિતાની સેવા ન કરી,
 ચંડાળ તેને જાણવો,
 માત પિતાને ઉવેળી,
 તે ધરમ અધરમ જાણજો,

મૃગયા ગયા વન રાય;
 ત્યારે દૂર પંથે જાય.
 ત્યારે વિમાશ્યું મન માંહે;
 તરવર તળે બેઠા ત્યાંહે.
 વૃક્ષ અંધ માત પિતાય;
 ધરી કાવડ કાય.
 લાગી વૃક્ષને તેણી વાર;
 ગયો ભરવા વાર.
 તે શબ્દ પ્રગટ્યો ત્યાંહે;
 મૃગ કો આવ્યો સરોવર માંહે.
 શબ્દવેધી જેહ;
 કહી રામ પડિયો તેહ.
 ગયા પાસે, દિન પડ્યો જે કામ;
 મેં કર્યું અઘટિત કામ.
 મુજ માત પિતાને જાણ;
 એવું કહેતામાં ગયા પ્રાણ.
 આવ્યા વૃક્ષ કેરી પાસ.
 ત્યારે થયાં ચિત્ત ઉદાસ.
 તને ક્રોધ નહિ કોઈ દીન;
 બોલ્યા વિના ચિત્ત ભિન્ન.
 મેં શ્રવણ માર્યો કામ;
 અજ્યોધ્યા મુજ ગામ.
 મૃગ વરાસે કરી આજ;
 પીયો જળ મહારાજ.
 આક્રંદ માંડ્યું અપાર;
 પ્રગટશે સંસાર.
 ધરી મનુષ્યા દેહ;
 મહાપુત્ર પાપી તેહ.
 શુભ કરમ કરતા અન્ય;
 સેવા સમું નહિ પુન્ય.

એવું કહી ધરણી ઢલ્યાં, મુરછા થઈ તવ આપ;
 અંતકાળે રાયને, બે જાણે દીધો શાપ.
 પુત્ર વિન્નેગે પ્રાણ તારા, જજ્યો સત્ય વચન;
 એવું કહી બે મરણ પામ્યાં, રાય કંપ્યા મન.
 દાહક્રિયા કીધી તે તણી, દશરથે તેણી વાર;
 પછે અશ્વ આરૂઢ થઈ, જોતે આવ્યા નગર મોઝાર.
 ઉત્તર ક્રિયા કરી વૃદ્ધની, આખ્યાં અપરિમિત દાન;
 રાય હરખ્યા મન વિશે, મારે થશે સંતાન.

સીતાના સ્વયંવર વિષે.

રાગ સોરઠ.

રામ જનકપુર આવિયા, વિશ્વામિત્રની સાથ,
 હેતે કરી તેડી જાય છે, મિથુલા નગરીનો નાથ. રામજનકપુર આવિયા.
 મુનિમંડળમાં મહાલતા, ચાલતા બે ચતુર,
 શોભે જેમ સાધન વિશે, જ્ઞાન વિવેક પુર, રામ જનક૦
 સુંદર પુર શણગારિયું, શેરી ચૌટાં ને પોળ,
 મનોહર મંદિર શોભતાં, સામા સામી ઝોળ. રામ૦
 ઝળકે છે ઊંચી અટારિયો, સમ ભૂમિના માળ,
 છન્નં અરખ્યાં રાવટી, બોલે કીર મરાળ. રામ૦
 ધ્વજ પતાકા ફરફડે, જાણે તડિતાકાર,
 શિખરે શીખંડી નાચતા, કંચનકલશ અપાર. રામ૦
 ધરધર કેરે આંગણે, મંગળ ઉપચાર,
 પુરણ કુંભને સાથીયા, મોતી તોરણ હાર. રામ૦
 એવી રચના રઘુવરનીરખતા, આવે નગર મોઝાર,
 રૂપના ભૂપને જોઈને, મોહ્યાં સહુ નર નાર. રામ૦
 એવી મોહનરૂપની મોહની, મોહી નગરની નાર,
 જાણે પુતળિયો ચિત્રની, એમ થઈ તદાકાર. રામ૦
 કોઈ અબળા લેતી ઓવારણાં, કોઈ દેતી આશીશ,
 નેત્ર ભરીને નિરખતી, કોઈ વીનવે ઈશ.

ઐ વર સીતા પરણજો, છે સરખી જોડ,
 જો વિધિ જોગં ઐ મેળવે, ત્યારે પોહોચે કોડ.
 ત્યારે એક સખી સખીને કહે, સુણ બેની વચન,
 આવા રૂપાળા રાજવી હશે કોના તન ?
 ગૌર શ્યામ ગુણવંત છે કામરૂપ કીશોર,
 ધનુષ બાણ કરે શોભતાં નેત્ર ચપળ ચક્રોર.
 સખી શ્યામ ધણો સકુમાર છે ચાલે લટકંતી ચાલ,
 ઐ વર સીતા જોગ છે નિશ્ચે પરણશે કાલ.
 ત્યારે ખીજી કહે, બાઈ સાંભળો, સીતા સુકીતવાન,
 અણ ચિંતવ્યો આવી મળ્યો ગુણ રૂપે સમાન.
 ત્રીજી ત્રિયા બોલી તદા, શું જાણો તમે આજ ?
 જનકે તેડાવ્યા હશે, વરવાને કાજ.
 ચોથી ચતુરા કહે સખી, ધણું ધનુષ્ય કઠોર,
 તેહને કેમ ચઢાવશે સકુમાર કીશોર.
 ત્યારે પાંચમી કહે, પણ પાળશે, રાખો ધીરજ મન,
 તેજસ્વી ગણીયે નહિ, લઘુ કોમળ તન.
 એમ પંચે મળી પરમાણિયું, નિશ્ચે વરશે રામ,
 સુકૃત કૃણશે સીતા તણું, પોહોચશે મન કામ.
 એવી નગરની નારી વાતો કરે, ધરે નેહ અપાર,
 સ્તુતિ વિધિ ઉભયાની કરે, મનાવે ત્રિપુરાર.
 સુકૃત કંઈ જે અમે કંઈ, ધરીને આ શરીર,
 તે પુન્યે કરી જાનકી, વરજો રઘુવીર.
 ઐ રીતે રઘુનાથજી આવ્યા રાજદ્વાર,
 મિથિલેશે મુનિ પૂજ્યા કરી સેવા અપાર.
 એક મંદિર સુંદર શોભતું આપ્યું દેઈને માન,
 રામ સહિત મુનિ ઉતર્યા, કંઈ ભોજન પાન.

રાગ ધન્યાશ્રી.

જનકે તેડાવ્યા રાય અનૂપ છ, દશે દિશાના આવ્યા ભૂપ છ;
આપ્યાં આસન ભોજન પાન છ, સહુને ઉતાર્યા કરી સનમાન છ.

ઢાળ.

સનમાન કરી સૌને ઉતાર્યા, મિથિલપતિયે ત્યાંહે;
અપાર સેના સકળ નૃપની, ભીડ થઈ પુર માંહે.
કેટલા રાજા નગર ખાહેર, ઊતર્યા ઉપવન;
ત્યાં જનકના પરધાન ફરતા, આપે તૃણ જળ અન્ન.
રથ અશ્વ હસ્તી પદાતી દળ ચતુરંગ સેના ત્યાંહે;
તેણે જનકપુર વીંટયું સકલ જેમ નાવ સાગરમાંહે.
નિમંત્રણું ગયું હતું અવધપુરમાં, સ્વયંવરનું જેહ;
છે દુઃખી રામવિજેગે દશરથ માટે ન આવ્યા તેહ.
મંડપ રચાળ્યો જનકરાયે અતિ ઘણો વિસ્તાર;
મણિચંદ્ર કંચન કળશ ઝળકે, શોભાનો નહિ પાર.
વિતાન બંધન જરી ઝાલર દુલીઆ બહુ રંગ;
જાળી મુક્તાદળ તણી મણિ રત્ન તેજ તરંગ.
સિંહાસન સોનાતણાં તે મુક્યાં હારોહાર;
માંહે ખંડ જૂદા કર્યા છે મંડપ ઘણો વિસ્તાર.
તે મધ્યમાં ત્ર્યંબક રહ્યું છે છૂટ ચારે પાસ;
જનકે ધનુષપૂજા કરી શુભ લગ્નમાં ઉલ્લાસ.
ફૂલને આગ્રા કરી ભૂપે તેડાવ્યા સહુ રાય;
તે સભામાંહે આવિયા ત્યાં થઈ ઘણી શોભાય.
સિંહાસન બેઠા સકળ નૃપ જ્યહાં જેનો અધિકાર;
રૂપિમંડળ સહિત આવ્યા દશરથ રાજકુમાર.
ગૌર શ્યામ કીશોર તન મનહરણુ મોહન રૂપ;
શ્રવણારિસુતને જેઠને મોહ પામિયા સહુ ભૂપ.
જેમ તારામંડળ ક્ષીણ પામે ઉદય રવિનો થાય;
એમ ભૂપ સૌ આંખા થયા, જ્યારે આવ્યા શ્રીરથુરાય.

એક દીર્ઘ સિંહાસન સુભગ	છે અધિક સહુથી સાર;
શ્રીરામ લક્ષ્મણ મુની કૌશિક	બેઠા તેણે ઠાર.
અન્ય મુનિજન સરવ બેઠા	સકળ પૃથ્વીરાય;
૩૫ જોઈ રઘુવરતાણું નવ	નેત્ર તૃપ્તિ થાય.
સરવે મળાને એમ વિચાર્યું	ધનુષનું મિથ્યા નામ;
એ રામને પરણાવશે	કન્યા જનક અભિરામ.
તે મંડપના એક ખંડમાં	શોભા અધિક છે ન્યાહિ;
સિંહાસન ઉપર બિરાજે	જનકતેનંબા ત્યાંહિ.
ધંદ્રાણિ જેવી અનુચરી તે	અનેક ઉભી દાસ;
રત્નઝાંડી તણાં ચંમર	કરે છે બે પાસ.
પુષ્પમાળા હાથ ઝાલી	બેઠી અદ્ભુત રૂપ;
ચપળ નેત્રે કરી જોતી	સકળ પૃથ્વીભૂપ.

રાગ સામેરી.

આવી રહ્યા સહુ ભૂપતિ	સ્વયંવરમાં જોણી વાર;
ત્યારે જનક રાયનો બાટ ઉડી	બોલિયો તેણી વાર.
સાંભળો સરવે નરપતી	જનકે કર્યું પણ જોહ;
જે આ સમે ત્ર્યંબક ચઢાવે,	વરે કન્યાઈતેહ.
માટે શૂર વીર પરાક્રમી	શુભ હોય ક્ષત્રીરાજ;
તે ઉઠો તતપર થઈ કરી	ત્ર્યંબક ચઢાવો આજ.
ધણું કઠીણ ત્ર્યંબક જોઈને	ગતબળ થયા રાજનં;
પછે પરસ્પર વાતો કરે છે	રાય અન્યોઅન્ય.
એ શરાસન જે ચઢાવે,	એવો નથી કો રાજ.
બીજો કહે, અમો આવ્યા છું	જોવા સ્વયંવર કાજ.
એક કહે, મારે જનક સાથે	ધણો મિત્રાચાર;
તે માટે આવ્યા અમો	કરવા ગૃહસ્થનો વેહેવાર.
કેટલાયે આવી હલાબું,	ન હાલ્યું તે ચાપ;
તે પાછા બેઠા માન મૂકી	પામ્યા મન પરિતાપ.
કેટલા કહે, અભિમાનથી	જો ઉઠીશું આ વાર;
અપમાન થાશે આપણં	એમ નેત્રે અંજ નિગાહ

એમ ધનુષ હાલ્યું નહિ કોઈથી,
ત્યારે જનક નૃપતિ ખોલિયા,
રાજેન્દ્ર બળિયો હોય જે,
પરણાવું નહિ તેને જનકી,
જોઈ રહ્યા નીચું સુષ્પી સરવે,
તે સમે દશમુખ આવિયો
કુંકોતરી લખી હતી જનકે
જે મંત્રિ સાથે આવિયો
લંકાપતીને જોઈને સહુ
સનમાન કરી આસન બેસાડ્યો
અભિમાન કરીને ખોલિયો
અલ્યા જનક, તે શું પણ કર્યું છે,
તવ વિદેહે ત્ર્યંબક દેખાડ્યું
એ ચાપ ચઢાવે, તેને
એવું સાંભળીને અદ્દહાર્યે
કૈલાસ સરખો હલાવ્યો,
મેં અમર બંધીવાન કીધા,
કંદુકની પેરે ઉછાળું મેરૂ
પૃથ્વી ઉધી કરી નાંખું
બ્રહ્માંડ ચાક ચઢાવું તો,
એમ ધણા વચન ખોલી પછે
વત્સાભૂષણ સંભાળીને
રાવણે આવી બાથ મારી
લેશ હાલે નહી તે,
તદા થયો નિસ્તેજ રાવણ
હલાવ્યું, હાલે નહિ ત્યારે,
પછે અધર પીશે દંત રીશે,
ધનુષ તે તવ ઉપાડ્યું

થઈ ઘડી બે ચાર;
સાંભળો રાજકુમાર
ત્ર્યંબક ચઢાવો આજ;
માટે ઉઠો કરવા કાજ.
કોઈ ન ઉઠ્યો શૂર;
અભિમાન સાગરપૂર.
રાવણને તે દીશ;
તે સભામાં દશશીશ.
કંપ્યા રાજકુમાર;
વિદેહે તેણી વાર.
તે સમે રાવણરાજ;
કહે મુજને આજ.
રાવણને તતકાળ;
કન્યા આરોપે વરમાળ.
હર્યો રાવણ રાય;
કોણમાત્ર ધનુ કહેવાય?
હું રાવણ બળિયો સત્ય;
અંદરાચળ પરવત.
પલકમાં નિરધાર;
એ ધનુષના શા બાર.
ઉઠિયો રાવણરાય;
ધનુષ ભણી તે જાય.
વીશ કરશું ત્યાંહે;
ધણો બાર ત્ર્યંબકમાંહે.
સ્પરશતાં શિવચાપ;
પામ્યો મન પરિતાપ.
રક્તલોચન ક્રોધ,
ઘણું જોર કરીને જોધ.

પરરનેદ આલ્યો અંગથી . ઉંચું કર્યું બલવાન;
 ધણો શ્વાસ ચઢિયો શુરને થયું મંન ધણું અભિમાન.
 ઊભું કર્યું જવ ધનુપને અતિબળ કરી મહાકાય;
 કર માંહેથી લથણું તદા, તવ પડ્યો રાવણુ રાય.
 પૃથ્વી ઉપર પડ્યો દશમુખ, થયો પુરણુ પ્રહાર;
 તેની ઉપર પડ્યું ત્ર્યંબક ચંપાયો તેણીવાર.
 તે ભડકો સખળો થયો ઘણી ઉડી રજ તે દાર;
 રૂધિર આલ્યું મુખથડી, કચર થયો નિરધાર.
 પોકાર કરતો બોલિયો, તમો સુણો સરવે જન;
 હું દબાયો છું, મુને કાઢો, થાય પીડા તન.
 અરે જનક મુજને કાઢ વેહેલો, જશે મારા પ્રાણ;
 તો કુંભકરણુ ઇંદ્રજીત તુજને મારશે નિરવાણ.
 પુરભંગ કરશે અસુર તહારું, લેશે મારું વેર;
 પામું નવો અવતાર, જો જાઉં જીવતો મુજ ઘેર.
 એમ તે સમે ચંપાયો રાવણુ, થયું દુઃખ અપાર;
 પૃથ્વી ઉપર પડ્યો નિશિચર, કરે મુખ પોકાર.

વલણુ.

પોકાર કરતો મુખે રાવણુ, પીડા પામે તન રે;
 ત્યારે સરવ સભા સાંભળતાં બોલ્યા જનકરાય વચન રે.

રાગ મારૂ.

બોલ્યા જનક તે પરૂષ વચન, નથી બળિયો કો રાજનં;
 મેં જોઈ સરવની કરણી, નિરવીર થઈ આજ ધરણી.
 જૂ નક્ષત્રી કરી ભુશુનાથ, ગયું બળપરાક્રમ તે સાથ;
 પછી જન્મ્યો નથી કોઈ શુર, રાણી જાયો ક્ષત્રીપૂર.
 સરવે બેઠા હીમત હારી, રહી કન્યા કુંવારી મહારી;
 સરવે ભૂપતિ શોભા સહિત, પણ છે પુરૂષાર્થ રહીત.
 કહ્યાં અઘટિત એવાં વચન, રહ્યાં સાંભળી સૌ રાજનં;
 શુણી જનકની વાણી વિરોધ, ચઢ્યો લક્ષ્મણુને અતિક્રોધ.

થયાં લોચન રાતાં ચોળ,
 પ્રગટયાં રોમાંચિત અંગ,
 શ્વીરાસન ઉચો કરી પાણી,
 હે મુનિવર આવાં વચન;
 ખેઠા રામચંદ્ર રઘુરાજ,
 શુણ્ણતાં ભાતુકૂળતન,
 કહો તો ઉરવી ઉંધી નાખું,
 કંઈ અંબક ચોળી પિષ્ટ,
 સુમિત્રીનાં વચન શુણી ધીર,
 રામે લક્ષ્મણ વાર્યા બ્યારે,
 ઉઠો રામ હવે કરો કાજ,
 શુરવચન પાળવા આપ,
 શુરચરણ વંદ્યા તેણી વાર,
 શ્યામ સુંદર તન સકુમાર;
 મણિજડિત મુગટ શીર શોભે,
 કાને કુંડળ મચ્છાકાર,
 મણિમાળ હીરા ગળુબંધ,
 પામ્યા વિરમે સરવે ભૂપ,
 આખી ઉભા ધનુષની પાસ,
 મન ગભરાયું તેણી વાર,
 રામચંદ્ર ધણા સકુમાર.
 દ્વરકે અધર ઝુકુટી કપોળ;
 ચઢ્યો રામાનુજ રણરંગ.
 શુર પ્રત્યે બોલ્યા વાણી;
 કેમ બોલ્યો જનક રાજન.
 કેમ લોપી એણે લાજ;
 કેમ બોલે કંઠણ વચન.
 એક હસ્તમાં મેરૂ રાખું;
 તો હું રામનો દાસ કનિષ્ઠ.
 નેત્ર સમશા કરી રઘુવીર;
 મુનિ કૌશિક બોલ્યા ત્યારે.
 પાળો જનકતણું પણ આજ;
 હરવા જનક તણો પરિતાપ.
 કર્યાં સહુ મુનિને નમસ્કાર;
 પેહેર્યું પીત વસન ચળકાર.
 જોના તેજથી દિનકર થોભે;
 ઉર મુક્તાફલના હાર.
 કરકંઠણ બાજુબંધ;
 જોઈ રઘુવર કેરૂં રૂપ.
 થયાં જાનકી જોઈ ઉદાસ;
 રામચંદ્ર ધણા સકુમાર.

રાગ ધનાશ્રી.

શ્રીરામે કરીયો ધનુષનો ભંગ છ,
 જનકપણ પાળ્યું, રાખ્યો રંગ છ;
 રાવણ ઉઠ્યા થઈ સાવધાન છ,
 ગયો લંકા પામી અપમાન છ.

ઢાળ.

અપમાન પામી ગયો રાવણ,
 રામે ભાંગ્યું આપ;
 તે સમે જયજયકાર વરલ્યો,
 થયો અધિક પ્રતાપ.
 સહુ સભાને મુરછા વળી,
 તે થયા સરવ સચેત;
 શ્રીરામને જોતા તદા
 વાતસલ્યપ્રેમ સમેહ.

સહુ પરસ્પર વાતો કરે, રઘુવીર અતિ સુકુમાર;
 એ કહણુ સાયક કેમ ભાગ્યું, એમ કરે મન વિચાર.
 હરખ આંસુ આવ્યાં સહુને રોમાંચિત ગદવાણુ;
 જનક સીતા સહિત સરવે હરખ પામ્યાં જાણુ.
 તે સમે વિશ્વામિત્ર ઉઠ્યા હરખ પ્રેમ અપાર;
 રૂદે આંખિયા રઘુવીરને આશીશ દેતા સાર.
 ત્યારે જનક આરા થકી ઉઠ્યા જનકીજી ત્યાંહે;
 હંસગમની હરખશું વરમાળ અહી કર માંહે.
 શણુગાર સજ્યા સોળ અંગે સુંદરી ચળકાર;
 પ્રકાશ પૃથવી થાયછે જેમ તડિતનો ચળકાર.
 ગજગતિ ચાલે ચપળ ચરણે ધુધરી ધમકાર;
 પદપાન અણુવટ વીછિયા, નેપુરનો ઝણકાર.
 એવાં જગતજનની આવિયાં જનકીરૂપ રસાળ;
 રઘુવીર કેરા કંઠ માંહે આરોપી વરમાળ.
 નિજ આસને બેઠા જઈ હરખિયાં સીતા મન;
 વાજિત્ર વાજે અતિધણું કરે ગાન મંગળ જન.
 આનંદ મન પામી તદા ઉઠ્યા જનક રાજન;
 રામલક્ષ્મણને બેસાડ્યા પોતાને આસન.
 જમાત્ર શ્રીરઘુવીર થયા, તે જોઈ હરખે રાય;
 પછે વિશ્વામિત્રની સાથ બોલ્યા સુણતાં સરવ સભાય.
 કંકાતરી લખો અવધ પુરમાં રાય દશરથ જ્યાંહે;
 સહુસાથને તેડી ભૂપતિ વેહેલા પધારે આંહે.
 મુનિ કૌશિકે કંકાતરી લખી વીને કરી બહુ ત્યાંહે;
 કુમકુમે છાંટી પત્ર ખીડ્યો આપ્યો દિજકરમાંહે.
 ચાલ્યો વિપ્ર ઉતાવળો અતિ હરખશું તેણી વાર;
 તે અવધપુરમાં આવિયો જ્યાં રાયનો દરબાર.
 તે સમે દશરથ સભા કરીને બેઠા છે ગુરૂ સાથ;
 વિજેગ છે રઘુવીરનો, ચિંતા કરે નરનાથ.
 અરે ગુરૂ વીત્યા દિન બહુ ગયા રામલક્ષ્મણ જ્યાંહે,
 પછે ખખર કંઈ આવી નહિ શું હશે કા ગ ૧૦ ૨

એટલે દિનવર આવિયો છે સભામાં તે દીશ;
 રાયને કર કંકાતરી તે આપી દેઢ આશીપ.
 શ્રીરામ લક્ષ્મણ કુશલ છે, રાજે જનકપુર માંહે;
 નરપતિ જોતાં સરવ રામે ધનુષ ભાગ્યું ત્યાંહે.
 જનકીએ વરમાળ ધાલી થયું રૂંડ કાજ;
 જન સરવે લેઈ તમને તેજ્યા જનકે આજ.
 મિથિલાપતિયે કહ્યો છે પરણામ અતિ આહાલાદ;
 ધણો કરી તમને કહ્યો કૌશિકે આશિરવાદ.
 એવું સાંભળતાંમાં રાય દશરથ પામ્યા હરખ અપાર;
 રામે સ્વયંવર જીતિયો સુણી થયો જયજયકાર.
 પછે દશરથે કંકાતરી આપી ગુર કરમાંહે;
 સહુ સભા સુણતાં વસિષ્ઠ વાંચે ઉકેલીને ત્યાંહે.
 સ્વસ્તિ શ્રી મહા શુભ સ્થાનક અવધપુર પાવન;
 પૂજ્ય મૂર્તિ પાવન જશ નૃપ મુગટ મણિરાજન.
 અખંડ લક્ષ્મી અલંકૃત ગુણ સકલ જળ મહિમાય;
 કેતુવત્ રવિકુળ વિશે મહારાજ દશરથ રાય.
 લખીતંગ મિથિલાપુર થકી સેવક જનક અભિરામ;
 ચૂડામણિ મહિપતિ મારો માનજો પરણામ.
 શુભ કામ કારણ લખ્યાનું તે સાંભળો નૃપનાથ;
 તમ પુત્ર મુજ પુર વિશે આવ્યા મુનિ કૌશિક સાથ.
 તે સ્વયંવરમાં ધનુષ ભાગ્યું, પાળ્યું મુજ પાણુ રામ;
 મમ પુત્રીએ વર માળ ધાલી થયાં પુરણુ કામ.
 માટે પરણાવા રઘુવીરને શુભ લગ્ન કરવા કાજ;
 સહુ સાથને તેડી તમે, વેહેલા પધારો આજ.
 તમે સદા જશવંત છો શોભાસહિત રાજન;
 તે માટે વેહેલા પધારજો મુજને કરો પાવન;
 એ વિનતિ સેવક તણી, લખ્યું, તેહ ધરજો ચંત;
 કોટિ ગણું કરી માનજો ભૂપતિ ભાગ્યવંત.
 એમ પત્ર વાંચો વસિષ્ઠે, તે સુણ્યો દશરથરાય;

સહુ સભાને ભૂપે કહ્યું જાને જવાને કાજ;
 પ્રધાનને કહે સકળ સેના કરો તતપર આજ.
 વીર બન્યો હરખિયા જે ભરત શત્રુધન;
 સહુ અવધપુરમાં વાત ચાલી લોક કહે છે ધન્ય.
 રાણીવાસમાં જઈ રાણિયોને ક્યું રાધે જાણુ;
 જનકપુરનો પત્ર તે સંભળાવિયો નિરવાણુ.
 રાણિયો સહુ આનંદ પામી ઉલટ અંગ ન માય;
 થયો કૌશલ્યાજીને તદા તે હરખ નવ કહેવાય.
 દ્વિજવર તણી સેવા કરી સંતોષિયો બહુપેર;
 ગીત મંગળ ગાય વરવે થઈ લીલા લેહેર.
 પક્ષી અશ્વ ગજ રથ પાલખી શણુગારીયાં વાહન;
 વસ્ત્ર આભૂષણુ ધરી તતપર થયા સહુ જન.
 અવધપુરની પ્રજા સહુ વેહેવારિયા શ્રીમંત;
 જવા જનકપુર થયા તતપર જન શોભાવંત.

વલણુ.

શોભાવંત થઈ જન સરવે વાજે બહુ વાજિત્રરે;
 મૈન્ય સકળ શણુગારિયું તે ચળકે ચિત્રવિચિત્રરે.

રાગ સામેરી.

દશરથ રાજા હરખ્યા અપાર, જનકપુર જવા કરિયો વિચાર;
 પડો વજડાવ્યો પુર મોઝાર, જન જવા સહુ થાઓ તૈયાર.

ઢાળ.

તૈયાર થાઓ જવા જાને, જનકપુર મોઝાર;
 માટે જેને ઇચ્છા હોય તે, નીકળો નરનાર.
 એવું સાંભળી પુરજન સકળ, અતિહરખ પામ્યા મન;
 વૃદ્ધ બાળક વિના સરવે, થયા સત્વર જન.
 ગજ ઉપર બેસાડ્યા પ્રથમ, ગુરૂ વસિષ્ઠને તેણી વાર;
 રથ માંહે બેઠા રાય દશરથ, જોડિયા હય ચાર.
 અશ્વ ઉપર ચઢ્યા બન્યો, ભરત શત્રુધન;
 સહુ રાણિયો બેઠી સુખાસન, સંગ દાસી જન.

અનેક રથ હય ગજ પદાતી મુખાસન અપાર;
 ચતુરંગ સેના નીકળી તે અવધપુરની બહાર.
 વાન્નિત્ર વાળે અતિ ધણાં થઈ રહ્યો જ્યજ્યકાર;
 હણહણે કેકાણુ કછી ગજ કરે ચીકાર,
 હસ્તી ઉપર વિપ્ર બેઠા બંદીજન બહુરંગ;
 રઘુકુળ તણી કીરતિ વખાણે, પામે હરખ ઉમંગ.
 નેજા અંબાડી ધ્વજાળ જળકે કનક મણિમય સાર;
 છત્ર ચામર ચળકતાં જળકતાં તડિતાકાર.
 વીર શૂરા વેશ પૂરા ચાલ્યા ચઢી કેકાણુ;
 આભૂષણ શુભ શસ્ત્ર જળકે રત્નજડીત પલાણુ.
 શુભ શુકન વંદી નીકળ્યા ચાલ્યા જનકપુરની વાટ;
 સરિત વન આવે બહુ ઓળંઘતા ગિરિધાટ.
 વાટે જ્યાં વાસો રહે દશરથ સહિત સમાજ;
 સુરલોક જેવું રથળ બજે જાણે ભૂપતિ સુરરાજ.
 એવી શોભા સહિત આવ્યા મિથિલ દેશ મોઝાર;
 જનકપુરની બહાર ઉપવન ઉતર્યા તે ઠાર.
 નીશાન નોખત ગડગડે શોભા સહિત રાજન;
 રૂપક બાંધે તે તણું શ્રેતા સુણો એકમન.
 પાયદળ શમદમ તણું માંહે સદ્વિવેક તુરંગ;
 તે ચાલે આગળ મલપતા, રક્ષા કરે નિજ અંગ.
 તેની પુંડે નિજબોધના કુંજર વિરાજે સાર;
 રામનામ તણા મુખે કરતા ધણા ચીકાર.
 નિજનુભવના દિવ્ય રથમાંહે બેઠા મોટા સંત;
 તે રામરૂપને નીરખવા અનુભવ ચઢ્યા માહાનંત.
 પ્રયાણ પ્રથમે જાગૃતી પુરગામ સ્થૂળ નીવાસ;
 ત્યાં રહી દશરથ રામને સંભારતા સુખરાશ.
 સ્વપ્ના અવસ્થા ગામડાં સૂક્ષ્મ ત્યાં નથી રહેતા રાય.
 અધોર વન માટે ધણાં તે સુપુત્રિ કહેવાય.
 એમ કરતાં જનકપુરને આવિયા ઉપવન;
 અર્ધ રાત્રી રાય. જણાયાં રામપ્રાપ્તિ

વિદેહને તવ ખખર થઇ જે પધાર્યા મહારાજ;
 સામા આબ્યા વાન્નિત્ર વાજતે સાથે ઘણા પૃથ્વીરાજ.
 ગુરૂ વસિષ્ઠને ચરણે પ્રથમ નમીયા જનક રાજન;
 પછી રાય દશરથને મળ્યા બેઠિયા અન્યોઅન્ય.
 ભૂપની પાસે પુત્ર છે, જે ભરત શત્રુઘ્ન;
 રાય જનક તેને જોઈને સ્થિર થયાં છે લોચન.
 પડ્યા વિદેહ વિચારમાં એ પુત્ર જોઈને ત્યાંહે.
 રામ લક્ષ્મણ મુજ ઘેર છે, શું રીસાવી આબ્યા આંહે.
 એમ તન એ તદ્વત જોઈને, વિચારે મન વિદેહ;
 વસિષ્ઠને પુછ્યું તદા, ત્યારે નિવરત્યો સંદેહ.
 ધણું માન દેઈને જાય તેડી રાય નથ મોઝાર;
 સુમંતે સેના સક્ષળ, પછે ઉતારી તે ઠાર.
 જનક પુરમાં ગયા દશરથ, શોભાનો નહિ પાર;
 સહુ લોક જોઈ વિસ્મય થયા, વળી ગૈર સ્યામ કુમાર.
 એક સુંદર મંદિર શોભતું રહેવાને આપ્યું ત્યાંહે.
 સહુ સાથશું નરનાથ પોતે ઉતર્યા તે માંહે;
 પછી રામ લક્ષ્મણ મળ્યા, આવી લાગ્યા ગુરૂને પાય;
 પિતાને ચરણે નમ્યા તવ હરખિયા જોઈ રાય.
 રાયે આંખ્યા રૂદે સાથે રામ લક્ષ્મણ તંન;
 સંતોષ પામ્યા રાયજી જેમ પામે ધન નિરધન.
 કૌશલ્યા કેડે સુમિત્રાએ બેસાડ્યા ઉત્સંગ;
 રૂદે આંખી સુંઘે શિર, જેમ વત્સ ઘેતુ સંગ.
 સહુ સભા સાથે રાય દશરથ ગુરૂ બ્રહ્મકુમાર^૧;
 તે મંડપ જેવા ચાલિયા સીતા સ્વયંવર સાર.
 ભૂપને સરવે દેખાડ્યા જે ચાપકેરા ખંડ;
 આ બુદ્ધો નૃપ શ્રી રામજીએ ભાંગીયું કાઢંડ.
 તે જોઈ દશરથ થયા વિસ્મય અતિપ્રચંડ કઠોર;
 એ કેમ ભાગ્યું પ્રાણવલ્લભ કોમળ રામ કીશોર.

પછી વિદેહે આદર કરી;	એસાડિયા આસન;
રાય દશરથ પાસ બેઠા,	ચારે પુત્રરતન.
વસિષ્ઠ શુર આદે સભા	સહુ બેઠા થઈ નિશ્ચિંત;
અન્ય પૃથ્વીરાય બેઠા	હરખ પામી ચિત્ત.
પુત્ર ચારે સહિત દશરથ	શોભતા શ્રીમંત;
તે સમે જનકે માનિયા	ભૂપતિ ભાગ્યવંત.
પછે જનકે રાજ બોલિયા,	મુણો ભૂપતિ કહું પેર;
પુત્ર ચારે તમારા તે,	પરણાવો મુજ ઘેર.
બે કન્યા છે માહરી,	ઉન્મીલા સીતા નામ;
માલતી શ્રુતકીરતી બે,	મુજ બંધુની અભિરામ.
રામને સીતા વરે	ઉન્મીલા લક્ષ્મણવીર;
માલતી ભરતને શ્રુતકીરતી	શત્રુસૂદન ^૧ ધીર.
એવું સાંભળી સહુ સભા હરખી,	આનંદા ભૂપાળ;
પછે સામા સામી રચ્યા મંડપ	અતિ વિચિત્ર વિશાળ.
વાજિત્ર બે મંડપ વિશે	વાજતાં અતિ ધનધોર;
ગાય મંગળ ગીત સુંદર,	સુંદરી ચિત્ત ચોર.

વલણ.

ચિત્ત ચોર ચતુરા ચોળે પીઠી, વર કન્યાને તેણી વાર રે;
સહુ કરે ભોજન ભાવતાં, મન પામે મોદ અપાર રે.

રાગ ઘોળની દેશી.

શુભ મહુરત માંહે લગ્ન લીધું, કરી મુનિયે વિચાર;	
માર્ગશિર શુદ પંચમી,	શુભ ભોગ ગ્રહ ચંદ્રવાર.
ગણપતિ પધરાવિયા,	જે સકળ મંગળરૂપ;
ગોત્રજ કેરી સ્થાપના,	કરી પુજ્યા દશરથ ભૂપ.
ચાર કન્યા ચાર વરને,	પીઠી ચોળે અંગ;
સ્નાન વિધિયે કરાવિયા,	ધર્યા અલંકાર ઝિમંગ.
રાય જનકને ઘેરથી,	આવી લેછ કલુવો નાર;
તે ગીત મંગળ ગાય છે,	આનંદ હરખ અપાર.

વિદેહને તવ ખબર થઇ જે પધાર્યા મહારાજ;
 સામા આબ્યા વાબિત્ર વાજતે સાથે ઘણા પૃથ્વીરાજ.
 ગુરુ વસિષ્ઠને ચરણે પ્રથમ નમીયા જનક રાજન;
 પછી રાય દશરથને મળ્યા બેઠિયા અન્યોઅન્ય.
 ભૂપતી પાસે પુત્ર છે, જે ભરત શત્રુઘ્ન;
 રાય જનક તેને જોઈને સ્થિર થયાં છે કોચન.
 પડ્યા વિદેહ વિચારમાં એ પુત્ર જોઈને ત્યાંહે.
 રામ લક્ષ્મણ મુજ ઘેર છે, શું રીસાવી આબ્યા આંહે.
 એમ તન એ તદ્વત જોઈને, વિચારે મન વિદેહ;
 વસિષ્ઠને પુછ્યું તદા, ત્યારે નિવરત્યો સંદેહ.
 ધણું માન દેઈને જાય તેડી રાય નથ મોઝાર;
 સુમંતે સેના સકળ, પછે ઉતારી તે દાર.
 જનક પુરમાં ગયા દશરથ, શોભાતો નહિ પાર;
 સહુ લોક જોઈ વિસ્મય થયા, વળી ગૌર સ્યામ કુમાર.
 એક સુંદર મંદિર શોભતું રહેવાને આપ્યું ત્યાંહે.
 સહુ સાથશું નરનાથ પોતે ઉતર્યા તે માંહે;
 પછી રામ લક્ષ્મણ મળ્યા, આવી લાગ્યા ગુરુને પાય;
 પિતાને ચરણે નમ્યા તવ હરખિયા જોઈ રાય.
 રાયે આંખ્યા રૂદે સાથે રામ લક્ષ્મણ તંન;
 સંતોષ પામ્યા રાયજી જેમ પામે ધન નિરઘ્ન.
 કૌશલ્યા કેડે સુમિત્રાયે બેસાડ્યા ઉત્સંગ;
 રૂદે આંખી સુંઘે શિર, જેમ વત્સ ઘેતુ સંગ.
 સહુ સભા સાથે રાય દશરથ ગુરુ બ્રહ્મકુમાર^૧;
 તે મંડપ જોવા ચાલિયા સીતા સ્વયંવર સાર.
 ભૂપને સરવે દેખાડ્યા જે આપકેરા ખંડ;
 આ બ્રુઓ નૃપ શ્રી રામજીયે ભાંગીયું કોટક.
 તે જોઈ દશરથ થયા વિસ્મય અતિપ્રયંક કઠોર;
 એ કેમ ભાગ્યું પ્રાણુવલ્લભ કોમળ રામ કીશોર.

પછી વિદેહે આદર કરી;	બેસાડિયા આસન;
રાય દશરથ પાસ બેઠા,	ચારે પુત્રરતન.
વસિષ્ઠ ગુરુ આદે સખા	સહુ બેઠા થઈ નિશ્ચિંત;
અન્ય પૃથ્વીરાય બેઠા	હરખ પામી ચિત્ત.
પુત્ર ચારે સહિત દશરથ	શોભતા શ્રીમંત;
તે સમે જનકે માનિયા	ભૂપતિ ભાગ્યવંત.
પછે જનકે રાજ બોલિયા,	સુણો ભૂપતિ કહું પેર;
પુત્ર ચારે તમારા તે,	પરણાવો મુજ ઘેર.
બે કન્યા છે માહરી,	ઉન્મીલા સીતા નામ;
માલતી શ્રુતકીરતી બે,	મુજ બંધુની અભિરામ.
રામને સીતા વરે	ઉન્મીલા લક્ષ્મણવીર;
માલતી ભરતને શ્રુતકીરતી	શત્રુસંહન ^૧ ધીર.
એવું સાંભળી સહુ સખા હરખી,	આનંદા ભૂપાળ;
પછે સાખા સામી રચ્યા મંડપ અતિ વિચિત્ર વિશાળ.	
વાજિત્ર બે મંડપ વિશે	વાજતાં અતિ ધનધોર;
ગાય મંગળ ગીત સુંદર,	સુંદરી ચિત્ત ચોર.

વલણ.

ચિત્ત ચોર ચતુરા ચોળે પીઠી, વર કન્યાને તેણી વાર રે;
સહુ કરે ભોજન ભાવતાં, મન પામે મોદ અપાર રે.

રાગ ઘોળની દેશી.

શુભ મહુરત માંહે લગ્ન લીધું, કરી મુનિયે વિચાર;	
માર્ગશિર શુદ્ધ પંચમી,	શુભ જોગ અહ અંદ્રવાર.
ગણપતિ પધરાવિયા,	જે સકળ મંગળરૂપ;
ગોત્રજ કરી સ્થાપના,	કરી પુજ્યા દશરથ ભૂપ.
ચાર કન્યા ચાર વરને,	પીઠી ચોળે અંગ;
સ્નાન વિધિયે કરાવિયાં,	ધર્મ અલંકાર ઊમંગ.
રાય જનકને ઘેરથી,	આવી લેછ કહુવો નાર;
તે ગીત મંગળ ગાય છે,	આનંદ હરખ અપાર.

તે કેવી શોભે કામની, કવિ ઉપમા દે સાર;
 જાણે શાંતિ કરૂણા દયા, ક્ષમા ધૃતિ ઉન્મત્તની અવિધાર.
 સદ્બુદ્ધિ સદ્વિદ્યા તિતિક્ષા, સમાધિ શ્રદ્ધા વિનીત;
 મુમુક્ષુતા તુરીયા ઊપરતી, સદ્ગતિ સુનીત પુનીત.
 એવી રામમંદિરમાં પ્રવેશી, સુંદરી શુભ કામ;
 ત્યારે વરઘોડાનો સમે હવે, તતપર થયા શ્રીરામ.
 તે સમે જનકે તેડવા, મોકલ્યા નિજ પ્રધાન;
 તે આવિયા શ્રીરામ પાસે, સકલ શોભામાન.
 જાણે સદ્વિવેકને બોધ, આનંદ જ્ઞાન તપ વૈરાગ્ય;
 પરમારથ નિષ્કામ નિશ્ચે, સંતોષ ને અતુરાગ.
 વરરાયને શણગારિયા, જરકશી જામા અંગ;
 તિલક મૃગમદનાં કર્યા, કુમકુમ અક્ષત સંગ.
 મેશ બિંદુ દીધાં આંખ આંજી, કરમાં શ્રીફળ પાન;
 વરરાય વરઘોડે ચડ્યા, તતપર થઈ સહુ જાન.

વરઘોડાની દેશી.

તતપર થઇને ઉધલિયા શ્રીરામજી, મુનિવરને લાગ્યા પાય. રધુવરજી ઘોડે ચઢ્યાં.
 તીખો તોરંગ ચાલેરે નાચતો, નીજ બંધુ સહિત રધુરાય. રધુ૦
 અંજોઅંગની શોભા રે શી કહું રે, જોતાં લાજે કોટીક કામ. રધુ૦
 લક્ષણવંતા લધુ વેશે વીરાજતા, ત્રણ બંધુની આગળ રામ. રધુ૦
 લોરા કલગી મુગટ પર ઝળકતી, ઉપર મુગ્તાફળના ખુંપ. રધુ૦
 થાકે વરણવતાં શેષ શારદા, શું વિખાણું સુંદર રૂપ. રધુ૦
 શોભે દશરથ સહુ જનસાથમાં, ગ્રહી ચાલે ગુરૂનો હાથ. રધુ૦
 જોઈ શોભા ચારે રે પુત્રની, બ્રહ્માનંદ માને વૃષ્ણનાથ. રધુ૦
 મોડ બાંધી માતાઓ રે ચાલતી, ગ્રહી નામણુદીવો હાથ. રધુ૦
 ગીત મંગળ મધુરાં ગાય છે, ચાલે સરવ રાણીનો સાથ. રધુ૦
 વાળે વાજિત્ર નાના પ્રકારના, નાચે અપ્સરા ગાંધવ ગાય. રધુ૦
 બંદીજન બહુ કીર્તિ વખાણતા, જ્યજ્ઞયકાર મંગળ ધુનિ થાય. રધુ૦
 નભ દેવેનાં હુંદુભી ગંડગડે, સુર જોતા ચઢીને વિમાન. રધુ૦
 આશીશ પુષ્પ વર્ષાવતા, સુરઅંગના કરતી ગાન. રધુ૦
 નરનારી સર્વે નચતી, વૃધાવે ભરી મે રે થાળ રધુ૦

હરખી નરખીને લે છે ઓવારણાં, ધણું જીવજો દશરથખાળ. રધુ૦
આગળ સાંખેલા સરવે શોભતા, છેલ છખીલા રાજકુમાર. રધુ૦
જરી જીન મણીના મોહોરડા, રતનજડીત પલાણુ તોખાર. રધુ૦

ચાલ ચાતુરિયાની.

વરરાય તોરણુ આવિયા, તે અશ્વ ઉપરથી ઉતર્યા;
મણિ ખાજઠ પર ઉભા રહ્યા, આઘ્યા આચારજ હરખે ભર્યા.
સુનેના રાણી જનકની, સુમતી જે કુશકેતુ તણી;
તે બન્યો આવી પોખવા, ગાય ગીત ગોરી અતિધણી.
શતાનંદ વસિષ્ઠ કૌશીક, આદે મુનિવર આવિયા;
વિધિયે કરી પૂજન કરાવ્યું, ચારે વર પોખાવિયા.
મધુપર્ક વિધિ વેહેવાર સરવે, આરતી વરની કરી;
એમ પુરુષોત્તમને પોખિયા, રાણિયો અતિહરખે ભરી.
ત્યાં મંડપમાં છે માહેરૂં, ખાજઠ કનક મણિના ધર્યા;
વરરાયને પધરાવિયા, આચાર કુળરીતે કર્યા.
સહુ ભૂપને ખેસાડિયા તે, મંડપમાં આદર કરી;
એક ખંડમાં મરજદથી, લાંહાં ખેસારી સહુ સુંદરી.
પુરજન પુરીજન માતિ, ગુરજન ખેઠા મંડપમાં મળી;
સહુ લગ્ન રચના જીવે છે, વાજિત્ર બહુ વાજે વળી.
કનકઝારી જળભરી, લાવી રાણી સુમેધા વહાલમાં,
પગ પખાળ્યા વરના વિદેહે, કનક કરી થાળમાં.
યજ્ઞોપવીત પેહેરાવિયાં, તે વેદમંત્રે અનુસરી;
જનકે તે વરને પૂજિયા, પછે ષોડશ ઉપચારે કરી.
લગ્નધટિકા સાથે ગણક, ધડીયાળ ખાંધીને તદા;
પછે પધરાવી ત્યહાં ચાર કન્યા, શણગારીને સરવદા.
સાવધાન વાણી વિપ્ર ખોલે, અંતરપટ આડા ધર્યા;
મંગળાષ્ટક ઉચ્ચાર કરતા, મુની મન હરખે ભર્યા.
જ્યારે લગ્નધટિકા પુરણુ થઈ ત્યારે, વેદ આચાર જ ભણે;
મંગળાક્ષત મંત્રીને કર, આખ્યા વરકન્યા તણે.
કન્યાકેરે શીશ ચરણે, વરે મુક્યા તે જદા;
પછે વરતણે પદશીશ અક્ષત, કન્યાયે મુક્યા તદા.

એમ વેદવિધિયે લગ્ન થાય, કર્યો હસ્તમેળાપ;
 સ્વસ્તિવાચન બોલતા, વરમાળ ધાલી આપ.
 એમ ચાર કન્યા કરી અરપણુ, જનક ભૂપે ત્યાંહે;
 મંગળ તુરી વાનિત્ર જયજય, થાય મંડપ માંહે.
 રામ સીતા પરણિયા, ઉન્મીલાને લક્ષ્મણુ વર્યા;
 શત્રુધન શ્રુતકીરતીને, માલતી ભરત હરખે ભર્યા.
 મંગળ ફરેછે વર, કન્યા હરખે અતિ ધણું;
 શેષ નાગ ન કહી શકે, અતિશોભા સુખ તે સમે તણું.
 મણિથંભમાં પ્રતિબિંબ ભાસે, ફરે વરકન્યાય;
 અલંકાર અંગે ઝળકતા, શી વરણુવું શોભાય.
 જાણે, ચાર અવસ્થા શોભિયે, અભિમાની સાથે જેમ;
 એમ ફેરા ફરતાં તે સમે, વરકન્યા શોભે તેમ.
 ચાર મંગળ વરતિયાં, જનકે કર્યા બહુ દાન;
 વળી જયકને આપ્યું ધણું, ધન વિપ્રને દેઈ માન.
 શાખોચ્ચાર કરે પરસ્પર, આચારજ તેણી વાર;
 કુળરીતથી વર કન્યા વળતાં, આરોગ્યાં કંસાર.
 હોમ હુતાશનમાં કર્યો, ગોત્રજ પૂજા પરસન;
 એમ વરકન્યા પરણી રહ્યાં, પછે કરાવ્યું ધ્રુવ દરશન.
 ગુરૂ ચરણ નમિયા ભાવશું, રઘુવીર સાથે બ્રાત;
 પછે પિતાને પાયે નમ્યા, પદ્મવંદના કરી માત.
 મિથિલાપતિના કોડ પોહોત્યા, હરખ્યા દશરથ ભૂપ;
 વખાણે છે જન સકળ જોઈ, વરકન્યાનું રૂપ.

વલણુ.

વરકન્યાનું રૂપ જોઈને હરખે સહુ નર નારરે;
 હુંદુભિ વાળે દેવનાં થઈ રહ્યો જયજયકાર રે.

અયોધ્યાકાંડમાંથી.

હાવે ઓતાજન સહુ ભાવે મુણુજે અયોધ્યાકાંડ વિચાર;
 રાજ્ય તણ રઘુવીર નીકળ્યા વનમાં એ વિસ્તાર.

ગિરધર.

શ્રીરામ લક્ષ્મણ ભરત શત્રૂઘન,
 ઉછવમાં દિન જય સરવના,
 ત્રણ વીર રથવીરને સેવે,
 માતા પીતાની આજ્ઞા પાળે,
 ચાર બંધુની ચાર વધુ તે,
 સુરપતિ સુખથી કોટી ગણું,
 સાસુ તણી આજ્ઞામાં રહેતાં,
 બેઠ રહિત માતાઓ સરવે,
 એમ ઘણા દિવસ વીત્યા મહાસુખમાં,
 પિતાની આજ્ઞા પ્રમાણે કરતા,
 હવે કૈકેયી કેરો બંધુ કહીએ,
 તે એક સમે આવ્યો પુર મધ્યે,
 તે ચાર માસ રહી નિજ પુર જવા,
 ત્યાં રે કૈકે સાથે બોલ્યો વચન,
 ભરત શત્રૂઘન બન્યો બાંધવ,
 થોડા દિવસ હું રાખીશ માટે,
 ત્યારે કૈકે કહે, હું હા કહું છું
 જો ભૂપતિ આજ્ઞા આપે તો,
 ત્યારે મામાએ કહ્યું મહિપતિને,
 આજ્ઞા આપો તો તેડી જાઉં,
 મોસાળ માંહે ગયા નથી કોઈ,
 એક માસ રાખીને વળતા,
 એવાં વચન સુણીને દશરથ રાયને,
 ભરત શત્રૂઘન પાસે તેડાવીને,
 સુણો પુત્ર આ મામો તમારો,
 માટે થોડા દિવસ જઈને રહિ આવો,
 જો ના કહિયે તો તમારી માતને,
 મામો તમારો રીસાવે માટે,
 એવું કહી રાયે રહેશું આપ્યા,
 પરણીને આવ્યા ઘેર;
 સહુને લીલા લેહેર,
 ભક્તિ શ્રદ્ધા સહિત;
 અધરમ કપટ રહિત.
 પાળે પતિવ્રત ધરમ;
 સુખભોગ ભોગવે પરમ.
 કુળવધુ ધર્મ સમેત;
 સહુનું સરખું હેત.
 સાચવતા નિજધર્મ;
 રાજ કાજનું કર્મ.
 સંગ્રામજીત એવું નામ;
 ભૂપતિ કેરે ધામ.
 થયો તતપર જણી વાર.
 સંગ્રામજીત તેણી વાર.
 મોકલ મારી સાથ;
 બેની સાંભળ વાત.
 પણ રાયને પૂછો પેર;
 તેડી જાઓ તમારે ઘેર.
 શુણો ભૂપતિ મુજ વચન;
 હું ભરત ને શત્રૂઘન.
 દિન માટે મનોરથ મન;
 સોંપીશ તમને તન.
 જળ ભરી આવ્યું નેણ;
 રાજ બોલ્યા વેણ.
 આગ્રહ કરે છે અપાર;
 મોસાળમાં નિરધાર.
 દુઃખ લાગે મન માંહે;
 જઈ આવો સુત ત્યાંહે.
 ગદગદ થઈ બહુ પેર;

ભરતને ભાવ જવાનો નથી,
 પછે માત પિતાશું ભરતજ બોલ્યા,
 શ્રીરામની સેવા સમાગમ પાળે,
 રામ વિજેગે એક ક્ષણું તે,
 શ્રીરામચંદ્ર હું ચક્રોર ચાતક,
 મુજ મન કંજ સદા પ્રેપુક્ષિત,
 રામ સુરભી હું વત્સ કહો તે,
 કલ્પવૃક્ષના વિહંગમ તે વળી,
 એવું ગદગદ કંઠ થયા ને,
 ત્યારે કેકેયે કહ્યું, એક માસ રહી,
 ત્યારે ભરતે માતપિતાનું વચન, તે
 પછે સત્વર થઈ બે વીરજ આવ્યા,
 શ્રીરામચંદ્ર ચરણે લાગ્યા,
 ત્યારે રામે ઉઠીને રૂદેશું ચાંપ્યા,
 મોસાળ જવાની આજ્ઞા લીધી,
 માતુળ સાથે રથમાં બેશીને,
 એમ બન્યો વીર મોસાળ ગયા પણ,
 રામલક્ષ્મણ તે ઘેર રહ્યા છે,

મુકી રામ તણી સેવાય;
 કર જોડી નામી પાય.
 મુજને રૂચે નહિ અનન;
 કોટી કલ્પ સમાન.
 રઘુપતિ જળધર રૂપ;
 રહે રાધવ દિનકર ભૂપ.
 વિજેગ કેમ કરી સહેશે;
 બબુલ ઉપર નવ બેસે.
 આંસુ આવ્યાં લોચન;
 વહેલા આવજો તન.
 લોપાયું નહિ ત્યાંહે;
 રઘુપતિ બેઠા જ્યાંહે;
 ભરત ને શત્રૂધન;
 દીધું આલિંગન.
 સાથે ઘણી સેનાય;
 ભરત શત્રૂધન જાય.
 મન રઘુવરતું ધ્યાન;
 વીર બન્યો બળવાન.

વલણુ.

બળવાન બન્યો રહ્યા મંદિર,
 નીતિ ધરમને ચલાવે છે,

રામ લક્ષ્મણ વીર રે;
 ધરમ ધોરીધર ધીર રે.

રાગ સામેરી.

મોસાળ માંહે ગયા બન્યો
 શ્રીરામ લક્ષ્મણ રહ્યા મંદિર
 નિત્ય સેવતા ગુરૂચરણપંકજ
 વસિષ્ઠ મુનિના મુખચક્રી
 સભા કરી એક સમે બેઠા
 રંગમંડપ માંહે બેઠા
 ત્યારે જોવા વિધાની પરીક્ષા

ભરત શત્રૂધન;
 વરતે નિરમળ મન.
 ધરમ પંથ પળાય;
 સુણતા પુરાણ કથાય.
 રાય દશરથ ભૂપ;
 ગુરૂ સહિત અનૂપ.
 તેડ્યા લક્ષ્મણ રામ;

અસ્ત્ર શસ્ત્ર અનેક વિદ્યા સદ્ગુણ મંત્રજ જોહ;
 મધ્ય મેષ મહિપતું જુદ્ધ કરી દેખાડ્યું તેહ.
 પ્રસન્ન થયા ધણું રાયજી જોઈ પુત્રનો પરતાપ;
 ત્યારે સદ્ગુણ ગુણસંપૂર્ણ જાણ્યા રઘુવરને આપ;
 એ પ્રકાર આનંદમાં દિન જાય છે સુખ માંહે;
 રઘુવીરને સેવતાં ભાવે જનક તનયા ત્યાંહે;
 એક વાર બેઠા મંદિરમાં ૧અજપાળ નંદન જોહ;
 નિજ સુખને અવલોકતા આદર્શમાંહે તેહ.
 ત્યારે કરણ આગળ કેશ શિરનો શ્વેત દીપે રાય;
 ઉદાશી આવી અતિ ધણી મન માંહે થઈ ચિંતાય.
 જાણ્યું જરા આવી વાત કહેવા ચેતાવા નરદેવ;
 એમ વિચારી વસિષ્ઠ ગુરુને તેડાવ્યા તતખેવ.
 ગુરુને કહે, હું છતાં હવે કરે રઘુવર રાજ;
 સંકલ્પ મારે મન થયો તે કરો ગુરુમહારાજ.
 અભિષેક રઘુવરને કરી શુભ લગ્ન જોઈ આજ;
 રામને દેખું રાજ કરતાં થાય માંહે કાજ.
 ગુરુ કહે તમે રૂઢું વિચાર્યું ઘટે એમજ ભૂપ.
 સાહિત્ય સરવે કરાવો એ જથાજોગ્ય અનૂપ.
 ત્યારે દશરથે તેડાવ્યા રઘુવીરને એકાંત;
 પાસે બેસાડીને કહું નિજ મન તાણું વરતાંત.
 હે રામ, મુજને એમ ભાર્યું, કહું સત્ય વચન;
 થોડા દિવસમાં, જાણું, હવે પડશે માહારું તન.
 મુજ મરણ ચિન્હ જાણાય છે માટે રામ કરચ તું રાજ;
 તમે તમારું સંભાળો પુર દેશ ધરતું કાજ.
 એહેવાં વચન શુણીને ભૂપચરણે નમ્યા શ્રીરઘુરાય.
 માહારાજ, જો કહો, તે કંઈ શિર ચઢાવી આજાય;
 પછી રાજ્યે સહુને તેડાવ્યા પોતાના પરધાન;
 સાહુકાર સરવે નગરના તે બોલાવ્યા દેઈ માન.

દરબારના અષ્ટ અધિકારી આદે સરવ સભાય;
 તે સરવ સાંભળતાં પછે બોલિયા દશરથ રાય.
 ભાઈ સહુ સભાજન સાંભળો મે મન વિચારયું આજ;
 માટે પંચ સહુને ગમે તો રામને આપું રાજ,
 એહેવું સુણી સરવે હરખીયા ધન્ય ધન્ય હે રાજન;
 એ કાજ તો રૂંડું વિચારયું અરે રિપુનાશન.
 વસિષ્ઠ આદે સરવ ઋષિયે મહુરત આપ્યું સાર;
 ચૈત્ર સૂદી સપ્તમી શુભ ગુરુ પુણ્ય યોગ વિચાર.
 સાહિત્ય સહુ તતપર કરાવ્યું વશિષ્ઠે તેણી વાર;
 ઉપલક્ષણ આણિ મેળવ્યાં અભીષેકનો ઊપચાર.
 ચાર દંતનો ઉજ્જવળ હસ્તી શ્વેત હય શુભ અંગ;
 નવિન સિંહાસન કનકનું છત્ર ચામર સંગ.
 સપ્ત પદ્મવ, પંચ મૃત્તિકા, ચાર સમુદ્રનું વાર;
 મોહટા વિપ્રને જપ કરવાને બેસાડ્યા નિરધાર.
 સહુ નગરને શણગારિયું ધર ચૌદાં શેરી પોળ;
 નર નારી અતિ હરખે ભરયાં થઈ રહ્યો રંગ ઝંઝળ.
 પેહેલે દિવસે વસિષ્ઠ ગુરુએ આજ્ઞા આપી તાસ;
 શ્રીરામ સીતા બંને જણને કરાવ્યો ઉપવાસ.
 કેટલે કૌશલ્યા સુમિત્રા મન હરખનો નહિ પાર;
 સુખવંત સરવે રાણીયો આપતી દાન અપાર.
 બારણે મંડપે રોપિયો ગુણીજન કરે છે ગાન;
 બહુરંગ તોરણ બાંધિયાં ઝળકે વિચિત્ર વિતાન.
 એમ કરતાં નિશા થઇને સુંદર પામ્યો અસ્ત;
 ત્યારે કુશાસન પર રામ સીતા પોઢિયાં થઈ સ્વસ્થ.
 સિંહાસન ઉપર પ્રભાતે બેસશે રઘુરાય.
 સૌ લોક આનંદ પામિયાં દેવને થઈ ચિંતાયં,

રાગ સોરઠની ચાપાઈ.

શુણો શ્રોતા એક ચીત્તે કરી, થઈ રજની દિવસ ગયો અનુસરી;

ત્યારે રાજ દશરથ તેણી વાર, આવ્યા કેડના ભોવન ચોગા-

દાસી મંથરાને પુછ્યું ક્યી,
ત્યારે કુળજ બોલી રીસે ચડી,
રાજ દશરથ આવ્યા પાસ,
મીઠે વચન બોલાવે રાય,
હસ્ત સ્પર્શવા માંહો જઠા,
પછે રૂદન કરવા માંડ્યું ઘણું,
બોલ સાચું તુંને મારા સમ,
આંસુધારાયે ભીજે રૂઢે,
હું નહિ બોલું તમારી સાથ,
હેત તમારું જાણ્યું રાય,
ત્યારે રાજ કહે આવડું કાં કરે,
જો કોઈયે દુભી હોય તુંને,
માગ્ય માગ્ય જે માગે તુંય,
હું સરખો સ્વામી તાહરે,
વળતી કૈં બોલી વચન,
ગયા જુધ કરવા પ્રશપરવા સાથ,
ત્યારે આખ્યા છે જુગલ વચન,
રાજ કહે માગી લે મુજે,
ત્યારે કૈં કહે વનમાં જાય રામ,
માહારા ભરતને આપો રાજ,
એવું વચન સુણ્યું નેટલે,
જયમ વજ્રવીજળી આવી આડે,
જયમ વેહુરે કાળજું કરવતધાર,
પ્રલય આગિ કૈંકું વચન,
પડયા ભૂપતિ પૃથ્વી માંહે,
અંગ મોડીને બેઠા થાય,
અરે પ્રીયે, કંઈ બીજું માગ્ય,
માહારા રામ કોમળ સકુમાર,
નહી કરે રામ રાજવેહુવાર,
એ ગાજ ભગત કૈં અવંદા

ક્યાંકાં ગઈ રાણી દેખાતી નથી;
એ પેલી તમારી રાણી પડી.
ઝાંકાં કેમ બેઠી છું થઈને ઉદાસ;
તેમ તેમ રાણી અવળા થાય.
રાણીયે કર તરછોડ્યો તદા;
ન જાણ્યું કપટ રાયે તે તર્ણ.
તું રીસાઈને રહે છે કેમ;
રૂદન કરંતી રાણી વટે.
જાગ્યો શું કરવા આવ્યા નાથ;
તમને હું આપીશ હત્યાય.
શા માટે દુઃખ મનમાં ધરે;
તો દેઉં હંડ સાચું કહે મુને.
સત્ય વચનથી આપું હુંય;
નથી ન્યૂન વસ્તુ માહરે.
ક્યેમ જાગ્યો છો ભુલી રાજન;
હું તમ સંગ આવી નાથ.
તે આજ મુજને આપો રાજન;
સત્ય વચન ના નહિ કરું મુજે.
ચૈદ વરસ લગી રહે તે દામ;
એ બે વચન માણું છું આજ.
વ્યાકુળ રાય થયા તેટલે;
જયમ શિર પર પર્વત તુટી પડે.
એમ દશરથને દુખ થયું અપાર;
જળી ગયું રાયનું આયુશવન.
આંખ્યે આંસુધાર ચાલી ત્યાંહે;
જોના પાથરી કહે છે રાય.
એ વિન આપું ધરી અતુરાગ;
શીદ મોકલે વન મોહાર.
ભરતને સોપું સહુ...
ગમ ધેર બેસી

એ બાળકને શીદ કહે વન, છે ઘણું રામનું કોમળ તન;
 એમ દીન વચન કહ્યાં રાયે જદા, ત્યારે કેકે ધુરકી બોલી તદા.
 શું અધરમી હો રાજન, લાગશે રવીકુળમાં લાંછન:
 સત્ય વચન નહોં પાળો સાર, તો પુરવળ પડશે નરક મોઝાર.
 કેકેવચન તે વાગ્યું બાણ, ભેદું રૂદે જેમ જાય પ્રાણ;
 મુરઘીત થઈને પડિયા રાય, નેત્ર થકી જળ ચાલ્યું જાય.
 એમ સ્ત્રીવશ રાજા થયા, વચનબંધમાં આવી ગયા;
 અચેત થઈ પડિયા રાજન, નવ જાણે ખીજું અન્ય.
 રજની તે મહાદુઃખમાં ગઈ, અરણ્ય ઉદેની વેળા થઈ;
 ગુરૂ વસિષ્ઠ વેહેલા ઉઠિયા, સભા માંહે સત્વર આવિયા.
 સુમંતને કહે જા ધર માંહે, તેડી લાવ્ય રાજાને આંહે;
 સુમંત ચાલ્યો તેણી વાર, આવ્યો કેદૈના ભોવન મોઝાર.
 દશરથ રાજા પડિયા જ્યાંહાં, સુમંત આવી ઉભો ત્યાંહાં;
 પ્રધાને ચરણ વંદ્યા નૃપ તણા, દીઠા રાયને દુખિયા ધણા.
 વિકળવેશ મુકે નિશ્વાસ, નેત્રે જળ અતિ વદન ઉદાસ;
 મંત્રી બોલ્યો કરી વિનતી, સભામાંહે ચાલો ભૂપતિ.
 સરવ સાહીત્ય તત્પર કર્યું આજ, તમને બોલાવે ગુરૂ મહારાજ;
 વચન સુમંત તણાં સાંભળી, રાયે રડવા માંડ્યું વળી.
 અરે સુમંત, સુણ્ય, કહું આ દીશ, માંહે મરણ્ય આવ્યું છે શીશ;
 તે માટે ઉતાવળો જઈ આવ્ય, તું અહીં રામને તેડી લાવ્ય.
 સુણી રાયનાં શોક વચન, સુમંતને દવ લાગ્યો તન;
 પડ્યો ત્રાસ મુખ ઊડી ગયું, ન જાણે રાયને શું દુખ થયું.
 ચિંતાતુરે થઈ મંત્રી એહ, રામધામ ભણી ચાલ્યો તેહ;
 જેમ કળાહીન ગ્રહણે રવી થાય, એમ થઈ નિસ્તેજને સુમંત જાય;
 સંસાર તાપે તપિયો જન, જેમ આવે મુમુક્ષુ સંતસદન.

વલણુ.

સંતસદન આવે મુમુક્ષુ,
 એમ સુમંત આવ્યો ઉતાવળો,

આત્મપ્રાપ્તિ મુખ કાળ રે;
 જ્યાં વિરાજે શ્રીરધુરાજ રે.

(વનમાં જતી વેળા માની મુલાકાત.)

રાગ ગોડી.

ત્યારે માત કૌશલ્યાજી બોલીયાં, હો વાલા રે;
 તુને નહીં જાવા દેઉં વન, કુંવરજી કાલા રે,
 ધણી દોમળ છે તાહરી દેહડી; હો વાં
 મારા લાડકવાયા તન. કુંવરં
 તુને શુભ રાખું મારી વાડીમાં; હો વાં
 બીજું અવર ન જાણું જેમ. કુંવરં
 મેં તો તુજ વિના રે રેવાય નહીં; હો વાં
 મુને મુકીને જાશે કેમ. કુંવરં
 પામે દંકર દંકર જીવશે; હો વાં
 નહીં ચલાયે વસમી વાટ. કુંવરં
 વેઠવી શીત આતપ ને તૃપા; હો વાં
 કેમ ઝોળંગશે ગીરીધાટ. કુંવરં
 બાદ્ય સિંહ વનમાં ધણા; હો વાં
 સર્થ રસાદર ને વૃક રક્ષ. કુંવરં
 રજનીગર સાથે જીવે ચશે; હો વાં
 દોણુ કરશે તમારી પક્ષ, કુંવરં
 વનમાં વનકુળ કેમ પેહરશે; હો વાં
 તજી વસ્ત્ર આમૂષણ સાર. કુંવરં
 ધડાં જમતાં ભોજન ભાવતાં; હો વાં
 કેમ કરશે વનદળ આહાર. કુંવરં
 તજી સજ્જ ભમર પલંગની; હો વાં
 કેમ પોહોડશે પૃથ્વી માંહે. કુંવરં
 તાહારે બાળપણમાં વન કશું; હો વાં
 માઈ વચન માની રહો આંહે, કુંવરં
 મારે કીયા જનમનાં કરમ હશે; હો વાં
 તે આવીને નડિયાં આજ. કુંવરં

તે દૈવે રંગમાં ભંગ કર્યો; હો વાં
 દ્યું વન, તજીને રાજ. કુંવરં
 વાત સાંભળી વન જવા તણી; હો વાં
 વેહેરે કરવત કાળજ માંહ. કુંવરં
 દવ લાગ્યો મારા અંગમાં; હો વાં
 હવે નાશીને જમ્યો ક્યાંય. કુંવરં
 મારો પાપી પ્રાણુ જતો નથી; હો વાં
 હશે કોણુ કરમના ભોગ. કુંવરં
 એમ કહીને રૂવે રૂદે ફાટતે; હો વાં
 કેમ સેહેવાય પુત્રવિન્નેગ. કુંવરં
 એવાં વચન શુણી બોલ્યા રામજી, હો માતા રે;
 તમે ધીરજ રાખો મન, શુણો સુખદાતા રે.
 પાછો આવીશ થોડા દિવસમાં; હો માં
 આપો આજ્ઞા હું જાઉં વન. શુણો
 મારે આજ્ઞા પિતાની પાળવી; હો માં
 રેહેવું ચૌદ વરસ વન માંહે. શુણો
 અવધ વીત્યા પછી નહોં રહું; હો માં
 વેહેલો આવીશ નીજ પુર માંહે. શુણો
 નવ વચન મિથ્યા કહું તાતનું; હો માં
 જે પશ્ચિમ ઉગે સૂર. શુણો
 જે માતા પિતા શુર દેવનું; હો માં
 નવ પાળે આજ્ઞા વચન. શુણો
 તે પ્રાણી જીવતાં મુવાં જાણુજે; હો માં
 અજ્ઞ કંડે જેવો સ્તન. શુણો
 તેનો મિથ્યા ધરમ સહુ જાણુજે; હો માં
 જેવું કપટી કેરું ધ્યાન. શુણો
 જેમ અદ્વતાનું ઉચું મંદીર; હો માં
 જેમ લોભિયાનું તત્વજ્ઞાન. શુણો
 જેમ મનુષ્ય દેહ તેહનો મિથ્યા; હો માં
 જેવો ઉદર માંહે ક્રમીજંત. શુણો

જેણે માતપિતાની આજ્ઞા પાળી; હો માં
 શુભ પુત્ર તે સુકૃતવંત. શુભોં
 તે માટે મેં રે રેહેવાય નહી; હો માં
 જાય તાતનું સત્ય વચન. શુભોં
 દવે આશિષ દેઈ આજ્ઞા આપો; હો માં
 નિશો જનું મારે વન. શુભોં

વલણુ.

વનમાં માદરે નિશો જનું, આજ્ઞા આપો માત રે;
 એહનું સાંભળી કૌશલ્યાગે, કરતા માંડ્યો આંશુપાત રે.

રાગ આશાવરી.

શ્રીરામચંદ્ર આબ્યા નિજ મંદિર,
 રાજ્ય ચિન્હ કાંઈયે નવ દીધાં,
 કમળનેત્ર આરક્ત થયાં છે
 મહે કરણાવચને સીતાની સાથે
 સુભો સાધવી કેઈયે માગ્યું
 તે માટે અમો વર્ષ ચતુર્દશ
 પિતાની આજ્ઞા પાળવી નિશ્ચે
 તે માટે તમો રેહેજો મંદિરમાં
 સર્વ માતની સેવા કરજો
 કેઈ કૌશલ્યા સુમિત્રામાં
 સદા કળ અહીં રેહેજો મુંદરી
 એહેવાં વચન સાંભળી જનકી
 અહો નાથ હું દાસી તમારી
 તમ વિના હું કેમ રહું એકલી
 જળ વિના જળગર કેમ છવે?
 હું છાયા તમારા દેહતાણી,
 કનક કાન્તી જેમ દીપશીખા
 તે કલ્યાન્તે વિલક્ષણ ન થાય
 એમ હું તમથી કેમ રહું વેગળી
 જેમ સદા વિવેક સાધનું

જોયું જનકીયે રૂપ;
 ઉદાસી ત્રિભુવન ભૂપ.
 કરમાયું મુખ ગાત્ર;
 બોલ્યા જનક જમાત્ર.
 રાયની પાસ વચન;
 જઈને રહીશું વન.
 મારો એજ ધર્મ;
 માતા પાસે પર્મ.
 પાળજો ધર્મ અશેષ;
 નવ અંતર ગણુશો લેશ.
 ન જાણો તાતને ઘેર;
 વળતાં રદન કરે બહુ પેર.
 વિભોગ નવ સેહેવાય;
 એક ઘડી જુગ થાય.
 જો કરિયે દોટી ઉપાય;
 પ્રભુ કહો, કેમ અળગી થાય?
 રવીરશ્મિ સદા રહે પુરી;
 જે પરીમત્ત તે ક
 સુણીયે શ્રી રઘુર
 રહે તજ કલ્યાં

તમ વિના મંદિરમાં નહીં રહું	સ્વામી સુણો સુખરાશો;
તે માટે મુને સાથે તેડો	સેવા કરવા દાસી.
ત્યારે રામ કહે, તમો આવ્યેથી	મને થાય ઘણો જંજળ;
કામળ ચરણે ચલાશે નહિ,	વળી વનમાં સિંહ તે વ્યાળ.
આતપ શીત વૃષાગીરી કંટક	ક્રમ સેહેવાશે દુઃખ ?
સીતા કહે, તમને દુખ સ્વામી,	તો મારે ક્યાંથી સુખ ?
મન માઈ મધુકર છે, તે તમ	ચરણકમળ અનુરાગ;
જો સ્વામી, સાથે નહિ તેડો નો,	હું કરીશ દેહનો ત્યાગ.
સીતાનાં એવાં વચન સાંભળી	સંતોષ્યા મન રામ;
અરે પ્રિયા, તમો પુછો ગુરુને,	જો આજ્ઞા કરે અભિરામ.
ગુરુઆજ્ઞાએ તેડી જાઉં તો,	કોઈ ન કરે નિંદાય;
લોક તણો અપવાદ ન લાગે,	કારજ સિદ્ધિ થાય.
ત્યારે ગુરુને કહાવ્યું જનકસુતાએ,	આવ્યા તતક્ષણ મુન્ય;
આસન પૂજન ચરણે નમીને,	સીતા બોલ્યાં વચન.
હું સ્વામી સાથે વનમાં જાઉં છું,	કરવા પતિ સેવાય;
માટે આજ્ઞા આપો ગુરુ,	નાથ વિજોગે મે એકલાં નવ રેહેવાય;
એવું સાંભળીગદગદ કંઠે થયા ગુરુ,	આંસુ આવ્યાં લોચન;
પછે મુનિ વસિષ્ઠ રઘુવરની	પ્રત્યે બોલ્યા પરમ વચન.
અહો રામ, તમો તેડો	નિશ્ચે જનકસુતાને સાથ;
લક્ષ્મણને તેડી જાઓ	નિજ સંગે શ્રીગુરુનાથ.

(પછી ત્રણે જણને વનમાં મૂકીને સુમંત નામે સારથી પાછો વળ્યો.)

રાગ વેરાડી.

સુમંત સંચર્યો રે,	મારગે કરતો જન્ય રૂદન;
રથ હાંકી વળ્યો રે,	પરતાય છે અતિ ઘણું મન.
અરે હું અભાગિયો રે,	વનમાં મૂકીને આવ્યો રામ;
મુને જનનીએ જનમ્યો વૃથા રે;	કરવા આવું નિરદય કામ.
દેખશે રથ રામ વિના રે,	પામશે માત પિતા ઘણું દુઃખ;
ન્યારે મને પૂછશે રે,	ત્યારે હું શું દેખાડીશ મુખ.
સુમંત એમ શાયતો રે,	રોઈ રોઈ રાતાં થયાં લોચન;
અશ્વ ઝરે ઘણું રે,	પગ પાછા પડે દુરખળ તન.

અવધપુર આવીયું રે,
 લોક સહુ રૂઢન કરે રે,
 જ્યારે રામ વન ગયા રે,
 દેહ જેમ પ્રાણુ વિના રે,
 પ્રધાન પરવર્યો રે,
 કુકેને આંગણે રે,
 મંદિરમાં મંત્રી ગયો રે,
 સહુ સાથ વિંટી વળ્યો રે,
 સુમંતે ત્યાં જઈ રે,
 ભૂપતિ ખોલિયા રે.
 લક્ષ્મણ જનકી રે,
 માઈ સરવસ ધન ગયું રે,
 સુમંત તે શું કર્યું રે,
 મંદિર માઈ ઊજડ થયું રે,
 હું અંધની લાકડી રે,
 દેવે દુઃખ દીધું ધણું રે,
 મુતે મુકી ક્યાં ગયા રે,
 મારી આત્મા કોણ પાળશે રે ?
 વેદેહી ક્યાં ગઈ રે,
 આવો મારી માવડી રે,
 હવે મુખ નથી દેખતો રે,
 આવો ડાહ્યા દીકરા રે,
 હે વિધિ તે શું કર્યું રે,
 આવું કોને થાય નહિ રે,
 બાળક બાળપણે રે,
 સુમંત સાચું કહે રે,
 ક્યાં લગી સંગ કર્યો રે,
 રામે ત્યાં શું કર્યું રે,
 સુમંત થયો ગળગળો રે,
 મહારાજ મેં ધણું કહ્યું રે,

દીડી નગરી પ્રેત સમાન;
 જે જ્યાં તે ત્યાં મુકી બાન.
 પુરમાંહે પડી છે હડતાળ;
 એમ થઈ અવધપુરી તે કાળ.
 પુરમાં ઢાંકી પોતાનું મુખ;
 રથ છોડ્યો થયું અતિ ધણું દુઃખ.
 જ્યાં છે દશરથ ભૂપ સુજાણ;
 રાયના કંઠે આવ્યા છે પ્રાણ.
 કીધો રાયજીને પરણામ;
 સુમંત ક્યાં મુકી આવ્યો રામ.
 પ્રાણવધ્ધલ મારો રથુવીર;
 હવે હું કેમ કરી રાખું ધીર ?
 રામને શીઃ મુકી આવ્યો વન ?
 કોણે ફેણ્યાં મારાં લોચન.
 રામને ચોરી ગયું કોણ આવજ ?
 મેં શાં કીધાં હશે કુઠાં કાજ ?
 આવો મારા રામ હુંવર સકુમાર;
 કોણ ચલાવશે રાજવેહેવાર ?
 સુંદર ચંપકળી સુકુમાર ?
 મેં તને દીધું દુઃખ અપાર.
 લાડકવાયા લક્ષ્મણ વીર;
 માઈ તન મન ધન રથુવીર.
 લુંટી લીધું દેખાડીને મુખ;
 હા હા દેવે દીધું ધણું દુઃખ.
 મેં પાપીએ કાઢ્યાં વન;
 ક્યાં મુકી આવ્યો પ્રાણજીવન.
 ક્યાંથી તું પાછો આવ્યો ઘેર.
 તે માંડી કહે મુજને પેર.
 નેત્ર સજળ થઈ બોલ્યે
 પણ પાછા ન વળ્યા

હું શૃંગવેલ સુધી ગયો રે,	ત્રણ દિવસ લગી રહ્યા નિરાહાર;
મુને પાછો વાળિયો રે,	ગુણકે ઉતાર્યા ગંગા પાર.
દક્ષિણ દિશા ભણી રે,	ગંગા ઉતરીને ગયા રામ;
તમને ધણા કરી રે,	રઘુપતિયે કહ્યા છે પ્રણામ.
શુણી એવું ભૂપતિયે,	રહ રહ લાગ્યો હુતાશન;
ગાઢે સ્વર થકી રે,	રાયે કીધું શોક રૂઢન.
કંઠ મળી ગયો રે,	અંગ પછાડે અવની માંહે;
રામ વિન્નેગતો રે,	અંગે અગ્નિ લાગ્યો ત્યાંહે.
આરત નાદથી રે,	પોકાર્યું રાયે રામનું નામ;
દેહ મુકી દશરથે રે,	પ્રાણ ગયા કહેતાં હે રામ.

વલણ.

રામ રામ રઘુવીર કહેતાં,	તજ્યા ભૂપે પ્રાણ રે;
હાહાકાર હવે! તદા,	સહુ રૂઢન કરે નિરવાણ રે.

રાવણ સાથે યુદ્ધનું વર્ણન.

રાગ સોરઠ.

છતવા રાવણ રાયને રઘુવીર ચઢ્યા તેણી વાર;
 સહુ કપિ તણો સરદાર સુગ્રીવ સૈન્યનો નહિ પાર.
 હતુમંત રક્ષે રામ ચઢ્યા પાંચ શર થઈ હાથ;
 જેમ ગરૂડ ઉપર શ્રીપતી એમ શોભતા રઘુનાથ.
 અગદ કેરે રક્ષે એક લક્ષ્મણુજ તેણી વાર;
 જેમ ઐરાવત પર ઇંદ્ર શોભે નંદી પર ત્રિપુરાર.
 વિશાળ વૃક્ષ ઉપાડીને કપીએ ગ્રહાં કર માંહે;
 તે છત્ર કરતા રામને નવ પક્ષવ ચંમર ત્યાંહે.
 જય બોલાવી રઘુનાથની દળ ચાલ્યું દક્ષિણ દેશ;
 ચિઃકાર કરતા ચાલતા ગિરિ સમ કપીના વેશ.
 બુબુકાર નાદ હુકાર કરતા કૂદતા બળવાન;
 કર માંહે ગિરિ ઉછાળતા તે કસ્ટમ ગેંદ અમાન

કેટલા કપિયે વૃક્ષ આલ્યા, કેટલા પાપાણુ;
 કેટલા કર નખ દંત કરડે, કરે મહા યુગ્માણુ.
 જ્ય જ્ય ધુની કહી ગર્જતા પદપ્રહાર ધ્રુવે ધણું;
 સિંધુજળ ઉછળ્યાં સુરજ થયો ધુંધળ વર્ણ.
 દિગ્ગજ ડગ્યા, ને શેષ સળક્યો, ભૂમિ ન સહે ભાર;
 એમ ચાલી સેના રામની કહેતાં ન આવે પાર.
 જોજનન દશ વિસ્તાર પોહળી કપીસેના જાય;
 મારગ તણા પાપાણુ તર તે ભાગી ભૂકો થાય.
 એક એકના શિર વિષે પગ દેધ ફૂદતા કપીતાશ;
 કેા પૃથ્વી ઉપર હિંડતા કેા ઉડતા આકાશ.
 જયરામ જયજયરામ કહીને ગર્જતા મહા વીર;
 એમ કપિસેના સહિત આવ્યા રામ સાગર તીર.
 દશ યોજનમાં ઉતરી સેના સોર થાય અમીત;
 લુલુકાર વ્યાખ્યો દશ દિશા, સિંધુ થયો ભયભીત.
 તે ખખર થઈ લંકા વિશે જ્યાં એકો રાવણુ રાય;
 શ્રીરામ આવ્યા સાગર તીરે લેધ કપિસેનાય.
 એવું સાંભળીને દશાનન તવ ચમક્યો મન માંહે;
 સભા વિશે તેડાવ્યા સહુ, જે અધિકારી ત્યાંહે.
 ઇંદ્રજીત આદે પુત્રને વળી પ્રહસ્ત આદિ પ્રધાન;
 એ વિના અન્ય અસુર તેડાવ્યા સભામાં દેધ માન.
 તે સરવ સાથે વિચારવા લાગ્યો રાવણુ ભૂપ;
 ભાઈ આપણે હવે શું કરવું? તે કહો સમે અતુરપ.
 દશરથ તણા મૃત આવિયા ઉતર્યા સાગર તીર;
 કપીસૈન્ય તે સાથે ધણું હનુમંત સરખા વીર.
 શત્રુ સર્પ ને અગ્નિ ત્રણે નવ ગણવા લધુ એહ;
 કરે વિદ્ધ તે ક્ષણમાત્રમાં માટે ધીરિયે નહિ તેહ.
 એક વાનરે લંકા પ્રજાળી અક્ષે આદિ અસુર;
 તે હણી નિરભે ગયો પાછો, મળ્યું કપીદળપૂર.
 તે માટે પુછું સર્વને, કહો હવે કરવું કેમ ?
 િ શ્રો વિચાર કરો માહ મન પ્રજા થાયે જેમ

એવાં વચન સુણી રાવણ તણાં પછે બોલ્યા પુત્ર પ્રધાન;
 મહા ક્રોધ આણી કહે વાણી, કરી મન અભિમાન.
 અરે રાય શું ચિંતા કરો? એ રામના શા ભાર?
 શું જીવ કરશે કપી? એ નર વાનર આપણો આહાર.
 રામલક્ષ્મણ મનુષ્ય એ, કરી તપ થયા કૃશ કાય;
 કપી ભાલુ રીંછ મરકટ તેથકી શું થાય?
 આજ દેવે મેં કહ્યું ઘેર બેઠાં ભક્ષ આપણું જોહ;
 તમે નિરભે ચર્મ રહો, ભૂપતિ ચિંતા ન કરશો તેહ.
 એમ શકજીત અતિકાય, દેવાંતક નરાંતકની આદ;
 વજ્રદંટિ મહોદર કરતા ધણો બકવાદ.
 તે સમે સભામાં વિભીષણ બેઠા હતા તે દાર;
 રામની નિંદા શ્રવણ સુણી જન થયો ક્રોધ અપાર.
 એવા વિભીષણ જે વિચક્ષણ તેણે સુણ્યાં અસુર વચન;
 પછે સભા માહે બોલિયા ધણું ક્રોધ આણી મન.

વલણ.

મન માંહે આણી ક્રોધ બોલ્યા વિભીષણ તેણી વાર રે;
 તે શ્રોતાજન, સહુ સાંભળો કરું સંક્ષેપે વિસ્તાર રે.

રાગ બિભાસ.

હે મુરખ રાવણ તુજને કાલ્યો ધનુષ તબેથી 'જેણે;
 સર્વ નૃપનો રૂપ હરીને ક્રોધે ભાંગ્યું તેણે.
 તે રામને તું મીતા સોંપી, જઈને ચરણે લાગ્ય;
 કરી વીનતી દીન વચનથી અભેદાન તું માગ્ય.
 શરણાગત વત્સલ છે રઘુપતિ, નહી જીવે અવગુણ તારા;
 માટે સુણ રાવણ એ, પરમ હિતકારી બોલ માનજે મારા.
 જેમ ઔષધ કટુ લાગે, પણ ટાળે મૂળ રોગ નિરવાણ;
 એમ હમણાં કરીણ લાગે મુજ વાયક, પરિણામે કહ્યાણ.
 આ સર્વ મળ્યા છે કબુદ્ધિ, તને કરશે વિપરિત પેર;
 અલ્યા જાણી જોઈને મુરખ રાવણ, શીદ ખાય છે ઝેર.
 એમ ધણાં ચન વિભીષણે કહ્યાં તે નીતિનાં જેણી વાર;

અલ્યા વિભીષણ, તું બોલ્ય વિચારી, ઝહપણ જાણ્યું તહાઈં;
 શું કરિયે, જો રાજઅંધુ છે, નીકર હવડાં માઈં.
 અલ્યા, વાહાલો થઇને વેર વધારે, જા તું તારે ઘેર;
 જીવતો મુકિયે જાણીજોઈને, નહિતો હણિયે ઠેર.
 રાવણુને કહે, જીઓ, તમ અંધુ કેવળ કહે છે કુંડું;
 શત્રુની પક્ષ કરીને બોલે, આપણું ઇછે ભુંડું.
 સારે કહે વિભીષણ, તમે સર્વ મળીને, રાવણુને ક્યો બ્રહ્મ;
 રાજ બોળવા બેઠા છો, ઉપજાવી કુપ્પુદ્ધિ સ્પષ્ટ.
 અલ્યા, પ્રધાન રાયને નિયમે રાખે, ગજને અંકુશ એક;
 મંત્ર નાગને જ્ઞાન ચતુરને જ્ઞાનીને વિવેક.
 સ્ત્રીને લજ્જા, સાધકને શુર, સમુદ્રને મરજદ;
 એમ રાયને નિયમે રાખે નિત્ય પ્રધાન રહિત પ્રમાદ.
 હવે તાઈં રાજ નહિ રહે, રાવણુ, નિશ્ચે સાચું માન;
 તુને સંગી સર્વે દુષ્ટ મળ્યા, જેમ વકની પાસે શ્વાન.
 એવાં વચન સુણીને રાવણુ, ઉઠ્યો ક્રોધ કરી નિરધાર;
 ઝાપા પગની પાટૂ મારી, વિભીષણુને તેણી વાર.
 અલ્યા મુરખ, રામની પક્ષ કરે તો, જા તું તેની પાસ;
 બાંધો, મારો, એવું કહીને, દેખાલો બહુ ત્રાસ.
 ત્યારે તેણે સમે મુકાબ્યો આવી રાવણુ કેરી માત;
 અરે પુત્ર, તું રામ શરણુ જા, નહિ તો કરશે ધાત.
 ત્યારે રાવણુ કહે, જા અહીંથી, તાઈં નથી અમારે કામ;
 ચઢાવી લાવજો સૈન્ય, જા, શું કરશે તારો રામ?
 એવું સાંભળી વિભીષણુ ઉઠ્યા તતક્ષણુ તેણી વાર;
 ચાર પ્રધાન પોતાના સંગે લીધા તે નિરધાર.
 રાવણુને કહે વિભીષણુ, તું છે મારો બ્રાત;
 માટે તુજ આજ્ઞાથી અમે જાઈં છું, રામ શરણુ સાક્ષાત.
 એવું કહી વિભીષણુ ચાલ્યા, લેઈ પોતાના પ્રધાન;
 જેમ કાયા છોડી પંચ પ્રાણુ, તે જાય જથા અવસાન.
 પ્રત્યાંતે મહાભત મળે જેમ. સ્વરૂપમાં નિરધાર:

જેમ વાયસ કરા મેળામાંથી ઉડી જાય મરાણ;
 ખળ નિંદક કરી મેડળીમાંથી ઉઠે સાધુ દયાળ.
 એમ ચાર મંત્રીશું ચાલ્યા વિભીષણુ રામ શરણુ નિરધાર;
 ઉરધ પંથ ઉઘા, પાંચે જણુ આવ્યા સિંધુપાર.
 પૃથ્વી ઉપર ઉતરી ઊભા સેના તણે પ્રદેશ;
 પંચે રાક્ષસને જોઈને ભય પામ્યા કપી અશેષ.

વળણુ.

અશેષ વાનર ભય પામ્યા જોઈ રાક્ષસ દેહ દીરઘ ધણી;
 પછે વિભીષણુ કર જોડીને ઊભા કરે વિનતિ કપિવરતણી.

ઢાળ.

એવાં વિભીષણુનાં વચન સુણા	થયા ચકીત કપીવર માત્ર;
તતકાળ આવ્યા ખબર કહેવા,	જ્યાં છે શામળગાત્ર.
સમુદ્ર કાંઠે સભા કરીને	બેઠા શ્રીરઘુવીર;
અષ્ટ જૂથપતિ સુગ્રીવ આદે	સુમિત્રી રણધીર.
મહારાજ રાવણુ તણો બંધુ	કનિષ્ઠ વિભીષણુ જોહ;
અતિ દીન થઈ કરે વીનતી,	તમ શરણુ આવ્યો તેહ.
એવું સુણી જોયું સુગ્રીવ સામું	રઘુવીરે તેણી વાર;
વિચાર કરી રઘુવીર સાથે	ખોલ્યો અર્કકુમાર. ^૧
એ રાવણુબંધુ કપટ કરી	અહીં આવ્યો હોય આજ;
કાંઈ દગો આપણું કરે,	ત્યારે શું કરિયે મહારાજ.
જાંખુવાન કહે, પ્રભુ શરણુ	આવ્યો શુદ્ધ ચિત્તે જોહ;
ત્યારે પોતાનો તેને કરો છો,	બર્દ તમારું એહ.
અંગદ કહે, એ વાત ખરી પણ,	તેડાવો એને પાસ;
એને બોલાવી લ્યો પરીક્ષા,	પછી કરો ચરણનો દાસ.
સુષેણુ કહે, સમો કઠિણ છે,	માટે કરો વિચારી કામ;
એ રાક્ષસ રાવણુ તણો બંધુ	આવ્યો અણે કામ.
એમ કરવા માંડ્યા તર્ક બહુ	બુદ્ધિ તણે અનુસાર;
પછી શેવટિયે કરી ગરજના	ત્યાં ખોલ્યા પવનકુમાર.

હનુમંત કહે, હું ગયો હતો	લંકામાં એને ઘેર;
આચરણ શુભ છે એ તણાં,	હું જાણું સરવે પેર
તમે અસુર દેખો! ઉપરથી,	માંહે પરમ સાધુ ઇષ્ટ;
જેમ ક્ષણે કંટકનું ભયું,	અંતર મધુર સ્વાદિષ્ટ.
શ્રીરામચંદ્રે કરી આજ્ઞા	અંગદને નિરધાર;
ત્યારે તેડી લાગ્યા વિભીષણને	કર ગ્રહી તેણી વાર.

યુદ્ધકાંડમાંથી.

રામ બીલાવર.

સભા કરીને રઘુપતિ બેઠા	પાસે લક્ષ્મણ હનુમંત;
સુગ્રીવ વિભીષણ પાસે બેસાણા	જે રાજનીતિ ગુણવંત.
શ્રીરામચંદ્ર છે ચતુર શીરોમણિ	સમરથ રાજધીરાજ;
રાજનીતિનો ધર્મજ પાળે	લોક તણા હિતકાજ.
સુણો વિભીષણ જુદા કર્યા વિણ	રાવણ તે નહિ માને;
એ રામની સીતા નહિ આપે,	માટે વિલંબ કરીએ શાને.
ત્યારે વિભીષણ કહે, મહારાજ સુણો,	કંઈ ધીરજ મનમાં ધરિયે;
સામ દામ દંડ ભેદ કરીને,	શત્રુને વશ કરિયે.
સામ તે શત્રુને સમજવી,	વાત ન્યાયની કહિયે;
કોઈ શાણા પાસે શીખજ કહાવી,	ધીરજ ગ્રહીને રહિયે.
તે ન માને તો, દામ દેખાડી	કરિયે લાક્ષ્યથી લાચાર;
તે લોભ થકી વૈર જય વીસરી,	વશ વરતે નિરધાર.
તે દામ થકી વશ થાય, નહિ તો,	કરિયે કંઈ છળ ભેદ;
તે માયા જળમાં મોહજ પામે;	શત્રુ વશ થાય વેદ.
એમ કરી વાતમાં કેદ ન આવે,	ત્યારે દેખ્યે દંડ;
તે માને નહિ પછે માર વિના જે	મુરખ લંપટ લંડ.
સભા છોતે જેમ પંડિત તેવી	જુક્તિનું બળ ધરિને;
પાપાણુ નીચે કર આવે તે	કાઢિયે કળે કરીને.
માટે સામ ભેદ કરીને સમજવો	રાણુવને નિરધાર;
વશિ કરવા મોકલો જે હોય	ચતુર શિરોમણિ
વાયક એનાં સુણી વિભીષણનાં	રાધવ થયા પ્રે
જે ગગીવ સામ ને ન મોહ્યાં	પ્રેમે હેત વ

અરે સુગ્રીવ જીવો આપણા સાથમાં
 તતક્ષણુ તેને ખોળી કહાડો,
 લંકામાં તેને મોકલીએ
 એકલો જઘને પાછો આવે,
 જેમ હનુમંત સિંધુ ઓળંગી
 અનેક વિઘ્ન ટાળીને વારે
 એમ વધી કરી રાવણની સાથે
 આપણા સાથમાં હોય એવો
 પછી સર્વ પરસ્પર જોવા લાગ્યા
 ત્યારે વિભીષણુ દીડો વાલીપુત્રને
 જેમ રત્નપરીક્ષક ખોળી કહાડે
 તેને જોઇને વિભીષણુ ખોલ્યા,
 અંગદને મોકલો સર્વથા
 એ બળ લક્ષણુ ગુણ સંપુરણુ છે,
 જેમ નવગ્રહમાં દિનકર તેજસ્વી
 વિષધરમાં ધરણીધર જેવો
 એમ વાનર માંહે ચતુર છે અંગદ
 વિભીષણુનાં એવાં વચન સાંભળી
 પછી અંગદને આજ્ઞા કરી
 રઘુવર સનમુખ કર જોડીને
 મુને રાવણ સાથે વધી કરવા
 પ્રભુ એમાં તે શું મુજને ખતાવ્યું
 મહારાજ રજા આપો તો
 લંકા ઉખેડી ઉધી કરીને
 ત્યારે શ્રીરઘુવીર હશીને ખોલ્યા
 રાવણ પાસે વધી કરવા
 જો માને રાવણ તો સાઈ
 નહિ તો જીલ્લ કરીને મારીશું
 એવું સાંભળી અંગદ ચાલ્યો
 આચિંતો લંકામાં આવ્યો

હોય ચતુર ગુણવંત;
 જે જાણુ કળા અનંત.
 શિષ્ટાર્થ કરવા ધીર;
 એવો છે કો વીર.
 સીતાની શુદ્ધ લાલ્યો;
 ઋષિમુખ ઉપર આવ્યો,
 તુરત આવે આ દાર;
 તેને દેખાડો આ વાર.
 વાનર રહેતા જેહ;
 અંગદ એટલો તેહ.
 ભારે હળવું નંગ;
 સાંભળિયે શ્રીરંગ.
 શિષ્ટાર્થ કરવા ત્યાંહે;
 જાણુ નીતિ માંહે.
 શસ્ત્રમાં સુદરશન;
 ખગમાં હરીવાહન.
 નિશ્ચે જાણુ રામ;
 હરખ્યા પૂરણકામ.
 પોતે ઉઠ્યો તેણી વાર;
 વચન ખોલ્યો નિરધાર.
 મોકલો છો તે દામ;
 ભારે મોટું કામ.
 બાંધી લાવું રાવણને આંહે;
 નાંખું સાગર માંહે.
 થઈ ચિત્ત માંહે પ્રસન્ન
 જા તું વાલીતન્ન.
 કહેતાં નીતિ વિચાર;
 અંતે એ નિરધાર.
 વંદિ રઘુપતી પાય;
 વાલીપુત્ર મહામાય

સભા કરીને રાવણુ બેઠો, ત્યાં આવ્યો બળવંત;
અંગદને જોઈને સહુ સભા બળમળી શું આવ્યો હતુમંત.

વલણુ.

હતુમંત જાણી ભય પામ્યા સરવે, રાવણુ ડર્યો મન રે;
સભા સ્થંભ પુઠે રાખી અંગદ કરી બેઠો પુચ્છાસન રે.

રાગ આશાવરી.

રાવણુ કેરી સભા મધે
તે જોઈ સહુ ભય પામ્યા
છત્ર મુગ્ધ એકે પાછાં
વળી આ કો ત્રીજો વાનર આવ્યો
ત્યારે અંગદ કહે, અલ્યા પરજન
તે સભા મુરખ જાણુજો,
એમ કહીને રાવણુ સનમુખ
સ્થંભ પુઠે રાખીને કર્યું
રાવણુના કરતાં હવે આસન
તણુમાત્ર લેખવતો નથી
ત્યારે રાવણુ હસીને બોલિયો,
કોણે મોકલ્યો? તું કેમ આવ્યો
વાલીમુત કહે દશાનનને,
હું દૂત શ્રીરઘુવીરનો આવ્યો
હવે સીતા આપી રામને
મૃત્યુ તમારૂં હોગરે ને
હે દશાનન આ દેહ પામી
વિસ્તાર પામે જગતમાં જશ
સદ્‌મુદ્ધિએ સદ્‌વિવેકે
સતપુરુષનો સંગ કરીએ,
નવ દહિયે કોઈને દુષ્ટ વાયક,
સરવેનું રૂંદું ચીતવિયે,
પરાયા ગુણને વંદિયે,

આવ્યો વાલીકુમાર;
કરે માંહેમાંહે વિચાર.
ખાળ્યું નગર હતુમંત;
દીએ છે બળવંત.
આવે મળવાને વિષ્ણુના;
જે ન પુછે આદર વાત.
બેઠો વાલીતન;
જેળ પુચ્છાસન.
બેઠો થઈને ધીર;
એ અસુરને મહાવીર.
કહે કપી, છે તું કોણુ ?
સભામાં નિરવાણુ ?
મુજ નામ અંગદ આજ;
વધી કરવા કાળ.
જો મળો લંકાશય;
રાજ નીરભે થાય.
વરતે નિરમળ મન;
તેનું જીવત ધન.
ધરિયે તે અંતર જ્ઞાન;
ઠાળીએ અજ્ઞાન.
ન કરિયે હેલન;
જેમ સુખી હોય જન.
વળી કરીયે પર-

પરનિદ્રા પરદિસા સુપને
 પરદારા પરધન વિશે ચિત
 સદગુરુવચન વિશ્વાસ ધરિયે,
 સતસમાગમ નીત સેવિયે
 કલેશ કાળ દુઃખ આવે પણ,
 યથા ન્યાયે રાજ કરિયે,
 દયા ક્ષમા ઉપરતિ શાંતિ
 આનંદ સદવિદ્યા સમાધી
 વિદ્યા ધન તન રૂપ યૌવન
 કાળે કરીને ભોગ સરવે
 ક્રોધ સમે મહાસુખ પામીયે,
 દો સમે દુઃખ દરીદ્ર આવે,
 તે માટે હો લંકાપતિ મુજ
 રઘુનાથ સાથે કરો પ્રીતી
 છે રામ કેવળ ગુણનિધિ
 ગુણ દોષ શરણાગત તણા
 માટે કરો મૈત્રી સરલ ભાવે
 એક બાણુ ને એક પનિવ્રત
 તે માટે આપો જનકી,
 નીરલે થકી વરનો, પછે
 એવાં વચન સુણી અંગદ તણાં
 અલ્યા કપી, હું સર્વજ્ઞ હું,
 ધણી રામની મોટમ કરી,
 પણ ત્રિભુવનમાં મુજ સમો
 મેં વૈર બાંધ્યું રામ સાથે,
 હવે જામને હું મળું તો,
 કહેશે, ક્યો એ રામથી,
 જો પશ્ચિમ ઉગે સૂર પણ
 જોમ દંત ગજના નીકળ્યા

ચીતવીયે નહિ મન;
 નવ રાખિયે રાજન.
 રાખિયે સદભાવ;
 ભવસિંધુ તરવા નાવ.
 નવ મુકીએ સ્વધર્મ;
 રાખિયે શમ દમ.
 ભકિત જ્ઞાન વૈરાગ્ય;
 રાખિયે અનુરગ.
 ન કરિયે અભિમાન;
 નાશ થાય નિદાન.
 ત્યારે ગરવ ન કરિયે વાંઃ
 મુકીએ નહિ ધીર.
 વચન માનો સત્ય;
 એજ સાચી મત્ય.
 વળી દીનવત્સળ એહ;
 મન લાવશે નહિ તેહ.
 ધરી મનમાં ધીર;
 એક વચન શ્રીરઘુવીર.
 કરો રામ સાથે પ્રીત;
 ભોગવો રાજ અમીત.
 બોલિયો રાવણરાય;
 મને શી કરે શિક્ષાય?
 તું વખાણે શું કીશ?
 કેણુ છે બળિયો ઈશ?
 લાગ્યો સીતા નાર;
 કરે સહુ ધિકાર.
 જઈ મળ્યો રાવણુ રાય;
 કપી કામ એ નવ થાય,
 ન ચોટે ફરી કામ;
 શીશ માટે કામ.

જેમ કૃપણુધન ભોરીંગમણિ. મિંદમુછ. કેરો વાળ;
તે જીવતાં કર નવ ચહે એમ જાણુજે કપી બાળ.
જઈ કહે તારા રામને, કરગરે નહિ થાયે કામ;
હું જીવતાં સીતા તણું મુખ દેખશે નહિ રામ.
વલણુ.

એમ નહિ દેખે મુખ સીતાનું હું જીવતાં નિરવાર રે;
એવાં વચન સુણી રાવણુ તણા પછે બોલ્યા વાલીકુમાર રે.

અલખ ખુલાખી.

અમદાવાદનો સાડોદરો નાગર.

સંવત ૧૮૯૫, સન ૧૮૩૯ માં હતો.

આ કવિની ખાતરીઓ પૂન્ય છે.

રાગ વેળાવર પદ ૧.

પરંપચ પડેો પરહરો,	તેહ નાથથી જોડો;	
સદગુર સાન બતાવશે,	બવમાગર છેડો.	પરંપચ. ૧
તમે રે તમારું વશ કરો,	તનનાં તાળાં તોડો;	
છછો બહું જો આપનું,	માડી સંગત છેડો.	પરંપચ. ૨
આજ્ઞા ગુરૂની ઓળંધિને,	આગળ નવ દોડો;	
દોલ કરાર કર્યો ઘણો,	માની લેજો થોડો.	પરંપચ. ૩
સદગુરને કરો વિનિતિ,	ફંદ બવનો ફોડો;	
અલખખુલાખી કરી ખરા,	ખોડો સદગુર મોડો.	પરંપચ. ૪

પદ ૨.

હરિ ભજનથકી, છોટા હોય, તે સૌથી મોટા થાય
એ રાગનું છે.

ગુરૂ સંગ વિના મોહ માયા તે મનનો પર ન આવે;
શી શોધ કરૂં, અઝાણુ નરને અંધારે કેમ કાવે. ૨૬.
મન મોહ માયા એક થઈ આવે, મહીંપતિ થઈને મંદિર મુ

ધન તન સામું જોઈ મન લાવે, એને ઘણી જાંઘ ભોજન ભાવે;
કહે, પૂરણપદ એ કેમ પાવે ? ગુરુ સંગ વિના.
અન ગુરુને ધંધે નવ ધાવે, તે ઘણા ફેર ફેર દરદાવે;
મન ગમતું પોતાતું ગાવે, ગુરુ સંગ વિના.
મન ગુરુ સંગે ધરમાં આવે, પછી ખરૂં ધન પોતે ખાવે?
મન અન્નખનુષ્ણાખી ગુરુ તાવે. ગુરુ સંગ વિના.

ઘોળ.

શુ રે સૂનો મન આળસ આણી, હરિને ભજ્યાની વેળા ન જાણી;
અળસ કાયા કેમ ભરાણી, વાદ વિવાદને પૂરે તણાણી; શું રે.
હરિ ન ભજ્યા તે ભવમાં ઝૂંચા, કાંઈ ન જાણે, જે હોય અધૂર;
પ્રભુને ભજે તે શ્રદ્ધા પૂરા, સાર શબ્દ તમે જુઓ છાણી; શું રે.
મન લજ્જથી કાંઈ ન સૂઝે, સનતો મારગ કોઈ વિરક્તા બૂઝે;
જાડી આશા શેષથી ઝૂંઝે, માયા મદિરા શું પિયે પાણી; શું રે.
આ અવસર જો ગયો મન હારી, પછી નથી તારી એકે પારી;
તને ગમે તેમ જો ને વિચારી, થઈ જા કાયા નગરનો દાણી; શું રે.
ગુરુજી ભારતિ પ્રતાપ પ્રમાણી, આપી આતમાની અમૃત વાણી;
અન્નખનુષ્ણાખિયે પિંડમાં નહી, કહી કર્મની એ પૂરી કહાણી. શું રે.

હરિભટ.

વડોદરાનો ઔદીચ ટાળકીઓ.

સનત ૧૮૯૫, સન ૧૮૩૯ માં હતો.

તેણે દાતાહરિનો પંથ ચલાવેલો છે.

રાગ હાલરડાનો.

માતા જ્યોત્સના બેલાવે જન્મવા લાગને,
આત્મા કાડકાયા લાગું તમને પાપ;
મ તેમ રીસાઈને રંગરસિયો છ આવે નહિ,

કાના કેમ સંતાપે મુજને ધરમાં કામ છે,
વાટ જુએ છે કાના બેસી રહ્યા બળવીર;
તમને શીખામણુ દેઉં છું તે કેમ નથી લાગતી,
શા માટે શામળિયા ભરો નેત્રમાં નીર. માતા જશોદા બોલાવે.

આવા ઢંગ ધૂંતારા જે કોઈ તુજમાં જાણશે,
ત્યારે પરણ્યાની શી થાશે હરિજી પેર;
કોઈ કન્યા નહિ આપે કાના કહું છું તુજને,
રાખો ડહાપણુ આસો રાડ તજીને ઘેર. માતા જશોદા બોલાવે.

* * * * *
જેમ તેમ સમજાવી લે આત્માં સુંદરશ્યામને,
કટિએ બેસારીને ચુંબન કીધું ગાત્ર;
મુખમાં નરખી હરખી રંગમાં રીઝ્યાં ઘણું;
લાવી મુખમાં આગળ મૂકી કનકની થાળ. માતા જશોદા બોલાવે.

માંહે પકવાનો પીરશાં છે ભલો ભલો ભાતનાં,
માંહે ખાનં જલેખી બરણી બૂરા ખાંડ;
ચેડા પુરી કચોરી પડસૂલીની પાતળી,
લો લો મારા સમ એમ મુખથી કેતાં માંડ. માતા જશોદા બોલાવે.

ઘેબર મુતરફેણી આણી અતિશે બિજળી,
ખીજ નાના વિધવા પવિત્ર કીધા પાક;
અતિ આનંદે જમાડે માતા લાલને,
તબ્યાં તાતાં લાવી તરત મૂક્યાં શાક. માતા જશોદા બોલાવે.

મેસુર મગદળ તે લાવ્યા માતા જશોમતી,
શકરપારો શીરો તેમાં શાકર બહુ;
મારા અલબેલા હો લાલજી શે નથી બેલતા,
મારા સમ જે હવે કરું તને નહિ કહું. માતા જશોદા બોલાવે.

મારા સમ જે તુજથી વાહું મુજને કોઈ નથી,
મારી આંખડિયેથી રખે વેગળા ગાયો;
મારાં આંગણિયાં રૂડાં દીસે છે તમ વડે,
સમ ખાધા શામળિયા હવે ન આધા જાઓ. માતા જશોદા

* * * * *

બાપું.

સંવત ૧૮૯૯, સેન ૧૮૪૩ માં હતો.

તેનાં પદ, ગરબીઓ, પ્રસિદ્ધ છે.

રાગ કાફી. પદ ૧.

નામ જોણું જાણ્યું રે તે તો વેદ આરે જાણ્યો;
ભેદ જોણું જાણ્યો રે, તે તો ખરો તરત જાણ્યો. ટેક:
ખતરીસ આજણું અંગે ધરે નારી, નાક વિના શો શણગાર;
કવિએ જો આપનું આપ ન જાણ્યું, તે કેમ કરી ઉતરે પાર;
સાર ક્યાંથી મળશે રે, જાણ્યો ખરો પણ ન જાણ્યો; નામ જોણું. ૧
વાંઝણી નારીને સુપનું આજ્યું છે, પુત્ર નથી રે એની પાસ;
એમ ભજન દેખાદેખી કરે છે તેની, કેમ પૂરી થાશે આશ;
કેને આપ કહ્યો રે, વેશ્યાએ પુત્ર જાણ્યો; નામ જોણું. ૨
નામ ગુણુ ને રૂપ ને નાશ વળી, ચોથું પદ અવિનાશ;
એ ચોથા પદનો જે ભેદ જાણું તેને, કહિયે હરિ તણા દાસ;
નાશ કરી કર્મનો રે, સંશે એક પગમાં હાણ્યો; નામ જોણું. ૩
ગરીબી રાખી તમે ગુરજને સાહો, કરો શબ્દનો તોલ;
આપણુ થકી જે અદકો મળે તો તેનો, ધારણુ કરજો બોલ;
ગુરને સંગ બાપુ રે, અનામી નામ પોતે જાણ્યો. નામ જોણું. ૪

પદ ૨.

કૈવલ્યપદ સાચું રે, પંડિત હૃદમાં આણ્યો;
જોને વડે બોલે રે, તેને તો તમે નવ જાણ્યો. ટેક:
ખત વાંચે તો પાર ન આવે ને, વસુલ કરે વસુલ થાય;
કુરાણુ પુરાણુ સૌ વાંચીને થાક્યો પણ, આત્મા સમજે તો દુઃખ જાય;
સુખ થાય ઝાઝું રે, મત તમે શીદ તાણ્યો; કૈવલ્ય પદ. ૧
પીયુ પરદેશે ગયા ને મૂકી ગયા, પોતાના ધાટનો રંગ;
મન મનોરથ ત્યારે રે થાય જ્યારે, સ્વામી મળે અભંગ;

લાજ મૂંછીને છેડો રે નાંખ્યો, તેને સ્વામીનો નહિ પાર;
પતિવ્રતા સ્વામીની વાતો કરે છેલાં, વચક્ષીને આવે ખાર;
એક આંખવાળો રે, દુષ્ણી થાય કહેતાં કાણો; કૈવલ્ય પદઃ
તાંખાનો રૂપિઓ કહિયે ન ચાલે, ગમે તેવી પાડો છાપ;
જડને જાણે કર જોડીને તોય, ન મટે ત્રિધિધ તાપ;
બાપુ નામ સાચું રે, સંત તમે સત્ય માણો; કૈવલ્ય પદ.

(c)

Y

ભોજેભક્ત.

કાઠીઆવાડ અમરેલીના ભાટ.

સંવત ૧૯૦૦, સન ૧૮૪૪ માં હતો.

આખરે ૧.

મૂરખો રળા રળા' કમાણા રે,	માથે મેલશ મેટા પાણા;	૮૬.
વાઈ ધૂતીને ધન્ય ભેળું કીધું,	કાટિધ્વજ કહેવાણા;	
મુણ્યને નામે પા જૈ ન વાવ્યો,	અધવચથી લૂટાણા રે;	મૂરખો. ૧
મર્યા કાઠાર તારા ધર્યા રહેશે,	નહિ આવે સાથે એક દાણા;	
મસાણની રાખમાં રાળાઈ ગયા કંઈક,	કાણુ રંક ? ને કાણુ રાણા રે ?	મૂરખો. ૨
મંદિર માળિયાં મેલી કરીને,	નીચે જઈ દેરાણા;	
મોઝે ભગત કહે મુઝા પૂંડે છન,	ધણા ધણા પસ્તાણા રે,	મૂરખો. ૩

આખ્યો ૨.

મૂરખો માની રહો માઈ રે,	તેમાં ડાંઈએ નથી તાઈ;	ટેક.
સાત સાયર જેની ચોક્કી કરતા,	ફરતું નીર ખાઈ;	
ચૌદ ચોક્કીતું રાજ્ય ચાલ્યું ગયું,	રાવણાદિક વાણું રે;	મૂરખો. ૧
દુઃખને તો કોઈ દેખે નહિ ને,	સુખ લાગે સાઈ-	
વેળા વેળાની છાંયડી તારી,	વળી જશે વાઈ રે;	મૂરખો. ૨
હરિ ભજનમાં હેતજ રાખો,	સમરણ કરો સાઈ;	

ચામ્રખો ૨.

ભગતી શીશનાથું સાટું રે, આગળ વસમી છે વાટું;
 એક દિવસ તો આર્થી બની રાગ, મૂરંધવજને માથે;
 કાશિયે જૈને કરવત મૂકાવ્યું, હરિજનને હાથે રે; ભગતી. ૧
 સત્યને કાળે તણે વેચાયાં, રોહિદાસ ને રાણી;
 રૂપિને વાસ્તે રાગ વેચાણો, ભરવાને પાણી રે; ભગતી. ૨
 પેરો પટોળાં પ્રેમનાં રે તમે, શૂરવીર થઈ આશો;
 ભોળો ભગત કહે, ગુરૂ પરતાપે, અમરાપર માશો રે.

ચામ્રખો ૪.

હુનિઆ દીવાની કહેવાશે રે, ભૂંડી ભિનોમાં ભટકાશે;
 પાપ બ્યારે એનું પ્રગટ થશે ત્યારે, ભૂવા જતી ઘેર જશે;
 ધૂણી ધૂણી એની ડોકળ દુખશે, ને લેનારો લેઈ ખાશે રે. હુનિઆ. ૧
 સ્વરગમાં નથી સૂપડું ને, નથી ખાંડણિયો ને ધંટી;
 દૂધ ચોખાના જમનારા તમે, કેમ કરી જમશે બંટી રે; હુનિઆ. ૨
 ટુંગ કરીને ધૂતવાને આવે ત્યારે, હાથ ખતાવા સૌ જશે;
 ક્યારે આના કર્મનું પાનું રે ફરશે, અને ક્યારે પુત્ર જ થાશે રે; હુનિઆ. ૩
 કીમિયાગર કાઈ આવી મળે ત્યારે, ધનને વાસ્તે ધાશે;
 ભોળો ભગત કહે; ભ્રમણામાં ભમતાં, ગાંઠની મૂડી ગમાશે રે. હુનિઆ. ૪

મંજુકેશાનંદ.

વરતાલનો સાધુ.

સંવત ૧૯૦૨, સન ૧૮૪૬ માં હતો.

પદ ૧.

શું સમજીને મુખથી વેણાં બોલે ચાવી ચાવી;
 વળી જ્ઞાન કરે, ભોળા જનને ખોટી સાખ્ય ખતાવી. ટેક.
 તું ખોટા ગુરૂને સાચા જાણે, તેના દોષ હૈયામાં નવ અણે;
 તને પણે ખચર મરવા ટાણે. શું સમજીને ૧.
 આવળમાં આંખા બુદ્ધિ લાવે, તેને કરી કદિયે નવ આવે;

વળી નપુંસકની નારી કહાવે, તેને પુત્ર તાણું સુખ નવ આરે;
તેને રાત દિવસ દુખમાં જાવે, શું સમજાવે. ૩
તેમ જોડા ગુરને શરણે જાય, તેનું કલ્યાણ ક્યારે નવ થાય;
મંજુકેશનંદ એ સત્ય ગાય, શું સમજાવે. ૪

પદ ૨.

જો ને જાગીને, અંતરમાં અંધારું મૂરખ તારે;
સાચા સંત હરિ, જાળખીને તું હૈયામાં નવ ધારે.
તું દેહમાંય પ્રભુને શોધે, તે કપટી ગુરકેરે જોવે;
તેમાં તારું મનકું નવ રોધે; જોને જાગીને. ૧
વળી નાગ પાંચમ આવે જ્યારે, કરી સર્પ લીંટા પૂજે ત્યારે;
સાચા નાગને લાકડિયે મારે, જોને જાગીને. ૨
જેમ ધૂડ રવિને નવ દેખે, તેમ અજ્ઞાની પ્રભુ નવ પેખે;
તેનો મનુષ્યા-દેહ જાય અલેખે, જોને જાગીને. ૩
તને જમડા લેધ જાશે તાણી, તારે સુખથી નહિ જોલાય વાણી;
મંજુકેશનંદ કહે સત્યવાણી, જોને જાગીને. ૪

પદ ૩.

નર તન પામી, હાથે જીતી મૂઢ બાજી અજ્ઞાની;
જોડા સંત તણી, શીખામણ તે અંતરમાં સત્ય માની, દેક.
કામી કોધી ગુરુને એમ કહે છે, તારા દેહ માંહિજ પ્રભુ રહે છે;
તું બહાર તે શું શોધે છે, નર તન પામી. ૧
એમકહીં પરનારી સંગ કરે, કરી ચેલા તેનું દ્રવ્ય હરે;
તેનું પાપ હૈયામાં નવ ધરે, નર તન પામી. ૨
કાંઈ કહે છે મન મારો ભાઈ, કાણુ છે ભક્તી પુત્રી માઈ;
તેનો સંગ કરે મહાતમ ગાઈ, નર તન પામી. ૩
એમ દૈત્યગુરુ શિક્ષા દે છે, તેને મૂરખ સત્ય માની લે છે;
મંજુકેશનંદ સાચું કહે છે,

દીપવિજય.

વડોદરાનો જતી.

સં ત ૧૯૦૩, સન ૧૮૪૭ માં હતો.

ચંદના રાસમાંથી.

રાગ ધૌળ.

સ્વસ્તિ શ્રી રે વિમળાપુરિ,
 રાજ રાજેશ્રી વાલહા,
 વાંચજો લેખ મુજ વાલહા,
 શ્રી આભાપુરિ નયરીથી,
 લખીતાં રાણી ગુણાવળી,
 સાહેબ પુણ્ય પસાયથી,
 વાલાના ખેમ કુશળ તણા,
 સમાચાર એક પ્રીછજો,
 મુજ દાસીને હેપરે કરી,
 વાલાએ લેખ જે મોકલ્યો,
 ખેમ કુશળ અહિં આવિયો,
 વાલાનો કાગળ દેખોને,
 વાલાને મળવા જેટલો,
 સરજ કુંડની મેહેરથી,
 તે સહુ કુશળ કલ્યાણના,
 સોળ વર્ષના વિભેગનું,
 કાગળ વાંચતાં વાંચતાં,
 વર્ગો વાલાએ આ લેખમાં,
 મુજ અવગુણ જોતાં થકાં,
 સાહેબ લખવાને જોગ છો,
 દેવા દેવ તેવી પાતરી,
 યા ચાર લખી તમે,

વીરસેન કુળચંદ રે;
 સાહેબ ચંદ નરિંદ રે;
 આંકણી; વાંચજો. ૧
 હુકમ દાસી રવે કામ રે;
 પહોંચે મારી સલામ રે; વાંચજો. ૨
 અહિં છે કુશળ કલ્યાણ રે;
 કાગળ લખજો સુખાણુ રે; વાંચજો. ૩
 ખત્રીવંશ વજ્રર રે;
 કૃપા વડા વીર રે; વાંચજો. ૪
 સેવક ગિરધર સાથ રે;
 પહોંચ્યો છે હાથ રે; વાંચજો. ૫
 ટળિયાં દુઃખતાં વૃંદ રે;
 ભિપનો છે અ.નંદ રે; વાંચજો. ૬
 સદ્ગુણ થયો અવતાર રે;
 જાણ્યા છે સમાચાર રે; વાંચજો. ૭
 પ્રગટ્યું દુઃખ અપાર રે;
 ચાલી આંમુતી ધાર રે; વાંચજો. ૮
 લખિયો ઓળભો જેહ રે;
 થોડો લખિયો છે એહ રે; વાંચજો. ૯
 હું સાંભળવા જોગ તેમ રે;
 સાચી કહી વાત એમ રે; વાંચજો. ૧૦
 તે હું સમજી છું સ્વામી રે;

હું તો અવગુણની ભરી,
જેમ કોઈ વાયુના જોગથી,
મુજ અવગુણ જોતાં થકાં,
પણ વાલા ગંભીર છો,
ગરવા સેજ ખમણાં કરે;
જળ સિંચે સરોવર ભરે,
પથરા મારે છે તેહને,
તેમ તમ સરીખા વાલહા,
કાપે ચંદન તેહને,
મુજ અવગુણ છે ધણા,
મુજ સરખી કોઈ પાપણી,
માન્યું સાસૂ કંઈ કહ્યું,
મે જાણ્યું નહિ એહેવું,
સાસૂની વાતો કાને ચઢી,
મે આગળથી લહિ નહિ,
ખાવી ગાંઠની ખીચડી,
કોઈક કાચારે પુણ્યથી,
જેમ રાણીને ખોળનું,
કરી પરપંચ એ સાસુએ,
પછી તો વાત વધી ગઈ,
ક્યાં આભા^૧ વિમળાપુરિ,
હાંસીથી રે ખાંસી થઈ,
તમે મેઢણની વાતડી,
જો તે દેકણે દાટડી,
પરણ્યાની સહુ વાતડી,
પછી તો જાણ્યું નવિ રહ્યું,
મારું કર્યું મુજને ફળ્યું,
ચોરની માતા કોઠીમાં,

અવગુણ છે ગાંઠાં લાખ રે;
ખગડી આંખાની સાખ રે; વાંચજો. ૧૨
ન આવે તમને મેહુર રે;
જેવી સાચર લેહુર રે; વાંચજો. ૧૩
કંઠમાં કારણ જાણુ રે;
મેઘ ન માગે દાણુ રે; વાંચજો. ૧૪
ફળ આપે છે અંખ રે;
ગરવા ગુણની હુંખ રે; વાંચજો. ૧૫
આપે વાસ ઉદાર રે;
ધન્ય ધન્ય તમ અવતાર રે; વાંચજો. ૧૬
દીસે નહિ આ સંસાર રે;
છેતરિયો ભરથાર રે; વાંચજો. ૧૭
હું તો ભોળી હું નાર રે;
સમજ નહિ લગાર રે; વાંચજો. ૧૮
સાસુ એવી છે નાથ રે;
જાતું ધેજાની સાથ રે; વાંચજો. ૧૯
સુશુદ્ધિ પલટાય રે;
ખાધાનું મન થાય રે; વાંચજો. ૨૦
ધણો દેખાજો રાગ રે;
થયો પીંછનો કાગ રે; વાંચજો. ૨૧
જોયા તેવા તમાસ રે;
કરવી પડી વિમાસ રે; વાંચજો. ૨૨
મુજને કહી પરમાત રે;
તો આવડી ન થાત રે; વાંચજો. ૨૩
મે કહી સાસૂને કાન રે;
પ્રગટ્યું ત્રીજું તાનરે, વાંચજો. ૨૪
ના આજ્યું આહું કાચ રે;
મોહો ઘાલી જેમ રાય રે; વાંચજો. ૨૫

પરતાવે! શો કરવો હવે,	કહયું કોઇને નવ જાય રે;	
પાણી પીને ધર પૂછતાં;	લોકમાં હાંસી થાય રે;	વાંચજો. ૨૧
જે કાંઈ ભાવી ભાવના,	જે વિધે લખિયા લેખ રે;	
તે સહુ ભોગવવા પડે,	તેમાં મીન ન મેખ રે;	વાંચજો. ૨૫
પણ કુરકટથી જે નર થયા,	તે વિસ્તરે છે વાત રે;	
સાસું સાંભળશે જો કદા,	વળી કરશે ઉતપાત રે;	વાંચજો. ૨૮
તે માટે સાવધાનથી,	રહેજો ધારી હુલસ રે;	
જેવા તેવા રે લોકનો,	કરશે નહિ વિશ્વાસ રે;	વાંચજો. ૨૯
સાસૂને કહેવરાવજો,	અહિયાં આવ્યાના ભાવ રે;	
પછે જેવા પાસા પડે,	તેવા દેજો છ દાવ રે;	વાંચજો. ૩૦
મુજ અવગુણની ગાંઠડી,	નાંખજો ખારે નીર રે;	
નિજદાસી કરી જાણજો,	મુજ નણદીના વીર રે;	વાંચજો. ૩૧
કાગળ લખજો ફરી ફરી,	કિરપા કરી મુજ મન રે;	
વેદા દરશન આપજો,	શરીરના કરજો જતન રે;	વાંચજો ૩૨
મુજ બેહેની વાલી ધણી,	પ્રેમના લખી જોહ રે;	
તેને બહુ હેને કરી,	બોલાવજો ધરી નેહ રે ;	વાંચજો. ૩૩
રાધાપતિને જે ^૧ કરવસે,	પંચમ અક્ષર લેજો રે.	
પ્રથમ અક્ષર દૂરે કરી,	વધે તે મુજને દેજો રે;	વાંચજો. ૩૪
ન્યાં આવે સૂરજ કુંડથી,	વિધન થયું વિકરાળ રે,	
તે સહુ પુણ્ય પસાયથી,	ફળશે મંગળ માળ રે.	વાંચજો. ૩૫
એમ લખી લેખ ગુણુવળી,	મોકલ્યો પેઊની પાસ રે;	
દીપવિજય કહે ચંદની,	હવે ફળશે આશ રે.	વાંચજો. ૩૬

દેવાનંદ.

કાઠીઆવાડ મૂળીના સાધુ.

સંવત ૧૯૦૪, સન ૧૮૪૮ માં હતો.

પદ ૧.

દુનિઆમાં ડાહ્યો ડાપણમાં દુખ પામે;	
ભવતારણ ભગવાન વિસારી, ચઢિયે દાસે ભામે રે;	દુનિઆમાં. ૧
મનુષ્ય દેહ મલ્યો અતિ મોટો, ખોટો જાણી ખોયો;	
ચોરે ચોટે જૂઠું ખોલ્યો, ના હક નીર વસોયો રે;	દુનિઆમાં. ૨
હરિ હરિજન સંગ હેત ન કીધું, પીધું વીખનું પાણી;	
સુખ સંસારી પામ્યા સાડ, મુઆ લગી ધર તાણી રે;	દુનિઆમાં. ૩
હરખ શોકની નદિયો મોટી, તેમાં જાય તણાણો;	
દેવાનંદ કહે, હરિ ભજ્યો નહિ, ધણે દુખે ઘેરાણો રે;	દુનિઆમાં. ૪

પદ ૨.

અજ્ઞાની તારા અંતરમાં દેખ વિચારી;
 અંત સમે કોઈ કામ ન આવે, સગાં કુટુંબ સુત નારી રે; અજ્ઞાની.
 જોળન ધનનું જોર જણાવે, કાઠી આંખે ફરતો;
 કાળ કરાળ કઠિણ શિરવેરી, દિલમાં કમ નથી કરતો રે; અજ્ઞાની,
 * * * * *
 આજ અમૂલ્ય અવસર આવ્યો, હરિભજવાનું યાણું;
 દેવાનંદ કહે દેહ મનુષ્યનો, ન મજે ખરચે નાણું રે; અજ્ઞાની.

રણછોડ ભક્ત.

રાગ કાફી. પદ ૧ લું.

શરીરરૂપી અંગરખા વિષે.

અંગરખું એક તાઈ રે, ખનાવ્યું બહુ જુગતિ કરી;
 શિવનારો દરજી ડાહ્યો રે, કિધી છે મહા કારીગરી.
 કારીગરી માંહિ કેવી રે કીધી તેનો, કહેતાં નાવે પાર; ૮૬.
 ખારિક કામ બહુ કીધું ઝિણું તેના, ઉપર તાણ્યા છે તાર;
 ગંધા તે નવરે નાવે રે દેખોતે મર્ચે મરત ધરી; અંગરખું

પરતાવે! શેા કરવેા હવે,	કહયું કાઢતે નવ જાય રે;	
પાણી પીતે ધર પૂછતાં;	લોકમાં હાંસી થાય રે;	વાંચજો. ૨૬
જે કાંઈ ભાવી ભાવના,	જે વિધે લખિયા લેખ રે;	
તે સહુ ભોગવવા પડે,	તેમાં મીન ન મેખ રે;	વાંચજો. ૨૭
પણ કુરકટથી જે નર થયા,	તે વિસ્તરે છે વાત રે;	
સાસું સાંભળશે જો કદા,	વળી કરશે ઉતપાત રે;	વાંચજો. ૨૮
તે માટે સાવધાનથી,	રહેજો ધારી હુલાસ રે;	
જેવા તેવા રે લોકનો,	કરશે નહિ વિશ્વાસ રે;	વાંચજો. ૨૯
સાસુંતે કહેવરાવજો,	અહિયાં આબ્યાના ભાવ રે;	
પછે જેવા પાસા પડે,	તેવા દેજો છ દાવ રે;	વાંચજો. ૩૦
મુજ અવગુણની ગાંઠડી,	નાંખજો ખારે નીર રે;	
નિજદાસી કરી જાણજો,	મુજ નણુદીના વીર રે;	વાંચજો. ૩૧
કાગળ લખજો ફરી ફરી,	કિરપા કરી મુજ મન રે;	
વેલા દરશન આપજો,	શરીરના કરજો જતન રે;	વાંચજો. ૩૨
મુજ બેહેની વાલી ધણી,	પ્રેમળા લખી જેહ રે;	
તેને ખહુ હેને કરી,	બોલાવજો ધરી તેહ રે ;	વાંચજો. ૩૩
રાધાપતિતે જે કરવસે,	પંચમ અક્ષર લેજો રે.	
પ્રથમ અક્ષર દૂરે કરી,	વધે તે મુજને દેજો રે;	વાંચજો. ૩૪
ન્યાં આવે સૂરજ કુંડથી,	વિવ્રન થયું વિકરાળ રે,	
તે સહુ પુણ્ય પસાયથી,	ફળશે મંગળ માળ રે.	વાંચજો. ૩૫
એમ લખી લેખ ગુણાવળી,	મોકલ્યો પેઊની પાસ રે;	
દીપવિજય કહે ચંદની,	હવે ફળશે આશ રે.	વાંચજો. ૩૬

દેવાનંદ.

કાઠીઆવાડ મૂળીનો સાધુ.

સંવત ૧૯૦૪, સન ૧૮૪૮ માં હતો.

પદ ૧.

દુનિઆમાં ડાહ્યો ડાપણમાં દુખ પામે;	
ભવતારણ ભગવાન વિસારી, ચઢિયે હાથે ભામે રે;	દુનિઆમાં. ૧
મનુષ્ય દેહ મળ્યો અતિ મોટો, ખોટો જાણી ખોયો;	
ચોરે ચોટે જૂઠું ખોલ્યો, ના હક નીર વસોયો રે;	દુનિઆમાં. ૨
હરિ હરિજન સંગ હેત ન કીધું, પીધું વીખતું પાણી;	
સુખ સંસારી પામ્યા સાર, મુઆ લગી ધર તાણી રે;	દુનિઆમાં. ૩
હરખ શોકની નહિયો મોટી, તેમાં જાય તણાણો;	
દેવાનંદ કહે, હરિ ભજ્યો નહિ, ઘણે દુખે ઘેરાણો રે;	દુનિઆમાં. ૪

પદ ૨.

અજ્ઞાની તારા અંતરમાં દેખ વિચારી;
 અંત સમે કોઈ કામ ન આવે, સગાં કુટુંબ સુત નારી રે; અજ્ઞાની.
 જોખન ધનતું જોર જણાવે, ફાટી આંખે ફરનો;
 કાળ કરાળ કઠિણ શિરવેરી, દિક્ષમાં કમ નથી ડરતો રે; અજ્ઞાની,
 * * * * *

આજ અમૂલક અવસર આવ્યો, હરિભજવાનું ટાણું;
 દેવાનંદ કહે દેહ મનુષ્યનો, ન મળે ખરચે નાણું રે; અજ્ઞાની.

રણછોડ ભક્ત.

રાગ કાફી. પદ ૧ હું.

શરીરરૂપી અંગરખા વિષે.

અંગરખું એકે તાઈ રે, ખનાવ્યું બહુ જુગતિ કરી;	
શિવનારો દરજી ડાહ્યો રે, કિધી છે મહા કારીગરી.	
કારીગરી માંહિ કેવી રે કીધી તેનો, કહેતાં નાવે પાર;	૨૬
બારિક કામ બહુ કીધું ઝિંખું તેના, ઉપર તાણ્યા છે તાર;	
ગાંધી તે નાવે રે દેખોને મર્મે મજન થરી.	અંગરખાં ૧

ભાત્ય બનાવી દોરી વાળિ રે નાંખી તેમાં, બર્ષિયા મુક્યા છે બહુ સાર;
 વાળ્યું વળે છે અકક નથિ એનો તેમાં તાણા નથી એકે તાર;
 સાર શિલ્યું સંગે રે, આળ્યું છે અંગે ભરાભરી; અંગરખું. ૨
 કમરપટો કોઠો ને કૂણી, પુંચેથિ પાનિ પ્રમાણ;
 તેમાં કસોયડી ક્યાંઈ નથી વળિ, શિવનારો ચતુર સુખાણ;
 પ્રમાણ કેવું કીધું રે, બેસતું છે બરાબરી; અંગરખું. ૩
 અંગરખું બહુ રંગી બનાવ્યું, પૂરણ પ્રેમ પ્રકાશ;
 ચોંપ દેખો ને દરજની કેવી, શિવતાં કર્યા નવ માસ;
 દાસ રણછોડને રે, પહેરાવ્યું પ્રભુ ખરાખરી; અંગરખું. ૪

ગરબી.

દિલમાં દીવો કરવા વિષે.

દિલમાં દીવો કરો દીવો કરો, કૂડા કોંધ કામને પરહરો રે; દિલમાં. ૧.
 દયા દીવેલ પ્રણાઈયું પ્રેમ લાવો, મહી સુરતી દીવેટ બનાવો;
 મહિ અલ્લ અગ્નિ ચેતાવો રે, દિલમાં દીવો કરો, દીવો કરો. ૧
 સાચ દિલનો દીવો બ્યારે થાશે, ત્યારે અંધારૂં મટી જશે;
 પછી અલ્લસોક તો ઓળખાશે રે, દિલમાં દીવો કરો, દીવો કરો. ૨
 દીવો અણુએ પરગટે એવો, ટાળે તનનાં તિમર તેવો;
 તેને નયણે નરખી લેવો રે, દિલમાં દીવો કરો, દીવો કરો. ૩
 દાસ રણછોડે ધર સંભળ્યું, જડી કુંચી બિલજું તાણું;
 થયું ભૂમંડળમાં અજગાળું રે, દિલમાં દીવો કરો, દીવો કરો. ૪

રાગે વેળાવર. પદ ૧.

વનચર વીરા વધામણી, કહેને ક્યાં થકી અ.બ્યો;
 આ રે મુદ્રિકા શ્રીરામની, કહેને ક્યાં થકી લા.બ્યો; વનચર વીરા. ૧
 આ રે મુદ્રિકા શ્રીરામની, કોઈને જોવા ન જડતી;
 તે તારે હાથ આવી ચઢી, મુને કળ નથી પડતી; વનચર વીરા. ૨
 બોલજ બોલ્ય ને બંધવા, સાચી સંભળાવે વાત;
 ઝળ ઓલવજો જનકી, કુશળ છે રઘુનાથ; વનચર વીરા. ૩
 કોપ કરી મારે કંચળ, કેમ હાથે ન મારી;
 કપૂર લેછ આલ્યું કાગને, મારે વહાલે વિંસારી; વનચર વીરા. ૪

નાથ નમેરા ક્યમ થયા, હૈંડાં કહણજ કીધાં;
 સતીને મેલીને સાધુ થયા, મુખ મુનિવત લીધાં; વનચર વીરા. ૫
 જોગ લીધો બે બંધવે, બેઠા આસન વાળી;
 શ્રીપાત થયા સહ દેખતાં, પીધાં ઉપવીત બાળી; વનચર વીરા. ૬
 આજ કાલ રામજી આવશે, તો તો અબળા ઉગરશે;
 નાથ વિજોગે ટળવળી, નારી નિશ્ચય મરશે, વનચર વીરા. ૭
 પંથ ન્યાળતાં નેત્ર ગળ્યાં, કર્મેનો પાર નાબોયો;
 રણછોડના સ્વામીને જૈ કહેજો, સતીએ સંદેસો કહાવ્યો; વનચર વીરા. ૮

પદ ૨.

હશોને બોલ્યા હનુમાનજી, માતા આગના પાણું;
 કહો તો, રાવણને શેણિ દહ, કહો તો લંકા પ્રજાણું; હશોને. ૧
 કહો તો, રાક્ષસના દુળને, ખરી ખાંતેથી ખાઉં;
 કહો તો, ખાંધે બેસારિને, પેલી પાર લખ જાઉં; હશોને. ૨
 વિપત પડે નવ ખૂટિયે, રામજી છે રૂડા;
 નથિ સતીપતિ સાધુ થયા, નથી દિવના રે કૂડા; હશોને. ૩
 રામ લક્ષ્મણ આરોગ્ય છે, સમાચાર છે સારા;
 મારિ માતાનું દુખ જોઇને, આવે આંસુની ધારા; હશોને. ૪
 તમે કહ્યું, માનો મારી માતાજી, કશી ચિંતા ન કરિયે;
 સાચે મને કરી સાધવી, ધ્યાન ધણિનું ધરિયે; હશોને. ૫
 ઓ આવે રૂડા રામજી, ટાળવા દુઃખ તારું;
 શુદ્ધ લેવા મને મોકલ્યો, કહ્યું, માનજો મારું; હશોને. ૬
 ઓ આવે રઘુનાથજી, જાણિયે જોગમાયા;
 રાજ રાવણને મારશે, ગુણ રણછોડે ગાયા; હશોને. ૭

પદ ૩.

હવે રાવણ મંદોદરી, પ્રત્યે કહે છે.
 રાવણ કહે રે મંદોદરી, હારશો નહિ હૈયે;
 લંકા ગઢ કેમ લેવાશે, દશરથને છોયે; રાવણ.
 સેના એની જુઓ શોભતી, માંહિ વનચર વાડ;
 એ તો શા બળ માડ.

લવ નિમિષ થડી મૂરત માણે, પેર દિવસ પરમાણુ;

પક્ષ માસ કરિ વર્ષ કહાવે, સમ્રકે જૂગ સુખાણુ;

માથે તારે મોહું રે, ફરતું એવું ચક્ર ફરે; કાળ તારિ. ૨

* * * * *

કર કર સંત સમાગમ સાચો, અવસર આવ્યો અમુલ્ય;

દેવાનંદ કહે, દેખ વિચારી, અંતકરણ અતુકૂળ;

ભજ્યા વિના ભૂંધર રે, જીવ બહુ જન્મ ધરે; કાળ તારિ. ૩

પદ ૨ જી. રાગ કાફી.

પ્રભુને વિસર્થા પ્રાણી રે, મનુષ્યાતન પામીને રે; પ્રભુને.

લોકનિ લાજમાં, કામ બગાડ્યું તારું;

વિવેકનિ વાત ન જાણી રે, મનુષ્યાતન પામીને રે; પ્રભુને. ૧

કૂડ કપટ કરી માયા મેળિને, કીધિ સર્વે ધૂળ કમાણી રે; મનુ. ૨

માલ ને મિલકત જીવતિમાં મોહ્યો, કેમ તારિ અકલ વેચાણી રે; મનુ. ૩

દેવાનંદ કહે, દેખ વિચારી, મુરખ તું મુઘા સુધિ તાણી રે; મનુ. ૪

પદ ૩ જી.

સ્ત્રીઓને શીખામણુ.

સધવા નારીને સ્વામીની સેવામાં રહેવું; :

જે જે વચન કહે વ્યવહારિક, તે કારજ કરિ લેવું રે; સધવા. ૧

ખાતાં પીતાં સૂતાં બેઠાં, કહે પતી તેમ કરવું;

હરખ શોક ને હાણુ લાભમાં, ફિકર તજીને ફરવું રે; સધવા. ૨

રીસ કરીને રાતે નયણે, બળતાં વેણુ ન બોલે;

શમતા શીળ સ્વભાવ સચાણી, તે નારી સતિ તોણે રે; સધવા. ૩

જેમન વાન રૂપ શુણુ જાતી, નર કોઈ નજરે દેખે;

હાડ માંસનો લોચો જાણી, પતિ વિનાનો પેખે રે; સધવા. ૪

હાંસી ખ્યાલ હરામી સોજત, ભાંડ ભવાઈ ન ભાળે;

દેવાનંદ કહે, શુભ કુળવાળી, સમજી સહ અધ ઠાળે રે; સધવા. ૫

પદ. ૪ થું.

હરિજન નારીને કુલદાનો, સંગ ન કરવો;

માણે જોરે લાંબત લાગે પાપરૂપ પરહરવો રે; હરિજન.

થાળી વગાડે હું નવ ઝીહું, રહ્યાં ત્રંભાણુ ગાણુ;
 અમ આગળે શો આશરો, જક મા કરો ઝાણુ; રાવણ.
 અન્નણ્યો મારો એ નથી, માનની મતિ પાછ;
 જોર કરીને આવિયો, જો નજનકનો નમાઈ; રાવણ.
 ત્રણ હુવનમાં તારણી, નથી નરપતિ એવા;
 રાજા રાવણશું આથડે, યુદ્ધનો લાવ લેવા; રાવણ.

* * * *

નારી નહિ આહું નરપતે, બરદ મહારં નય;
 થનાર હશે તે થઈ રહેશે, શુંણ રણછોડ ગાય;

અન્નદેવનું પદ ૪.

તમને આરાધું અન્ન-દેવ, પ્રથમ કહું તમારી સેવ; રેક.
 સવા પહોર સૂતાં ઉઠે, બકાર કરતાં બાળ;
 માતા પાસે ખાવા માગે, પેહેલે પ્રાતઃકાળ; તમને.
 પહોર દહાડામાં આવીં મળે તો, કાયા કરે કંલોલ;
 માણસ થાય છે મરવા જેવું, ઘડી થાય જો સોળ, તમને.
 વાત કરતાં વઢી પડે છે, ભણતાં નયછે ભૂલી;
 આંખડિયે અંધારાં આંવે, કાયા થઈ નય હુલી;
 * * * * *
 બળિયામાં જે બળિયો કહાવે, જે છે સઉથી બળિયો;
 તે જો પામે ત્રીજે પહોરે, ધૂળ થઈને ઢળિયો; તમને.

દેવાનંદ.

સંવત ૧૯૦૪ માં હતો.

પદ. ૧. હું.

કાળ તારી કંડેરે, આયુષને આછિ કેરે;
 મમતામાં મૂરખરે, યુવ્યોતોય અખર ન રહે. રેક.
 બાળપણું જોખન ગયું જોતાં; ઘરડો થયો તું ગમાર;
 આજ કાલકરતાં આવ્યો તારો વાયદો, માથે છે જમના આર;
 તારા મિત્ર આવીને વિચારાં, પાડેલાં ને પાડેલાં નિ

લવ નિમિષ થડી મૂરત માળે, પોર દિવસ પરમાણુ;

પક્ષ માસ કરિ વર્ષ કહાવે, સદકે જૂગ સુખાણુ;

માથે તારે મોહું રે, ફરતું એવું ચક્ર ફરે;

કાળ તારિ. ૨

* * * * *

કર કર સંત સમાગમ સાચો, અવસર આવ્યો અમુલ્ય;

દેવાનંદ કહે, દેખ વિચારી, અંતકરણ અતુલ્લભ;

બજ્યા વિના ભૂંધર રે, જીવ બહુ જન્મ ધરે;

કાળ તારિ. ૩

પદ ૨ જું. રાગ કાફી.

પ્રભુને વિસર્જ્યા પ્રાણી રે, મનુષ્યાતન પામીને રે; પ્રભુને.

લોકનિ લાજમાં, કામ બગાડયું તારું;

વિવેકનિ વાત ન જાણી રે, મનુષ્યાતન પામીને રે;

પ્રભુને. ૧

ફૂડ કપટ કરી માયા મેળિને, કાંધિ સર્વે ધૂળ કમાણી રે;

મનુ. ૨

માલ ને મિલકત જીવતિમાં મોહો, કેમ તારિ અકલ વેચાણી રે;

મનુ. ૩

દેવાનંદ કહે, દેખ વિચારી, મુરખ તે મુવા સુધિ તાણી રે;

મનુ. ૪

પદ ૩ જું.

સ્ત્રીઓને શીખામણ.

સધવા નારીને સ્વામીની સેવામાં રહેવું;

જે જે વચન કહે વ્યવહારિક, તે કારજ કરિ લેવું રે;

સધવા. ૧

ખાતાં પીતાં મૂતાં ખેડાં, કહે પતી તેમ કરવું;

હરખ શોક ને હાણ લાભમાં, ફિફર તજીને ફરવું રે;

સધવા. ૨

રીસ કરીને રાતે નયણ, બળતાં વેણ ન ખોલે;

શમતા શીળ સ્વભાવ સચાણી, તે નારી સતિ તોળે રે;

સધવા. ૩

જ્ઞેયન વાન રૂપ ગુણ જાતી, નર કોઈ નજરે દેખે;

હાડ માંસનો કોયો જાણી, પતિ વિનાનો પેખે રે;

સધવા. ૪

હાંસી ખ્યાલ હરામી સોળત, ભાંડ લેવાઈ ન બાળે;

દેવાનંદ કહે, શુભ કુળવાળી, સમજ સહ અપ ટાળે રે;

સધવા. ૫

પદ ૪ જું.

હરિજન નારીને કુલટાનો, સંગ ન કરવો;

જાને જોર લાગેન ત્યાં જાણે અપ પરહરવો રે; હરિજન.

કુલટા નારી કામણુગારી, વઢકારી વ્યભિચારી;
 અંતર ઉડી ભાવે હુંડી, ભોગવે ભવ દુખ-ભારી રે; હરિ.
 રાત દિવસ ધર બાહર રઝગે, કુળ મરમદા મેલી;
 ગૂઢા ખોલી જ્યાં ત્યાં જાયે, અરધી રાત એકેલી રે; હરિ.
 સાચું ખોટું જાણ્યા સાર, અધરમથી ઉપજવી;
 ધર્મ લોપ કરવા સાર એ, આ કળિશુગમાં આવી રે; હરિ.
 વેરાગણનો વેષ ધરીને, ગામે ગામે ગાવે;
 દેવાનંદ કહે, ચાર વરણુને, વાત કરી વટલાવે રે; હરિ.

રૂપવિજય.

અમદાવાદનો જતી.

સંવત ૧૯૦૫, સન ૧૮૪૯ માં હતો.

રહેનેમી સભય.

આજા ઘુંવટ વહુને વાલેરા લાગે.

એ દેશી.

કાવિનગ દયાને મુનિ, રહેનેમી નામે;
 રહ્યા છે શુદ્ધમાં શુભ પરિણામે રે, દેવરિયા મુનિવર ધ્યાનમાં રહેને;
 ધ્યાનપ્રપ્તિ હોય ભવનો પાર રે, દેવરિયા મુનિવર આંકણી.
 વરસાને ભીનાં ચીવર મોકળાં કરવા.
 રાજુલ આબ્યા તેને કામ રે; દેવરિયા મુનિવર.
 રૂપે રતિ રે વસ્ત્રે વરજીત બાળા;
 દેખી ખોભાણો તેણે કામ રે; દેવરિયા મુનિવર.
 દિલ ખોભાણું જાણી રાજુલ લાખે,
 રાખે સ્થિર મન ગુણના ધામ રે; દેવરિયા મુનિવર.
 વાઙ્મય કુળમાં જિનજી તેમ નગીના,
 હમન કરીએ મુજને તેણુ રે; દેવરિયા મુનિવર.
 નંદન તેના તમે શિવાદેવી બધા,
 પેટા પટ્ટર કારણ કેણ રે; દેવરિયા મુનિવર.

પરદારા સેવી પ્રાણી નરકમાં જાય,
 દુર્લભ બોધી હોયે પ્રાય રે;
 સાધવી સાથે ચૂકી પાપ જે ખાંધે,
 તેનો છૂટકો કદિયે ન થાય રે;
 અશુચિ કાયા રે મળ મૂત્રની ક્યારી,
 તમને કેમ લાગો એવડી પ્યારી રે;
 હું રે સંજમિ તમે મહાવ્રત ધારી,
 કામે મહાવ્રત જશો હારી રે;
 ભોગ વખ્યા રે મુનિ મનથી ન ઇચ્છે,
 નાગ અંગધન કુળ જેમ રે;
 ધિક્ક કુળ નીચા થઈ નેહથી ચાલે,
 ન રહે સંજમ શોભા એમ રે ;
 એવાં રસિકાં રાજૂલ વચણ શુણીને,
 બૂઝ્યા રહેનેમી પ્રભુજી પાસ રે;
 પ્રાય આશોઈ ફરી સંજમ લીધું,
 અનુક્રમે પામ્યા શિવ આવાસ રે,
 ધન્ય ધન્ય જે નર નારી શિયળને પાળે,
 સમુદ્ર તર્યા સમ વ્રત છે એહ રે;
 રૂપવિજય કહે, તેના નામથી હોખે,
 અમ મન નિર્મળ સુંદર દેહ રે.

દેવરિયા મુનિવર.

દેવરિયા મુનિવર. ૪

દેવરિયા મુનિવર.

દેવરિયા મુનિવર, ૫

દેવરિયા મુનિવર,

દેવરિયા મુનિવર. ૬

દેવરિયા મુનિવર.

દેવરિયા મુનિવર. ૭

દેવરિયા મુનિવર.

દેવરિયા મુનિવર. ૮

વીરવિજય:

અમદાવાદનો જતી.

સંવત ૧૯૦૫, સન ૧૮૪૯ માં હતો.

તેના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ.

ધમિલનો રાસ; શિયળવેલ.

હિતશિક્ષા.

સાંભળજે તું સુજની મોરી.

ઐ દેશી.

- શ્રીભગ્નને સજ્જન નર નારી, હિત શૌખામણુ સારી જ રે;
 શીઘ્ર કરે દેતાં શૌખામણુ, ભાગ્ય દશા પરનારી શૂણુજો સાજનો રે.
 ક્ષેત્ર વિરધની વાર, શૂણુજો જગત પઓ વ્યવહાર; શૂણુજો. ૧
- કુરુષ્ ધાળક જગત વ્યસની, કાફ ને વળી નાર જ રે;
 જો સંસારે સદા સુખ વંછો, ચોરની સંગત વાફ; શૂણુજો. ૨
- વૈશ્યા સાથે વણુજ ન કરિયે, નીચશું નેહ ન કરિયે જ રે;
 જાણુ આવે ધર ધન જાવે, જીવિતને પરદરિયે; શૂણુજો. ૩
- કાજ વિના પરધર નવ જૈએ, આજે ગાળ ન રીજે જ રે;
 જામિયા સાથે ખાથ ન ભરિયે, કુટુંબ કચેશ ન કીજે; શૂણુજો. ૪
- કુલમનશું પરનારી સાથે, તજીએ વાત એકાંતે જ રે;
 જાત એનશું મારગ જાતાં; વાત ન કરિયે રાતે; શૂણુજો. ૫
- રજ્ય રમણી ધરનો સોની, વિશ્વાસે નવ રહિયે જ રે;
 ગણપિતા ગુરૂ વિણુ ખીજને, ગુજની વાત ન કહિયે; શૂણુજો. ૬
- જાણુવાશું ગામ ન જૈએ, ઝાડ તળે નવ વસિયે જ રે,
 હાથી ઘોડા ગાડી જાતાં, દુર્જનથી દૂર ખસિયે; શૂણુજો. ૭
- રમત રમતાં રીસ ન કરિયે, ભય મારગ નવ જઈએ જ રે.
 જો જાણુ વાત કરે જ્યાં છાની, ત્યાં જામા નવ રહિયે; શૂણુજો. ૮
- જો વિણુ વાત ન કરિયે, ઈછા વિણુ નવ જમિયે જ રે;

- શુર જોગી રાગ પંડિતને, હાંસી કરી નવ હસિયે છ રે; ,
હાથી વાધ સરખ નર વહતા, દેખીને, દૂર ખસિયે; શૂણુજો. ૧૦
- કૂવાકાંડે હાંસી ન કરિયે, કંદક કરી નવ ભમિયે છ રે;
વરો ન કરિયે ધર વેચીને, જુગઠડે નવ રમિયે; શૂણુજો. ૧૧
- ભણતાં ગણનાં આળસ-તનિયે, લખતાં વાત ન કરિયે છ રે;
પરહસ્તે પરદેશ દુકાને, આપણું નામ ન ધરિયે; શૂણુજો. ૧૨
- નામું માંડે આળસ છાંડી, દેવાદાર ન થઈએ છ રે;
કષ્ટ ભયાદિકે સ્થાનક વરછ; દેશાવર નર્થ રહિયે; શૂણુજો. ૧૩
- ધનવંતો ને વેપ મલિનતા, પગાશું પગ ધસી ધોવે છ રે;
નાપિક ધર જૈ શિર મુંડાવે; પાણીમાં મુખ જોવે; શૂણુજો. ૧૪
- નાવણુ દાતણુ મુંદર ન કરે, બેઠે તરણાં તોડે છ રે;
ભોંઈ ચિત્રામણુ નમ્ર સૂએ તો, તેને લક્ષ્મી છોડે; શૂણુજો. ૧૫
- માતાચરણુ શીશ નમાવી, આપને કરો સલામો છ રે;
દેવ શુરનાં રશન કરીને, કરો સંસારનાં કામો; શૂણુજો. ૧૬
- બે હાથે માથું નવ ખણિયે, કાન નહી ખોતરિયે છ રે;
જિભા કંડે હાથ ન દેધયે, સામે પૂર ન તરિયે; શૂણુજો. ૧૭
- તેલ તમાકુ દૂરે તનિયે, અણુગળ જળ નવ પીજે છ રે;
કુળવંતી સતીને શીખામણુ, આના ભોગી દીજે; શૂણુજો. ૧૮
- સસરો સાસુ જોઈ જોઠાણી, નણુદી વિનય ન મૂકે છ રે;
શાણુપણુ શેરી સંચરતાં, ચતુરા ચાલ ન ચૂકે; શૂણુજો. ૧૯
- નોંચ સાહેલી સંગ ન કીજે, પર મંદિર નવ ભમિયે છ રે;
રાત પડે ધર બહાર ન જૈએ, સૈને જમાડી જમિયે, શૂણુજો. ૨૦
- ધોબણુ માળણુ ને કુંભારણુ, જોગણુ સંગ ન કરિયે છ રે;
સેજે કોઈક આળ ચઢાવે, એવું શીઘ્ર આદરિયે; શૂણુજો. ૨૧
- નિજ ભરતાર ગયો દેશાવર, તવ શણુગાર ન ધરિયે છ રે;
જમવા નાત વયે નવ જૈએ, દુરિનન દેખી ડરિયે; શૂણુજો. ૨૨
- પરશેરી ગરબો ગાવાને, મેજે બેઠે નવ જૈએ છ રે;
નાવણુ ધોવણુ નદી કિનારે, જનાં નિર્જન જૈએ; શૂણુજો. ૨૩
- બપડને પગ ચાલ ચાલિયે, હુનર સુધુ શીખીજે છ રે;
સ્નાન મવજો રસોઈ કરીને, દાન સુપાને દીજે; શૂણુજો. ૨૪

શોક તણાં લઘુ બાળક દેખી, ખેદ ન ધરશે હૈયે જીરે;	
તેની સુખ શીતળ આશિષે, પુત્ર તણાં ફળ લહિયે;	શૂંણુજી. ૨૫
ખાર વરસ બાળક સુરપડિમાં એ બે સર્રીખાં કહિયે જીરે;	
ભકિત કરે સુખ લીલા પામે, ખેદ કરે દુખ લહિયે;	શૂંણુજી. ૨૬
નર નારી બેઉને શીખામણુ, મુખ લવરી નવ હસિયે જીરે;	
નાત સગાનાં ધર છોડીને, એકદગા નવ વસિયે;	શૂંણુજી. ૨૭
વમન કરીને ચિતા ઝાળે, નખળે આસન બેશી જીરે;	
ત્રિદિશ દક્ષિણ દિશ અંધારે, બોટચું પશુએ પેશી;	શૂંણુજી. ૨૮
અન્નખણે રૂતુંવંતી પાત્રે પેટ અજીરણુ વેળા જીરે;	
અગાસે ભોજન નવ કરિયે, બેજણુ બેશી ભેળાં;	શૂંણુજી. ૨૯
અતિશે ભેનું ખાડું ખાડું, શાક ધાણું નવ ખાવું જીરે;	
મૌનપણે ઓડીગણુ વરજી, જમવા પેલાં નાવું;	શૂંણુજી. ૩૦
અન્નવખાણી વખોડી ન ખાવું; તડકે બેશી ન જમવું જીરે;	
માંદા પાસે રાત તજીને, નરણાં પાણી ન પીવું;	શૂંણુજી. ૩૧
કંદ મૂળ અભંક્ષને બોલી, વાસી વિદળ તે વરજી જીરે;	
જૂઝૂ તજી પર નિંદા હિંસા, જી વળી નર ભવ સરજી;	શૂંણુજી. ૩૨

નરભેરામ.

પેટલાદ પરગણે, પીજનો ચાતુર્વેદી મોઢ આલણ.

સંવત ૧૯૦૮, સન ૧૮૫૨ માં હતો.

તેની પ્રસિદ્ધ કવિતા.

નરસિંહ મહેતાના દીકરાનો વિવાહ, બોડાણાની મૂછનાં પદ,

છપ્પા, પદ, ઘોળ, ગરખીઓ, વિગે રે.

છૂટકે છપ્પા.

મેગળ નિસરી બહાર, ચાલતો મહા મુખ માણે;

નહિ શત્રુ, નહિ મિત્ર, વિશ્વને સરખું બાણે;

પૂરે ભસે બહુ શ્વાન, કટલાં બેશિ રહે છે;
 મેગળને મન નહિ, માન અપમાન દે છે;
 એમ હરિજન મેગળરૂપ છે, જેને હરિનું ધ્યાન છે;
 કહે નરભેરામ ગુરૂચક્રી, હરિજન સધળા શ્વાન છે;
 જે જમે ઉધાર સાથે થયું, તેના ધરું છું શોકને;
 કહે નરભો હાથ ધરી સહુ, સાધન સૌપું લોકને.
 કોઈ કહેશે એમ, હાથ તો શીઠને ધરિયે;
 હાથ ધર્યે જવાય, નહિનો પેટ ન ભરિયે;
 ધરિયે નહિ જે હાથ; નવજ્ઞાં કેમ ફરાય;
 હાથ ધર્યાં પરતાપ, ટાઢ તડકા તે જાય;
 જે હાથ ધર્યાં વણુ મહેનતે, જીવ્યું તે તો ઠીક છે;
 જન નરભે તો નિશ્ચય કર્યું, હાથ ધર્યાંમાં ધિક છે.
 વગર મેનતે ખાય, પારકા માગી મેવા;
 વગર મેનતે ખાય, હરાયા સાંઢે જેવા;
 જીવે પારકું ખાઈ, એહ અવતાર ન સારો;
 જેતો નથી વિચારી, લાભ લૂટાયે મારો;
 જે માલ પારકા ખાઈને, મૂર્ખ હૈયે હરખાય છે;
 કહે નરભો લાભ બધો જુએ, નાગો શું લૂટાય છે.
 ખારતણી ભૂમિમાં, સોમણે બાજરિ વાવી;
 ખાર બધું ખાઈ ગયો, પાછિ પાશેર ન આવી;
 વિવેક સમજ્યો નહિ, પાત્ર કુપાત્ર ન જોયું;
 ખાધું તેને પર્યું, ખવરાવ્યું તેણે ખોયું;
 સધળા ભૂમિ સરખી નથી, કઈ છાયા કઈ તાપની;
 કહે નરભો, કુપાત્ર થાય તો, દરુંદ આવે પાપની;
 જાયક જીવન ધીક, વગર મેનત જે જીવે;
 જન જાયકે થાય, જુઓ દેખાડું દીવે;
 માગે સાકર ગોળ, તનુજને ટપલી મારે;
 જાયકને નોંતરી, જમાડે ધીની ધારે;
 જાયક તો તે નથિ જાણતો, જન અતિશે થાય છે;
 એ નરભે મોટું ને નાજો જર લંટાય છે.

લૂંટાયા: વિષે. ધોળા, ૧.

- રાતો ધોડો રણપાખરિયો, શ્વેત ધર્યો શણગાર જોતે: એ રાગ.
 ધરમે ધોળાં નિત્યે ગામઝે, ડાકોરવાળો ડાહ્યો વાલા;
 આંખા તળેથી બે જણુ બિઠ્યા, આહાણુ દેખી ધાયો: વાલા. ૧
 બિભો રે અલ્યા આહાણુ તું તો, ત્યારે લાગી પીક વાલા;
 જુગત કરીને જોડો લીધો; ડાકોરને છે ઠીક વાલા; ૨
 ભાંજ આપ્યને; ભાંજ આપ્યને, એવું આવી કહે છે વાલા;
 અચરજ સરખું મુજને ભાર્યું, લૂગડાં તો લે છે વાલા. ૩
 પાધડીને પહેલી લીધી, માયું કરિયું ઝોંકું વાલા;
 હોંડી હાલી ડાકોર આવ્યા, પાસે નોતું ધોડું વાલા. ૪
 દોટીમાં શું એવું કહીને, પછેડી પણ લીધી વાલા;
 જૂનાં લઈને નવાં આપશે, કૃપા હરિએ કીધી વાલા. ૫
 જે જોઈએ તે માગી લ્યોને, ના કહાનો નેમ વાલા;
 હાથ પગને દોરી તુંબડી, રહિ છે કુશળ એમ વાલા. ૬
 ચોખ્ખાનીનો કડકો પેરો, સર્વે દાન કરીને વાલા;
 બિમળકો આણીને સોપ્યું, નરભે તો હરિને વાલા. ૭
 જૂનાં પૂનાં વસ્તર મારાં, લાજ રહ્યો તે માટે વાલા;
 રામકૃષ્ણ ગોવિંદ કરતા, આલ્યા બિભી વાટે વાલા. ૮
 લોક મળે તેં એવું પૂછે, કહે આહાણુ ક્યાં લૂટ્યો વાલા;
 જિવ્હા મુખમાં સાજી છે તો, જોગાળે જાંત્રુક્યો વાલા. ૯
 નાહાનાને ભડકે દીવાળી ને, મોટે ભડકે હોળી વાલા;
 જન નરભાનાં વસ્તર લીધાં, લોક કહે છે કોળી વાલા. ૧૦
 'પણસોરા' ને ચોરે આવ્યા, ખખર કરી છે ખાંતે વાલા;
 આહાણુ પટેલ દેશાધ કહે, ભગત રહ્યો નિરાંતે વાલા. ૧૧
 દવારકા-દેશાધને જોરે, ભાધએ કરિયું જોર વાલા;
 ઘો રણશિયું વહાર કરોને, ઝાલી લાવો ચોર વાલા. ૧૨
 નરભો કહે એવું નવ કરવું, સમજાવ્યા નિરવાણુ વાલા.
 નિત્યે પૂન્યમે મારે જવું, ખોશ્યો મારા પ્રાણુ વાલા; ૧૩
 પછેડી તો તું મગાવી, હાથ ભરીને લીધી વાલા;

જે ચાર દિવસ જો રહો તો, બાજરી લખાય વાલા;
જન નરમાને હોતે રાખ્યો, શુભ હરિના ગાય વાલા. ૧૫
પાંચે દિવસ કિરતન કરિયાં, બાજરી થી મળુ ખાર વાલા;
વેઠિયાનાં મન દુખાર્યાં, નરજો મેલ્યો પાર વાલા. ૧૬

ચોભણદાસ.

તેની રચેલી કવિતા પદ, ગરળીઓ, પ્રસિદ્ધ છે.

ચોપાયા છંદ.

સાંભળતે શીખામણુ મારી, પાપી પ્રાણી અભાગી,
સુખ મેલીને દુખના દાડા, મરવા લેછે માગી;
માથા ઉપર મરણુ બમેછે, એ લીધો કે લેશે;
આંખે તો અંધારી બાંધી, મોગમ મારજ દેશે. ૧
સાત પેઢિતું સગું સાગતું, કોઈ ન આવે આડે;
જેઠાં જેઠાં જોશે રોશે, જાણુ લૂટ્યાં ધાડે;
પ્રાણુ ગયા તે કોઈ ન જાણુ સર્વે પડ્યું રહેશે;
વાલાં હશે તે વેરી ધધને, કાઢો કાઢો કહેશે. ૨
સોંધું શણું સાદરડું ને, કાચલીકરો કડકાં;
આવ્યા મધ્યે એજ આવશે, દેશે બહાર ધબકાડે;
ખડકે જઈને ખડકશે ને, ચોરિ બાંધશે ચણી;
ગાંઠવણી તો ધણિ ગોઠવશે, બંધી કરશે ધણી. ૩
સોડ તાણિને સૂવારશે ને, હમ્મિ મુકશે ખોડ;
મોઢેથી પરજળશે ને, વાના બાંધશે ઝોઢે;
કંચન સરખી કાયા ઉપર, ભડકે હોળી બળશે;
માતે પિતા ને દારા બધું, વળાવિને તે વળશે. ૪
કાગારોળજ કરતાં કરતાં, જીને જળમાં નાશે;
પૂંડેથી વા આવશે, તે બહૂત ભડી જાશે;
મુઆ પૂંડે ચોથે દહાડે, ક્રિયા કરવાની પેર;

... તે ...

કરશે એની લાજ ધજતને, તારૂં તારી સાથે;
 પુણ્ય હશે કીધું તે પામીશ, હેત સહિત નિજ હાથે;
 શ્રાદ્ધ સરાવી સગાં સનેહી, કરશે વડી વડાઈ;
 ચોરે ચૌટે એઠાં હાંકે, બહુ ખરચ્યાનિ બડાઈ. ૬
 ગયા ખાતે વાવરિયું ને, રહ્યા ખાતે તે રહિયું;
 દુખ લાગે તો વેલું લાગો, કેહેવું હતું તે કહિયું;
 તેથી પૂછો દિવાકરને, ઊપજ્યા ખખ્યા અનંત;
 કહે થોભણુ સેવો હરિચરને, સત્ય સગા તો સંત.

ગોપાળદાસ.

બુદ્ધિ વહુને શીખામણવિષે.

રાગ ધોળ.

એછા ધુંધટ વહુને વહાલેરો લાગે.

એ રાગ.

સાચી સમજણુ બુદ્ધિને ખોટી રે લાગે,

સંત મનાવે તો મનાવું; હો લોલણી,

સાચી સમજણુ બુદ્ધિને ખોટી રે લાગે. ૮૬.

શીલ સંતોષ કહો તો કલાં ધડવું,

કરણની કાંબિયો પેરાવું હો લોલણી.

સાચી સમજણુ.

વિવેક વિચાર કહો તો વિધુવા ધડવું,

હર્ષના ધુધરા બંધાવું; હો લોલણી.

સાચી સમજણુ. ૧

સાધન સંપતિ કહો તો ચૂંડલો પેરાવું,

ક્ષમાની ચીપો મદાવું; હો લોલણી

સાચી સમજણુ.

જ્ઞાન વૈરાગ્ય બાણુબંધ સોવરાવું,

શાંતિનું રતન જડાવું; હો લોલણી.

સાચી સમજણુ. ૨

પ્રેમનાં પુષ્પો ગળામાં નંખાવું,

લક્ષ્મી દેગરો પોચરાવું; હો લોલણી.

સાચી સમજણુ.

લોભે લાય લાગે પુણ્યની પાળ ભાગે, વગર ન્યાયે અન્યાયે લહે છે;
કહે મૂળદાસ લાંચડિયા પર નિદક, એ નિશ્ચે નરકમાં પડે ; છે. વરધ. ૪

પદ ૨.

હરિ ન ભજ્યો શા માટે, આ અવસર હરિ ન ભજ્યો શા માટે; ટેક.
ધંધામાં ધાયો ને લોભે લપટાયો, ને જતન કરીને માલ દાટે;
અગ્નિ જળ લે છે ચોર કપટે લૂંટિ લેછે, હરિ હીરો ખોયો તે કાઠિ સાટે; આ. ૧
રાવણનો જોડો તેનો અન્ન ચયો થોડો, ખેડા વિભિષણ પ્રાટે;
પાપે ખેજણાશે ને ધર્મની જે થાશે, તમે હીંડો વિચારીને વાટે; આ. ૨
દેશપતિ કહાવે માલ ખજાને ભરાવે, ને હીંચે હીંચોળાખાટે;
જે ગયા ભઠિ તેની રાખ મૂંડી, કાં કૂટિ મરો બચાટે; આ. ૩
શાહુકાર ભારે ને હુડિયો શકારે, ને ખેડા વાણાતર હાટે;
કહે મૂળદાસ કર હાથે તે સાથે, કાઢ કાઢી ન બાંધે તારિ દાટે; આ. ૪

પદ ૩.

મનુષ્યા જનમ શીદ ખુએ, આવો રૂડો મનુષ્યા જનમ શીદ ખુએ; ટેક.
સંસારી જન કહે, અમે જ સુખિયાં, દારા ધન પુત્રને જુએ;
હેતે હુલાવે, ને પ્રીતે પરણાવે પછી, મરતાંને ધૂસકે રૂએ; અ.વો.
* * * * *
કીર્તિ દાન કીધાં છતિને જશ લીધા, ને કાઢવમાં કર ઘુએ;
કારણ કહાવે, ને પારાયણ પઢાવે, એનું ધૂતીને લીધું ભૂએ; અ.વો.
કુડ કપર કીધાં ધૂતીને ધન લીધાં, વિચારી ન જોયું મુએ;
કહે મૂળદાસ એવા જીધા અજાની, એ તો દેખી પેખીને પડે કૂવે; અ.વો.

પુરીખાઈ.

ઉમરેઠની.

સીતામંગળ. કંઠવું. ૧ લું.

રાગ ધોળ.

સતી સીતાને ચરણે લાગે જ નિર્મળ વાણી ને શરૂ થત

. ઢાળ.

* * * * *

સિવરા-મંડપ રચ્યો બ્યારે' ને, તેડાવ્યા બહુ ભૂપ;
 રૂપિ સાથે રાધવ આવ્યા એનું, મહા મનોહર રૂપ.
 પાતાળના રે પંનગ તેડ્યા ને; આવ્યા ગગન મુનિદેવ;
 રાવણ કહે, હું ધનુષ ભાણું ને, કન્યા વડે તતખેવ.
 સતી જનકિયે સામું જોયું ને, દીકા શ્રી મહારાજ;
 સ્વામી ભવોભવ હું પદ-સેવક, કેમ વીસારી આજ.
 સતી તે કરાં વચન શ્રેણી ને, હસ્યા શ્રી રઘુવીર;
 ક્ષણમાં વડે રે હું જનકી, તું રાખ મનમાં ધીર.
 કરજોડી પુરી ભણે જેનો, ઉમરાપુરિમાં વાસ;
 સ્વામી સૌ સંતનીં દાસ છું, રઘુનાથ રાખો માસ.

કડવું રજું. ઢાળ.

રતનાળિ સૌતાજીએ વેણુ વછોડી, શેષ નાગ સળકી રહ્યા કર જોડી.
 મુખનીં છખી અતિ બુદ્ધિ શોધયેજી માંહિ, રોહિણી પતિ દરશને આવ્યોજી બાંધ.
 નાસિકા શુકચંચું અધરરસ શોહે, દંત દેખીને માનવિનાં મન મોહે.
 શણુગાર સજે રાજ જનક-કુંવારી, તેની શોભા બની ત્રણ લોકથી ન્યારી.
 કર ક્રોમળ ને રાતા કુમકુમ જેવા, ચુડકો રતનાળો બાબુબંધ તેવા.
 કાંદડને ભાગતાં હાથ ચંપાણા, મોટા બૂપતિ માંય પડ્યા ખશિયાણા.

* * * * *

લાં તો ધનુષ્ય ભાગીને સાત ખંડ કર્યારે, પછી જનકનીં કુંવારીને રામ વર્યારે.
 સારે ચક્રલોક માંહિ ચાલી વધાઈ, કરજોડીને એમ કહે પુરીબાઈ.

કડવું ૩ જું. ઢાળ.

જન લઈ ચાલ્યા રે દશરથ રાજ, હસ્તી ઘોડા બહુ કહ્યા નવ જાય.
 કાળા કાખરા ને રાતા રે ધણા, સુંદર તે મહારાજા રે તણા,
 લીલા પીળા ને ઘોળા'જેહ, ઘોડા પાખરિયા પલાણ્યા તેહ.
 રથ સુખપાલોનીં રચના રે બણી, જનન વખાણું રે રાધવતણી,
 ને ને ને માન તે ને, ને ને ને ને ને ને

સેર ભૂંગળ બહુ નાદ જ થાય, જનની શોભા કહીં નવ જાય.
 ક્ષણમાં પોંચ્યા રે દશરથ રાય, સામધએ રાજ જનકજી જાય.
 સેઠ્યા વેવાઈને મળિયાં મન, રાજ જનક કહે, કિવસ ધન્ય ધન્ય.
 એળચિએ વાશ્યાં રે જળ આણી, ખાંડ ઘોળીને પાયાં રે પાણી.
 જન જોઈને રાજ જનકજી હરયા, એ આગળ આપણુ રાજ રે કશા.
 ચંદનના ઓરડા ઊધડ્યા દશરથ રાજ ત્યાં રે ઊતર્યા.
 પાલખડી મેલો રે પરશાળ, જોતાં સામી દોંસે રે રસાળ.
 જનરડીઓની રે જુક્તિજ બણી, પાથરણાં રે આપ્યાં પાથરી.
 ઘોડાની રે ઘોડારો ધણી, વળી વિધિ કરી રૂડી માફતણી.
 આવી જનકજી બોલ્યા વાયકા, કહુઓ લેઈ ચાલો નાયકા.
 નાગરી સૌ મળી નારી જોહ, કહુઓ લેઈને ચાલી તેહ.
 ગાતી તે વાતિ જનિવાસે જાય, ધણું સંતોક્યા રે રાધવરાય.
 કૌશલ્યા બાઈએ રે દીધાં માન, સહકોને આપ્યાં ફેફળ પાન.
 જનક રાજની જે વહુ દીકરી, તેને તે ફેફળ આપ્યાં ફરી.
 માતા તે નયણે અંજન કરે, કંકુ ચંદન રધુપતિને ધરે.
 માતા તે મનમાં એવું ભણે, રખે કુંવર કોની દૃષ્ટે પડે.
 ભરત શત્રૂઘન લક્ષ્મણુ ધીર, વર પાસે બેઠા ત્રણ વીર.
 માતાજી ચિંતા ન કરશે તમો, રક્ષા કરીશું રે રાધવ અમો.
 એ તો કહિયે રે કારણ રૂપ, સૂરજ વંશમાં મોટો ભૂપ.
 ધનુષ તો એણે ભાગિયું, ઘણા અસુરનું કુળ લાજિયું.
 તોરણે ને છજે નાચે મોર, મંડપમાં દીસે ધનધોર.
 મંડપમાં રે ઊભાં મહામતિ, તેણે નવરાવ્યાં મહાસતી.
 ગોત્રજ આગળ બેઠાં સીત, રાધવજીયું પૂરણ પ્રીત.
 ગોત્રજ માંય રે વર આવિયો, રૂઢે કમળમાં તે ભાવિયો.
 દશરથના જોગી ગડગડ્યા, રધુનંદન વરઘોડે ચઢ્યા.
 કર જોડીને કહે પુરી સહી, લગન સાધવાની વેળા થઈ.

કંકુ ૪ છું. ઢાળ.

ચંચળ અશ્વે ચઢ્યા રધુનંદન, ઢોલ દદામા ગાજે જી;

~~મીનાગે તર જોએ તેમજ જોડી કામ સાથે જા~~
~~જોડી કામ સાથે જા~~

કટી કોમળ ત્યાં મેખલા સોધયે, પાયે નેપુર વાળે જી.
 બાંહે બાજુબંધ બાંધ્યા છે, કોટે કૌરતુભમણિ છાજે જી.
 જનનરડી વરની માડી સંધાતે, ગીત મધુરાં ગાયજી;
 સાસુ પ્રેમે પનોતાં ધાઈ, વરને પોખવા જાયજી.

કંડવું ૫ મું. ઢાળ.

* * * * *

સીતા પહેલું મંગળ વરત્યું રઘુરાય, ત્યાંતો મધુપર્ક કરાં દાન અપાય.
 સીતા બીજું મંગળ વરત્યું રઘુરાય, ત્યાંતો મુદ્રિકા કરાં દાન અપાય.
 સીતા ત્રીજું મંગળ રામની સાથ કીધાં, ત્યારે શ્રીરઘુનાયે મહાદાન દીધાં.
 સીતા ચોથું મંગળ વરત્યું રઘુરાય, ત્યાંતો કન્યા કરાં દાન અપાય.
 ત્યાં ખુરાનપુરની બાળેડી મગાવો, ત્યાં વીસળનગરની થાળી અણાવો.
 ત્યાં ડુંગરપુરની ઝારી રે આણી, કંસાર પૌરસે રાજા જનકની રાણી.
 કંસાર પૌરસેયો તે રૂડી રે રીતે, સીતા રામ જમ્યાં તે પૂરણ પ્રીતે.
 ત્યાં પાન સોપારીની છાજ જ છોડી, સીતા રામ રહ્યાં છે ખેડ કર જોડી.
 કરજોડી પુરી કહે જે જે રે કીજે, ત્યાં કન્યા સળેડાનાં ભામણાં લીજે.

કંડવું ૬ મું. ઢાળ.

ઉત્તમ જળ ઉજ્જોદક મેલ્યાં તે, જનનને નાવણ કીજે જી;
 પાટ પીરોજ ને સોના આડણિયો તે, જનનને આસન દીજે જી.
 વીસળનગરની થાળિયો અણાવો ને, ડુંગરપુરની ઝારી જી;
 વાડકડા વીજપુરી મેલે તો, સુવરણ લોટા શુભકારીજી.
 કાઠા ધઉંની લાપસિ પૌરસો તો, માંહે માળવિયો ગોળ જી;
 ધી તો ગવરી ગાયનાં પૌરસો ને, દહીં દૂધ કરી છોળ જી.
 શાક તો સૂરણનાં પૌરસો તો, રાધતાનો નહિ પારજી;
 દાળ ચંપાના છોડશો પૌરસો ને, વિધ વિધ માંહે વધાર જી.
 શેવ સુંવાળી સુંદર પૌરસો ને, પાપડ પૂનમ આંદ જી;
 ભાત કમોદ તણો પૌરસો તો, જોખલે પીરસો ખાંડ જી.
 ભોજન રૂઝાં ભાવથી કીધાં, સંતોડી સર્વે જન જી;
 શુદ્ધાચમન લેઈ ખાર પધાર્યાં ને, આખ્યાં ફેડળ પાન જી.
 પેરામણીનો સમય થયો છે, માગી લ્યો જે જોઈએ જી;
 દશરથ રાયને સોનાતું ટીલું તો, રઘુનંદનને જનોઈઓ જી.

પાંચે વસ્ત્ર આપ્યાં રઘુનંદનને, રંગ કસુંબે બોળી જી;
 ધરશાહી ધરચોળાં અણાવે ને, પાટણની પટોળી જી.
 જનરડીને ઝૂલતી સાડી ને, માંડવે આવીને પેરે જી;
 ઝાલ ઝૂમણાં ને નાકે વેસર, સીતાબાઈ કરે જી.
 સીતાબાઈ સાસરે આલ્યાંને, દાદાના દેશ મૂક્યા જી;
 સીતા વિના તો સૂનું લાગેને, તુળસીના કયારા સૂક્યા જી;
 પાછું વાળી જીએ સીતા પતોતાને, દાદાને આશિષ દેય જી;
 ધણું જીવજો દાદાજી મોરા ને, રાજ અવિચળ રહેય જી.
 ધણું જીવજો વીરજી મોરા ને, લાભીના નવરંગ ધાટ જી;
 સીતાબાઈને પાસે બોલાવીને, કહે છે પોતાની માત જી.

* * * * *

જે મારી સીતા તું કહ્યું કરજે ને, લાજ વધારજે તારી જી;
 રમકડાં રળિયામણાં આલ્યાં ને, દીધી શિખામણુ સારીજી.
 સીતાબાઈ સખિયોને મળીને, પછી સાસરિયે જાય જી;
 પુરી બાઈ કહે છે કડવાં તે, પ્રીતે પૂરણ થાય જી.

મીરાંબાઈ.

સતલામાનું રૂશણું.

જાણ્યું જાણ્યું હેત તમારું જાદવારે લોલ,
 હેત જ હોય તો હાથમાં વરતાય જો;
 અમે તમારી આંખડિયે અળખામણાં રે લોલ,
 વાલપ હોય તો નયણામાં ઝળકાય જો;
 પારિજાતકનું ફૂલ રે નારદ લાવિયા રે લોલ,
 જૈ સોંપ્યું રાણી રૂકમણી ને દરબાર જો;
 એકે પાંખડલી મારે મંદીર નવ મોડલી રે લોલ,
 કીધી મુજથી એ અદકેરી નાર જો;
 અચરત પામ્યાં ને આનંદ ભિતર્યો રે લોલ,
 જાઓ, જાઓ, જાઓ, નહિ બોધું સુંદર શ્યામ જો;

જાણ્યું જાણ્યું.

જાણ્યું જાણ્યું.

રૂકમણીને મંદિર જૈને રંગે રમો રે લોલ,
 હવે તમારે અમ સાથે શું કામ જો; જાણ્યું જાણ્યું-
 અળગા રહો અલખેલા મને અડશે નહિ રે લોલ,
 તમ સાથે નહિ ખેલું નંદકુમાર જો;
 મોલે ને પધારે માનેતી તણે રે લોલ,
 આજ પછી આવશે મા મારે દાર જો; જાણ્યું જાણ્યું-
 નારદે કહ્યું સતભામા સાંભળો રે લોલ,
 એ નિર્લજ્જને નથી તમારું કામ જો;
 કાલા ને વાલા કરતો તે આવશે રે લોલ,
 મોટા કુળની મૂકશે મા મામ જો; જાણ્યું જાણ્યું-
 હિતાર્યા આજણુ રે સર્વે અંગથકી રે લોલ,
 લો શામળિયા તમારો શણુગાર જો;
 મારા રે મૈયરની ઝોઢું ઝોઢણી રે લોલ,
 ખીજું આપો માનેતી દરબાર જો; જાણ્યું જાણ્યું-
 ચરણા ચીર ઉતારી ચોળા ચુંદડી રે લોલ,
 ઉરથકી ઉતાર્યો નવસર હાર જો;
 કાંખી ને કડલાં રે ત્રોટી ઝમણી રે લોલ,
 સર્વ સંભાળી લેજો નંદકુમાર જો; જાણ્યું જાણ્યું-
 આગળથી નવ જાણ્યું મેં તો એવડું રે લોલ,
 ધરથી ન જાણ્યો ધૂતારાનો ઢંગ જો;
 બાળાપણની પ્રીત અમારી પાલટી રે લોલ,
 એ નિર્લજ્જને શાનો દીને રંગ જો; જાણ્યું જાણ્યું-
 ધીરજની વાતો ધરથી જાણી નહિ રે લોલ,
 પ્રીત કરીને પરવશ કીધા પ્રાણ જો;
 કાળજડાં કારીને ભીતર ભેદિયાં રે લોલ,
 મીઠડલીમાં માર્યા મોહનાં બાણ જો; જાણ્યું જાણ્યું-
 પ્રીત કરી પરહરું મોતું પાધરું રે લોલ,
 થોડા દિવસમાં શું દીધાં મને સુખ જો;
 સ્વપનાનાં સુખડાં રે સ્વપને વહી ગયાં રે લોલ,
 રે રાજા રે રાજા રે રાજા રે રાજા રે રાજા

પૂરણ પાપ મળ્યાં રે એ અબળાતણાં રે લોલ,
 જોતો પરણ્યો પર ઘેર રમવા જાય જો;
 અબોલડા લીધા રે બાળે વેષથી રે લોલ;
 તે નારીનું જોખન ઝોલાં ખાય જો;
 ખાણીડાં પીને રે ધર શું પૂછિયે રે લોલ,
 વેરી પિતાએ પૂરણ શોધ્યાં વેર જો;
 ભિછેરી આપી રે એના હાથમાં રે લોલ,
 ગળથૂથીમાં ઘોળોં ન પાયાં ઝેર જો;
 શોકડલીનાં વેણુ મને બહુ સાંભરે રે લોલ,
 નયણાંથી છૂટે જળની ધાર જો;
 હૈડું નવ ફાટયું રે હજુએ અમતાણું રે લોલ,
 ઉર ઉપર કાંઈ ઉઠ્યા મેઘ મલાર જો;
 એવાંને મેણાં શું જોલો મુખથકી રે લોલ,
 ભોળા મનની શું આણો છો બ્રાંત જો;
 નારી મન શું રાખો નારદને કહે રે લોલ;
 કુળવંતી તમે કમ કરો કલપાંત જો;
 પટરાણી તમથી બીજી પ્યારી નથી રે લોલ,
 શું સતભામા ફૂડો ચઢાવ્યો કોધ જો;
 કપટી નારદિયાનાં કહેણુ ન માનિયે રે લોલ,
 ઘણો વધારે ઘેર ઘેર જઈ વિરોધ જો;
 સાચું જો કહું તો તમે નવ સાંભળો રે લોલ,
 કહો સતભામા ખાઉં તમ આગળ સમ જો;
 કાણુડા નાગને આપું આંગળી રે લોલ,
 તોએ તમારું મન નવ માને ક્યમ જો;
 મોહનજી કહે રે સતી તમે સાંભળો રે લોલ,
 કહો તો મગાવું પારિજાતકનું ગ્રાહ જો;
 આણીને રોપાવું તમારે આંગણે રે લોલ,
 રાણી રોષ તજીને મૂકા રાડ જો.

જાણ્યું જાણ્યું.

જાણ્યું જાણ્યું.

જાણ્યું જાણ્યું.

જાણ્યું જાણ્યું.

જાણ્યું જાણ્યું.

જાણ્યું જાણ્યું.

જાણ્યું જાણ્યું.

કુમકુમ ને કસ્તુરી જેહુકે કેવડો રે લોલ,
ચૂવાચંદન ઊડે અખિલ ગુલાલ જો;
આનંદ ઉત્સવ રે થાય અતિ ધણો રે લોલ,
ભેર ભુંગળ ને વાજે મૃદંગ તાળ જો;
રૂશણું ગાયું રે રૂડી રીત શું રે લોલ,
સતભામાનાં મનાવ્યાં છે મન જો;
મીરાનો સ્વામી રે મોલ પધારિયો રે લોલ,
સતભામાનાં જીવન કીધાં ધન્ય જો.

જાણ્યું જાણ્યું.

જાણ્યું જાણ્યું.

કૃષ્ણરામ.

કળિકાળતું વર્ણન ગરબા છંદ.

(આજ મને આનંદ વાધ્યો અતિ ધણો મા) એ દેશી.	
વિમળ મતિ વિપરીત,	વેહવા લાગી સહુની;
પરમારથની પ્રીત,	બહાર ખશી ગઈ બહુની.
ઉત્તમ ચારે વરણ,	ઉત્તમતાને મૂકી;
કરે અધર્માચરણ,	ચિંતન હરિનું ચૂકી.
વાડવ વિધાવાન,	થઈ પણ ધરધર ડોલે;
શ્વરૂતણાં સનમાન,	નહિ પણ આશિષ ખોલે.
વાંચે જૈ વેદાંત,	કણ લોભે કંઈ ધરમાં;
સમજે નહિ સિદ્ધાંત,	ભટકે ભવસાગરમાં.
વિપ્ર પરસ્પર વેર,	કામ કારણે કરતા;
જરને માટે ઝેર,	મમતામાં નિત્ય મરતા.
વિદવત થઈને બ્યાજ,	ગરીબ જનતું ગમિયું;
કરે અધરતાં કાજ,	પ્રાંતે મનહું ભમિયું.
શાસ્ત્રતણી નહિ સાન,	વામ મારગે ચાલે;
કરિને મદિરા-પાન,	મોટા થઈને માલે;
મારણ મોહન જાર,	ઉચાટન આરાધે;
ઉત્તમ થઈ અભિચાર,	સુવરણ માટે સંધે.

ઉર્ણા અડદ ઉપાન,
 દારૂ લેછે દાન,
 શ્રદ્ધાદિકને ઘેર,
 પરમ ધર્મની પેર,
 એકાદશાનું અન્ન,
 ધણિને નોય જો ધન, ધર ધરેણું વેચાવે.
 મસ લઘુશંકા લીંટ,
 એ ઠેકાણે ઈંટ,
 રામા કરે રૂદન,
 આરોગે ત્યાં અન્ન,
 રૂડતા રાજદાર,
 દેવડિયે છડીદાર,
 તોપણ નાવે લાજ,
 વર્ષાશનને કાજ,
 નાત નાતની નિત્ય,
 વર્ષા ઉજણ ને શીત,
 અન્નતણા મુખ ગ્રાસ,
 દામતણા થઈ દાસ,
 વૈશ્વદેવ નૈવેદ્ય,
 ભૂત બળિનો ભેદ,
 સસરા કહિને ગાળ,
 એળે ચઢાવી આળ,
 એક નોતરે ચાર,
 ન જુએ વરણા ચાર,
 ગ્રીવા લગણ ભરાઈ,
 પ્તી રગડાઈ,
 મધુ મહિષી ને મહિનું;
 કાળ સમે કંધ કંધનું.
 શાસ્ત્ર શીખાડે જઈને;
 વિપ્રતણી ગદ્ય વહિને.
 આહાણુને પાણુ ભાવે;
 દેખતાં જ્યાં દિસે;
 માંડિ પત્રાળા પ્રીસે.
 હાથ વાળતી હઈયે;
 કાણુ કાણુને કહિયે.
 પંડિત થઈને પક્ષ;
 સહિ લે તેના ધક્કા.
 કિંકર મૂકે કાઠી;
 દરબારે જાય દહાડી.
 બદી કરે બડબડતા;
 વેડી વાટે વઢતા.
 તો પણુ બોલે ગાળા;
 પેટે મારે પાળી.
 અલ્પચર કે તર્પણુ;
 જાણુ નહિ અહ્માર્પણુ.
 પુત્ર પૌત્રને દેતા;
 લાંચ પટેલ થૈ લેતા.
 જમવા કાળે જાતા;
 સૌને ઘેર ઘેર ખાતા.
 પરનું આવે પ્રાશી;
 વાણુ નાંખે વાશી.
 મધુ-પુણ્ય ને ગાજર;
 ન કર્યામાં હાજર.
 ન સાધે;

ધર નાતિની રાંડ, નિજ નાતોમાં ધાલે;
 દામે ડળકી દાદ, મનને માને ચાલે.
 ઘરમાં ક્ષિપ્રા ખાય, સરખા થઈ સંબંધી;
 કુલીન જમવા જાય, ત્યાંહ ધાકની બંધી.
 તણ સનાન સંધ્યાય, ભાવે ભાવ્યું ભમવું;
 ચિત્તમાં નિત્ય ચહાય, પૂર્વજિયાનું જમવું.
 વાટે વાટે વ્યાસ, થઈને માણુ વજરે;
 પાંચે બેઠાં પાસ, તેહ તાળીઓ પાડે.
 શ્રુતિ સ્મૃતિની વાત, કાળ જીવ ઈશ્વરની;
 જાણે નહિ કાંઈ જાત, રાગ તાલ કે સ્વરની.
 પીંગળ રીતે છંદ, કવિના કર્યા ન જાણે;
 પોતાતણા પ્રબંધ, રચી રાગડા તાણે.
 નાતરિયાની વાત, કેરી ને રેડીડા;
 ગાતાં શ્યામા સાથ, કરે કટાક્ષે કીડા.
 અંગુળિયે અંગુઠ, બંધી ગાય ઉજળતા;
 મોઠા થયા તો મૂઠ, ખીજા મરે છે જળતા.
 જજમાનોથી રીશ, કરિને દાપૂ લેતા;
 નહિતર ફાડી શીશ, રૂધિરે હાથા દેતા.
 કંઈ ધન કાળે થાય, વેહોરાના વાણોતર;
 કંઈ કાશદિયે જાય, કંઈ ભીખંતા ધર ધર.
 કંઈક નાંખતા ટેલ, કંઈ વીંટણિયો વીંટે;
 કંઈ હાંકતા બેલ, શકટ ભરીને ઘીટે.
 કંઈક કરંતા રાસ, નારીં રૂપ થઈ નાચે;
 મશકરિયોથી હાસ, કંઈક કરાવે સાચે.
 કંઈ પાણી ભરનાર, કંઈક રસોધ કરતા;
 કંઈ હોય નાકાદાર, કંઈક કરોડે કરતા.
 કંઈ લે ભરિને દામ, સરપણુ શકટ ઇન્નરે;
 કંઈ શેરોનાં કામ, બેઠા કરે ખનરે;
 એક નાતમાં નાત, કળિયે ખીજા પ્રાપ્ત
 ગદ્ય બિલેક વત, દીકરીઓ નવ દ

નમસ્કારની રીત,	તજી સલામો કરતા;
પર નાતીની પ્રીત,	મનમાં કદી ન ધરતા.
વાડવ થયા વકીલ,	ધર ધર કેરા હાકર;
દિવ્ય વધારે દિલ,	યવનતણા અર્ધ ચાકર.
ફારશિયોના હરફ,	વસ્યા વિપ્રની ત્રાણ;
ગજલ રેખતા તરફ,	ગમતા દીક્ષ ગાણ.
દીકરિયોના દામ,	રૂઢિ લાગ્યા રશિયા;
કરે કારમાં કામ,	કેશ ધરે કાનશિયા.
ખેસે બહિને ખેશ,	ચકલે ડંમર હાંકે;
અરધ ઉઘાડે કેશ,	તાડિણિયોને તાકે.
કંઈકે કીધાં કામ,	વેળા જોઈને વંકી;
નીચ જનોને નામ,	આપી બાંધે કંડી;
કંઈકે પૂજતા પીર;	અવલોકે જઈ ઓરસ;
પયમાં નાંખી નીર,	કંઈ વેચતા ગોરસ.
કંઈ પરણેલી નાર,	પ્રહાર કરે ત્યાં પેખી;
કંઈકે કરે બ્યભિચાર,	દાર પારકી દેખી.
સાઠે વર્ષે સાન,	કંઈકે મૂકી ધરેણ;
વાર અર્ધ વિદ્વાન,	ફરી ફરીને પરણ.
નાથે કાઢ્યો નરક,	પોતે પાછો પેસે;
ગદ્દાધમાં ગરક,	બાધા થઈને ખેસે.
વાડવ ઉપર વેર,	આવડું તે ક્યમ આણ્યું;
કળિયે કીધો કેર,	કારણ કાંઈ ન બાણ્યું.

* * * *

આ અવસર આલોપ, થઈ જળમાં ક્યમ ઝીલો;
 કરીને કરડો કોપ, કળિયે લીધો કિલો.
 નરપતિ થઈને ન્યાય, પૂછી જોઈ ન પ્રીછે;
 ધન લેવાને ધાય, અનર્થ કંઈનો ઇચ્છે.
 વિપ્રને વપુનો દંડ, દેતાં દયા ન આવે;

પેખે પાણ પાણે પાણે પાણે પાણે પાણે

કંઈકે વધારી કર,	રાંક લોકને રગડે;
જ્યાં જ્યાં દેખે જર,	બુદ્ધિ ત્યાં ત્યાં બગડે.
પર દારાનો સંગ,	રાતે તેથી રમતા;
ધારી ન જુએ દેગ,	દક્ષ જનોને દમતા.
ફૂડી ધરતા કાન,	ચુગલ-જનોની ચાડી;
ધટવા લાગ્યું જ્ઞાન,	દંભી સંગે દહાડી.
વેદ શાસ્ત્રની વાત,	કદી ધરે નહિ કાને;
રાજ રહે દીન રાત,	ચુલુકા કરે ગાને.
ગૌ બ્રાહ્મણ પ્રતિપાળ,	કદી કરે નહિ ફૂડા;
રાખે નહિ સંભાળ,	ભક્ત જનોની ભૂંડા.
શાક બાજીઓ ફળ,	એપર અંત ઈજારા;
વળી બતાવે બળ,	ઝોળીવાળા ન્યારા.
કાઠ શકટથી કાઠ,	કેટલાક તો કાઢી;
કડકા ભારે સાઠ,	દરવાનાદિક દહાડી.
વર્ષે વર્ષ સવાઈ	ઈજારદારી વધારે;
રધયત રૂવે રગડાઈ,	કો આગળ પોકારે.
ચાંટે જણુવે તોર,	દોડાવીને ઘોડા;
રાતે આવે ચોર,	ધર ધર પડે દરોડા.
ચોરોના અસવાર,	બાન પકડતાં લૂટે;
દરવાજેથી બહાર,	વહાર કરે નહિ ખૂંડે.
દરવાજે દરવાન,	રાંક જનોને રોકે;
કોઈ ધરે નહિ કાન,	રડે બિચારા પોકે.
અન્યાઈના દામ,	લેઈ ઠરાવે સાચા;
ન્યાયિયા લે જો નામ,	તો તો હણે તમાચા;
રાખ્ય તણાં સંતાન,	રાય આપણને માને;
દુશ્મન થઈ દીવાન,	કેદ કરે રાખને.
થોડા જોઈ અપરાધ,	મંદોરીઆને મારે;
બળવંતોનો બાધ,	કરી શકે નહિ કચારે.
વરતાવે નહિ ધર્મ,	રધયત જનનો રીતે;
પો પાગ મત ધર્મ	કદી કરે નહિ પ્રીતે.

ઉત્તમ જનને આંચ,
 વર્ષ ચાર કે પાંચ,
 કળિયે કીધો કેર,
 માંધવ કરિયે મેહર,
 વૈશ્ય કરે વિપરીત,
 પરમારથની પ્રીત,
 આર પાણુનો માલ,
 દોડ દોડ દલાલ,
 કહે ધર્મના સમ,
 તોયે ત્યમનું ત્યમ,
 હેતસ્વી થઇ હાણુ,
 વહે પરસ્પર વાણુ,
 દમડી માટે ગાળ,
 એક એકની આળ,
 શાણુ થઇને શેઠ,
 વાડવ પાસે વેઠ,
 લેઈ આપ્યાની આશ,
 દામતણા થઈ દાસ,
 જતિ ગુરુ બ્રાહ્મણ દેવ,
 સંધરવાની ટેવ,
 ચાર રામની ધર,
 જિરવી કઇનાં જર,
 મનમાં રાખે મેલ,
 ઘૃતમાં ઘાલી તેલ,
 કહી બતાવે કાંચ,
 મગન થયે મનમાંય,
 વૈષ્ણવ થઈને વેપ,
 કરે ધર્મનો દ્રેષ,
 સ્વમર્ષણી થઈ સ્વાદ,
 ગરુડો લેઈ પ્રસાદ,
 વિષયી નિત્યે દમતા;
 એટલામાં આથમતા.
 જેમ શશિ ને રાહુ;
 જોઈ પોતાના બાહુ.
 તોલ ન સાચા તોળે;
 મૂકી મગદળ ચોળે.
 વીસ પાણુ વેચતા;
 કળહળ કૈક કરતા.
 ધર્મ ધસરડે ધૂળે.
 મરડી નાંખે મૂળે.
 કરીને લે જો ખશિયે;
 પોતાની પારશિયે.
 મુખથી માને દેતા;
 જઈ દરબારે કહેતા.
 પાન તમાકુ આવે;
 કાયાતણી કરાવે;
 મનમાં ફરી ન રાખે;
 ભૂંડું મુખથી બાખે.
 ગોસાંઈ વિધવાનાં ધન;
 અંતે ઓળવ્યાનું મન.
 થઇને કરતા કાળું;
 દેખાડે દેવાળું.
 મુખ જણાયે મીઠા;
 દેતાં કઈને દીઠા.
 આપે વસ્તુ બીજી;
 તાળી આપે રીઝી.
 અબજાને આરાધે;
 શિવની નિદ્રા સાધે.
 શીરાપૂરી જમતા;
 રાત્રા સંગે રમ .

વિપ્ર અડે જો અંગ,	હુવાઈ જઈને થૂંકે;
ઉરમાં અર્તિ અનંગ,	માની જણી ન મૂકે.
સાચા મનથી શરણ,	ગુરુ ચરણે નવ રહેતા;
કરે અધર્મીચરણ,	કદપી કંઈ મત કહેતા.
અજ મૂકાવી ધન,	હિંસકને ચવરાવે;
માણસ લાયક અન્ન,	શ્વાનોને ખવરાવે.
હવદ્યા પ્રતિપાળ,	થઈને કરે ધબરા;
કંઈનો આણે કાળ,	શ્રાવક થઈને સારા.
ધર્મ એટલો લાભ,	ખોલે પણ નવ પાળે;
ગર્ભિણીઓના ગાલ.	ઓપધ આપી ગાળે.
પર ધનથી પરતંત્ર,	સમજે નહિ શોખામણ;
જપે મૂંઠના મંત્ર,	કંઈને કરતા કામણ.
પરનારિને સંગ,	પ્રીતિ મનમાં પેસે;
અલંકારથી અંગ,	સરસ સમારી બેસે.

* * * * *

દંભી જનનો દાસ,	થઈને શીશ નમાવે;
વિહલતણો વિશ્વાસ,	શુદ્રોને મન ભાવે.
ઉત્તમનાં આચરણ,	કનિષ્ઠ થઈને કરતા;
સજ્જન જનનું શરણ,	ઓળખિ નવ આચરતા.
રાજ-સેવાની રીત,	જાણે નહિ પણ રાખે;
મુખમાંહેથી નિત્ય,	મમ્મો ચચ્યો ભાખે.
દેખે પરની નાર,	રૂપાળી મનમાની;
દંડ ભરી દરબાર,	તે છંડાવે છાની.
સંતાનોના સહિત,	અષ્ટ મંગળે આણે;
નારી પામે નીત,	જગ જીત્યો એમ જાણે.
ગરીબ ક્રેડે ધર,	ભિલાળીને એ લે;
છતનો વાઘે છર,	મેલા થાયે મેલે.
નવ દેકાણે જઈ,	આવે દશમે દારે;
કંઈ ને કંઈ	અનગળા - ગાળગ

પાપી પંડ પ્રણામ,
 દુઃખે જોડી દામ.
 લેખી ન જુએ લેશ,
 નિત્ય બનાવે બેશ,
 ભત્રા ભત્તાં સંગ,
 જ્યમ વળગ્યું હોય વંગ,
 મલીન મેલું મન,
 કલ્પિત ગાય કીર્તન,
 ગૌ બ્રાહ્મણને દાસ,
 સેવા બ્રાહ્મણ પાસ,
 અહું હોય બે જર,
 વળી ધણેરાં ધર,
 શુદ્ધ ધર્મની વાત,
 જમે જમાડે જાત,
 કૌતુક સરખું કામ,
 રક્ષા કરબે રામ,
 કડીઆ સુતાર મજૂર,
 બેખમ કરે જરૂર,
 સોની દેધ વિશ્વાસ,
 આપે આઠે માસ,
 ઘોખી સાળવિ સધ,
 રોક મજૂરી લધ,
 વૈદ થયા વાલંદ.
 સધયિદ કરી સણંદ,
 બ્રાહ્મણ વિના અનંત,
 શરિયે શરિયે સંત,
 વૈરાગી ગોસાંધ,
 મારે માંહોમાંધ,
 અંતરમાં અભિમાન,
 માંડે દિજનું માન,
 બ્રાહ્મણને નવ કરતા;
 દરબારોમાં ભરતા.
 નિર્મળ જનને નાગા,
 દેવ મંદિરે વાગા.
 જખરા બેલ બેડાવે;
 ત્યમ ગાડી દોડાવે.
 સંતસંગતિ નવ સૂજે;
 જાત જાતને પૂજે.
 કરિને ધર્મે ધાવે;
 કણખી થઈ કરાવે.
 તોતો તાણા તણાવે;
 ચાનક કરી ચણાવે.
 હઠથી ધાલી હેડે;
 જણ્યાં જમાધ તેડે.
 કળિયે કીધું ભારી;
 પ્રજા પોતાની ધારી.
 વચન પ્રમાણુ ન ચાલે;
 ધર કરતાં ધર ધાલે.
 કાલને વાયદે દૂનું;
 સોનાનું કરી સૂનું;
 ફાડી વસ્તર સાંધે;
 પાણુ પોતાનું રાંધે.
 શાસ્ત્ર-વાત સંતાણી;
 પાય મંત્રિને પાણી.
 ગૃહસ્થ થઈને ભીખે;
 ટેલ નાખવી શીખે.
 શસ્ત્ર અંગ પર ધરતા;
 મમતા માની મરતા.
 બાનું હરિનું બહિને;
 બ્રાહ્મણ પાસે ભણિને.

જલટી વરણુ અઢાર,
 ગામ ગામને બહાર,
 કરિને ચારે ધામ,
 દેવતાણે લેધ દામ,
 દેઈ બ્રાહ્મણુને ધન,
 વળતા વ્યાસાસન,
 તિલક છાપ ને માળ,
 કણ્ઠીક ચોખા દાળ,
 કરમાં લે નહિ દામ,
 લેઈ પુસ્તકનું નામ,
 માંડીને ધરબાર,
 લાવી લાકડાં ચાર,
 વિકૃલજીતો વેપ,
 મૂડાવીને કેશ,
 ફરીર થઈને ફળ,
 પૈસા લે કરિ બળ,
 ગૌ બ્રાહ્મણુને ત્રાસ,
 રૂડી વસ્તુની આસ,
 અંબુ વરસે અદ્ય,
 સત્ય રણુછે સ્વદ્ય,
 ભલા પુરૂષને ભાઈ,
 હાયા હાપણુમાંઈ,
 પૃથ્વી પણુ ગણિ જય,
 રગડે નિત્યે રાય,
 પિતા પુત્રમાં વેર,
 જાત જાતમાં ઝેર,
 સગાં સહોદર સાથ;
 નર થૈ નારી હાથ,
 પૂરાણુ પાપે તન,

વૈરાગીને વેશે;
 બાવા થઈને બેસે.
 પૂજા કરે પૂંજરી;
 નીકળી જાય લૈ નારી.
 ભારે વિદ્યા ભણુતા;
 બેસે સિદ્ધજ બણુતા.
 ધરિને કરથી ખેંચે;
 કઈના લાવી વેચે.
 મોટમ રાખે માઝ;
 જર લે કઈના ઝાઝ.
 લોટ માગતા વહાણુ;
 જમિ આવે જ્યાં જાણુ.
 હીડે વિકળ વગોતા;
 જરને હીડે જોતા.
 ભાલાનું કર પકડે;
 રાંક જનોને રગડે.
 વધતો દિનથી વાધે;
 સાલે સાતે સાંધે.
 તે પણુ નહિ મુખ માગ્યું;
 તે પણુ જાવા લાગ્યું.
 ભાવે છળવાઈ કરાં;
 થઈને કરે અનરાં.
 ધન દાટ્યું કર નાવે;
 જ્યમ જે જનથી કાવે.
 ભાઈ ભાઈને ભાંડે;
 મુખ કો કોથિ ન માંડે.
 વાંધે વેર વધારે.
 મિત્ર પિતાને મારે.
 આ અવસરમાં આવે;
 જાં જાત જાં રવે

લાગે નરને અંગ,
 માતે મન થઈ દંગ,
 સ્નેહી સગાં સમસ્ત,
 દાવે દેખી વસ્ત,
 મુખ તંબોળે લાલ,
 જૂરો જકડી માલ,
 રાખીને વેવાર,
 માગે જો દેનાર,
 કરતું આપ્યું રોક,
 સમજે કરવું શોક,
 મેળે ખેળે જાય,
 કામનિયોની કાય,
 પીતળના શણગાર,
 વેચે મધ્ય બજાર,
 રૂપૈયામાં રોળ,
 કોરી ભરતા તોલ,
 દામે ડળકે દાદ,
 ખોદી ધાલે ખાડ,
 માત પિતાનું ધન,
 માનની કરી મગન,
 ગમે ગરોના જોશ,
 નિર્મળ જનનો દોષ,
 દુનિયા સઘળી ડહાઈ,
 સંત રહ્યા સંતાઈ,
 કળિ કરે કલ્યાંત,
 સધાય નહિ સિદ્ધાંત,
 પતિવ્રતાની પેર,
 મરદાઈ ગઈ મેહુર,
 દશ એકાદશ બાર,

કામનિયોનાં કામણ;
 સાળાની શીખામણ.
 કટ કાળજી કારે;
 આપ આપમાં ચોરે.
 પહેરે જામા નીમા;
 સત્ય કરાવે વીમા.
 ગાળી નાંખે નામું;
 જીએ ન તેના સામું.
 નાણું તે પણ નાપે;
 વળી ઉલટું શાપે.
 કાલા કામને દરદે;
 મંદીરમાં પણ મરદે.
 સુવરણ સરખા કરિને;
 ધન લેઈ જાય હરીને.
 ત્રાંખું ધાલે પેખી;
 મારે ઉપર મેખી.
 મનુષ્ય મનુષ્યને મારે;
 અલંકાર બિતારે.
 મૂક્યું ચોરી જતા;
 ખાંતે ખાલું ખાતા.
 પોમલિયો કર જોતી;
 કળ્યો ન જાયે કાથી.
 પોત પોતાના મનથી;
 ઝેર ભરેલા જનથી.
 કષ્ટ જનોને કરડે.
 સાખિ શીખી તે ભરડે.
 નારી જનની નાકી;
 માનનીઓ થઈ માકી.
 વર્ષે ગર્ભજ ધરતી;

વચન થઈ વ્યભિચાર કામનિયો ખલ ગતી

ચયા વામણા વેપ, આઠ હાથની સાડી;
 લાજ રહી નહિ લેશ, તરણી ઉઠે તાડી.
 દરી ન બેસે દામ, ઘરોઘરે અથડાતી;
 દોઝમાં ધારી દામ, પર પુરુષાને ચલાતી.
 છબે બરિયું ઝેર, બકોર કરતી બોલે;
 વરથી રાખે વેર, ડાકણ સરખી ડોલે.
 સાચને કહે શોક, વહુ સામી રહી વદતી;
 પછી મૂકતી પોક, રોક સરખી રડતી.
 મારે ને બરધાર, સાચું બોલે સડતું;
 ખરો ધણીનો ખાર, કૂંવે મૂકે જઈ પડતું.
 સાચ પણ વહુ સાચ, કહે બાપની બહાયર;
 લાંબા કરિને હાથ, શૂણતાં સધળી સમયર.
 નાગી થઈને નદાય, વખાણુ ત્યાં પણ વાંચે;
 શાય જવાને જનય, એક કળશિયે પાંચે.
 મળી દાયને દોક, ત્યાં પણ બડબડ કરતી;
 નેમ સાંભળે લોક, એ રીતે ઉચરતી.
 વાટે કરતી વાત, કંઈક મળીને કળવળ;
 જાણી જાય ન જાત, ખસે ન કરતી ખળભળ.
 દિપત કીધા એમ, ધર્મ દિવસ ધોવાના;
 નિરખે નહિ કંઈ નેમ, પરવ દિવસ શેવાના.
 કરે કમોતે મરણ, ને દિલમાં એ રહે;
 વ્યંગળ સરખાં વરણ, પુરુષ પોકારે પુંઠે.
 એક એકથી એક, આગળ પડે ઉખતી;
 અબળા મળી અનેક, પ્રાદ પરગિયા ગાતી.
 દૂટે કંઈ કપાળ, મૂંઝી ઉર ઉઘાડાં;
 જણાય નહિ જંગળ, સંઘટ પેઠાં ગાડાં.
 સાચં પ્રાતઃકાળ, મુખ વાળીને રડતી;
 લીટ આંશુ ને લાળ, દેષ જીવેને નડતી.
 સેજ સવારથ દાજ, પતિ પુત્રોને મારે;
 દિલમાં રાખે દાઝ, હઠ પોતે નવ હારે.

અપર માત થઈ આપ,
પ્રાઠ થાય જ્યાં પાપ,
ખાય શેર બેચેક,
લહે તજીને ટેક,
તેલ સરશિયું રાઈ,
શિક્ષાથી રીસાઈ,
છાની લેઈ જાય વસ્ત,
માંડે જુદા થઈ મરત,
કાંઈને સાટે કાંઈ,
ધરનાં જન ધરમાંઈ,
પીઠ્યા કહિને ગાળ,
પતિતણી પ્રતિપાળ,
નમ્ર નદીને તીર,
પતિને નિજ મંદિર,
હાય હાય કહિ આઘ,
મૂકી નિજમર્યાદ,
વિવાહ મંગળ દિન,
જાત જાતના જન,
હોળીની પણ ઘેર,
ગાય ત્યમ પૂરણ પેર,
નરધનને ધનપાત્ર,
મળી માનની માત્ર,
શેરિયે કરતી સોર,
દિવસ ચઢે જ્યાં પહોર,
ધરમાં હોય જો દુઃખ,
મરડીને કહે મુખ,
છડે ન વીણે ધોય,
રસોઈમાં પણ હોય,
ચકલે ચકલે ગાય,

દાસ પુત્રને દમતી;
ત્યાં જઈ છાની જેમતી.
તોય કહે નવ ભાવે;
પોળો ચાર જગાવે.
ખાતી ઝોડું ટાડું;
અબળા બોલે આડું.
મહિયરમાં મનમાની;
પાછી ન ધરે પાની.
વસ્તુ ખતાવે ખીજ;
ખરું કહેતાં રહે ખીજ.
શિશુને દેઈ પછાડે;
કરે નહિ પણ ત્રાડે.
નરને તતુ નિરખાવે;
નિત્ય કરડવા ધાવે.
વાત કરે વિસ્તારી;
નિલેજ થઈ કુળનારી.
ભુંડું ગાતી ભામા;
સાંભળવા રહે સામા.
હઠી ખસે જ્યમ હારી;
નરને શૂંણતાં નારી.
સુભાગવતી કે રાંડી;
કાંતે ચરખા માંડી.
શ્યામા શરમ ન આણે;
ધરમાં ધંટી તાણે;
ગમતાં ન મળે ધરણાં;
પાપે તમને પરણાં.
તરત ન દેતી તડકા;
કોયલા કેરા કડકા.
ગરખા મળીને ધણીઓ;
ભ મ એવં ભણીઓ.

સાસુ વહુને શીશ, પ્રથમ પેરાવે વાડી;
 અંતે કરતી રીશ, કહે ઘોડાની લાડી.
 સાસુ જોઈને સુખ, વહુ કેઈ મન ખીજે;
 વહુનું જોઈને દુઃખ, સાસુનું મન રીજે.
 અપરમાત કે માત, સુતના ધરમાં આવી;
 જે કાંઈ આવે હાથ, તે તે જય સધાવી.
 દીકરિયો થઈ હૂત, ફેસલાવી લે માનું;
 શળી ન પામે સુત, કરવા કાર્ય પિતાનું.
 મરે છંચે ભરથાર, વગોવિ વિનતા વરને;
 નાંકળી જય કુળનાર, લેઈ પારકા નરને.
 શ્યામા સુતને કાજ, વીર્ય ધરે કઈ કઇનું;
 મૂકે કુળની લાજ, જયમ પાસું હોય ક્ષણનું.
 પિતા પુત્ર ભરથાર, સમ ખાવાને જૂઠે;
 ચઢે ધડી દિન ચાર, આંખ ચોળતી ઊઠે.
 પતિનું કરે ન માન, માનનીઓ મન માન્યું;
 સ્વારથની રહિ સાન, કળિમાં સગું કલ્યાનું.
 કંધ પાસ બહુ કામ, ધરનાં નિત્ય કરાવે;
 ધરનો કરી ગુલામ, અહર નિશા અશઝાવે.
 વિધવાપણ જણી જાળ, જઈ ટાંકામાં નાંખે;
 ગુણવંતી થઈ ગાળ, સર્વ જનોની સાંખે.
 પર પુરૂષોથી વાત, હસિ હસિ વાટે કરતી;
 ઊડી અરધી રાત, અખળા નવ ઓસરતી.
 દેવ મંદિરે જય, નિત્ય રજળતી રામા;
 અન્ય પુરૂષ અધડાગ, મુંદરીઓના સામા.
 ન કરે કદિયે નાર, સેવા નિજ સ્વામીની;
 વાત કરે બ્યભિચાર, કાંતાજન કામીની.
 ભાગે પર ધરસુત્ર, તેવી વાનો અણતી;
 થાય પુત્રને પુત્ર, તોપણ પોતે જાણતી.
 બાળા યુવતી વૃદ્ધ, ચડબડતી નવ ચૂકે;
 બરખા રાત્રી જોઈ, મમતા મનથી ન મટે

સાચી જૂહી વાત,
 સમ ખાતી સાક્ષાત,
 વાંધા પાડી વિશેષ,
 એક એકથી એક,
 જગ્યા જગ્યા ત્યાં જન,
 કરી એકહું ધાન,
 કૃષ્ણ-કથામાં વાત,
 કરે આપની વાત,
 મનમાં જાણે ડહાઈ,
 રૂંડું રૂંડે રીંસાઈ,
 કેટલાં કેરું વખાણ,
 ભજન પડે ભંગાણ,
 સર્વ જનોને સાથ,
 જોડીને કહું હાથ,
 કાલ ન કરશે રોષ,
 ગાવા સૌના દોષ,
 કળિમાં છે એ ગુણ,
 કળી શકે તે કૂણ,
 મન ચિતવ્યાં સતકર્મ,
 એકે કર્યા અધર્મ,
 કૃષ્ણ-તાણું કીર્તન,
 થાશે પાપ પતન,
 માટે શ્રીમહારાજ,
 અન્નાદિકને કાજ,
 નાથ દાસને નીત,
 પ્રભુ કરો તો પ્રીત
 કોને કહું કરતાર,
 શ્રીધર કીજે સાર,
 નરતતુ કેરું નૂર,
 હરિજી રાખો હજુર,
 શૈલ્પી લઢાઈ લઢતી;
 રંગે રામા રડતી.
 સવળે અવળું સમજે;
 ટક્કર લેવી ન તજે.
 પરતું થતું ન જાણે;
 છાંડે શરમ ન આણે.
 એક એકથી કરતી;
 કાન કથા નવ ધરતી.
 વરણવ નિજનું ભારે;
 જાન કથામાં નાવે.
 કળિના જનનાં કંઠે;
 વાણી વળતી વંટે.
 નમસ્કાર છે મારે;
 હું છું રંક તમારો.
 સાથી હું બહુ પાપી;
 વાણી જ્યારે વ્યાપી.
 દારા-તાણા નિંદાલક;
 પોતાના પ્રતિપાળક.
 શીઘ્ર સદ્ગુણ તે થાશે;
 મનન કર્યે મરદાશે.
 ગાવાં શ્રુતવાં ગમશે;
 સંકટ સધળાં શમશે.
 મુજ સામું કાંધ જોઈએ;
 જોઈ થવું તે જોઈયે.
 અથડામણ ન ધટે;
 સાચી મનમાં પ્રગટે,
 આતુર થયો અતિશે;
 દિન મારા જયમ દિશે.
 રહી ન જાન વિશ્વંભર;
 અથડાયો મા હંશિર.

દેવ ન જોઈએ દોષ,	દાસતાણું મન ધારી;
રંક ઉપર શો રોષ,	મહેર કરો મોરારી.
અન્ય જનોની આશ,	કરવી લાગે કરડી;
જોઈએ જગત નિવાસ.	પ્રભુજી પાસું મરડી.
પતિત પાવન નાથ,	શરણાગતના વત્સલ;
મેં માન્યું મન સાથ,	બિરદ તમારાતું બળ.
સત્ય સમિચદાનંદ,	વચન તમારું જાણી;
આબોધો ધરી આનંદ,	શરણે સારંગપાણિ.
વિટંબણાની વાત,	દૂર કરો દામોદર;
જહુપતિ જાણે જાત,	સંકટ કાપો સત્વર.
પ્રભુજી રૂડી પેર;	ડગતું મન સ્થિર કરીએ;
માધવ કરિયે મેહેર,	અરજી શ્રવણે ધરીએ,
ગૌ બ્રહ્મણુ પ્રતિપાળ,	આશરે રાખો અમને;
કૃષ્ણ રામ કંગાળ,	અરણુ શરણુ છે તમને.

અભાનંદ.

આ કવિ આણુ પાસે ખાણુગામનો ચારણુ.

એતું અસલ નામ લાડુ ખારોટ હતું.

ગરબી ૧.

સર્વે જૂઠું રે સર્વે જૂઠું; સર્ગ કુંડું શરીર.

જગપતિ સાચા જાણુને;

સર્વે.

અંતે ન કરે અંતે ન કરે; તારી કોઈ ભીર,

ભાર વૃથા નવ તાણુને;

સર્વે.

જમ જડશે રે, જમ જડશે; પગે લોહજંઘર,

માર જોઈ સુખ માણુને;

તારે આગે રે, તારે આગે; ભીડી ગયા રે અમીર,

તારે આગે રે, તારે આગે.

અહ્લાનંદ કહે રે, અહ્લાનંદ કહે; ધારી અંતર ધીર,
ભજતે ભરસો આણુજે;

સર્વે.

ગરબી ૨.

મરી જીવું રે, મરી જીવું; મેલી ધન માલ,
કોઈ સગું નહિ કોઈને;
શાને કાળે રે, શાને કાળે; તું થાય છે બેહાલ,
ચિત્ત માયામાં પ્રોધને;

મરી.

મરી.

નથી છોટે રે, નથી છોટે; જીવું આજ કે કાલ,
પગલાં તું ભરજે જોધને;

મરી.

કામ નાવે રે; કામ નાવે; હીરા મોતી ને લાલ.

મૂઠ રહ્યો શું જોધને;

મરી.

અહ્લાનંદ કહે રે અહ્લાનંદ કહે; જમ પાડશે ખાલ,
રહેશે સગાં સર્વે રોધને;

મરી.

ઘોળ ૧.

પ્રભુ ભજ્યા વિના ગાફલ પ્રાણી, અમે ઉંમરે જોધ છું;
મેડી મંદિર માલ ખજાના, કામ ન આવે કોઈ છું.
માયા માયા કરતો મરખ, તૃણા માંહિ તણાણો છું;
લોકતણી લજ્યાનો લેઈને, કોટે બાંધ્યો પાણો છું.

*

*

*

*

*

છવતણું કાંઈ જતન ન કીધું, મન માયામાં મોયું છું;
રાત દિવસ તત્પર થઈ રળિયો, કાલું નીર વલોયું છું.
લોક કુટુંબમાં મોટો થાવા, કામ બગાડ્યું તારું છું;
અહ્લાનંદ કહેરે પ્રાણી, હજી સમજ તો સારું છું,

ઘોળ ૨.

આ તન રંગ પતંગ સરીખો, જાતાં વાર ન લાગે છું;
અસંખ્ય ગયા ધન સંપતિ મેલી, તારી નજરો આગે છું.
અંગે તેલ ટુલેલ લગાવે, માથે છોગાં ઘાલે છું;
જોખન ધનનું જોર જણાવે, છાતી કાઢી ચાલે છું.
જેમ ઉદરડે દારૂ પીધો, મરનાનો થઈ ડાલે છું,
મગરૂરીમાં અંગ મરોડે, જેમ તેમ મખથી ખોલે છું

મનમાં બાણે મુજ સરીખો, રસિયો નહિ કોઈ રાગી જ;
અહારે તાકી રહી બિલાડી, લેતાં વાર ન લાગી જ.
આજ કાલમાં હું તું કરતાં, જમડા પકડી જશે જ;
અહ્લાનંદ કહે, એત અસાની, અંત ફળેતી થાશે જ.

ધોળ ૩.

અતુષ્ય દેહ ધરીને મૂરખ, કહે શી કરી કમાણી જ;
શ્વાનતણી પેર ફરતો ડાલ્યો, બોલ્યો મિથ્યા વાણી જ.
પેટ ભર્યોનો ઉઘમ કાધો, રાત દિવસ ધન રળિયો જ;
નરતનનું મહાતમ નવ જાણ્યું, પશુ જાતિમાં ભળિયો જ.
માત પિતા સુત બંધવ મેરી, અંતે નહિ કોઈ તારાં જ;
આવરદા હરવાને કાળે, સર્વ મળ્યાં ધૂતારાં જ;
સગાં કુટુંબી સર્વ મળીને, લૂશી ચૂશી લીધો જ;
છેડી વારે સ્વારથ સાધી, જમને આગે દીધો જ.
કાગળ ધડી ધડીના કાઠી, લેખાં જમડા લેશે જ;
અહ્લાનંદ કહે, સૌ વાંસેથી, કાંઈ ન માણ્યો કહેશે જ.

ધોળ ૪.

જે તન દેખી છાક્યો ડાલે, તે તું દેખ વિચારી જ;
નખ શિખ સુધી નિંદા જેવું, શી માંહિ વસ્તુ સારી જ.
માંસ રૂધિર તે માંહિ ભરીને, ઉપર મઢિયું આણું જ;
મોહતણે વશ થઈને મૂરખ, દેખે છે રૂપાણું જ.
હાડતણા પગ હાથ બનાવ્યા, કટકા કટકા સાંધી જ;
તેમાંઈ દૃઢ મમતા તુજને, એ શી આવી આંધી જ.
ઉદરમાંઈ આંતરડાં ભરિયાં, આવે ગંધ નકારી જ;
રંગ રંગમાં રોગે વીટાણું, મળ મૂતરની ક્યારી જ.
ટળતાં એને વાર ન લાગે, આઘ અંતનું ખોટું જ;
અહ્લાનંદ કહે, એ સાર તે, કામ બગાડ્યું મોટું જ.

ધોળ ૫.

બાળાપણ તે જીવ અસાની, ખખર વિનાતું ખોયું જ.

જુવાનપાણું જુવનીમાં ખોયું,
મનમાં સમજે મુંજ સરીખો,
વૃદ્ધપણમાં ચિંતા વાધી,
ધરનાં માણસ કહ્યું ન માને
લાળે નહિ રોગે ભેળાણો,
જમના કિંકર ગરદન ઝાલી,
દાલો આવ્યો ભૂલો વૂઠ્યો,
અત્તાનંદ કહે જમપુરિ કેરું,

ધનને અરથે ધાયો છ;
નથી જગતમાં ડાહ્યો છ.
હાથ પાય નવ ચાલે છ;
તે દુખ અંતર સાલે છ.
પડિયો લાંબો થઈને છ;
ચાલ્યા જોરે લઈને છ.
કાંચ ન લે ગયો સાથે છ;
મહા દુખ લીધું માથે છ.

ગરબી.

ટેક ન મેલે રે,
ત્રિવિધિ તાપે રે,
નિષકક વરતે રે,
કાળ કરમની રે,
મોડું વેહેલું રે,
જગમુખ સાઈ રે
અતર પાડી રે,
માથુ જતાં રે,
કોઈની શંકા રે,
અત્તાનંદના રે,

તે મરદ ખરા જગમાંહિ;
કહો અંતર ડોલે નહિ.
દૃઢ ધીરજ મનમાં ધારી;
શંકા દેવે વીસારી.
નિશ્ચે કરી એક દિન મરવું;
કહો કાયર મન નવ કરવું;
સમજીતે સવળી આંટી;
મેલે નહિ તે નર માંટી.
કેદી મનમાં નવ ધારે;
વાલાને પણ ન વીસારે.

ગરબી

પેટ કઠારી રે,
પાછા ન વળે રે,
આમા સામા રે,
તે અવસરમાં રે,
સાચા શ્વરા રે,
જીવત જૂઠું રે,
તેની પેરે રે,
અંતર શત્રુને રે,
માથુ જતાં રે,
અત્તાનંદ કહે રે,

પેહેરી સનમુખ ઝાલ્યા;
કોઈના તે ન રહે ઝાલ્યા.
ભડે ભાણા અણિયાળા;
રહે રાજ તે મતવાળા.
જેના વેરી ધાવ વખાણે;
મરવું તે મંગળ જાણે.
હરિજન પણ જોઈએ તીખા;
લાગે અતિવજ સરીખા.
મુખનું પાણી નવ જાવે;
તે સંત હરિને મન ભાવે.

દવારમ.

રાધિકાના વખાણ વિષે

ઘોળ ૧.

(મામેરા વેળા વહી જશે રે,—એ રાગ.)

રાણી કીર્તિછ પૂછે રે, કુંવરી ક્યાં ગઈ રે;
 મારી લાડકડી ક્યાં લાગી આવડી વાર; મારી લાડમ ઘેલી લાડણી રે
 હું તો તુજ પાળે ઘર આંગણલું કરતી હતી રે;
 મારી રાધા મારાં લોચનતો રાણુગાર; મારી લાડમ. ૧
 તારી વેણુ જોતાં વામુકી પાતાળે પેઠો રે;
 તારું ભાળ જોતાં ભાગે દુખ પરચંડ; મારી લાડમ.
 કીર ચંચુને લજ્જે તારી નાસિકા રે.
 તારી ઝૂંકુટી લજ્જે છે કોઠડ; મારી લાડમ. ૨
 તારા મુખડા ઉપર વારી કોટી ચંદ્રમા રે;
 તારા નેત્ર ઉપર વાહ મૃગને મીન; મારી લાડમ. ૩
 તારા અધર પ્રવાળ ઝિંબ-દળ જોયા રે;
 તારો કંઠ શ્યામી કોઢિલા થઈ દીન; મારી લાડમ.
 તારું હસલું જાણે વરસે મીઠડાં ફૂલડાં રે;
 દીપે કુંદ-કળી સરખા તારા દંત; મારી લાડમ. ૩
 તારું ગળસ્થળ સહિ શોભાનું મદન છે રે;
 તારું ત્રિશુકનું ટપકું ચોરે ચંત; મારી લાડમ. ૪
 તારી ત્રીચાએ કપોત દંડુ રેખા રાજે રે;
 તારું ઉદર જાણે પોયણીનું પાન; મારી લાડમ. ૫
 હસત મૃનાળ ને ચંપકકળી આંગળી રે;
 તારી કટિ જાણે દેસરી સમાન; મારી લાડમ.
 જંધા કદળી ચંભ સરખી જાણે શોભતી રે;
 પરમાનંદ-કંદ પાવન પંકજ પાવ; મારી લાડમ.
 તારી નખશિખ શોભા તે શી વરણું રે;
 તારી સમોવડ કોઈએ નવ કહેવાય; મારી
 ત્રયીશોક મુંદર વપુ ચંપક વરણુ છે રે;
 તારાં નાનાં નાનાં નેનાં નેનાં નેનાં નેનાં

ગુણ રૂપનો સમુદ્ર ભારી રાધિકા રે;
 નયો વિશ્વ મધ્યે વર કોઈ તારી જોડ; મારી લાડસ. ૧
 મુજને એ ચિંતા છે મોટી મારા મન મહિ રે;
 તારી તુલ્યનો દેખું વર તો હરખે મન; મારી લાડસ.
 એવું શુણી બોલ્યાં દાસ દયાનાં શામની રે;
 હજેતાં સરખ્યાં થઈ ગર્ભિત વચન; મારી લાડસ.

રાધિકા પોતાની માતાને કહે છે.

ધોળ ૨.

(રાગ ઉપર પ્રમાણે.)

હું તો આજ સખિયો સંગે રમતી ગોકુળ ગઈ રે;
 ત્યાં મેં રૂડો દીડો નંદનો કુમાર, માતા પ્રત્યે રાધા એમ બોલ્યાં
 માડી સ્વરૂપ તેવું તે તુજને શુંય કહું રે;
 ઘણો મતુર શિરોમણિ ગુણ ભંડાર; માતા પ્રત્યે.
 માડી મુખકું, જાણે, શરદનો ચંદ્રમા રે;
 ભાગ્યશાળી મોહું દીસતું કપોળ માતા પ્રત્યે.
 માડી રતનાળી રઢિયાળી મોટી આંખડી રે;
 એના અધર અરણુ રંગચોળ; માતા પ્રત્યે.
 દીપક શિખા સરખી દીપે નિર્મળ નાસિકા રે;
 દંતપંક્તિ, જાણે, દાડમનાં છે બીજ; માતા પ્રત્યે.
 આરૂ ચિખુક ઉરસ્થળ અનુપમ અતિ રે;
 કુરકટ પદજોતાં ઉપજે રીજ; માતા પ્રત્યે.
 ધનરયામ કોતિ રવિ કરતાં ઘણી રે;
 કોટી કંઠે લજ્જવે નટવર વેષ; માતા પ્રત્યે.
 મીઠાં અમૃત કરતાં વચન સોહામણાં રે;
 મુદ્રવાળા મુખ ઉપર ઝુંબે કેશ; માતા પ્રત્યે.
 મન મોહન છખીલી છખી છેલડી રે;
 એની સામુ જોતાં સેજે ઉપજે વહાલ; માતા પ્રત્યે.
 એવો જશોદાના આંગણિયામાં દીડો રે;
 મુજને દેખી સંગે રમવા આવ્યો લાલ; માતા પ્રત્યે.

- રમતાં રમતાંમાં પરસ્પર પ્રેમ ભિખનો રે;
મુજને ધણો વાલો લાગ્યો એ ગોપાળ; માતા પ્રત્યે.
- એની હોં મેં પેરાવી સુવરણ સાંકળી રે;
એણે મુજને આરોપી મોતી માળ; માતા પ્રત્યે. ૬
- એવું જોતાં જશોદાએ અમને ધરમાં તેજાં રે;
અન્ને ખેસાર્યા છે પોતાને ઉછંગ; માતા પ્રત્યે.
- નંદજીને કહ્યું, જુઓ જોડી કૃપી શોભે રે;
નંદે નીર્ખ્યા અમને રાખી ખેડને સંગ; માતા પ્રત્યે. ૭
- રોહિણીજી આદે અડોશી પાડોશી આવ્યાં રે;
સહુ કહે, એ કાનને કન્યા જુકિત જોડ; માતા પ્રત્યે.
- ઉપનંદે કહ્યું, કહાવો વૃષભાનને રે;
ઘટીત છે એ વાત રખે કરતાં મોડ; માતા પ્રત્યે. ૮
- નંદરાણિયે રદિયાશું અમને આંખિયાં રે;
મેવા મીઠાઈ આપી જોયા મારા હાથ; માતા પ્રત્યે.
- રોહિણીજીએ મા મુજને હેતે યુંજન કીધું રે;
વળી હું અહિં આવી સખિયો મારી સાથ; માતા પ્રત્યે. ૯
- એવું સાંભળી કીર્તિએ વૃષભાન તેજાં રે;
સાંભળો, આ સહુ માંડી કીધી વાત; માતા પ્રત્યે.
- વૃષભાને કહ્યું, મુજને પણ એ તો ગમ્યું રે;
નંદજીને હું ખે સમોવડ વિખ્યાત; માતા પ્રત્યે. ૧૦
- વર્ષે ખે એટ્ટે મોટી છે રાધા એટલું રે;
બાકી તો છે સઘળી હજતી મળતી રીત; માતા પ્રત્યે.
- કીર્તિજી કહે, તેની નહિ ચિંતા આવી મળશે રે;
પણ છે પુત્રીની દયા પ્રીતમ શું પ્રીત. માતા પ્રત્યે. ૧૧

પદ રાગ ખમાચી.

ગયેગની ગાય થાય નહિ.

સાધુ શ્રમ ન કરશે રે, કોટી પ્રયત્ને ગર્ધવ થાશે નહીં માય
કંઈ જોલી કાળજી બાળે હરિ ભજન લુલાય;
કાળજાદેરી કાળપ સો મણુ, સાણુથી નવ
આ પાંચે ન મીઠી કરે અમ

દુલક્ષણથી શિથળ પડ્યો, પુરૂષ પુરૂષ થાય;
 વ્યંડળ મરદ હોય ન કદા, સો મણુ પારો ખાય; સાધુ શ્રમ.
 કરતુરો ક્યારે વાવો-તોયે, લસણુ તો ગધાય;
 ઓપડ આખડો માનતા માને, વાંઝણો કદી ન વાય; સાધુ શ્રમ.
 ફળે નહીં, ફૂલે નહિ નેતર, સુધા બે સિંચાય;
 આઠે પ્રહર ઉઝાળોએ તોય, ગાંગડુ નવ બ્રજાય; સાધુ શ્રમ
 વાંસ એરંડો થાય ન ચંદન, મળયાચળને વાય;
 જેને કાળે જે સરખ્યાં છે, તે તેમાં લોભાય; સાધુ શ્રમ

* * * * *

પદ ૧૧ મું.

મનજી મુસાફર રે, ચાલો નિજ દેશભણી;
 મુલક ધણા બેયા રે, મુસાફરી થઇ છે ધણી. ટેક.
 રત્નપુર જવાનો પંથ આવ્યો છે, રખે ભૂલતા ભાઈ;
 ફરોને આ મારગ મળશે નહિ, એવી છે અવળાઈ;
 સમજીને ચાલો સુધારે, ન જશો ડાખા કે જમણી; મનજી મુસા
 વચે ફાંશિયા વાટ પાડવાને, બેઠા છે બે ચાર;
 માટે વળાવા રાખો બે ત્રણેક, ત્યારે તેનો નહિ ભાર;
 મળ્યો છે એક ભેદી રે, કહેલી ગતિ સહ તેતણી; મનજી મુસ
 માલ વહોરો તો વહોરો શેઠના નામનો, થાય ન ક્યાંઈ અટકાવ
 આપણો કરતાં બેખમ આવે, કાવે ધણીનો દાવ;
 એટલા સારૂ રે, ન થાવું વહોરતના ધણી; મનજી મુસાફર
 બે બે જુગતથકી જાવું છે, કરબે સંભાળોને કામ;
 દાસ દયાને એમ ગમે છે હવાં, જઘયે પોતાને ગામ;
 સુજે છે હવાં એવું રે, અવધ થઈ છે આપણી; મનજી મુસાફર

કુમુદચંદ્ર.

પુરુષને શીખામણની

સંજ્ઞા.

શુભ, શુભ કંથા રે, શીખ સોહામણી, પ્રીત ન કીજે રે પર નારીતણી.

મુદક.

પર નારી સાથે પ્રીત પિયુષ, કહો કેણિ પેર કીજીએ;
એક ઉધ વેચી આપણી, ઉભગરો કેમ લીજીએ;
કાછડી છૂટો કહે લંપટ, લોકમાંહે લાજીએ;
કુળ વિષે ખાંપણનિખર લાગે, સગામાં કેમ ગાજીએ.

ઢાળ.

પ્રાન કરતાં રે પેહેત્રાં બીજીએ, રખે કાઈ જાણે રે મનમાં મૂજીએ.

મુદક.

મૂજીએ મનશું ઝૂરિયે, પણ જોગ મળવો છે નહી;
રાત દિન મન ઝુરતાં જાય, અવટાઈ મળવું છે સહી;
નિજ નારીથી સંતોષ ન વળ્યો, પર નારીથી શું હશે;
જો ભર્યે ભાણે તમ ન વળ્યો, એકું ચાટે શું થશે. ૧

ઢાળ.

મૃગતૃણાથી રે તરસ નહીં ટળે, વેળુ પીલ્યે રે તેલ ન નીકળે. ૨

મુદક.

નવ નીકળે પાણી વિલોવતાં; લેશ માંખણનો વળી;
બૂડતાં બાયક ભર્યો શીણે, તર્યા વાત ન સાંભળી,
તેમ નારી રમતાં પરતણી; સંતોષ ન વળે એક ધડી;
ચિત અટપટી બચાટ લાગે. નેણે નવે નિંદડી.

ઢાળ.

જેવો ગગન કે જે પતંગનો તેવો લટકો પર.

તુટક.

પર સ્ત્રી દેસે સંગ પિયુગઃ રખે મન જાણે ખરો;
 દિન ચાર રહેશે રંગ રૂડો. પછે રહે નહિ નિરધરો;
 જે ઘણાં સાથે પ્રીત માંડે. છાંડો તેશું વાતડી;
 એમ જાણિ નવિ કર નાહલા, પર નારી સાથે પ્રીતડી.

હાળ.

જે પતિ વહાલો રે છાંડી પાપણી, પરશું પ્રેમે રે રાચે સાપણી.

તુટક.

સાપણી સરખી વેણુ નિરખી, રખે શીળથકી ચળે;
 નયણુ લટકે મુખને મટકે; દેવ દાનવને છળે,
 મને કાળી અતિ રસાળી, વાણી મીઠી શેલડી;
 આંલણી બોળા રખે ભૂલો, જાણુજે નિપવેલડી.

હાળ.

સંગ નિવારો રે પર રામાતણો શોક, ન કીજે રે મન મળવાતણે

તુટક.

શેક શાને કરો ફાગટ, દેખવો પણ દોહલો;
 ક્ષણ મેડીએ ક્ષણ શેરીએ, ભમતાં તે લાગે સોહલો;
 ઉમ્માસ ને નીસાસ આવે, અંગ ભાગે, મન ભમે;
 વળી કામ વ્યાપે દેહ દાઝે; અજ દીડું નવિ ગમે.

હાળ.

એકવડો થઈ મન શું કળપવે, ઉન્મત્ત થઇને રે વળિ અફળ લ

તુટક.

લવે એલદેર એમ અજાણે, મોહે ઘેલો મન રડે;
 મદન વેદન કઠિણ જાણે, મરણ વાર ત્રેવડે;
 દશ અવસ્થા કામ દેરી, કંથ કાયાને દહે;
 એમ જાણી નારી પારકી, જે તજે તે બહુ સુખ લહે.

હાળ.

ત્રુટક.

નિર્મળે ભાવે મેહે સગળ, પર વધુ સંગ પરિહરે;
ચાંપિયો કીચક ભીમસેને, શિલા હેડે સાંભળ્યો;
રણ પડ્યાં રાવણ દશે મરતક, રવડતાં ગ્રંથે કલાં;
મુજપતિ અતિ દુઃખ પામ્યો, અજશ જગગાહે રલાં. ૮

હાળ.

શીળ સલૂણા રે માનવ સોહીએ, ત્રિણુ આભરણુ રે જગમન મોહીએ.

ત્રુટક.

મોહીએ સુર નર કરે સેવા, વિપ અમૃત સાયર ભરે;
કેસરીસિંહ શિયાળ ચાપ, અગ્નિ અતિ શીતળ કરે;
સાપ થાયે કૂલમાળા, લક્ષ્મી ઘેર પાણી ભરે;
પર નારી પરહર શિયળ મનધર, મુક્તિ-વધુ હેલા વરે. ૯

હાળ.

તે માટે હું રે વાલમ વીનવું, પાયે લાગી રે મધુર વચન ચવું

ત્રુટક.

વચન માફે માનગે, પર નારીથી રહો વેગળા;
અપવાદ માથે ચડે કૂડા, નરકે થાયે દોહિલા;
ધન્ય ધન્ય તે નર નારી જગમાં, શિયળ પાળે ઊજળો;
તે પામશે જશ જગતમાંહે, કુમુદચંદ્ર કહે સમજ લો. ૧

જશવિજય.

પાપ સ્થાનની સજાઓ.

પ્રાણાતિપાત, પાપસ્થાન ૧ હું.

“કપુર હોય અતિ ઉજળો રે”એ દેશી.

પાપ થાનક પેહેલું કહું રે, હિંસા નામ દુરંત;
મારે જે જગજીવને રે, તે વહે મરણુ અનંત રે.
પ્રાણી જિન વાણી ધરે ચિત્ત;
માતપિતાદિ અનંતનાં રે, પામે વિજેગ તે મંદ;

નુટક.

પર સ્ત્રી કરો સંગ પિયુઝા: રખે મન જાણે ખરો;
 દિન ચાર રહેશે રંગ રૂડો. પછે રહે નહિ નિરધરો;
 જે ધણાં સાથે પ્રીત માંડે. છાંડો તેશું વાતડી;
 એમ જાણિ નવિ કર નાહલા, પર નારી સાથે પ્રીતડી.

૪

હાળ.

જે પતિ વહાલો રે છાંડી પાપણી, પરચું પ્રેમે રે રાચે સાપણી.

નુટક.

સાપણી સરખી વેણુ નિરખી, રખે શીળથકી ચળે;
 નયણુ લટકે મુખને મટકે; દેવ દાનવને છળે,
 મને કાળી અતિ રસાળી, વાણી મીડી શેલડી;
 આંભળી લોળા રખે ભુલો, જાણુજે વિધવેલડી.

૫

હાળ.

સંગ નિવારો રે પર રામાતણો શોક, ન કીજે રે મન મળવાતણો.

નુટક.

શોક શાને કરો ફાગટ, દેખવો પણ દોહલો;
 ક્ષણ મેડીએ ક્ષણ શેરીએ, ભમતાં તે લાગે સોહલો;
 ઉસાસ ને નીસાસ આવે, અંગ ભાગે, મન ભમે;
 વળી કામ વ્યાપે દેહ દાઝે; અન્ન દીકું નવિ ગમે.

૬

હાળ.

એકવ્રડો થઈ મન શું કળપવે, ઉન્મત્ત થઈને રે વળિ અફળ લવે.

નુટક.

લવે એલફેર એમ અજાણે, મોહુ ઘેલો મન રડે;
 મદન; વેદન કદિણ જાણે, મરણ વાર ત્રેવડે;
 દશ અવરથા કામ કેરી, કંથ કાયાને દહે;
 એમ જાણી નારી પારકી, જે તજે તે બહુ સુખ લહે.

૭

હાળ.

નુટક.

નિર્મળે ભાવે નેહે સગળ, પર વધુ સંગ પરિહરે;
ચાંપિયો કીચક ભીમસેને, શિક્ષા હેડે સાંભળ્યો;
રણ પડ્યાં રાવણુ દશે મરતક, રવડતાં ગ્રંથે કહ્યાં;
સુજપતિ અતિ દુઃખ પામ્યો, અજશ જગમાંહે રહ્યાં.

હાળ.

શીળ સલૂણા રે માનવ મોહીએ, વિણ આભરણે રે જગમન મોહીએ.

નુટક.

મોહીએ ચુર નર કરે સેવા, ત્રિપ અમૃત સાયર ભરે;
કેસરીસિંહ શિયાળ આય, અગ્નિ અતિ શીતળ કરે;
સાપ થાયે ફૂલમાળા, લક્ષ્મી ઘેર પાણી ભરે;
પર નારી પરહર શિયળ મનધર, મુક્તિ-વધુ હેલા વરે.

હાળ.

તે માટે હું રે વાલમ વીનવું, પાયે લાગી રે મધુર વચન ચવું.

નુટક.

વચન માફ માનજો, પર નારીથી રહો વેગળા;
અપવાદ માથે ચડે દૂગ, નરકે થાયે દોહિલા;
ધન્ય ધન્ય તે નર નારી જગમાં, શિયળ પાળે ઊજળો;
તે પામશે જશ જગતમાંહે, કુમુદચંદ્ર કહે સમજ લો.

જશવિજય.

પાપ સ્થાનની સજાઓ.

પ્રાણાતિપાત, પાપસ્થાન ૧ હું.

“કપુર હોય અતિ ઉજળો રે”એ દેશી.

પાપ થાનક પેહેલું કહ્યું રે, હિંસા નામ દુરંત;
મારે જે જગજીવને રે, તે કહે મરણુ અનંત રે.
પ્રાણી જિન વાણી ધરે ચિત્તં,
માતપિતાદિ અનંતનાં રે, પામે વિજોગ તે મંદ;

હોય વિપાકે દશગુણું રે, એકવાર કર્યો કર્મ;
 શત સહસ્ર કાહે ગમે રે, તીવ્ર ભાવના મર્મ રે. પ્રાણી. ૩
 મેર કહેતાં પણ દુખ હોવે રે, માર્યે કિમ નવિ હોય;
 હિંસા ભગની અતી ભુરી રે, વિશ્વાનરની જોય રે. પ્રાણી. ૪
 તેહને જોરે જે હુઆ રે, રૌદ્રધ્યાન પ્રમત્ત;
 નરક-અતીથિ તે નૃપ હુઆ રે, જિમ સુભૂમ બ્રહ્મદત્ત રે. પ્રાણી. ૫,
 નૃપ વિવેક કન્યા ખિમા રે, પરણવે જશ સાય;
 તેહથકી દૂર ટળે રે, હિંસ નામ બલાય રે. પ્રાણી. ૬

મૃષાવાદ, પાપસ્થાન ૨ જી.

“ લાછલદે માત મલહાર ” એ દેશી.

ખીજું રે પાપનું સ્થાન, મૃષાવાદ દુરધ્યાન; આજ હો;
 છાંડો રે ભવિ માંડો રે, ધર્મશું પ્રીતડી જી. ૧
 વેર ખેદ અવિશ્વાસ, એહથી દોષ અભ્યાસ, આજ હો;
 થાય રે નવિ જાય રે, વ્યાધી અપથ્યથી જી. ૨
 રહેવું કાલિક સૂરી, પરિજન વચન તે ભૂરી, આજ હો;
 સહેવું રે નવિ કહેવું જૂઠું ભયાદિકે જી. ૩
 આસન ધરત આકાશ, વસુદૃપ હુઓ સુપ્રકાશ, આજ હો;
 જૂઠેરે સુર રૂઠે, ધાલ્યો રસાતળે જી. ૪
 જે સત્યવ્રત ધરે ચિત્ત, હોય જગમાંહિ પવિત્ર, આજ હો;
 તેને રે નવિ ભેદે, શુર વ્યંતર જક્ષથી જી. ૫
 જે નવિ ભાષે અલીક, બોલે ઠાવું ઠીક, આજ હો;
 ટેકે રે સુવિવેકે સુજશ તે સુખ વરે જી. ૬

અદત્તાદાન, પાપસ્થાન ૩ જી.

“ નિક્કડી વેરણુ હુંઈ રહી રે ” એ દેશી.

ચોરી વ્યસન નિવારીએ, પાપસ્થાન કહો ત્રીજું કહું ધોર કે;
 ઇહ ભવે પરભવે દુખ ધણું, લહે પ્રાણી હો, એથી અતિ જોર કે; ચોરી ૧
 ચોર તે પ્રાયે દરીદ્રી હોય, ચોરીથી હો, ધન ન રહે નેટ કે;
 ચોરનું કોષ ધણી નહીં પ્રાયે ભુખ્યું હે, રહે ચોરનું પેટ કે; ચોરી. ૨
 જળમાંહે નાંખિયું, તળે જાય હો જળને અપગોળ કે;

ગાંઠે પડ્યું વળી વીસડું, રખે રાખો હો ચાપણુ કર્યું જોહ કે;
 તુણ તુપ માત્ર ન લીજિયે, અણુદીકું હો કિહાં કાઠનું તેહ કે; ચોરી. ૪
 દૂરે અનર્થ સકળ ઠળે, મળે વહાલા હો સગળે જશ થાય કે;
 સુર-સુખનાં હોય ભેટણાં, વ્રત ત્રીજું હો આવે જશદાય કે; ચોરી. ૫
 તજી ચોરપણું દેવતા, હોય નિશ્ચે હો રોહિણીયા જોમ કે;
 એ વ્રતથી સુખ જશ લહે, વળી પ્રાણી હો વહે પૂજ્યથું પ્રેમ કે; ચોરી. ૬

અબ્રહ્મચર્ય, પાપરથાન ૪ છું.

“તુમે એહુ મીત્રી રે સાહીબા” એ દેશી.

પાપથાનક ચોયું વરજીએ,	દુર્ગતિ મૂળ અખંભ;	
જગ સવિ મૂઝો છે એહમાં,	છાંડે તેહ અચંભ;	પાપ. ૧
રૂકું લાગે રે એ ધુરે,	પરિણામે અતિ દૂર;	
ફલ કઈ પાકે તે સારિખો,	વરજે સજ્જન દૂર;	પાપ. ૨
અધર વિક્રમ રિમત પ્રલડાં,	કુચકૂળ કઠિન વિશાળ;	
રામા દેખી ન રાચિયે,	એ વિપયવેલી રસાળ;	પાપ. ૩
પ્રથળ જ્વળિત અય-પુતળી,	આલિંગન ભલું તંત;	
નરક દુઆર નિતંબની,	જઘન સેવન દૂરંત;	પાપ. ૪
દાવાનળ ગુણ વનતણો,	કુલ મસિ કૂર ચક્ર એહ;	
રાજધાની મોહરાયની,	પાતક કાનન મેહ;	પાપ. ૫
પ્રભુતાયે હરિ સારિખો,	રૂપે મયણુ અવતાર;	
સીતાએ રાવંણુ યથા,	છાંડો પર નર નાર;	પાપ. ૬
દશ શિર રજમાંહે રોળવ્યાં,	રાવણુ વિવશ અખંભ;	
રામે ન્યાયે રે આપણો,	રોખ્યો જગ જયથંભ;	પાપ. ૭
પાપ બંધાય અતી ઘણાં,	સુકૃત સકળ ક્ષય જાય;	
અબ્રહ્મચર્યે ચિતવ્યો,	કદિય સદ્ગળ નવિ થાય;	પાપ. ૮
મંત્ર ફળે જગ જશ વધે,	દેવ કરે સાનીધ;	
બ્રહ્મચર્ય ધરે જે નરા,	તે પામે નવનીધ;	પાપ. ૯
શેઠ સુદર્શનને ઠળી,	શળી સિંહાસન હોય;	
ગુણ ગાય ગગને દેવતા,	મહિમા શીળનો જોય;	
મૂળ ચારીત્રનું એ ભલું,	સમક્તિ વૃદ્ધિ નિદા;	
શીળ સલીલ ધરે જિઠે,	તસ હોય સુજશ વ;	

પરિગ્રહ મમતા. પાપસ્થાન ૫ મું.

“સુમતિ સદા દિવસે ધરો” એ દેશી.

પરિગ્રહ મમતા પરિહરો, પરિગ્રહ દોષનું મૂળ સલૂણે;
 પરિગ્રહ જેહ ધરે ધણું, તસ તપ જપ પ્રતિદૂળ સલૂણે. પરિગ્રહ. ૧
 નહિ પલટાયે રાશથી, માર્ગે કદીય ન હોય સલૂણે;
 પરિગ્રહ ગ્રહ છે અભિનવો, સકેને દુખ દિયે સોય સલૂણે. પરિ. ૨
 પરિગ્રહ સદગૂરૂચતણે, ભવમાંહે પડે જંત સલૂણે;
 પાનપાત્ર નિમ સાયરે, ભારાકાંત અત્યંત સલૂણે. પરિ. ૩
 ગ્યાન ધ્યાન હય ગય વરે, તપ જપ શ્રુત પરિતંત સલૂણે;
 છાંડે સમ પ્રભુતા લહે, મુનિ પણ પરિગ્રહવંત સલૂણે. પરિ. ૪
 પરિગ્રહ ગ્રહ વસિ લિંગિયા, લેઈ કુમતિ રજ શીશ સલૂણે;
 નિમ તિમ જગ લવતા ફરે, ઉન્મત્ત હોય નિશ દીશ સલૂણે. પરિ. ૫
 તપની ન જીવ પરીગ્રહે, ઈંધણથી નિમ આગ્ય સલૂણે;
 તૃણા દાહ તે ઉપશમે, જળ સમ જ્ઞાન વૈરાગ્ય સલૂણે. પરિ. ૬
 તપતિ સગરસુત થઈ નહીં, ગોધનથી કુત્રિકર્ણ, સલૂણે;
 તિલક શેઠ વળિ ધાન્યથી, કનકે નંદ સુકર્ણ સલૂણે. પરિ. ૭
 અસંતુષ્ટ પરિગ્રહે ભયો, મુખોઆ ન ઈંદ નરિંદ સલૂણે;
 સુખી એક અપરીગ્રહ, સાધુ સુજશ સમકંઠ સલૂણે. પરિ. ૮

કોધ, પાપસ્થાન ૬ મું.

“રિપભનું વંશ રચણાયઈ” એ દેશી.

ક્રોધ તે બોધ નિરોધ છે, ક્રોધ તે સંજમ ધાતી રે;
 ક્રોધ તે નરકનું આરણું, ક્રોધ દુરિત પક્ષપાતી રે.

પાપ સ્થાનક છઠું પરિહરો.

પાપ સ્થાનક છઠું પરિહરો, મન ધરો ઉત્તમ ખંતી રે;
 ક્રોધ ભુજંગની નંગૂળી, એહ કહી જયવંતી રે; પાપ. ૨
 પૂરવ કોડિયરણુ ગુણે, ભાગ્યે છે આતમ જેણે રે;
 ક્રોધ વિવશ હુતો દોષ ઘડી, હારે ફળ સયિ તેણે રે; પાપ. ૩
 ગણે તે આશ્રમ આપણો, ભજના અન્યને દાહે રે;
 ધ ક્ષાન્ત સમાન્ત છે. ગણે પ્રશમ પ્રવાહે રે; પાપ. ૪

આકોષ તરજનાં ધાતનાં; ધર્મશ્રેષ્ઠમાં ભાવે રે;
 અગ્નિ અગ્નિમ વિરહયા; લાભે તે શુદ્ધસ્વભાવે રે. પાપ. ૫
 ન હેય ને હેય તો ચિરનહી, ચિર રહેતો કુળે છે હો રે;
 સજ્જન કોષ તેણે હવે, જે હવે દુર્જનને નેહો રે. પાપ. ૬
 કોધી મુખે કહુ ખોલણાં, કંટકીઆ કુટલાખી રે;
 અદિઠ કલ્યાણ કરા કલ્યા; દોષના તર શત સાખી રે. પાપ. ૭
 કૂર ગૂચો તપકરા, ચરિત સુણી સમ આણો રે;
 ઉપશમ સાર છે પ્રવચને; મુગશ વચન એ પ્રમાણો રે. પાપ. ૮

કવિના નામવિનાની કવિતા.

સીતાજીની કાંચળી.

પંચવટીમાં સરોવર પાસે, રમતાં સીતા શ્રીરામ રે;
 કનકેતણે કુરંગ રાવણને આવ્યો તેણે હામ;
 હો રમતાં રહ લાગી રાણીને. ૧
 સોનાનાં શૃંગ ને ત્વચા કનકની. નાભી કસ્તૂરી બેહેક રે;
 ડમરો ચરતાં દીઠો જનકોએ, નાયે નૌતમ લેહેક; હો રમતાં. ૨
 સીતા.—તે દેખી સીતાને રહ લાગી, રામ એ મૃગ મારી લાવે રે;
 આપણે જ્યારે અયોધ્યા જઈશું, કાંચલડી શીવડાવે; હો રમતાં. ૩
 રામ.—સરોવર તીરે મૃગલો જીભો, દીસંતો ધણો રૂઠો રે;
 ઘેલી સીતા ઘેલું શું બોલો, મૃગ છે હયાતો કૂડો; હો રમતાં. ૪
 બ્રહ્માએ જ્યારે સૃષ્ટિ રચી ત્યારે, સોનાનો નથી જીવંજીવો રે;
 નથી દીઠો નથી શ્રવણે સાંભળ્યો, કોઈક કારમો આવ્યો; હો રમતાં. ૫
 સીતા.—પ્રત્યક્ષ પારખું મારા પિયુજાં સાચો હશે તો સદાશે રે;
 કૂડ કપટથી આવ્યો હશે તો, હમણાં શીટી જશે; હો રમતાં. ૬
 રામ.—સાચો હેય તેને કયમ હણિયે, ક્યાં ગયું? તમારું જ્ઞાન રે;
 પોતાના સ્વાચર્યને મારે, લો છો પશુનો પ્રાણ; હો રમતાં. ૭
 સીતા.—સીતા કહે સાંભળો રઘુનંદન, વિદ્યા તમારી કાચી રે;
 જીવંતો મારી લાવે મૃગલો, તો જાણું, વિદ્યા સાચી; હો રૂ
 રામ.—ખીજાં વિદ્યાનાં કામ ધણાં છે, શાખા પત્ર ફળ ફૂલ રે.

- સીતા.—સીતા કહે, એક મૃગને હણતાં, શાનું બેસે કર્મ રે;
મહા રાજને મૃગયા રમવું, ખરો ક્ષત્રીનો ધર્મ; હો રમતાં. ૧૦
- રામ.—મૃગયા માટે અમે નથી આવ્યા,
જ્યાં જેવે આશ્રમે રહેવું, અમને શાની આશ રે;
ત્યાં તેવો અભ્યાસ; હો રમતાં. ૧૧
- સીતા.—સાધુ-પણાં જ્યારે એવાં આદર્શી,
સાધુ થઈને રહો એકાંતે, ધનુષ ખાણુ શાને ઝલો રે;
ધર્મ પોતાનો પાળો; હો રમતાં. ૧૨
- રામ.—રામ કહે એ રાજપુત્રને,
કદાપી કાઈ બળિયો દુષ્ટ દે તો, લખિયાંછે એંધાણુ રે;
તેના લેવા પ્રાણુ; હો રમતાં. ૧૩
- સીતા.—શર્પનખા ભગની રાવણની,
વણુ અપરાધે તે અબળાનાં તેનો શો હતો વાંક રે;
છેદાં કર્ણુ ને નાક; હો રમતાં. ૧૪
- રામ.—શર્પનખા કહે મુજને પરણો,
એકથડી અમે વાજ આવ્યા, તે મારે મન નવ ભાવે રે;
તોખીજીને કાણુ લાવે; હો રમતાં. ૧૫
- સીતા.—સંસારમાં જ્યારે રહેવું કંથજી,
સંસારનો લાવો મારા કંથજી, કાયર થયે કેમ આલે રે;
નારો મારે તે આલે; હો રમતાં. ૧૬
- રામ.—ઘેર બેઠાં મારો તે આહું,
વનમાં આવીને લેવાં રૂપણાં, કાયર થાઈ ક્યમ રે;
નહિ સતીનો ધર્મ; હો રમતાં. ૧૭
- સીતા.—એવો કમખો મેં નથી પેહેયો,
જાત ભક્તી ને ભાત અનુપમ, કોટી ઉપાયે કંથ રે;
ઉજવળ અંગ અનંત; હો રમતાં. ૧૮
- રામ.—એથી રૂડો કમખો શીવકાવું
વારૂ ફૂલ ઉપર વેલ ફરતી, સોનાના તાર નંખાવું રે;
વચે મોતી ટંકાવું; હો રમતાં. ૧૯
- સીતા.—નીપજાવી જે વસ્તુ નીપજે,
અણુનીપજી ને અમૂલ્યક જેની, તેમાં તે શી વડાઈ રે;
જગમાં દોંસે જીગતાઈ; હો રમતાં. ૨૦
- રામ.—એવા રાઠ હતા જ્યારે તમને,
ઘેર બેઠી નવ રહી રે ઘેલી, શોદ આવ્યાં હતાં સાથે રે;
ઝાઢત પહેરત ખાંતે; હો રમતાં. ૨૧
- સીતા.—પતિવ્રતા માફ તત પાળવું,
એક ઘડી જો નવ દેખું તો, પિયુ વિના કેમ રહેવાય રે;
અહ્માંડ વહીને જાય; હો રમતાં. ૨૨
- રામ.—પતિવ્રતા જે હોય પ્રેમદા,
મુખ ન મારે હૈયામાં દાઝે, પિયુનું માને વચન રે;
ધીરજ રાખે મન; હો રમતાં. ૨૩
- સીતા.—સીતા કહે, સાંભળો મારા પિયુજી, અઝૂં કહે શું થાય રે;

- દેખ્યા પાખે શાતું ઘાઝે, નજર પડે મોહ લાગ્યો રે;
 થોડું કામ ને આળસ કરવું, હજી નથી ગયો આઘો; હો રમતાં. ૨૫
- રામ.—એ આણસરજીયું દુખ કાણુ ભોગવે, થોડા મુખને વાસ્તે રે;
 વ્યાજ વધારતાં જાય મુળગા, ત્યારે રહિયે હાથ ધસતે; હો રમતાં. ૨૬
- સીતા.—વસ્તુ રાખીને દામ આપીએ, ત્યારે જાયે કયમ રે;
 રળીયે તો મળીએ મોહનજી, નિષ્કળ ન હોય ઉદમ; હો રમતાં. ૨૭
- રામ.—આહું હોય તે ઉદમ માંડે, આપણે સરવે સુખ રે;
 જળ કાંડે રહીને જે કુવો, ખોદે તે મૂરખ; હો રમતાં. ૨૮
- સીતા.—સરિતાનાં જળ હોય ભારે ને, દૂપનાં ઉત્તમકારી રે;
 મહા જોગિયે મૃગતયા ગ્રહી, જો દીડી કાંઈ સારી; હો રમતાં. ૨૯
- રામ.—તેને તે વસ્તુ વાડ વિનતા, જેને જે આવે ભોગ્ય રે;
 ગૃહસ્થને રાજ શિષિ રહી ને, જોગીને રડો જોગ; હો રમતાં. ૩૦
- સીતા.—બહી ભુંડી અમારે ભાગ્યે તે, જેવી શરીરે સોહિયે રે;
 એવી દંચુડી વ્યાજ ન મળે, તે માટે મન મોહિયે; હો રમતાં. ૩૧
- રામ.—એવડો મોહ ન ધરીએ માનની, મનમાં સંતોષ સાહીએ રે;
 જ્યારે જેવું મળે તે અતુભવીએ, ઝાઝાને નવ ધાઇએ; હો રમતાં. ૩૨
- સીતા.—સીતા કહે શા માટે ન કરીએ, સ્વાદ નવો નવો લેવો રે;
 જોખનનો લાહો જગજીવન, દિવસ ચારનો છે મેવો; હો રમતાં ૩૩
- રામ.—અવસર કાંઈ જાળખતી નથી, જેવો વેપ તેવું રમવું રે;
 આપણે રાજ્યનાં રિદ્ધિ તણને, વ્યાજ આવનમાં ભમવું; હો રમતાં. ૩૪
- સીતા.—દુખના દિવસ કાલે વહી જશે, વહાણે પામશે રાજ્ય રે;
 સવેળાતું સંઘર્ષ હોય તો, અવસરે આવે કાજ; હો રમતાં. ૩૫
- રામ.—રાજ્ય એશીશું ત્યારે મળશે, જેવી જોઇયે તેવી જાત રે;
 ચૌદ વરસ વનમાં ભમવું તો, રાત આડીની શી રાત; હો રમતાં. ૩૬
- સીતા.—સીતા કહે, શા માટે ન માણું, તમ સરખો પિયુ જ્યારે રે;
 લક્ષમણ સરખો દ્વિયર મારે, લાડ કંઈ પછે કયારે; હો રમતાં. ૩૭
- રામ.—રામ કહે, તને એ શી લલુપતા, અજાણનો અવતાર રે;
 વનમાં રહીને જે લોભ કરવો, ન હોય એ ધમ લગાર; હો રમતાં. ૩૮
- સીતા.—સીતા કહે, માંભજો મારા પિયુજી, ઝાઝું કહે શું થાય રે;

- ક્રમ.—તમ કહે, તું વાલી ન હોય તો, શિવતું ધનુષ્ય શાને ભાળુંકરે; અયોધ્યામાં ગાળું; હોરમતાં ૪૦
- ક્રમ.—મનસા વાચાએ વાલી હજી, તો કહ્યું કરો મુઠ્ઠાંકથરે; હોરમતાં ૪૧
- ક્રમ.—રામ કહે, હેયે નવ હારો, તમને ન્યારે તેડી લાવ્યો, આટલો દા રમી જઈશિરે; જે કહેશે તે સહીશ; હોરમતાં ૪૨
- સં ૨૧.—એ સોગદાં હવે કાસે રમશે, ધડી અધધડીને વિલંબ કરશે તો, હું નહિ લાળું પાસાંરે; કાંઈક જોશે તમાસ; હોરમતાં ૪૩
- લક્ષમણ બાપ તું મઢીએ રહેજે, પાસા પછાડી ધરણીધર ગઢયા, ભાઈને ભળાવી નાસીરે; મૃગને લાવું મારી; હોરમતાં ૪૪
- ધનુષ્ય લેઈને ધાયા ધરણીધર, જેમ જેમ જઈ દુકે જગજીવન, કુરંગ ઉપર દાઢ પીસે રે; તેમ તેમ વેગળા દીસે; હોરમતાં ૪૫
- ચાપ ચઢાવી મૃગલો માર્યો, મરતે મૃગલે ચીસ નાંખી જે, મેલ્યું કશીને બાણુરે; લક્ષમણ જાએ પ્રાણુ; હોરમતાં ૪૬
- શબ્દ સીતાએ સાંભળ્યો લક્ષમણ, હરણુને હણુતાં કષ્ટ પ્રથું છે, રામ તેડે છે તમારોરે; શીઘ્ર થઈને સધાવો; હોરમતાં ૪૭
- લક્ષમણ.—લક્ષમણ કહે, એક હરણુને હણુતાં કષ્ટ પડે તે શાનુંરે; રઘુનાથ સરખા ચીસ નાંખે તે, વાતતો હું નવ માતું; હોરમતાં ૪૮
- સીતા.—દક્ષિણ દિશે દિયરિયા મારા, એકલડા જાણીને જાઓ, ઝાઝાં રાક્ષસ દળ છેરે; જેએ બાવીસનું બળ છે; હોરમતાં ૪૯
- લક્ષમણ.—એક જ બાણુ ચોદ સહસ્રને, ચોદ-સહસ્ર ચઢીને આવે તો, મારે એવો મારો બ્રાતરે; નવ હારે રઘુનાથ; હોરમતાં ૫૦
- સીતા.—દિયરિયા વેળા-વેળાનાં દ્રવ્ય છે, એવડો ગર્વ ન ધરીએ; તે માટે સાંચરીએ; હોરમતાં ૫૧
- લક્ષમણ.—લક્ષમણ કહે ભાભી લખ્યું હશે તો, અઘાઓ પાછું નાથાપરે; વમને વનમાં એકલાં મેલીને, ડગલું નહિ ભરાય; હોરમતાં ૫૨
- સીતા.—સીતા કહે, તને શાનું દાઢે, સગો બ્રાત શત્રુધન હોય તો, જૂજવી માતા માટે રે; હમણો દોડે જીયાટે; હોરમતાં ૫૩
- જી.—મુજને રામજી વાલા ન હોય તો, શીઘ્ર આવુંહું સાથેરે;

- સીતા.—ભક્તિ કરો, તે મુજને ન ભાવે; મીઠું બોલે નહિ મીઠું રે;
તુજ દુષ્ટનો વિશ્વાસ ન કરિયે, આજ પારખું દીઠું; હો રમતાં. ૫૫
- લક્ષ્મણ.—ભલી સીતાજી પ્રુદ્ધિ તમારી, મુજને એવો પ્રમાણ્યો રે;
રાત દિવસ મેં સેવા કીધી, એકે ગુણ નવ જણ્યો; હો રમતાં. ૫૬
- સીતા.—સીતા કહે, તારા ગુણનું લક્ષણ, પડી વેળા પરમાણ્યું રે;
સાદ સાંભળીને સાંસો કીધી, ત્યારે હેત જણાણું; હો રમતાં. ૫૭
- સીતા કહે, તને શાનું ઘણે, વાલા નહિ શ્રીરામ રે,
ખાંધવ હોય તો, રણમાં દોડે, કરવાને સંગ્રામ, હો રમતાં. ૫૮
- લક્ષ્મણ.—તમને અહિયાં કો સાડ મેલું, સાંસો કઈ છું તેણે રે;
તમને જો લાંછન લાગે તો, વળતા મરીએ મેહેણું; હો રમતાં. ૫૯
- સીતા.—તેવા બોળાં અમે નહિ દિયરિયા, મન વશિયા મહારાજ રે;
અવર પુરૂષ સાથે બોલું તો, લાગે કુળને લાજ; હો રમતાં. ૬૦
- લક્ષ્મણ.—કેટલું બળ તમ અબળાકેઈ. તનક તાલ તે હેલાં રે;
રાંધ્યું ધાન્યને પ્રેમદા સરખી, વણસતાં નહિ વેળાં; હો રમતાં. ૬૧
- સીતા.—સીતા કહે, તું શું સમજાવે, સાસં તણા સુત કાલા રે;
એકલો ઊજડમાં શાને જાએ, પ્રાણ તને તારા વાલા; હો રમતાં. ૬૨
- લક્ષ્મણ.—મુજને પ્રાણ જો વાલા હોય તો, શીદ જઈ હું વન રે;
વન ફળ મેવા વીણી લાવું છું, બેઠાં કરોહો બોજત; હો રમતાં. ૬૩
- સીતા.—સીતા કહે, તું શું દિયરિયા, મુજને રાખે વારી રે;
તું જાણે છે રામ પડે તો, હું બોગવું આ નારી; હો રમતાં. ૬૪
- લક્ષ્મણ.—ભલી સીતાજી પ્રુદ્ધિ તમારી, મુજને એવું ન કહીએ રે;
એક દહાડે હર્યો હજી તો, સરવે સાચું લહિયે; હો રમતાં. ૬૫
- સીતા.—કપટી હોય તે કોઈશું હશે નહિ, રાખે મનમાં જાણી રે;
જળ કાંઈ બગ ધ્યાન ધરે તે, મજને લેવા તાણી; હો રમતાં. ૬૬
- કવિ.—વચનપ્રાણ લાગ્યાં લક્ષ્મણને. તાપ ઊપતો તનમાં રે;
બહુ એ પ્રેર પડી લક્ષ્મણને, ઝૂરણ લાગી મનમાં; હો રમતાં. ૬૭
- શિશિમુખ રેખા કીધી લક્ષ્મણે, દીધી રામની આણ રે;
કૂટે કપટે ને કાઈ આવે, તેનાં જાળે પ્રાણ; હો રમતાં. ૬૮
- એમ કહી લક્ષ્મણજી ગયા, તારણીને લાગ્યો વાપ રે;

લાગ જોઈ લંકાપતિ આવ્યો, પાપીએ ચલાવ્યાં ચરણુ રે;
 પરદારાને હરવા કારણુ, માથે લાવ્યો મરણુ; હો રમતાં. ૭૦
 ભગવાં વસ્ત્ર ને ભેખ સંન્યાસી, કરમાં કમંડળ ધરિયું રે;
 દ્વંધાર્તિને ભિક્ષા આપો, આવી એમભયરિયું; હો રમતાં. ૭૧
 આત્રો પ્રભુજી ખેસો રૂપિજી, અમૃત ખોલ્યાં વાણી રે;
 ઊડીને આસન ત્યાં આપ્યું, ધર્મગૃહસ્થનો બાણી; હો રમતાં. ૭૨
 રાવણુ—કોણુ પિતા કોને ઘેર પરણ્યાં, કોણુ તમારો કંથ રે;
 બિન્ડમાં એકલડાં મેલીને, ક્યાં ગયા બળવંત; હો રમતાં. ૭૩
 સીતા.—જનક પિતા ને દશરથ સસરો, કૌશલ્યાજી સાસુ રે;
 તાતતણાં વચન પાળવાને, અંમે ત્રણે વન વાસ્તું; હો રમતાં. ૭૪
 સોનાના શૂંગનો મૃગ આવ્યો તો, કંચુકીની થઈ અભિલાખા રે;
 મૃગશો મારવા પિયુજી ગયા છે; કરીને શિલિમુખરેખા, હો રમતાં. ૭૫
 િવ.—શિલિમુખરેખા ઉપર મેલોં પાવડી, પાપી ખોલે મર્મ રે;
 એ પર પગ મેલી ભીખ આપો, રહેશે તમારો ધર્મ; હો રમતાં. ૭૬
 પાપીનો પરપંચ ન પ્રીછ્યો, ભામિની થઈ હૃદયે ભોળી રે;
 પોતાની વાત ને પરને કહેશે, તે રહેશે આંખો ચોળી; હો રમતાં. ૭૭
 સીતાએ સીતાદ્રુજી આપ્યાં, પગ પાવડીએ ધરિયોરે;
 જીપાડી લીધી અબળાને, હરણુ કરી સાંચરયો; હો રમતાં. ૭૮
 ત્યારે તરૂણીને ત્રાસજ પડ્યો; ધાળે લક્ષ્મણુ રામ રે;
 આ પાપી કોઈ હરી જાય છે, કરીને દુષ્ટવું કામ; હો રમતાં. ૭૯
 તે શબ્દ સાંભળી પંખી આવ્યો, દશરથનો તે મિત્ર રે;
 સીતાને મૂકવા કારણુ, માંડ્યું જીવિચિત્ર; હો રમતાં. ૮૦
 રાવણુ એક કપટજ કીધું, પર્વત પાછળ રહીને રે;
 રૂધિરાળા પાષાણુ ગીરાવ્યા, ભારે પડ્યો ચઢને, હો રમતાં. ૮૧
 આંધી રાવણુ લેઈને ગયો, લંકાના ગઢમાંય રે;
 મૃગ મારીને રામજી વળિયા, ને ને રાધવરાય; હો રમતાં. ૮૨
 નથી રે સીતા નથી રે સીતા, નથી રે મદૂલી માંય રે,
 કાગારોળ ત્યાં થઈ રહ્યા છે, ચકડોલ વાતે ત્યાંય; હો રમતાં. ૮૩
 પગલે પગલે શોધતા તેને, ગયા તે બેઉએ ભાઈ રે;

સુગ્રીવ સાથે કરી મૈત્રી, વાલીને નાંખ્યો મારી રે;
વ.લીનું રાજ્ય સુગ્રીવને આપ્યું, ઉપર આલી નારી; હો રમતાં. ૮૫
નર વાંદર એકલા કરીને, સાગર ખાંધી પાળ્ય રે;

રાવણને મારી કરીને, વિર્જોપણ આપ્યું રાજ્ય; હો રમતાં. ૮૬

જુદ્ધ કરી સીતાને લાવ્યા, દોલ નિશાન વજ્રગવી રે;

સીતાજીનાં લાડ પાળ્યાં ને, કાંચલડી શીવગવી; હો રમતાં. ૮૭

જે કો ગાએ ભણે સાંભળે, તેહતણાં દુખ વામે રે;

ધર્મ અર્થ ને કામ મુક્તિ દળ, ચાર પદારથ પામે. હો રમતાં. ૮૮

સુભદ્રાની કંકાતરી.

રાગ ધોળા.

કંકુ છાંટી કંકાતરી મોકલે, કાડે કહાવે સુભદ્રા બેહેન; વીરા વેહેલા આવળે.

શ્રીકૃષ્ણ બળદેવ બે બંધવા, તમ આવળે થશે સુખચેન; વીરા. ૧

ભાઈ ભત્રીજા સરવે શોભાવે છે, છે પવિત્ર પિતા વાસુદેવ; વીરા.

જગતજનેતા દેવકી ને રેહિણી, આવળે સરવે મળી તતખેવ; વીરા. ૨

પનોતો પીયર પરિવાર છે, જોતાં વાઘે છે જાઓ સ્નેહ; વીરા.

દુખ જાશે સૌ દેહનાં દેખતાં, દેશ દેશમાં વખણાશે તેહ; વીરા. ૩

ભયભંજન મારી રે ભાભીઓ, સોળ સહસ્ર એકસો આઠ; વીરા.

રૂડી રૂકમીણી ને રે રેવતી, જુઓ ઠાકારજી કેરો ઠાઠ; વીરા. ૪

વેદવંતા વિપ્ર સાથે લાવળે, બીજી વરણ ઉત્તમ તે અપાર; વીરા.

સંગે જાદવ સરવેને લાવળે, ભવજળના તારણ તરનાર; વીરા. ૫

મેં તો પ્રેમેશું પગરણ માંડિયાં, રૂડો જગન રમ્યો રાજસોય, વીરા.

પાંચ પાંડવ છે વીરા તમતણા, તેનું જેમ કલ્યાણ જ હોય; વીરા. ૬

તમ વગર મારે તો કાષ્ઠ નથી, ધર્મવંતને ગુણના છો ધામ; વીરા.

વીરા વેગે વેચેરા પધારળે, તમ આવેથી સરશે કામ; વીરા. ૭

એક જિવ્હાએ કેમ કરી વરણવું, શેષ સરખા ન પામે પાર; વીરા.

થોડું કહાવ્યું થણું કરી માનળે, છો જી નોધારાંના આધાર; વીરા. ૮

વાંચી પત્રિકા વેહેલા પધારળે, કાડે કુટુંબ લેઈને સાથ; વીરા.

કંકાતરી લખીને દાવિયું, આપ પવિત્ર છો વિશ્વના નાથ; વીરા. ૯

મારા સસરાને ડગલા ને ડોટીઓ, મારી સામૂંને દખણીનાં

મારા જેઠને લાવે જોડ ધોતીઆં, જોડણીને ચાદરનાં ચીર

મારા દિયરને લાવે વીરા ખામરી, દેરાણીને છાપલની જોડ; વીરા.
 મારી નણદીને લાવે વીરા ચુંદડી, નણદોઈને પેહેરવા બુલ; વીરા. ૧૧
 મારી ઘેડીને લાવે વીરા દીંગલાં, કુંવરિયાને રાતડી મોળ; વીરા.
 મારા કુટુંબને લાવે વીરા કાંચળી, પાડોશીને નાળિયર જોડ; વીરા. ૧૨
 મારે અરથે લાવે ધરચોળકાં, માથે જતરીસ ભમરીનો મોડ; વીરા
 વીરા ધરમાં ધણીને ઘોડો હંસથો, જેનાં મોતીડે જડિત પલાણુ; વીરા. ૧૩
 વીરા એટલી સંપત હોય તો, આવજો, નહિતો રહેજો તમારે ઘેર; વીરા.
 મારા જેઠ આવ્યા રે જેઠાણી સોતા, એક નાવ્યો માડી જ્યો વીર; વીરા. ૧૪
 હું તો જાચી ચઢું, ને હેડી જોતરું, હું તો જોજી મારા વીરાની વાટ; વીરા.
 વીરો ક્યાંરે ગાજ્યો ને ક્યાં ગરગજ્યો, ક્યાં વરશ્યો અશાડો મેહ; વીરા. ૧૫
 મારી નણદી તે મસરકાં ખોલિયાં, ભાભી નાવ્યો તમારો વીર, વીરા.
 મારો દિયર વધામણી લાવિયો, ભાભી આવ્યો તમારો વીર; વીરા. ૧૬
 વીરો દારકા ગાજ્યો ને ગોકુળ ગરગજ્યો, હસ્તિનાપુર વરશ્યો મેહ; વીરા.
 હવે રણમાં તે ભાલા જળક્રિયા, વળી જળક્રિયાં ધોરીડનાં શીંગ; વીરા. ૧૭
 હવે જળક્રિયાં વીરા માથે મોળીઆં, હવે જળક્રિયા ભાભી માથે છાપ; વીરા.
 વીરો આવ્યા, ને વાડીએ રે ઊતર્યા, મારી ખેહેનીને તેડવા જાઓ; વીરા. ૧૮

રંનાદેનું ધોળ.

શીરોઈના રે સુલતાન, પ્રાટણના રે પરધાન;
 ઓરશીઓ ધડી લાવ્ય રે, આરસપાણનો રે. ૧
 એરે ઓરશીએ રે, સવામણ સુખડ, અધમણ કેસર;
 રાણી રે રંનાદેનાં વરને છાંટણાં રે. ૨
 રાણી રે, રંનાદે રે હાર સોવરાત્રો રે;
 તમ પેઉડો લાલ છડે રમે રે. ૩
 લાલ છડે રમતાં રે, માસલા દાવ્યા રે;
 રતન કચોલે દીવડો અમમો રે. ૪

વધાવાનું ધોળ.

ભમરા પેહેસો વધાવો મારે આપિયો, મેં તો મોકલ્યો મારા દાદાને દરબાર રે;
 વાડીના ભમરા દ્રાખ મીઠી રે ત્યાંપાનેરની.
 મારી માતાએ હરખે વધાવિયો, મારા દાદાએ આલ્યા પાલવ છેડા રે; વાડી. ૧
 મરા ખીજે વધાવો મારે આપિયો, મેં તો મોકલ્યો મારા વીરાને દરબાર રે; વાડી.
 ભાભીએ હરખે વધાવિયો, મારા વીરાએ આલ્યા પાલવ છેડા રે; વાડી. ૨

ભમરા ત્રીજે વધાવો મારે, મેં તો મોકલ્યો મારા મામાને દરબાર રે; વાડી.
મારી મામીએ હરખે વધાવિયો, મારા મામાએ જાણ્યા પાલવ છેડા રે; વાડી. ૩
ભમરા ચોથો વધાવો મારે આંવિયો, મેં તો મોકલ્યો મારા સસરાને દરબાર રે; વા.
મારી સાસુએ હરખે વધાવિયો, મારા સસરાએ જાણ્યા પાલવ છેડા રે; વાડી. ૪

ચારીમાં ગાય છે, તે ગીત.

આની તેડે ગંગા રે, પેલી તેડે જમુના રે, વચમાં સરસ્વતી નદી વહે છે;
સોનાતું બેડું રે, રૂપા ઉઠણી રે, સીતાવેલ પાણી સાંચર્યાં. ૧
રાશડી ન પહોંચે રે, સહુલો નાખૂડે રે, કુલાને કાંઠે જિભાં રહ્યાં;
સોનાની ગેડી રે, રૂપા દહુલો રે, રામચંદ્ર રમવાને નીસર્યા. ૨
કાણુ રાયની બેટી રે, કાણુ તારું નામ રે, કેઇરે નગરની ગરાસણી;
જનકની બેટી રે, સીતાવેલ નામ રે, હજીએ છું બાળકુંવારડી. ૩
કાણુ રાયનો બેટો રે, કાણુ તારું નામ રે, કેઇરે નગરીનો ગરાશીઓ;
દશરથનો બેટો રે, રામચંદ્ર નામ રે, અયોધ્યા નગરીનો ગરાશીઓ. ૪
પાનનાં ખીડાં રે, સાત સોપારી રે, લગન નિરધારી વહેલા આવળે

લાડકડી ચઢી રે કમાડ, બાળાવરને નીરખવા રે;
દાદાજી એ વર ને ને, એણે મારાં મન વશ્યાં રે. ૧
કહો દીકરી, ક્યાંચકી દીડો, શેણે તારાં મન વશ્યાં રે;
નિશાળે ભણતલો દીડો, અક્ષરે મારાં મન વશ્યાં રે. ૨
લાડકડી ચઢી રે કમાડ, બાળાવરને નીરખવા રે;
માતાજી એ વર ને ને, એણે મારા મન વશ્યાં રે. ૩
કહો દીકરી, ક્યાંચકી દીડો, શેણે તારાં મન વશ્યાં રે;
નાતમાં જન્મતલો દીડો, ચોટલો એ મારાં મન વશ્યાં રે. ૪
લાડકડી ચઢી રે કમાડ, બાળાવરને નીરખવા રે;
ત્રીરાજી એ વર ને ને, એણે મારાં મન વશ્યાં રે. ૫
કહો બેહેની, ક્યાંચકી દીડો, કેણે તારાં દિલ વશ્યાં રે;
ગોડલા બેલાવતો દીડો, પગડે મારાં મન વશ્યાં રે. ૬
લાડકડી ચઢી રે કમાડ, બાળાવરને નીરખવા રે;
કાકાજી એ વર ને ને, એણે મારાં મન વશ્યાં રે. ૭
કહો દીકરી, ક્યાંચકી દીડો, શેણે તારાં મન વશ્યાં રે;
પાંધડી પાંધતો દીડો, ત્યારે મારાં મન વશ્યાં રે.

મહારાવનો રાસડો.

મેજર વાકર સાહેબે સંવત ૧૮૫૮ માં કડીમાંથી મહારાવને
કાઢ્યો, તે બાબત.

પીતળલોટા જળે ભર્યા રે, દાતણ કરતા જાઓ રે;

મહારાવ શેહેરનો સુખો, ક્યારે આવશે રે.

દાતણ કરશું વાડીએ રે, ફરતી ફિરંગીની ફાજ રે;

મહાર.

તાંબા તે કુંડીઓ જળે ભરી રે, નડાવણુ કરતા જાઓ રે;

મહાર.

નહાવણુ કરશું વાડીએ રે, ફરતી ફિરંગીની ફાજ રે;

મહાર.

રાંધી રસોઈઓ એમ રસી રે, ભોજન કરતા જાઓ રે;

મહાર.

ભોજન કરશું વાડીએ રે, ફરતી ફિરંગીની ફાજ રે;

મહાર.

પાન સોપારી ને એલચી રે, મુખવાસ કરતા જાઓ રે;

મહાર.

મુખવાસ કરશું વાડીએ રે, ફરતી ફિરંગીની ફાજ રે;

મહાર.

સોના તે કેરાં સોગંદાં રે, રમત રમતા જાઓ રે;

મહાર.

રમત રમશું વાડીએ રે, ફરતી ફિરંગીની ફાજ રે;

મહાર.

દીંચણુ સામે ઢોલિયો રે, પોઢણુ કરતા જાઓ રે;

મહાર.

પોઢણુ કરશું વાડીએ રે, ફરતી ફિરંગીની ફાજ રે;

મહાર.

* * * * *

શાણી રૂએ રંગમોલમાં રે, દાસીઓ રૂવે દરબાર રે;

મહાર.

હાટે રૂએ હાટવાણીઆ રે; ચોરે રૂએ ચારણુ ભાટ રે;

મહાર.

શેહેર છોડી સુખો નીસર્થો રે, લીધી નડિયાદની વાટ રે;

મહાર.

દોહરા.

શુણીજન કવિ શુજરાતમાં, આગળ થયા અપાર;

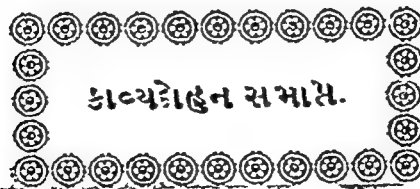
જે કવિતા મુજને જડી, સંગ્રહ કીધો સાર.

૧

સંવત વિક્રમનો ક્રમે, સ્વર હરિ^૧ રસ^૬ આકાશ;

પૂર્ણ થયો દિન પૂર્ણમાં, માધ મનોહર માસ.

૨

કઠણ શબ્દનો કોશ.

અ.

અંક-આથ, આંકડો.

અંકુર-ઊગી નીકળેલો ફણુગો, ઝવેરા.

અકૃત-પાપ. (અકૃત્ય.)

અકૂર-દયાળુ, શ્રીકૃષ્ણનો પિત્રાર્થ કાકો.

અખંડાનંદ-સદા આનંદવાળો.

(અખંડ-આનંદ.)

અખંડાવિનાશી-અખંડ અને અવિનાશી.

અખિલ—સઘળું.

અગ-પર્વત.

અંગત-દીકરી.

અગમ્ય-જાણી શકાય નહિ તે.

અગાત-જેનો પાર ન આવે તે.

અગ્ર-અણી અથવા આગળ.

અગોચર-જેવામાં ન આવે તે, અ-
જાણ્યું, (અ-નહિ, ગો-ઇંદ્રિયો, ચર-
જવું. ઈંદ્રિયો જઈ શકે નહિ તેવું.)

અધ-પાપ, કંસનો ચાકર એક દૈત્ય

અધોર-મથંકર. [અધાસુરનામે હતો.

અચેતના-એહોશ.

અચ્યુતાનંદ-અખંડાનંદ એ શબ્દ જુઓ.

અજ-બ્રહ્મા, બકરો.

અજર-તાણુ, ખેંચ, ઘડપણુ ન આવે તે.

અંજળી-હાથેળીમાં રાખેલું પાણી.

અઝ-બકરી, ૨ માયા.

અજર-પરશાળ.

અટળ-ટળે નહિ તે.

અટકાવવું-દખાઈ જવું. [૨ અર્ખો.

અટારી-હવેલીનો સૌથી ઉપલો માળ,

અટહાસ્ય-ખડખડીને હસવું.

અઢળક ઢળવું-ઘણા મહેરબાન થવું.

અણમિલ-અણમળતું.

અણરાગ-અદાવત.

અણલિંગી-શરીરથી જુદો આત્મા.

અણિમાદિક-સિદ્ધાર્થ.

અંતક-કાળ, મોત.

અંતર-મન, માંહિ, છેડું, તકાવત.

અંતરપટ-પડદો.

અંતર્ધાન-અદૃશ્ય થવું.

અંત્યજ-ઢેડ ભંગી વગેરે.

અતળીબળ-ઘણા બળવાળો. (અતુલ

અતિક્રમ-મોટું શરીર. [બળ.

અતિશયિત—હડ.

અતીત-જુદું, વૈરાગી. [દીકરી.]

અદ્રિસુતા-પાર્વતી. (અદ્રિ-પર્વત-મુતા

અધર-હોદ.

અધરામૃત-હોદનો રસ.

અવીશ-ઘણી.

અધિજ્ઞાન-ઠેકાણું.

અધોમુખ-ગ્રંથા મોઢાનું.

અધ્યાત્મ-આત્માનું.

અધ્યાપક-ભણાવનાર.

અધ્યાપક-ભણાવનાર.

અનંગ-કામદેવ.

અનંગળ-અગણિત.

અન્નચર-અન્ન ખાનાર.

અનન્ય-જેના જેવો ખીન્ને કોઈ નહિ તે.

અનહદ-અપાર, મગજમાં અવાજ થા-

અનાળસ-આળસ નહિ તે. [યછે તે.

અનાવૃદ્ધિ-વરસાદ ન થાય તે.

અનિત્ય-હમેશા નરૂહે નહિ તે.

અનિલ-પવન.

અનુચર-આકર.

અનુચરી-દાસી.

અનુચિત-અયોગ્ય.

અનુદિન-દરરોજ.

અનુપ- } જેનાં જેવું ખીન્નું ન હોય તે.

અનુપમ- }

અનુપ્રાસ-કવિતામાં મળતા અક્ષર લા-

અનુરાગ-પ્રીતિ. [વધાની રીત.

અનુસંધ-એક ખીન્ન સાથે સાંધેલું.

અનેદ્-જીદી તરેહનું.

અન્ય-ખીન્નું.

અપરમ-સાધારણ.

અપરિમિત-અપરમિત, જેનું માપ થઈ શકે નહિ તે.

અપવાદ-હરકત, ૨ બાધ, ૩ તોહમત.

અબધૂત-ભેગી.

અબળા-સ્ત્રી.

અંબર-લૂગડું, આકાશ,

અંબાર-ઢગલો,

અંબુ-પાણી,

અંબુજ-કમળ,

અંધ, વાદળ.

અંબુજ-કમળ.

અભિષેક-છંટકાવ, રાજગાદીએ બેસતી

વખતે મંત્ર ભણીને પાણી છાંટે છે તે.

અભિચાર-મંત્રસાધના.

અભિધાન-નામ.

અભિત-ખીએ તહિ તે.

અભીષ્ટ-મનચાંછિત.

અમર-દેવ.

અમિત-અપાર.

અમ્બી-અમૃત.

અમોઘ-સફળ, નિષ્પાપી.

અયુત-દશહજાર.

અરણુ-વન (અરણ્ય.)

અરણુવ-સમુદ્ર (અર્ણવ.)

અરપવું-આપવું.

અરવિંદ-કમળ.

અર્ક-સૂર્ય, આંકડો.

અર્ચન-પૂજન.

અર્ધાંગના-પોતાની સ્ત્રી.

અર્ધાંગા-અર્ધાંગના.

અર્ભક-બાળક.

અરિ-શત્રુ.

અરિશ્યા-અદેખાઈ.

અરણુ-રાતું, સૂરજ, સૂરજનો સારથી.

અલક-ચોટલો.

અલકાપુરિ-મેરૂ ઉપર કુબેરભંડારીનું

અલંકાર-શણગાર. [શહેર.

અલંકૃત-શણગારેલું.

અલખ-જોયામાં ન આવે તે.

અલખત-અણધાર્યો લાભ (અલક્ષિત).

અલછ-પ્રુવડ સ્ત્રી, અલક્ષ્મી.

અલભ્ય-ન મળી શકે તેવું. [કિંક.

અદ્વાન થોડું ખાનું.
 અવનિ-પૃથ્વી.
 અવનીતળ-પૃથ્વી ઉપર.
 અવનીશ-પૃથ્વીનો ધણી (અવનિ+ઈશ.)
 અવર-ખીલું.
 અવરાવવું-ઢાંકવું, રોકવું.
 અવલોકવું-જોવું.
 અવશેષ-ખાટી.
 અવસાન-અંત.
 અવ્યક્ત-નિરાકાર.
 અવશ્યમેવ-જરૂર.
 અવાટ-ઊઝડ રસ્તો.
 અવાસ- } ઘર.
 અવાસ- }
 અવિગતિ-નિરાકાર.
 અવિચળ-ફરે નહિ તે.
 અવિધા-અજ્ઞાન.
 અવેવ-શરીરના ભાગ (અવયવ.)
 અશન-જમવું.
 અશવ-ધોડો.
 અશુચિ-અપવિત્ર.
 અશ્રુત-ન સાંભળેલું.
 અષ્ટમાસિદ્ધિ-ઝીણું, મોટું, ભારે, હળવું
 ૩૫ ધરતી વગેરેની શક્તિઓ આઠ
 તરફની છે, (અષ્ટ મહાસિદ્ધિ.)
 અસ્ત્ર-ફેંકવાનું હથિયાર.
 અસ્થિ-હાડકું.
 અસિ-તરવાર.
 અસિપદ-છવ ઇશ્વર એક જાણવાપાણું.
 અસુ-એવું.

અહ-હું.
 અહમેવ-અહંકાર.
 અહ્યા-ગૌતમ ઋષિની સ્ત્રી.
 અહિ-સર્પ. [ધણી.]
 અહિપતિ-શેષનાગ. (અહિ-સાધ, પતિ
 અહોનિશ-દહાડોરાત.
 અળવ-અટક્યાળ.
 અલિ-ભમરો, ધરેણું.
 અક્ષત-આખા ચોખા અથવા ડાંગર.
 અક્ષરબ્રહ્મ-આત્મા અથવા ઇશ્વર.
 અક્ષરાતીત-આત્માથી જુદો પરમેશ્વર.
 અક્ષોહિણિ-૨૧,૮૭૦ રથ / ૨૧,૮૭૦
 હાથી ૬૫,૬૧૦ ઘોડા ૧,૦૮:૫૦
 પાયદળ એટલી ફોજ.
 અનુ-અનુભવ.
 આ.

આઈ-માતા.
 આઈ-૩૬૫.
 આખ્યાન-કથા.
 આખેટ-શિકાર.
 આગાર-ઘર.
 આગળ-વધારે.
 આગળ-તમ.
 આગે-આગળ.
 આતપ-તડકો.
 આથીપોથી-મૂડી.
 આદર્શ-દર્પણ.
 આદિક્ષાંત-અથી તે ક્ષમ્પની.
 આધીન-તાસેદાર.
 આન-ખીલું (અન્ય).

આપેક્ષા-ઇચ્છા.

આભરણ-ધરણું.

આભા-શોભા.

આભાસ-પ્રકાશ.

આયુ-આવરદા.

આયુધ-હથિ આર.

આરક્ત-રાતું.

આરત-પીડા, આતુર.

આરાધવું-સ્તુતિ કરવી.

આરામુર-અંબાજીનો ડુંગર.

આરામુરી-અંબાજી.

આરૂઢ-સવાર.

આરોપવું-મૂકવું.

આરોહ-આસન.

આલિંગન-પાથમાં લેવું.

આવરણ-આડ. [કુંડ રાખેછે તે

આવસત-(આવસથ) એક અસિને

આવાગમન-આવવું જવું.

આવાસ-ઘર.

આવેશ-પ્રવેશ.

આહાક્ષાદ-આનંદ.

આહીર-ભરવાડની જાત.

આલય-ઘર.

આળવાળ-ક્યારો.

આળીગાળું-અટક્યાળું.

આળે-સ્થાનક (આલય).

ઇ. ઇ.

ઇચ્છાચારી-સ્વતંત્ર [એકે નાડી.

૧૨ શરીરમાંની મુખ્ય ત્રણ નાડીમાંની

૧-જાદુ.

૨-અશ્વમી

ઇંદુ-ચંદ્ર.

ઇંદુસુત-શુધ.

ઇલા-પૃથ્વી.

ઇશિ-ધણી, મહાદેવ.

ઇશિ-અરિ-શિવનો શત્રુ કામદેવ.

ઇષ્ટિ-વહાલું.

ઇષિણા-ઇચ્છા.

ઉ. ઊ.

ઉક્તિ-વાણી.

ઉગ્ર-મોઢું.

ઉધલવું-વરતું પરણ્યા સીધાવતું.

ઉછંગ-ખોળો.

ઉગ્મવું-દોડવું.

ઉડગણ-તારા.

ઉડળ-પાથ.

ઉત્તરક્રિયા-પછીની ક્રિયા.

ઉત્કંઠ-આતુર.

ઉત્સંગ-ખોળો, પલાંડી.

ઉદક-પાણી.

ઉદર-પેટ.

ઉદવસ્ત-ઝિજ્ઞાસ.

ઉદ્દેગ-શીકર.

ઉદિત-પ્રગટેલું.

ઉદો ઉદો-પ્રગટ પ્રગટ. (ઉદય ઉદય)

ઉપદ્રવ-હરકત.

ઉન્નત-ઝંચું.

ઉન્મની-મુએલા જેવી પ મી અવસ્થા.

જગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, તુરિયા,

ઉન્મની, (બ્રહ્મસ્વરૂપ થવું તે.)

ઉપકંઠ-કિનારો.

ઉપચાર-ગ્રાપરીપ

ઉપનિષદ-ગ્રંથનું નામ.

ઉપરતિ-વૈરાગ્ય.

ઉપવન-ખગીચો.

ઉપવીત-જનોઇ.

ઉપાધિ-પીડા.

ક્રપાન-ખાસડાં.

ક્રપાસયું-સેવયું.

ક્રમય-
ક્રમયતા- } જોડું.
ક્રમેતા--

ક્રમયા- } શિવની સ્ત્રી પાર્વતી.
ક્રમા-

કર-છાતી.

કરઝયું-કટકયું.

કલકાપાત-કલપાત.

કલટ-ઉમંગ.

કલ્લાસ-આનંદ.

કલુખજો-ખાંડણિયો.

કલેખયું-અવગણના કરવી.

કલખજો-ખાંડણી.

કલ્કળગૂંડળ-ગોટો પોટો.

કલ્પનાભ-કલ્પેળિયો.

કલ્પા-ગિન.

કલ્પૈ-કલ્પું.

કલ્પી-પૃથ્વી.

કલ્પી-મોજે, (કલ્પી).

કલ્પયું-અવળું થયું.

ઓ.

ઐકાવળ-એક સેર.

જાન જાન

ઓ.

ઓગણપડાયો-ઓંકાર.

ઓગનિયાં-એક જાતનું કાનનું ધરણું.

ઓધ-ઢગયો.

ઓધો-ધાસની ગંજી, જતીની સાવરણી

લાકડી સાથે ગયેલી હોય છે તે.

ઓઝપયું-શરમાયું.

ઓરસંગ-નર્મદાનદી કાંટે એક જગ્યા છે.

ઓરિયો-લાવો.

ઓળગયું-કાઇને ઘેર ફેરા ખાવા.

ઓવારણાં-દુખડાં લેવાં.

ઓસાણુ-ભાન, સ્મૃતિ.

ઓસાર-મારગ.

ક.

કંકર-કાંકરો,

કંચન-સોનું,

કંજ-કમળ.

કંટક-કાંટો.

કંદુક-દડો.

કટ- ૧ કડ,
કટી- ૨ કડ,

કટક-લવકર.

કટાક્ષ-વાંકી દ્રષ્ટિ.

કટુતાઇ-કડવાશ.

કડયું-ભેળશેળ થયેલું, કવિતામાં ૨

ભેળશેળ થયા હોય તેને કડયું કહે

કણવીર-એકજાતના ફૂલનું ઝડ.

કતાળ-કલેશ,

કતાર-પંગત.

કંઠળી-કેળ.
 કંઠર્પ-કામદેવ.
 કનક-સોનું.
 કનિષ્ઠ-નાનું.
 કપિ-વાંદરો.
 કપોળ-કપાળ.
 કંચુ-શંખ.
 કમંડળ-જોગીનું જળપાત્ર.
 કમળકોશ-કમળનો દોડો.
 કમળા-લક્ષ્મી.
 કર-હાથ, વેરા વગેરેનો હક્ક.
 કરણી-પુલતું આડ. કરેણુ, ક્રિયા.
 કરણ્યુ-અનાજના છોડ.
 કરતુત-કર્તવ્ય, કરેલું કામ.
 કરાળ-ભયંકર.
 કરિણી-હાથણી.
 કરી-હાથી.
 કર્મણ-કલવો. [ભાષી.
 કર્ણ-કાન, કિરણુ, કરનાર, પાંડવનો
 કર્દમ-કાદવ.
 કૃત્ષ્ણદિક-કેટલાંક ઉપવાસ વગેરેનાં વ્રત.
 કર્ણાકર-દયાની ખાણ.
 કર્પ-જગતના આયુષ્યનો કાળ.
 કર્પક્રમ- } દેવનું આડ.
 કર્પવૃક્ષ- }
 કલરવ-હંસનાં બચ્ચાનો શેર.
 કલોગ-કાળગકું.
 કવચ-બક્તર.
 કવણુ-કોણુ (કોજન.)
 -કવિ.
 જોનું.

કાળુ-સુંદર.
 કાંતા-પોતાની સ્ત્રી.
 કાનન-વન.
 કામ-કામ કાજ, ઈચ્છા, આશક, કૃષ્ણનો
 દીકરો પ્રણમન, કામદેવ.
 કામદુધા-દેવની ગાય.
 કામ્યકર્મ-મુક્તિ સિવાયના મુખસાંર જે
 કામ કરવું તે.
 કાય- }
 કાયા- } શરીર.
 કારંડ-બલકપક્ષી.
 કારાગૃહ-બંદીખાનું.
 કાલંદ્રી-જમુના નદી (કેલિંદ્રી.)
 કાવો-કવાથ.
 કાસ-એક જાતનું ધાસ.
 કાહલ-એક જાતનું વાળું.
 કાળપ-કાળાશ.
 કાળી-એક જાતનો નાગ, કાન્નિકાદેવી.
 કાળા રંગવાળી વસ્તુ.
 કિંકણી-ધાધરાની નાડી અથવા કંદોરો.
 કિંકર-ચાકર.
 કિતવ-ઠંગ.
 કિન્નર-એક જાતનો દેવ.
 કિલવો-કીલીદાર. [ઉમરનો માણસ.
 કિશોર-ખાળક. પંદર વર્સ લગીની
 કીશ-વાનર.
 કીજે-કરીએ.
 કીર-પોપટ.
 કુચ-સ્ત્રીનાં સ્તન.
 કુંજ-નજરખાગ.
 કુંજર-હાથી.

કુતોહળ-કૌતક.

કુંદ-કુંદીનું કૂલ.

કુંદી-એક જાતના કૂલનો વેલો.

કુભા-પૃથ્વીની છાયા. (કુ-પૃથ્વી.

કર-ભાત. [ભા-છાયા),

કરેગ-હરણ.

કર્કટ-કૂકડો.

કુલજ-નહારી આખરવાળો (કુલજજ).

કુલાચાર-કુલની આલ.

કુશ-દર્ભ અથવા કામ.

કુશાસન-કામની સાદી.

કુશાકર-જેના હાથમાં દર્ભ હોય તે.

કુશીલ-નહારા રવભાવવાળો.

કુસુમ-ફૂલ.

કુળીન-કુળવંત.

કૃતઘ્ની-કરેલો ચુલુ ન જાણે તે.

કૃતાંત-યમ.

કૃતાર્થ-પાલ.

કૃતિ-કાર્ય, કરેલું કામ.

કૃશાન-અગ્નિ.

કૃશ-હુલ્લું, પાતળું.

કૃષિક-ખેડુત.

કૃષ્ણા-કાળિકાદેવી.

કૃષ્ણાદમી-આવણુ વદ આદમ.

કેકાણુ-ત્રોડો.

કેતકી-કેવડો.

કેતુ-ધન, કુંડો.

કેશ-વાળ.

કેશપાશ-ચોટલો.

કેશિ-કંસનો ચાકર એક દેવ હતો.

કેળ-રમત.

કૈવલ્ય-મોક્ષ.

કો-કોઈ.

કોકિલ-કોયલ; ૨ કોયલનો નર.

કોકિલા-કોયલ.

કોકિલા-કામદાના છેડા, ગોળી કે તીર નાંખવાનો માર્ગ કિલ્લામાં હોય છે તે.

કેાટી-કોડ.

કોહાર-કોહોવાડો, ભંડાર.

કોડ-હોસ, એક જાતનો રોગ.

કોદંડ-ધનુષ.

કોપિત-ગુસ્સે થયેલ.

કોપીન-કંગોડી (કોપિન.)

કોવિદ-પંડિત.

કોશ-ભંડાર, ગાઉ.

કોરવ-કુરવંશના રામ, દુર્યોધન વગેરે.

કોરતુમ-વિષ્ણુની કોટે સૌથી સરમ

કમી-કીડ. [એક મણિ છે.

ક્રીડા-ખેલ.

ક્રિયામાણુ-કરિયે તે કર્મ.

ખ.

ખટ-છતી સંખ્યા.

ખગ-પક્ષી.

ખંગ-લૂલો.

ખગવાહન-વિષ્ણુ.

ખંજન-એક જાતનું પક્ષી.

ખટદર્શન-છ પંથ, જોગી, જંગમ, કહીર,

સંન્યાસી, જૈન, બ્રાહ્મણ, એ રીતે

રમુનાથદાસે ગરખીમાં ગણેલા છે.

ખટરસ-ખાવાના, ખાટો,

અળો, મોળો, તીખો

ખડધાન્ય-સામો, મણુયો વગેરે હલકું
 ખઘોત-પતંગિયો. [ધાન્ય.
 ખર-ગધેડો.
 ખલક-દુનિયા.
 ખર્વ-દશઅખજ.
 ખશિયાણો-નંખાયલો.
 ખળ-હગ.
 ખાટ-લાભ.
 ખાંડું-તૂટેલું, તરવાર.
 ખાંડેર-જીટનું ટોળું.
 ખાંપણ-કલંક.
 ખીટલિયાળા-આંકડિયાળા.
 ખીરોદક-દૂધ ને પાણીના પ્રીણનેવા રં-
 ગની સાડી. [વાળી.
 ખુંપ-કુલની ટોપી લાંબા લટકતા શેરા-
 ખૂટજ-ચરોતર નિહાનું એક ગામ છે.
 ખૂપવવું-ઠરાવવું.
 ખેચરી-સમળી, પક્ષિણી.
 ખેટલી-ગુંથેલા ચોટલા વચ્ચે ખાલી લી-
 ખેડવું-ચલાવવું. [ટીચો પડે છે તે.
 ખેડું-ગામડું.
 ખેતરપાળ-જગ્યાનો દેવ (ક્ષેત્રપાળ.)
 ખેહ-ધૂળ.
 ખોજવું-ખોળવું.
 ખોલું-ખેસવું ન આવેલું તે.
 ખ્યાત-અખ્યાત, કીર્તિ.

ગ.

ગગન-આકાશ.

ગ-હાથી.

-ગાજવું, હરાવનાર.

ગડે-ગડગડે.
 ગણ-ટોળી.
 ગણુક-જોશી.
 ગદગદસ્વર-ગળગળો થઈ ખોલે તે.
 ગદગદ-ગળગળું.
 ગંધ-વાસ, ચંદન.
 ગરક-રસખસ.
 ગરથ-નાથું.
 ગરવું- } મોઢું.
 ગરવું-ઓ }
 ગર્ભાધાન-સ્ત્રી ગર્ભ ધરે તે.
 ગર્ભિત-જેમાં કાંઈ ખીજ વસ્તુ રહી
 હોય એવી વસ્તુ.
 ગરૂગામી-વિષજી.
 ગરૂગરૂ-વિષજી (ગરૂ-આરૂ).
 ગમન-ગતિ.
 ગય-હાથી (ગજ).
 ગહવર-ગુફા (ગંહર).
 ગળસ્થળ-ડોક.
 ગાત, ગાત્ર-અવયવ.
 ગાહું-જાડું, મજબૂત (ગાઠ).
 ગાથ- } કવિતાનું વાક્ય અથવા ચરણ.
 ગાથા- }
 ગારવો-ગર્વ.
 ગાંધર્વનગર-આકાશનું શહેર.
 ગામોતર-ખીજ ગામના લોકો.
 ગિરિ-પર્વત.
 ગિરા- }
 ગિર- } વાણી.
 ગીવાણુ-સંસ્કૃત વાણી.
 ગૂંગ-ગૂંગણો.

ધ.

ગુંગ-ચણાહી.

ગુંગર-ભમરાની પાંખોનો શબ્દ.

ગુરમાન-મોઢું.

ગુણાતીત-ત્રણ ગુણથી જુદો ઈશ્વર.

ગુલ-છાંતું.

, ગૂદ-ગુપ્ત.

ગેંગાટ-હરખમાં, શોકમાં કે ગંધમાં

રસખસપાણું.

ગેદળ-હાથીનું ટોળું.

ગેદ-દડો.

ગેલ-કેડે.

ગેહ-ધર.

ગોત-ગોત્ર, કુળ.

ગોતનું-ખોળનું.

ગોધર-પૃથ્વીનો ધરનાર, [વિષ્ણુ, શેષનાગ,

ગોપદ-ગાયનું પગલું.

ગોપાળ-કૃષ્ણ, ગોવાળ.

ગોમય-ગાયનું છાણું.

ગોમુખ-એક જાતનું વાગું.

ગોવિંદ-વિષ્ણુ.

ગોપ-ભરવાડવાડો.

ગૌર-ગોરું.

ગૌરી-શિવની સ્ત્રી.

ગૌરીપુત્ર-ગણપતિ.

ગ્રહવું-ઝાલવું.

ગ્રહી-ગૃહસ્થ.

ગ્રામ-ગામડું, જથો.

ગ્રામ્ય-ગામ સંબંધી.

ગ્રાસ-કાળિયો.

ગ્રાહ-મગર.

ગ્રીવ- } ગળું.

ઘટ-સરીર, ઘડો.

ઘંટરવાળ-શિકારીનું વાગું.

ઘટિકા-ઘડિ.

ઘન-વરસાદ.

ઘરફી-સ્ત્રી.

ઘટ-કાંઠો.

ઘાતક-મારનાર.

ઘામ-તડકો, પાક.

ઘાસમસ-ખડાદુર.

ઘારણુ-ઝાંઘમાં ઘેરાવું.

ધૃત-ધી.

ધોળ-ખવાજ અથવા શબ્દ.

ધણુ-નાક.

ચ.

ચક્રપાણુ-વિષ્ણુ, નર્મદા નદી કાંઠાની

ચક્રપાણિ-વિષ્ણુ. [એક જગ્યા છે.

ચક્ષુ-આંખ.

ચખ-આંખ.

ચંગ-કાગળનો પતંગ, પવિત્ર, મોરચંગ

ચંગ-ચિત્ત.

ચંચળા-વીજળી.

ચંચુ-ચાંચ.

ચતુરધા-ચાર પ્રકારની મુદિત; પ્રભુપાસે

રહેવું, પ્રભુમાં ભળી જવું; પ્રભુ જેવું

થવું, પ્રભુના ધામમાં રહેવું.

ચતુરંગ-ચાર પ્રકારની ફોજ

ચતુર-ચતુર સ્ત્રી.

ચંદ્રિકા-ચાંદની.

ચંચળા-વીજળી.

ચરણો-ધાધરો.

ચરણોદક-પગ ધોયલું પાણી.

ચરણુ-ચાવણું અથવા ચાવવું.

ચગુ કરવું-ખાઈને મોં ધોવું.

ચાકટ-ચાકણ એટલે સર્પની એક જાતિ.

ચાડ-ચીવટ.

ચણુર-કંસનો ચાકર એક મધ હતો.

ચ તક-અપૈયો.

ચ-ધનુષ્ય.

ચ મીકર-સોતું.

ચરખાણુ-ઠુંડાની જાતનાં પ્રાણી, વન-
સ્પતિપાણીના, પ્રાણી, એાર બર્ધાં
જન્મે છે તે.

ચરપદાર્થ-ધર્મ, દોહત, ઈચ્છા, મેદા.

ચર-સુંદર.

ચિદ્ધન- } બ્રહ્મા, આત્મા.
ચિદ્દેવ- }

ચિયુક-હડપચી.

ચિત્તવું-જાણવું.

ચિરંજીવી-ધણો કાળ જીવનાર.

ચિત્તર-વસ્ત્ર.

ચિન્હ-નિશાની.

ચૂંકમણિ-તરસેથિયું (માથાનો મણિ.)

ચૂંવાળ-પાટણવાડમાં ચૂંવાળીસ ગામનો
જિલ્લો છે.

ચૂંપો-એક જાતનો અડ.

ચેદક-ભૂતનો વળગાડ.

ચેત-ચિત્ત, ચેતન.

ચેતન-જીવ.

ચેત-લૂગડું.

"ની-ખાદી,

ચેરાશી લાખ જાતનાં પ્રા-

ચૌદચોકડી-ચાર જુગની એક ચોકડી
એવી ચૌદ ચોકડી.

છ.

છળવું-કગવું.

છાજવું-શોભવું.

છાર-રાખોડી.

છીલર- }
છીલવું- } તૂટેલું તળાવ.

છેક-હદ.

છેહ-અંત.

જ.

જગતી-પૃથ્વી.

જંગમ-ફરી શકે તે વસ્તુ, એક પંથનો

જંગોટો-જાડો કેડાંધ. [જોગી.

જંઘા-જંઘ.

જંત-તુ-ઝીણો પ્રાણી.

જઠરા-પેડુનો માંહેનો ભાગ.

જડી-ખુટી.

જથા-જેમ (યથા.)

જદા-જ્યારે (યદા.)

જનની-મા.

જંખુરો-ખાજગરનો છોકરો.

જય-વિજય-વિજયના પોળીઆ.

જરા-ધડપણ.

જવ-જ્યારે, એક જાતું ધાન્ય.

જશુ-જેવું,

જવાળી-જવમાળા.

જહદજહદ-જડચેતન્ય.

જળધર-વરસાદ.

જંગી-ચોટો ઢાળ.

ભાતકર્મ-જન્મકાળની ધર્મ ક્રિયા.

ભાતા-જાણનારી.

ભપક- } જપ કરનાર.

ભપી- }

ભંજુક-શિયાળ, એક ભાતનું ભૂત.

ભમ-પહોર, રાગ, (યામ).

ભમાત-જમાઈ.

ભમની- } રાત.

ભમિની- }

ભયો-જાણેલો.

ભવક-પૈથીનો રંગ.

ભવું-જવું, જનમવું.

ભનહવી-મંગા.

ભળ-માંછલાં પકડવાની ભળ, જયો.

ભવનમુકત-મોક્ષ જનાર.

ભ્રાજ્ઞેની-હરેક પ્રાણીની ભાત.

ભ્રાભિગમ-જૈનમતનું એક પુસ્તક છે.

તેમાં જુદી જુદી ભાતના ભવ

ભવિત-ભવવું. [ગણ્યા છે.

ભુગ્મ- } એ.

ભુગલ- }

ભુકું-એકું.

ભુવતી-જુવાન સ્ત્રી.

ભૂથ-જયો (યૂથ.)

જેઠ-જેઠ, મોટો.

જેઠીમધ-મધ. [જશ-વધો-વાળો.)

જેવલો-જેને જશ વહાલો હોય તે (જે-

જેખ-શોક અથવા મોજ.

જોગવવું-જોગ કરવો, મેળવવું.

જોજના-મેળવણી. (યોજના.)

ઝ.

ઝગર-ઝિજગ.

ઝડ-કવિતામાં મળતા શબ્દો લાવના-

ઝળકારી-તેજસ્વી. [ની રીત

ઝમક-એક કવિતામાં એકનો એક

શબ્દ ફરી ફરી આવે તે. (યમક)

ઝમર-ધણા માણસો એક કવિતામાં

ઝડવું-ઝડ, અક્ષણવવું. [તે કવિતા

ઝમ-વર્ષની છાયા.

ઝ.મરઝાળ-ગડથોલાં ખાતું.

ઝાંચ-પ્રતિબિંબ.

ઝીલવું-ઝડપવું, નહાવું.

ઝુંઝાર-હડવૈયો.

ટ.

ટાંડું-પોહ.

ટીકી-ટપકું.

ટેલી-વાંકી.

ટેકું-વાંકું.

ટાળક-ટાળકિયા ઔદીચ.

ઠ.

ઠકવું-ઠાક કરવો.

ઠાણિયો-સાવત.

ડ.

ડગર-મોટું ડાળ.

ડમરૂ-આજગરનું વાળું.

ડરપવું-ખીવું. [ડસકાં આવે તે.

ડસકલાં-કેદીના હાથનાં

તક-છાશ.

તટ-કિનારો.

તડિત-વિજળી.

તંત-અત્યંત અથવા અતિશય.

તતખેવ-તુરત.

તત્પદ-ધ્વિરપણું.

તત્પર-તૈયાર.

તત્વમસિ-તત્પદ, ત્વંપદ, અસિપદ.

એ ત્રણે શબ્દ જુદા જુદા જુએ.

તતક્ષણ-તુરત.

તદક્ષીન-તેમાં મગન.

તદાકાર-તદ્રુપ.

તદા-ત્યારે.

તદ્વત-તેના જેવું.

તન-શરીરે, દીકરો.

તનક-નાનું અથવા થોડું.

તન્માત્રા-શબ્દ, રૂપરૂ, રૂપ, રસ, ગંધ.

તનયા-દીકરી.

તનિયો-અંગરખી.

તનૂ-શરીર.

તનુજ-દીકરો.

તમ-અંધારું.

તમો-રીસનો શુણ.

તરકત્ત-ભાથો.

તરંગ-પવન, પાણી, આનંદનો મોજો

તરજવું-કંપવું.

તરતીખ-ચુકિત, તદખીર.

તરણુ-જાણું-તણ, ધાસ.

તર્યું.

તનયા-૧ સરજની દીકરી યમ-

તરપવું-તમ કરવું.

તરભેટ-ત્રણ ગામના સીમાડા એકઠા

તરણુ-જુવાન. [થાય તે જગ્યા.

તર- ૧ ઝાડ.

તરવર- ૧ ઝાડ.

તરણી- ૧ જુવાન સ્ત્રી.

તારણી- ૧ જુવાન સ્ત્રી.

તવ-ત્યારે, તારે.

તથુ-તેવું.

તાટક-અકાટી.

તાત-આપ.

તાતું-ઊનું, (તમ.)

તાંડવ-એક જાતનું નૃત્ય.

તાંદુલા-ચોખા અથવા પુંવા.

તાપણું-ખળતી શગડી.

તાંબુળ-પાનખીડું.

તામસી-તમે.જુણી.

તામસીવિદ્યા-જાંઘ લાવવાની વિદ્યા.

તાસ-તેને-નું.

તાળ-કાંશીજોડું, તળાવ.

તિતિક્ષા-સહનશક્તિ.

તિમર-અંધ રૂ (તિમિર.)

તિરજવ્ય-પક્ષી.

તીર-કિનારો.

તીત્ર-આકરં.

તુંડ-મો.

તુર્યા-મૂર્છા જેવી અવસ્થા.

તુરંગ- ૧ ઘોડો.

તુરંગમ- ૧ ઘોડો.

તુર-તુરધ.

તુરી-ઘોડો, તુરધ વાળું.

તૂળ-ફેાતરાં, આકાનાં ફળ,
તોખાર-ગ્રોડો.

તોતળામુખ-ખોખડા મોઢાવાળું
તોતો-રોટલો.

તોરી-ગ્રોડો.

તોરો-તોરો, પાધડીનો છેડો.

ત્રંખાળુ-નોખત.

ત્રાજી-હુંદણું.

ત્રાણુ-રક્ષણુ.

ત્રાતા-રક્ષા કરનાર.

ત્રાસન-ભયંકર.

ત્રિકુટી-ભમરનો વચ્ચેનો ભાગ.

ત્રિગુણાત્મક-રજો, તમો અને સત્ત્વ એ
ત્રણે ગુણને જણાડનાર.

ત્રિગુણાતીત-અહ, સત્ત્વ, રજ, તમ એ
ત્રણ ગુણથી જુદો. (ત્રિગુણઅતીત).

ત્રિધાવૃત્તિ-ત્રણ પ્રકારનો વિચાર, ત્રણ-
વાર આવૃત્તિ.

ત્રિપુરાર- } શિવજી.
ત્રિપુરારિ- }

ત્રિયા-સ્ત્રી.

ત્રિચળી-પેટ ઉપરના ત્રણચાંદો.

ત્રિવેણી-ત્રણ નદિયો, ગંગા, યમુના, સર-
સ્વથી; ત્રણ નાડિયો, ઇડા, પિંગળા,
સુષુમ્ણા.

ત્રિવિધિતાપ-ત્રણ પ્રકારનાં દુઃખ, રોગ,
શીકર વગેરે શરીરથી થાય તે,
બીજાં કોઈ પ્રાણી દુઃખ દે તે,
દૈવતું દુઃખ તે, દુકાળ પડવા વગેરે.

ત્રેલતું-ગાડીના ધુસરા કરતાં આગળ
બળદ (ઘોડા) જોડવા.

તૂણ-ધાસ.

તૂણચર-ધાસખાનાર.

તૂષા-તરશ.

ત્યંબક-શિવ, શિવનું ધનુષ્ય.

ત્યાગ-ત્યાગ.

તચ્યા-ચામડી.

તંપદ-જીવપણું.

૬

દત્ત-આપેલું.

દંતા-હાથી,

દદામા-નગારાં, નોખત.

દધિજા-લક્ષ્મી.

દધિજાત-ચંદ્ર, વિષ, માખણ.

દતુજ-દૈત્ય.

દંપતી-સ્ત્રી પુરુષ.

દમ-બહારની ઇદ્રિયોને રોકવી.

દમડો-પૈસો.

દરસતું-દેખાવું.

દર્વેષ-ફકીર.

દર્પ-અભિમાન.

દશગ્રીવ-

દશમુખ= } રાવણ.

દશાનન= }

દસોદી-દશમો ભાગ લેનાર.

દશુંદ-દશાંશ.

દળ-ફેાળ, પડ, પાનડું. [ભજપણુ.

દળ-હળ, ભળ-ફેાળ, ખેતિનું હથિયાં

દક્ષ-ડાહો.

દક્ષિણાવંત-દક્ષિણ, તરફ વળેલો શં

ઉત્તમ ગણાય છે. (દક્ષિણાવર્ત

દક્ષિણ-એક િ ઝાંગ

દક્ષિણપાણિ

દાખલુ-જાહેર કરવું.
 દાણીઝણુ-દાન દેનાર.
 દાદુર-દેડકો.
 દાનવ-દૈત્ય.
 દાનવી-દાનવની સ્ત્રી.
 દામની-વીજળી.
 દામ-પદસો.
 દામણું-દુખળું. (દયામણું.)
 દાર- } સ્ત્રી.
 દારા- }
 દારણુ-ભયંકર.
 દાવાનળ-વગડાની લાલ.
 દાહ-બળતું.
 દાહ ક્રિયા-મડદું બાળવાની ક્રિયા.
 દેગપાળ-દશદિશાઓ પાળનાર દશ દેવ.
 દેગંબર-નાગો.
 દેતિ-દૈત્યની મા.
 દેન-દિવસ.
 દેવ-કાંતિવાળું.
 દેવકર-સૂર્ય.
 દાકર-સૂરજ.
 દેવ-દિવસ.
 દેવ-લાંબું.
 દેવ-લાંબુ આયુષ્ય.
 ન-ગરીબ.
 ન-લૂગડું.
 ન-પાપ.
 ન-દુઝતી અથવા આપનારી.
 નિ-મોટી નોખત.
 ન-કિલ્લો.
 યવું.

દૂત-ચાકર.
 દૂતી-દાસી.
 દગ-આંખ.
 દઢ-મજબૂત.
 દદ-દીઠેલું.
 દદિ-નજર.
 દેડાણું-ચૂંવાળ જિલ્લાનું ગામ છે.
 દેદાર-દર્શન.
 દેવાંગના-અપ્સરા.
 દેહાભિમાન-શરીરનો ગર્વ.
 દેહવટ-ઊંઝડ.
 દેહદર્શી-શરીરને પોતાપણું માનનાર.
 દેહોહ-શરીર એજ હું.
 દૈવ-નસીબ.
 દોટી-પછેડી.
 દોટાવવું-દોડાવવું.
 દોય-મે.
 દોહન-સાર અથવા તત્વ.
 દોહીત્ર-દીકરીનો દીકરો. (દૌહિત્ર.)
 દ્યુતિ-કાંતિ.
 દ્યુત-જ્યુગડું.
 દ્રહ-પાણીનો ધરો.
 દ્રોહી-અણવતિયો.
 દ્વિજ- } બ્રાહ્મણ.
 દ્વિજત- }
 દૈત-પરમેશ્વર અને જગત્ એ બે જુદાં
 માનવાનું મત.
 ધ.
 ધંધ-ચુદ્ધ.
 ધનદ-શિવનો ભંડારી કુખેર.
 ધનુ-ધનુષ-કામરૂં.

ધરણી- } ૪૫મી.
ધરા- }

ધાંખડી-ઝંખના.

ધાનકાર-ધાતુથી બનાવેલું.

ધાતા-ધ્રુવા.

ધામ-ધર.

ધારક-ધારનાર.

ધાતું-દોડવું.

ધીડી-દીકરી.

ધીજ-ગોળા ઉપાડ્યા વગેરે સોગન.

ધુંધળ-ધુંસફ.

ધુરંધર-આગેવાન.

ધૂતપાન-ધૂમાડો ખીવો.

ધૂત-ધૂતારો.

ધૂતી-ધીરજ.

ધેન-તુ-ગાય.

ધેતુક-એક દેવ કંસનો ચાકર હતો.

ધેવ-ધ્યાન કરવા યોગ્ય.

ધોરી-ખળદ.

ધ્યાતા-ધ્યાન કરનાર.

ધ્યાધૂપ-ધામધુમ.

ધવજ-જન-ધવ.

ધવસ-નાશ.

ન.

નગધર-પર્વત ધરનાર.

નગફ-ગુરૂવગરતું.

નટવર-શ્રીકૃષ્ણ.

નંદન-દીકરો.

નંદની-દીકરી.

નેદી-પોદિયો.

નબ-આકાશ.

નમેફ-નિદ્ય.

નમોયુલું-નમસ્કાર.

નયરી-નગરી.

નરદેવ-રાજ.

નરહરિ-નરસિંહ.

નરતક-નાચનાર.

નવનીત-માંખણ.

નવસમ-સોળ.

નવનિધિ-શંખ, મગર, કાચખો, મહા
પદ્મ, મુકુંદ, કુંદ, નીલ, ખર્ચ, પદ્મ.

નવાણુ-પાણીની બંધાવેલી (નિપાન)

નટચર્યા-છાતી બાતમી. [જગા

નાગરી-ચતુર સ્ત્રી, નાગરની સ્ત્રી.

નાણવું-માપવું, ન લાવવું.

નાદ-અવાજ.

નાપિક-હળમ.

નાલી-હુંડી.

નાયક-ઉપરી.

નાઈ-હળમ (નાયી).

નારકી-નરકમાં રહેનાર.

નાર-કંદોઈ, કાછિયા, કુંભાર, માળ

હળમ, સૂતાર, બેસાયત્ત, તંબોળ

સોની એ રીતે નવ છે.

નાશન-નાશ કરનાર.

નાસા-નાક.

નિકેત-ધર.

નિકટ-નજદીક.

નિકર-જયો.

નિહારા-ખાળતું પાણી જ

નિજ-પોતે, પોતાનું.

નિખ-પ્રલા.

નિદાન-કારણ, પરિણામ. --
 નિધન-મોત.
 નિધાન-ભંડાર.
 નિધિ-ઢરીઓ, ૨ ભંડાર.
 નિપટ-છેક.
 નિપાત-પડવું.
 નિપુણ-ચતુર.
 નિમંત્રણ-જોતારું.
 નિમિષ-અલ્પ કાળ.
 નિમિષારણ્ય-એક જગ્યાનું નામ.
 નિરંકુશ-સ્વતંત્ર.
 નિરીક્ષણ-તપાસીને જોવું.
 નિરંજન-પરમેશ્વર.
 નિર્ગમવું-કાઢવું, જવું, કાળ ગુમરવો.
 નિર્દોષ-અવાજ.
 નિર્ધાર-નિશ્ચય.
 નિર્મિત-નિયમ બાંધેલો.
 નિર્મ્યુ-કુર્ચ.
 નિવર્તવું-નિરાંત કરીને બેસવું.
 નિર્વાણ-નિશ્ચય, નિશ્ચળ.
 નિર્વિપ-ઝેરવિનાતું.
 નિર્વેદ-નમ્રતા.
 નિલય-ઘર.
 નિલવટ-કપાળ.
 નિશ-
 નિશા- } રાત.
 નિશી- }
 નિશાયર-રાક્ષસ.
 નિશાન-વાવટાવાળી નોખત, નિશાની.
 નિશિયર-રાક્ષસ.
 મનાઈ.

નીલ-લીલો રંગ.
 નુન્ય-ઓછું. (ન્યૂન).
 નુરત-પ્રકાશતા.
 નૂત-
 નૂતન- } નવું.
 વૃષ-
 વૃષતિ- } રાજ.
 નેજો-નાનો વાવટો.
 નેટ-છેવટ.
 નેડે-પાસે.
 નેડો-સ્નેહ.
 નેતિ-અપાર.
 નેત્રવતી-ધ્રુવની માંવું નામ.
 નેપુર-આંકર.
 નેહ-સ્નેહ.
 નૈષધ-સંસ્કૃત કાવ્યનો એક ગ્રંથ છે.
 નૈષ્ઠિક-નિષ્કામી. પૂજેગીની ક્રિયા.
 નૌઞિકર્મ-નાકે ખીંચી પીવા વગેરે.
 ન્યાળવું, -જોવું.
 ન્યૂન-ઓછું.
 પ.
 પંક-કાદવ.
 પંકજ-કમળ.
 પંકિત-ઓળ.
 પ્રમાણવું-ધોવું.
 પંગ-પાંગળું. [કારજ.
 પગરણ-વિવાહ, વારતું. સીમંત, વગેરે
 પંચકોશ-માણસના ગુણના પાંચ ભાગ
 પંચમહાભૂત-પૃથ્વી, પાણી, આકાશ,
 વાયુ, તેજ.
 પંચાગ્નિ-પાંચ અગ્નિ.
 પંચાગ્ર

પર- }
 પરકૂળ- } લૂગડું.
 પરેતર-પડેલો.
 પડીમા-મૂર્તિ (પ્રતિમા)
 પડો-(પટલ) મ્હોટો ઢાલ.
 પાણુ-પ્રતિજ્ઞા.
 પતાકા-શેઠ વગરની ધન.
 પત્તન-શહેર.
 પતિત-અધર્મી, પડેલું, બ્રહ્મ થયેલું.
 પતિવ્રતા-સતી.
 પત્ય-પતિયાર, વિશ્વાસ.
 પદ-પગ. ૨ પદવી.
 પદ્ધતિ-પગવાળો. [ધણી.)
 પદ્માપતિ-વિષ્ણુ, (પદ્મા-લક્ષ્મી-પતિ-
 પદ્ધતિ-પુસ્તક, બાંધેલો રસ્તો.
 પન્નગધર-શિવજી (મન્નગ-સર્પ ધર-
 પનોતું-વિસ્તારવાળું. (ધરનાર]
 પય-દૂધ.
 પયોધર-સમુદ્ર, સ્તન, વરસાદ.
 પરજન્ય-વરસાદ.
 પરણુ-પાનડું (પણું.)
 પર્ણવતું-કાયર કરવું.
 પરમોદી-આનંદવાળો, (પ્રમુદી).
 પરવરવું-જવું.
 પરહરવું-તજવું.
 પરસ્વેદ-પરશેવો (પરસ્વેદ.)
 પરા-જગ્યામાં જાયી ગતિ.
 પરાંગના-પારકી સ્ત્રી.
 પરાજન્ય-હરાવવું.
 પરાતપર-માયાથી જુદો ઇશ્વર.
 પરિચર-ઘોષી.

પરિણામ-છેવટે જે ફળ થાય તે.
 પરિધાન-પહેરવાનું વસ્ત્ર.
 પરિતાપ-ચિંતા.
 પરિબ્રહ્મ-પરમેશ્વર.
 પરિમળ-મુગંધ.
 પરિમાણુ-માપ.
 પરિયાણુ-જવું. (પ્રયાણ.)
 પરિયાય-વિગત.
 પરિયો-પેદી, વંશનો પ્રત્યેક પુરુષ.
 પરિસ્વેદ-પરસેવો.
 પરોક્ષ-અદર્શ.
 પલવટ-કાછડો વાળવો.
 પલવટવું-બદલામાં જવું.
 પલ્લવ-પાંદડું; ૨ પાલવ.
 પલ્યંક-પલંગ.
 પલાંડુ-હુંગળી.
 પસાય-પ્રસાદ, બક્ષીસ. [ચિવાનું
 પળવું-જવું, ૨ પળિયાં આવવાં, ડાસે
 પળાવું-નાશી જવું, પળાઈ શકવું.
 પાખ-પક્ષ અથવા તરફ.
 પાખર-ઘોડાનું અપ્તર.
 પાખે-વિના.
 પાંકવું-કળવું.
 પાગ-પગ, ૨ પાઘડી, ૩ પૂલ.
 પાંગરવું-ખીલવું.
 પાટી-ઘોડાની દોડ.
 પાઠવવું-મોકલવું.
 પાંડુર-ઘોળું.
 પાણુ-હાથ, પથરો.
 પાણી-હાથ, જ.
 પાન-પીવું.
 પાનપત્ર-પાન

પાય-પગ.

પારથ-અર્જુન.

પારધી-શિકારી.

પારિજાતક-એક જાતના ફૂલનું ઝાડ.

પારો-સ્થાનક, મણકો, એક જાતની પાલવ-છેડો. ૨ ખરફ. [ધાતુ છે તે.

પાલટવું-ઊલટાવવું.

પાવક-અગ્નિ.

પાવન-પવિત્ર.

પાશ-જાળ, પાસો.

પાહિ-પાળજે.

પિંજર-પાંજરું.

પિંક-કોયલ. [માંની એક નાડી.

પિંગળા-શરીરમાંની મુખ્ય ત્રણ નાડી-

પેત-પૂર્વજ.

પનાક-શિવનું ધતુષ્ય.

પેટ-સોટ.

પેત-પીળો રંગ.

પીન-કંઠણ.

પદ્મજાળ-શરીર.

પિનિત-પવિત્ર.

પર-શહેર.

પરંદર-ઈંદ્ર.

પરંદરી-ઈંદ્રની સ્ત્રી.

પરવવું-ગમવું અથવા પાલવવું.

પરિ-શહેર, ખાવાની પુરી.

પરપાર્ય-પરાક્રમ, મદાની.

પ્રણી-ગુણકા, છીનાળ (પુંશ્રલી).

પી-પછીની.

પાંસો.

સકું.

પોટ-પોટલો.

પોટું-મોટું (પ્રાદ).

પોત-વહાણ.

પોહોપ-પુષ્પ.

પ્રકમા-પ્રદક્ષિણા.

પ્રચંડ-ભયંકર અથવા મોટું.

પ્રચારવું-ટોકવું.

પ્રજાપતિ-બ્રહ્મા, રાજા, કુંભાર.

પ્રજાળવું-ખાળવું.

પ્રણવ-ઓંકાર.

પ્રણય-નમ્રતા.

પ્રતિબંધ-બંદોબસ્ત.

પ્રતિબિંબ-દર્પણ, પ.ણી વગેરેમાં છાયા (આકાર) દેખાય તે. [તે.

પ્રતિબોધ-સામા માણસને સમજાવવું

પ્રતિહાર-દરવાન.

પ્રથક-જુદું (પૃથક).

પ્રબંધ-બંદોબસ્ત, ગ્રંથ.

પ્રબળ-બળવંત.

પ્રભાવ-પ્રતાપ.

પ્રમથવું-વલોવવું.

પ્રમાદ-આળસ.

પ્રમદા- } સ્ત્રી.

પ્રેમદા- }

પ્રલંબ-કંસનો ચાકર એક દૈત્ય હતો.

પ્રવીણ-ડાહ્યું.

પ્રવૃત્તિ-ઉદ્યોગ.

પ્રવેશવું-પેસવું.

પ્રશંસા-વખાણ.

પ્રશસ્ત-મોટું.

પ્રસવવું-અવતરવું, જાણવું.

પ્રસન્ન-ખુશ

પ્રસૂતિકાળ-જન્મકાળ.

પ્રસ્થાન-પરતાનું અથવા પહેલો મુકામ.

પ્રહાર-માર.

પ્રાયઃ-ધણું કરીને.

પ્રાશન-૧
પ્રાશનું-૨ આનું, ચાટનું.

પ્રાસાદ-હવેલી.

પ્રછવું-જાણવું.

પ્રીછવું-જાણવું.

પ્રેરવું-મોકલવું.

પ્રોહિત-ગેર.

૨.

ક્રાળ-કૂદકારો, ત્રાસ.

ક્રાળી-સાક્ષી.

કૂટડીઆ-શોભિતા.

ખ.

ખગ-ખગસો, કંસતો આકર એક ખડા-

સુર નામે દૈત્ય હતો.

ખટાઉ-વટેમાર્ગ.

ખદી-નિંદા.

ખંદત-તોરણ.

ખંદીજત-માટ, ચારણ.

ખંધુ-ભાઈ.

ખમ્બલ-આવળ.

ખળ-ખંધુ-ખળદેવનો ભાઈ કૃષ્ણ.

ખલિસ્તુખ-વિમુખ, મંડળી બહાર થયેલો.

ખાજ-પ્રોડો, વાછ. ૨ શીઆણો પક્ષી.

ખાધુ-ખંધું.

ખાંદલા-હાથનું ધરણું.

ખાનક-ખાંધણી.

ખાલાબંધતર-બહાર તથા માંહે, (ખાલ-

ખાલુ-હાથ. [અબંધતર.)

ખિંદુ-ટપકું.

ખિંબક-ગીલોડનું ઝાડ.

ખિરદ-પણ અથવા પ્રતિજ્ઞા.

ખિરાની-પારછી.

ખુડી-બરછી.

ખૂબારવ-ખૂમ, આવકું.

ખુઝવું-જાણવું, ૨ ઓપાવું.

ખુદારવું-ઝાડુ કાઢવું.

ખેડો-વકાણ.

ખેખાટુળી-ગમરાયેલી.

ખેરખ-પલટણ.

ખેલડી-ખે જાણે વળગેલા.

ખલ-અવિનાશી એટલે આત્મા અથવા
ઈશ્વર, ખલ.

ખલકંખા-ખલાની દીકરી સરસ્વતી.

ખલયનુ-વેદનો પાદ.

ભ.

ભગ્નિ-બહેન (ભગિની).

ભંગી-ભાંગ પીનાર.

ભજવું-સોભવું.

ભડવું-કડવું.

ભડ-બહાદુર (ભટ).

ભણે-મૂળાદારનો કડકો છે.

ભરતાન્તો-પેપણ કરનાર, સ્વામી.

ભરખ્યાં-ભખાવ્યાં.

ભવ-સંસાર, જન્મ, જન્માદો; શિવજી

ભવત-શ્વર.

ભવાટવી-સંસારનો રસ્

ભવામિષ-મંદા મા

ભાખવું-ખોલવું.

ભાન-ભુ-સૂર્ય.

ભાંડ-ભાટીનું વાસણ.

ભામણું-આવારણું.

ભામ—
ભામની— } સ્ત્રી.
ભામા— }

ભારતી-સરસ્વતી.

ભાલ-કપાલ.

ભાલુ-રીંછની એક જાત છે.

ભાવન-ભાવનું.

ભિન્ન-ગુહું.

ભીર-સહાયતા.

ભુજ-જ-હાથ.

ભુજંગ-સર્પ.

ભુવન-કુનિયા.

ભુંશો-નદારો.

ભૂ-પૃથ્વી. [વાયુ, આકાશ.

ભૂત-પિશાચ, ૨ પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ,

ભૂતબળી-ધર્મની એક ક્રિયા છે.

ભૂતળ-પૃથ્વી ઉપર.

ભૂધર-પરમેશ્વર, શેષનાગ.

ભૂવિનંદન-મંગળ, (ભૂવિ-નંદન) પૃથ્વીનો

ભૂષણ-ધરેણુ. [દાંકરો.

ભ્રમવિત-વહેમથી ભાણનાર.

ભ્રાજવું-શોભવું.

ભ્રાત-ભાઈ.

ભ્રુકુટી, બ્રુકુટી, બુકુટી-ભમર.

ભુચુ-શુક.

ભેડકો.

ભૂંગળું.

ભેવ-ભેદ, મર્મ.

ભેળ-લૂંટ, ભેગું.

ભોક્તા-ભોગવનાર.

ભોમ-મંગળનો તારો.

ભોરિંગ-સર્પ.

ભૌતિક-પૃથ્વી, વગેરે પાંચ ભૂતમાંથી

મ.

મકરાકાર-માછલાને આકાર.

મંગળ-કલ્યાણ, ગ્રહ.

મંગળાક્ષત-મંગળિક અક્ષત;

મંગળાષ્ટક-મંગળિક આઠ શ્લોક વિવા-

મન્ન-ડૂંપાડૂંપ. [હમાં ભણે છે તે.

મધવા-ધંદ્ર.

મછરાળ-અદેખો.

મંજન-માજવું અથવા નહાવું. ૨ માજ-

વાની વસ્તુ પીઠી વગેરે.

મન્મ-ચરખી.

મંજુળ-સુંદર.

મંડન-ધરાણું.

મંડળિક-તાલુકદાર.

મણા-સ્વામી.

મત્સર-અદેખાઈ.

મંથર-વલોવવાનો વાંસ, વસોવવું.

મંદ-થોડું, મૂર્ખ, શનિશ્વર.

મંદાર-દેવનું ઝાડ.

મદિરા-દારૂ પીવાનો.

મંદ્રાચળ-એક મોટો પર્વત છે.

મધપ-દારૂ પીનાર.

મધુકર- } ભમરો.

મધુપ- }

મધ-કેટલ-દૈત્યોનાં નામ છે

મધુપદ્-પૂજનની રીત.
 મધુપુષ્પ-મહુકું.
 મધુવન-વૃંદાવન.
 મધુસૂદન-વિષ્ણુ.
 મનમથ- } કામદેવ.
 મદન- }
 મનસા-મનથી.
 મનુહારી-ખાતરદારી.
 મનન-વિચાર.
 મમ-મારું.
 મયા-મેહેરખાની.
 મરાળ-હંસ.
 મરજીવો-સમુદ્રમાંથી મોતી કાઢનાર.
 મકેટ-માંકડું.
 મદની-મારનારી.
 મહતારી-માતા.
 મહાવાક્ય-વેદાંતનું એક વાક્ય છે.
 (તત્ત્વમસી).-
 મહિપ-પાડો.
 મહિલા-સ્ત્રી.
 મહિષી-ભેંશ.
 મહી-પૃથ્વી.
 મહીપ-રાજ.
 મહીધર-પર્વત, વિષ્ણુ, શેષ.
 મહુચર- } વાદીની વાંસળી.
 મોહર- }
 મા-લક્ષ્મી.
 માં-મને; નહિ.
 માંગ-ચોટલો.
 માગધ-વહીવંચા.
 માધમાસ-મહા મહિનો.

માંઝાર-ખીલાડો.
 માણવું-ભોગવવું.
 માતંગ- } હાથી.
 માતંગ- }
 માતુલ-મામો.
 માધવ-વિષ્ણુ.
 માનની-સ્ત્રી.
 માનુભવ- } મોટા અનુભવવાળો.
 મહાનુભાવ- }
 માફવું-માફ કરવું.
 મામ-મમતા. પ્રીત, કપટ, ભાંગ.
 માયા-જેમાંથી સઘળાં બ્રહ્માંડ થયાં તે.
 માઈક-માયામાંથી થયેલું (માયિક).
 માર-કામદેવ.
 મારત-વાયુ.
 મીટ-નજર.
 મીડક-દેડકો.
 મીન-માછલું.
 મીનકા-માછલી.
 મીરાત-મિલકત.
 મીસરી-ખાંડ.
 મુક્તા-મોતી.
 મુક્તાનંદ-ઈશ્વર.
 મુદિત-આનંદવાળું.
 મુદ્રિકા-વોટી.
 મુન્ય-રૂપિ, ચૂપકા.
 મુંડ-માથું.
 મુમુક્ષી-મોક્ષ ઇચ્છનાર.
 મુમુક્ષુતા-મોક્ષ પામવાની ઇચ્છા.
 મુધી-ગિંદરી.
 મૃગ-હરણ.
 મગજળી-ઝાંઝવાં.

મૃગયા-શિકાર.

ભાખવું-મૃગમદ-કરતૂરી.

ભાન-ભુ-મૃગાક્ષી-હરણના જેવી આંખોવાળી સ્ત્રી.

ભાંડ-મ-મૃતક-મડદું.

ભામણાં મૃતકા-માટી, (મૃતિકા.)

ભામ-મૃદુલ-કોમળ.

ભામની-મૂર્તિ-એ ધડીતો કાળ.

ભારતી-મૂશળ-સાંખેલું.

ભાલ-મેખલ- } કંદોરો.
મેખળા- }

ભાલુ-મેગળ-હાથી.

ભાવન-મેદ-માંહેલી આમડી.

ભિન્ન-મેદની-પૃથ્વી.

ભીર-મેન-કામદેવ.

ભુજ-મેર-મેરપર્વત, માળાનો ઉપલો મણકો.

ભુજંગ-મેરી-દયાળુ, ૨ મોકમ, જોરાવર, કંકણ

ભુવન-મેહસા-ધ્યારી સ્ત્રી. [મક્રમ.]

ભુંશા-મેહરામણ-સમુદ્ર.

ભૂ-પૃથ્વી-માતા.

ભૂત-માઝર-માંહી.

ભૂતખ-માટ-ગાંસડી, મોટાઈ.

ભૂતળ-માહ-આનંદ, મુદ.

ભૂધર-માડવું-મરડવું.

ભૂવિન-માર-મારારિ- }

ભૂષણ-માર-મારારિ- }

ભ્રમવિહકમ-ધણું

ભ્રાજનાળ-કમળ

ભ્રાત-

ભ્રકટી

ભગ-

યુક્ષા- } લડવૈયો.
યોધ-

યુવા-જુવાન.

યોગમાર્ગ-જોગીનો માર્ગ.

યોજના-જોડવણ.

યૌવન-જુવાની.

૨.

રકત-રાતું, (રંગાયેલું).

રજક-અન્ન, ૨ ધોખી.

રજની-રાત્રિ.

રજો-રજોગુણ.

રટવું-ખેલવું.

રઢિયાળું-હોશીલું.

રણ-કરજ, ૨ યુદ્ધ, ૩ વન.

રણકાળ-રણકો નીકળે એવું વ

રણિયો-કરજદાર.

રતિ-પ્રીતિ, કામદેવની સ્ત્રી.

રતિરસ-આશક સ્વાદ.

રંનાદે-સુરજની સ્ત્રી.

રંભા-અપ્સરા.

રમણદ્રીપ-દ્વારકાનો એટ.

રમણી-સ્ત્રી.

રમ્ય-સુંદર.

રમા-લક્ષ્મી.

વિનંદન-જમ.

યો-વયોવવાનો વાંસ.

-કિરણ.

૧૫ દિવસ : આ પુસ્તક વધુમાં વધુ ૧૫ દિવસ માટે રાખી શકાશે.

[illegible]

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ અધ્યાલય.

જુલાઈ. ૨૦૪

૨૦૦

ગીઠમ (ગુજ)

ગુજરાતી કાવ્યદૌર -
ગીતકંઠ, મણિપલરામ,

(વિ.)

જુલાઈ. ૨૦૪

ગીઠમ (ગુજ)

૨૦૦

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ ગ્રંથાલય

અમદાવાદ - ૯